

PETRI CUNÆI, DE REPUBLICA HEBRÆORUM *LIBRI TRES*;

Variis annotationibus, cuivis literato ſcitu neceſſariis, & ad Scripturæ ſenſum eruendum utiliſſimis illuſtrati, nunc primum publici boni ergò in lucem editi

A

JOHANNE NICOLAI,
Antiq. Prof. & Contubern. Tubing. Rectore.

Quibus & acceſſit accuratus Capitum ac Rerum Verborumque Index.

EDITIO NOVA.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud JOHANNEM VAN ABKOUDE, Bibliop.
MDCCXXXII.

SERENISSIMO PRINCIPI AC DOMINO

D. WILHELMO FRIDERICO

MARCHIONI BRANDENBURGENSI, MAGDEBURGENSI, PRUSSIÆ, STETINI, POMERANIÆ, CASSUBIORUM AC VANDALORUM, INQUE SILESIA ET CROSNIA DUCI, BURGGRAVIO NORINBERGENSI, PRINCIPI HALBERSTRADII, MINDÆ ET CAMINI, COMITI IN HOHENZOLLERN &c.

Principi ac Domino suo Clementissimo

Vitam prolixam ac Felicitatem, pacis bellique tempore, foris domique perpetuam!

SERENISSIME PRINCEPS AC DOMINE,
DOMINE CLEMENTISSIME.

NEMO dubitat, nec unquam dubitatum fuit, quin in toto humano genere magnum discrimen conspiciatur. Nam quanta est in ipsis hominibus dissimilitudo naturarum, inclinationum, ingeniorum & voluntatum? Maxime verò elucet hoc discrimen in Heroico Ve-

ſtro Genere, in quo major Excellentia naturæ, quàm in cætera multitudine: Atque hæc quaſi nobilitas naturæ propagatur aliquo modo etiam in poſteritatem, ſicut verè & eleganter inquit Poëta:

Fortes creantur fortibus & bonis.

Non igitur ſolum virtutibus, ſeu rebus fortiter & præclare geſtis, verum etiam vi quadam naturæ diſtant Heroicæ Familiæ à promiſcuo vulgo, in quo igniculi illi ſeminaque virtutum & animorum impetus plerumque languidiores minuſque excitati ſunt, quàm in Heroicis naturis. Nam quemadmodum Deus vult diſtinctiones eſſe miniſteriorum & ordinum in hac communi & civili ſocietate, in qua alii imperent; alii obediant: ita etiam excitatior eſt indoles ac vis, ſeu ut Græci vocant, δύναμις naturæ in præſtantibus viris, qui Imperia & Eccleſias gubernaturi ſunt, quàm in mediocribus. Neque verò exigua vis naturæ, magnanimitas & robur animi requiritur ad ſuſtinendas & perferendas difficultates & onera Eccleſiæ & Imperii. Ideò ſingulares & divinos motus inſeverit Deus Heroicis viris, ut ipſa gubernatio eſſet felicior inter tot miſerias & difficultates, quas homo, niſi afflatu quodam divino incitaretur, perferre nequaquam poſ-

poſſet in hac imbecillitate humanæ naturæ. Cum itaque his dotibus, *Sereniſſime Princeps*, ſatis ſis inſtructus, quibus Reſpublica bene feliciterque gubernari queat, & harum omnium Reſpublica Hebræorum idea perfectiſſima ſit, quæ ipſo Deo Ductore oſtendit, quomodo ſtatus Politicus & Eccleſiaſticus ſit conſervandus, ut domi foriſque omnia feliciſſime agantur; Hinc Serenitati Tuæ Celſiſſimæ *Cunæum* de Republica Hebræorum diſſerentem & annotationibus meis qualibuſcunque auctum in auſpiciis Regiminis Serenitatis Tuæ ſumma cum devotione & voto omnigenæ felicitatis, ſacrum eſſe volui non ſine ſingulari directione Dei; quippe hunc ob famam & Heroica facta (quæ quaſi huic Celſiſſimæ Domui natura indita) Sereniſſimo Principi nunc beato & inter Sanctos triumphanti ex ſubjectiſſima mente dedicare conſtitueram; Verum cum morte beata ſubjectis tamen acerbiſſima obiiſſe audirem; propoſitum meum, neſcio, quo impulſu devotionis ſubjectiſſimæ meæ teſtandæ, non mutavi, ſed ad pedes Serenitatis Tuæ pignus hoc chartaceum humillime depono, & præcipue hunc librum Tuæ Celſitudini nuncupare ideo mihi viſum eſt, quod intelligo, EAM verè heroicis virtutibus ornatam. Hunc Serenitatis Tuæ radiis

clementiſſime illuſtra, quem primis auſpiciis feliciſſimi Imperii Tuæ Celſitudini ſubjectiſſime offero, precibus ardentiſſimis Deum flagitans, ut quam diutiſſime quàm longiſſime ſalvam & incolumen ſervet. Det Serenitati Tuæ vitam prolixam, imperium ſecurum, Domum tutam, Senatum fidelem, populum probum, & quæcunque Principis vota. Quod reliquum eſt pro Celſitudinis Tuæ, Princeps Clementiſſime, & totius Celſiſſimæ Domus æternitate vota nuncupo, Deum Optimum Maximum obteſtans, ut potenti ſua dextrâ, poſt hunc mæſtiſſimum caſum, illam fulciat, quo ſtabilis, inconcuſſa, boniſque actibus florens duret perpetuum, nullis datis Felicitati ejus metis. Hæc ſunt vota mea devotiſſima quæ Deus rata eſſe jubeat.

Serenit. Tuæ

Humillimus Cliens

Dabam Tubingæ
die VI. April.
MDCCIII.

JOH. NICOLAI,
Antiq. Prof. & Rect. Contubern.

AD

AD
LECTOREM.

CUM *nuperrime Signonius de Republ. Hebr. recusus lucem aspexerit publicam, mearum partium esse quoque duxi* Cunæi *acutissimi libellum de Republica Hebæorum meis qualibuscunque notis augere, quem jam in Tui usum sistimus Benevole Lector. Neminem latet, quantas laudes, quanta encomia Cunæus adeptus ab Eruditis, ita, ut non opus, laudibus meis illum exornare, cum veritas ipsa loquatur. Si quid boni in annotatis deprehenderis B. L., gratum mihi erit; Sin minus rem acu tactam inveneris, bene interpreteris, rogatum volo. Interim tamen notas dedi, in quibus antiquorum plurima expenduntur, enucleantur, explicanturque, quæ orbi literariæ & Sacræ Scripturæ Lectoribus lucem aliquam dare possunt, ut eò melius illam intelligere discat. Fruere his Benevole Lector optime & in commodum Tuum utere. Vale.*

VIRO

VIRO EXCELLENTISSIMO

D^NO^. JOH. NICOLAI

Antiquit. in perantiqua Tubing. Prof. P. h. t. Rector.

S. P. D.

CHRISTOPHORUS REUCHLIN,

S. S. Theol. D. & P. P.

UI Ἀρχαιολογίαν ſtudiis magnopere delectantur, non una eâdemque incedere ſemita videmus. Sunt qui in Syllabarum momentis, vocabulorum minutiis, Poëtarum nugis, profanis ritibus, antiquis nummis, ſaxis & marmoribus omnem ætatem conterentes, rebus relictis in verbis conſeneſcunt; cæteros tamen eruditos præ ſe ut plumbeos & miſeros contemnunt, bonarumque literarum Principes, Phœnices & neſcio quid non ſalutari volunt. Sunt ex adverſo, qui ad Scientiarum Augmenta, & vitæ communis uſum omnia referentes, Antiquitates non modo ut laborum condimenta, & ornamenta doctrinæ, verum etiam ut Eruditionis ſacræ pariter ac civilis ſubſidia ſcrutantur, atque ex hâc veluti penu Philoſophis, Medicis, JCtis, & Theologis egregia utiliaque quam plurima ſuppeditant. Illi quidem cum Ariſtophaneo Socrate, ἱερεῖς τῶν λεπτοτάτων λήρων merito audiunt: Horum vero induſtriam grata mente eruditus Orbis agnoſcit, & non exiguis laudibus poſterias celebrat. Quorum in numero TE eſſe, cùm doctiſſimis Tuis lucubrationibus hactenus in lucem editis, abundè demonſtraveris Excellentiſſime NICOLAI: in Tuas hîc laudes latius excurrerem, ſi vel Tu is eſſes, qui ex commemoratione ut ut vera Tuorum aucupare gloriam velles, vel ego Tua in rem literariam merita pro dignitate deprædicare, aut quam conſequutus es nominis celebritatem illuſtrare ulla ratione poſſem. Facit autem illud mei loco CUNÆUS tuâ curâ emendatior editus, doctiſſimiſque auctus Annotationibus: qui notiorem Te faciet, quam omnis

omnis mea, quantacunque cum curâ facta commendatio. De cætero Deum T.O.M. veneror, velit Te in seros usque annos salvum & incolumem præstare, ut Academiæ nostræ, Studiosæque in illâ Juventuti, quin universæ Reipubl. literariæ commoda diu promovere queas. Vale.

Dab. Tubingæ d.
Michaël. A. O. R.
M DCCII.

Ad Cl. Dominum Editorem P. Cunæi de Republica Fautorem suum honorandum.

EMERSUS fueras calamo nunc Hellada docto,
  Et Latium antiquum, quicquid ubique capit;
Inde Palæstinam, & quaquà degebat Hebræa
  Gens, peragras, lustrans cuncta labore pari.
Mirantur studium, Caroli post scripta SigonI.
  Petri Cunæi nunc monumenta Tuùm.
Ausoniæ idcirco Musæ quantum Tibi debent
  Cum Grajis, tantum debet Hebræa Tibi,
Dum vitam reddis, lucisque affundis abunde
  Legibus & priscis, ritibus innumeris.
Assere, quod soles, sic porro rudera serva
  Temporis antiqui, quæ peritura vides:

JOH. ANDR. FROMMANN,
J. U. D. & P. P. in alma Eberhardina.

** EX-

EXCELLENTISSIMO VIRO,

D^NO JOHANNI NICOLAI,

Professori Antiquitatum apud nos celeberrimo

JOH. CUNR. KLEMM,

Log. & Metaph. P. P.

S. P. D.

UM tuas nuper inspicerem Commentationes, quibus Caroli Sigonii de Republica Hebraorum illustrasti libros, non typi modo elegantiâ, qui nitidissimus est; sed & florum potius, ex Antiquitate universâ collectorum amœnitate summopere commendabiles: Tibi primùm, deinceps & Orbi literato gratulari cepi; atque intra me vehementer optare, ut plures ejusmodi tuæ Industriæ fœtus in publicum extent. Nunc ad votum lætus percipio, Temet & in Petri Cunæi Opus de eadem Republicâ eruditissimum, paria non solùm esse meditatum, sed & ipsum jam sub prelo sudare laborem; unde non possum non de Ingenii tui fertilitate mirum in modum gestire. Sic certè multa penes Te sunt præsidia, quibus non tantùm nostra Juventus adjuvatur quàm maxime; sed & omnes alii studii hujus, jucundissimi sanè, Cultores ad perreptanda & pervestiganda veneranda Antiquitatis arcana, quæ sæpius abstrusa satis sunt, suaviter pelliciuntur. Perge ita feliciter suppetias Nostris, & Bonis omnibus ferre; fructum ex eo capies uberrimum, Nominis intelligo celebritatem, quæ bonis Mentibus pabulum melle dulcius est. Certe, quoties alios tuos antehac editos Ingenii partus adspicio, è singulis peculiarem & distinctum gloriæ radium emitti arbitror. Scripsisti de Nimbis; fulgidum gloriæ nimbum id capiti tuo circumdat. Sparsisti φύλλα; ex eo virentissimam florum corollam ad famæ perennitatem Tibi chorus nectit heliconius. De Calcaribus commentatus es; Calcar id Tibi esse dixi ad grassandum in laudes. De Chirothecis rara protulisti; Chirothecam, obligationis symbolum, publicum Tibi debet. De Siglis habes lectu jucundissima; spero Nomen tuum notis ingeniosis posthac iri insignitum. Si additurus eris plura, pluribus ornaberis encomiis, & docti quique Viri ultrò Tibi mecum applaudent.

Dabam Tubingæ è
Musf. 21. Aug. A.
N. C. M DCCII.

AD

AD

VIRUM EXCELLENTISSIMUM, AMPLISSIMUM, ATQUE CLARISSIMUM

Dn. JOHANNEM NICOLAI,

In Inclytâ ac perantiquâ Eberhardinâ Antiquitatum Prof. Publ. celeberrimum;

Patronum ac Fautorem suum æstimatissimum.

ADEM & mihi manerent fata, quæ temerarius ille sibi accelerat ausus, quum facem Soli accendere haut veretur, si in deprædicandis Tuis, Vir Excellentissime, in Rem litterariam meritis hic excurrendi eligerem campum. Anser inter olores obstreperet, Icariasque mereretur incitas: nam & me tacente per omnium Celeberrimum Tuum, Vir Excellentissime, Nomen ora vagatur innumerisque cumulatur elogiis. Hinc & paginam hanc penitus fuissem aversatus, nisi Tuus, Vir Excell. singularis in me favor atque benevolentia hanc mihi obtulisset copiam. Cum hac, quoniam simul quoque insignis Tui, Vir Excell. amoris tesseram in sinum meum devolvis, non possum non diem illum lætum mihique felicissimum ac candidissimo calculo notandum prædicare, quo dignum me affatu Tuo benignissimo doctissimoque & Eruditionis Tuæ adytis penetrandis dignum pronunciasti. Nihil enim est quod quis discere velit, quod docere non possis: quam peritus & Historiæ & Politices sanioris; quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tam profanæ quam Sacræ teneas, & nostra Germania & Belgium in exhibendis præclaris speciminibus palmam sibi dubiam sibi faciunt. Extendenda esset pagina, si illa saltem, quæ vel sub pre-

lo jam sudant, vel in scriniis adhuc conservantur, numerum inire vellem. Quid dicam de multitudine eorum, per quæ Celeberrimum Tuum, Vir Excell. Nomen inter eruditos innotuit? His jam accedit Opus hoc præstantissimum, Cunæus nimirum emendatus ac illustratus, in quo quid præstitum sit, ad indicandum non mea opus est hedera. Calamum itaque pono, ac contestandi modo animi mei grati causa orbi erudito de præclaro hocce Opere gratulor; Tibi verò, Vir Excellentissime, perpetuam ætatem florentem voveo, ut eruditionis Tuæ gloriam jam dudum etiam apud exteros paratam & incolumis & fortis aliis super alia operibus augere mihique amore, favore ac ore quam diutissime adesse possis. Vale!

Inclyti Nominis Tui

Scribebam Tubingæ
A. Æ. V. MDCCII.
IIX. Iduum Octobr.

Perpetuus cultor
MICHAEL MEYENREISS,
Gedanensis.

StrenVVs en! VIC*tor* NICoL*a*I CernItVr, eXIn,
QVI CV*neos* toLLIt, *Grat*I*a* PaLMa V*a*L*ens*.

Piè sic voluit applaudere *Excellentissimi* JOHANN-NICOLAIANI *Nominis* Observantissimus

Lugduni Batavorum,
Die Palmarum.

JOHANNES BIEDERMANN, LIMBACO-THURINGUS.
Sacrarum Humanarumque Literarum Cultor.

IN-

INDEX CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

LIBER II.

de

LIBER III.

I. N. J.

I. N. J.

PETRI CUNÆI LIBRI III. DE REPUBLICA HEBRÆORUM CUM ANNOTATIONIBUS JOH. NICOLAI.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De Republicæ Hebrææ institutis. De legislatione. Inanis Græcorum jactantia. Quis primus auctor scripti Juris fuerit. Septem præcepta Noachi filiis data. Quid in republicâ constituendâ, nominandâ, atque in legibus sanciendis Moses spectaverit.

ON nos magnopere in his libris delectu aliquo, aut accuratâ conquisitione utemur. Libet enim, quæ sponte se offerunt, è medio arripere, &c, ut aliud ex alio in mentem nobis incidit, ita quidque persequi. Condita Hebræorum respublica [1] à divino maximoque viro Mose est, qui primus rem in terris est aggressus omnium pulcherrimam. Equi-

1. *A Mose*] Hebræorum Reipublicæ conditorem Mosen fuisse asserit, cum tamen ex nonnullorum opinione probari possit, Israëlitas etiam in Ægypto politiam habuisse, uti refert *Bonaventura Cornelius Bertramus de Republ. Ebræor.* & quidem primò fuisse *Aristocraticam*, vel certè mixtam ex *Aristocratia* & *Democratia*; postea verò succedentibus novis Regibus, qui merita *Josephi* & populum Hebraicum despexerunt, ortam esse tyrannicam.

Equidem ſic exiſtimo, cum multa extent multorum præclara facta, quæ fama olim pro maximis celebravit, longe nobiliſſimam fuiſſe eorum operam, qui conciliis cœtibuſque hominum, quæ civitates appel-

nicam. Sub priori politia ſummam poteſtatem fuiſſe penes זקנים *Seniores*, in quorum cætu etiam fuerint שוטרים *Præfecti*. Sub poſteriori autem politia Reges Ægyptios Iſraëlitis dominatos fuiſſe, & judiciorum publicorum uſum iis interdixiſſe. Viri docti verba cap. 5. hæc ſunt: *Hebræos* politiam aliquam habuiſſe in Ægypto apparet ex eo, quod *Moſes* in *Ægyptum* profecturus mandata habet à Domino, ut Seniores ipſos adeat, ſicut & eos interpretatur *Aben-Ezra Exod.* IV. 29. ubi definit הזקנים quos aggregarunt *Moſes* & *Aharon*, eos, qui in conſilium adhibiti fuerant in ætate & ætate, i. e. anterioribus ſeculis. In illo Seniorum cætu fuerunt quidam שוטרים *Præfecti*, ex ipſis *Hebræorum* popularibus, ut apparet ex *Exod.* v. 14. שוטרים ſeu *Præfecti* iſtiuſmodi videntur fuiſſe rerum judicandarum peritiores & conſultiores reliquis Senioribus & earundum judicandarum Executores: ita ut eſſent maximæ authoritatis apud ipſum populum, unde & *Pharaonis* publicani & Exactores iis uſi ſunt dirigendis Iſraëlitarum operibus. Politiam autem hanc multum fuiſſe imminutam tyrannide poſteriorum *Pharaonum* veriſimile eſt: Unde judiciorum ſaltem publicorum adminiſtratio adempta illis fuerit. Atque illa prior Hebræorum politia in *Ægypto Ariſtocratica* fuiſſe videtur, vel certè mixta ex *Ariſtocratia* & *Democratia*. Poſterior tyrannica fuit adverſus eos. Privatam autem alteram in *Ægypto* continuatam veriſimile eſt.

Hæc *Bertramus*. In dubium tamen vocat *Conſtantin l'Empereur* שוטרים judicaſſe, ſed potius mandaſſe judicata exſecutioni & populum ad obſequium coëgiſſe, probatque opinionem hoc modo: *Idcirco* paſſim in Sacris literis à Senioribus & Judicibus diſtinguuntur, ut *Deut.* XVI. 18. *Joſ.* VIII. 33. ac alibi. Itaque R. *Moſes de Cozi* rectè obſervat ad *Deut.* XVI. שפטים הם הדיינים הפסקים את הדין ושוטרים הם הרודים את העם אחר מצותם במקל ורצועה: judices ſunt Senatores qui decidunt cauſam: at Apparitores ſunt, qui regunt populum ex illorum præſcripto, baculo & loro. Igitur שוטרים ſunt miniſtri Magiſtratuum, quibus ſola rerum judicatarum & mandatarum exſecutio demandata eſt, conf. *Bibl. Crit. fol. m.* 757. *edit. Francofurt.* Verum an acu tetigerit *l'Empereur*, conſtabit ex *Conringio de Republ. Ebr. theſ.* XXVI. qui vult שוטרים *eſſe illos ipſos Chiliarchos, Hecatontarchos & qui de tribunali pronunciabant, idque liquere, ait*, ex *Deut. cap.* I. ℣. 15. *Accipiens itaque primores tribuum veſtrarum conſtitui iſtos primores vobis, Chiliarchos & Centuriones & Præfectos quinquagenos & decuriones* & *Schotrim h. e. moderatores per tribus veſtras.* Et addit: *Moderatores ſive Præfecti* non ſunt hi alii à cæteris. Hinc in *Exodo cap.* XVII. 18., ubi eadem res memoratur, vox illa prorſus omittitur, *theſ.* XXVII. Porro inquit: Ex Rabbinorum commentariis quidam depromunt, quod *Schotrim* illi fuerint lictores cum virga & flagello utpote

appellantur, jura atque leges dictaverunt [2]. Nihil est enim præpotenti Deo, qui hunc mundum regit, acceptius. Sed ejus rei ut est magna atque excelsa gloria, ita multæ nationes [3] pridem sibi illam vindicavere. Sane Græci quidem, dum ambitiose beneficia sua cunctis

pote *Wilhem. Schickard*, *Nicol. Fuller.* & citatus *l'Empereur*. At profecto ex lictoribus lectum esse Propheticum Collegium *Num.* XI. 15. cui persuadebitur? conf. *D. Quensted. antiquit. bibl. pag. m.* 28. Optimè igitur cl. *Johann. Henric. Heidegger in Histor. Patriarch. edit. Ultraject.* 1683. *pag. m.* 54. refert, ita scribens: Sic de politia Israëlitarum in Ægypto sentimus, superstite *Josepho* & *Jacobo* pristinam regiminis formam indulgente Pharaone retentam esse; at iis decedentibus res versas esse, & Israelitas pristinam libertatem cum dura servitute commutasse, donec libertati per *Mosen* ibi redderentur in deserto, & in terra Canaan novam Politiam juxta Dei præscriptum instituerent. Per primam formam autem intelligit politiam, qua Patres familias cum primogenitis omnem regiminis speciem administrabant & instar Regum tam sacra quam civilia obibant. Sed tempore *Mosis* hoc primogenituræ jus elisum est. Hinc improbabile non est, continuatam fuisse hujus regiminis speciem, qua primogeniti quasi fuerunt Magistratus; Ast jura exercuisse, quæ Majestati conveniunt, nunquam legitur; aliàs habuissent Rempublicam in Republica.

2. *Jura atque leges dictaverunt*] Hoc solis illis convenit, qui summa Majestate sunt prædici, his proprium & incommunicabile jus est, sunt verba *Hermanni Conringi in differt. de legib.* §. 6. leges præscribere & velle jubere, quod civium in Republ. actiones constringat. Signanter dico, jubere, item leges præscribere. Aliud enim est scribere, aliud præscribere. Sed aliud est, deligere aliquid & præponere; quod si sanciatur lex esse possit: Aliud jubere id ipsum, atque autoritate sua, ut lex sit efficere. Hoc nemo potest, præter eum, qui summæ rei præest.

3. *Multæ nationes*] Græci Minoëm & Rhadamanthum leges dedisse asserunt, & sibi hanc gloriam vendicant, uti varii Scriptores affirmant, inter quos *Homerus*, qui *Odyss. lib.* XI. *Minoëm* Cretensium Legislatorem fuisse & à Jove leges accepisse, scribit. Ita etiam *Plato* verbis prodit: *Minoëm* per novennium in Jovis antrum descendisse & ab illo præcepta accepisse, quæ ad homines afferret, ut legere est apud *Strabonem lib.* XVI. Vid. *Valer. Maxim. lib.* I. *c.* 2. & *Eduard Simson. fol. m.* 10. *edit. Oxon.* 1652. *part.* I. *Johann. Marsham. in canon. Chronic. Ægypt. Ebraic. Græc. edit. Lipf.* 1676. *pag.* 292. Ast Minoëm nullum alium, quam *Mosen* fuisse ex conformitate constat, uti fusè probarunt viri gravissimi, inter quos non ultimum meretur locum *Huetius in demonstratione Euangel.* cui adjungendus *Christian. Wormius de corruptis antiquit. Hebr. vestigiis. edit. Hafn.* 1693. quam paucis hîc tangemus: *Minois* leges antiquissimas esse vult *Plato* in *Minoë*, ita & *Mosis* leges. Vacavisse Cretenses cæremoniis divi-

cunctis nationibus imputant, legum lationem inter prima ponunt[4]. Lycurgos enim, Dracones, Solones, Zaleucos Locros loquuntur, aut si quæ alia sunt vetustiora nomina[5]. Sed vana est ea omnis glo-

nisque mysteriis sub Minoë, proditum est, uti *Judæos* sub *Mose*. *Minos* unicum fratrem habuit, habuit & unicum *Moses*. *Minos* leges dedit non à se ipso, sed Deo profectas: Leges Mosaicæ non Mosi, sed Deo originem debent. Leges in *Ida* monte *Minos* accepit, accepit & in monte *Moses*. Habuit leges suas in tabulis descriptas *Minos*, habuit & *Moses*. Liberè cum Deo locutus creditur, *Minos*, uti & *Moses*. Dixisse jus fingitur *Minos* in rebus tantum obscuris, quarum spissa erat & operosa dijudicatio, ita quoque ex *Jethronis* consilio non nisi majoris momenti causas egit Moses. Has & alias plures conformitates collegerunt *Huetius* & *Wormius*, quos B. Lector adire velit, præprimis autem citatus *Wormius in corruptis Antiquit. Hebr. apud Tacit. & Martial. vestigiis. pag. m.* 46. 47. *edit. Hafn.* 1693. Ita etiam *Ægyptii* hanc gloriam tribuunt *Mercurio* teste Cl. *Hermanno Witsio in Ægypt. pag. m.* 204. *edit. Amstel.* 1683. qui ex *Josepho lib.* I. *contra Appion.* refert, quod iste Legislator fuerit, quod apposite in *Mosen* quadrat, qui Legislatorum antiquissimus & nobilissimus uti pluribus citatus *Witsius* variis in locis demonstrat. conf. *Don. Picinell. lumi rifless. part.* I. *fol. m.* 79.

4. *Legum lationem inter prima ponunt*] Non leve certamen fuit inter Nationes de inventione legum, quos tamen omnes Legum Magistros inter discipulorum cathedras plorare jubet *Moses*, cum ab eo didicerint, quicquid boni legibus illorum immixtum est; Hinc *Mosen Alpha* olim à *Græcis* dictum, evincet *Helladius Besantinous in Chrestomathia* cujus operis fragmenta servavit nobis *Photius*, quem edidit & notis illustravit *Meursius edit. Ultraject.* 1686. Is verò apertè φλυαρεῖ τὸν Μωσῆν ἄλφα καλεῖσθαι διότι ἀλφοῖς τὸ σῶμα κατάστικτον ἦν nugatur *Mosen* ALPHA vocari, quod corpus erat ἀλφοῖς i. e. vitiliginibus distinctum, neve unica *Besantinoi* authoritate niti credideris, en *Phileimæam Hephæstionis. nov. histor.* *l.* 5. qui Μωσῆς, φησιν ὁ τῶν Ἑβραίων νομοθέτης ἄλφα ἐκαλεῖτο *Moses*, dicit, Hebræorum Legislator *Alpha* vocatur. ALPHA autem vocatur ille, qui primus inventor artis alicujus erat, teste *Christian. Wormio* de *corrupt. Hebr. vestig. edit. Hafn.* 1694. *lib.* II. *pag. m.* 34. Audiamus *Grotium in not. ad lib.* I. de veritat. *Relig. Christ.* ubi ex professo docet, pleraque eorum, quæ ab Ægyptiis derivat *Marshamius* ex *Mose* petita esse, & ab *Hebræis* ad *Phœnices*, à Phœnicibus ad *Græcos* pervenisse: qui *Pythagoram* à *Judæis* sua hausisse multis argumentis adstruit: qui antiquissimas leges *Atticas* ex legibus *Mosis* originem duxisse variis exemplis probat. Et nullum est dubium, quin Græci omnia ex *Hebræorum* scriptis habuerint, ut nervose demonstravit *Witsius in Ægyptiac. lib.* III. *c.* 13.

5. *Vetustiora nomina*] Ita Ægyptii *Mneven* Legislatorem constituunt teste *Diodor. Sicul. lib.* I. *pag.* 54. qui ita disserit: Dicendum quoque nobis de Legumlatoribus Ægypti, qui tam aliena

gloriatio. Gentem enim ventosissimam conticescere Judæus jussit, Flavius Josephus, cujus apologia usque ad miraculum erudita est, quæ extat adversus Apionem, hominem Judæis inimicum quidem, sed tantâ nominis celebritate, atque tanto doctrinæ strepitu viventem, meritò uti *Cymbalum mundi* dictus habitusque sit. *Plin. in præfat. operis*. Ostendit ibi Flavius Græcos legislatores, si cum Mose comparentur, infimæ vetustatis [6] esse, & heri aut nudiustertius natos videri: qua enim tempestate Homerus [7] Græculorum pater vixit,

aliena ab aliorum usu, & mirabilia sancita promulgarunt. Nam post antiquissimam in Ægypto vitæ conditionem, Deorum imperio, Heroumque ætati in fabulis assignatam, primus, ajunt, MNEVES vir & magni animi & inter hoc nomine celebratos de vita optimè meritus, populum induxit, ut juxta leges scriptas vitam instituerent. Leges à *Mercurio* sibi traditas simulavit. Quod apud *Græcos* in *Creta Minos*, apud *Lacedæmonios Lycurgus* factitavit, quorum iste *Jovi*, hic *Apollini* suas vendicavit: conf. *Marshami Canon. Chronic. pag.* 452. Id commenti genus apud plures quoque alias gentes adhibitum. Nam apud *Armiaspos Zathraustes* bonum genium, apud *Getas Zamolxis* communem *Vestam* legum auctorem finxisse perhibetur. *Artapanus* apud *Euseb. lib.* 9. *Præp. Evangel. c.* XXVII. *Musæum Orphei* magistrum Legislatorem vocat: conf. Witsii Ægypt. lib. II. c. XIV.

6. *Infimæ vetustatis*] Mosen divinissimum pariter & antiquissimum Scriptorem esse, à quo ceu fonte ac scaturigine rerum initia reliqui desumpserint omnes, luculentissimis plane testimoniis alii demonstratum dedere. *Grotium* hic inter alios plures laudasse sufficit, egregium hujus rei vindicem in *tract. de verit. Relig. Christ. lib.* I. Quem tamen *Huetius* superat in *Demonstrat. Euangel. propos.* IV. ubi idem argumentum omnium copiosissimè prosequitur. De absurda igitur *Spenceri* sententia lubet verba eruditissimi & summa laude digni *Stephani Morini* subjungere, scripserat quippe illi olim Regni Galliarum Secretarius *Justellus*, parare *Spencerum* editionem commentariorum suorum de *legibus Hebræorum*, cui epistolæ rotundè hunc in modum respondet *Morinus*: Nugas agat Anglus cum suis somniis de Judæorum ceremoniis ex Ægypto oriundis, quia nihil antiquius lege Mosaica, nihilque verius, quam Deum authorem ejus esse.

7. *Qua enim tempestate Homerus*] Appion illud mundi cymbalum, incertitudinem hanc molestè ferens umbras *Homericas* evocavit, ad percunctandum, quâ patria, quibusque parentibus *Homerus* genitus esset. Septem itaque Urbes præcipuè de patria *Homeri* contenderunt, quas *Varro* apud *Gellium lib.* III. *c.* II. sequenti epigrammate comprehendit:

Septem urbes contendunt de origine Homeri.
Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Ius, Argus, Athenæ.

Quædam editiones *Gellii* pro Ἴος habent Χίος utrumque rectè. De *Io* enim

xit, ignotum illis legum nomen fuisse, neque extare id usquam in ejus poëmate: dicta modò sententiolasque quasdam in omnium ore fuisse, quibus plebs regeretur: aut si opus erat, principum jussa interdictaque accessisse, quæ literis non consignabantur. Enimverò Moses, quod recte observatum à Flavio est, cum Homerum multis seculis antecesserit, propriam sibi hanc fecit laudem, quam postea concupivêre tam multi. Primus enim ille leges scripsit publicavitque [8], uti disceret populus quid jus fasque aut nefas esset, quibusque

testatur *Aristoteles* teste *Gellio* eodem loco. De *Chio Cicero* pro *Archia* Poëta fidem facit. Utramque Χῖοι & Γῖοι conjunxit *Antipater lib.* IV. *Anthol. epigram.* in *Homer*. Aliæ quoque recensentur urbes, quæ *Homerum* adsciverunt. *Heliodor Æthiop. lib.* III. Ægyptium facit *Homerum*, *Thebis* oriundum *Hecatompylis. Lucian. lib.* II. *ver. hist. Babylone Homerum* ludit esse natum. Cæterum *Chius* & *Smyrna* reliquis omnibus in hoc certamine palmam præcipuè ambiguam fecerunt. *Chii* ut publicè omnibus ostenderent *Homerum* civem esse suum, monetam signarunt, illinc cum sphinge, hinc cum *Homeri* effigie, cujus generis nummi nonnulli adhuc extant. Illustravit abundè hunc nummum in conterranei sui gratiam *Allatius in diatribe* sua de patria *Homeri. Chii* hoc præcipue argumento *Homerum* sibi vendicabant, quod haberent *Homeridas*, sive familiam hoc nomine ab *Homero* descendentem, de qua re videatur *Ludolph. Kuster in histor. Critic. Homer.* edit. *Francof. ad Viadr.* 1696. *pag. m.* 4. *Smyrnæum* quoque hunc vatem fuisse communis opinio fuit. Hinc *Melesigenes* dictus fuit *Homerus* à *Melite* fluvio Smyrnam præterlabente. *Smyrnæi* ipsi adeo persuasi erant, *Homerum* civem esse suum, ut nummum æreum cuderent ὁμήρειον dictum, cujus mentionem facit D. *Sphanhemius de præstant. & usu nomismat. antiq. pag.* 487. conf. etiam cit. *Kuster pag.* 5. ubi plura. Verum ut ut hæc ita se habeant, attamen incertum est, qua civitate vitam egerit & quo tempore vixerit. Quidam Græcorum illum ad tempora Trojani belli referunt, in quibus est *Dionys. Poëta* κυκλικὸς & *Diodorus* teste *Tzetze*. Crates Grammaticus apud *Eusebium* in *Chron.* circa *Heraclidarum* descensum sive LXXX. circiter annis post Troica *Homerum* vixisse vult. Alii inter Græcos longius submovent ab his temporibus. *Vellejus Patercul.* extremis Tiberii temporibus; vid. *dissert. Johann. Christoph. Artophæi* de *Xerxe*, *Nebucadnezare* &c. *Argentor.* 1679. *pag. m.* 50. *Voss. cap.* II. *de Poët. veter.* quem sequitur *Kusterus* ad Romuli tempora potissimum referendum censet, & pluribus in oratione de laudibus Græcæ linguæ demonstrat, & tandem concludit, accuratè definiri non posse, quo tempore vixerit. *pag. m.* 8. *seq.* conf. *Marshamii Canon. Chron. secul.* XV. *pag. m.* 473. *edit. Lips.* 1676.

8. *Primus ille leges scripsit publicavitque*] Licet *Græci* aliæque Nationes de Scriptoribus suis sesquipedalia verba prodant, de quibus *Guilielm. Salden. in otiis Theolog. edit. Amstel.* 1684. *pag.*

que sanctionibus stabilienda ea respublica foret, quam constitui mox in Palæstinâ summus Deus jusserat. Ante Mosis tempestatem [9] scripta

pag. m. 5. 6. multa; attamen tenendum, utcunque definitu arduum sit, quod primus fuerit *Moses*, juxta illud *Poëtæ:*

Moses erat primus qui sacra oracula cæli
Humanis oculis conspicienda dedit.

Non enim dubitandum est, ut ut etiam scripta quædam *Ante-Mosaica* concedantur, verum temporum injuria, durisque rerum revolutionibus omnia illa interciderint, quin *Moses* primus scripserit. De *Christo* cum *Emaunticis* deambulante expresse refert *Lucas*, quod comites suos non perstrinxerit ob magnam, quam prodebant ignorantiam & incredulitatem, sed & Scripturam illis interpretatus sit, incipiens à *Mose* & omnibus *Prophetis.* Quid si vero quis antiquior Scriptor fuisset, quàm *Moses*, à vetustiore illo ἑρμηνείαν suam incipere Jesum debuisset. Consentit inter antiquos *Evagrius Scholasticus Ecclesf. histor. lib.* v. *c.* xxiv. cujus verba Græca Latinis ita explicantur verbis: *Moses enim, qui primus historiam scribere aggressus est, sicut ab illis, qui ejusmodi res collegerunt, certissimè demonstratum est, res ab ipso mundi exordio gestas verissimè conscripsit, sicut à Deo didicerat, quo cum in monte Sinai fuerat collocutus.* Nec non *Justinus Martyr* haut uno loco: *Apolog.* II. *pag.* 89. inquit: Μωσῆς ὁ προφήτης, ὡς προέφημεν, παλαιότερος ἦν πάντων συγγραφέων, Moses Propheta, sicut antea indicavimus, Scriptoribus omnibus fuit vetustior. Et *pag.* 92. Audite verba ipsa, prout concepta sunt, primi, ut diximus Prophetæ & omnibus Græcis Scriptoribus vetustioris Mosis. Plura qui desiderat de hac materia, ille evolvat *Johannis Oweni tract.* de natura, ortu & progressu veræ Theolog. *lib.* iv. *cap.* iii. *edit. Bremens.* 1684. *Dissert. Johann. Petr. Ludovici de historia sine parente edit. Hal. Magd.* 1694. *Mendoz. lib. Reg. in prolegom.*

9. *Ante Mosis tempestatem*] Sunt, qui affirmant, ante *Mosen* scripta reperta fuisse, quorum sententias adduxit vir clar. *Vockerodt Rector Gymnasii Gothani celeberrimus in dissertatione, quam inscripsit historiam Societatum & rei literariæ ante diluvium edit. Jen.* 1687. Verum quàm fabulosa hæc omnia sint, citato loco demonstratum. Nihilominus mansit post tot secula de *Adami*, *Sethi*, *Enosi*, *Cainani*, *Enochi*, *Noachi*, *Chami* & suppositiis scriptis aliis non levis etiam inter eruditos suspicio, quibus ceu firmo fundamento suam superstruxerunt operam alii. Et quidem quod ad *Adamum* attinet, quidam illi tribuunt librum de omnibus virtutibus scriptum, lapidibusque insculptum. *Et Muhammedani* qui decem volumina ad *Adamum* referunt, adduntque famosissimas istas columnas, quibus creationem, lapsum, & promissionem inscripserit, ut facit *Jacob. Boulduc. de Ecclesf. ante legem Mos. lib.* I. *c.* I. & ipse *Cario* in *Chron.* 17. Eodem errore imago *Adami* in Vaticana Bibliotheca ostenditur, cui supra caput *literæ Ebreæ* sunt. Refer. *Buxtorff. diss.* 4. conf. *Athanas. Kircher. Obelisc. Pamphil. lib.* I. *c.* I. *Libav. contra mag. Paracelf.* Sect.

pta jura non agnovit orbis: etsi enim antea profectò haud plane sine legibus [10] gens hominum agitaverat; tamen neque publicis tabulis [11] eæ,

Sect. VI. *p.* 25. & qui hos citat *Georg. Michael. in not. ad Gaffarellum.* Vid. *Salden. otia Theol. pag.* 4. §. 2. *Exercit.* I. Sic famosa res de *Sethi* columnis est. Agit de illis *Josephus lib.* I. *Antiquit. c.* III. Cum enim artes & scientiæ temporibus *Sethi* invenirentur: omnium tamen rerum *Adamus* interitum divinaret: ne perirent eadem artes clade, duabus eas columnis inscripsisse, altera ex lateribus, ne igne conficeretur, altera verò ex ære aut lapide factis, ne aqua eam deleret: hanc *Josephi* temporibus in *Syria* extitisse ipse c. l. scribit, cum quo *Eustathius in Hex.* consentit aliique. Et ad has columnas Jobum respexisse quidam existimant, qui cap. XIX. ℣. 24. ut æri vel lapidi calamitatum historia incideretur, optavit, de qua vid. *Pineda in h. l.* Verum fabulosa peritioribus jamdudum visa hæc sunt, ob summam Scriptorum inter se dissimilitudinem. Nam primum de authore columnarum litem movent, quem alii *Adamum*, alii *Kaïnanum*, alii *Sethum*, alii ejus nepotes, alii *Noachum* aut *Chamum* faciunt. Neque in materia consentiunt, & sive ex lapidibus sive ex ære ea fuerit, minus sibi constant, atque in ipsius lapidis genere determinando dum curiosi sunt, multum variant &c. Quare rectè *Strauchius* cum *Johanne Henrico Ursino* concludit, omnia figmenta esse. Scripta *Enosi* quidam probare conantur ex *Genes.* IV. sed sine judicio, inter quos est *Genebrardus lib.* I. *Chronograph. p.* 10. De *Henochi* libris *Judæ* Apostoli testimonium urgent, qui hos ℣. 14. citat, quod cum omni exceptione majus esse crediderunt *Tertullianus*, *Irenæus*, *Cyprianus*, *Clem. Alexandrin. Justinus*, *Lactantius*, horum sæpius mentionem fecerunt. Omnium autem frequentissime *Augustinus* citavit *lib.* XIV. *de C. D. c.* XXIII. At verò rectè *Salmasius* not. *ad lib.* I. *Sulpit. p.* II. dicit: *Judas* nullius libri ab *Enocho* scripti, sed tantum Prophetiæ meminit. Obscurioris nominis figmenta reliqua sunt, quæ minus negotii facessunt, de quibus videndus *M. Joh. Petr. Ludovici in dissert. histor. sine parente*, conf. *Hermann. Witsii miscell. sacr. edit. Traject. ad Rhen. lib.* I. *cap.* XVI. *pag. m.* 163.

10. *Sine Legibus*] Rectè *Cunæus* noster, sequebantur enim tempore illo ductum rectæ rationis, & jus naturæ instar legis erat, quod teste *Cicerone lib.* I. *de leg.* est ratio summa in natura insita, quæ jubet ea, quæ facienda prohibetque ea quæ contraria. Conf. *lib.* III. *de Republ. Lactantius lib.* VI. *divin. institut. cap.* VI. ita describit: Est recta ratio Naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocat ad officium jubendo, vetando, à fraude deterret. *Philippus* teste *Heidero pag. m.* 537. explicatè & perspicuè in Ethicis: Leges, inquit, Naturæ sunt principiorum practicorum notitiæ & conclusionum ex his extructarum, de regendis moribus, congruentes cum æterna & immota norma mentis divinæ, insitæ nobis divinitus, ut sint testimonia, quod sit Deus, & qualis sit, & regant nos, ut congruat obedientia nostra cum volun-

ex [11], neque ullis monumentis erant consecratæ. Hujus generis septem præcepta [12] illa fuêre, quæ Talmudici data esse filiis Noachi ajunt: ea justitiæ regulas quasdam continebant, quibus carere hominum vita nequibat: quare vis eorum tam latè ad omnes pertinuit,

voluntate Dei: Hujus juris sunt: honeste vivendum: Deum colendum; suum cuique tribuendum &c. Et sane nulla societas sine legibus persistere potest.

11. *Neque tabulis*] Cantilenæ quondam νόμοι seu Leges dicebantur, quod antequam literas nossent homines, eas canerent, ne oblivioni traderentur. *Aristotel. sect.* XIX. *Problem. quæst.* XXIX. Prisci Germani Carminibus Leges suas complectebantur, ut canerentur privatim & publice, unde ejusmodi cantilenarum partes ad hunc usque diem lingua patria Leges, *gesetze*, vocamus. Aventin. *lib.* I. *annal.*

12. *Hujus generis septem Noachi præcepta*] Frequens mentio fit in Rabbinorum scriptis horum mandatorum, quæ communiter שבע מצות בני נח septem Noachidarum præcepta vocant, & sic dispescunt, ut duo priora sint בין אדם למקום *inter hominem & Deum*, quatuor sequentia בין אדם לחברו *inter hominum & proximum*, & hæc sex data inquiunt *Adamo*, quibus in eorum renovatione, *Noacho* septimum additum fit, בין אדם לחי inter hominem & animal quodvis, erga quod crudelitas eo interdicitur. Cæterum ea omnia fundantur *in Talmudis Babylonici Gemara Massech. Sanhedrin fol.* LVI. *col.* 1, 2. Quanquam & ante *Talmudis* consarcinationem *R. Jose ben* Chilpeta, Præceptor Jehudæ Sancti, authoris *Mischnæ*, ea recensuerit in *Seder Holam Rabba cap.* V. *fol.* 6. *col.* 2. ubi simul pro asserendis iis provocavit ad locum *Gen.* II, 16. cujus verba singula, singula præcepta suppeditent, quod postea *R. Bechai Comment. in Legem fol.* 12. *col.* 4. *R. Simeon* in *Jalkut Torah. fol.* VII. *col.* 3, aliique repetierunt. Non autem erat, cur hæc traduceret *Gilb. Genebrard.* in edit. sua citati *Seder Holam. p.* 6. *col.* 2. tanquam frigidas conjecturas ad eliciendа septem præcepta legis naturæ, cum nunquam in mentem Judæis venerit, argumentum inde pro confirmandis hisce mandatis petere, sed eligere saltem versum illum, ut esset signum memoriale traditionis suæ, prout Cosaræorum Regi ipsummet hunc locum *R. Isaacus Sangarus* exempli loco proponebat in *R. Jehudæ Levitæ libro Cosrip.* 3. §. 73. *pag.* 251. *edit. Buxtorf.* cum signi ejusmodi memorialis meminisset, exemplo illud illustraturus inquiens: *Quemadmodum* versum illum *Gen.* II, 16. Et præcepit Dominus Deus super hominem dicendo &c. constituerunt signum memoriale septem præceptorum, quæ data fuerunt filiis Noæ. Ipsi, quam addit, Symboli memorialis evolutioni subjungit: Quanta verò distantia est inter res istas & inter versum illum! Verum ita populo traditum est, ut septem illa præcepta super hunc versum essent fundata pro signo, ad juvandam & sublevandam ipsorum memoriam. Locum ejus integrum exhibet plur. Reverend. *Carpzovius in not. ad* משפט המלך *Schickardi cap.* V. *Theor.* XVII. *pag. m.* 334. *seq.* quem hic adscribere

nuit, ut qui nescirent ea, hos interficere [13] in bello, atque ex hominum communione tollere jussi Israëlitæ sint. Neque id sine causa fuit:

scribere non pigebit. Præmittit primo sensum literalem *R. Bechai*, & denuum ad *symbolum memoriale* ostendendum pergit his verbis latinitati donatis: At juxta allegoricam interpretationem populi gratia excogitatam, septem præcepta hic comprehenduntur, illa videlicet septem præcepta, quæ Rabbini nostri, tot passim locis, septem præcepta filiorum *Noæ* vocant, & sunt (1.) de Idololatria, (2.) de benedictione (vel potius sensu antiphrastico de maledictione) nominis divini, (3.) de judicibus, (4.) de effusione sanguinis seu homicidio, (5.) de incestu, (6.) de rapina seu furto (7.) de membro animalis vivi non commedendo. Quæ singula sic indicantur. Tò ויצו Et præcepit notat præceptum de Idololatria; & in memoriam revocat illud *Hos.* v. 11. cæpit ire post (צו) præceptum Jerobeami Idololatricum. Nomen τετραγράμματι יהוה notat præceptum de maledictione nominis divini, & in memoriam revocat illud *Levit.* XXIV. 16. & blasphemans nomen Domini moriendo morietur. Alterum Dei nomen אלהים notat præceptum de judicibus, & in memoriam revocat illud *Exod.* XXII. 28. Judicibus (qui ibi אלהים dicuntur) non maledices, τὸ על האדם super hominem notat præceptum de homicidio, & in memoriam revocat illud *Gen.* IX. 6. Effundens sanguinem (האדם) hominis &c. Tò לאמר Dicendo, notat præceptum de incestu & adulterio, & in memoriam revocat illud in libro *Jeremiæ c.* III. 1. Dicendo, si vir dimiserit uxorem suam, & ipsa abierit ab eo & fuerit viri alterius. Tò מכל עץ הגן אכול האכל de omni arbore horti comedendo comedes, notat præceptum de rapina & furto, revocans quasi in memoriam, de re certa denominata comedendum, non de aliena, &c. (Vid. *sæpius laudat. Carpzov. c. l.*) Tandem sequitur: De arbore scientiæ boni & mali non comedes, notat hoc præceptum de membro vivi animalis non comedendo, cogitandum quasi dictum fuisset, de rei alicujus parte non comedes. In Seder Holam præceptum hoc septimum significatur verbis, in præcedente versiculo residuis: אכול תאכל comedendo comedes, & in memoriam revocandum commendatur illud *Genes.* IX. 4. (Verumtamen carnem cum anima ejus, quæ est sanguis ejus non comedetis). En tibi septem Noachidarum præcepta hic indicata. Huc usque *R. Bechai.* Sunt etiam alia, quæ de his præceptis Judæi tradunt, sed ea occupavit *Seldenus de jure Natur. & Gentium juxta disciplin. Hebr.* qui libri justi commentarii vicem in septem Noachi præcepta subire possunt. Imprimis autem legatur *lib.* 1. *cap. ult.* Confer. *Joh. Henric. Heidegger. in histor. Patriarch. Exerc.* 11. §. 8. *pag.* 57. *Joh. Hornb. l.* VII. *contr. jud. c.* 1. *p.* 447. *seqq. Marsham. Can. Chron. secul.* IX. *pag. m.* 160. *edit. Lips.* 1676. *Herm. VVitsii Ægypt. pag. m.* 19. *seqq.*

13. *Hos interficere*] Septem hæc præcepta omnes obligarunt, ita ut capitis pœna in violatores statueretur teste *Maimonid. de Regib. cap.* VIII. Præcepit Moses Magister noster ex ore

fuit, omnibus enim belluis nocentiores videbantur, qui jus nullum accepissent. Utique, quod Aristoteles divinitus dixit, deterrima sævissimaque est injustitia, quæ instructa armis est: hominem autem natura cum armis edidit, ratione atque prudentiâ, quibus insigniter ad perniciem valet, jura si demas. Sed dicamus de Mosis instituto. Ille rempublicam conditurus, quæ in terris sanctissima foret, summam rerum potestatem numini detulit: &, cum alii nomina alia, ut res fert, reperiant, ac monarchiam modò oligarchiamque & interdum democratiam appellent, nihil ille horum fore pro naturâ atque indole intellexit tanti imperii. Igitur regiminis quendam modum constituit, quem persignificanter Flavius adversus Apionem vocari posse [14] θεοκρατίαν ait, quasi tu ejusmodi civitatem dixeris, cujus præses rectorque solus Deus sit. Quæ enim cunque gerebantur, hujus geri judicio ac numine professus est. Idque ita verum esse,

ore τ̃ δυνάμεως, cogendos esse quosvis venientes in mundum, ut recipiant præcepta, quæ Noachi filiis præcepta sunt: Quisquis verò non recipit observanda necabitur. Et mox: Gentilem quemcunque, qui non recipit observanda præcepta filiis Noachi mandata, occidunt, siquidem fuerit sub nostra potestate. Conf. *Schickard.* פ'ה *cap.* v. *theor.* XVII. *pag. m.* 337. *Alting. in differt. de proselyt.* Quibus consentit *Henry Ainsworth Commentary upon Gen.* IX. *fol. m.* 39. his verbis ex *Maimonid. in Mischn. tract. de reg. c.* IX. *VVho soever in the word transgressed any of these seven commendements willfully, the jewes held he was to be killed with the sword.* & tract. de Circumcis. c. I. *S.* 3, 6. *But if he will not take upon him these seven commendements, he is to kill him out of hand.*

14. Θεοκρατίαν] De hac Reipubl. forma elegantissime scripsit *Hermann. VVitsius Theol. & Philolog. celeberrimus in oratione Goodwino* præfixa, ubi fusè & argumentis sufficientibus θεοκρατίαν probavit. Extat *editioni Bremens.* 1694. *Theocratiæ* nomine autem intelligitur Dei Monarchia aut Imperium, quæ vel est *Naturalis*, vel *Civilis. Naturalis* Deo jure creationis & omnipotentiæ convenit, quam in omnes creaturas ab origine prima naturaliter exercuit & semper exercebit: *Civilis* ea est, quam Deus inter Israëlitas tenebat, jure solennis pacti, quo nomen Regis inter eos, & rerum omnium arbitrium, certa conditione, Deo deferebatur. Ne autem actum agere videar, eleganter hanc materiam pertractavit *Johann. Spencer. de legib. Hebr. ritualibus edit. Hagæ-Comit.* 1686. *part.* I. *à pag. m.* 175. *usque* 205. quem benevol. Lector evolvere velit. *Theocratia* dicebatur, quia Deus peculiarem illius populi Regem se præstabat, ut facile illustrari potest ex *Joseph. lib.* II. *contr. Appion.* ubi, cum varias regiminum species descripsisset, Monarchiam per unum, Aristocratiam per optimos, Democratiam per multitudinem; tandem ad-

esse, claro documento probavit. Etenim, qui omnia ex se uno pendentia videbat, quique populum oratione flectebat in omnem partem, nullam ex tam bellâ occasione potentiam sibi, nullas opes, nullos honores quæsivit. Id quod profectò vix hominis videtur. Est enim insita mortalibus imperii cupido [15] quædam, eaque vetus hercle admodum, & cunctis affectibus flagrantior: quam, ut ego existimo, nunquam expellere ex pectore suo Moses potuisset, nisi interesse & præesse rebus gerundis Deum vidisset, cum quo in societatem regni venire extrema dementia fuisset. Jam vero, quo firmior respublica foret, ita sanxit edixitque, omnia ut ex legibus fierent [16]. Legum autem non dominos, sed custodes & ministros, esse magi-

dit, composito, seu innovato vocabulo, *Theocratiam* per Deum, & hanc tribuit populo Israelitico, qui à Deo immediate regeretur: *Noster*, inquit, *Legislator in nullam harum administrationum intendens, Theocratiam instituit, uni in primis Deo imperio, atque potestate assignata.* Conferatur *Francisc. de Mendoza in exposit. liter. in lib.* I. *Reg. fol. m.* 571. *Tom.* III. *edit. Colon.* 1634.

15. *Imperii cupido*] Omnibus hominibus naturaliter insita, de qua *Strigel.* II. *Sam.* XV. Regnandi cupiditate, quæ in maximis animis, splendidissimisque ingeniis plerumque existit, nihil nec tetrius, nec fædius excogitari potest. In omnibus hominibus, & maximè in illis, qui summo loco nati, aut qui ad aliquod honorum dignitatumque fastigium evecti sunt, maximum plerumque est incendium ambitionis honorum & regni cupiditas. Cupiditate honorum temerè rapti, nec humanis nec divinis patcunt legibus, imò nec sibi, nec filiis, nec proximis &c. eos tollere satagunt omni studio, viam sibi per scelera detestabilia, ferro, igne & immanitate facientes. Vid. *Petr. Georg. Tolosan. lib.* VII. *de Republ. c.* XVII. *pag.* 493. Eteocles apud *Euripidem in Phœnissis* (quam vocem Julius Cæsar scribitur semper in ore habuisse) inquit: *Si violandum est jus, regnandi causa violandum est, aliis rebus pietatem colas.* Iisdem verbis usus *Ismaël Techmasis* Persarum filius teste *Leonclavio in suppl. Annal. Turcic.* his verbis: Cum autem hæc fratricidia plerique & rectè quidem detestarentur, cogitatio subit animum: *Nihil novi accidere inter illos, qui libidine regnandi excæcati, neutiquam turpe vel flagitiosum ducere id soleant, quod ipsorum cupiditatibus impedimento est vel suspicantur esse posse.* Siquidem ut *Robert. Gaguin. histor. Franc. c.* V. refert: *Nihil apud dominandi cupidos probitatis aut fidei est. Libidine enim habendi reges feruntur, nec amicis nec generi indulgent suo.* Simile protulit *Caracalla*, cum occidisset fratrem *Getam: Tam nescia* est *pietatis & juris regnandi cupiditas.* Verum à Mose hæc omnia abfuerunt, ille curavit, quæ ad Dominum summum pertinebant.

16. *Ut ex legibus fierent*] Duo sunt vincula, quæ omnem continent Rempubl. *Præmia* & *pœnæ*, quod Solonem dixisse ferunt, *Stobæ. serm.* XLI. & *Lycurg.*

magistratus voluit [17]. Quæ constituta ab illo rectissimè sunt: cum enim homines etiam optimos ira interdum aut amor [18] transversos à recto

Lycurg. Cicer. in epist. ad *Brutum* & *Lysandrum*. *Præmia* conferenda sunt bonis, ad excitandam virtutem. *Pœnæ* improbis irrogandæ ad reprimendam malitiam. At verò *Leges* maxime æquâ lance & illa distribuunt & has dispertiuntur pœnas. *Demosthenes* contra *Aristogitonem*: Lex vitiorum emendatrix est, & commendatrix virtutum. *Cicer.* I. *de LL.* Lex incolumes servat cives. *Demost.* contra *Midiam*: Lex anima & Spiritus civitatis. *Cicer. pro Cluentio*: Lex fundamentum, quo Respubl. fulcitur & continetur. Denique sine legibus homines à bestiis nihil omninò differunt. *Plat.* IX. *de LL.* Cum itaque cives in qualibet Republ. vel boni vel mali: utriusque Leges necessariæ. Hinc optime *Cicero pro Cluent.* Ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine lege suis partibus & nervis & sanguine & membris uti non potest. Idem *lib.* III. *de LL.* Sine lege nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. Id itaque observans *Moses* omnia ex legibus fieri voluit.

17. *Magistratus voluit*] Magistratus custodes sint legum non Domini, ut agere velint, quomodo lubeat. Huc pertinent illa, quæ in jure passim extant: Eum qui leges facit, pari Majestate legibus obtemperare convenit: & nihil tam proprium est Imperii, quam legibus vivere. Digna vox Majestate regnantis legibus alligatum se Principem profiteri: adeò de authoritate juris nostra pendet authoritas, & re vera majus imperio est submittere legibus Principatum. *L. digna vox C. Leg. Gothofred. thes.* XLIII. *l.* IV. Eandem in sententiam *Plato lib.* IV. *de LL.* adducit: *Paratum exitium*, inquit, *civitati illi video, in qua non lex Magistratibus, sed Magistratus legi præsunt. Salutem verò illi, ubi lex servientibus Magistratibus dominatur.* Confer. libri politic. ubi hæc controversia decisa legitur.

18. *Ira aut amor*] Sæpissime accidit, ut etiam optimi iræ indulgeant & ita verum examinare non possint. Hinc *Horat.* I. *Serm. Satyr.* IV. Affectus rem consilio & cogitatione videre non sinunt. *Seneca lib.* VIII. *epist.* LX. Non eadem videntur amantibus & odio habentibus, iratis & mansuetis, sed aut omnino diversa, aut magnitudine differentia. *Aristoteles* II. *Rhetor. c.* I. Febricitantibus amara quæ dulcia: aliter omnibus de rebus ebrii, aliter sobrii judicant: Idem putandum evenire iis, quorum animus affatu quodam occupatus est. Ira enim nihil à furore differt, nisi mora temporis. *Horat. lib.* I. *epist.* II. *Cicer.* IV. *Tuscul.* Consultores pessimi cupiditas. Ita *Salust. in bello Jugurthin*: Furor iraque mentem præcipitant. II. *Æneid.* Instar habet fumi, qui oculos mordicat, & quæ ante pedes sunt, videre non sinit. Pari modo, qui Amori indulget, pulcra putat ea, quæ pulcra non sunt. *Theocrit.* Hallucinatur, quisquis amat, in eo quod amat. Hinc facile etiam optimi, affectibus hismoti, à recta via aberrare possunt, ne agant, quod honestum.

recto agat, solæ leges [19] repertæ sunt, quæ cum omnibus semper unâ atque eâdem voce loquerentur. Atque hoc est, quod subtiliter dixisse mihi Aristoteles in libris Polit. videtur, *legem esse mentem quandam sine cupiditate*. Accedit, quod rerum omnium primum est, æterna legum stabilitas, quibus adjicere aliquid aut demere piaculare nefas fuit: non veteres aboleri, [20] non rogari novas contigit: obseruatio verò earum exacta ab omnibus rigidissimè est, etiam inclinantibus reipublicæ fatis. Quod plane contrà aliis in rebuspublicis fuit, quæ, legibus fundatæ cum essent, legibus eversæ sunt: nam

19. *Solæ leges*] Cum magna sit humanæ mentis imbecillitas, multiplex ignorantia, frequens error, perplexitas, lex velut cynosura quædam in hoc tam periculoso mari adhibenda. Vid. *Plat.* IX. *de LL.* Sicut architectus normam habet, ad quam dirigit ædificationis laborem, & rectum à non recto discernit: Ita leges normæ immotæ justi & injusti sunt. Justum enim est, non quod nobis videtur, sed quod lex ordinat.

20. *Veteres aboleri*] Hìc quæstio oritur. An sit ex usu Reipubl. patrias abrogare leges, & novas substituere, si hæ meliores esse videntur? Hanc quæstionem in utramque partem affirmando & negando disceptat Aristoteles, uti pluribus tetigit *Heider. in Systém. polit. pag. m.* 555. *seqq.* & quidem *affirmativam* quinque rationibus, quas ibi adductas videre possumus; *Negativam* autem duabus rationibus. Tandemque *pag.* 558. epicrisin addit his verbis: Epicrisin hujus quæstionis lege prudentissima *Zaleucus* apud *Stobæum lib.* VI. *serm.* XLVI. complexus est. *Ex conditis*, inquit, *legibus*, *si qua videbitur non benè lata esse*, *meliorem in formam mutetur: Confirmatis & permanentibus omnes obediunto: Positas enim leges ab hominibus vinci non decet*, *neque conducit. Contra homines superari à præstantiori honestum simul & utile est.* Qua verò gravitate veteres olim suas leges tueri consuerint, multa sunt, quæ testatum faciunt. Idem *Zaleucus* apud eundem *Stobæum eod. loco.* Si quis, inquit, voluerit leges sancitas loco movere, aut novam statuere, is collo laqueum immisso de lege verba faciet, & si per suffragia videatur legem veterem esse tollendam, aut eam, quæ nova infertur, bonam esse, indemnis maneat. Contra, si prior lex melius habere videbatur, aut, quæ nova proponitur, injusta sit, is, qui movet, infertve legem, attracto laqueo moriatur. Eandem sententiam recitat quoque *Demosthenes in orat. contra Timocratem* legem, quæ fuit apud Locros. Ita *Ennius* præclare canit:

Moribus antiquis res stat Romana virisque.

Et *Lycurgus*, ut æternitatem legibus suis daret, jurejurando obligavit civitatem, nihil eos, de ejus legibus mutaturos, priusquam reverteretur, & simulat, se ad *Oraculum Delphicum* proficisci, consulturum, quid addendum mutandumque legibus videretur. Proficiscitur autem *Cretam*, ibique perpetuum exilium egit, abjicique in mare

nam & dominantium plerique, ut aliquid suum viderentur afferre, etiam recta commutaverunt; & sanctiones multæ per desuetudinem, plures (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ securiora vitia fecêre. Sed nos eam diversitatem nunquam mirati sumus. Cæterarum enim gentium leges, cum hominum excogitatæ ingeniis sint, severitas pœnæ tuetur, quæ tempore plerumque, aut dominantium socordiâ cessat: at, quæ Judæis observantur, æterni numinis scita sunt, quibus nihil longa dies aut judicum derogat facilitas: manent enim, eademque sunt, &, cum secures ac virgæ non amplius timentur, terret tamen adhuc animos religio.

mare ossa sua moriens jussit, ne relatis *Lacedæmona*, solutos se *Spartani* religione jurisjurandi & dissolvendis legibus arbitrarentur. *Justin. lib.* III. Iidem *Spartani* Leges patrias tam pertinaciter tuebantur, ut ne quidem in rebus minimis quicquam innovare paterentur. Leges itaque veteres, nisi inevitabilis nobis incumbat necessitas, mutari non debent: si tamen barbaræ sint & ineptæ, stolidæ & iniquæ &c. non omnis prohibita mutatio, sed ita tamen, ut leviora potius incommoda ferantur, quam leges innovatione crebra in contemtum adducantur. Plurimum Rebuspublicis officiunt illi, qui rebus novandis, quàm gerendis aptiores saltem hoc agunt, quod nihil est aliud, quam cornicum oculos configere, h. e. inventa vetera abrogare. Confer, qui plura desiderat, *Richter. axiomat. polit. pag. m.* 615. 616. 617. *seq. edit. Jenens.* 1654. *Christ. Forstner. not. polit. ad Tacit. p. m.* 294. *edit. Lugd. Bat.* 1650.

CAP. II.

Hecatæi liber singularis de Judæa. Prudens legislatoris consilium de agrorum assignatione. Non debuisse eos occupantium esse. De lege agrariâ, deque ejus inæstimabili utilitate. Redemptio agrorum. Beneficium Jubilæi. Restitutio gratuita agrorum. Juris Talmudici quædam sanctiones super ea re. De Maimonide, ejusque luculentissimis commentationibus. Quid Jubilæorum celebritas servis contulerit. Per novem dies coronati servi. Saturnalium quædam imago.

SÆPE Flavius Josephus Hecatæum Abderiten laudat, summa fide atque integritate virum, qui se Alexandro Magno olim expeditionum bellorumque comitem adjunxerat. Is, cum terras multas adiisset

adiisset omni copiarum genere abundantes, nullam æquè, ut Palæstinam admiratus est [1]. Quare librum de ea singularem scripsit, ex quo multa pro Judæis Flavius adversus Apionem recitat. Illud ad rem, de qua dicturi sumus, pertinet, quod regionem optimam, frugumque feracissimam [2] habitari à Judæis aït, cujus amplitudo

1. *Palæstinam admiratus est*] Eadem à *Philistæis* ita dicta ab istis Cananæis, qui eam antiquitus incoluerunt, Canaanitis, postmodum etiam terra promissionis ac terra sancta appellabatur. Hæc varie ab Autoribus delineari solet, vel ratione incolarum, quos ante ingressum & occupationem Israëlitarum habuit, vel juxta duodecim Israëlitarum tribus, per quas post occupationem divisa fuit, vel secundum regiones & regna, maria, torrentes, amnes, rivos, lacus, fines, limites, quibus concludebatur. Juvabit autem, huc contulisse, qui quovis eam modo descripserunt: ubivis enim occurrent, quæ cum utilitate delectabunt. Potiores sunt *Tilemannus Stella*, *Ortelius*, *Christianus Ardrichomius*, *Michaël Aitzingerus*, *Henricus Bunting*, *Heidmannus*, quorum nomina jam in vulgus nota sunt, quibus successerunt, *Joh. Bissel. in Topothesia Palæstinæ*, *decad.* III. *illustrium ruinarum* subjunct. *Barth. Nihusius in tract. Chorographic. c.* V. & quorum observationes *Apparatui Biblico* inseruit *Brianus Walton*, quas inter præ reliquis eminent doctissimæ *Johann. Lightfoot. animadversiones in tabul. Chorographic. terræ sanctæ*, cujus itidem Chorographica Horis Hebraicis & Talmudicis in Euangelistas impressis, semper præmissa, memorabiliora hujus terræ loca face præsertim Talmudica perlustrant. Addi poterit *Cælestinus lib.* II. *Clav. David. tr.* IV. *art.* II. *fol.* 212.

2. *Frugumque feracissimam*] Hanc regionem loci opportunitate fertilissimam melle quasi ac lacte fluentem Deus *Abrahamo* promiserat, ejusque posteris Genes. XII. ℣. 5. *A goodly country it was, having water-brooks, fountaines, and springing depths, mountains and vallies, and mines, corne and wine and oyle and hony and other fruits.* Vide *Henry Ainsworth fol.* 50. *in Genes.* A mellis & lactis copia commendatur Palæstina, quæ sæpissime dicitur ארץ זבת חלב ודבש terra fluens lacte & melle. Vide *Exod.* III. ℣. 8. *cap.* XIII. ℣. 5. *Num.* XIII. ℣. 28. *cap.* XIV. ℣. 6. *cap.* XVI. ℣. 24. *Deut.* VI. ℣. 3. *cap.* XXVI. ℣. 9. *cap.* XXVII. ℣. 3. quod καθ᾽ ὑπερβολὴν dici, & summam regionis fertilitatem notare arbitramur. Nam copia lactis & mellis omninò arguit irriguam, fæcundam, & lætis pascuis ac floribus abundantem terram, unde cum armenta & greges ubera lacte: tum etiam apes cellulas suas liquido possint nectare distendere. Ad tantam terræ benedictæ fæcunditatem respexisse videtur *Ovid. de ævo aureo* ita somnians:

Flumina tunc lactis, tunc flumina
Nectaris ibant
Flavaque de viridi stillabant ilice
mella.

Et *Euripid.* in *Bacchis* ℣. 142. *seqq.* ex *versione Melanchton.*

Campus fluit lacte
Fluit etiam vino, fluit verò apum
Nectare, fumus autem inde spirat
Tanquam thuris Syriaci.

Cras-

do[3] continet τελανθσίας μυελάδας ἀρυρῶν, planè ut appareat aptiſſimas Hebræis fuiſſe ſedes has, in quas ex Ægypto illos tranſmiſit numinis benignitas. Qui enim antea vitam ſemper in culturâ agri, atque in pecudum paſtione [4] egiſſent, hic jam in ubere ſolo egregie ſuis ſe

Craſſum itaque errorem committunt *Strabo lib.* XVI. & *Spencerus*, aſſerentes, locum non ſatis dignum Palæſtinam fuiſſe, quod Scripturæ contrariatur. Nam ipſius *Rabſaci*, Judæorum hoſtis infenſiſſimi, teſtimonium evincit hoc, qui 2 *Reg.* XVIII. 32. terram frumenti & muſti, terram panis & vinearum, terram olivæ, olei & mellis eam vocat. Conf. hùc *Mr. Fleury les Moeurs des Iſraëlites cap.* VII. *pag. m.* 36. *edit. Hag.* 1683. *Dieter. Antiquit. Bibl. fol. m.* 249. *Bened. Ariæ Montan. Chaleb. in Oper. Critic. edit. Francoſ. fol. m.* 558. Hoc tamen obſervandum, quod non omnis fertilis fuerit terra, de qua re *D. Carpzov. in notis ad* כ״ח *pag. m.* 285. *edit. Lipſ.*

3. *Cujus amplitudo*] Quam deſcripſerunt ſupra citati authores, quibus adjungantur *Dieteric. Antiquit. Bibl. fol. m.* 288. 289. *ſeqq. Arias Montan. in ſuo Chalebo fol. m.* 560. quos benevol. Lector evolvere velit.

4. *In cultura agri atque in pecudum paſtione*] Si patriarcharum vitas perluſtramus, reperimus, illos agricolas & paſtores fuiſſe, quia agricultura eſt innocens & vita paſtorum perfecta, cui operationi primi homines operam dederunt, uti ex *Geneſ.* IV. conſtat: Fuit *Cain* agricola & *Abel* paſtor ovium. Illæ etenim res valde ſimplices, ſed maxime etiam utiles ſunt. Nam ſine Agricultura nec cives eſſe poſſumus, nec rerum communicationem ad publicum decus conferre. Ea ſcil. agricultura nobis commendatiſſima eſt, non ſolùm ab antiquitate, ſed etiam quod viri cum ſancti, tum in Republica alioquin præſtantes eam exercere vitæque ſubſidium habere non ſunt dedignati. Inprimis verò *Adamus* de Paradiſo voluptatis emiſſus eſt, ut operaretur terram, de qua ſumptus erat. Agricolæ etiam erant *Enoch*, *Lamech*, *Noah*, quem nonnulli Ogygen, cujus *M. Varro in* 3. *de Re Ruſtic.* meminit, & *Janum* illum bifrontem appellatum eſſe putant; Cujus uſum tam neceſſarium eſſe Doctores aſſerunt, ut etiam cœtus hominum abſque illo ſuſtentari nequeant. Et apud priſcos ſine ludicris artibus atque etiam ſine cauſidicis, inquit *Columella*, felices fuere urbes. Conf. *Johann. Ferrar. in libr. de Republ. benè inſtit. fol. m.* 70. *edit. Baſil.* 1556. Quod ad pecudum paſtionem attinet, greges alebant, & in his illorum divitiæ conſiſtebant, uti prolixe diſſerit Anglus doctiſſimus *Joſeph. Caryll. in Comment.* ſuper librum *Jobi fol. m.* 14. *edit. Londin. We find*, ſcribit, *frequent mention in theſe ancient times of the riches of the Patriarchs and others in Gold and Silver. It is expreſſed concerning* Abraham Gen. XIII, 2, *that Abraham was very rich in Cattel, Silver and Gold. And Abrahams ſervant* Geneſ. XXIV. 35. *ſaith of him: The Lord hath bleſſed my Maſter. So that is plain in theſe days Gold and Silver and Jewels were ſubſtance. Cattel in their own nature are more excellent then Gold and Silver, becauſe they have life. Evry thing that have life is*

C better

ſe artibus locupletare, atque in rebus eſſe bonis poterant. Inter initia, cum promiſſam pridem Palæſtinam occupaſſet armis facer populus, illico Moſis juſſa ſecutus ſummus dux Joſua eſt. Univerſam enim regionem in duodecim partes diviſit [5], atque habitandam totidem

better in its degree, then that, which hath not life. Maxima itaque Patriarcharum & poſtea Hebræorum cura & occupatio erat, ut bene gregibus ſuis præeſſent, id quod ex expreſſa affirmatione filiorum *Jacobi* coram Rege Ægyptiorum *Gen.* XLVII. 3. patet. Nam cum iſti à *Pharaone* interrogarentur, quæ eſſent illorum opera? Paſtor gregis quiſque eſt, tum nos, tum majores noſtri. Non gloriantur de antiquitate generis, ſed aperte confitentur, ſe paſtores eſſe. Conf. *Poli Critic. edit. Francof. fol.* 258. ***men that feed cattel***, ita ***Henry Ainsworth fol. m.*** 150. ***So the Greeke well explaineth the Hebrew phraſe, men of cattel, that is, which feed or nouriſh them, graſiers.*** Conf. *Mr. Fleury les Moeurs des Iſraëlites c.* 11. *pag. m.* 11. *ſeqq.*

5. *Univerſam regionem in duodecim partes diviſit*] Sorte hoc factum ſtatuimus cum *Cl. nec non doctiſſimo Martino Mauritio in tract. multis antiquitatibus egregiis referto de Sortitione Veter. Hebr. edit. Baſil.* 1692. *p. m.* 403. & ***Dieterico in Antiquit. Biblic. fol. m.*** 399. Antiquiſſima ſortiendi ratio ab Iſraelitarum ritu in diviſione terræ promiſſæ eſt petenda. Hi verò, narrantibus Judæis, tot baculos, pro numero ſtemmatum ſumſerunt, quorum unicuique inſcripſerunt nomen ſtemmati *ἴδιον*; atque iterum tot baculis ſumtis inſeruerunt portiones. Quos omnes in duas diviſas partes obtulerunt *Eleazaro* ſummo Pontifici, qui dextra baculum ſtemmatis nomine & ſiniſtra portionis baculum terræ nomine inſignitum, ſimul apprehendens duos iſtos baculos conjunxit, atque ſic cuilibet ſtemmati ſuam ex ſorte dedit portionem; verum an huic in omnibus conſenſum præbere poſſimus, poſtea videbimus. Sortium autem genera fuerunt tria, ***diviſoria, conſultoria***, & ***divinatoria***, inter quæ ſortes diviſoriæ longe frequentiſſimum apud omnes gentes fuerunt. Hoc genere dividebatur terra promiſſa ipſius cæleſtis Numinis juſſu. Antiquiſſima, quæ extat ſortitio, eſt diſtributio terræ ſanctæ *Num.* XXVI. 54. ***Et occupabitis terram per ſortem ſecundum familias veſtras, pro multitudine multiplicabitis hereditatem ejus, & pro paucitate minuetis hereditatem ejus, ſecundum quod exibit ipſi illic ſors, erit eidem.*** ℣. 55. ***per ſortem dividatur terra.*** Et ſic factum eſſe recenſetur *Joſ.* XIV. 2. XV. 1. XVII. 1, 14, 17. XXI. 5, 6, 8, 10, 20. Inprimis hîc notanda ſunt XVI. *cap.* XIX. ubi dicitur ויצא & exivit (ſors) & ejus *Synon.* ויעל & adſcendit: *cap.* XVIII. 6, 8, 10. ubi *Joſua* ad filios *Iſraël*: Et vos ſcribite terram ſeptem partibus & afferte mihi huc, & projiciam vobis ſortem hic coram Domino Deo noſtro &c. *Modus* ſortitionis hujus obſervatus deſcribitur à *Schindlero* in *Pentaglott.* voce גורל. *Sorte Iſraëlitis* diſtributa fuit ***terra juxta tribus Joſ.*** XVIII. ***Factæ ſunt duodecim partes æquales, ut qualibet tribus ſive major ſive minor reliquis, unam ſive bonam, ſive malam caperet. Baculi tribuum & baculi ſortium ponebantur***

dem tribubus dedit. Mox singularum tribuum familias numeravit, &

bantur coram Eleazaro, Urim & Thummim induto. Hic una manu partium, altera tribuum baculos carpebat, atque ita, quæ pars cuilibet assignanda esset, inquirebatur. Verum-enimvero vix *Schindlero* hîc calculus adjiciendus, quando dicit: Factas terræ divisiones in duodecim æquales partes, cum plane dubitemus de hac re, cum terræ partes factæ sint novem & dimidia, secundum tribus novem & dimidiam. Deinde claris verbis dicitur, divisionem terræ fuisse instituendam pro multitudine & proportione multarum tribuum, ut quomodo una tribus alteram excederet numero, sic partes quoque essent ampliores vel tenuiores, uti *Henry Ainsworth. comment. in Num.* XXVI. *fol. m.* 170. ex *Salom Jarchi* probat: *So the portions were not all equall in quantitie, but proportioned to the multitude of men in the tribes and families. To the tribes which had the greater multitudes they gave the greater portion, though the portion were not equall: for lo every tribe had his portion according to his multitude saith. Jarchi* in *Num.* XXVI. *Hereupon the sons of Joseph complained of their small portion in respect of their great multitude Jos.* XVII. 14. Nec album adjicimus calculum Schindleri sequentibus verbis: baculis sortes inscriptas fuisse, quem sequitur *Dietericus quondam Professor hujus Academiæ* in suis Antiquitatibus paulo ante citatis; cùm schedis potius inscriptas fuisse affirmet *Clar. Martin. Mauritius in tract. elegantissimo de sortitionibus pag. m.* 406. Rationem addit: De baculis vix dicas, exivisse, ascendisse, projectos esse, missos. Schedularum igitur opera sortitionem factam fuisse, Hebræi sentiunt, teste *Munstero: Sors fiebat secundum Hebræos hoc modo: Scribebantur in duodecim schedis duodecim nomina tribuum Israël: & in aliis duodecim schedis duodecim termini terræ promissionis: & hæ duplices schedæ mittebantur & permiscebantur in scrinio: tollebantque singuli tribuum principes duplicem schedam, & qui terræ terminus cum scheda suæ tribus illi obveniebat, is illi decernebatur tribui: & hoc est, quod textus Hebraicus per* על פי גורל, *explicat.* His accedit sæpe laudatus *Henry Ainsworth. fol. m.* 170. ubi *descriptionem* vocat. Confer. *Hugo Grot. in annot. ad Num.* XXVI. Audiamus *Rabbinorum* scripta. Sic *Talmudici* in *Bababathra. fol.* 122.1. disserunt: *Non divisa* terra fuit nisi per sortem, uti dicitur: Verumtamen per sortem: neque enim divisa fuit, nisi per sortem, uti dicitur: Verumtamen per sortem: neque etiam divisa terra fuit nisi per Urim & Thummim, uti dicitur, juxta os sortis. Id quomodo fiebat? Eleasar induebat Urim & Thummim & Josua cum toto populo stabat coram eo (Eleasaro): ante ipsum posita erat urna, in qua erant nomina duodecim tribuum, schedis inscripta, & alia urna, in qua erant nomina duodecim terminorum (terræ Canaan.) Tum ille (Eleasar) intendens in Spiritum S. dicebat: *Ascendet Sebulon* & cum eo terminus Acho: tum miscuit aliquis, *Josua* vel *Eleasar* ipse, vel Princeps tribus, urnam tribuum, & manu immissa, schedam trahens, eduxit *Sebulon* ex urna prima tribuum scil. ite-

& pro capitum multitudine certum cuique modum agri[6], atque proprios fines dedit. Ita provisum est, uti eadem æqualitate omnes continerentur: quæ esse prima cura bonis reipublicæ moderatoribus solet. Idem Græci postea Romanique [7], cordatissimi mortales fecere, colonias cum deducerent. Quod si occupatione suum quidque fecissent ii, qui primi in vacua venissent, jam necesse fuisset pugnas motusque civium ingentes existere. Quicquid enim ejusmodi est, quod ex communi facere proprium posiis, in eo fit plerumque tanta contentio,

rum concussa urna terminorum, & mixtis sortibus, ascendebat terminus Acho. Deinde Eleasar iterum intendens Spiritum S. dicebat: Naphtali ascendet cum illo, & terminus *Ginosar* ascendet cum illo: miscuit ergò urnam tribuum, & ascendebat manu ejus Naphtali; iterum miscuit urnam terminorum, & ascendebat manu ejus *Ginosar*, & sic deinceps fiebat cum omnibus tribubus. Conf. *Buxt. histor. Urim & Thummim & th. p.* 303. plura qui desiderat, evolvat prælaudatum *Martin. Maurit. pag.* 409. *Henry Ainsworth comment. in Num.* 26. *fol. m.* 170. qui fuse de hac materia tractat. *Joh. Henr. Ursin. analect. tom.* II. *lib.* v. *pag. m.* 260. 261. *Benedict. Ariæ Montan. Chaleb. de terræ promissæ partitione fol. m.* 556. *seqq. Critic. Sacr. edit. Francof.*

6. *Modum agri*] Antiquitus divisio agrorum fiebat per schœnum vel funem, cujus consuetudinis satis usitatæ, saltem in bello occupatis terris dividundis habetur & alibi mentio fit in *Psalmis:* Ejecit à facie eorum gentes & sorte divisit eis terram in funiculo divisionis. Quibus verbis alludit *David* ad *Josuam*, terram Sanctam non solum sorte, sed etiam funiculo dividentem. Sic Amos VII. 17. *Et terra funiculo dividetur.* Atque in hoc more etiam commemorando crebri sunt Scriptores exteri. *Fines dicti*, ait *Isidor. Hispalensis Etymol. l.* XV. *c.* XIV. eo quod agros funiculis olim diviserant. *Herodot. ex Orac. Apoll. l.* I. *c.* VI. *Utque queas campum metiri fune feracem. Finitores* autem vocabantur, qui agros hoc modo dividebant sorte possessuris, ut *Nonius* tradit in *verb.* eorumque sæpius meminit *Cicero in Orat. de leg. Agrar.*

Ejus nunc regionis limites, confinia
Determinabo, ei rei factus sum finitor.

Plant. in Pænul. Σχοῖνον verò appellabant funiculum, quo fiebant ejusmodi divisiones. Conf. *Joh. Dougthæi analect. sacr. pag. m.* 157.

7. *Romani*] Inter sex causas, cur coloniæ deductæ fuerint, non minima est, ut præmiis milites veterani afficerentur. Quacunque igitur de causa deducerentur, Senatusconsulto opus fuit, ut rogatione aliqua populari, quorum utrumque uno legis nomine comprehenditur, quæ LEX AGRARIA appellata est. Hæc & agrum definivit, qui esset dividendus, & quibus, ac quam multis hominibus & quibus limitibus, præscripsit. Vid. plur. *Antiquit. Rosini lib.* X. *pag. m.* 634. *edit. Lugdun.* 1606. confer hic Legis Agrariæ verba quædam, quæ extant in *Barnab. Brissonii formulis antiquis. pag. m.* 159.

tentio, ut difficillimum sit servare sanctam societatem. Porro, quoniam sapientis est, non præsentia modo ordinare, sed ea statuere etiam, quæ profutura alteri seculo sunt, præclaram legem quandam Moses tulit, qua effectum est, ne paucorum opulentia quandoque cæteros opprimeret, neu mutatis studiis cives ad novas artes peregrinasque ab innoxio labore se converterent. Ea fuit lex agraria [8], quæ vetuit, ne quis venditione aut ullo contractu plenum dominium fundi sui transferret in alium. Nam & iis, qui egestate compulsi [9] agrum vendidissent, redimendi jus quovis tempore concessit [10]: & ni redemtus

8. *Lex agraria*] Juxta hanc legem Hebræi quidem vendere poterant fundum, ita tamen, ut dominium retinerent. Voluit itaque Deus hoc *reluitionis* jure cavere, ne res majorum, & antiqua eorum prædia ad extraneos transirent; Qua de causa jus *προτιμήσεως* seu Retractus Gentilitius, etiamsi in multis adhuc differat jus reluitionis à Retractu, introductum voluit, ut agnati, & qui sunt de familia venditoris rem ab eo venditam sibi reparare queant, de quo pluribus videantur JCti, qui jus retractus, ut vocant, uno fere ore fatentur, originem suam traxisse ex jure divino. *Boërius in consuetud. Biturig. tit. de retract. lignag.* §. 1. & in jure divino fundari *Chassanæus in consuetud. Burgund. tit. de retract.* §. 1. *n.* 1. *vers. & videtur.* Et *Johann Oldendorpius*, *Antecessor olim Marpurgens.* dicit, *Mosen*, autore Deo hanc legem *Hebræis* tulisse, ut possessiones singulis familiis reservarentur, nec possent extra illas alienari, *Tractat. de jur. & æquit. tit.* 8. *circa fin.* Hisce subscribit *Ernestus Cothmann. Respons.* 42. *n.* 5. *vol.* 4. Jus hoc extra omnem controversiam, ab ipso rerum cælestium & terrestrium Creatore institutum esse; Conf. *B. Reinking. Tract. Synopt. de retractu consanguin. p.* 8.

9. *Egestate compulsi*] Agros vendere non licet, nisi ad extremam redactus fuerit paupertatem, uti *Canones* Hebræorum hoc affirmant teste *Maimonid. in Jobel. c.* XI. *f.* 3. cujus verba *Henry Ainsworth* Anglicè ita reddidit: *A man may not sell his house, or field of his possession (although they returne again unto him after the time) unlesse he be a poore man. Levit.* XXV. 25. *But sell them for to put the mony in his purse, or to make merchandise with it, or to get vessels, or servants, or beasts therewith, he may not; save for food onely. Yet if hee transgresse and sell, the sale not with standing is confirmet* i.e. *Non licet homini vendere domum vel fundum,* (quamvis post effluxum tempus redeant) *antequam summa prematur pauperie Levit.* XXV; *Vendere autem bona ob hanc causam, ut scil. pecunia turgidam crumenam habeat, vel mercaturam exerceat, vasa procuret, servos & bestias sibi comparet illâ, non potest vendere. Licet, ob cibum tantum. Si vero transgreditur & vendit, nihilominus contractus confirmatus est.*

10. *Jus redimendi quovis tempore concessit*] Rationem addit *Maimonid. in Jobel. cap.* XI. *sect.* 1. & *cap.* X. *sect.* XVI. cujus verba Anglice ita reddidit

tus esset [11], restitui eum gratis [12] in Jubilæi celebritate jussit. Est in admiratione hominum scriptor maximus, Rabbi Moses Ben Maimon,

Henry Ainsworth. comment. in hunc locum *fol. m.* 158. *edit. Londin.* quæ huc adscribere non pigebit: *the Land of Israel, which was parted among the tribes may not be sold for ever. And if a man selleth for ever, bot of them, the seller and the buyer doe transgresse aganist a probibition: and it availeth them nothing; for in the jubile, the Land retourneth to the owner thereof.* i. e. terra Israelis in Tribus divisa non vendi poterat in ævum. Si quis autem in perpetuum vendat, tam emtor quam venditor transgrediebatur & peccabat contra prohibitionem &c. in *Jubilæo* redibat ad proprietarium. Cum itaque in perpetuum vendi non poterat, aut per ipsum aut per alium quovis tempore redimi poterat, uti lex probat: Prædium venditum, vel à cognato proximo Domino directo est vindicandum vel ab ipso, qui proprietatem habet, si obtingat די גאלה sufficiens λύτρον, subtracto præcepti usufructus pretio redimendum, vel à Dominio utili in Jubilæo fine exceptione restituendum. Ex hisce patet, quod extra casum מוך Israel ita non habuerit jus & libertatem usumfructum vendendi. Notandum, quod per אחזה intelligatur modus acquirendæ possessionis s. apprehensio & porrò materialiter apprehensione confirmatum dominium & possessio, ipsumque prædium, sicut dicimus: *Er hat die Possession ergrieffen;* quin non rarò externa apprehensione significatur dominium sive directum sive utile, sive utrumque translatum. Latius tamen vox possessionis & cum inclusione proprietatis hìc sumenda, quam in jure civili, ubi quicquid apprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet, nec pertinere potest, possessionem vocant. *ff. tit. de verb. signif.* licet & illi derogetur per *reg.* 7. 8. *ff. de verb. signif.* Hinc אחזה etiam post cessionem ususfructus manebat Domino directo. Prædium itaque intra annum vel uti in Jure Hebræorum biennium redimi non poterat; at illo expleto perpetuum jus redemtionis venditori manebat: Conf. *August. Varen. dissert. de anno Sabbatic. Rostoch.* 1651. §. 28.

11. *Et ni redemtus esset*] Vel à proprietario, vel à גואל quem Anglus sæpius citatus vocat *Kinsman, unto whom the right or redeeming lands doth belong*, ad quem redemtio illa pertinebat, statim enim additur הקרוב אליו *sein nechster Bluths-freund*, qui est, ממשפחתו, quem LXX. vocant ἀγχιστεὺς, vel ἀγχιστεύοντα vid. *lib. Ruth.* adeoque porro liberatorem notat vel vindicem ex jure cognationis seu sanguinitatis, quomodo secundum excellentiam & formaliter Christo tribuitur. vid. *Hos.* 13. 14. *Es.* 59. 20. *Job.* 19. 25. conf. *Henry Ainsworth. fol.* 158. *Es soll entweder sein nechster Bluths-Freund solches lösen, oder der Verkauffer selbst, dafern er Mittel ergreifft, nach abkürzung der genossenen Jahre solches an sich bringen; oder aber dafern keines von diesen beyden geschiehet, das verkauffte gut des Käuffers biss zum Jubel Jahr verbleiben.* Conf. *Don Philip. Picinell. lumi riflessi part.* I. *fol. m.* 119. *seq.*

12. *Restitui gratis*] Quod si verò evenerit, ut venditor jure reluitionis seu

mon, is, qui Talmudicam doctrinam sepositis nugamentis feliciter complexus est divino illo opere, quod ipse משנה תורה appellat. Nunquam ita magnificè quidquam de illo authore dicemus, quin id virtus superet ejus. Fato enim quodam & sorte nascendi primus solusque in illâ gente rectè intellexit, quid hoc sit, non ineptire. Sæpe nos in his libris eum luculentissimum testem citabimus. Atque nunc quoque in hac ipsâ re, qua de agimus, perutilis erit nobis ejus authoritas. Multa ille de Jubilæi beneficio in Halacha Schemitta Veiobel tradidit, aitque id positum in eo fuisse, quod omnes agri [13] ad veteres dominos redibant, etiamsi centies emtorem mutaverant. Nec eos excipit eruditissimus scriptor, quos ex donatione acceperit aliquis: nihilo enim magis retineri eos à possessore potuisse ait. Atque

seu sanguine junctus non potuerit, vel etiam noluerit sibi reparare fundum venditum, annus jubilæus ipsi omnia restituebat gratis & sine ullo pretio, etiamsi vel centies emptorem res donatæ vel venditæ immobiles [mobiles enim nunquam revertebantur ad venditorem] mutassent, in quem finem iterum scribit *Maimonid. in Jobel c.* 11. *§.* 15: Esto, vendiderit quis fundum suum primo, primus vendiderit secundo, secundus tertio, ut vel centies ab uno transierit ad alium; tamen cum annus Jobel, restituit primo Domino, quia dicitur *Levit.* 27. 24. in anno *Jobel* revertetur ager ad eum, à quo emerat ipsum, ad eum, cujus erat possessio. Conf. *Dieter. antiquit. fol. m.* 224. *Henry Ainsworth. in Levit. c.* XXVII. *fol. m.* 181.

13. *Omnes agri*] Sed quid de ædificiis, quæ singulari privilegio gaudebant in urbe muro cincta? Hæc intra anni spatium, nos vocamus *Jahr und tag*, redimi poterant, ultra illum, jus omne redimendi exspirabat, & sic domus differebat ab agris. Verum hic quæritur: An domus in suburbio habeatur pro domo in urbe? ℞. In hac lege urbs muro tenus Hebr. existimatur, licet aliter habeat quotidiana consuetudo & *regula juris ff. de verb. signif.* 87. Porrò quæritur, quid sit ימים? R. Annus revolutione sua perfectus, ita enim explicatur in textu per תום שנה item שנה תמימה *ein vollkommenes Jahr*, ita sc. ut etiam labente die ultimo, contractus redemptionis sit validus. Recte *Raschi*: ימים ימים שנה שלימה קרוים i. e. dies anni perfecti, vocantur ימים Jamim. conf. *Henry Ainsworth. fol.* 159. Sic etiam quæritur: Quid juris in diversitate לא scripti & לו lecti. ℞. Est ex quindecim לא & לו: pro lectione] autem facit lex, *Targum* (קרתא די ליה שורא) *Lutherus* & omnes fermè Interpretes. Denique quæritur: quid sit, quod domus dicatur stare Emtori suo in generationes suas? ℞. Domus stare emtori dicitur, cum non redemta à venditore intra terminum, in plenariam cedit emtoris proprietatem, eamque hæreditariam excluso omni jure venditoris: *Wann der Kauffer ein Hauß erb- und eigenthumblich ohne fernere rechtliche Ansprache des Verkäuffers besitzet:* Hoc volunt Hebræi, quando ita ma-

[illegible]

que hoc juris Talmudici est: & rectissimum videtur. Etiam illud prodit ex eodem jure Rabbinus iste, redemtionem fuisse illis modò permissam, qui ex lucro aliquo commodove, quod obvenisset, locupletiores facti erant. Cujus rei ratio in promptu est. Sanè enim, qui pecunias mutuas ad eam rem sumebant, aut agrum unum vendebant, uti venditum alterum redimerent [14], legi divinæ fraudem fecêre: expectandus enim illis, hæredibusque illorum, Jubilæus [15] fuit, qui venditiones hujusmodi rescinderet. Quamquam poterant gentiles interim agnatique suo ære ea retrahere, quæ sine vorsurâ redi-

ἐκφράζουσι : יצא מכוח המוכר ויצא אל כחו של הקונה: *Domus egreditur ex Jure venditoris in plenarium jus emtoris.* vid. *Raschi.* Ex his conjicere possumus, quod domus intra anni spacium non redemta postmodum redimi non potuerit. Testis hujus est *Maimonid. in Jobel. c.* XII. *sect.* I. 7. his verbis: *Qui vendit domum in civitate muro cincta, spatio duodecim mensium à die, quo vendidit illam, redimere potest, & quidem quo tempore lubet, sit etiam ipso illo die, quo vendidit. Et quando redimit, omne pretium solvit, quod accepit, nihilque emtori detrahit. Nec cognatus redimere potuit illam, uti agros, sed id ipsum venditori competebat, si tantum habere potuit; licuitque ipsi vendere bona, ut redimat illam: verum non licebat, pecuniam mutuo accipere, qua redimat. ——Si effluxis duodecim mensibus non redemerit, tunc absolutè ejus erat, qui emerat.* Conf. *Henry Ainsworth. comment. in Levit.* XXV. *fol. m.* 159. Aliter autem domus in vico seu villa habebat, quæ sequebantur naturam fundi seu agri. Secundum jus agrorum terræ illius æstimator domus vicus. vid. *Augnst. Varenii differt. de anno Sabbatic. edit. Rostoch.* 1651. §. 29.

14. *Uti venditum alterum redimerent*] Hebræis non concessum erat, ut ad redimendum agrum ab alio mutuo acciperent pecuniam, vel alium venderent agrum; sed ex propriis acquisitis redimendus erat, teste *Maimonid. in Jobel c.* XI. *f.* 17. cujus verba *Henry Ainsworth fol. m.* 159. adduxit sequentibus: *From hence the Hebrewes conclude, that a man must redeeme it with his owne; for if he borroweth of an other to redeeme it with all; they hearken not unto him.* i.e. Concludunt hinc *Hebræi*, quod ager propriâ acquisitâ pecuniâ redimendus, non ab alio mutuo accepta. Intelligunt autem Hebræi pecuniam post venditionem lucratam, quamobrem dicunt referente *Henry Ainsworth* ex *Maimonid. c.* XI. *f.* 17. *He that selleth a field of his possession, and hath hath other fields, and selleth of them fields, enough to redeeme the field which he sold; they hearken not unto him: for it is written: And found sufficiency for the Redemption, that is, when he hath found some thing, which was not found with him, at the time of the sale. Er durffte kein Geld von andern entlehnen, oder einen andern acker versetzen, diesen darmit einzulösen; sondern von dem erworbenen muste Er ihn lösen.*

15. *Jubilæus*] Variè disquiritur, unde annus Jubilæus nomen traxerit? Pauca

redimere nequiverat inops dominus. Jubilæorum solennia annus quilibet

Pauca itaque hic annotabimus. יבל à radice יבל, cui significatio inest *confluendi*, & in conjugat. gravi aucta confluere faciendi, *copiosè* vel singulariter *adducendi*, cum qua significatione conveniunt derivata, scil. id quod adducitur è terra יבול הארץ: quod perennes adducit & volvit aquas est אובל seu יובל quod educitur quasi è corpore, sive sit verruca, sive ulcus fluens est יבלת: quod adducebat agris quietem: servis libertatem: debitoribus cum pignore, dominium utile, & fundi pignorati possessionem, erat יבל seu Jubilæus in Israel, *ein allgemeines wiederbringungs Jahr.* Supponimus jam, quod cuivis ex inspectione Concordantiarum patet, non reperiri expressam radicem יבל in Scripturis, sed tantum in conjugatione tertia, quam Hiphil dicimus. Adducit quidem Buxtorfius vocem ויבל, quæ est *Judic.* 19. 21. & in lectione sine ו, at in scriptione cum ו scil. ויבול. At litera י in hac voce non est Thematica, sed tertiæ personæ futuri formativa, & adeò non præteriti radicantis: sed Futuri Præteritum significantis, docet id positus ו patachati, & respectus ad verbum ויבאהו, atque adeò radix hic est non יבל: sed qua consonantes בול, quâ punctationem בלל, & implicitè planè ac ויבל בול, unde & ipsum ו in scriptione exstirpare nec potuerunt nec voluerunt *Masorethæ:* dari enim vocabula שני פנים sub duobus respectibus æqualiter à Spiritu Sancto intentis, atque adeò subordinatis, constat ex *Masora.* Vid. *in eod. c.* v, 3. Quem respectum pulchrè expressit R. *David Kimchi*, dum ita scribit: ר״ל נתן להם כספוא שנקרא בליל שבללים למאכל השעורים והשבולת. Sensus, inquit, est dedisse Ephraimitam illum asinis Levitæ, sicuti solemus jumentis, mistum spicis pabulum: *Vermenget Futter*, בול בליל *nicht reinen gersten oder habern*, cum quo convenit Targum: Projecit pabulum asinis ejus. Concludimus ergo non dari expressam radicem יבל, nec confundendum בול cum יבל, licet analogiam in his vocibus, plane ac in aliis vel formâ, vel transposita litera distantibus, mirabilem non negemus. *R. Salom. Jarchi ad c.* XXV. *Levit.* Jubilæum derivat à voce יבל, quæ arietem significat, quia scil. annus Jubilæus clangore cornu arietis promulgari solebat. Quam sententiam quoque *Maimonides in Exod.* XIX. adducit, cujus verba Rabbinica Clar. *Christian. Zoëga in dissertat. Philol. de Buccina edit. Lips.* & Latina simul tradit hoc modo: *Quid significat Jobel? Arietem ---- Traditur enim: dixit R. Akibba, cum in Arabiam iter facerem vocabant illi arietem Jobla.* Plures quoque opiniones in nostris ad *Sigon. annotatis* proferuntur *pag. m.* 214. 215. Arietem itaque somniant in voce יבל *Chaldæi, Hebræi, Latini;* vid. *Targ. in Jos. c.* VI. ℣. 3. *Aben-Ezra* & alii Rabb. in *Exod. c.* XIX. *Buxtorf. in Concord.* Verum huic arieti opponimus unum arietem: Quæcunque significatio derivati, nec cum significatione radicis convenit, nec in Biblico Codice probari potest, non debet inferri, atque adeò nec alteri, quæ & cum radice & locis in Biblico Codice convenit, in nexu & fluxu significationum præferri;

libet quinquagesimus [16] reduxit, cujus initium à septimo mense Tisri

ferri; Atqui significatio arietis in Jobel est talis; E. & per consequens nec fingi hic debent arietes, nec Metalepses. e.g. ab ariete ad cornu arietinum, ab hoc ad buccinam, inde ad annum Jubilæum. Objiciunt Rabbini & eos secutus *Buxtorf. in Exod.* XIX. 13. R. Absurdum est, Angelis cornua tribuere, & illas mirabiles buccinas angelicas, planeque Majestaticas, quas inflarunt ad gloriosam Dei manifestationem in Sinai, ex cornu Arietis fingere. Objiciunt cum illis *Chaldæi Jos.* VI. 3. ubi reddiderunt, *buccinas cornu Arietis.* Verum unde & hic probabunt, illas expugnatrices Jerichuntis buccinas fuisse arietinas, &, si fuerint, id hic exprimi voce יובלים debuisset? quare non, uti rectissime *Lutherus: die sieben Posaunen des Hall-Jahrs?* buccinas Jubilæorum, seu quibus intimantur Jubilæi. Hanc quoque opinionem rejicit Anglus eruditus *Henry Ainsworth in Levit.* XXV. *fol. m.* 156. *edit. Londin.* quando in hæc prorumpit verba: *The Hebrew word signifieth neither* ram, *nor horn, but hath the name of carying, or leading-along. Job.* X. 19. *and* XXI. 32. *whereupon juball a streame, or water-course, that runneth along, and carieth things with it. Jer.* XVII. 8. *Es.* XLIV. 4. *And thus R. Menachem on Levit.* XXV. *and the Zohar, derive the name Jobel, from jubal a streame or water-course,* hæc *Ainsworth.* Conf. *Fuller. Miscell. sac. lib.* IV. *c.* VIII. *fol. m.* 194. *Critic. Sacr. edit. Francof. Masius* Jobel & Latinum *Jubilum* à *Jubal* primo inventore Musices derivat, de qua vid. annotat. ad *Carol. Sigon. lib.* III. *cap.* XV. *pag. m.* 215. alii aliter. Conf. *Rivet. cit. dissert.* §. 6. ubi plura. *Dieter. antiquit. bibl. fol.* 221. *Quensted. in antiquit. bibl. p.* 858. à *confluendi significatione* derivatum vult יבל; quem vide.

16. *Quilibet quinquagesimus*] *Morinus Exercit. Bibl. pag.* 219. Jubilæum à radice in *Hiphil* הוביל *adduxit, reduxit*, in Scriptura admodum usitata, unde יבל *proventus* derivat, & censet annum quinquagesimum inde dictum *Jubilæum*, quod unicuique proventum hæreditatis suæ apportaret & unumquemque in hæreditatem reduceret. Quo in sensu sumsisse comperimus *Greg. Nazianz. Homil. de Pentecost. pag.* 262. & *Cyprian. de Spir. Sancto pag.* 437. Annorum septimanæ apud Hebræos quinquagesimum faciunt, quem Jubilæum appellant, in quo decreto legis fit terræ remissio & servorum libertas & restitutio possessionum, quas eatenus distractio alienaverat. Itemque *Ambros. Apolog. David. c.* VIII. *pag.* 384. In lege habes, quia Jubilæus dicitur numerus quinquaginta annorum recursus, celebrabilis admodum &c. Ipse autem Deus Jubilæum instituit, nam recensito anno Sabbatico, statim subjicit solennia festi Jubilæi, numeratis septem Sabbathis annorum, sive septem annis septem vicibus, hoc est anno quadragesimo nono & quidem die decimo mensis septimi, uti *Henry Ainsworth fol. m.* 156. annotavit, ita differens: *That was the seventh seven, the ordinaire Sabbath and yeere of rest, and the yeere following was the Jubile, even the fiftieth, so two holy yeers came together. Thus the Hebrew canons declare it:* teste *Maimonide in Jobel cap.* X. *sect.* VII. cujus verba

Tisri [17] erat. Nulla tempestas tantum gaudium publicè excitavit. Non

verba Anglice tradita recenset citatus author hoc modo: *The yeere of Jubile commeth not in the count of the yeeres of the seven, but the nine and fourtieth yeere is the Release, and the fiftieth yeere the Jubile; and the one and fiftieth yeere beginneth the sixe yeeres of the seven (following) and so in every Jubile.* Et iterum *R. Menachem* on *Levit.* xxv. *The nine and fortieth yeere it self is the yeere of Release: and after it is the Jubile in the fiftieth yeere.* Ita *Chaldæus: septem] Schmitæ* i. e. septies septem seu XLIX. anni, & post illos consecrandus *Annus quinquagesimus* & solenni buccina intimandus in Israël. Quæstio hic gemina contra sententiam *Pontan. Brit. in tract. de Period. Sabbatica* movenda. (1.) An primus Jubilæus fuerit Sabbaticus. (2.) An præcedens Jubilæus in Pentecoste sequentis Jubilæi sumatur inclusivè, an exclusivè? Si prius, supposita quæstionis prioris affirmativa & Jubilæo Pentecostali, omnis Jubilæus erit annus Sabbaticus. Si posterius, Jubilæus annus Sabbatico erit immediatè proximus: Si Jubilæus sit quadragesimus nonus, & primus supponitur fuisse Sabbaticus: *Ibi*, omnis Jubilæus est annus Ante-Sabbaticus: *hic* rursus Jubilæus est Sabbaticus. Si primus Jubilæus non non fuit Sabbaticus: sed quinquagesimus, idemque in Pentecoste Jubilæa secunda sumitur inclusivè, rursus Jubilæus secundus erit, Sabbatico proximus: Si exclusivè, Jubilæus erit centesimus, adeoque inter Sabbaticum & Jubilæum primo intercedit unus annus civilis, inde biennium & ultra: adeoque primaria objectio *Pontani* de concursu immediato duorum Sabbaticorum, & oritur inde à annonæ caritate (quam tamen anni præcedentis divina benedictio & sponte natorum in Sabb. & Jubilæo communio minus & non nisi L. anno metuendam faciebat) non nisi ex hypothesi inclusivè sumti Jubilæi procedit: illâ sublatâ ruit. Urgemus textum expressum, quem *Lutherus* optimè: *Ihr solt das funfftzigste Jahr heiligen*, item: *das funfftzigste Jahr ist euer Erlass-Jahr.* Urgemus intimationem Jubilæi, quæ fiebat x. die anni quinquagesimi &c. Et concludimus pro anno quinquagesimo exclusive. Instat *Pontanus*. 1. complementum Jubilæi sunt XLIX. anni. E. buccina non intimat annum Jubilæum inchoandum, sed designat jam absolutum, sc. in quadragesimo nono. R. (1.) Sicut complement. Pentecost. erant VII. hebdom. & tamen dies immediate sequens erat ἡ ἡμέρα πεντηκ. ita illo licet supposito, tamen annus quinquagesimus incipiens esset Jubilæus. (2.) Falsum buccinam intimare Jubilæum jam absolutum. (3.) Falsum XLIX. annus formaliter poni Jubilæi complementum. Ut igitur controversiam hanc penitus enucleemus, ad *cap.* VI. remittimus lectorem, ubi plura.

17. *Mense Tisri*] Jubilæi celebritas exordium sumsit ab anno veteri & Policito, cujus primus Mensis *Tisri* est. Vid. *D. Ægid. Strauch. dissert. de comput. Rabbin.* §. 8. *Varenii dissert. de Jubil.* §. 19. Τκuphæ erat vel *civilis* vel *sacra*. *Civilis*, quæ incipiebat à *Tisri*, cujus neomenia singulari buccinarum clangore intimabatur. *Sacra*, quæ incipie-

Non enim modo locati rurſus in ſolido ſunt [18], qui prædia ſua ante alienaverant, ſed libertas quoque omnibus ſervis [19] eſt data [20]. Sed horum

cipiebat à menſe *Niſan* ſeu *Martio.* Ex his conſtat, duplicem apud Judæos fuiſſe annum ſeu anni computationem, quarum una, quæ vulgaris & politica dicebatur, ideò, quia Judæi ea in rebus utebantur civilibus, incipiebat à menſe תשרי, qui noſtro potiſſimum reſpondet *Septembri*, quo menſe mundi univerſi machina à Deo creditur creata; Altera, quæ appellatur Eccleſiaſtica, eò quod ejus uſus ſolummodo conſpiciebatur in rebus ſacris & Eccleſiaſticis, incipiebat à menſe Niſan, qui noſtro reſpondet *Martio*, quo menſe Iſraelitæ Ægyptum egreſſi, conf. *Buxtorf. Synagog. Judaic. c.* XII. *Joſeph. lib.* I. *Antiquit. Judaic. c.* IV. *Selden. de anno Civili & Eccleſiaſt. edit. Londin.* Hinc *R. David Kimchi in* I *Reg.* VIII. inquit: Antequam egrederentur Iſraelitæ ex Ægypto, *Thiſri* fuit primus menſis, quia in Thiſri creatus fuit mundus, poſtquam autem egreſſi ſunt Iſraelitæ ex Ægypto in menſe *Niſan*, ipſe factus eſt initium menſium. Atque hinc factum, ut *Jubilæum* alii in *Niſan*, alii in *Thiſri* collocarint. Interim tamen communi fere omnium ſententia anni Jubilæi promulgatio collocatur & conjicitur in menſem *Thiſri*, teſte *Maimonide in Jobel cap.* XIII. *ſ.* 10. cujus verba refert *Henry Ainsworth fol. m.* 155. *in Levitic.* hoc modo: *It is commanded to blow with the trompet, in the tenth day of Tiſri, that is Sebtember, in the yeere of Jubile.* i.e. *Præcepit Deus buccina clangere die* x. *menſis Tiſri in anno Jubilæo.* Conf. *diatrib. de cauſ. & origin. Feſt. Johann. Meyeri, edit. Amſtel.* 1693. *pag. m.* 411.

18. *Locati rurſus in ſolido ſunt*] De agris & fundis clarum & manifeſtum eſt. Dubium autem relinquitur, an debita etiam remiſſa fuerint? quod negare videtur *Maimonid. in Jobel. cap.* XI. *ſect.* XIX. quem citat ſæpe laudatus *Ainsworth ſol. m.* 156. his verbis: *The ſeventh yeere is above the Jubile, in that the ſeventh yeere releaſeth debts of money, which the Jubile doth not.* i.e. *Sabbaticus præſtat Jubilæo, quod Sabbaticus remittit debita, Jobel non remittit.* Verum ſimpliciter affirmamus, Jubilæum attuliſſe non tantum remiſſionem ſervitutum & bonorum alienatorum, ſed etiam immunitatem ab obligatione debitoribus, ſive gratuitam debitorum omnium remiſſionem. Hinc *D. Varenius ad Levit. pag.* 162. Ad vocem præconis, inquit, libertatem ſonora buccina proclamantis, reddebatur unuſquiſque (ſive debitor, ſive ſervus) poſſeſſioni ac familiæ ſuæ, & ſublata per ἀνωμαλίαν inæqualitate, quam mala fortuna induxerat, reſtituebatur in integrum. Confer *D. Quenſted. Antiquit. Bibl. pag. m.* 859. aliosque.

19. *Omnibus ſervis*] Servi duplicis generis fuerunt apud Hebræos, vel *ſervus Iſraelita*, vel *ſervus Cananæus* ſeu *gentilis. Servus Iſraelita* duplici modo ſervus fit, vel quia *Synedrium* ipſum vendidit, vel quia vendidit ſeipſum. *Synedrium Iſraelitas* in ſervos vendit, quando furtum commiſerunt, nec ſurreptum iterum per retributionem reſtituere valent; ſervos autem tales non niſi Iſraelitis vendunt, non autem gentilibus. Lex illa extat *Exod.* XXI.

horum nihil fieri ante decimam ejus mensis lucem potuit, quæ jejuniis

xxi. quam *Ababanel* per paraphrasin ita exhibet: *Jus servi Hebræi hic memorati, illius est, quem vendidit Magistratus, si nihil ipsi sit scil. ad pentandum id, quod furatus est, tunc vendetur pro furto suo. Hic enim est, qui servit sexennium, & ineunte anno septimo egreditur liber ex servitute sua, gratis vult dicere, ut non reluat hero suo emtionis pretium, quod pro ipso expendit, neque partem illius.* (*Henry Ainsworth in Exod. fol. m.* 79. reddit: *Without money, or moneys worth*) At enim qui à semet ipso venditur, habet potestatem semetipsum vendendi in annos plures paucioresque, pro suo arbitrio, & propterea anno septimo non exit omnino, sed demum, cum completi fuerint anni ipsius, aut si in illos inciderit Jubilæus vel moriatur herus: nam tunc exibit in medio annorum suorum, &c. Confer *Maimonid. in Mischn. tract. de servis cap.* II. *sect.* II, III. De servo autem *Cananæo* & ancilla *Cananæa* dictum est *Levit.* xxv. servient omnibus diebus suis & hæreditario jure possidebitis eos cum filiis vestris. Ut igitur clariora hæc sint, operæ pretium esse duximus, expendere *subjectum, causam impulsivam, efficientem* & *effectum* ejus. Subjectum ratione originis sit *Hebræus*. Notandum autem quod עבר עברי ambiguum sit, ut observat *R. Salomon*, qui ambiguitatem explicatione tollit: *Utrum Servus qui est Hebræus? aut qui non est, sed servus Hebræi, servus Cananæus: quem accepisti ab Israelita? atqui de eo dicit, sex annos serviet. Quod autem confirmem illo,* (*Levit.* xxv.) *& hæreditario jure possidebitis eos*, (cum eadem queat afferri distinctio) *si a gentili acceperitis; sed si ab Israelita, exibit post sex annos. Doctrinæ mens est, si vendatur tibi frater tuus Hebræus.* Non igitur in עבר עברי est constructio duorum substantivorum, quorum posterius genitivo casu reddendum, *Servus Hebræi*, sed conjunctio substantivi & adjectivi, *Servus Hebræus*. Hebræus autem ille non est alius, quàm Israelita. *Aben-Ezra: Ecce*, inquit, *in tota Scriptura non invenimus vocabulum Hebræus usurpatum, nisi de filiis Jacobi.* Est igitur ille de quo agimus gente Hebræus, natalium jure ejusdem cum hero dignitatis. Unde observat *Maimonid. tract. de servis cap.* I. *sect.* 9. cujus verba *Henry Ainsworth. fol. m.* 161. in *Levit.* xxv. adducit, in omnibus ferè æqualem fuisse servum hero. Verba ita sonant: *Every Hebrew servant or bondmaid their master is bound to make them equall to himself in meat, in drinke, in clothing in dwelling as it is said* (Deut. xv. 16.) *because he is well with thee; so that thou maist not eate white bread, and eate browne bread; or thou drinke old wine, and he drincke new; or thou sleepe on a fetherbed, and he sleepe on straw &c.* Hæc ipsa verba adducit *Jacob Alting in dissert. Academ. dissert.* IV. *pag. m.* 216. *edit. Groning.* 1671. Servum Hebræum aut ancillam Hebræam tenetur herus sibi æquare in cibo & potu, in strato & domicilio; hinc dixerunt: quisquis emit servum Hebræum, idem facit, ac si emeret sibi ipsi herum; debet enim cum ipso more fratrum agere, sicut dicitur *Levit.* xxv. 46. & in fratres vestros, filios Israelis. Nihilominus

juniis atque expiationum festo sacra erat. Interea temporis per novem nus servum illum oportet semetipsum more servorum agere in illis ministeriis, quæ ipsi, hero suo præstat. Nunc progredimur ad *Statum* seu *Conditionem*, ut scil. fit *servus.* Duplici autem via Hebræus seu Israëlita in servitutem redigebatur, *alienâ* vel *propria voluntate*, teste *Maimonide de Servis. cap.* I. Servus Hebræus, de quo Lex loquitur, est Israëlita, quem vendiderunt Magistratus invitum, aut qui semetipsum vendidit sua sponte. Aliena voluntate venundatum sic ibidem describit: Fur cui nihil suppetit ad pensandam sortem, Magistratus eum vendunt: Neque quisquam reperitur, inter Israëlitas, quem vendant Magistratus, præter solum furem. *Idem in tract. de furto cap.* III. scribit: Si fur nihil habeat, nec fundum nec mobilia bona, Magistratus vendunt eum, & pretium ejus dant pro damno. Vir venditur pro furto suo, sed non mulier, &c. Ubi iterum duo examinanda veniunt: unum, quod neget, mulierem vendi ob furtum: Alterum, quod affirmet, neminem à Magistratu vendi nisi furem; quæ tamen aliter se habere videntur, quod pluribus ex Rabbinorum scriptis probavit prælaudatus *Jacob. Alting. l. c. pag. m.* 217. Propria voluntate venditio ad servitutem *bifariam* fiebat. Primo, si quis semetipsum vendat: de hoc modo *R. Maimonid. de servis cap.* I. scribit: *Israëlita, qui supra modum pauper est, potestas ei data est, ut seipsum vendat, quod dicitur Levit.* XXV. *Cum frater tuus attenuatus fuerit apud te, & vendatur tibi.* Addit causas venditionis: *Non est permissa venditio sui ipsius, ut reponatur pecunia illa, aut ut emantur pro ea merces, vel suppellectilia, aut ut eam det suo creditori: sed tantum si ea indigeat ad vescendum: neque cuiquam licet seipsum vendere prius, quam nihil penitus ipsi superfit, ne quidem tegumentum, & tunc demum vendet seipsum.* Conf. plurib. citat. *Alting. pag. m.* 220. Secundo si quis vendat filiam. *Maimonid. cap.* IV. scil. minorennem, puberem verò vendere non potest pater; vid. *Otthon. Lexicon. Rabbino-Philolog. pag. m.* 597. Quidam etiam *servi* erant, qui vocantur עברי מלוג *servi usuarii*, nam ipsorum opera & officio Dominus quidem uti poterat, ipsi vero illos divendere non licuit, aut alienare. *Jevamot. fol. 66.* I. Alii vocantur עברי צאן ברזל, quia maritus eos sic suscipiebat, ut si morirentur, ipse teneretur certa pecuniæ summa in literis matrimonialibus designatâ, eos redimere, eamque uxori pro iis solvere, ita ut illi tanquam ferrum uxori integri manerent. vid. *Bava Kama fol.* 89. I. *Cl. Coccej. Sanhedr. fol. 96.* Ita etiam *Servi Regis. R. Salom. Gen.* XV. *Servi Sacerdotum. Ketbubboth fol.* 57. 2.

20. *Libertas data*] Visis servorum generibus, eorum libertatem cognoscemus, ubi merito quæritur, an omnibus his servis libertas data fuerit? *Dietericus in Antiquitatibus Biblicis* loco supra citato asserit; non omnibus libertatem concessam esse, excipitque servos, qui non ex Hebræis fuerunt. Erant etiam servi, quorum auris subulâ perforata ab hero fuit, in testimonium servitutis. Ritum hunc nobis prolixe descripsit *Jacob Alting.* in

vem integros dies agitata publicè quædam veluti Saturnalia [21] sunt, de quibus Rabbi Maimonides illud refert, quod scitu dignum judicavimus. Ait ille in Halacha Schemitta Veiobel cap. x. מראש השנה

in differt. philolog. de aurium perfossione p. 225. seq. edit. Gröning. & hi anno Sabbatico non liberari poterant, interim tamen Jubilæo. Opinionem itaque prob[illegible] videtur ex Scriptura Sacra, ubi Levit. xxv. conspicitur vocabulum לעולם *in seculum* & Anglus legit *for ever*, & *Henry Ainsworth. fol. m. 162. in Levit.* ita explicat: *they* and their *childern after them are bondmen.* Manet igitur Servus in conditione sua priore, quam mutare fuisset integrum; & manet citra spem certam finiendæ unquam servitutis. De quo posteriore ut constet, venit examinanda vox לעולם, qua terminus definitur. R. *Salomo* in hæc prorumpit verba: *Utrum usque ad Jubilæum, an non, sed in seculum simpliciter? Doctrina mens est, Levit.* xxv. 10. *Unus quisque ad familiam revertetur; indicat quinquaginta annos vocari* עולם *Seculum.* Neque tamen hoc vult, ut ei serviat totos 50. annos, sed servit ei usque ad Jubilæum, sive propinquus, sive longinquus sit. Verum huic assentiri non possumus. Nam (1.) quo testimonio constat, spatium 50. annorum dici עולם seculum: cum de vocis usu controvertatur in textu? Deinde quid commune habet Jubilæus cum hac lege, quæ aliquamdiu ante lata est, cum nulla adhuc esset annorum Sabbathicorum vel Jubilæorum notitia aut revelatio? Non *Aben-Ezra*, qui dicit, vocabulum עולם significare *tempus*, quia non exhaurit ejus significationem. Nam tempus significat, cujus uterque vel alteruter saltem terminus occultus est; sic æternitas vocatur עולם *Psalm.* 90. Ita etiam *finitum tempus*, cujus terminus in obscuro est, uti *Kimchius in Lexico* illud Psalmi 119. לעולם explicat per כל ימי חי ubi terminus incertus. Quapropter servitus illius non definitum, sed indefinitum terminum involvit, & complectitur vitam tam servi, quam heri, nam mors solvit ejus servitutem. Duas igitur causas solvendæ hujus servitutis agnoscit, *Jubilæum* scil. & *mortem heri & servi:* uti pluribus ex *Rabbinis* docuit cit. *Alting. pag. m.* 230. 231. Concludimus ergò Servum, cujus auris subula perforata, non potuisse in libertatem asseri anno Sabbatico, attamen anno Jubilæo. vid. antiq. bibl. *D. Quenstedii pag. m.* 857. *Servus Cananiticus* autem potest acquirere libertatem vel liber fieri בכסף argento, vel בשטר literis, ut quando Dominus ipsi scribit *libellum libertatis,* cujus summa est: Ecce jam tui juris es, Nihil mihi est tecum: vel decurtatione membrorum. Vid. *Ottonis Lexicon Rabbino-Philolog. pag. m.* 597.

21. *Saturnalia*] *Varro* lib. v. de LL. dicit, Saturnalia nomen habere à *Saturno*, quod ei in mense Decembri, quo dies festus celebratur. Olim unus tantum Saturnaliorum dies festus erat, isque communis cum Ope. Nam utraque *Opalia* & *Saturnalia* incidebant in diem XIV. *Kal. Jan.* quod testatur *Macrob. lib.* I. *c.* X. *p.* 195. Quo cognito illud *Suidæ* facile intelligimus: Saturnalia festum celebratum *Saturno* & *Matri* Deûm. Sed *Varro lib.* v.

de

דהשנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהן ולא משתעבדים לאדניהם ולא השדות חוזרות לבעליהם אלא עבדים אוכלין ושותים ושמחים ועטרותיהם בראשיהם: כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר נפטרו עבדים לבתיהן והשדות חוזרות לבעליהן: *Ab initio anni usque ad diem expiationum neque dimittebantur servi, neque serviebant dominis suis: sed nec agri restituebantur. Quid igitur? edebant, bibebantque servi, atque hilares erant, & coronam quisque capiti suo imposuit. Mox, cum dies expiationum venisset, Senatores Sanhedrin tubis clanxère, atque è vestigio liberi abierunt servi, & reddita dominis prædia sunt.*

de LL. videtur huic sententiæ adversari, qui ait: *Saturnalia* dicta à Saturno, quod eo die feriæ ejus, ut post tertium diem OPALIA Opis. *Pighius* hæc conciliat & dicit: quæ de communione dierum prædicta sunt, pertinent ad Coss. tempora & priscam Rempublicam. Postquam verò *Cæsar* Calendarium correxit, mensi *Decembri* duos adjecit dies. Itaque Saturnalia non amplius XIV. die, sed a XVI. die mensis *Decembris* numerata fuisse: quam festorum correctionem inspexit *Varro*: ideò festi diem ad fastos *Cæsaris* aptavit. Unus ergò *Saturnaliorum* dies ad *Cæsarem* permansit, qui duos alios adjecit, ut ita tres feriarum dies haberentur. Et hoc postea *Augusti* legibus cautum fuit, ut triduum servarentur *Saturnalia*. Quis quartum addiderit diem? incertum est. *Lipsius lib.* I. *c.* III. *pag.* 487. *Saturnal.* Quintum diem adjecit ut *Caligula* teste *Suetonio*, qui ait in *ejus vita c.* XVII. *pag.* 141. ut lætitiam publicam in perpetuum augeret, diem adjecit *Saturnalibus*, appellavitque JUVENALEM. *Dio Caff. lib.* LIX. Saturnalia per dies quinque celebrari jussit. Et quamvis quintus dies post Caji cædem abolitus fuerit, restituit tamen eum *Claudius*, teste eodem *Dione lib.* LX. *Saturnalibus* quintum diem à *Cajo* institutum, posteaque omissum restituit. Primus qui instituit *Saturnalia Tullus* fuit, nam cum in bello adversus *Sabinos* diu æquo certaretur Marte, *Tullus* prætensis ad cælum manibus votum Diis fecit, si illo die *Sabinos* vinceret, *Saturno* & *Opi* solennes se instituturum ferias: quas *Romani* quotannis post collectas terræ fruges celebrare solent publicè. In hoc festo *Saturnaliorum* mos erat *Romanis* præbere servis convivium, sic, ut ipsi Domini officia servorum subirent. *Dio Caff. lib.* LX. *pag.* 677. ait: Mos est Saturnalibus, ut id festum habitu Dominorum servi celebrent. *Athen. lib.* XIV. *pag.* 639. Et refert *Lipsius lib.* I. *c.* II. *pag.* 484. *Saturnal.* quod servi in isto festo usurariam quandam libertatem habuerint, imò quodammodo iis jus datum fuerit supra ipsos Dominos, cum quibus mutabant ipsam vestem. Saturnalibus habitum servilem sumentes festive agunt. Et ita ad mensam sedebant servi Dominis ministrantibus. Vestis autem, quam sumebant Servi, erat *Canatoria*, quæ non gestabatur publicè extra domum. *Lipsius dict. loco pag.* 486. Quapropter narrat *Dio* in vita *Hadriani*

ni tanquam rem novam, quod *Fronto* nobilis Orator *Turbonis* tribunal adierit in Convivali veste. Deinde cessabat *Senatus*, neque convocari poterant Patres, neque judicia ulla peragi. *Sueton. in vit. August. c.* 32. *pag.* 57. ideò nec *Causidici* in forum ventitabant, *Martial. lib.* VII. *epigr.* XXVII. vid. *Rader. pag.* 506:

Sic fora mirentur: sic Te pallatia laudent,
Excolat & geminas plurima palma fores:
Otia dum medius præstat tibi parva December
Excipe, sed certa, quos legis, aure, jocos.

Porrò in Conviviis sibi invicem mittebant munera. *Rosin. lib.* IV. *c.* XIV. *p.* 47. *Antiquit. Roman.* Saturnalibus crebra convivia agitabant, & mittebant sibi invicem tum alia munera, quæ Saturnalia dicebantur: tum etiam Cereos, vel eam ob causam, quod Saturnum luminibus accensis colerent, vel ut significarent, hoc Principe ab incomi & tenebrosa vita, quasi ad lucem & bonarum artium scientiam, editos esse. vid. *Lips. lib.* I. *c.* V. *pag.* 458. *& seq. Saturnal.* Conf. *Joh. Meyer. diatrib. de festis. pag. m.* 411.

CAP. III.

Amplius de duplici causa legis agrariæ dictum. Ex latifundiis quàm crebræ mutationes rerum. De Romanâ republica. Lex Stolonis. Quibus artibus veteres Hebræi se sustentaverint. Quàm cautè legislator providerit, ne eæ desererentur. Leges divinæ de rusticatione & re pecuaria.

VERUM age, dicamus de legis agrariæ utilitate, quam Mosi propositam fuisse suprà retuli. Sanè quod è duobus prius esse dicebamus, interfuit reipublicæ, ne in possessiones optimè positas divisasque paucorum avaritia irrumperet. Fermè enim egentiorem quemque ditior aliquis pretio expellit: atque is, dum rura in immensum spatiis supervacuis extendit, alios necessariis excludit. Ex quâ causâ incessere interdum rerum conversio solet. Ita enim est profectò: plena hostibus ea respublica est, in qua cives plurimi, possessionibus avitis nudati, priscas fortunas votis expetunt. Hi odio rerum suarum mutari omnia student, neque in eâ conditione, cujus eos pœnitet, diutius quàm necesse sit, manent. Ac Romæ quidem, cum primores patrum omnia ad se trahebant, prope ut singuli possiderent trecentorum civium agros, lege Stolonis cautum fuit, ne quis plus quingenta jugera haberet. Sed statim evagata rectum ordi-

nem fraus eſt. Primus enim ipſe Stolo ſanctiones ſuas violavit damnatuſque eſt, quod mille jugerum cum filio tenebat, quem ob hoc emancipaverat. Et poſtea, quàm plurimi cives diverſâ arte callidi ſententiam legis circumvenerunt. Aliis enim ad emendum agrum ſubmiſſis, ipſi poſſederunt. Vidit iſtæc, & ſtabilire legem conatus eſt C. Lælius, inſigni ſapientia vir & Africani Scipionis maximus amicus: ſed impar adverſantium factioni, cum in contentiones diſcordiaſque iretur, ab incepto deſtitit. Ita in ævum erupit licentia, neque occupandi agros modus fuit. Ac tandem ſanè eò deventum eſt, ut pauci quidam totam Italiam vicinaſque provincias, velut proprium patrimonium, tenerent. Hujus rei teſtimonia recitare, quæ plurima ubique extant, nihil nunc neceſſe eſt. Altera, quam attigimus, legis agrariæ ratio fuit, quod ſummus Moſes relangueſcere civium animos, eorumque remitti virtutem noluit. Etenim, cum de majoribus eorum illuſtriſſimus quiſque paſtoritiam vitam vixiſſet, atque in agris verſatus fuiſſet in aliquo opere faciundo, omninò omnium vitiorum atque incommodorum una cautio fuit atque una proviſio, uti ne poſteri aliquando ea ſtudia deſererent, quæ & multùm homines locupletant, & principia habent eadem, quæ mundi ſunt. Sanè verò nimis citò deſerta ea ſtudia neglectaque fuiſſent, ſi lex omnia coëmere omnibus, atque agros adjicere agris permiſiſſet. Ita enim fit plerumque; qui tot paſcura tamque latos fundos ſine modo tenent, honeſtiſſimi laboris munia, aliis quæ committunt, obire ipſi faſtidiunt: & ut plurimùm, qui operam illis locant, peregrini ignotique coloni ſunt, & mancipia ære empta. Ipſa plebs civium, aliena rura colere indocilis, ex agris intra muros correpit, urbanas res ut uſurpet. Ibi in otium ſe transdit, corrumpiturque, & arte molli atque illiberali inertem vitam tuetur. Profectò, ex quo tempore Romani proceres, iique haud multi, ſua rura fecêre, quæ plurium fuerant, ingens ruſticationis oblivio non cives modò, ſed omnes liberos homines cepit: qui enim agri Curios, Fabricioſque & Catones viderant, vinctis foſſoribus colebantur, & compedibus ſonuêre. Conqueritur Marcus Terentius Varro in libris de re ruſt. magnanimos Romuli nepotes *non in ſegetibus amplius & vinetis, ſed in theatro & circo manus movere*. Jam enim falcem & aratrum reliquerant, qui olim *annum*, inquit, *ita diviſerant, ut nonis modò diebus urbem adirent, reliquis ut rura colerent*. Ita deſcitum à majorum inſtitutis eſt; quæ dum ſervabant, utrumque ſunt conſecuti,

cuti, ut & agros fœcundissimos haberent, & ipsi essent quàm optimè animati. His malis tantis talibusque, quæ rempublicam, ceu quædam pestes, invadunt, benè atque sapienter obviam ivit consultissimus rerum divinarum humanarumque Moses, cum redemptionum privilegia, atque insuper jura sancivit Jubilæi. Non habuit autem ullam iniquitatis speciem istæc lex; neque fraus [1] omninò fieri emptoribus potuit: servata enim profectò semper in agrorum venditionibus ratio Jubilæi fuit, &, ut ille propius longiúsve aberat, ita pretium dependebatur majus minusve. Hoc illud est, quod in Levitico, capite xxv, dicitur: *Cum vendideris aliquid proximo tuo, aut cum emeris à proximo tuo, ne circumvenite alter alterum. Secundum numerum annorum, à Jubilæo eme à proximo tuo, & secundum numerum annorum, quibus fruges provenerint, vendat ille tibi. Pro multitudine annorum auge pretium emptionis, & pro paucitate annorum minue pretium emptionis. Nam numerum proventuum ille vendit tibi. Ne igitur decipite alter alterum.* Quod si verò ante Jubilæum redimere fundos [2] suos dominus

1 *Neque fraus*] In contractibus omnis fraus absit, id quod Deus loco citato prohibet, dicens: Nemo defraudato fratrem suum; cui calculum addit *jus naturæ*, per quod æquum est, neminem cum alterius detrimento & injuria fieri debere locupletiorem, has quoque condemnat Christus ex *Republ. Jud. Luc.* VI, 35. Confer *August. Varen. Diss. Philol. de Jubilæo.* §. *m.* 32. Anglus reddidit, *not oppresse, or not vexe, not make a prey.* Ad quæ verba *Henry Ainsworth fol. m.* 157. in *Levit.* 25. *This Moses here sheweth to concerne both buyer and seller: so that if a man sold too deare, the buyer was oppressed; and if a man bought a thing too cheape, the seller was oppressed.* Utraque pars fraude lædi poterat, & læsio hæc instar rapti habebatur. Conf. *Hottinger. de Jure Hebr. leg.* 237. *pag. m.* 354. *seq.*

2. *Ante Jubilæum*] Jus redemturæ etiam extra Jubilæum permittebatur, sed habita ratione contractus & proportionis interusurii, si venditori sit לאל ידו, at in Jubilæo plenariè, & vel δωρεάν. Audiamus Canonem Rabbinorum, quem *Henry Ainsworth ex Maimonid. in Jobel. cap.* XI. *sect.* 9. 10, 12. *fol. m.* 157. *in Levit.* adducit his verbis: *Who so selleth his field, he cannot redeeme it till after two yeers, because it is said, according to the number of the yeeres of the revenues, he shall sell unto the. Yea thoug he that bought it would consent, yet he may not: till after two yeers from the sale thereof. And the buyer must eat two revenues of two yeeres and afterward it may be redeemed. Therefore if the seventh yeere be one of the two yeeres, or if it be a yeere of blasting or meldew, it is not reckned in the number. And if he buy it one yeere before the jubile, he eateth of it the second yeere after the jubile, for it is written the yeeres of the revenues.*

nus cuperet, pariter constitutum summâ æquitate fuit, ut de pretio, quod reddendum erat, tantum retineretur, quantum è fructibus [3] emptor percepisset. Quibus quidem rebus planè effectum est, ne aut damnum ex possessionum-restitutione quisquam sentiret, aut facilè ex civium animis vetera studia, honestissimæque artes exolescerent. Utique illud dubitari non potest, qui populus qualisque fuerit, cui disciplinam & instituta Moses præscripsit. Ex tot enim, quas tulit, legibus, cum pleræque ceremonias religionesque & justi injustique præcepta continerent, cæteræ, quæ ad facultates rerum copiasque, atque ad ea opera pertinent, ex quibus aliquid acquiritur, omnes ejusmodi sunt, ut de rusticatione aliquid singulare tradant. Quam sollicitè in Pentateucho docetur populus, quando requiem [4] terræ dare, & intermittere sementem oporteat; quid in messi-

3 *Quantum è fructibus*] Rem ita explicabimus ex *Maimonide in Jobel. cap.* XI. *sect.* 5. Decem sint anni usque ad Jubilæum, & aliquis venderet agrum, acciperetque pro illo ab emtore centum thaleros; & postquam emtor de fructibus biennium vel tres annos comedisset, licebat venditori, si vellet, redimere agrum, tenebaturque solvere LXXX. vel LXX. thaleros, alterque tenetur reddere agrum. Sin vero ses annos comedisset de frugibus, reddebat emtori XL. thaleros, & alter restituebat agrum. Sin vero non redimeret & emtori usque ad Jubilæum relinqueret, tunc absque pretio ad proprietarium redibat. Sic etiam de servo res habebat, teste *Maimonid. de serv. cap.* II. *sect.* 8. notanter, *sine pretio*, dicitur. Ne igitur in universum inutiles essent proprietates, semper abscedente usufructu, placuit sapientissimo Legislatori in Republ. Israëlis usumfructum longissimi temporis extingui in anno Jubilæo & ad proprietatem reverti, ut *sacratissimi Justin.* verbis hoc quodammodo exprimamus ex *Instit. de Usufr.* §. 2. *&* *l.* III. §. 2. *ff. de Usufructu* & *quemadm.* quis utatur, fruatur: sicut aliàs de jure Civili Ususfructus, privatus vel capit. diminutione vel morte Usufructuarii & cum persona extinguitur, ibidem *l.* I. *de servit.* vel si publicus, & vel municipio vel collegio, quod nunquam moritur, legatus, centum annis expirat per. *l.* LVI. *ff. de Usufr.* *&* *l.* III. *de Us.* *&* *Usufr.* legato.

4. *Requiem terræ dare*] Vid. *Levit.* XXV. ℣. 4. Ita *Exod.* XXIII. ℣. II. mandat, ut terra requiescat quolibet septimo anno: Rabbinorum sententias vide in Jure Hebræorum *Hottingeri pag. m.* 84. *edit. Tigur.* 1655. Pari modo refert cit. autor ex *Rabbinis* legem *pag. m.* 137. asserentem, quod anno septimo agrorum cultura sit intermittenda, verba hæc sunt: Explicant de anno septimo, de quo injunctum nobis est, ne quicquam in eo laboremus in cultura agri. Distinguunt autem Hebræi inter ea, quæ anno hoc septimo ad cultum terræ conferre prohibentur ex præscripto legis, ut sunt, sere-

messibus [5], inque vindemiis [6] servandum sit; quoto anno fructum capere

serere, putare, metere, vindemiare; & inter reliqua, quæ Rabbinorum interdicto sunt fugienda, ut *stercorare, fodere, arborum stolones amputare, vermes supposito fumo extinguere.* Vid. *Henry Ainsworth in Exod. cap.* XXIII. *fol. m.* 92. *Hottinger. jus Hebr. leg.* 69. *pag. m.* 86. Rationem Præcepti de anno intermissionis *Maimonid. Mor. Nevoch. par.* III. *cap.* XXXIX. proponit, affirmans, data esse illa præcepta propter misericordiam erga homines omnes in universum illorumque respirationem, juxta illud *Exod.* XXIII, 11. *Levit.* XXV, 6, 7. & ut Terra ita deserta & relicta tanto uberiores fructus proferat: Partim in specie in gratiam servorum & pauperum, in remissione argenti & manumissione servorum: Partim ad conservationem sustentationis & victus hominum perpetuam &c. *Abarbenel in Leg. fol.* 268. 3. illam ejus rationem, ut terra uberiores fructus proferat, rejicit. Sic enim inquit: Si lex de eo fuisset sollicita, quod vires terræ debilitentur, pro assidua agricultura, ideoque necesse foret, ut quiesceret, difficultas oritur, cur anno sexto debuerit proventum dare in tres annos? qui sunt annus septimus Schemittæ & annus, qui eum sequitur ex Jubilæo, & annus, qui eum excipit, qui sunt tres anni. Si verò ratio *Maimonidis* procederet, Deus populum suum non mulctasset captivitate propter intermissionem annorum Sabbaticorum, sed puniendus fuisset colens agrum, quod esset maledicta terra ejus propter ipsum. Ipse ergo alios horum præceptorum fines ostendit, quorum primum fluere dicit ex literali sensu verborum: Quoniam duo beneficia maxima mundo Deus concessit, primo *Creationem* totius universi, quo omni rei dedit naturam suam; secundo *legem divinam*, quam dedit populo, eo fine Deum Israëlitis præcepisse, ait, ut facerent in cultura terræ & annis duo, quæ hoc in memoriam vocarent & significarent. Primum esse *Schemitta* sive intermissionem agrorum, quæ designet universorum creationem, quod sex diebus Deus omnia creaverit & septimo quieverit; ita & *Schemitta* in ordine terræ & culturæ ostenderet Sabbatum Creationis. Hoc est quod dicitur *Levit.* XXV, 4. שבת ל״ה שבת שבתון Sabbatum cessationis est, Sabbatum Domino. Vocatur etiam Sabbatum terræ, quandoquidem requies anni denotat septimum diem in opere Creationis, quia eo Deus quievit ab omni opere suo. Vid plur. *Joh. Meyer. diatrib. de fest. pag. m.* 386. *Henry Ainsworth. in Levit. cap.* XXV. *fol. m.* 154. *edit. Londin.* Secundum in anno Jubilæo observandum. Vid. *Meyer.*

5. *In messibus*] Expressa lex habetur in Scriptura de messe, *Levit.* XIX. *capit.* ℣. 9. & *cap.* XXIII. 22. Ubi potissimum tria dona pauperibus relinquebantur de frugibus in agris, videlicet *spicilegium*, & *oblivioni datus manipulus* vel culmus, & *angulus agri*, docente *Maimonide in Hilcoth Mattenoth anijmi. cap.* I. §. 7. & *Mischn. Terumoth c.* IX. §. 2. Conf. *Excell. Theodor. Dassov. LL. OO. Prof. Celeberrim. in Diss. de rebus in agris derelictis. edit. Witteb.* 1696. Cujus du-

capere ex vinea fas sit? Ad hoc, qua severitate interdicitur, ne diversa semina [7] uni agro mandentur; tum ne admissura animantium [8] fiat,

ctu spicilegium ita describimus, quod fuerit id, quod tempore messis è falce exciderit, aut quod è manu laberetur, cum colligerentur spicæ, si scil. una vel duæ essent spicæ, si verò tres simul exciderent, ad patrem familias pertinebant. Quod autem cadebat post falcem, vel post manum, licet unica esset spica, non pertinebat ad spicilegium; Interim si quis spicas evelleret, & aliqua ex manu excideret, ad spicilegium referebatur, ut scribit *Maimonid. l. c. c.* IV. §. I. *seqq. fol.* 79. *p.* 2. ubi varios simul attingit casus; v. g. si spicilegium cum spicis patris familias commixtum esset, dissipante spicas vento, de quolibet agro, in quo seminari corus poterat, pauperibus loco spicilegii dabantur cabi quatuor; plura videri possunt in dissertat. Excell. Dassovii, ubi §. 4. de manipulis oblivioni datis agit, & hanc materiam à citato §. *usque ad* 22. §. erudite pertractat, §. 23. de culmo inter metendum non resecto, & §. 24. *seqq.* de angulo agri pauperibus relinquendo. Conf. *Othon. Lexic. Rabbin. Philolog. pag. m.* 21. *edit. Genev.* 1675. qui multis verbis de hoc ritu egit, ad quem B. Lectorem remittimus. Sic haut ineleganter Anglus doctiss. *Henry Ainsworth fol. m.* 109. in *Levit.* XIX. ex *Maimonide* scribunt & *Hotting. de Jure Ebr. pag. m.* 344.

6. *Vindemiis*] De his agitur *Levit.* XIX. ℣. 10. Vineam tuam ne racemato & deciduos acinos vineæ tuæ ne relegito, &c. Ubi Anglus vertit: *not gather the single-grapes*, quod *Henry Ainsworth* ita explicat: *the grapes which grow single, and not in clusters, such the owner of the vineyard might not gather*; i. e. botros, quorum uvæ non compactæ erant, proprietarius vineæ colligere non poterat. *Gnoleloth* sunt grana singula. *Es.* XXIV. 13. quæ differunt à *racemis Mich.* VII. I. Hebræi legem hanc ita explicant: עוללות (*Oleloth*) parvi racemi, qui non crassi nec compacti erant, & quorum uvæ non invicem sese conjunctæ, sed disjunctæ & singulæ. Vocanturque *Gnolel*, quia respectu aliorum racemorum, ut vir respectu infantis, (conf. *Eduard. Leigh Critic. Sac. edit. Francof. & Lips.* 1696. *pag.* 292.) & singula grana dicuntur עוללות. Statuunt ergò *Rabbini*, teste *Hottingero de jur. Ebr. pag. m.* 345. quod relinquantur in vinea omnes uvæ minores, quibus neque est *Ketaph* neque *Netaph. Ketaph.* i. e. racemi aliis imminentes: *Netaph* vero totæ pendentes uvæ & declinantes. Atque sic עוללות erunt uvæ parvæ, quæ in vineis sæpè reperiuntur, lingua vernacula נשירש dictæ. Conf. *Maimonid. in Muttanoth gnan. c.* IV. *sect.* XVII. *Henry Ainsworth in Levit.* XIX. *fol. m.* 109. 110. qui prolixius rem tractavit. Et hæ ad pauperes pertinebant.

7. *Ne diversa semina*] Iterum præceptum hoc legitur *capite* XIX. *Levitic.* ℣. 19. Non serenda sunt semina heterogenea uspiam in terra Israëlis. Vel aliter in ipso textu: Ne duo diversa seminum genera serantur, triticum videlicet & hordeum, aut faba aut lens pariter in terra Israel expresse. De quibus legantur *Maimonid. in Kelajim*

fiat, quæ disparis generis sint, neve eæ animantes sub eodem jugo sint? Cætera de fœtu pecudum, de primitiis [9] frugum omnium, deque decimis [10] earum, penè infinita sint. Eorum plenior tractatio in opere Talmudico est, & sextam partem ejus, aut amplius, tenet. Complexus autem omnia Rabbi Maimonides est illo libro, quem זרעים appellat, in quo rerum occultarum mira secreta sunt.

lajim cap. I. *sect.* I. & *cap.* II. *sect.* I. 12, 15. *Henry Ainsworth in Levit. cap.* XIX. *fol. m.* 115. *Joh. Henric. Hotting. de jure Ebræor. lege* 250. *pag. m.* 376, 377, 378. *Johann. Spencer. de legib. Hebr. ritual. part.* I. *lib.* II. *c.* 18. *pag. m.* 379. *seq. edit. Hag. Comit.*

8. *Admissura animantium*] Quorum congressus non permittendus, *Levit.* XIX. ℣. 19. Animal tuum non facies coire cum diversi generis animali. Ratio præcepti est, ut omnia primo Creatoris ordini, quo perfectioni creaturæ consultum voluit, correspondeant. Ita *Rab. Levi* teste *Hottingero* in *lib. de Jure Hebræorum edit. Tigur. pag. m.* 374. Confer *Henry Ainsworth in Levit. fol. m.* 114. Canones de hoc præcepto sequentes observandi sunt: (1.) Non præcisè bestia tantum hoc interdicto continetur, etiam fera & volucris. Qui heterogeneas eas commiscet, vapulat. (2.) Ne quidem Judæis per Gentiles hanc legem violare licet legem. (3.) Fœtum tamen heterogeneorum nec usu nec esu interdictum, si ex bestiis fuerint mundis. De reliquis consulatur *Talmud. Mass. Kilaim*, *Maim. Hil. Kil. c.* VIII. videantur etiam *Henry Ainsworth* l. c. *Johan. Spencer. de legib. Hebr. Ritual. lib.* II. *c.* XIX. *part.* I.

9. *Primitiis*] Videatur de his Lex *Exod.* XXIII. ℣. 19. ubi mandatur, quod primitiæ sint offerendæ, his verbis: *Primitias primitivorum adduces.* De primitiis offerendis & quibus ceremoniis illæ sint offerendæ, fuse tractarunt *D. Quensted. in Antiquit. Bibl. pag. m.* 241, 242. *seq. Hottinger. de jure Ebræor. p. m.* 90. *Henry Ainsworth in Exod.* & aliis locis plurimis.

10. *Decimis*] De his videri potest Scriptura Sacra variis in locis. Confer. *Quensted. in Antiquit. Bibl. pag. m.* 249. *seqq. Buxtorf. in Lexic. Rabbin. Talmud. Frischmuth. in dissert. de Decimis, Jenæ habita. Sixtin. Amama in Antibarb. Bibl. in princip. Spencerus pag.* 129. & 204. *Othon. Lexic. Rabbin. Philolog. pag. m.* 151. *seq. Goodwin. Mos. & Aaron.*

CAP.

Cap. IV.

In quas angustias Judæos septimus quisque annus detruserit. Alexandri Magni beneficium huic genti concessum ob quandam vaticinationem. Judæorum rara olim commercia cum exteris gentibus. Quanta in ignoratione rerum Judaicarum versati sint Græci. Aristotelis commentum de Callanis Indiæ sapientibus. Quibus rebus vita moresque civium immutentur. Qui cives optimi. Nullis artificiis Judæos celebres fuisse; idque in laude positum. De opificibus.

Tales leges, atque ejusmodi scita Hebræi acceperunt, qui res opesque omnes sitas in agris habebant. Ex illis vel abundantia eorum, vel egestas pependit. Cujus rei ego maxima documenta hæc habeo, quod quoties pecunias illis exteri reges imperaverunt, septimus quisque annus ita in angustum oppidò omnes eorum copias coëgit, pene ut pendere eas nequiverint. Erat enim edicto legis cautum, ne per illam tempestatem terra coleretur, néve quis fruges tunc colligeret, quæ omnis pecuniæ fundamentum erant. Alexander Macedo, cum Jerosolymæ ex Danielis libro didicisset dominationem Persarum olim Græco ab homine destruendam, lætus vaticinio, quasi ad se pertineret, Judæos petere ingens beneficium aliquod jussit. Ibi illi significavêre, nihil sibi posse majus dari, quàm uti ne rex septimi anni tributa exigeret: idque impetrarunt. Mox id Samaritanis, multa pro se cum dicerent, negatum est. Sed omnium eorum, quæ de hoc genere afferri possunt, nihil luculentius est, quàm Apioni quod Flavius Apolog. I. respondet pro popularibus suis; cum inquit; Ἡμεῖς οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτε ἐμπορίαις χαίρομεν, οὐδὲ ταῖς διὰ τούτων πρὸς ἄλλους ἐπιμιξίαις· ἀλλ' εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀνῳκισμέναι, χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν. *Nos neque terram habitamus, quæ mari vicina est, neque negotiationibus gaudemus, neque earum causa nobis consuetudo cum aliis gentibus est, sed sunt urbes quidem nostræ procul à mari sitæ: ipsi autem nos regionem bonam incolentes, hanc cum labore exercemus.* Enimverò, cum diversas gentes ita negotiatio sociaverit, ut quod genitum est usquam,

quam, id apud omnes natum esse videatur; soli Judæi intra terræ suæ fines [1], iis contenti opibus, quas illic natura producebat, vitam procul commerciis [2] agitavêre. Non enim maria transibant, neque exteros visebant, & ab his non visebantur. Ex quo illud contigit, ut multa de illis falsa prodiderint Græci, aliique. Perpaucis enim notæ res eorum erant. Unus Hecatæus comperta scripsit. Cæteri, ut famâ quidque & auditione acceperant, ita literis celebraverunt. Quod quàm periculosum in omni historia condenda sit, vel ex illo potest existimari, quod Ephorus, clarissimus olim scriptor, Iberiam, quam non viderat, unam esse urbem dixit, admodum medius fidius ridiculè. Non enim civitas, sed magna Hesperii orbis pars erat, & multis habitata populis est. Portentosum est, & cum summa inscitia conjunctum, quod Aristoteles apud Clearchum autumavit, Judæos esse ab Indiæ sapientibus propagatos, sed nomen mutavisse: quippe philo-

1. *Intra terræ suæ fines*] Piaculum enim censebant *Ebræi* extra Palæstinam vivere. Nam, teste *Maimonide*, scitum illorum vulgare fuit: Qui peregrè extra sanctam terram degit, velut siderum planetarumque cultor habendus est; neque erat, quod excusaret eos; nisi fames sterilitasque, aut id genus alia, solum vertere coegissent. Atque inde est, quod nullibi legantur Judæi exilio in sontes animadvertisse, ne, dum sceleribus debitas irrogarent pœnas, religionem proderent suam. Sanè de Phoenicum in Africam Hispaniamque μετοικίας dubitare, nos non sinunt tot historici: at illis comites se adjunxisse Ebræos, & nihilominus distinctam ab iis gentem mansisse, agnovisseque Salomonem superiorem, unde quæso probabitur? Fatalem illam διασπορὰν siquis mihi objiciat, aliam rem esse repono. De illo enim tempore loquimur, quo res Judæorum erant in statu florentiore. Vid. *Dillber. differt. Tom.* I. *pag. m.* 17. Eandem quoque opinionem fovet *Mr. Fleury in tract. Gall. Moeurs des Israëlites pag. m.* 48. *Pour les Israëlites leur terre suffisoit pour les nourrir.* Verum haut probabile videtur, cum *Zabulon* prope mare habitaverit & de mercatura vixerit. Vid. *Gen.* XLIX. Ita etiam Salomo Rex classem exstruxit & alienas regiones visitavit.

2. *Procul commerciis*] Mercatoribus nulla carere potest Respubl. siquidem αὐτάρκειαν suam obtinere velit. Nec enim terris omnibus Deus & natura largiuntur omnia, sed quod uni dederunt, id alteri subtrahunt, qui defectus importatione rerum, quarum sumus indigi, supplendus. *Virgil.* I. *Georg.* Mercatura vinculum est arctissimæ communionis inter homines, & importantur ea, quæ necessaria sunt Reipubl. Ob hanc & alias causas Deus ipse commercia probavit *Levit.* XIX. *Prov.* XI. 15. Salomon ipse suos habuit *Mercatores.* 2 *Reg.* X. & 2 *Par.* I. Vix itaque *Cunæo* assentiri possumus, qui planè omnem mercaturam à populo Hebræo removet, cum tamen ex citatis exemplis constet contrarium.

philosophos illos, qui apud Indos Callani appellantur, in cava Syria Judæos dici. Pudet me anilitatis, adeò hoc nihili est. Sed quod additum ibidem ab Aristotele est, neque supra fidem videtur, & apprimè gloriosum sacræ genti est. Venisse enim ad se, in Asiâ cum esset, Judæum quendam, ait, tantâ eruditione atque scientiâ hominem, uti præ illo omnes Græci, qui aderant, trunci esse & stipites viderentur. Utique hoc longè pluris est, quàm de gentis origine quod imprudenter retulit. satius enim erat, non attigisse eam, propterea quod incognita alienigenæ erat. Ac mihi quidem sanè Flavius etiam gloriari de Judæorum obscuritate videtur, cum in mediterraneis locis eos agere, & nullum aditum esse ad eos mercatoribus peregrinantibusque ait. Ita enim diutissimè incorruptos mores servavêre, nihilque rerum ad copiam & luxum [3] pertinentium illatum est, quibus perire potentissimi populi solent. Cætera verò sic subjicit idem Flavius; ut penitus superbire eum dicas: *χώραν ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν, terram fertilem habitamus, atque in cultura ejus operam sumimus.* quasi nihil majus esse meliusve possit. Recitat Aristoteles in libris Polit. edicta quædam ab antiquissimis legumlatoribus composita, quæ Mosaicis pene similia sunt. Nam Oxylus quidem, Eliorum rex, prædia agrosque vetuit ad mutuam pecuniam opponi: & Locrensibus interdictum fuit, ne avitas possessiones venderent. Quæ illuc pertinere maximus autor naturæ verique ait, uti ne populus cultionem agrorum desereret. Quare toties illud iterat in Politicorum libris, optimam esse rempublicam, cujus cives ex re rustica [4] atque ex pastione vivunt. Cujus rei hanc caussam reddit, ὅτι πολιτεύονται κατὰ νόμους· ἔχουσι γὰρ ἐργαζόμενοι ζῆν. Οὐ δύνανται δὲ σχολάζειν. *Quia ex legibus seque resque suas regunt: habent enim ex opere suo quantum satis ad vivendum sit. Et tamen eis otiosis esse non licet.* Cæte-

3. *Et luxum*] Quia merces invehunt damnosas Mercatores, quæ non serviunt necessitati, sed ad luxum, pompam, fucum, mollitiem & voluptatem faciunt, itaque non permittendi. Verum probandum adhuc, an non maximus luxus in populo Israëlitico in usu fuerit, cum Deus sæpissime conqueratur de illo apud Prophetas: nullum itaque firmum argumentum, quo probare conatur, Ebræos nullam mercaturam exercuisse.

4. *Ex re rustica*] Hic quæri posset, an agricolæ loco civium habendi? *Aristoteles lib.* VII. *Polit. c.* IX. negat his rationibus, (1.) quia ipsorum vita ignobilis & virtuti contraria, (2.) quia nihil habeant otii ad virtutem & parandam & exercendam. Virum oportet in bellis excellere, agros colere.

Cæteras respublicas, quas opificum [5] & mechanicorum multitudo tenet, longè deteriores judicat, cum ignava eorum hominum desesque vita sit, neque ullum opus eorum cum virtute congruat. Ex quo jam fit, uti intelligatur, vanum frigidumque esse, quod Judæis exprobrari vulgò Flavius ait, *τὸ μὴ καινῶν εὑρετὰς ἔργων παρασχεῖν*, *nullos in ea gente autores [6] novorum operum, artificiorumque exstitisse.* Laus equidem Judæorum hæc maxima, non probrum est. Qui enim pulchrum esse potest ea invenisse, quæ exercere illiberale est; Utique lere, est servile, scribit *Menand. apud Stob. contra agricultur.* Conf. *Heider. Polit. pag. m.* 246. Verum contrariis rationibus probatur, quod agricolæ cives sint habendi. Nullum enim vitæ genus agriculturâ antiquius. *Varr. l.* III. *de Republ. rustic. c.* I. Adamus ipse huic rei dedit operam *Gen.* II. & omnes *Patriarchæ. Gen.* XIII, XXI, XXVI. Imò ipsi Reges: uti ex historiis constat. Nec aliquid ex omnibus rebus, quibus aliquid acquiritur, agricultura melius est, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. *Cicer. off. lib.* I. ita literis tradit: Sine agricultura nulla Respubl. consistere potest, nisi victus expertem nos agere posse vitam existimemus. *Aristotel. lib.* I. *Pol. c.* V. Virtutem animo confert, robur & valetudinem corpori, fortunis incrementum & certissimum & honestissimum. Vita rustica, quam nos agrestem vocamus, parsimoniæ, diligentiæ, justitiæ magistra est. *Cato init. de re rustica.* Romani cum virum bonum laudabant, eum bonum agricolam & bonum colonum vocabant. Conf. *plur. Heider. Polit. pag. m.* 246.

5. *Opificum*] Aristoteles hoc loco de opificibus disserens, quæstionem instituit. An opifices deteriorem reddant Rempubl. nec ne? ubi dicimus, non ferendos libidinum & voluptatum ministros, uti sunt, *unctores, dulciarii, cupedinarii*, nec qui artes faciunt leviculas & ridiculas, uti sunt agyrtæ, funambuli, saltatores &c. Plerique tamen politicorum opificibus & maximè quidem sordidioribus Magistratus negant esse delegandos. *Plato* suos cives Reipubl. curam vult agere & opificia omittere. *lib.* VIII. *de LL.* Apud *Scythas*, Persas, & Lydos ignobiles habiti, qui opificibus dediti. *Herodot. l.* II. *Spartæ* sordidiores artes *Helotæ* faciebant, non ipsi cives ex instituto Lycurgi. *Plut.* in *Lycurg. Numa* cives apud Romanos ab opificiis & artibus sellaribus lege prohibebat, easque servis delegabat. Ratio in promptu, quia fieri non potest, ut parvis & vilibus rebus occupati sublimes & generosos spiritus concipiant. Conf. citat. *Heider. in polit. pag. m.* 244. Verum utut hæc proferat, attamen affirmamus, opifices à jure civitatis arcendos non esse. Vid. *pag.* 241. ubi rationes adducuntur.

6. *Nullos autores*] *Schickardus* in ט"ה *pag. m.* 53. scribit, Judæos parum honorificè de cerdonibus sentire, & *Josephus* in laude *Judæis* positum esse judicat. Verum contrarium opponimus *Cuneo*, & dicimus, utique artifices inter Hebræos fuisse, testatur enim id *Syr.* XXIX. & simul cum genere

Utique opifices omnes in sordidâ arte versantur: & bene eos Aristoteles servitutem quandam servire, sed limitatam, ait, propterea quòd manibus eorum atque operâ non, ut mancipiorum, ad res omnes, sed ad unam quandam utimur. Adeò nihil ingenuum officina habet: in quâ hoc insuper mali inest, quod corpus animumque virilem effœminat. Quare in rebuspublicis olim rectè constitutis, quod solertissimus magister ait, opifices civitate donati non sunt, sed peregrini [7] erant, & corpus veluti sepositum à cæteris ordinibus fuêre.

nere humano inventas esse artes Mechanicas *Genes.* IV. Imò Deus ipse *Exod.* XXXI. *Bezaleelem* implet sapientiâ & intelligentiâ ac scientiâ in omni opere ad excogitandum, quicquid fabrefieri potest ex auro & argento, ære, marmore, gemmis & lignis diversis. Christus habuit patrem seu nutritorem *Josephum*, qui faber erat materiarius. *Matth.* XIII. & quæ alia exempla sunt. Nulla sine horum operâ stare potest Respubl. in qualibet enim civitate opus alimentis, armis, vestimentis, omnique genere supellectilis & instrumentorum, quæ non nisi ab opificibus confici possunt. Conf. *Aristot. lib.* VII. *Polit. c.* IX. *lib.* 2. *offic. Cicer.*

7. *Peregrini*] Falli hac in re *Cunæum*, ex *Josepho* affirmantem, nullos fuisse opifices inter *Israëlitas*, certo constat, & hanc sententiam refellit Gallus *Mr. Fleury* in tractatu, quem inscripsit *Moeurs des Israëlites pag. m.* 48. *edit. Hag.* 1683. cujus verba hûc adscribere non pigebit: *Ce n'est pas que les arts ne fussent inventez; la plus part sont plus anciens que le déluge: & il paroit que les Israëlites ne manquoient pas d'excellens ouvriers, au moins du temps de Moïse. Beséleel & Ooliab qui firent le Tabernacle, & tout ce qui étoit necessaire pour le service de Dieu, en sont un illustre exemple &c.* Et *pag. m.* 52. hoc profert: *Il est certain que David laissa dans son Royaume un grand nombre d'artisans de toutes sortes: entr'autres des massons, des charpentiers, des forgerons, des orfévers;* (1 Par. XXII. 15.) *c'est à dire, de tous les ouvriers qui travaillent sur la pierre, les bois & les metaux. Et afin que l'on ne croie pas, que ce fussent des ETRANGERS, il est dit ailleurs.* (1 Reg. V. 13.) *que Salomon choisit de tout Israël trente mille ouvriers &c.* Ex his sanè clarum, quod opifices non peregrini fuerint. Imò Hebræi ipsi hoc testantur, quod opificium sit discendum. *Tosaphot.* in *Kidduschim cap.* I. Patri incumbit circumcidere filium, redimere eum, docere eum legem & aliquod opificium: R. Judah dicit, quicunque filium suum non docet aliquod opificium, est ac si doceret eum latrocinium. De opificiis plura habentur in *Kidduschim cap.* IV. *in* ꝟ. II. hoc dicitur: *R. Meir* dicit, Det semper homo operam, ut doceat filium suum Artem honestam. Conf. *Othon. Lexic. Rabbin-Philolog. pag. m.* 434.

CAP.

CAP. V.

Ægyptiorum odium in Hebræos, & vera causa ejus. Ægyptii ignavis artibus curisque dediti. Qua solertia Sesostris eviraverit civium animos. Lex Ægyptiorum de opificum artibus ad hæredes cujusque transmittendis. De Niliaca plebe, quæ in servitute. De sacerdotibus. De pastoribus, qui tertia Ægyptiorum pars, & quam formidati cæteris Ægyptiis semper fuerint. Superstitionem Ægyptiorum nihil fecisse ad pastoritii generis odium: & male id existimari. Plebem Ægyptiam non ita agricolas execratam fuisse, ut pastores. Et causa ejus rei.

EQUIDEM illud etiam animadverto, in expedito jam esse, cur invisi semper Ægyptiis Judæi fuerint, non cum Ægyptum modò hospites incolerent, sed postea quoque, cum suas sibi sedes, atque propriam rempublicam haberent in propinquâ Palæstinâ, quam terram à meridie Ægypto terminari, Cornelius Tacitus refert. Enimverò id odium nulla adeò ex re magis fuit, quàm ex vitæ studiorumque dissimilitudine [1]. Omnis enim Ægyptiorum plebs sellulariis.

1. *Quam ex vitæ studiorumque dissimilitudine*] Hujus opinionis quoque est *Spencerus de legib. Hebr. Ritual. part.* II. *lib.* III. *pag. m.* 17. *edit. Hag-Comit.* Ex quo *Hermannus Witsius Theolog. & Philolog. celeberrimus in suis Ægyptiacis lib.* I. *c.* X. *pag. m.* 51, 52. *edit. Amstel.* 1683. sequentia retulit, quorum argumenta hæc sunt. (I.) Caussam odii fuisse gentis Ægyptiacæ *genium* à moribus petitum. Nimirum Ægyptii ea antiquitatis, sapientiæ & religionis suæ opinione intumuere, ut gentes alias, quasi mera hominum nomina & umbras, ingenti cum fastidio despicerent. Imò verò absurdum aliorum omnium fastidium gentem illam ita tandem transversam egerat, ut exterum aliquem communi secum mensa accipere, aut ulla morum rituumque societate generi humano conjungi nomine & natalibus suis indignum duxerint. Hujus vanitatis gratia sale comico asperguntur ab Anaxandride apud *Athenæum lib.* VII. *Deipnosop.* XIII. qui eos ita alloquitur:

Vobiscum ego militare nequeo:
Nec concordes mores nostri sunt,
Nec leges, sed ab invicem dissident plurimum.
Tu bovem adoras: ego illum Diis sacrifico:

lariis artibus [2] dedita, sub umbra urbium intra mœnia desidebat. Nec deerant, qui officia virilis sexus perverterent, & lanam etiam telamque tractarent [3]. Atque erant quidem illi suopte ingenio satis ad

Maximum esse Numen anguillam putas,
Obsonium verò nos multò lautissimum &c.

Inprimis autem in *Hebræos Ægyptii* omnes odio capitali & hæreditario exarserunt: quos ut mancipia pridem sua habuerunt. Id ipse testatur *Joseph contr. Apion. lib.* I. & odii rationes prudenter edisserit. *Quas multas*, inquit, pariter habuerunt: Principio quidem, quia in illorum regione nostri progenitores potentes effecti sunt. Deinde sacrorum diversitas multas inter ipsos fecit inimicitias. Ita plerumque illos contemptim habemus, à quibus moribus longe recedimus. Ast hæ rationes vix sufficiunt, ut Judæos Ægyptii abominationes quasi habuerint: de vera itaque causa paulo post agetur.

2. *Sellulariis artibus*] Hoc argumentum iterum labili nititur fundamento, nec causa odii esse potest, cum contrarium potius affirmari possit, Ægyptios militiæ operam dedisse, licet non omnes. Hinc *Sesostrim* non tantum res bello clarissimas gessisse, sed etiam militari ordini leges instituisse, omniaque ad militiam pertinentia pulcerrimè disposuisse, scribit *Diodor. Sicul. lib.* I. *pag.* 59. Ita *Herodot. lib.* II. *c.* CLXIV. Ægyptios in VII. genera distinguit, Sacerdotes & Milites, qui loco primi habentur: Inferioris longè conditionis sunt Βυβῶται, Συβῶται, Κάπηλοι, Ἑρμηνεῖς, Κυβερνῆται à suis artificiis dicti. Confer *huc Marshami Can. Chron. pag. m.* 320. *edit. Lips.* Et quod opinionem nostram confirmat, Ægyptiis contemptui habiti artifices & à militia exclusi. Vid. *pag.* 390. *cit.* autoris.

3. *Lanam etiam telamque tractarent*] Intelligitur *byssi* textura, quæ in Ægypto conficiebatur ex lini optimi genere, quod describit *Schindlerus in Lexico* hoc modo: *Byssus* genus lini optimi, tenuissimi, mollissimi, candidissimi: quod tantum in Ægypto, præsertim circa oppidum Sombat, seritur ac copiose provenit, indeque per totum orbem distrahitur, & ex eo vestes conficiuntur. Vide de hoc *Martin. Lexic. Philolog. fol. m.* 211. *Cœl. Rhodig. antiq. Lect. lib.* XII. *c.* XXXIX. vocatur etiam *Xylinum*, teste Salmuth *ad Panciroll.* Linum præstans & subtile producebat Ægyptus, teste *Plin. l.* XIX. *c.* I. è quo telæ tenuissimæ conficiebantur. Conf. *Dieter. Antiquit. fol. m.* 588. Hinc funis Ægypti *Proverb. c.* VII. 16. denotat lintea Ægyptiaca, aut byssina tapetia acu picta, nam claruit Ægyptus elegantissimis tapetibus & textilibus, quæ erant subtilissima, quorum inventionem deberi Ægyptiis, *Plinius lib.* VII. c. LVI. autor est. *Lucanus lib.* X. ℣. 140.

Candida Sidonio perlucent pectora filo
Quod Nilotis acus compressum pectine Serum
Solvit & extenso laxavit stamina velo.

Sic *Martiali epigr.* VI. *lib.* X. ℣. 7. tunica Nilotis est tunica acu picta ab Ægyptiis, ut observat 30. *Adverf. Turneb.*

Quan-

ad mollitiem proclives : sed auxit malum postea enervavitque porrò eorum animos Sesostris rex [4], qui id studio sibi habuit, solertiamque & consilia , ut ipsi Ægyptii perhibent , à Mercurio didicit. Accessit lex quoque, quæ modum ingeniis finesque poneret. Nulli enim opifici aliam artem exercere , nisi paternam [5] licuit. Juvenalis quidem , cum Crispinum , hominem malis artibus & gratia Cæsaris ad summa provectum , verberare grandi convitio vult, *partem Niliacæ plebis* illum , & *vernam Canopi* appellat. Ita enim existimatum est, sacerdotes illic liberos esse , opifices verò, qui vulgus erant , servire. Sed ab illo vulgo tamen multùm diversa fuit tertia quædam populi pars , quæ seorsim in campestribus Ægypti, ac prope paludes degebat : ii pastores fuêre , [6] actuosi illi quidem gna-

Quando eques & picti tunica Nilotide Mauri.

Pari modo *Ezechiel. c.* XXVII. 7. Byssum variam vocat, ubi Ebræum Arias Montanus ficto vocabulo vertit byssum de racematione, quod ut plenius capias רקם est acupictor, qui acu vestes intexit, quia varias formas & figuras multis coloribus effigiare novit in tapeto ; cujus artificii gnari præ aliis gentibus fuere Ægyptii : unde simul cum arte derivatam vocem מנור conjectant, qui Ægyptiis texendi gloriam tribuunt, quam unà cum hoc nomine in terram promissam secum Israelitas attulisse notat ad *Pagninum Mercerus col.* 1419. Conf. *Dieter. antiq. bibl. fol. m.* 589.

4. *Sesostris Rex*] De hoc Rege contra probatorum authorum sententias falsa prodit *Cunæus* , quod scil. mollitie enervaverit populum Ægyptiacum , cum tamen, teste *Diodoro Siculo*, pueros in omnibus exercitiis instituerit militaribus ; imò teste eodem *p.* 35. *l.* I. viros elegerit quosque viribus præstantes & exercitum conscripserit : de quo fuse tractavit *Marsham. in Can. Chron. p. m.* 371. 372. *seq.*

5. *Nisi paternam*] Neque militibus solum, sed etiam Artificibus vetitum est, paternum vitæ institutum deserere, teste *Schol. Apol. Rhodii.* cui calculum addit *Herodot. l.* II. *c.* CLXV. ita scribens: Ex his *Hermotybies* , cum plurimi sint, horum nemo quæstuarii opificii quippiam didicit , sed omnes rei militari vacant. Et *lib.* II. *c.* CLXVI. Calasyriis fas non est, artificio ulli operam dare, sed solùm rei militari vacare , filio à patre discente. Dicæarchus dicit Sesonchosidem (Sesostrim) leges dedisse , neminem paternam artem relinquere. In hoc etiam cum Ægyptiis congruunt *Lacedæmonii*, teste *Herod. lib.* VI. *c.* LX. eorum præcones , tibicines & coqui in paterna artificia succedunt , & coquus è coquo, tibicen ex tibicine , præco ex præcone gignitur , neque propter vocalitatem ulli aliis insidiantes , seipsos ingerunt , sed in paterno opere perseverant.

6. *Ii pastores fuêre*] Pastorum horum meminit Marshamius in *Can. Chronic. variis in locis pag. m.* 102 , 138, 323. *edit. Lips.* & celeberrimus *Witsius p. m.* 209. *in Ægyptiac.* in hæc pro-

gnavique, sed cunctis Ægyptiis execrabiles, propterea quod ignaviam eorum semper solicitam tenebant. Sæpè enim ingentes motus dabant, atque interdum etiam reges sibi creârunt. Quare Romani postea, cum reliquam Ægyptum facilè in fide retinerent, præsidium validius in illis locis ponere, ubi id hominum genus erat, coacti sunt. Cum omnia ratione animoque lustrâris, hæc una res ab omni ævo pastoribus infestos Ægyptios fecit, quod vires eorum [7] vegetosque & acres spiritus homines sedentarii opificesque non ferrent. Ipse Parrho, cum crescentem Israëlitarum multitudinem contundere atque deprimere constituisset, tali usus oratione ad suos est: *Israëlitæ robustiores nobis sunt: quare adeste, callido consilio illud agamus, ne augescant, neve orto bello hostibus se nostris jungant, aut ipsi arma in nos capessant.* Id ego rectum verumque existimo. Neque enim illis hercle assentior, qui causam publici odii ex superstitione arcessunt, quasi

prorumpit verba: Deinde Regum quibusdam nominibus interjectis, narrat *Josephus*, gentem istam vocatam esse HYCSOS, hoc est, Reges Pastores. *Hyc* enim secundum sacram linguam *Regem* significat; *Sos* vero *pastorem* sive *pastores*, secundum communem dialectum: & ita compositum invenitur HYCSOS. Quidam verò dicunt, eos Arabas esse. Addit *Josephus:* in aliis autem exemplaribus non Reges significari comperi per appellationem HYC, sed è diverso captivos declarari pastores. HYC enim Ægyptiaca lingua & hac, quando denso sono profertur, captivos aperte significat: & hoc potius verisimile mihi videtur, & historiæ antiquæ conveniens. Hinc viri docti, tanquam de Hebræis dicta magno consensu acceperunt: *Manethonem* quidem vel ignorantiæ vel falsi postulantes, quod multis quidem veritatem obscuraverit. Et profectò multa sunt, quæ opinionem istam reddunt probabilem. Ait, *pastores* quosdam extraneos è partibus Orientalibus in Ægyptum sese contulisse. At *Ebræi* extranei Ægyptiis erant & pastoritiam agebant vitam, jam inde ab Abrahamo: plura qui legere cupit, evolvat *Witsium c. l. pag. 212. seq.*

7. *Quod vires eorum &c.*] Ita *Cunæus* noster, vir aliàs judicii profundi & doctrinæ secretioris, teste *Ph. Carol. diss. de sceptr. Jud.* Sed nobis eorum ratio mirè probabilis, imò certa est, qui causam hujus odii & aversationis ex Ægyptiorum mira superstitione deducunt, sicut ex collatione *Gen.* XLIII. ỷ. 32. (ubi eadem vox emphatica *Toabhah* habetur) cum *Exod.* VIII. 26. satis clarè patescit, gentem illam superstitiosissimam abhorruisse ab iis, qui bobus aut aliis animantibus, quæ ipsi pro Diis colebant, indiscriminatim vescebantur; aut eo more suo sacrificabant, uti Israëlitæ fecerunt. *Onkelos* παραφράζει hunc locum: *Non possunt Ægyptii comedere cum Hebræis panem, eò quod pecus, quod Ægyptii colunt, Ebræi comedunt*, Et ỷ. 26. c. VIII. *Exod.* Non convenit ita facere, eò

quasi scilicet Hebræos homines, pecudum armentorumque pastores, ferre ea natio nequiverit, cujus pars hæc oves, illa capras, alia alias quadrupedes mactare verita est, queis inesse quiddam divinum credebatur. Sed ea ratio mirè improbabilis est. Quid enim respondebunt profectò, cum aut ex Pentateucho discent, Parrhonem immanes pecudum greges habuisse[8], aut cum tot proferri historiarum monumenta videbunt, ex quibus constat, magnam Ægyptiorum partem, quod jam diximus, in pascuis atque inter pecora vixisse? & tamen celebre illud in sacro codice est, *Omne pastoritium*

eò quod *jumentum*, quod Ægyptii colunt, tollamus ad sacrificandum coram Deo nostro. Ecce, sacrificabimus pecudem Ægyptiorum, quam ipsi colunt, ipsis videntibus; an non jubebunt lapidari nos? *R. Salom. Jarchi* eandem notat causam exinde, quod pecora his Dii erant. Confer huc *Johann. Saubert. Palæstram Theolog. Philolog. edit. Altdorff.* 1678. *p. m.* 195. ita *Onkelos* per abominationem Ægyptiorum disertis verbis Deos eorundem intelligit. Vid. *c. l. pag.* 193. Notanter hîc abominationes appellantur, teste *Henry Ainsworth. comment. in Exod.* VIII. *fol. m.* 26. *Because the Scripture often calleth the Gods and services of the heathens abominations. Deut.* VII. 25. & XII. 30. 2 *Reg.* XXIII. *Es.* XLIV. 19. Plura collegerunt de his superstitionibus: *Dieter. in antiquit. Bibl. fol. m.* 136, 137. *Henry Ainsworth. l. c. Johannes Saubert. in Palæstra Theolog. Philolog. à pag.* 190. *ad* 196. *Beyer. in annot. ad Selden. de Diis Syris* aliique. Ne igitur actum agamus, remittimus Lectores ad citatos authores.

8. *Pharaonem pecudum greges habuisse*] Novum hic scrupulum movet *Cunæus*, asserens, qui fieri potuisset, ut ob hanc causam Hebræi Ægyptiis odiosi, quod pastores ovium fuerint, cum & ipsi immanes pecudum greges habuerint? Verum respondetur, quod non omnes pastores fuerint βδέλυγμα ipsis: id quod manifestum est ex *capit.* XLVII. 6. *Genes.* Ubi *Pharao* ad *Josephum*: Quod si nosti inter eos esse viros industrios, constitue eos שרי מקנה i. e. Principes peculii mei, quod *Onkelos* reddidit: Si nôsti inter eos esse viros robustos, constituas eos principes pecorum, quæ mihi sunt. His assensum præbet Anglus ita scribens: *if thou knowest, that there be among them, men of activitie, or of ability, power, prowesse; it implieth as well fit nesse of mind as body, and so prudence, diligence, valour &c. then appoint thou them rulers of cattel over these which i have.* Vocat *rulers or masters*, & intelligit per *over these* aut *greges*, uti *Græcus* vult, aut *pastores*; quos jam habebat. Unde lapsus esse videtur *Josephus lib.* II. *Antiq. Judaic. c.* IV, qui scribit: *Ægyptiis* non fuisse licitum, greges aut pascua curare; sed ut annotat *Cornel. à Lapide in h. l.* Alebant *Ægyptii* oves & boves (1.) ad lanam & lac, (2.) ad suam oblectationem, (3.) ad stercorationem agrorum, addimus etiam *quartum*, ad cultum. Reges quoque ipsorum initio fuisse *Pastores* nuncupatos, incerta traditio est: exin quod

storitium genus Ægyptii horrescunt. De agricolis non idem proditum est: neque poterat hercle eorum virtus formidari, aut invisa esse, quæ prorsus nulla erat. Omnes enim spes inertissimi mortales non in manibus suis, neque in rusticationis industriâ, sed in Nilo posuêre 9. Alebat augebatque segetes exundans amnis, neque fertilitatem modò terrarum, sed ipsas dabat: quippe multo limo turbidus fluens novos agros subinde apposuit prioribus, atque Ægyptum annuo incremento semper ultra tulit. Ita miratus opes suas arvaque recens nata colonus est, quæ sine labore, & inopinanti obvenerant.

in S. Scriptura legatur, *Joseph* & fratres ejus in *Ægyptum* descendisse in principio pastorum, apud *Cæli. Rhodigin. lib.* XVI. *Lect. antiq. c.* III. *pag.* 719. Notanter dicimus: Abhorruisse *Ægyptios* ab iis, qui animalibus indiscriminatim vescebantur: nam & ipsi, teste *Johanne Sauberto l. c. pag.* 194. iis vescebantur, sed ita, ut certas eorum partes illibatas sanctasque servarent custodirentque, maxime qui rudi plebe erant generosiores. Conf. *Dieter. antiquit. Bibl. fol: m.* 136. *Saubert. pag.* 195. *Sext. Pyrrhonic. lib.* III. *hypotypos.*

9. *In Nilo posuêre*] In Scripturis fluvius hic non uno nomine vocitatur. Communis appellatio est נחל fluvius מצרים Ægypti. Sic *Genes.* XV. 18. capiunt *R. Salomon* & *R. Kimchi*. Quid si à נחל sit *Neel* contractè *Nel* & inde Νεῖλος? certè Nili fons in *Æthiopia Nucbul* appellatur, teste *Malach.* III. *c.* X. A Græco fonte deduxit *Heliodor. lib.* IX. *pag.* 444. festivè, sed frustrà. Alterum nomen specialius est שיחור *Sichor*. *Sichor* à natura rei dicitur *Nilus*, quia est nigricans & turbidus, à שחר nigrescere, nigrum esse, vel quia inundatione oblimans & fœcundans agros, turbidas aquas secum vehat terris superfusurus: qua ratione sine dubiò motus Vetus interpres de Nilo intellexit, sicut & eundem *Jer.* XVIII. per aquam turbidam intellexisse Nili aquam IX. *Observat.* XVIII. *Drusius* conjectat, quod & Pagninus habet. Sed mittimus etymologiam, quam fusè nobis exhibet *Dietericus in antiquit. Bibl. fol. m.* 593. qui videndus, & progredimur ad ejus operationes. Nilus quotannis terram renovat, effœtam terram nova fertilitate donat & pinguem facit. Mirum enim est, quod Nilus siccissimo tempore totam Ægyptum inundet, & dum in planitie Ægypti omnia solis ardore torreantur, flumini aqua subministretur. Ab illa anniversaria Nili inundatione non solùm conjecerunt anni exordium Ægyptii & Israëlitæ, verum etiam, cum ob agrorum terminos & limites confusos mensurari necesse esset agros, inde natam primum Geometriam volunt. Pari ratione inundatione *Nili* messis proveniebat. Dum enim per inundationem nimis efflueret, damnificabat terræ culturas & fiebat caristia in Ægypto, dicente *Johanne de Mandevile c.* IX. Hinc certam mensuram observabant graduum, ad quos fluvii æstus solebant pertingere, nunc altius, nunc inferius & exinde anni ubertatem, aut sterilitatem conjiciebant, teste

teste *Strabon. l.* XVII. *Geograph.* Plura qui desiderat de fertilitate, quam *Nilus* profert, ita ut frumentis abundet Ægyptus, evolvat, quæso, *Dieter. Antiquit. Bibl. fol. m.* 596, 597. ubi plurima lectu dignissima habebit, quæ huc annotare supersedemus.

Cap. VI.

Quando Jubilæi desierint celebrari. Cur illorum habitam esse rationem in annis sabbaticis numerandis dixerit Maimonides. Rejecta Maimonidæ opinio.

De Ægyptiis, quo ingenio fuerint, & quantum à vicinis Judæis discrepuerint, dictum satis est. Nunc à diverticulo redeundum est ad Jubilæum, de quo agere cœperamus. Intelligendum est igitur, cum lata à Mose lex agraria de possessionum restitutione sit, observatam eam summâ religione fuisse usque ad sanctuarii prioris desolationem, quæ facta per Assyrios [1] est. Exin deserta incultaque Palæstina jacuit per annos septuaginta: id quod prædictum à vatibus erat. Postquam autem longa dies fatalem illum temporis orbem perfecerat, redierunt quidem in sedes suas Judæi, extructumque templum [2] de integro est, sed nunquam postea revocata lex agraria fuit,

1. *Per Assyrios*] Talmudici & R. Maimonides Ægyptius in tractat. de *Schemittah* asserunt, duabus tribubus *Ruben*, *Gad* & dimidia *Manasse*, in captivitatem abductis, abolitos fuisse annos Jubilæos, eò quod dicatur *Levit.* XXV. 10. proclamabitis libertatem in terra לכל יושביה omnibus habitatoribus ejus; Schemittoth tamen, sive annos Sabbaticos non esse abolitos. Vel ut *Aben-Ezra* hunc locum explicat בכל מסלות *in omnibus viis.* Unde ea de causa, abductis trans-jordanitis, Jubilæi celebrationem fuisse intermissam. Maimonidis verba *c.* X. §. 1, 7. *Hil. Schemitt.* hæc sunt: *Ex quo*, inquit, *in exilium abducta est tribus Ruben & tribus Gad & dimidia tribus Manasse, cessarunt Jubilæi, quia dictum est, proclamabitis libertatem in Terra cunctis, qui habitant in ea*, h. e. *proclamabitis libertatem in Terra eo tempore, quo cuncti habitant in ea, idque propterea, ne tribus cum tribu confundatur. Cunæus* vero hoc loco & alii cum eo intermissionem eam collocant in annum desolationis templi & urbis ab Assyriis factæ, ut & abductionis pariter Regis & omnium Judæorum in captivitatem Babylonicam. Conf. Cl. *Slevogt de anno Jubil. th.* XXVII. *Hottinger. Analect. diss.* III. *de Jubilæo p.* 161.

2. *Exstructumque Templum*] LXX. annis peractis, permissu *Cyri* Regis Persarum, secundum templum exstructum fuit, directoribus *Zorobabele* &

fuit, neque celebrata amplius Jubilæorum solennia sunt. Quare nec mancipiis libertatem amplius jam dedit annus quisque quinquagesimus, neque dominis reddidit amissas venditasque possessiones. Hæc solerter animadversa & notata à Talmudistis sunt, & permultum momenti habent. Sed omnino implicatam habere atque involutam rationem videtur, quod Rabbi Maimonides in lib. septimo suæ יד in Halacha Schemitta Vejobel, cap. x. tradidit, ubi sic inquit; אף על פי שלא היה יובל בבית שני מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות: *Etsi Jubilæi nulli fuêre ex quo tempore templum secundum stetit, tamen numerare eos mos fuit propter remissiones, quæ ex lege fiebant.* Nisi hoc enodaverimus, falsum videbitur, quod de Jubilæi abolitione dicebamus. Quare explicanda nobis Maimonidæ sententia est. Enimverò maximus Rabbinus, Jubilæorum supputationem accuratissimè semper factam etiam novissimis temporibus, ait, non hercle, quod aut servi omnes tunc manumitterentur, aut agri redirent ad veteres dominos, sed quod ex numeratione eorum penitus pependit ratio anni cujusque septimi, in quo alia quædam remissionum jura observari lex jusserat, quæ non antè cessavêre, quàm eversa à Tito [3] deletaque Judæorum respubl. esset. Utique earum שמיטות remis-

Josua. Vid. *Carol. Sigon. de Republ. Ebr. pag. m.* 136. De hoc Cyro scil. minore & quis fuerit, prolixioribus argumentis scripsit *vir celeberrimus & eloquentiæ Professor in Academ. Argentorat. in diatrib. histor. de Xerxe, Nebucadnezare ac Cyrò liberatore Judæorum Joh. Christoph. Artopæus*, ad quem benevolum Lectorem mittimus, prodiit illa *Argentor.* 1678. Confer *August. Varen. Exercit. Sacr. in Haggæum.* Diximus directoribus *Zorobabele* & *Jehosua*, quorum meminit *Haggæus* Propheta. Ille fuit *Princeps Judæ*, hic *Sacerdos Maximus.* Nihil autem nominibus his sanctius, quæ priscos Ebræos etiam in nomenclaturis sanctitatem, præcipua suorum temporum memorialia, occulta visse, liquido docent. Dicitur autem *Serubabel* (1.) filius *Sealthiel*, cum contra 1 *Chron.* III. 17. vocetur filius *Pedajah*, qui suus pater fuit, *Sealthiel* verò avus, ipso Pedaja gloriosior & celebrior in gente Judaica. Dicitur (2.) Princeps *Judæ*, qui primus post Captivitatem Babylonicam regimen tenuit, seu Dominator fuit. Alter in hoc opere fuit *Jehoschua* summus Sacerdos, filius *Jehozadak.* Hic primus domus secundæ Pontifex. Vid. *August. Varen. dissert. Sac. in Hagga.* §. 4. De hujus templi excellentia & defectibus scripserunt *Frischmuth. de glor. templi secundi. Dieter. in antiq. Bibl. fol. m.* 367. *Varenius l. c. Thom. Godwin Moses & Aaron pag. m.* 155. *seq. edit. Bremens.*

3. *Eversa à Tito*] Id confirmant *Hieronym. in Ezech.* v. Sub Tito & Vespasiano urbs capta est, templumque ever-

remiſſionum duplex genus fuiſſe, conſtat. Nam & terra ſeptimo anno inculta jacuit, & condictio certi non dabatur ex mutuo. Sed qua ratione annum ſeptimum pependiſſe ex quinquageſimo dixerit Maimonides, libet ex ipſo audire. Is ita infit: שנת יובל אינה עולה ממנין שני השבוע אלא שנת תשעה וארבעים שמטה ושנת חמשים יובל ושנת חמשים ואחת תחלת שש שנים של שבוע וכן בכל יובל ויובל: Nos, ne Hebræa vertendo, Romanam orationem deformemus, ſummatim modò ſententiam recitabimus maximi Rabbini. Nimirum illud ait, anni ſeptimi numerationem non ab anno quinquageſimo, ſed ab eo, qui poſt hunc primus eſt, inchoari, atque eandem ſic deinceps nulla intermiſſione fieri, donec perventum ſit ad quadrageſimum & nonum, qui propterea

everſum. Eadem profert etiam in *cap.* XXIV. Obſidente *Tito*, filio *Veſpaſiani*, ad ſalutem nemo evaſit, templumque ſubverſum eſt. Conf. *Joſeph. lib.* VII. *Bell. Judaic. c.* I. Deſcribit everſionem hanc & Templi operoſiſſimè *Joſephus*, quem plur. *Reverend. Johannes Fechtius in diſſert. de Eccleſia Judaica edit. Argentor.* 1662. citavit, *pag. m.* 59. Et *Nicephorus* refert, Urbem ita devaſtatam fuiſſe, ut ne lapis ſuper lapidem maneret. Verum ſcrupulus adhuc remanet, quod citatus Joſephus etiam literis tradat, *Hadriani* temporibus deſolata & devaſtata fuiſſe Hieroſolyma. *Joſephus Scaliger in animadv. ad Chron. Euſeb. num.* 2150. ſtrenuè negat hoc, nixus potiſſimum *Dionis Caſſii* teſtimonio, quem *Zonaras* ſecutus, qui propterea pro fabulis habet, quicquid tam veteres, quàm recentes Scriptores de tertio Hieroſolymorum excidio tradiderunt. Scaligerum ſequuntur *Valeſius, ad Euſeb. Spanhemius introduct. in Hiſtor. Eccleſ. pag.* 209. *Tollius ad Appian. in Syr. Scaligeri* ſententia eſt, à *Tito* ita deleta fuiſſe Hieroſolyma, nec ante *Hadrianum* reſtituta, ut deleri amplius non potuerint. Quos oppugnat *Scaliger*, eorum ferè hæc mens eſt, judaico bello quo *Bitter* deleta & *Ben Cozba* oppreſſus eſt, evertiſſe prius Hadrianum reliquias Hieroſolymorum & quicquid in templo inſtaurando Judæi jamjam cœperant. Horum auctorum verba producemus. Appian. Alexandrin. qui ſub *Hadriani* imperio vixit, Hieroſolymorum clades enarrans *bell. Syr. p.* 119. à *Ptolomeo* & *Pompejo* primum everſa cum dixiſſet, addit: *Veſpaſianus iterum habitatam* delevit, & rurſus mea memoria *Hadrianus*. Falſus quidem in eo eſt, quod everſionem imputaverit *Pompejo*, cum teſte *Joſepho l.* I. *ἁλωσ. c.* VIII. ſola munimenta dejecerit; in hoc autem falſus eſſe nequit, cum præſens fuerit. Succedit *Hieronym. in Jer.* XXXI. Ultima captivitate ſub *Hadriano*, quando & urbs Hieruſalem ſubverſa eſt. Et *in Ezech.* V. Sub *Tito* & *Veſpaſiano* urbs capta eſt templumque ſubverſum: & poſt quinquaginta annos ſub *Ælio Hadriano* uſque ad ſolum incenſa civitas & deleta eſt ita, ut priſtinum quoque nomen amiſerit. Eadem pro-

pterea sabbaticus fuit, quod septies septenus erat. Mox autem eum, qui sequebatur, quinquagesimum, in numero septenorum non fuisse, sed supputationem eorum rursus initium à quinquagesimo & primo habuisse. Ex quo manifestum est, cur doctissimus Judæorum dixerit, non numerari quidem quinquagesimum, sed celebrari tamen: absque illo enim foret, continuandam septenorum numerationem fuisse significat, quam nunc interjectio quinquagesimi interrumpit. Atque hæc quidem Maimonidæ, & aliorum, qui Talmudicos sequuntur, sententia est. Quæ quàm vera sit, iis exquirendum relinquimus, qui Chronologiæ subtilissima momenta pervestigant. E quibus sunt profectò quidam summâ doctrinâ atque excellenti ingenio viri, qui Jubilæorum celebritatem incidere in annum quemque quadragesimum & nonum [4] existimant. Ex quo fit, ne duos sabbaticos annos continuari, & septenorum numerationem toties interrumpi necesse sit. Et sunt, qui ex Rabbi Addæ Calendario conficere se, id quod volunt, posse autumant. Sane quod quinquagesimus annus in sacro codice Jubilæus appellatur, id verò in neutram partem aliquid momenti habet. Nam & persæpe popularis usus, quem penes norma visque omnis & arbitrium loquendi est, septimanam octiduum appellat, & olim maximi scriptores passim Olym-

profert in *cap. xxiv.* Obsidente *Tito*, filio *Vespasiani*, ad salutem nemo evasit templumque subversum est: & post quinquaginta annos sub *Hadriano* civitas æterno igne consumta. Rursus in *Daniel. ix. ỳ. ult.* Usque ad extremam submersionem Hierusalem, quæ sub *Hadriano* eis accidit, &c. Sic *Georg. Syncell. in Hadrian. pag.* 350. *edit. Paris. Georg. Cedren. pag.* 205. *edit. Basil. Nicephor. Callist. l.* III. *c.* XXIV. *Chron. Alexandrin. de Hadrian. p.* 596. *Olymp.* 224. *de Dynast. p.* 121. & *Abulpharag Arabs* de *Hadriani* copiis ita scripsit خربوا اورشليم غاية الخراب Vastarunt Hierosolyma ad extremam vastitatem. Sane hi omnes non errare potuerunt. Dicimus ergo à *Vespasiano* & *Tito* subversa quidem esse Hierosolyma, rudera tamen quædam remansisse, ad quæ accesserant casæ & tuguria, quæ *Hadrianus* in totum igne delevit. Vid. plurib. *Joh. Jacob. Haakii dissert. de excidio Judæorum & Hierosolymorum sub Hadriano*, prodiit *Jen.* 1687. ubi plura.

4. *In annum quadragesimum & nonum*] Asserit noster author, viros Excellentes statuere, Jubilæum esse quadragesimum nonum. Amplectuntur hanc sententiam *Hugo Cardinal. Radulphus Flavia cens. Comment. in Levit. Scaliger, Calvisius, Alstedius, Cunæus*, paulo post, *Rutilius Benzonius* Rom. operoso tract. de anno Jubilæo, *Petavius* & alii.

Olympiadem, quæ quatuor annorum ſpatium continet, quinquennium vocavêre. Equidem nos noſtrâ non magni intereſſe putamus, utra ſententia rectior ſit: oſtendere enim duntaxat propoſitum nobis fuit, Jubilæorum ſolennia nec inutiliter à ſummo legiſlatore inſtituta eſſe, & poſt templi prioris excidium nunquam in uſu fuiſſe. Quod tamen ad hanc ipſam rem, quam in tranſcurſu attigimus, attinet, planè ſic judicamus, multas graveſque cauſas eſſe [5], cur viri hac ætate noſtra incomparabiles Jubilæum ſpacio annorum quadraginta & novem, non quinquaginta abſolutorum definierint. Quare opinionem eorum neque improbamus, & profectò admittimus etiam. In Levitici capite viceſimo & quinto tam de Jubilæo, quam de anno ſeptimo agitur, cautumque illic expreſſis verbis eſt, ne etiam in Jubilæis tellus coleretur. Quæ profectò ſanctio videri ſupervacanea poſſit, ſiquidem Jubilæorum jura annus quiſque quadrageſimus & nonus recepit, qui per ſe ſabbaticus erat: quippe ſepties ſeptenus fuit. Et nobis quidem in promptu eſt, quid rectiſſimè dici contra poſſit: putamus tamen hanc eſſe cauſam, quæ Maimonidem in hallucinationem quandam impulit. Illud certiſſimum eſt, Hebræos ſemper non Jubilæum modò, ſed etiam ſeptimum quemque ſabbaticum annum à Tiſri numeraſſe, qui anni ſacri erat menſis

5. *Cauſas eſſe*] Hi ex multis cauſis moti annum quadrageſimum nonum Jubilæum ſtatuunt. Inter quas (1.) quia ſemel tantum ſingulis annorum hebdomadibus intermittenda erat agricultura & meſſis atque vindemia, *Levit.* xxv. 4. Si autem Jubilæus non idem erat cum ſeptimo anno Sabbatico, ſequeretur duobus annis tales fuiſſe agendas ferias. (2.) Quia benedictio divina tantum trium annorum promiſſa erat, ob annum intermiſſionis ſacræ ℣. 20, 21. Aſt ſi & diſtincto anno Jubilæo talis quies fuiſſet agenda, benedictione illa opus fuiſſet ad annos IV. (3.) Quia *Levit.* xxv. 8. Numeratis VII. Sabbatis annorum ſeu XLIX. annis, traducenda dicitur buccina Jubilæi intimativa h. e. in ipſo quadrageſimo nono anno. Nec obſtare inquiunt, quod in *Cod. Sac.* quinquageſimus annus Jubilæus nuncupetur, ut *Levit.* xxv. 10, 11. Hoc enim non de anno quinquageſimo ſolido, ſed de ineunte & qui reſpectu præcedentis Jubilæi incluſivè, quinquageſimus vocatur, intelligendum eſſe; ſicut ſeptimanam uſitate octiduum appellamus, quia Dominicam utramque numeramus, quæ tamen earum altera excluſa, ſeptem ſolùm dies complectitur, & revera hebdomas eſt. Juxta hos authores annus Jubilæus idem fuit cum Sabbatico, inque illo ipſo anno & promulgatum clangore buccinæ & celebratum fuit Jubilæum. Conf. *Job. Meyer. diatrib. de feſt. pag. m.* 408. *Quenſted. antiq. bibl. pag.* 856.

menſis ſeptimus: planè ut ſepteni omnes Jubilæique iiſdem menſibus inchoati finitique ſint. Ex quo apparet, nullam reperiri mediam viam poſſe. Neceſſe enim jam eſt, uti aut quinquageſimus quiſque[6] annus fuerit Jubilæus, aut is hercle, qui quadrageſimus & nonus eſt. Sed nobis poſterior ſententia pluris eſt: neque aſſentiri hic Maimonidæ poſſumus, cujus tamen ſcita omnia religioſiſſimè alibi amplectimur. Eſt enim is vir profectò, qui paucos quoſdam hujuſmodi atque exiguos errores magnis diviniſque virtutibus ubique, & lectiſſimarum rerum præceptionibus compenſat. Ac Judæi quidem illi, qui ad agrorum reſtitutionem ſpatio quinquaginta annorum abſolutorum eſſe opus ajunt, curioſè tradiderunt, quid inter Jubilæum atque inter ſeptimum quemque annum interſit. Ita enim ex eorum ſententia Maimonides ait in capite decimo, in Halacha Schemitta Vejobel: יתירה שביעית על היובל שהשביעית משמטת כספים ולא יובל: ויותר יובל על השביעית שהיובל מוציא עבדים ומשמיט קרקע: יובל משמיט קרקע בתחלתו ושביעית אינה משמטת כספים אלא בסופה: *Habet illud ſeptimus annus præ Jubilæo, quod debita remittit; Jubilæus autem illud præ ſeptimo, quod ſervos è dominorum poteſtate educit, & reſtituit agros. Etiam hoc diſcrimen eſt, quod quinquageſimus annus in principio reſtituit agros, ſeptimus vero debita non remittit niſi in fine.* Ex his illud quidem, quod condictionem certi

6. *Aut quinquageſimus quiſque*] Licet *Cunæus* contrariam arripiat opinionem, attamen plures ſunt, qui affirmant, Jubilæum ſemper fuiſſe celebratum anno quinquageſimo excluſivè à præcedente Jubilæo, nempe poſt hebdomadam annorum ſeptimam; ita Doctores primitivæ Eccleſiæ magnam partem, *Cyprianus*, *Ambroſius* &c. *Lyranus*, *Cajetanus*, *Abulenſis*, *Bonfrerius*, *Cornel. à Lapide*, *Beza*, *Pelargus*, alii. Inter Noſtrates *Funccius*, *Bucholzerus*, *Wichman l.* I. *Chron. Sacr. pag.* 16. *ſeq. Dieter. antiquit. Bibl. fol.* 220. *Johann. Meyer. in diatrib. de feſtis Ebræor. pag.* 398. *D. Varen. de Jubil. Slevogt. in diſput. Acad. diſp.* XV. *theſ.* XII. *ſeq.* qui urgent (1.) expreſſum textum *Levit.* XXV. 10. 11. quem Lutherus optimè reddidit: *Ihr ſolt das funffzigſte Jahr heiligen, das funffzigſte Jahr iſt eüer Erlaſs-Jahr.* Imò Scriptura disertè diſtinguit hunc annum Jubilæum ab anno XLIX. qui erat Sabbaticus ℣. 8. cujus verba conferenda cum capitis præcedentis XXIII. ℣. 15, 16. ubi à die XVI. Niſan, quo manipulus agitatus, ſabbata ſeptem numerabantur, & his plenè finitis, die ſequente quinquageſimo offerendæ primitiæ meſſis triticeæ; uti hoc loco modum inveſtigandi feſtum Pentecoſtes Deus tradidit ita *Levit.* XXV. 8. modum inveſtigandi feſtum Jubilæi dediſſe cenſeri debet, ſcil. ut ſemper ſeptem hebdomadæ annorum numerarentur-

certi in Jubilæis dari ex mutuo negat, falsum est, siquidem Jubilæi omnes in annum quadragesimum & nonum inciderunt. Cætera probari admittique possunt, & omninò speciem veri habent. Nam & quædam quadragesimus nonus annus propria ex jure Jubilæorum habuit præ cæteris septenis, & ea ipsa paulò aliter usurpata fuere quàm quæ in eundem annum ob hanc causam concurrebant quòd inter septenos esset. Jubilæi celebritas, uti antè dicebamus, exordium ab anno vetere & naturali sumpsit, cujus primus mensis September est, is, qui sacri anni septimus erat. Quare Talmudicis, qui initio anni, decimo die primi mensis restitutionem fieri agrorum ajunt, nihil sacer codex repugnat, qui eum mensem passim septimum appellat. Est enim diversitas ea ex duplicis anni constitutione. Postremò illud Maimonides refert: דין היובל בשביתת הארץ ודין השמטה אחד הוא לכל דבר: כל שאסור שביעית מעבודת הארץ אסור בשנת יובל: וכל שמותר בשביעית מותר ביובל: *Eadem ratio usquequaque est tam Jubilæi, quàm septimi anni, quod ad intermissionem agriculturæ attinet. Quicquid in terræ cultione fas aut nefas est anno septimo, id prohibitum quoque aut licitum est in Jubilæo.* Non est hæc Judæorum conjectura, aut probabilis opinio, sed certa indubitataque veritas, quam legislatoris vox confirmat in Levitici capite vicesimo & quinto. Quod si jam verum foret, quod placuisse Talmudicis diximus, duos annos sabbaticos absque intervallo fuisse celebratos, magna profectò & singularis atque nimis inusitata res hæc esset. Etenim, cum totum hoc sit à præpotente numinis vi profectum, quod in Palæstina sextus quisque annus tam uberes proventus dedit, ut septimus, quem agrorum quieti & sabbatismo lex destina-

rentur, & post illos annus sequens sit Jubilæus. Si igitur Jubilæus annus esset quadragesimus nonus & perpetuo in annum Sabbaticum incurreret, superfluum foret præceptum de non seminando nec metendo, & frustra casus de sponte natis repeteretur, cum hæc esset conditio anni Sabbatici ℣. 4, 5. ubi eadem præcepta. Hæc etiam est communis sententia Hebræorum in codice ערכין *Erachin fol.* 12, 13. Nec aliter *Maimonid. Hil. Schem. Vejobal. cap.* x. §. 7. Jubilæus annus non resultat ex calculo annorum septimanæ. Sed annus quadragesimus nonus est annus Sabbaticus, & annus quinquagesimus Jubilæus. Annus autem quinquagesimus primus incipit sex annos septimanæ sequentis, (i. e. sequentis annorum periodi) Atque ita se res habet in singulis Jubilæis. Hæc etiam Karræorum est sententia apud *Eliam* filium *Mosis in Adderet Eliahu de Schemitta & Jubilæo c.* xx. (2.) Urgent

H inti-

ſtinaverat, nullam pareret famem, jam profectò longè majus hoc miraculum fuerit, cum duo hujuſmodi anni ſabbatarii concurrerent. Neutro enim ſementem facere aut arare fas fuiſſet. Itaque, quod dicitur in Levitici libro, *Benedictionem meam dabo vobis anno ſexto, & faciet fructus trium annorum*, omninò geminari hæc numinis benignitas debuiſſet, cum duorum annorum, quadrageſimi noni & quinquageſimi ſabbata ex diverſis ambo cauſis continuarentur. Non enim trium jam, ſed quatuor annorum ſegetibus unum illum annum ſextum indui neceſſe foret. Quorum nihil aliis gentibus terriſque, quæ ſunt uſquam, conceſſum eſt. Utique ſcimus non exiguum eſſe, quod Palæſtina cœlo debuit: atque adeò fatemur, etiam multa illic contraria naturæ legibus iviſſe; ſed tamen, cum tanti & tam frequentis miraculi magnitudo nullis vatum teſtimoniis, neque hiſtoriarum prodita monumentis ſit, haud committendum profectò nobis eſt, ut credulitatis vitio temerè quidlibet obſtupuiſſe videamur.

intimationem Jubilæi, quæ fiebat die x. anni quinquageſimi. (3.) Fruſtra præcepta, uti dictum, de non ſeminando, non metendo &c. repeti, ſi neceſſario omnis Jubilæus in annum Sabbaticum ſeu XLIX. incideret. (4.) ἀναλογίαν τῆς πεντηκοστῆς cum Jubilæo: erant VII. hebdomadæ & tamen dies immediate ſequens h. e. quinquageſimus à Paſchate excluſivè erat dies Pentecoſtes; ita complementum Jubilæi erant ſeptem anni Sabbatici ſeu XLIX. quibus exactis ſequens annus L. erat Jubilæus. (5.) Conſenſum Talmudicorum: His enim placet, fatente *Cunæo*, duos annos Sabbaticos abſque intervallo fuiſſe celebratos. Diſertè *Raſchi* in *Levit.* XXV. 11. ſcribit: *Annus Sabbaticus* immediatè ſemper antecedit Jubilæum, ſcil. quadrageſimus nonus eſt Sabbaticus, quinquageſimus, Jubilæus. Plura videri poſſunt apud ſæpè laudatum *Johann. Meyer. in diatrib. de feſtis pag. m.* 404. *ſeq. Quenſted. antiquit. Bibl. pag. m.* 856. *Cloppenburg in Schol. Sacrif. pag.* 42. ubi ad argumenta oppoſita ſatis ſuperque reſponſum.

Cap.

CAP. VII.

Trina consecratio Palæstinæ & urbium ejus. De jure urbium. Lex de prædiis urbanis. De urbe Ierosolyma, deque ejus privilegiis. Agrippæ impium facinus, & super eo Judæorum legatio ad Neronem. Quibus ceremoniis proferri urbis Ierosolymæ pomœria oportuerit. Jus muniendi à quibus datum. Quando rempub. suam penitus Judæi amiserint. De oppidis, quæ asyli jus habebant.

AJUNT Talmudici, qua tempestate Josua Palæstinam intravit, consecratas ab illo omnes urbes fuisse, quæ muris cinctæ erant. Eam ipsi appellant ביאה ראשונה *ingressionem primam*. Sed, cum abductus à Babyloniis populus sacer trans Euphratem est, impurata regio ab impiis fuit. Quare mox, reversis in sedes suas Judæis, Ezras summus populi præsul solenni actu sanctimoniam urbibus reddidit, eaque erat ביאה שנייה *ingressio secunda*. Tandem Cæsar Titus, cum penitus res Judaicas afflixisset, omnia rursum prophanavit. Atque hîc Talmudicos suavis error ludit. Messiam enim adhuc exspectant [1], qui, ut ipsis placet, regnum Palæstinæ invadet, sacrabitque urbes. Eam fore ajunt ביאה שלישית *ingressionem tertiam*. Ad

1. *Messiam expectant*] Ita articulo XII. Symboli fidei suæ profiteri jubentur: *Ego credo fide perfecta adventum Messiæ, & etiamsi tardet, nihilominus semper expectabo, donec veniat.* Quare precibus matutinis inserunt formulas, quibus significant, se magno desiderio Messiam expectare. In *Seder-tphillos pag.* 7. ex versione *plur. Reverendi Carpzovii* hæc leguntur verba: *Germen Davidis servi tui citò progerminare jubeas, & cornu ejus exaltes eum salute tua. Nam in salutem tuam speramus quotidiè. Benedictus esto, ô domine! qui progerminare jubes salutem.* Item: *Misericors ille confringat jugum gentium de cervicibus nostris, & reducat nos in terram nostram.* Alia: *Nos exultabimus & lætabimur de salute tua, tu autem perducito nos ad pacem, congrega expectantes tuos ex quatuor terræ plagis;* Et hoc tempore aureum seculum futurum esse, illi credunt, uti constat ex verbis *Rambam* ad *Sanhedr. c.* XI. Et erit Messias oppidò Rex magnus & palatium in Tzion magnificabitur. Excellentius erit ejus nomen & memoria apud gentes, quam Regis Salomonis, eumque venerabuntur omnes populi &c. vide prolixioribus verbis addu-

Ad hoc, tradunt iidem, quibus in rebus posita urbium religio ac sanctimonia fuerit; tum & quare vicorum villarumque nulla facta consecratio sit. Quæ exequi longum foret. Cum oppida Palæstinæ singulis tribubus [2] assignarentur, etiam Levitæ suas urbes [3] accepêre,

adductum locum in *B. Joh. Saulerti Palæstr. Theolog.-Philolog. pag. m.* 26. Hinc etiam tertium expectant templum, uti *Abarbanel* illud *Haggai*, quem citat *D. Varenius* in *dissert. ad* istum locum, exponit: *Dieser andere Tempel, welchen ihr anitzo bauet, wird annoch klein und gering seyn, aber nach denselben wird der dritte und herrlichste Tempel gebauet werden, und in denselben wird der Herr Messias kommen.* Unde in precibus sæpissime mentionem faciunt horum verborum: *Utinam Deus me dignum habeat, ut videam structuram templi sanctitatis nostræ, qualis olim & annis superioribus fuit.* Conf. *Gent. histor. Judaic.* Qui plura de hoc templo tertio legere cupit, evolvat *D. Chrysost. orat. tert. & quint. advers. Jud. Martin. Raymund. in pugion. fidei part.* II. *c.* IX. §. 14, 15, 16. *Paul. Burgens. in Scrutin. Scriptur. dist.* IV. *c.* IV. *Fortalit. fid. lib.* III. *fol.* 125. *Joh. Hornbeck de convinc. & convertend. Jud. lib.* III. *cap.* II. *pag.* 255. *Joh. Muller. in Judaismo detecto c.* IX. §. 6. *Constant. L'Empereur in præf. Codic. Middoth* aliosque.

2. *Singulis Tribubus*] Quales & quot quælibet Tribus in partitione terræ sanctæ seu Palæstinæ acceperit, nobis ex aliis quamplurimis authoribus exhibuit *Joh. Conrad. Dieteric. in antiquit. Bibl. edit. Gissæ Hassor.* 1671. *à fol.* 290. *usque* 307. Conf. *Benedict. Ariæ Montani Chaleb. seu terræ sanctæ partitionem in opere Critic. edit. Francof. fol. m.* 554. *seqq. Tom. VI.*

3. *Levitæ suas urbes*] Fuerunt ex Tribu Levi familiæ tres, prima *Caath* filiorum *Aaronis* Sacerdotis, secunda filiorum *Gerson*, tertia *Merari*. Primæ igitur *Caath* familiæ civitates adscriptæ sunt tredecim in sortibus *Juda, Simeon & Benjamin. Cariath-Arbe* in montibus *Juda* cum suburbanis suis; & *Lobna & Jether & Esthemo & Holon, & Dabir & Ain & Jera & Bethsemes.* Hæ novem ex Tribu *Juda* & ex *Simeon* fuêre. Ex Tribu verò *Benjamin* quatuor illæ; *Gabaon & Gebæ & Anathoth & Almon.* His autem, qui reliqui ex eadem familia fuerant, Urbes assignatæ sunt in sorte *Ephraim, Sechem* cum suburbanis suis, *Gazer & Kibsaim, & Bethhoron* cum suburbanis suis; atque de Tribu *Dan, Elthecho, Gabathon & Ajalon & Gath-Rimon*; de utraque Tribu quaternæ; ex dimidia Tribu *Menasse* duæ, *Thanech* & altera *Gath-Rimon*. Decem his in urbibus habitarunt filii *Caath* Levitici ordinis. *Gersonis* verò familia ultra Jordanem obtinuit urbes duas: *Gaulon* in *Basan*, & *Bosra* sive *Hesthcrah*; & in tribu *Issaschar* quatuor, *Chesion & Dabejeth, & Jeramoth & Enganim*; ac totidem ex tribu *Aser, Masel & Abdon & Helchath & Rohob*; tres etiam ex *Naphtali* tribu, *Cedes* in *Galilæa & Ilhamoth* sive *Ilhamath-Dor & Charan*: ita ut huic familiæ tredecim obtigerint. *Merari* autem familiæ, quæ in Levitis censebantur, urbes concessæ sunt in Tribubus *Zebulun, Reuben & Gad* duodecim hoc pacto:

re, quas incolerent. At ipsa regio agrique & possessiones ita dividebantur, nulla ut pars data[4] illis sit. Decimas enim [5] duntaxat primitias-

cto: Ex Tribu *Zebulun*, *Jechnan* & *Chartha* & *Danna* & *Nahalol*; ex tribu verò *Gad Ramoth* in *Gilgabd* & *Mahanaim* & *Hesbon* & *Jaser*, atque de Tribu *Ruben*, ultra Jordanem etiam *Bosor* in vasto campo, cui Misor nomen à planitie factum est, & *Jaser Jebtoon* & *Mephaath*. Harum omnium summa octo & quadraginta cum suburbanis suis per familias distributarum. Vid. *Henry Ainsworth. comment. in Num.* 35. *fol. m.* 203. *seq.*

4. *Nulla ut pars data*] In distributione terræ promissionis solam Tribum *Levi* sine sorte mansisse, h. e. sine portione terræ, quam incoleret, constat. *Num.* XVIII. 20. & *Jos.* XIII. 33. expresse leguntur hæc verba: *Et dixit Jehovah Aaroni: in terra illorum ne habeto possessionem & pars ne esto tibi inter eos.* Clarius reddidit Anglus: *Thou shalt have no inheritance in their land, neither shalt thou have any part among them.* Et hoc mandatum non solum ad Aaronem, sed omnes posteros & Levitas pertinebat, uti *Moses* postea *Deut.* XVIII. 1. demonstrat, ubi ex versione Junii & Tremellii hæc extant verba: *Ne esto Sacerdotibus Leviticis, toti tribui Leviticæ pars & possessio cum reliquis.* Anglus legit: *inheritance*, nulla hæreditas sit in Terra Canaan, quæ sorte dividebatur inter alias Tribus. *Num.* XXVI. 52. *seqq.* Cum itaque *Levitæ* Sacerdotibus adjungerentur in ministerium Dei, Deus noluit, ut in negotiis hujus vitæ occupati sint, ne impedimento sint illis ad peragenda servitia Domini, uti scriptum est, 2 *Tim.* II. 4. Ita Hebræorum Magistri, teste *Maimonide de Jubil. c.* XIII. *f.* 12. cujus Ebraica verba Anglice recenset *Henry Ainsworth in Deut.* XVIII. *fol.* 69. *edit. Londin. Wherefore was not Levi counted meet to have inheritance in the land of Israël, or spoiles with his brethern? Because hee was separated to serve the Lord, and to inherit him, and to teach his strait waies, and his just judgments unto many.* Deut. XXXIII. 10. *Therefore was he separated from the waies of the world: they wage not warre as doe the rest of Israël, neither doe they inherite, nor earne for themselves with strenght of their bodies; but they are the Lords power* (or substance) *as it is written* (in Deut. XXXIII. 11.) *Blesse Lord his power: and the blessed* (God) *himselfe earneth for them, as it is written* in Num. XVIII. 20. i. e. *Cur Tribui Levi nihil hæreditatis accedebat de terra & spoliis cum fratribus suis? quia separata erat, ut serviret Domino, hæreditas sit illius & pluribus vias & judicia vera manifestet.* Deut. XXXIII. 10. *Itaque separata erat à viis mundi: Illi* (Levitæ) *non pignore certabant, nec bella gerebant, uti reliqui Israëlitarum, nec hæreditatem possidebant, nec laboribus corporis lucrum quærebant, sed virtus & substantia Domini erant, uti scriptum* Deut. XXXIII. 11. *Benedic Jehova copiis suis: & Deus benedictus ipse laborabat & lucrabatur illorum loco, uti literis traditum Num.* XVIII. 20. Et licet nihil de terra possiderent, attamen illis erant civitates, quas inhabitabant & suburbia. *Num.* XXXV.

5. *Decimas enim*] Expressa lex habetur-

mitiasque & victimas[6] cunctas habuêre : inde vita illis, inde opes copiæ-

betur *Num.* XVIII. ℣. 21. Hinc benè *Mr. Fleury* in tract. quem inscripsit *les mœurs des Israelites pag.* 24. Et Tribus Levi *n'avoit point d'autre partage que les dimes & les premices qu'elle recevoit des autres tribus.* Non aliam portionem habebat, nisi decimas & primitias, quas ab aliis Tribubus accipiebat. Non ignotum erat optimo Numini, dandam esse mercedem servis atque certum, unde viverent, stipendium. Nec ignorabat, quod universa terra, & quæ illa proferret aleretque, sua sit; atque illam dederit utendam fruendamque hominibus, verum ea lege, ut Conditori omnium rerum Autorique fructuum decimas quotannis persolverent *Levit.* XXVII. 30. ubi ex *Maimonid. tom.* III. *tract. de Decim. c.* I. *Henry Ainsworth' fol. m.* 183. *in Levit.* XXVII. *edit. Londin.* ita scribit: *After that they have separated the greatheave-offring, they separate one of ten out of that which is left : and this is called the first tithe; and of it is spoken in* Num. XVIII. *And this tithe is for the Levites both males and females.* h. e. Postquam oblationem separarunt, una de decem residuis partibus separatur, quæ vocatur Decima prima. Et de hac loquitur textus *Num.* XVIII. quia decimam filiorum Israël, quam elevabunt Domino &c. & hæc Decima dabatur Levitis, masculis ac fœmellis. Prima itaque decima jure à quovis communi Israëlita comedi poterat, & quidem in immunditie, nam hìc nulla sanctitas in illa. Et ubi de decimarum sanctitate dicitur, non nisi de secundis decimis intelligitur. Et Hebræi primas decimas, ut communes res æstimant, quia dictum est *Num.* XVIII. 27. Ut imputetur vobis oblatio vestra, sicut frumentum ex area & maturus liquor ex torcularis lacu. Sicut igitur frumentum & liquor è torcularis lacu res communes sunt, ita etiam Decimæ primæ. Non solum de frugibus, sed etiam arboribus Decimæ dabantur, uti Hebræi loquuntur, testis hujus est *Maimonid. tom.* III. *in Trumoth c.* II. *f.* 1, 2. 3. Omne esculentum, inquit, quod custoditur & ex terra capit incrementa, decimis est obnoxium, & præceptum est nobis separare has, primitias Sacerdoti. *Deut.* XVIII. 4. Quemadmodum frumentum & oleum & vinum, quorum mentio *Num.* XVIII. fit, sunt esculenta & ex terra incrementa capiunt & Dominos habent, uti dictum: Frumentum tuum. E. & his similia sunt oblationi obnoxia. Viciæ licet non sint hominis cibus, verum cum tempore famis comedundus, oblationi decimarum sunt obnoxiæ. Semina hortensia, quæ non sunt hominis cibus, ut semen rapi, Cortinon, cæparum & his similia, libera sunt à Decimis, quia non esculentum hominis sunt : verum semina viridium herbarum Decimationi obnoxia sunt. Olera quamvis sint cibus hominis, tamen Decimationi non sunt obnoxia, nisi ex Scribarum decreto. De Decimarum generibus & modo tam frumenti & agrorum, quam pecorum fuse egit *D. Quensted. in antiquit. Bibl. à pag.* 249. *usque* 256. qui evolvendus. Conf. *B. Joh. Frischmuth. dissert. de Decimis, Johan. Selden. in tract. Anglice scripto de Decimis, Joh. Henric. Othon. Lexic. Rabbino-Philolog. à pag.*

copiæque abunde erant. Sed illa in hoc genere præscriptio cautioque

à pag. 151. *usque* 155. *Guilelm. Outram. de sacrif. pag.* 114, 115. *edit. Amstel.* 1678. *Henry Ainsworth.* variis locis.

6 *Primitias & victimas*] Variis in locis mandatur à Deo, ut Israëlitæ primitias offerant, de quibus videndus sæpe laudatus *Quensted in antiquit. Bibl. pag. m.* 241, 242. 243. *seq.* Utque Deus reliquis fructibus benediceret, primitias omnes sibi concedendas postulavit *Rom.* XI, 16. *Ezech.* XLIV. 30. Primo qui geniti sunt Israëlitis vel è sua sobole, vel ex pecudum fœtu sibi Deus addici voluit, quoniam illis pepercerat in Ægypto. *Num.* XVIII. 15, 17. Et Hebræorum Datores referunt, quod quilibet obligatus sit sanctissime sanctificare primitias pecorum mundorum & dicere teneatur: Ecce! hoc sanctum esto. Omnes itaque tenentur sanctificare primogenitum è pecoribus mundis, tam *Sacerdotes*, quàm *Levitæ* & *Israëlitæ*: quamvis primogenitum ad Sacerdotem pertineat: Tunc offerre sanguinem & adidem super altare, reliquum autem carnis comedere debebant juxta Legem de primitiis. *Maimonid. in Bechoroth. c.* 1. *sect.* XLVII. Verum si vitiosum primogenitum deprehendatur, disquiritur, quid cum illo sit faciendum? Lex *Deut.* XV. 20, 21. id demonstrat, & *Hebræi* hoc ita explicant. *Maimon. in Berachoth. c.* 1. *sect.* 2, 3. cujus verba Anglicè adduxit *Henry Ainsworth fol. m.* 113. *in Num.* XVIII. *The firstling of the cleane beast is slaine in the court-yard* (of the Sanctuary) *as other light holy things: they sprinkle the blood and burne the fat, and the residue of the flesh is eaten by the Priests. If the firstling have a blemish fall on it after it is perfect, yet it is the Priests. If he will, he may eat it in any place, or he may sell it, or feed others with it, whom he will, trough it be an heathen: for it is common thing; as it is written* in Deut. XV. 21, 22. *And if there be any blemish therein* &c. *Thou shalt eat it alike; as the Roe-bucke and as the Hart: and loe that is the Priests Goods. Es durffte der Priester, oder Levit solches selbst essen, oder andern auch, einem Heyden geben und ihn darmit speissen, oder aber er konte es auch verkauffen, wem er wollte.* De materia, modo offerendi & aliis rebus suse recensuerunt *Quensted. cit. l. Joh. Henric. Otho in Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 484. *seq. edit. Genev. Joh. Henric. Hotting. de jure Hebræor. pag.* 89, 90. Ut autem intelligamus, quæ fuerint illæ primitiæ seu dona, quæ *Sacerdotibus* & *Levitis* dabantur, ex *Maimonidis Biccurim c.* 1. *s.* 1. videbimus: Viginti quatuor igitur erant dona, quæ Deus Sacerdotibus dare jusserat, & omnia exprimuntur in Lege, & quæ ad omnes pertinebant, qui in fœdere cum Aarone comprehensi erant. Octo horum Sacerdotes nullibi, quàm in Sanctuario comedebant. Et quinque nullibi, quam Hierosolymis consumebant intra murum civitatis. Et quinque solummodo in terra Israël. Quinque autem tàm intra, quàm extra terram Israëlis edebantur. Et unum à Sanctuario competebat illis. Octo dona, quæ illis non licebat alibi consumere, quàm in Sanctuario, hæc fuerunt, (1.) caro de sacrificio pro reatu, sive avis, sive pecoris fuerit; *Levit.* VI. 25, 26.

(2.) caro

que valet, quam Rabbi Maimonides adjungit, cum sic inquit in capite

(2.) caro sacrificii pro peccato. *Levit.* VII. 16. (3.) Sacrificii Eucharistici. *Levit.* VII. 18. & XXIII. 19, 20. uti *Maimonid. tract. de offer. sacrif. c.* IX. *f.* 3. & *cap.* X. *f.* 6, 7. testatur, & ubi leges & regulas explicat, quas *Henry Ainsworth* his verbis recenset: *The peace offrings are eaten the day that they are Killed, and all that night, and all the next day, untill sonne setting.* Levit. VII. 16, 17, 18. *so they are eaten two dayes and one night.*— *And the same law is for the sin-offring and for the Tres pass-offring, and for peace-offrings of the congregation, and the residue of the Meat-offrings; for all are eaten that day and that night.* i. e. *Eucharistica Sacrificia eo ipso die, quo jugulabantur, comedebantur & nocte, & postero die usque ad solis occasum.* Levit. VII. *Eadem lex est in sacrificiis pro reatu, pro peccato & Eucharisticis congregationum, & in residuis libationum; nam omnia die nocteque eadem consumebantur.* (4.) Reliquium *Omeri Levit.* XXIII. 10. ibi *Salomon Jarchi* explicat *Omer*, quod sit decima pars *Epha*, Hebr. עוֹמֶר cujus varias significationes vid. in *Critic. Poli edit. Francof. fol.* 553. Non singuli singulos offerebant manipulos, sed omnes unum è publico vel vicinia nomine totius populi. Hebræi ita referunt: In Paschate manipulum ultra quotidianum sacrificium offerunt à primo die usque ad septimum, juxta additionem novæ Lunæ, duos tauros & arietem & septem agnos & capram ad sacrificium pro peccatis: quæ omnia comeduntur secundo die Paschatis, qui decimus sextus dies mensis Nisan est vel Martii, *Num.* XXVIII. 11, 19, 24. Plus offerunt quàm aliis diebus, agnum in holocaustum cum *Omero* agitationis & elevationis. *Levit.* XXIII. 12. & hoc est sacrificium comessationis &c. *Maimonid. in Tamid. c.* VII. & *Talmud Babyl. in Menachot. cap.* X. (5.) Residuum in sacrificiis libationum. *Levit.* VI. 16. (6.) Duæ collyræ. *Levit.* XXIII. 17. panes agitationis duo: horum modum describit *Maimonid. in Tamid. c.* VIII. *f.* 3, 10. (7.) Panes propositionis *Levit.* XXIV. 9. (9.) Logus leprosorum olei. *Levit.* XIV. 10. uti *Maimonid. in Mechosr. Capporab. cap.* IV. & *Talmud Babyl. in Negag. c.* XIV. *f.* 14. scribit: Reliquum olei hujus Logi non editur, nisi in atrio à masculis Sacerdotum, uti aliæ res sanctissimæ. Et hæc octo dona non comedebantur, nec concedebantur edi, nisi in Sanctuario. Sequuntur nunc alia *quinque* dona, quæ comedere nefas erat, nisi in urbe Hierosolyma, quorum (1.) erat pectus & armus in sacrificiis Eucharisticis. *Levit.* VII. 34. Vid. *Maimonid. tract. de oblat. sacrif. c.* X. *f.* 6, 7, 8. (2.) Sacrificium elevationis confessionis. *Levit.* VII. 12, 14. seu gratiarum actionis. Hæc confessio seu gratiarum actio fiebat pro liberatione, quam à Deo acceperant, uti *Salomon Jarchi* in hunc locum, ac qui naufragium fecerant & liberati erant, qui iter per desertum perfecerant, seu captivi ducti, seu lecto affixi pristinam valetudinem recuperaverant. Hi obligati erant, gratias agere Deo, uti scriptum in *Psalm.* CVII. 4, 10, 17, 21, 22, 23. Si quis igitur horum voverat Eucharisticum sacrificium, ille tenebatur secum

capite decimo & tertio, in Halacha Schemitta Vejobel: יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם: אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלויים באותן הארצות בכל ישראל: *Videtur mihi hoc omne, quod diximus, locum modò habere in illa terra, quæ ex fœderis religione Abramo & Isaco atque Jacobo data est, quæque tenetur à filiis eorum, & divisa inter illos fuit.*

secum ferre panes, & hi hoc die & hac nocte comedebantur. Vid. *Henry Ainsworth comment. in Levit.* VII. *fol. m.* 38. *edit. Lond.* (3.) Sacrificium agitationis & elevationis arietis Nazaræorum *Num.* VI. 17, 20. (4.) Primitiæ omnium mundorum pecorum. *Num.* XVIII. 15. *Deut.* XV. 19, 20. (5.) Primitiæ frugum. *Num.* XVIII. 13. Hæc omnia sacrificiorum dona non nisi in urbe Jerusalem edebantur, uti asserit *Maimonid. in Biccurim. c.* I. *sect.* 2. Quicunque comedit dona, in quibus sanctitas, maledicit Deo, qui ea sanctificavit sanctificatione Aaronis. Sequuntur nunc alia quinque dona, quæ tantum pertinebant ad terram Israëliticam (1.) Sacrificium agitationis & elevationis primitiarum. *Num.* XVIII. 12. (nam hæc sacrificia Sacerdotibus & Levitis dabantur, ut in terra Israëlis comedant de illis. *Maimonid. in Trumoth. c.* III. *fol.* 23.) scil. frumenti, olei & vini. Et per hæc tria Hebræi omnis generis cibos intelligunt, qui è terra proveniunt & hominibus conducunt. (2.) Sacrificium agitationis & elevationis decimarum. *Num.* XVIII. 28. (3.) Primitiæ massæ collyræ. *Num.* XV. 20. *Maimon. in Biccur. cap.* VI. *sect.* 3. 11, 12, 15, 16. & *cap.* VIII. *f.* 1, 2, 5. Et hæc tria sancta erant. (4.) Primitiæ vellerum ovium. *Deut.* XVIII. *Maimonid. in Biccur. c.* X. (5.) Civitates & prædia possessoria. *Num.* XXXV. Et hæc duo communia erant. Quinque Sacerdotibus ubivis locorum conveniebant, erantque (1.) Donum bestiæ mactatæ, ubi pectus, armus & stomachus Sacerdotibus erant. *Deut.* XVIII, 3. (2.) Redemptio primogeniti. *Num.* XVIII. 15. (3.) Primitiæ asini. *Exod.* XXXIV. 20. *Num.* XVIII. qui redimebatur agno, sive ex ovibus, sive capris, & ille agnus sit vel masculus vel fœmella, & juxta Hebræorum sententiam vitiosus vel perfectus, pinguis vel macer. *Maimon. tract. de primit. c.* XII. *sect.* 10. (4.) Restitutio illius, quod rapinâ extraneo fuerat ablatum. *Num.* V. 8. de qua re videatur *R. Chazkuni* in h. l. cujus verba hæc sunt: *Deus sanctus benedictus pater est extraneorum, & hæreditare illud vult, quod suum est: quare tradendum est illud* (rapina ablatum) *filio domus suæ, qui est Sacerdos:* & *Maimon. tract. de rapina c.* VIII. *f.* 4, 9. (5.) Omnia devota. *Num.* XVIII. 14. כל־חרם omne devotum, qua voce Lucas utitur, *cap.* XXI. 5. de donis, quibus templum adornatum erat. Sæpissimè autem hæc vox adhibetur pro destruere, seu confiscatione bonorum. Hic autem pro re Deo vel Sacerdotibus. Vid. *Poli Critic. edit. Francof. fol. m.* 631. *Maimonid. in Erachin cap.* VI. *sect.* 1, 4. hanc distinctionem profert:

fuit. At in aliis regionibus, quas armis subigunt reges quidam Israëlitici, non deterior est sacerdotum & Levitarum conditio; [7] *quàm cæterorum Hebræorum.* De ædibus urbanis lex [8] ejusmodi lata fuit, uti, qui domum

fert: Qui dicit, hæc res devota erit in conservationem Sanctuarii, seu devota Deo &c. devota est Sanctuario vel Deo. Verum quando dicit: Hoc absolute devotum esto, tunc ad Sacerdotes pertinebat. Deo devota igitur redimi poterant pretio: verum Sacerdotibus devota, nunquam redimi poterant. De his devotis dicitur *Levit.* XXVII. 28. NON VENDUNTUR, NEC REDIMUNTUR. Et hæc quinque dona quovis respectu communia erant. Donum verò, quod à Sanctuario illis conveniebat, erant vellera holocausti. *Levit.* VII. 8. uti affirmat *Maimonid. in tr. de sacrif. c.* V. *s.* 19, 20. Dona verò, quorum tàm viri, quàm mulieres participes erant, fuerunt quinque: (1.) Sacrificia agitationis primitiarum. (2.) Sacrificia agitationis decimarum (3.) collyræ. (4.) dona pecorum. (5.) primitiæ vellerum. Conf. *Maimon. in Biccurim cap.* I. *sect.* I.

7. *Deterior Levitarum conditio*] Affirmat hoc loco Maimonides, quod in spoliis *Levitæ* parem portionem habuerint, ut cæteri Israëlitæ. Verum huic contradicere videtur Sacra Scriptura *Num.* XVIII. ℣. 20. ubi expressis verbis dicitur, quod *Levitæ* nullam hæreditatem nec partem habere debeant; quæ vox sanè, teste *Henry Ainsworthio*, significat partem in spoliis, quando ita scribit: *This word though often it be spoken of a part or portion of Land, yet also it is meant of a part in the spoiles gotten by warre of the Canaanites, but Levi might have none, because the Lord had given him his portion in the holy things, and he was to warr another warfore in the Lords Sanctuary.* Ex his sanè constat, nullam portionem de spoliis evenisse tribui *Levi.* Id quod ipsos Hebræos statuere constat, teste *Maimonide tom.* III. *tractat. de Jubil. cap.* XIII. *sect.* X. cujus verba Anglice retulit sæpè citatus *Henry Ainsworth fol. m.* 114. *in Levit.* his verbis: *All the Tribe of Levi are warned that they have not inheritance in the land of Canaan, likewise they are warned that they take not part of the spoile, at the time when they conquer the cities.* Deut. XVIII. I. *And a sonne of Levi, that taketh a part of the spoile, is to be beaten.* i. e. *Universa tribus Levi admonetur, quod nullam partem habeat in terra Canaan, similiter ne partem spolii possideat tempore illo, quo urbes vi occupantur & in potestatem rediguntur. Et si filius Levi partem aliquam de spoliis recipiat, flagris cæditur.* His verbis prioribus sequentibus contradicit, quæ author noster adduxit.

8. *De ædibus urbanis lex*] Per ædes urbanas intelligunt Hebræi tales, quæ in civitate muro cincta sitæ sunt. Observandum autem, quod civitates muro cinctæ illæ dicantur, quæ tempore *Josuæ* & deinde *Esræ* tales fuerunt; verum quæ postea muro circumdatæ fuerunt, non habentur pro urbibus, teste *Maimonide in Jobel. cap.* XII. *sect.* 15. ita scribente: *Civitas quæ non muro cincta erat, cum Josua occuparet terram, licet deinde circumdata muro fuerit, attamen similis domui in pago: Et civitas, quæ tempore Josuæ muro cincta erat,*

mum vendidiſſet, redimere eam poſſet intra annum; pòſt autem, illo elapſo, emptor eam propriam haberet. Sed nec propinquis jus redemptionis fuit, & Jubilæi beneficium hîc nullum erat. Redditum autem emptori à redemptore pretium integrum fuit, etſi vendita traditaque domus ante plures menſes erat. Etiam ultimo anni die redimere ædes ſuas dominus potuit. Et, ſi abeſſe eum, cui vendiderat, aut dolo latitare cerneret, curiam adiit, atque ibi, ſenatu coram, pretium, quod acceperat, poſuit, egreſſuſque diffregit fores, atque ædes ſuas intravit. Hæc à Talmudiſtis ſic definita ſunt. In Levitarum urbibus haud idem juris [9] fuit. Planè enim de ædibus illorum ſancitum eſt, quod de agris deque poſſeſſionibus ruſticis omnium Hebræorum conſtituiſſe Moſen diximus. Quare nec redimendi jus hîc anno terminabatur, & Jubilæus reſtituebat quicquid redemptum antè non eſſet. Inter omnes urbes inſigniter eminuit unius Ieroſolymæ ſanctitas, [10] atque etiam perpetua manſit, ut Talmudici tradunt, ex quo ſemel eam urbem maximus rex Salomo dedicaverat. Itaque, quod poſtea conſecravit eam rurſum Ezras, fuiſſe ſupervacuum ajunt, ſiquidem prophanata neutiquam fuit, cum cæteræ urbes pollutæ ſacrilegorum manibus ſunt. Ex quo illud

erat, licet jam illo careat, attamen habetur pro muro cincta. Sic etiam tempore *Eſræ*, quæ ingreſſio ſecunda dicitur.

9. *Haut idem juris*] A communi urbanorum ædificiorum lege excipiebantur urbes Levitarum privilegiatæ, de qua re Lex ita habet: Domus in urbe Levitica à Levita vendita ſemper habet jus גאלה; ſed à Levita, non alio, eſt redimenda: vel ab emtore in Jubilæo Levitis eſt cedenda: ager verò ſuburbanus Leviticus planè non alienari, nec ejus uſusfructus locari, vel in emphyteuſin dari poteſt. Audiamus *Maimonid. in Jobel. cap.* XIII. *ſect.* 7. *Levitis & ſacerdotibus licuit omni tempore, quando illis placuerit, redimere domus in civitatibus muro cinctis, quamvis effluxis aliquot annis demum id fiat.* Obſervandum autem, quod redemtor non alius ſit, quàm *Levita.* Conf. *Maimonid. in Jobel. c.* XIII. *ſ.* 8, 9. *Henry Ainsworth. comment. in Levit.* XXV. *fol. m.* 160.

10. *Jeroſolymæ ſanctitas*] Urbs hæc, quæ *Tacito lib.* V. *hiſt. cap.* II. *&* VIII. famoſa dicitur, caputque gentis Judaicæ; *Plinio* verò *lib.* V. *hiſtor. natur. cap.* XIV. *pag.* 101. longè clariſſima urbium Orientis, non ſacris tantum, verum etiam profanis Scriptoribus digna viſa fuit. Hanc urbem juxta quaſvis circumſtantias declararunt *Cornel. Tacit. lib.* V. *hiſtor. Chriſtian. Adrichom. Delph. in deſcript. Jeruſal. Johan. Baptiſt. Villalpand. in appar. urb. Sanct. Henric. Bünting. in itin. Script. Sacr. Joan. Lightfoot. in cent. chorograph. Salmer. prolog.* XLII. *Pined.*

I 2 *cap.*

illud fieri iidem tradunt, uti in Ierosolymæ eversæ cineribus sacra facere atque victimas epulari fas fuerit. Sed quanta loci religio esset, ii Judæi significavêre, quibus Hadrianus Imperator permisit, uti semel in anno adirent sanctæ urbis deformes reliquias, atque ibi lugerent deplorarentque miseram gentis suæ sortem. Hæc urbs nulli tribui assignata sorte est, sed communis omnium fuit. Quamobrem teneri illam eâ lege negant Talmudici, quæ vitulæ mactatione expiari cædem jusserat, quæ clam patrata in tribuum finibus esset. Illud verò non ex superstitione, sed ex vetere & probo gentis instituto est, quod Rabbi Maimonides narrat. Ait enim, si qui cœnaculum [11] haberent paulò sublimius, unde aspici Sanctum Sanctorum posset, fas illis quidem fuisse semel in hebdomadâ illuc ascendere, uti sarta tecta omnia servarent, at sæpius, aut ob aliam caussam, non licuisse. Ea est sententia verborum istorum in Halacha Beth habbechira, cap. VII: מקום שהיה בעלייה מקוון על קדש הקדשים איז נכנסין לו אלא פעם אחת בשבוע לידע מה הוא עליה

cap. I. *Eccl. Joseph. lib.* VII. *de bell. c.* XVIII. *Serrar. c.* X. *Jud. qu.* 2. *Lorin. Act. c.* I. 4. De hujus vocis origine & significatione annotata *in Sigon. de Republ. Ebr. lib.* I. *c.* VII. *fol. m.* 91. *seq.* consulenda.

II. *Cœnaculum*] Apud Judæos sic tulit usus ac ratio Religionis, ut quique felicioris sortis ac sanctioris vitæ homines partem aliquam ædium suarum pietatis doctrinæque exercitiis propriam haberent. Sita illa erat in superioribus domus, proxima, ut videtur, tabulato, fenestris apertis, versus illum cardinem cœli, in quo templum locatum erat. Illuc se conferebant, non tantum quoties soli, Deo & conscientia testibus, per familiariores precationes cum Numine commercium colebant, aut feriis meditationibus rerum divinarum incumbebant, sed etiam, ubi cum aliis de Lege divina colloqui ejusque sensibus disputare, aliisque sacris exercitationibus vacare volebant. Hujus generis videtur fuisse conclave, quod *Zarephtana* mulier *Eliæ* præparaverat, ad se divertenti. I *Reg.* XVII. 19. Insignior etiam locus exstat *Daniel.* VI. 10. ubi ejusmodi conclavis sacri fit mentio. Cum enim *Darius* Rex triginta dierum spatio omnibus interdixisset supplicationibus apud Deum, aut hominem, præter se solum instituendis, Danielem solito more adscendisse בעליתה *in cœnaculum suum*, constat, quod erat ex *adverso Hierosolymæ*, instructum fenestris apertis. Ex his elucet privatorum oratorium, simulque adducitur forma & delineatio. Conclave, inquam, conspicitur in parte domus superiore, destinatum precibus ceterisque exercitiis sacris, cui versus Hierosolymam fenestræ fuêre apertæ. Confer huc plur. different. doctissimum *Campegi. Vitring. de Synagoga vetere lib.* I. *part.* I. *cap.* VI. *pag. m.* 145, 146, 150, 51. *seqq. edit. Franeq.* 1696.

עליה לחוק בדקו: Sanè vehementer cives suos Agrippa rex offenderat, cum ex palatii editâ parte prospectaret identidem sacram templi sedem, cerneretque ex alto, quid illic intus fieret. Id enim flagitium ingens arbitrati Judæi, murum celsum extruxêre, qui regem intueri non sineret, quæ in templo agebantur. Ac mox decem legati, cum Ismaële pontifice & Elcia sacri ærarii quæstore, missi Romam sunt, qui precibus à Nerone peterent, uti confirmaret quod populum facere religio subegerat. Quod autem Hecatæus Abderites apud Flavium ait, quinquaginta stadiorum fuisse Ierosolymam, quam incolebant centena vicena millia hominum, haud magni nostrâ interesset scire, nisi de proferendis ejus pomœriis jus quoddam esset singulare constitutum, quod ex Talmudicis libris prodidit Maimonides in Halacha Beth habbechira cap. x. Id autem ejusmodi erat. Cum amplianda urbs esset, magnus senatus Sanhedrin, rexque, & vates unus oraculum, quod Urim & Tummim vocant, consuluerunt. Mox, postquam illi de interpretatione divini responsi inter se consensissent, senatores Sanhedrin carmina duo, in queis erat gratiarum actio, recitarunt, panesque totidem fermentatos sumpsere, atque egressi illicò cum cymbalis nabliisque & cytharis, ad cujusque vici flexuras atque ad cippos omnes, qui erecti in urbe erant, constiterunt, effatique illa verba sunt: ארוממך יהוה כי דליתני *Exaltabo te domine; quoniam exaltasti me.* Tandem, cum ad locum illum venissent, quem idcirco consecrari oportuit, quod pomœriorum finis esset futurus, substitêre omnes, atque illic ex duobus panibus, quos decantato gemino carmine acceperant, unum comederunt, alterum usserunt flammis. Hæc sic à majoribus accepta Talmudici literis consignavêre: neque à vero abludunt, cum similia, & penè eadem sint, quæ in Nehemiæ commentariis exstant in capite duodecimo. Post tamen, cum oppressa à Romanis Judæorum erat libertas, planè hæc pomœriorum prolatio non ex magni concilii arbitrio, sed ex voluntate populi Romani pependit. Proditum verò etiam illud à Cornelio Tacito est, Judæos jus muniendi magna pecuniæ vi emisse. Ex quo apparet, reginam illam urbium Ierosolymam fuisse conditione eadem cum municipiis [12] omnibus, quæ sub ditione Romanâ erant, quorum muros

12. *Cum municipiis*] Olim Municipia dicebantur illæ civitates externæ, quibus civitatis Romanæ jus datum erat, ita, ut muneris honorarii cum popu-

ros nec refici sine principis vel præsidis autoritate, nec aliquid eis conjungi vel superponi potuisse, Ulpianus Jurisconsultus ait in *lib.* IX. §. 4. *ff. de Rerum divis.* Utique Claudius Cæsar, cum ingentis magnitudinis murum exstrui circum Ierosolymam intellexisset, Agrippæ novum opus nuntiavit: & rex verò statim dicto audiens fuit, susceptamque rem omisit. Ajunt Talmudici, illud eximium [13] habuisse Ierosolymam præ cæteris Judææ oppidis, quod nulla domus illic post annum propria emptoris fieret. Sed nec hortos ibi nec viridaria [14] plantari fas fuisse ajunt. Quod enim Hecatæus de templi ambitu scripsit, id ipsi verum esse de totâ urbe tradunt. Cadavera, quæ aliquò transferebantur, admissa in eam civitatem non sunt, ne funestarentur sacra ejus. Sepulchra autem duo duntaxat ibi fuêre, unum Davidis, alterum Oldæ, quæ structa à priscis vatibus ajunt. Major tamen religio Levitas divinxit, qui non modò in urbibus suis, sed etiam in agro suburbano sepelire [15] mortuos vetaban-

populo Romano participes essent, jus suffragiorum & Magistratuum in urbe capiendorum non haberent, cætera pari cum civibus Romanis conditione essent, suis tamen plerumque relicti legibus. Ab his municipiis differebant *Coloniæ*. Vid. *Sebastian. Almers Manuale juris edit. Brem.* 1668. *pag. m.* 266. Conf. *Martini Lexic. Etymolog.*

13. *Eximium*] Urbs Hierosolymitana multa præclara habuit præ reliquis civitatibus privilegia. Erat sanctissima, in qua nullus mortuus poterat pernoctare. In ea comedi debebant sacra leviora & decimæ secundæ. Nullum in eo debuit esse fimetum. In ea non faciebant caminos propter fumum, nulli alebantur galli propter Sacra. *Maimonid. Hal. Beth Habech. c.* VII. Nunquam serpens aut scorpio cuiquam nocuit intra Hierosolymam. Nec dixit unquam quispiam proximo suo, arctus nimis mihi est locus, in quo Hierosolymis hospitor. *Avoth. cap.* V. 5. Hierosolymæ non occurrit Anathema, nec titubavit quispiam. Nec evenit illic conflagratio nec ruina. Nullus unquam conquestus est, se non reperiisse clibanum pro Paschate, aut lectum pro quiete. Vid. *Othon. Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 264. *edit. Genev.*

14. *Nec hortos nec viridaria*] Non plantant in ea arbores & hortos; Qui ibi fuerunt jam à tempore priorum Prophetarum plantati fuerant. *Avoth Rab. Nathan fol.* 9. Rationem, quare hortos non permiserint in urbe, hanc reddunt patres traditionum in *Bava Kama. cap.* VII. Non faciunt in Jerusalem hortos aut paradisos משום סרחא propter fætorem. Glossa. Propter fœtorem ab herbis malis, quæ projicerentur: mosque est hortos stercorare, atque inde fætor. Conf. *Joh. Lightfoot. Chorograph. cap.* XXI. *pag. m.* 44. *edit Lips.*

15. *Mortuos sepelire*] Maimonides in *Schemittah Vejobel. cap.* XIII. Suburbana urbium Levitarum erant 3000. cubitis

tabantur. Itaque extra limites finesque regionis suæ ex edicto numinis aliquantulum loci à cæteris tribubus accepêre, in quo defunctorum ossa quiescerent. In reliquis oppidis sepeliri aliquem haud nefas fuit, si modo septem viri boni assentirentur[1]. At semel ubi elatum urbe cadaver erat, recipi illud intra muros non licuit, etiamsi cives cuperent universi. Ierosolyma, ut antè diximus, caput genti[16], religionumque & ceremoniarum sedes fuit. Quare, eversa illâ[17], periit reip. Judaicæ forma tam civilis hercle quàm sacra. Sanè quod Flavius ante urbis excidium auditam ex templi penetralibus ait vocem ejusmodi, *Exeamus hinc*, id mihi non aliud significavisse

bitis ab unoquoque latere à mœnibus, scil. urbis & extra, sicut dicitur: A mœnibus urbis & extra mille cubiti: Et mensurabitis ab extra urbem bis mille cubitos *Num.* xxxv. 4, 5. Ubi *Græcus* bis mille cubitos legit, cujus verba ita explicat *Henry Ainsworth. comment. in Num.* xxxv. *fol. m.* 202. *The Greecke saith two thousand cubits, at it is in the verse following: where the Lord speaketh of two thousand cubits: so the thousand cubits here mentioned some thinke to be meant of holy measure, double so much as the common;* Hinc Maimonid. *Mille priores suburbana erant, & bis mille posteriores erant pro agris & vineis.* Unicuique harum civitatum locum sepulturæ statuerunt extra hosce terminos; nam intra illos terminos non licuit mortuum sepelire. Rationem quæris? Non tàm ad evitandam pollutionem, quæ contrahi potest à sepulcro, quàm ob curiosam Scribarum interpretationem Legis, dicentis: Suburbana prædia harum civitatum Levitis data esse pro pecoribus & jumentis. Pro vivis ergo inquiunt illi, non pro mortuis aut sepultura. Conf. *Joh. Henric. Othon. Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 326. *edit. Genev.* Hunc ritum quoque observarunt *Romani*, quibus lege sancitum erat: *Hominem mortuum* in urbe ne sepelito. *Dodec. de Jur. Sacr.* §. 6. *cit. à Joh. Doughtæo in Analect. Sacr. part.* 2. *pag. m.* 51. In urbe sepeliri lex vetat, inquit *Cicero*. Similis erat Atheniensium mos, teste *Cicer. epist. famil.* 54. Conf. *tract. de luctu Græcor. Kirchmann. de funer. Rom. p.* 262. *seq. edit. Brunsvic.*

16. *Caput genti*] Apud Ebræos κατ' ἐξοχὴν urbs vocatur, qua Hierosolyma indicatur, uti authores hac formula sæpè utuntur. Sicut enim *Urbis* nomen simpliciter prolatum, *Romam*, apud Latinos significat, ut Quintilianus testatur; & *Athenæ* Urbis vocabulo denominantur; ita Hierosolyma apud Ebræos. Etenim erat ipsa omnium Orientis urbium longè præclarissima, ut *Plinius* adfirmat, & *C. Tacitus* assentitur. Erat Urbs hæc civitas Dei, urbs perfecti decoris, gaudiumque universæ terræ. Erat ibi regia & suprema judiciorum curia. Vid. *Dilher. disp. volum. pag. m.* 92. *Dieter. antiquit.* aliosque.

17. *Eversa illâ*] Intelligit author plenariam eversionem. Quamvis enim semel amissam in exilio Babylonico regiam & absolutam imperandi formam

cavisse videtur, quàm delendam rempublicam, adimendumque sce-

mam nunquam recuperaverint, sed semper Monarchis, primo quidem *Persarum*, tum *Græcorum* & demum *Romanorum* paruerint, semper tamen inde à captivitate Babylonica usque ad natum Christum aliquem habuerunt Principem & Ducem, qui, permittentibus Monarchis, illis juxta instituta propria Rempublicam administravit. Quorum primus *Zorobabel*, quo Duce, *Cyri* Regis indultu, *Judæi* ex *Babylonia* adscendentes *Hierosolymam* cum templo primum reædificare cœperunt. Hic successores habuit *Esram* & *Nehemiam*. Mortuo *Nehemia* ad Pontifices rerum summa pervenit, ceu ex historia *Jaddi* Pontificis, qui *Alexandro Magno Hierosolymam* obsessuro obviam processit, apparet. *Jaddum* excepêre *Onias*, *Simon* cognomine *Justus*, *Eleasar*, *Manasse*, *Onias II*, *Simon II*, *Onias III*. *Jesus fil. Josuæ*, qui *Jason* appellari maluit, *Onias IV.* qui *Menelaus* vocari voluit, *Lysimachus*, *Alcimus*. Hanc potestatem in eo ordine postea חשמונאי בית *familia Chasmonea* (ut vocant Judæi) sive *Maccabei* (ut ab aliis appellantur) continuarunt, primusque *Maccabæorum* fuit *Matthatias*, cujus fortitudo bellica & studium in restaurando cultu divino 1. *Maccab.* 2. & apud *Joseph. lib.* XII. *antiq. Judaic.* prædicantur. Is antequam moriretur, *Judam* filium successorem constituit. Hunc à *Bacchide Demetrii Syriæ* Duce interfectum excipiebat *Jonathan* frater, cui tandem surrogatur tertius fratrum *Simon*, qui etiam *Matthæus* vocabatur, cujus auspiciis arx Hierosolymitana recepta est, *Syrorum* præsidio inde ejecto. *Simonem* sequebatur *Johannes Hircanus* dictus, huncque *Aristobulus* cognomine φιλέλλην, filius *Hircani*, qui diademate sibi imposito Regis titulum primus post *Zedekiam* resumsit, *Joseph. lib.* XIII. *c.* XIX. licet Regis potius imaginem referret, quàm ut Rex verus, & quidem talis, quales priores erant, dici mereatur. Posteri quoque *Aristobuli* regium nomen usque ad *Herodem* retinuerunt, qui ex *Antipatro* Idumæo natus, tùm à Senatu Romano, tum à Cæsare ipso Rex Judæorum constitutus, test. *Joseph. lib.* XIV. *c.* XVI. *&* *lib.* XV. *c.* X. potestatem familiæ *Chasmonææ* eripuit, & genus eorum extinxit. Herode mortuo Regnum ejus in *Tetrarchias* ab Augusto Cæsare scissum est, ita, ut filii ejus, *Archelaus Judæam*, *Philippus* & *Antipas* reliquam regionem gubernarent. Cum vero *Archelaus* ob regnum male administratum, ab *Augusto* extrusus esset, *Judæa* in provinciam redacta est, & *Judæi* nunc Regulos quoque suos & Duces amiserunt, omnique jure administrandæ Reipubl. quod per varios casus variaque discrimina hactenus utcunque conservaverant, paulatim excidentes à Cæsaribus Romanis Procuratores, *Quirinum*, *Marcum Ambivium*, *Annium Rufum*, *Valerium Gratum*, *Pontium Pilatum*, *Cuspium Fadum*, *Tiberium Alexandrum*, *Cumanum*, *Felicem*, *Porcium Festum*, *Albinum*, *Gessium Florum*, acceperunt. Interim, licet hoc modo patria libertas & leges domesticæ, ut & jus vitæ & necis Judæis fuerint ademta, *Synedrium* tamen illud magnum constans, & ad postre-

sceptrum [18], quod datum olim sacræ genti erat. Non diu enim postea ordines, functionesque, & ritus, atque leges pleræque cessavêre, secutaque ingens confusio, vastitas atque distractio est. Jam primum

postrema usque & desolationi proxima tempora permansit, & jus vitæ ac necis in eos, qui vel in Deum, vel religionem blasphemi injurii essent, diu usque ad *Albinum* penultimum Præsidem retinuisse videtur. Apparet igitur, tempore Apostolorum funditus nondum deletam fuisse. Conf. Excell. D. *Wagenseil in differt.* de loc. *Genes.* XLIX.

18. *Adimendumque sceptrum*] Quid per sceptrum intelligatur, fusè demonstrarunt Excell. *D. Wagenseil* de re literaria optimè meritus ad locum *Genes.* XLIX. *pag. m.* 290, 291. *tel. ign. Satanæ edit. Altdorff.* 1681. *Andr. Sennert. in Exercit. Philolog. de sceptro Judah. Witeb.* 1675. §. 3. *Dieter. in antiquit. Bibl. fol. m.* 139. *Nicol. Panec. diss. Philol. Witteb.* 1694. Non amiserunt id decus Judæi, nisi postquam, excisa urbe incensoque templo, rempublicam aliquam habere suam, seque suis legibus regere, desierunt. Vide, si lubet, quæ congessit *Rivet. Exercit. in Genes.* CLXXVIII. *Bonav. Cornel. Bertram. de Republ. Judaic. cap.* XIII. Equidem hæc sententia, quæ Judæis usque ad excidium Hierosolymæ aliquod sceptrum, sive aliquam Rempublicam tribuit, popularior est, & oraculo Prophetico explicando congruentior, neque enim vaticinia ejusmodi ex accuratissima semper & adstricta vocabulorum significatione, sed ex communi consuetudine loquendi, sæpè accipienda sunt. Aliàs negari nequit, ad philosophantium ἀκριβεῖαν non malè convenire, quæ *Hugo Grotius* habet *de jure Belli & Pacis lib.* IV. 7. ubi negat, *Maccabæos usos jure populi*, cui αὐτονομία deberetur. *Nam Judæi*, inquit, primum à *Nebucadnesare* devicti jure belli, ex eodem jure successoribus Chaldæorum Medis & Persis paruerant; quorum totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi *Tacito* vocantur, dum *Assyrios* penes *Medosque* & *Persas* Oriens fuit, vilissima pars servientium. Nec quicquam ab *Alexandro* ejusque successoribus stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex Regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua addita. Ad interitum ultimum Reip. sub *Vespasiano Cunæus* noster vocem illam: *exeamus hinc* (*Joseph. bell. Jud.* VII. 12.) refert. *Tacitus* noster illam vocem, more gentilium de Diis præsidibus atque custodibus loci accepit enunciavitque: audita major humana vox: excedere Deos, simul ingens motus excedentium. Optime igitur Excell. *D. Wagenseil. pag. m.* 298. *tel. ign. Satan.* scribit: Itaque nihil restabat, quàm ut paulo post supremus prædictis rerum eventibus cumulus accederet, quod tum factum est, quando post Messiam cruci affixum, urbe Hierosolyma capta & cum templo funditus eversa, omnino omnis simul est deleta totius *Reipubl. Judaicæ* forma ac species, non profana minus quam sacra. Conf. *And. Sennert. disput. Philolog.* §. 8.

primum Hasidæorum [19] sanctissimum collegium, quod à prophetis originem duxit, nullum amplius fuit, quia eorum institutum erat, templum quotidie adire, & voluntarios sumptus in sacrificia, atque

19. *Hasidæorum*] Horum etymologiam vide in differt. doctissima *Rhodii*, *Professor. Ulmensium Gymnas. celeberrimi de Esseis.* Erant itaque, teste *Johanne Schmidio in differt. de Pharisæorum Secta edit. Erffurt.* 1674. ejusmodi homines, qui præter præcepta Dei seu legis, supererogationes, seu voluntarias functiones, nullo cogente, obibant. Quamdiu nunc supererogatio usu tenus observabatur, & *Hasidim* in Templum quotidiè conveniebant, atque agnum immolabant, qui dicebatur oblatio *Hasidim* pro peccato, excipiebatur tamen dies undecima *Tisri*, postridie diei *Kippburim* (de qua supputatione vid. *Scalig. Elench. Tribæres. Serar. c.* XXII. *pag.* 168.) Quamdiu item *Karraim* legem, Prophetas, & hagiographa observabant, tamdiu Ecclesia Judaica adhuc potuit esse tranquilla ad tempora *Sadock* & *Boëthi* sive *Baithi*. Vid. *Drus. lib.* I. *de Sect. Jud. c.* II. *pag. m.* 49. donec illi de pœna peccatorum & remuneratione benefactorum dubitare inceperunt, hinc enata hæresis Sadducæorum annis præter propter ante Christum natum 226. Vid. *Hottinger. Thes. Phil. p.* 34. *Bertram. de Republ. Ebr. c.* XIX. cum comment. *L'Emper. pag.* 442. Conf. *Joseph. lib.* XIII. *antiq. lib.* XIII. *c.* VIII. *& lib.* XVIII. *c.* II. item 2. *de bell. c.* XII. Cum item supererogationis præcepta in canones redacta & scripto mandata, tunc multa dubia orta, disputationes, item altercationes succrevere, & ab illis *Hasidim* (qui erant ante [illegible] corporati devoti, vid. *L'Emper. annot. ad Bertram. Rempubl. Ebr. c.* XIX. *pag.* 440. & à Græcis [illegible] vocabantur, *Scal. Elench. Tribæres. cap.* XXII. *pag.* 168.) sive *Sancti*. Vid. I *Maccbab.* II. 42. *c.* VII. ỳ. 13. 2 *Macch.* XIV. 6. Huc spectat Liber apud Ebræos, quo dicta & facta piorum & sanctorum Virorum exponuntur, & ab hoc ipso nomine *Hasidim* inscribitur. Vid. *cit. differt. Rhodii.* Observatu etiam digna sunt, quæ *Casaub.* in hanc rem habet in *animadvers. ad Baron. Exercit.* I. *pag. m.* 54. Propriè חסידים, inquit, pii omnes sancti & benigni vocantur; neque illa appellatio ulli societati magis fuit peculiaris, quam vox boni aut ἀγαθοί· itaque liber extat inter Hebræos satis magnus ספר חסידים inscriptus, quia dicta & facta piorum sanctorumque virorum exponuntur, non autem *Asidæorum* duntaxat. Et apud Rabbinos familiare proverbium est, quo significant, non posse filios terræ, i. e. imperitos & ignaros Legis verè pios esse. Postea cum Reges vicini vexarunt Judæos & cuperent eorum Religionem ire exstinctum, factæ sunt ejus populi duæ partes, unam constituebant οἱ ἀγαθοί, (ut eos appellat *Josephus lib.* XII. *c.* XVII.) viri pii, veræ religionis retinentes, qui in libris Judæorum passim ספר חסידים nominantur. Et paulo post: Alteram partem populi constituebant, qui in libro Regum Domus secundæ, *Gorionidæ* & aliis vocantur, *impii & Legis proditores.* Confer. *Salden. otior. Theolog. exerc.* IX. *pag. m.* 566. Postea processerunt *Dogmatistæ*, qui

que in porticus & in muros sanctuarii facere. Cumque Moses certi cujusdam doni oblationem alienigenis [20] imperasset, qui in Judaismum se transderent [21], differri deinde penitus ea res cœpit in illud tempus, cum sanctuarium tertium, quod adhuc expectant, extrueretur. Nec verò fratrum viduas amplius, quæ sine liberis sunt, uxores ducunt.

qui se sanctos & tàm ab *Hasidim*, quàm à Vulgo segregatos dicebant, atque opera illa supererogationis ex necessitate præcipiebant, quod hominum genus successu temporis dividi cœpit in *Pharisæos* & *Essenos*. Vid. *Drus. integr. libro de Hasidæis*. Confer. *Scalig. Elench. c.* XXII. *pag. m.* 170. *Petit. lib.* II. *Var. Lect. c.* VII. *Gorionid. lib.* IV. *histor. Ebr. c.* XXIX. *Egesippum lib.* I. *Histor. c.* I. & alios.

20. *Doni oblationem alienigenis*] Tertium Proselytorum initiamentum erat *Oblatio* seu *Sacrificium*, quod confirmationis appellari potest. Cujus jus & originem, sicut initiamenti, etiam ex aliqua institutione divina ad Israëlitas pertinente, afferre moliuntur Hebræi; & quidem ex eo, quod legem propediem acceptam, proxime *oblationes* seu sacrificia comitarentur. *Exod.* XXIV. 3. ubi docetur, *Mosen* venisse ad populum, & omnia verba & judicia Domini narrasse &c. Quo ipso probare nituntur uniuscujusque nomine esse sacrificatum, & in plenario initiationis, tam *Originariorum*, quam Justitiæ Proselytorum, testimonium & confirmationem sanguinem esse inspersum. Confer *Selden. de Synedr. Ebr. l.* I. *c.* III. Quamvis autem ob institutionis indubitatò sanctæ defectum, ex placitis Hebræorum de mente satis liqueat, confirmationis hoc initiamentum, in Judaismum admittendo, non æque fuisse necessarium, ut duo alia, (scil. circumcisionem & baptismum); utpote quæ tam necessariam ad se invicem, & ad Proselyti justi constitutionem, habere credebantur habitudinem, ut sine circumcisione, talis Proselytus nullus unquam factus fuerit, nec post tempus sine Baptismi additamento ullum marem Proselytum, vel illo solo ullam Proselytam justitiæ potuisse propriè dici, vel esse, Tertium tamen hoc cooptationis monumentum confirmatorium effecisse, ut Proselytus ejusmodi sacris ex lege commessationibus, aliquot dein, nec ante, ut *lib. cit.* loquitur *Seldenus*, haberetur idoneus, & ad Rempublicam Hebræorum florentem & Templi stantis sanctitatem esse referendum, volunt: quo stante, etiam confirmationis necessitatem, licet non omnimodam, viguisse; excisò autem, cessasse, & usque, in ejusdem restaurationem, falsò creditam, cessaturam: Spatio verò temporis intermedio, justitiæ Proselytis sponsionem *Oblationis*, reædificato, in cerebro forsan eorum, templo, exsolvendæ, sacrificii vices implevisse & implere. Quæ oblatio fuit holocaustum ex pecore, aut bini turtures, aut bini columbarum pulli, utrique in holocaustum. Confer. *pag.* 248, 249. *Jacob. Alting. dissert. Academ. edit. Gröning.* 1671.

21. *In Judaismum se transderent*] Hi Proselyti dicebantur, qui ex alia gente oriundi, Judaicam religionem in se recipiebant. Peregrini erant, qui

ducunt. Et paschatis solenne nunquam ex illo tempore celebratum rite est, siquidem præceperat lex, uti in illo loco id fieret, in quo Deus elegisset sedem ædis suæ. Tantum unius urbis casus potuit: omnia mutavit pervertitque, & maximi rempublicam populi in ruinas egit. De cæteris Judææ oppidis nihil magnopere in mentem nobis incidit, quod dicamus, nisi quod ex illis quædam summus Deus hoc jure esse voluit, uti perfugium illic [22] sibi præsidiumque salutis habe-

ad consortium Israëlitarum, vel Religionis vel secularis alicujus commoditatis causa accedunt, atque proinde vel iisdem ferè cum Israëlitis indigenis, vel solum incolatus juribus & privilegiis gaudent. Vid. *B. Clodii dissert. de Proselyt. pag. 6.* §. 4. *Sigonii annotat. edit. Helmstad. Selden. de Synedr. Ebr. lib.* I. *c.* III. *Ludov. Michael. Croc. in not. ad Obad. pag. m.* 41. Quidam duorum generum fuisse statuunt, uti citat. *Clodius* §. 5. *pag.* 7. Plurimi autem asserunt, triplices fuisse, inter quos Clar. *Hottinger. lib.* I. *thes. Philolog. c.* I. *sect.* III. *pag.* 18. *Leusden. Philol. Hebr. mixt. diss.* XXI. *quæst.* 2. *pag.* 143. *Selden. de Synedr. Ebr. lib.* I. *c.* III. *Jacob. Alting. dissert. Philolog.* VII. §. 6. *pag. m.* 237. *plur. Vener. Carpzov. in not. ad Schickard. jus Reg. p.* 323. quos vide.

22. *Perfugium illic*] Asyla intelligit, loca, quæ quondam subveniebant innocentiæ in populo Judæo, dicta sunt Ebræis ערי מקלט urbes receptûs, sive perfugii. LXX. Interpretibus φυγαδεῖα, φυγαδευτήρια, καταφυγαί. Anglus reddidit: *cities of refuge* seu *of gathering, because the manslayer was there gathered and detained.* Asylorum fit quoque mentio passim apud Scriptores. Ita ἄσυλος τόπος dicitur 2 *Macc.* IV. ἄσυλος γῆ apud *Euripidem*, ἄσυλος τράπεζα apud *Synesium* *epist.* LVIII. Quamquam vero *Covarruvias lib.* II. *variar. resolut. cap.* XX. à σιεῶν deductam velit hanc vocem, vix tamen admittendum esse videtur, cum commodius derivetur à verbo συλᾶν rapere, spoliare, violare, cui præfixa particula privativa α, designat vel personam vel rem vel locum aliquem inviolabilem, inspoliatum & à præda immunem. Vid. *Mabii asylol. edit. Lips.*

23. *Præsidiumque salutis haberent*] A vindice sanguinis, qui prosequebatur eum. Non hic occupati erimus de voce גואל, cujus varias significationes accurate pertractavit vir plur. *Reverend. Goezius in dissert. de redemptore Ebr. edit. Jenens.* 1661. גואל itaque erat, qui cædem ab injusto occisore ulciscebatur. Vindicem vocamus Romano ore, à vindicta, quam exercuit, si non privata, certe quasi privata, ab homine quippe privato, nec tamen prorsus authoritate privata, nec publica omninò facta. Vid. cit. *Goezium* §. 3. Angli vocant an *Avenger.* Goël autem iste quis fuerit, quæritur? Non itaque à veritate aberrabimus, si statuimus, omnibus consanguineis hoc jus adscribendum esse, ex definitione ipsius Dei, qui id per הקרב אליו explicat *Levit.* XXV. 25. & variis amicorum generibus potestatem redimendi concedit, cum קרב sine diffe-

haberent[23], qui imprudenter[24] aliquem occidissent. Ibi lene exi-lium

differentia quemlibet cognatum exprimat. Quod igitur de potentia diximus, id de remota intelligatur volumus, non proxima. Hoc enim, quod multorum erat jus, ab uno saltem exequendum fuit, eodemque modo exponendum censemus *Josephum Antiq. lib.* IV. *c.* VII. quem *Osiander* de *Asyl. pag. m.* 62. & *Gelenium* ejus interpretem, quem *Seldenus de jur. N. & G. p.* 484. errare dicit, mox tamen *Philonem* eodem tenore locutum excusans Maimonid. *Halach. Rohzach. c.* I. & VI. Rab. item *Mos. Mikotzi precept. negat.* 160. & 161. quem *cit. laud. Goetzius* adduxit §. 5. Goelem definit per eum, qui hæres est futurus occisi, desumta definitione ex *Jerem.* XXXII. 7, 8. ubi quod prius גואל dixerat, mox per ירושה exponit Propheta. Unde *Lutherus* per hæredem non uno in loco vertit Ebraicum Goël *Ruth.* II. 2. III. 9, 12. 1 *Reg.* XVI. 11. Idem hac lege innuit, ut, cum hæreditates ad normam propinquitatis conferri soleant, ita qui sanguine propior, jure quoque potior audiat. Docet hoc *Maimonid.* hoc exemplo: *Cum pater occiderit filium suum*, tunc si occiso fit *filius*, ille *occidit avum suum*, *quia hic est vindex*, *si verò ipsi non sit filius*, *nullus fratrum sit Goël*, *qui occidere possit patrem suum.* Nempe quia pater propinquior est filio, quam frater fratri, indeque fratres vivo patre fratrum hæredes non sunt, licet in mortui locum succedant, jure quidem Judaico, quod in materia de hæreditatibus vide sis apud *Selden. de success. in bona defunct.* Cæterum unius occisi non plures, sed unum tantum debuisse Goelem esse, ex singulari, quo eum Scriptura semper designat, colligimus cum *Osiandro de Asyl. pag.* 63. licet argumentum, quod à Leviratus lege deducit ille, nostrum facere nolimus, cum oppido diversa sit ratio uxoris, quæ communis esse non potest, æquè ac dolor ex illata injuria communis est. Hinc si plures fuerint eodem gradu occiso conjuncti, puta fratres, primogenito hoc juris adscribendum videtur, de quo vid. laud. *Selden. l. c. c.* V. 6. *Buxtorf. Lex. Talmud. fol.* 596. Conf. prælaud. *Gotzius & Joach. Christ. Stoer. in dissert. de vindic. sang. edit. Witteb.* 1694. Ita circa personas discrimen nullum apud Judæos fuisse deprehendimus, sed omnis potius ad jus vindicis est remissus, dummodo ad hæreditatem esset aditus. Ita mulieribus privilegium concedit *Maimonid. c.* I. in defectu masculorum. Vid. Clar. *Joach. Christ. Stoer.* §. 7. *c.* I. Nec Judæis solum, sed etiam *Proselytis* & gentilibus hoc privilegium conceditur, vid. §. 8. Conf. *Goetzius dissert.* II. §. 6. *seqq.* Cum itaque Goël hic occisorem occidere posset & quasi obligatus esset, licet dimittere eum vellet, uti pluribus confirmat *Plur. Reverend. Goetzius diss.* II. §. 7. *de redemptore Ebræorum*, hinc se conferebat ad asylum, ubi præsidium salutis habebat; illud potestati vindicis terminum ponebat, ultra quam lineam non poterat secare gladius Goëliticus, sique hanc transgrederetur, gladio vindici Magistratus se subjiciebat. Ita enim *Maimonid.* הרגו בתוך תחום עיר מקלטו אפילו גואל הדם הרי זה נהרג עליו: *Si quis occiderit eum intra limites asyli sui, etsi vel ipse Goël sanguinis esset, occiditur propterea.* Vide *Mæb. de asyl. Goez. de redempt.* aliosque.

24. *Qui*

24. *Qui imprudenter*] In Hebræo & Chaldæo legitur בשגגה ex errore factum homicidium, cujus homo quidem causa est, ita tamen, ut, cum actionem, ex qua proximè cædes sequitur, vel non intenderit, v. g. si securis ligna cædentem fallat, vel si intenderit v. g. Venator pro fera hominem feriens, non tamen sub hac formali, quatenus est homicidium, intenderit, casui magis atque errori, quam homini adscribenda veniat, unde ejusmodi factum, non delectatio, quæ aliàs ultimum est consequens, sed potius dolor sequitur, quod Scriptura *Deut.* XIX, 4. quoque indigitat, requirens ut hominem odio haberimus, Idque Ebræi eo usque extendunt, ut si quis oderit fratrem (quod ex triduano silentio colligi volunt ex *Deut.* l. c. *Maimonid.* ד חזקה *hal Roz. c.* VI. Quinam verò est osor? ille, qui per triduum cum eo non colloquitur ex inimicitia, & *Kozens.* ספר מצוות גדול *precept. affirmat* 75.) etsi casu facta sit cædes, asylo tamen privent, nam Maimon. *l. c.* expresse scribit: *Osor qui occidit ex errore*, non recipitur *ab asylo, dictum enim Deut.* XIX, 4. *& ipse non odio habuerit, & præsumptio contra ipsum est, quod ille sit propinquus voluntario.* Vid. tract. *Joh. Adam. Osiandri de Asyl. edit. Tubing* 1673. *pag. m.* 41. *seqq.* Homicidii igitur בשגגה sive ex errore patrati triplex ab ipsis classis constituitur, uti ex *Maimonide Jad Chusakah. c.* VI. constat: *Tres sunt, qui involuntariè occidunt. Est qui occidit ex errore & ignorantia absoluta, atque de eo dictum est Exod.* XXI, 13. *qui verò non insidiatus est, & jus ejus est, ut exulet ad asyla & eripiatur.* (2) *Est occisor, ejusque error prope accedit ad coactionem i. e. quando accidit in occisione hac casus aliquis mirabilis, qui non sæpe reperitur inter casus humanos. Hujusque jus est, ut sit liber ab exilio, & si eum Goël occiderit, ipse propterea occidendus est.* (3) *Est qui erroneè occidit, ejusque error prope accedit ad voluntarium, isque est, cum in facto sit quasi proæretica quadam prævaricatio, aut, ubi potuisset præmoneri, nec admonitionem admisit. Jusque ejus est, ut nequeat exulare, quia delictum ejus grave est; nec eum expiat exilium, nec recipiunt asyla, non enim recipiunt, nisi eum, qui solum exilium meruit.* Ad primam speciem referunt Hebræi eum, qui de loco aliquo edito descendit, infelixque decidit, & hominem adstantem interimit. Id quod non de homine tantum, sed quolibet vase intelligendum; imò idem quoque securi applicant, quæ inter scindendum attollitur, iterumque remittitur. Audiantur ipsorum verba, *Ramb. l. c. c.* VII. *Mos. Kozens. precept. affirm.* 75. *Raschi, Bechai, Abarb.* aliorumque: *Qui evehit vas quoddam, illius in tectum attollendi gratia, idque disrupto fune in socium decidit, & occidit eum, aut qui scalam adscendit, caditque in socium suum & occidit eum, liber est ab exilio, est enim talis veluti coactus, quia hic casus non sæpe dabilis, sed veluti miraculum est. Si verò demiserit vas, idque deciderit super socium suum & occiderit eum, aut descenderit ipse per scalam, & ceciderit super proximum suum, aut devolverit per cylindrum aliquid, idque deciderit super socium suum & occiderit eum, tunc exulat, nam scriptum est* (*Num.* XXXV.) *& ceciderit super eum, nempe qui ceciderit per modum descensus, ecce enim descensus deprehenditur sæpe noxius, estque res facile possibilis.*

lium [25] illis fuit, donec pontifex maximus [26] obiisset, cujus mors [27] ita

sibilis. Nam natura gravium est, ut descendant deorsum cum celeritate; quia igitur sibimet non prospexit, & opus suum aptè ordinavit in descensu, exulat, & ita omnia huic similia. Lanio qui cædit, attollitque manum cum securi tergum versus, reducitque eam ad confringendum os aliquod ad modum mactatorum, ob eum qui interit, dum rejicit i. e. elevat antrorsum, & demittit (Germ. dicunt: *ausbohlen*) *non exulat, propter eum verò qui perit, dum retrahit i. e. elevat retrorsum, & demittit antrorsum* (germ. *Zubauen*) *exulat. Summa: Omnis, qui in descensu suo occidit, exulat, qui non in descensu, non exulat.* Ad secundam speciem sive coactionem referunt, qui projicit lapidem, quem, cum exierit ex manu, alius caput interponens intercipiat, scriptum enim est (*Deut.* XIX, 5.) & tetigerit proximum suum, excepto sc. eo, qui semet ipsum tangi fecit. Item secundum sententiam eorum, qui intendit projicere lapidem horsum, & ille abeat aliorsum, aut in cujus sinu jacet lapis, ipse verò nunquam de eo rescivit & surgit, decidit verò ille & occidit; ita quoque cæcus, qui ex errore occidit, omnes hi sunt liberi ab exilio, quia prope veniunt ad coactionem. Tertiæ classi omnes eos includunt, quorum factum vel vincibilem ignorantiam, vel etiam proæresin quandam adjunctam habet. Qui projiciens lapidem in viam publicam occidit, aut, qui diruit murum suum in viam publicam, decidit verò lapis & occidit, sive diruat interdiu, sive noctu, propè accedit voluntario, nec recipitur ab asylo, quia hoc est quædam prævaricatio, debuisset enim prius videre, deinde projicere & diruere. Vide de his fuse differentem *M. Joach. Christoph. Stör de vindic. sang.* Conf. Mœb. de *Asyl.* & *Osiandr.*

25. *Ibi lene exilium*] Quamvis verò homicidium ejusmodi erroneum mortis pæna dignum non censuerit Deus, cum tamen vix sine levi aliqua culpa & imprudentia fiat, non prorsus etiam impunitum dimittere voluit, sed *exilio* sapientissimè mulctatus est, urbibus certis in hunc finem constitutis, vid. *Num.* XXXV. *Deut.* XIX. *Jos.* XX. Equidem pœnam hanc hic non agnoscit R. *Abarbanel in Pentateuch. p.* 373. *col.* 2. sed beneficium potius interpretatur sequentibus: *Non præcepit Deus exilium occisoris involuntarii in pænam ejus, non enim est pæna dignus, qui malum hoc non fecit arbitrariè. Scribit enim Philosophus, non esse æquum, ut peccator involuntarius puniatur. Non enim est pæna, nisi aut ad corrigendum peccatorem, ne peccet amplius, aut ad monendos reliquos hominum, ne idem faciant. Jam verò clarum est, omnibus etiam pænis errorem non corrigi posse, cum non sit in potestate hominis illum impedire, igitur injustum est, illum propterea puniri. Ulterius etiam non locum habet correctio & præmonitio reliquorum in simili errore. Quare lex meminit, quod Deus homicidam involuntarium non reum fecerit exilii puniendi causa.* At verò cum peccata involuntaria etiam peccata sint, & commoratio hæc extra patriam molesta omnibus Judæis fuerit, non video, quid obstet,

obstet, quo minus pœnam quoque hîc agnoscere queamus, sed hoc non ex Philosopho, verum ex Scriptura Sacra erat discendum. Mittimus jam quod *Grotius* in *Num.* XXXV. 6. observat, etiam apud Græcos casus involuntarios *exilio* punitos esse, quod verò *Becbai Pirush al hattorah. parasch.* מסעי *fol.* 205. *col.* 2. affirmet, mundi statim primordiis involuntario homicidio exilii pœnam injunctam fuisse, otiosi ingenii figmentis adscribimus. Verba ejus hæc sunt: *Judicium. Legis est, ut homicida per errorem exulet, id quod etiam invenimus in primo homine, hocque est, quod dicit Scriptura* (Psal. XXV. 6.) *memento, Domine, misericordiæ & benignitatis tuæ, quia à seculo est, dicit David, ô Domine mundi, misericordiæ & benignitates tuæ sunt erga occisorem, dum tu ipsi parasti civitates refugii, ut illuc confugiat, quia non occidit cum proæresi, nec etiam æquum est, ut moriatur. Hæ verò miserationes sunt à seculo, ita enim fecisti primo homini, qui mortem superinduxit omnibus posteris; Tu verò miseratus es ejus, ut esset exulans, sicut dicitur: & ejecit eum Dominus ex horto Eden, & porrò: & expulit Adamum, ideò dicitur: memento Domine, &c.*

26. *Pontifex maximus obiisset*] Mors Summi Pontificis libertatem pristinam conciliabat, & si Doctoribus Mischnicis credendum *Tr. Maccoth. c.* II. ad eosdem honores, quos ante exilium gesserat, evehebatur, quorum particulam ex annotationibus in paraphrasin *Chald. Onkel. Pauli Fagii in cap.* XXXV. *Num.* hic adjiciemus: *Homicida*, inquit ille, post obitum *Summi Pontificis domum reversus, ad pristina officia, munia*, dignitatem & potestatem, si quam antea habuit, rursum admissus fuit. Tradunt quoque Hebræi, matres Summorum Pontificum homicidis exulantibus sæpius munera misisse, & multa in eos beneficia contulisse, quo minus optarent mortem Summi Pontificis. Ferunt enim, Summum Sacerdotem eò citius mortuum fuisse, si homicidæ plures enixius mortem ejus à Deo precibus contenderent, quod illis in pœnam divinitus accidisse referunt, ut plures fierent homicidæ fugitivi, qui ipsius mortem optarent, si negligentius Pontificatum suum administravit. Istiusmodi ergo vota & preces homicidarum, matres Summorum Pontificum muneribus suis avertere conabantur. His tamen *Maimonid. l. c. c.* VII. & *Kotzens. affirm. præcept.* 75. non consentit, ita scribens: *Homicida reversus* ad urbem suam post obitum Sacerdotis magni, est sicut alius quivis homo, & si eum interemerit vindex sanguinis, occiditur propterea, jam enim expiatus sit, nunquam tamen redit in ea (urbe) ad dignitatem, in qua antea steterat, sed privatus manet per totam vitam, postquam magnum hoc infortunium per ipsum factum est. In eo vero *Mischnæ* consentit, quod oblatos etiam honores in asylo non recipere nisi coactus debeat. Nam *Ramban* & *Mos. c. l.* Occisorem exulantem ad asyla, si voluerint homines urbis ejus honore mactare, dicat eis, ego sum homicida, si dixerint ad eum, hoc non obstante accipiat ab illis.

27. *Cujus mors*] Temporis hic nulla habetur ratio idemque mors Sacerdotis commodum attulit ei, qui vel unum modo diem asylo interfuerit, quam qui per integros viginti, & quod excurrit, annos, ibidem delicti pœnam

ita eos omnes liberavit, uti si forte antè decessissent quidam, ossa tamen eorum [28], illo defuncto, avitos in tumulos ferrentur. Hujusmodi

pœnam luerit, modo vivente adhuc Sacerdote damnatus sit, quin etsi planè non exulârit v. g. si mors Sacerdotis fugam ejus intercipiat liber est: ita enim *Maimonides*, teste *Cl. Störio* §. 13. Si damnatus fuerit ad exilium, postea verò moriatur Sacerdos magnus, antequam migret ille in exilium, liber est talis ab exilio. Durior tamen eorum conditio, qui non existente Sacerdote occiderint, aliorumque, uti R. *Maimonid.* scribit: *Occisor qui damnatus est ad exilium, neque adest Sacerdos magnus; Occidens pariter Sacerdotem magnum, non existente Vicario; Ipse quoque Pontifex qui occidit, ubi non est vicarius, hi omnes exulant, nec redeunt ex asylo unquam.* Quibus paucis interjectis hæc addit: *Si damnatus sit & deprehendatur Sacerdos magnus esse filius expulsæ aut dimissæ, cessat ejus Sacerdotium, idemque est, ac si non existente Sacerdote damnatus sit, nec talis exit ex asylo unquam.* In primis hìc notandum, quod sub numero eorum, quibus regressus ex asylo non datur, referant quoque occisorem *Sacerdotis magni.* Id enim ad Christum commodè applicari, Judæisque causa reddi potest, cur hoc illorum exilium finiendum non sit. Id quod jam vidit *Lightfoot hor. Talm. in Matth. p.* 94. quin inter Judæos esse, qui hoc suum exilium Jesu *Nazareno* adscribant, observat *Hottinger. comp. Theol. Jud. p.* 235. Legem verò de Sacerdote ita explicant *Ramb. & Kotzens.* Sive sit Sacerdos unctus oleo unctionis, sive initiatus vestibus, sive actu munus obeat, sive sit emeritus, quilibet horum quatuor cum moritur, redire facit homicidam &c. Quænam autem fuerint causæ, cur Deus potestatem Vindicis sanguinis in homicidam præcise ad mortem Summi Pontificis extendi voluerit, variè disquirunt Doctores. *Philonis* rationes prolixe affert *Rittershus.* Præter has duas alias rationes adducit ex Rabbinorum Script. *Vir Clar. M. Joach. Christoph. Stær. in differt.* גואל הדם *de Vindice sanguin. c.* III. §. 15. *seq.* Plures etiam *Vir plur. Reverend. Gœtzius in* 2. *differtat. de Redemptore Ebr. seu Vindic. Sanguin.* §. 9. quas brevitatis causa hìc supersedemus. Modò epicrisin illius ex *Petro Martyre in Loc. comm.* XIV. *n.* 32. adjicimus: *Quod non licuit profugis ante mortem Summi Pontificis redire domum, procul dubio mysticum fuit. Nam eo adumbrabatur non aliter, quàm per Christi mortem nobis contingere ad cælestem patriam reditum.*

28. *Ossa tamen eorum*] Non licebat sine metu vitæ amittendæ exire, quod eo rigore observatum volunt, ut nullo pretio redimi possit. Dicunt enim: *Exulans non exit ex asylo suo unquam, etsi præcepti observandi, aut testimonii, sive in re pecuniaria, sive capitali dicendi causa, etsi alicujus suo testimonio liberandi causa, aut alicujus ex potestate gentilium, fluvii, aut ignis & diluvii eripiendi gratia, quamvis universus Israëliticus populus salutis ejus opus haberet, uti Joabi F. Zerujæ, non tamen egreditur exinde unquam usque ad mortem Sacerdotis magni. Si exeat, semetipsum morti exponit.* Estque hoc legis vinculum ejus roboris, ut mortuorum etiam

modi oppida ſex fuêre [29]. Ajunt autem Talmudici, tria adhuc illis adje-

etiam oſſa intra Aſyli terminos conſtringat. Quare etſi Levitis ſepulcrum in hiſce ſuis urbibus conceſſum non fuiſſe, *Maimonid. c.* VII. dicat, de hujuſmodi fugitivis ita ſcribit: *Homicida, qui damnatus ad exilium*, moritur antequam exulet, *oſſa deportant illuc. Homicidam verò, qui moritur in aſylo ſuo, ſepeliunt ibi, & tempore, quo moritur Sacerdos magnus, reducunt oſſa occiſoris exinde, & reducunt oſſa occiſoris exinde ad ſepulcrum paternum.*

29. *Sex fuêre*] Fuerunt urbes confugii *Boſor* in ſolitudine, quæ ſita eſt in terra campeſtri in Tribu Ruben, & *Ramoth* in *Galaad*, quæ eſt in Tribu *Gad*; & *Golan* in *Baſan*, quæ eſt in Tribu *Manaſſe*, ut conſtat ex *Deut.* IV. 43. nec non *Cades* in *Galilæa* montis *Naphtali*, & *Sichem* in monte *Ephrajim* & *Kirjath Arba* ſive *Hebron* in monte *Juda*, quod docet *Joſua* XX. 7. Prima dicta fuit *Boſor*. Ebraice & Chaldaice בצר Bézer, & notat vel *in Anguſtia*, ut vult *Hieronymus*, vel ex radice בצר *Bazàr* roborare, *turrim munitam*. Conf. *Bochart. Phaleg. lib.* I. *c.* XXIV. *pag. m.* 513. *edit. Francof.* Græcè Βοσὸς; poſtea à Pœnis dicta eſt *Byrſa*, quod fuit Carthaginis nomen: vid. *cit. Bochart.* Conf. *Virgil. lib.* I. *Æneid.*

—— —— ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem
Mercatique ſolum facti de nomine Byrſam.

Hieronymus dicit, hanc eſſe *Hoſtram* Metropolin *Arabiæ*: Verum non legendum eſſe *Hoſtra*, ſed *Botſra*, oſtendit non tantum locus *Jeremiæ* XLVIII. 24. Sed & *Euſebius*, qui habet Βόσορ. Erat verò ex civitatibus Levitarum attributa filiis *Merari*, inferioris conditionis in illo ordine, ut conſtat ex *Joſuæ* XXI. 34, 36. & I. *Paral.* VI. 77. & 78. & mentio illius fit *Deut.* IV. 43. *Joſ.* XX. 6. XXI. 40. Commendatur præterea à magnitudine & munitione I *Maccab.* V. 26. Diſtincta à *Boſra Idumæorum*, de qua *Eſaj.* LXIII: Dicitur hæc urbs in ſolitudine, quæ ſita ſit in terrá campeſtri de Tribu *Ruben*, videatur *Deut.* IV. 43. & *Joſ.* XX. 8. addatur etiam verſiculus 78. I *Paral.* VI. ubi quoque deſcribitur à ſolitudine, in qua ſita. Pluribus videndus *plur. Rev. Oſiandri in tract. de Aſylis Hebr.* §. 5. Altera urbium fuit *RAMOTH* in *Galaad*, quæ quibuſdam notat *Excelſum* q. d. *Specula*, quibuſdam *Viſionem mortis*: prior etymologia placet *Bedæ*, utramque conjungit *Hieronym.* Græcis vocatur Ῥαμώθ vel etiam Ῥαμμώθ. Diſtincta fuit à *Ramoth* in Tribu *Iſaſchar*, de qua *Joſ.* XIX. 21. aliàs dicta *Jaramoth. Joſ.* XXI. 29. & ab illa, quæ in Tribu *Juda* & *Simeonis* ad meridiem, de qua I *Sam.* XXX. Dicitur autem cum appoſito in *Galaad*, quæ eſt in tribu *Gad.* Erat quoque Levitica, non Sacerdotalis, ut volunt *Euſeb.* & *Hieronym.* hanc quondam Syriæ Reges belli jure ſuam fecerunt; ex intentione verò illam recuperandi *Achabus* vitam amiſit. Tertia fuit *GOLAN IN BASAN*, quæ in Tribu *Manaſſe*: de variatione Etymologiæ videatur ſæpe cit. *Oſiandri pag. m.* 9. de *Aſylis.* Sita fuit hæc in *Baſan*, regione paſcuis pingui. Quarta fuit *KEDES* קֹדֶשׁ Sanctitas. Fuit autem hæc Urbs Levitica

adjectum iri [30], cum in terras venerit maximus regum Messias: non enim frustra illud scriptum esse, ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה: Etiam regionem locumque determinant. Ajunt enim delectum ad eam rem iri tria oppida ex urbibus Kenisæorum, Cadmonæorum, & Cenæorum, quas icto fœdere promisit quidem Abramo Deus, sed nunquam dedit: quocirca referri illuc debere quod Moses inquit, *cum dilataverit Dominus Deus vester terminos vestros*. Hæc si quis nimis subtiliter & anxiè ab illis pervestigata dixerit, næ ille rectè existimat: sed tamen tanti erat observationes illorum indicavisse. Præter sex illas, quas diximus, urbes, etiam Levitarum oppidis [31], quæ quadraginta & duo erant, idem privilegium

vitica, non Sacerdotalis, cujus situm descripsit *Osiandri* §. 10. *pag*. 12. Quinta *Sichem* in monte Ephraim: vid. *c. l. pag*. 13. Sexta KIRJATH-ARBA in monte Juda. Vid. *pag*. 14. §. 12. seq.

30. *Tria adjectum iri*] Notatu digna sunt, quæ *Henry Ainsworth Anglus in Commentar. ad Deut. cap*. XIX. ℣. 9. ex *Maimonide* Anglicè adduxit. *fol. m*. 77. *edit. Londin*. ita scribens: *Of this the Hebrewes say; in the dayes of King Christ, they shall adde three other cities unto these six*: Deut. XIX. 9. *And whence they shall they adde? of the cities of the Kenizites, and the Kenites, and the Kadmonites; concerning whom a covenant was made with Abraham our father*. Gen. XV. 18, 19. *And hitherto they have not beene subdued; and of them it is said in the Law, if the Lord God in large they coast*. Maimon. tract. de occisor. c. VIII. sect. 4. Et alibi in tract. de Regib. cap. II. sect. 2. *Of the cities of refuge he saith, if the Lord they God shall in large they coast, then thou shalt adde three cities moe &c. But this thing hath never been done; and the holy blessed God hath not commended it in vaine*. Hoc est: de his Hebræi referunt, in diebus Christi Regis tria alia oppida adjectum iri *Deut*. XIX. Sed unde addent? de oppidis Kenisæorum & *Cenæorum* & *Cadmonæorum*, quæ icto fœdere Deus promisit Abrahamo, sed nunquam sub potestatem sunt redacta, & de his in lege dictum, si Deus terminos dilataverit. Et in secundo loco: de oppidis refugii dicit, cum Dominus Deus tuus fines extenderit, addes tria alia his &c. Verum hoc nunquam factum, & Deus benedictus hoc non in vanum præcepit. De hac adjectione fusius disserit *Osiandri in tract. de asylis* §. 14, 15, 16. *pag. m*. 18, 19, 20, 21.

31. *Levitarum oppidis*] Opinio, quæ XLVIII. Levitarum urbes vult fuisse *Asyla*, fundo caret. Quanquam enim videatur favere *cap*. XXI. *Josuæ*. penitius tamen inspectum nihil confert huic sententiæ. Nam (1.) posito, omnes Urbes Levitarum dici ibidem Urbes confugii, nondum tamen est consequens, omnes propterea habuisse jus Asyli. Potuerunt dici urbes confugii alio sensu, ut scil. quis in illas se reciperet, pressus vel mentis scrupulo, vel adversarii cujusdam potentia, ut ibidem vel consilio, vel auxilio eidem subvenire tur; (2.) Quamvis nolimus negare, vo-

gium datum eſt, niſi quod Talmudici negant apud Levitas tutum locum fuiſſe iis, qui legis beneficium ignorarent. Cætera, quæ de jure harum urbium dici queunt, tum & quæ Judæi commentantur de iis oppidis, quæ ערי הנידחות dicta ſunt, in quorum numero nec Ieroſolymam, nec urbes refugii poſſe poni ajunt, ideò præteribimus, quòd tractata decus nullum aut nitorem habitura ſint. *De quibus Rambam in Halacha Habodat Cochabin cumazzaloth, cap.* IV.

vocem מקלט eſſe emphaticam, nec generali tantum Receptûs nomine accipiendam, nihilominus nondum confectum erit negotium. Nam *Joſuæ* XXI. in Hebræo non habetur ערי מקלט *urbes Refugii* in plurali, ſed in ſingulari עיר, & refertur hæc vox ad urbem tantum illam proximam, quæ nominatur v. g. in ỷ. 21. ad *Sichem* in ỷ. 27. ad *Golan* & ſic conſequenter. Unde potius ſententia recepta de ſex Urbibus Aſylis tantum exiſtentibus in terra Canaan ſtabilitur, & hoc jus ad illas reſtringendum eſſe colligitur, vitiumque Vulgatæ verſionis luculenter deprehenditur, quo quidem modò etiam exponitur locus ex *Paral.* VII. *Tertio;* ita circumſcribuntur urbes Aſyli, tum ratione numeri, tum ratione diſtantiæ, tum ratione viarum, ut attendenti facilè conſtet, illas ſolas hoc privilegio, hoc jure fuiſſe præ cæteris omnibus gaviſas. Nullum itaque præſidium in Scripturis. Rabbinorum autem num ſubveniant copiæ illis, qui privilegium hoc tàm latè extendunt, diſputari poteſt. Sanè Maimonides ex veteribus confidenter affirmat, univerſas urbes Levitarum fuiſſe urbes refugii, nullam fuiſſe, quæ non gaviſa fuerit privilegio: *Nam,* inquit, *& in lege dicitur, Ultra has dabitis quoque* 42. *civitates, ut ſcil. omnes civitates ſint* 48, *ita pares facit Scriptura univerſas ſimul ſibi invicem, quantum ad Refugii ſeu Aſyli jus.* An autem hoc commentum Rabbinicum ſit ſatis liquidum & certum, meritò dubitatur. Sic etiam (2.) fundamentum, quo nititur *Maimonides* infirmum eſt, nec verba ſonant, quod vult Rabbinorum Princeps; non dicitur *Num.* XXXV. *6. & ultra dabitis* 42. *Civitates*, ut ſint Aſyla, ſed de ipſis oppidis Levitarum, ſex erunt in fugitivorum auxilia ſeparata, & exceptis his alia 42. oppida, quæ cedant Levitis. (3.) Si indulgeamus aliquid Rabbinicæ fidei, diſtinguendum erit inter Civitates, quæ jus Aſyli habuerunt *ſtrictè* & latè, nec, ſi quocunque modo participarunt Urbes Leviticæ reliquæ, inter aſyla ordinaria erunt computandæ; id quod ipſi Hebræi obſervarunt, qui VI illas urbes talia fuiſſe aſyla afferunt & adſerunt, ut nefas fuerit Vindici ſanguinis ibidem homicidam occidere; cæteras quidem potuiſſe recipere fugitivum, excludere tamen quoque pro arbitrio. Vid. *Oſiandr. de aſyl. pag. m.* 27. Confer *Celeberr. Daſſov. in Manuſcripto de antiq. Hebr.*

Cap.

CAP. VIII.

Quid Palæstina præ aliis regionibus habuerit. Non potuisse rempublicam Hebræam in alias sedes transferri. Explicatum Maimonidæ dictum de Babyloniensibus Judæis. Amplæ res eorum, & regnum ab illis Hyrcano oblatum. De sceptro Judæ quid existimandum sit, contra Maimonidem asseritur. Respublica Judæa ad Palæstinam alligata. Judæorum scitum de templis, quæ extra Ierosolymam à popularibus condita.

RESPUBLICA Hebræa tunc initium habuit, cum in Palæstinorum beatas sedes perductus [1] est sacer populus. Nam antea quidem, etsi in Arabum desertis de religione atque ceremoniis vir divinus Moses, deque judiciis & civium jure saluberrimas tulit leges: tamen earum omnis vis ad ea loca pertinuit, in queis & singulæ tribus sua haberent oppida, & urbs insuper constitueretur una, quæ imperii arx atque sacrorum custos foret. In Pentateuchi parte ultima sapientissimus legislator, cum summatim, quæ edixerat, repetit, non temerè illud identidem sanxit expressis verbis: *Hæc sunt* præ-

1. *In beatas sedes perductus*] Vult author, Judæos Rempublicam antea non habuisse, cum tamen constet, illam & in deserto habuisse. Observandum autem, quod Reipublicæ nomen modo *abstractè*, modò *concretè* accipiatur. *Abstractè*, cum vel (1.) ordinem imperantium & parentium in civitate, iisdem legibus utente, designat, ut apud *Aristotel.* III. *polit.* IV. Vel (2.) rem, quæ totius est civitatis aut societatis: vel denique (3.) utilitatem ac salutem publicam; ut cum dicimus, aliquid esse vel fieri è republica. *Concretè* verò tribus itidem modis: vel enim (1.) *generaliter* omnem cætum legibus gubernatum: vel (2.) *specialiter* quodcunque imperium alteri subjectum. *Tacit. hist.* I. 84, 6. vel denique (3.) *specialissimè* Polyarchiam, sive civitatem à pluribus gubernatam. *Tacit. An.* I. 3. 9. significat. Nos in præsenti intelligimus cœtum hominum suis legibus ac judiciis, jureque belli & pacis, fœderum & similibus utentem, nec alteri populo Principive subjectum. Conf. *B. Bosii tract. de introduct. in notit. Rerumpubl. pag. m.* 14. Errare igitur videtur author, cum Rempubl. Hebræis denegat ante perductionem in terram Canaan: uti ex prædictis constat.

præcepta[2], *ſtatuta, judiciaque, quæ obſervabitis in terra, cujus poſſeſſio hæreditaria mox dabitur vobis.* Enimvero habuit Palæſtina præ aliis regionibus eximium quiddam, quod gentem ſanctam atque rempubl. uni iſti ſolo affixit: extra eas ſedes ſi quis populum illum abduxiſſet, & iiſdem legibus rempublicam inſtituiſſet eandem, non jam reipubl. ſua ſanctimonia, non populo ſua majeſtas ſtetiſſet. Pertinere maximè ad rem hanc, de qua agimus, quoddam Maimonidæ dictum videtur, quod extat in libro decimo & quarto Miſnæ, in Halacha Melachim, capite quinto. Id excutere nobis in tranſcurſu libet. Eſt autem iſtiuſmodi: כשם שאסור לצאת מהארץ לחוצה לארץ כך אסור לצאת מבבל לשאר הארצות: *quemadmodum nefas eſt Judæis ex Palæſtina ſedes movere, ita iiſdem migrare haud licet Babylone in alias regiones.* Profectò, niſi ſemel hoc explicuerimus, neceſſum erit ſæpe eos incurrere in ſalebras quaſdam, qui Hebræorum volumina manibus verſant. Enimvero Maimonides de Judæis loquitur, non omnibus ſane, ſed illis modò, qui ab hoſte trans Euphraten abducti, Babylone atque in vicinis locis habitaverunt. Horum pars quædam expletis ſeptuaginta annis Palæſtinam repetivit, cæteri beneficentia regum, ſub quîs vivebant, moti, ſedes Babylone ſuas, atque ſuas colonias retinuêre: quæ fuit ſanè ingens multitudo, ac poſtremò in gentem excrevit. Incredibile memoratu eſt, quàm amplas illic res tenuerint exules. Nam & Hyrcano, qui ex Parthis ad Heroden properabat, penè inſulam & diadema, hoc eſt, pontificatum atque regnum obtulêre: & commiſſa iiſdem erant Babylonici imperii arcana, quæ ſacerdos Hebræus cuſtodiit in turri immenſi operis, quæ extructa in Ecbatanis Medorum erat. His Judæis ſumma conjunctio atque neceſſitudo cum Palæſtinis fuit: non inſtitutorum diverſitas eos, non vita, non patrius ſermo diſtinxit: omnia gemina & eadem fuere. Quare, ut Babylone illis, procul à patriâ, habitare permiſit Deus, quòd contagio ibi nulla eos peregrini moris afflaret: ita eoſdem pergere ultra, atque aliò habitatum ire, nec fas nec jura ſiverunt. Hoc Maimonides ſenſit, cum illud Jere-

2. *Hæc ſunt præcepta &c.*] Moſaicam legem variè diſtingui aſſerit in מִצְוֹת Præcepta, legem moralem: חקים *ſtatuta*, ceremonialem: וּמִשְׁפָּטִים *judicia*, forenſem. De harum vocum differentia loquitur *Maimonides in More Nevoch. part.* III. *c.* XXVI. ita literis tradens: *Propterea omnia præcepta* cauſam habent i. e. omnia præcepta & prohibitiones uſum ſuum habent; ita

Jeremiæ dictum interpretatur, בבלה יובאו ושמה יהיו *Babylonem ducentur, atque illic erunt:* de quo dubitari jam haud potest. Perquàm magnificum est, quod de Babyloniensibus senserunt quidam majorum gentium sapientes, quorum opinionem probat, sequiturque Maimonides. Visum illis est, postquam fato in pejus fluere & retrò sublabi res Hierosolymitanæ cœperunt, solos Babylonienses esse, ad quos translatum sit imperii decus, quod promiserat numinis vox in celeberrimo illo oraculo: *Non tolletur sceptrum de Juda, neque dux de fœmore ejus, antequam venerit Silo.* Nos, qui Maimonidæ summas virtutes suspicimus, ejus reprehendere errores neutiquam dubitabimus. Certe hic quidem fugit hominem cordatissimum ratio, dum placitis favet popularium. Non ignoro Babylonienses Judæos quandam velut rempublicam inter se agitavisse, ac jura dixisse cæteris de eâdem gente, qui extra Palæstinam essent: etiam illud meminimus, principatum ibi semper tenuisse quosdam proceres, qui genus suum impermixta serie ad Davidem referrent. Sed non proptereà efficitur, quod vult Rabbi Ben Maimon. Sceptrum enim, de quo proditum oraculum fuit, nihil est aliud, quàm respublica Judæa, hoc est, regnum illud sacerdotale, cujus non accessio hercle aut stabilimentum, sed anima atque spiritus, fuere religiones atque ceremoniæ. Porrò ceremoniarum sacrorumque custos non omnis urbs, sed una quæpiam esse debuit, in qua sanctuarium esset, quod numinis præsentior vis, velut sedem suam suamque domum incoleret. Ea urbs primum Silo, mox Ierosolyma fuit, in medio Palæstinæ. Quod si forte quidam segreges Judæi templum aliis in terris aramve extruxerunt, reip. jura atque inviolabiles leges temeravere. Extat in historiarum monumentis epistola Oniæ ad Ptolemæum & Cleopatram, in qua ille populares accusat suos, quod sanctuaria in Phœnicum urbibus, atque alibi condidissent contra jus fasque. Sed ipse interim haud in minore culpa fuit, dum summi vatis Esaiæ oraculum ambitiosis cœptis suis prætexuit falsò, templumque in Heliopolitana

ita ut quorundam utilitas conspicua nobis sit, sicut prohibitionis homicidii & furti, quorundam verò utilitas non explicetur, ut in prohibitione præputii & heterogeneorum in vineis. Atque hæc, de quorum utilitate constat, vulgò dicuntur משפטים judicia, quorum vero usus non apparet, appellantur חקים, statuta. Hinc semper dicunt: Quod nihil sit inane, quod si tamen inane quid sit, ex vobis est, id est, quod legislatio hæc non

politana præfectura ædificavit. Non enim hoc fieri salvis ceremoniis potuit. Fuit illud inter scita vetustissimorum Judæorum, quod Rabbi Moses Ægyptius tradit in libro octavo, in Halacha Biath hammikdasch in capite ultimo, מי שעבר ועשה בית חוץ למקדש להקריב בו קרבנו לשם אינו כבית עכ״ום ואף על פי כן כל כהן ששמש בבית כזה לא ישמש במקדש לעולם וכן כלים שנשתמשו בהן שם לא ישתמשו בהן במקדש לעולם אלא יגנזו: *Si quis transgressus legem sit, ademque extruxerit aliam præter sanctuarium Hierosolymitanum, non est ea quidem idolorum ædes habenda, sed tamen sacerdos, qui illic sacris operatus fuerit, nunquam sacra facere in Dei sanctuario, quod Ierosolymæ est, poterit. Etiam vasa, queis usus ille est, nemo quisquam ad veri sanctuarii adhibebit ministeria, sed abscondenda erunt.*

non sit res inanis, quæ non suam habeat utilitatem; quod si tamen vobis ità videatur, præceptum aliquod tale esse, provenire illud ex defectu apprehensionis vestræ. Hæc mens aliorum etiam est Judæorum. Vid. *Drus. comment. in lib. Num. pag.* 437. & 544. Conf. *annot. ad Sigon. de Republ. Ebr. lib.* I. *c.* IV. *pag. m.* 59, 60. *seq. edit. Helmst. Dieter. Antiq. Bibl. fol.* 187.

Cap. IX.

Criminalia judicia intra Palæstinam stetisse, & Babyloniensibus Judæis aliisque negata fuisse. Ad totius commentationis hujus lucem ostensum, quamdiu respublica fuerit omnium Hebræorum, & quando Judæorum esse cœperit. Hinc sciri posse, quidnam sit sceptrum Judæ. Eusebii, & eorum, qui secuti eum sunt, erudita & plausibilis sententia confutatur. Quid sit majestas imperii, & quorum sit.

Est hoc, de sacra æde quod diximus, permagni momenti ad confutandum Maimonidem: sed proferenda alia sunt, ex quibus constet rempublicam, de qua annosus vates in extremo vitæ locutus ad Judam est, non alibi sedem, nisi in Palæstina, habuisse. Haud longe eundum erit. Ipsum Maimoniden adversus se testem citabimus. Quàm crebrò ille nos monet, populum sanctum, si extra patriam sit, solutum esse legibus plerisque, quas maximus Moses

ſtes tulit? Præclara eſt ejus diſſertatio in Halacha Sanhedrin, in qua ille certis quibuſdam finibus poteſtatem judicum circumſcribit, tam Palæſtinorum hercle, quàm Babylonienſium. Utique pro vero conſtat, legum Moſaicarum maximam partem occupari judiciis illis, quæ Rabini דיני קנסות, hoc eſt, *criminalia* appellitant. Hæc judicia, inquit Maimonides, à Babylonienſibus exerceri nuſquam terrarum potuêre, ne in Palæſtina quidem. Palæſtini autem, quemadmodum ex lege jura quælibet ſuis reddiderunt civibus intra patriam, ita extra eam nihil ſtatuerunt in populares ſuos, niſi hoc illis aut Babylonienſium permitterent proceres, aut alii, qui exulantium Judæorum erant capita. Ex qua re illud conficimus, pronuntiaſſe de criminibus Palæſtinos in patrio quidem ſolo ex vi legis ſemper; extra illud verò etiam interdum, ſed precariò: at Babylonienſes de iiſdem cognoviſſe nuſquam, non in ditione ſua, non in Palæſtina, non vi legum, ac ne precariò quidem. Et hi erunt igitur illi, obſecrò, queis datum ſceptri Judaici decus ſit, poſtquam fractæ Palæſtinorum res erant. Profectò aut neſcivit ſummus ſcriptor quænam eſſet hæc ſceptri dignitas [1], aut nimis bènè ſenſit de

1. *Sceptri dignitas*] Aſſerit enim Propheta *Hoſeas cap.* III, 4, 5. quod Iſraelitæ i. e. populus Iſraeliticus, non decem tantum tribus, quod volunt Judæi in Talmud. tr. סנהדרין. *c.* XXIII. ſed tota gens Iſraelitica, adeoque XII. tribus ſimul, Juda & Benjamin non excluſis, abſque rege victuri ſint. Quid per Regem intelligatur, in aprico eſt, penes quem ſit ſumma Majeſtas. Aſſerit itaque, quod abſque Rege manſuri ſint, non quidem quod ſine omni dominio liberi, ſibi ſolis relicti victuri ſint; ſemper enim poſt everſam Politiam propriam Regibus Gentium, tam Ethnicarum, quam Chriſtianarum, vel inviti ſubjecti fuere; verum quod nullum Regem ex genere ſuo, ſive ex Davidis, ſive ex aliqua alia familia, ſint habituri. Hinc Chald. vertit: *Sine Rege ex familia Davidis*, & *Kimchi: ſine Rege* & Principe ex Iſraël. Et indicat h. l. Propheta. Iſraelitas non ſolum carituros Monarchia, ſed & omni alia Regiminis forma; quo forſitan intendit *Cunæus*, cum putat *ſceptrum* tunc temporis nullum apud Judæos fuiſſe, Verum fallitur *Cunæus*. Et quamvis cum *Ribera comment. in h. l. num.* 31. affirmare nolimus, Judæos tum temporis Regem propriè dictum habuiſſe *Jehojachimum*, cujus caput *Evilmerodach* extuliſſe legitur. Attamen Sceptrum illud, quod Jacobus uſque ad Meſſiæ adventum duraturum fuerat vaticinatus, non plane fuit ablatum, ſed per mediam illam Captivitatem, licet debile admodum, tum in Concilio ordinario Seniorum, tum in Principibus duravit, uti fuſe hoc probat Cl. *Adrian Houtuyn tr. de Monarch. Hebr. edit. Lugd. Bat.* 1685. *pag.* 194, 195. *ſeqq. cap.* x. Nam habuiſſe *Seniores* ex

de ftramineis proceribus aliquot, qui illic de gente Davidis efle fe gloriati funt. Sed non miramur tam levem hallucinationem in Maimonide, cum cogitamus quæ interpretationum portenta pepererint alii, ut ex divina Jacobi oratione rectam fententiam eruerent. Memini ego ante annum hac de re locutum me efle cum viro amplisfimo, Apollonio Scotto; fupremi fenatus asfeflore; qua tempeftate Hagæ jucundisfimo otio in ædibus ejus fruerer, & luculentas Rabbi Maimonidæ commentationes magno ardore percurrerem, quibus ita afficiebar, pene ut omnia tranfverfo calamo delerem, quæ antè de rebus Judaicis notata a me erant. Ibi fenator ille, quæ eft ejus eruditio & fumma ingenii vis, identidem fignificavit, videri fibi, nullum efle in facro codice oraculum, quod magis folicitatum ab eruditis, & minus intellectum fit. Gaudebam ego hercle, repertum à me efle, qui mecum fentiret, eum virum, cujus me autoritas & nominis exiftimatio compellere poterat ad convellendas quaslibet aliorum opiniones. Quare, hortatu ejus, omninò facturum me rectè atque ordine puto, fi in tanta conjectantium multitudine etiam ego, quid judicii mei de tam illuftri oraculo fit, publicavero. Digna enim res eft, in qua vires fuas exerceat cujufque indoles. Certè etfi in his libris de rebus tam Hebræorum, quàm Judæorum communiter agimus, ac pleraque exequimur fine difcrimine, tamen ne cui incertus error illudat, femel illud oftendemus omnibus, rempubli-

Ezech. cap. VIII. i. apparet, ubi diferte *Seniorum Juda* mentio fit. Nec omnino fine Principe fuiffe, manifeftum eft; quia fine his tribuum ordines tàm accurate confervari non potuiffent. Expresfis verbis *Efra cap.* I. Principum familiarum meminit, eorumque genealogiæ à *Nehemia cap.* XII, I. recenfentur. Quid? quod non folùm Principes Judæos pro lubitu juxta leges proprias gubernans, verum etiam talis, qui, licet in poteftate Principis non conftitutus, genus tamen fuum ex ftirpe regia ducat, hoc loco denegatur: At Principe hujufmodi Judæos in captivitate Babylonica non caruiffe, *Jojachimus*, *Sealthiel*, *Zorobabel*, *Daniel* & alii ex profapia Regia orti, exemplo fuo comprobant. Eftque omninò probabile, quod Judæi eos in ipfa captivitate Principes fibi conftituerint eorumque paruerint imperio; quanquam illi metu regum Chaldæorum apertè, & eo modo, quo poftea *Zorobabeli Cyrus* conceffit, dominium fuum exercere non potuerunt. Hinc Judæi integrum *Principum Captivitatum* catalogum, quo ordine videlicet fibi invicem in imperio fub captivitate fuccesferint, producunt. Vid. Talmud. tr. סנהדרין *cap.* ממונות דיני. Conf. *R. Salom. in Gen.* XLIX, 10. Confer. *Sennert. differt.* de *Sceptr. Jud.* §. 9. & alibi. Cl. *Wagenfeil. diff. in locum Gen.* XLIX.

publicam ſacram, quæ numinis juſſu conſtituta à Moſe eſt, ſemper quidem eandem fuiſſe, atque iiſdem conſtitiſſe legibus, ſed tamen non ſemper fuiſſe eorundem: diu enim fuiſſe eam Hebræorum: mox vero, circumvolutis ſeculis, duntaxat Judæorum fuiſſe: atque adeò oraculum Jacobi, quod de ſceptro Judæ eſt, haud pertinuiſſe niſi ad ea tempora, cum reſpublica appellari de Judæorum nomine cœpit. Cujus rei ignoratione effectum eſt, ut perperam hactenus intellecta admirandi oraculi vis ſit. Nolo ego nunc memorare Origenis, Auguſtini, Epiphanii, atque aliorum miſeras hallucinationes, qui exiſtimarunt, Jacobi vaticinatione promitti Judæis quamdam perpetuam regum ex eâdem tribu, atque per idem genus ſucceſſionem uſque ad tempora Meſſiæ. Quæ qui amplexi ſunt, ii profectò in multas ſalebras inciderunt: neſciebant enim quid dicerent, aut quò ſe verterent, cum cernebant à Sedeciæ quidem morte uſque ad Ariſtobuli tempora regnum Judæorum nullum [2] fuiſſe, poſtea autem uſque ad Herodis tyrannidem ſolos Levitas Haſmonæos regnum tenuiſſe. Perſecutus ea nuper in Exercitationibus Baronianis benè atque feliciter eſt vir ſeculi noſtri eruditiſſimus Iſaacus Caſaubonus, cui placuit Euſebii præclara de hoc oraculo ſententia, quæ extat in libro octavo Demonſtrationis Euangelicæ, in prima demonſtratione. Nos ea omnia, quæ tam ab Euſebio, quàm à Caſaubono, rectè dicta ſunt, prætermittimus, ne actum agamus. Etiam illud fatemur, interpretationum omnium, quæ vulgatæ hactenus ſunt, longè eam eſſe optimam, cujus autor Euſebius eſt. Sed quoniam nondum vel Euſebius, vel qui nuper ſecutus illum eſt, vir maximus, intellexiſſe mihi videtur, quodnam illud ſit ſceptrum, aut quando datum Judæis ſit, de quo annoſus vates in extremo vitæ locutus ad filium eſt, certè hoc jam expediendum nobis eſt, ſed cum veniæ præfatione. Nam nec ab Euſebio diſſentire voluptas nobis eſt, quem in maximis ſcriptoribus ſemper numeravimus, & virum, quem nominavimus, ſeculi noſtri primarium, qui ſecutus Euſebium eſt, ita penitus veneramur, nemo ut nobis præ illo magnus ſit. Eſt enim is profectò, cujus auſpiciis hac ætate admirabilis curſus factus ad omnem doctrinæ

2. *Regnum Judæorum nullum*] aſſerit autor à *Sedekiâ* morte, uſque ad Ariſtobuli tempora, nullum Judæis fuiſſe regnum. Verum quàm veritati ſit inconveniens, *Adrian Houtuyn à pag.* 170. uſque 175. ubi tandem concludit: Vides breviter ad captivitatem jura majeſtatis penes Judæ reges fuiſſe.

næ excellentiam est. Sed nos ingenua simplicitas jubet, quid verum rectumque sit, sine adfectu exquirere. Primum illud non sine errore censuit Eusebius, sceptrum esse Judæ datum jam inde à tempore Mosis, propterea quod tribus hæc inter cæteras singulari dignitate semper excelluit, locumque tenuit honoratiorem tam hercle in castris, quàm in eorum ordine, qui munera in templo offerebant. Me verò illud argumentum non magis movet, quàm si Romæ aut Athenis quispiam sceptri majestatem non apud populum Romanum aut Atheniensem, sed apud unam dicat tribum fuisse, quæ cæteris nobilior florentiorque erat. Sanè enim ex constantissima veterum auctorum affirmatione illud constat, fuisse utriusque hujus populi multas diversasque tribus [3], quarum aliæ erant aliis dignitate, loco, atque ordine priores. Quid est igitur? Equidem ego sceptrum esse nihil aliud, nisi majestatem [4] imperii opinor, eam nempe, quæ ipsi rei-

3 *Multas diversasque tribus*] Tam Romani quam Græci in certas Tribus dividebantur: & quidem quod ad Romanos attinet, illi in quatuor divisi erant tribus, quas pagos vocabant, in quibus habitantes *pagani* dicebantur, vid. *Marcell. Donat. pag. m.* 318, 319. *Thomas Godwin lib.* III. *Sect.* I. in *Anthol. edit. Oxford.* 1625. *p.* 147. 148. Romam in tres dividit Tribus, qui numerus demum usque ad XXXV. excreverit. Conf. *Rosin. antiq. Rom. pag. m.* 37. Unaquæque Tribus in urbe propriam sedem habebat. *pag.* 37. & variis in locis quamplurimis, qui videndi & evolvendi sunt. Si apud Athenienses sub imperio Cecropis quatuor fuerunt *Tribus*, scil. *Cecropis, Autocthon Actæa, Paralia*, quas aliis nominibus vocarunt, ut sunt: *Cranais, Atthis Mesogæa, Diacris*, postmodum autem aliæ superadditæ sunt, uti pluribus probat Anglus doctissimus *Francisc. Rous in Archæolog. Attic. edit. Oxford.* 1658. *lib.* I. *c.* V. *pag. m.* 20, 21, 22.

4. *Nisi Majestatem*] Recte huic sententiæ potissimi Scriptores calculum adjiciunt, qui τ שבט reddunt, vel potius *figuratè*, vel *metonymicôs* sumpto vocabulo, *regnum*, *potestatem*, *dominium*, *jurisdictionem*, *Majestatem*, qualiscunque etiam illa sit. Cui opinioni favent (1) textus ipsissimus, cum quantum *antecedentia* verba expressa ỳ. 8. & 9. *Juda tu es*, te te laudabunt fratres tui: & porrò, incurvabant se tibi; tum *consequentia* priorum *ἐξηγητικὰ* hoc ipso commate מִבֵּין רַגְלָיו וּמְחֹקֵק neque Legislator de pedibus ejus. (2) Eventus vaticiniorum optimus interpres. (3) Interpretes cum veteres tum recentiores plerique. *Targumici* exponunt per *Dominium*, ut *Massech. Sanhedr. p.* 5. *col.* I. *R. Sal. Bibl. Majoret. fol.* 93. *Bereshith Rabba. fol.* 3. *Rambam l. ult.* & *R. Bechai* in *Pentateuch. Raschi*, *Aben-Ezra*. D. *Kimchi* &c. *Patres*, *Origin. homil. in Genes.* XVII. *Ruffin. lib. de benedict. Patriarch. Theodoret. in Quæst. in Genes.* *Augustin. contr. Faustum Manich. lib.* XII.

reipublicæ assidet. Quare quorum respublica est, eorum & sceptrum dici debet. Respublica autem Hebræa à Mosis seculo ad usque Roboami regnum, non Judæorum, sed duodecim tribuum [5] fuit. Ex quo efficitur, etiam sceptrum per ea tempora omnium fuisse Israëlitarum. Cæterùm de hoc sceptro, quod diu commune duodecim tribuum fuit,

XII. c. XLVII. *Ambros. Isidor. Hispalens. Bed. Epiphan.* aliique. Recentiores in eo omnes consentiunt, per τὸ שבט sceptrum seu *potestatem*, *Dominium*, *Jurisdictionem* intelligi. Distinguendum tamen hìc est inter *Dominium* & *jus Dominii*, & sermonem esse de jure Domini scribit *Remmboth in dissert. de hac mater.* §. 23. Concludimus quippe, multi omninò sunt viri clarissimi, qui τὸ שבט non aliter ac de sceptro & potestate Regis intelligendum esse putarunt; quod tolerari potest, si non accipiatur de Regis persona, sed de summa in Republ. potestate. Videri possunt *Sennert. dissert. de Sceptro Juda* §. 8. *Casaubon. exercit.* I. *sect.* II. *Benedict. Perer. in Genes. h. l. disp.* 8. *n.* 72. *Andr. Rivet. in Genes. Exercit.* 179. & 180. *Sixtin. Amama Antibarb. Bibl. lib.* II. *ad h. l.* Cui itaque plura de hac re lubet, adeat *Alphons. Tostat. Vatablum*, *Calvin. Paraum*, *Pellicanum*, *Drusium*, *Bullinger. Scultetum*, *Menoch. Gesnerum*, *Flacium*, *Osiandros*, *Gerhard. Glass.* Optime etiam in hanc rem *Henricus Ainsworth comment. in Genes.* XLIX. *fol.* 166. *These Prophesie is of Judahs tribe to continue distinct, untill Christs comming; whereas the other tribes were scattered and confused by their captivity.* 2. *Reg.* XVII. *out of which they returned not, as the tribe of Judah with Benjamin did from Babylon. Ezra.* I. 5. *It may also implie the power of government which should be in this tribe.*

5 *Sed duodecim Tribuum*] Scribit *Cunaeus* Rempublicam seu sceptrum non Judæorum, sed tribuum fuisse, quod veritati consentaneum non videtur. Quis enim ignorat, *Mosen Regem* fuisse, ipsa quippe populi submissio probat. Sic enim populus ad *Mosen Exod.* XX, 19. dicit: Tu accedas, & audi cuncta, quæ dixerit Dominus, & tu loquere ad nos, audientes tibi faciemus ea. Deinde populus *Deut.* XXXIII, 4, 5. Dedit nobis legem Moses, erat enim Rex in Jeschurim, congregatis etiam primoribus populi & tribubus. Ad quem locum *Seldenus de Syned. lib.* II. *c.* II. *n.* II: Erat planè Rex summoque ut rex imperio gavisus. Adstipulatur *Henric. Ainsworth comment. in Deut. fol. m.* 159. cujus verba ex Rabbinis desumta hæc sunt: Moses was in Jesurun a King. So the Hebrewes (as Haskun in h. l.) say, Moses was the King: and *Maimon. in Misn. in Beth habchir. c.* VI. *sect.* XI. *Moses our Master was a King.* Aliquanto modestius *Grotius*: Non quidem nomine & pompa, sed jure regio populum gubernavit. Rex non semel *Philoni de vita Mos. lib.* I. dicitur, & imperium regnum. Imperasse igitur & cum summo imperio regio populo præfuisse, manifeste apparet, & ex ipsis actibus regiis patebit, uti pluribus demonstravit *Adrian Houtuyn lib. de Monarch. Hebr. pag.* 9. *seqq.*

fuit, non locutus est divinus patriarcha in celeberrimo oraculo. Seros enim annos, & ventura spectavit secula, cum tribus Judæa, scisso in contrarias partes populo, suam sibi rempublicam habere seorsim ab Israëlitis cœpit, quam probavit dilexitque Deus, atque appellari de solo Judæ nomine Judaicam voluit, donec is mortalium datus cœtibus esset, cui imperium destinabatur[6] non Judæorum modò, sed gentium omnium. Atque hanc quidem sceptri majestatem, ex quo tempore semel esse Judæorum cœpit, mansisse eorundem dicimus, etsi mutatus interdum reipublicæ status sit, ac penes optimates modò pontificesque, modò penes reges principesque summa fuerit imperii[7]. Nimis ineptè faciunt qui hic in arctum desiliunt,

6. *Cui imperium destinabatur*] Jacob vocat eum שילה. Et licet Judæi hic plurimis nomen hoc tribuant, uti *Casaubon. cit. loc.* adduxit & Cl. *Nicola. Panecius in differt: de Sceptro Jude edit.Witteb.*1694.confirmavit: attamen nulli convenit magis, quàm Messiæ, quod probant sequentia: (1) Temporum novissimorum designatio, prædixit enim Patriarcha ea, quæ in posteritate dierum eventura erant, qua Phrasi tempora Messiæ inprimis solent exprimi. Vid. *Esai.* II. 2. *Mich.* IV, I. *Ebr.* I. I. *Conf. Job. Owen. comment. in Hebr. doctissimum.* (2) aggregatio gentium, quæ nemini nisi ipsi Christo convenit, qui solus est lumen gentium *Esa.* XLIX. 6. (3) desiderium gentium *Hagg.* II, 8. (4) Pretiosa generis humani redemptio. (5) SS. Ministerii Euangel. institutio (6) Novi Testam. explicatio. Hæc de Christo dici *Praphras. Chald.* confirmat: *Non auferetur ille qui imperium tenet de Judah, nec Scriba de liberis, donec Christus veniat, ad quem Regnum pertinet, & huic populi obedient.* Ainsworth. ex Targum. Jerusal. hæc profert: *Kings shall not cease from the house of Judah, nor Doctors that teach the Law, from his childrens childern, untill the time that the King Christ doe come, whose the Kingdome is, and all Kings of the earth shall be subject unto him.* Pari modo in *Beresbith Rabb.* in voce שילה extat, quod hæc dicta sit de Christo. Huc etiam referri potest *Raitzii* explicatio ad *Godwin. pag.* 9.

7. *Summa fuerit imperii*] Non negandum quod post captivitatem mutatus fuerit status. Primo Pontifices rebus gerendis præfuerunt, nullo Principis aut Regis nomine assumto. Inde Pontificatus *Hasmonæorum* Levitarum institutus sub *Antiocho Epiphane Syriæ* Rege, qui omnia Judæorum jura & instituta pervertit. *Matathias* igitur armis sumtis leges suas Judæis reddidit, & eam rem à potiori populi Judaici parte Princeps constitutus. Hunc excepit *Judas Maccabæus* ejus filius, qui omnium primus summum Sacerdotium unà cum Principatu gessit, cui in summo Pontificatu successerunt fratres *Jonathas* & *Simeon.* Tandem *Aristobulus Hyrcani* filius Principatum ad regiam dignitatem provexit, teste *Joseph. lib.* XIII. *antiq. Jud. c.* XIX. ita demum Reges iterum *Judæa* accepit, sed ex tribu

filiunt, & nominis hujus honorem haud pertinere nisi ad reges autumant. Quicunque enim populus suâ quâdam republicâ, suisque legibus utitur, is rectè gloriari de imperio, deque sceptro potest. Memoriæ proditum est, Jerosolymæ, etiam eo tempore cum populum non principes, sed optimates regerent, in medio magni concilii, quod Sanhedrin vocant, sceptrum pependisse: quæ res fuit profectò quoddam insigne illius majestatis, quam * Marcus Tullius *esse magnitudinem quandam populi* ait *in ejus potestate ac jure retinendo, quæ vertitur in imperio atque omni populi dignitate.* Non reges, non principes Rempublicam Romanam, sed consules atque senatus agitavêre, cum lex illæc fœderis data Aetolis est, quam Livius refert, *uti majestatem populi Romani conservarent sine dolo malo.* Atque hoc idem omnibus fuisse liberis populis imperatum, qui fœdere aliquo, sed haud æquo, in amicitiam venirent Romanorum, testis est Proculus Jurisconsultus *in l. 7. ff. de captiv. & postlim. reversis.* Ne illud quidem nostrâ interesse arbitramur, quâ de gente aut tribu fuerint, qui Judaicas res moderati sint rexerintque. Etsi enim per annos sanè multos regnum

* *In Partit. Orat.*

bu *Levi*, quorum ultimus *Antigonus* fuit. Illo pulso excisoque Regnum *Herodes* tenuit. Ut ut hæc sint dicta, attamen censemus, jus laudatum non semel descriptumque pluribus, in *formali suo*, sic dicendo, tanquam Republ. libera & regia quadam resedisse hæsisseque & plenè quidem ad tempora usque nati Messiæ; hiatu ferme, fermè dico nullo, habitis quidem licet, fateamur, temporum & circumstantiarum (maximè quantum ad ejusdem splendorem externum) nonnunquam rationibus suis, secundum quod fortè dicitur, majus & minus. Licet enim v. g. temporibus scissionis x. Tribuum ac his porrò in captivitatem Assyriacam irresolubilem deductis, hinc in & post captivitatem Babylonicam istam decantatissimam, præsertim verò temporibus *Assamonæorum*, qui de tribu cognata *Levi* erant, nec non eorundum posterorum & successorum, Sacerdotum simul & Regum, potestas hæc diminuta valde videri poterat, imò translata in alios notatos modò: attamen dicimus semel concreditam illam (à tempore nimirum concrediti, quod non opus statim in ipsa *Juda* persona cæpisse) & annatam tribui huic dignitatem & majestatem mansisse, uti *Sennert.* optime *in dissert. de Sceptro Juda* pluribus explicat. Donec pedetentim temporibus *Au. Gabini*, *M. Licinii*, *Crassi*, *Pompeji & Julii Cæsar.*, qui posteriores in formam Provinciæ *Judæam* redegerunt, præsertim vero temporibus *Octav. August.* ejusdem, qui ex feudo regnum habebat Vasalli Herodis alienigenæ (Antigono Assamæorum è familia ultimo rege percusso securi sublato item Synedrio, occisisque de Domo David judicibus) penitus deficeret dignitas & potestas.

gnum tenuerint Levitæ Hasmonæi, fuit tamen nihilominus respublica Judæi populi. Neroni Cæsari illud sapientissimus magister † dixit, *Non rempublicam principis esse, sed principem reipublicæ.* Neque profectò alia fuit sententia Ulpiani Jurisconsulti: is enim *majestatis crimen esse* id demum ait, *quod adversus populum Romanum, vel adversus securitatem ejus committitur. l. 1. §. 1. ff. ad legem Jul. majest.* Utique vixit iis temporibus Ulpianus, cum nec jussus amplius nec suffragia populi essent, sed imperium atque rerum summam Cæsares tenerent: & tamen, qui accuratissimè definire cuncta solet, majestatem esse populi ait.

† *Senec. lib. 1. de clementia.*

Cap. X.

Nunquam duodecim tribus Hebræas de nomine Judæorum appellatas esse. Decem illas tribus, quæ ante Nabuchodonozoris tempora avectæ à Salmanassare sunt, nunquam in Palæstinam rediisse: duas duntaxat tribus, non plures, paruisse Romanis, usque ad Flavii Josephi tempora. Passim Eusebii & aliorum error notatus.

Nondum satis confutasse Eusebium videmur, nisi palam fecerimus, in quos laqueos ipse se induerit imprudens scriptor. Extant illa verba ejus in libro quem citavimus [1], ἀπὸ τῶν Μωσέως χρόνων καθεξῆς οὐ διέλιπεν μερικοὶ μὲν αὐτῶν ἄρχοντες ἐκ διαφόρων φυλῶν ἡγησάμενοι, καθόλου δὲ ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ παντὸς προεστῶσα τοῦ ἔθνους. *Jam inde à temporibus Mosis, duces quidem Israëlitici, si particulatim eos intueare, ex diversis tribubus lecti imperarunt: at in universum toti genti præfuit Judæa tribus.* Hactenus sibi constat, neque pugnantia dicit. Quod autem subdit, ridiculum est: παράδειγμα δὲ καὶ παράδειξις τὸ εἰρημένον· ὡς γὰρ ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς οἱ μὲν κατ' ἔθνος ἐπίτροποί τε καὶ ἡγούμενοι, ἔπαρχοί τε καὶ στρατοπεδάρχαι, οἵ τε πάντων ἀνωτάτω βασιλεῖς, οὐ πάντες ἐκ τῆς Ῥωμαίων ὁρμῶνται πόλεως, οὐδ' ἀπὸ Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου σπορᾶς, ἀλλ' ἐκ μυρίων, ἄλλος ἄλλοθεν, ἐθνῶν, ὅμως δὲ οἱ πάντες βασιλεῖς τε, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἄρχοντες καὶ ἡγούμενοι τὴν Ῥωμαίων ἐπιγεγράφονται προσηγορίαν, Ῥωμαίων τε τὸ κράτος ἐπωνόμασται, καὶ ταύτης ἐξῆπται τῆς ἐπωνυμίας· οὕτω περὶ τῶν καθ' Ἑβραίους χρὴ νοεῖν πραγ-

1 *Lib.* VIII. *Demonstrationis Evang. in demonst.* 1.

πραγμάτων· μιᾶς μὲν καθόλου τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς καὶ τοῦ παντὸς ἔθνους ἐπιπεφημισμένης, τῶν δὲ κατὰ μέρος ἡγουμένων τε καὶ βασιλέων ἐκ διαφόρων καθισταμένων φυλῶν, καθόλου δὲ τῇ τοῦ Ἰούδα τιμωμένων προσηγορίᾳ. *Exemplo facile percipies, quod diximus. Quemadmodum enim in Romano imperio gentium singularum moderatores rectoresque & præsides, castrorumque præfecti, quique omnibus illis majores sunt, reges, haud quidem omnes urbe Roma, neque Remi Romulique satu, sed ex innumeris alii aliunde gentibus orti sunt; & tamen tam reges profectò cuncti, quàm qui post illos sunt, præfecti ducesque, appellati sunt Romani, visque & potestas Romanorum dicitur, atque ex hoc nomine pendet: Ita de Hebræorum rebus existimandum est, quasi una quidem tribus Judæa toti genti illustre suum nomen impertiverit, particulatim verò duces ac reges creati ex diversis tribubus sint, qui tamen ex communi illa Judæorum appellatione honorem acceperint.* Vide quid non possit incogitantia. Planè enim contrarium efficit Eusebius, quàm volebat. Qui enim sceptrum fuisse penes Judæos jam tum à tempore Mosis ait, argumentum ejus rei hoc adfert, quia respublica, imperium, atque totus populus, qui duodecim tribuum erat, appellationem habuere de nomine unius Judæ. Hoc argumento bis terve diversis in locis, magnificè se effert: neque ferme in tota illa dissertatione aliam rationem reperias, qua probare sententiam suam nititur. Atqui, pace Eusebii, hoc omne, quidquid est, futilissimum est. Non enim respublica, non imperium de Judæ nomine dici cœpit, nisi postquam secessionem major Israëlitarum pars fecisset Hieroboami auspiciis, qui statim Samariæ regnum sibi quoddam munivit ceremoniarum atque religionum mutatione. Ego & Eusebium, & eos omnes, qui leviter sacram historiam cognoverunt, quavis sponsione provoco, ni hoc ita sit, uti dico. Sed quid illud est, quod toties & tam fidenter ait, duodecim tribus in universum fuisse Judæorum nomine appellatas? Est hoc Eusebii delirium, quod ille incautis mortalibus obtrusit: & reperti sunt quidam summa claritudine scriptores, qui defenderent. Nos id nunquam factum dicimus, sive tu tempora ista, quæ scissionem regni Israëlitici antecedunt, sive ea spectes, quæ insecuta pòst fuere. Et Eusebius quidem, etsi mentem suam apertè non explicat, tamen, si conjicere licet, sic sensit, accidisse illud inter initia nascentis imperii, cum respublica in Cananensium sedibus institueretur, ac de nomine ejus capienda consilia essent. Sed hoc colorem veri non habet. Quare vir maximus, quem Eusebii defensorem diximus, de tempore eum aliter

ter ſentientem facit, & quod ſentire eum credidit, probat ipſe ſequiturque. Obſervaſſe enim Euſebium ait, duodecim tribus Iſraëliticas appellationem accepiſſe de nomine Judæ, eamque appellationem tunc primum cœptam uſurpari, cùm regiam poteſtatem, quam in Sedecia tribus Judæ amiſerat, pontifices maximi in ſe tranſmoviſſent: hanc autem rem inprimis admiratione dignam ait, quippe quæ accidit conſilio numinis. Etenim, cum Polybius non ſine gravi cauſa exiſtimet eveniſſe ut Achæi, exiguus Græciæ populus, nomen aliquando darent univerſæ Græciæ, ſanè etiam hic aliquid ſublimius grandiuſque ſpectandum eſſe, cum poſt reditum à captivitate omnes omnium tribuum Abrahamidæ vocati Judæi ſint. Hunc nos errorem excuſare nec poſſumus, nec debemus. Enimverò, cum ſciſſum diviſumque Iſraëlitarum regnum fuit, duæ tribus, Levitæ & Benjaminitæ, Judæis ſe ſociaverunt. Quia autem pauciores tenuioreſque erant, nihil niſi acceſſio habiti ſunt. Itaque nec reſpublica ab illis appellationem accepit, & ipſi pene nomen ſuum amiſere: dicti enim tandem communiter Judæi ſunt. Hæc vera rectaque fatemur: neque aliter res habet. Sed quid iſta, aut quo pacto ad cæteras decem tribus pertineant, viderint ii, quibus hoc commentum placuit. Profectò, ex qua tempeſtate ſemel decem illæ Iſraëliticæ tribus abductæ à Salmanaſſare Aſſyrio, & diſperſæ per Colchos, Parthos, Indos atque Æthiopas ſunt, nunquam deinde in patrium ſolum redierunt aut conjunctæ iterum Judæis ſunt: ſed inter barbararum gentium imperia, etiam hodie, ſi qui adhuc ex illa colluvie ſuperſint, improbæ defectionis graveis pœnas exolvunt. Itaque in republica Judæorum eſſe, aut nominis honorem ab illis accipere non potuere, qui cum Judæis nullum uſum nullamque conſuetudinem habebant: procul enim diverſo in orbe ſiti, aliud cælum, alia ſydera intuebantur. Eſt apud Flavium Joſephum, inuſitatæ diligentiæ autorem, memorabilis locus [2], quem excuſſiſſe ingens pretium operæ erit: ſic enim optimè rem expediverimus. Fecerat Flavius primum verba de iis, qui undique ex vicinis terris Babylonem confluxere, uti cum Ezra Hieroſolymam redirent: ii autem omnes erant Judæi, & qui ſe Judæis conjunxerant, Levitæ atque Benjaminitæ. At de Hebræis aliarum tribuum, ita ſubjicit; Ὁ δὲ πᾶς λαὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ χώραν ἔμεινε· διὸ καὶ δύο φυλὰς εἶναι συμβέβηκεν ἐπί τε τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης Ῥωμαίοις ὑπακουούσας· αἱ δὲ δέκα φυλαὶ πέραν εἰσὶν

2 *Lib.* XI. *cap.* V. *Antiq. Judaic.*

εἰσὶν Εὐφράτου ἕως δεῦρο, μυριάδες ἄπειροι, καὶ ἀριθμῷ γνωσθῆναι μὴ δυνάμεναι. *Reliquus vero omnis populus Israelitarum in* [3] *sedibus suis remansit. Quare tam in Asia, quàm in Europa, duas duntaxat tribus in obsequio Romanorum esse contigit: at reliquæ decem tribus, etiam hoc tempore, trans Euphraten adhuc degunt, quarum sunt infinitæ myriades, planè ut propter numerosam multitudinem nosci haud queant.* Enimverò durioribus usi fatis sunt, quos Salmanassar abduxit captos, quàm ii hercle, quos avexit postea Nabuchodonozor. Nam Israëlitas quidem fluvius Euphrates, quem semel transierant, semper coërcuit. At Judæi, qui eundem transvecti erant, tandem reversi aliquando in Palæstinam sunt: &, cum aut angusta nimis, aut parum grata ipsa illa esset Palæstina, per Europam tandem Asiamque latè sedes suas posuere. Hæc causa est, cur Josephus duas modò Hebræorum tribus ad obsequium actas à Romanis dixerit. Illa enim tempestate populus Romanus, etsi omnia pene armis subegerat, & solem utrumque currere in imperio suo cernebat, nondum tamen moverat terminos trans Euphraten. Itaque decem Israëliticas tribus, quas fluvius ille æterno carcere claudit, haut paruisse tunc Romanis, rectè proditum ab accuratissimo scriptore est.

3. *Loquitur Flavius de iis sedibus, in quas decem Israëlitica tribus erant asportatæ trans Euphraten à Salmanassare Assyrio.*

CAP. XI.

Hariolatio quorundam, qui sceptrum Judaicum esse Davidi datum ajunt: admodum serò contigisse, quod dictum multò antè de Judæ sceptro erat. Quando ablatum Judæis sceptrum sit.

DIXI ingenuè, quando datum Judæis sceptrum existimem, de quo oraculum extat: dein, quos cives habuerit ea respublica, quæ ortum accepit ex plebis secessione. Quæ omnia Eusebius assecutus non est: qui tamen unus inter tot interpretes recte de illo oraculo ac pene divine judicavit. Quæ cæteri commenti sunt, non referam. Plerique tamen quod Eusebius esse factum jam inde à primordiis reipublicæ Hebrææ vult, id contigisse eo tempore ajunt, cum regia potestas delata ad Davidem est, quem tribu Judæ satum sacri annales loquuntur. Sed hos tam solidè tamque feliciter confutavit

Eusebius, nihil ut amplius addere cujusquam possit industria. Nam & Davidis posteros per tempus oppido exiguum, usque ad captivitatem Babylonicam, tenuisse regnum docet: &, quæ dicuntur identidem de æterno ejus solio, bene atque sapienter ad Messiam retulit. Sed de his post Eusebium plura dicere, hominis sit frustra seduli. Ita enim ille defunctus hac cura est, uti otium omnibus fecerit. In fine restat ut illis solicitudinem demamus, qui mirabuntur quid ita serò eventus exstiterit vaticinii, quod proditum de Judæa republica est. Diximus enim sub Roboamo demum cœpisse eam. Sed sciant illi, ne hoc quidem præter vatis mentem fuisse. Quippe filios suos moribundus senex extremum allocuturus, velle se illis significare ait, *quæ eventura sint in diebus novissimis.* Dein & illud meminerint, in oraculis haud curiosè vestigari tempora oportere. Pleraque enim interpretanda latissimè sunt. Vel ecce in hoc ipso vaticinio, cum dicitur, *non sublatum iri sceptrum, priusquam venerit Silo*, putes illud significari, statim cum apparuerit mortalibus Messias, fore ut de manibus excutiatur sceptrum genti isti. Quod planè secus accidit. Non enim amiserunt id decus Judæi, nisi postquam, excisa urbe, incensoque templo, rempubl. aliquam habere suam, seque suis regere legibus desiverunt. Neque propterea defuit oraculo infallibilis veritas. Etsi enim diu ante è terris excesserat rerum salus Messias, contigisse tamen hæc ejus ætate constat. Mihi quidem significasse illud publica voce visus semper ipse Messias est, cum de urbis templique eversione in hunc modum infit, *μὴ παρέλθῃ γενεὰ αὕτη, μέχρις ἂν πάντα ταῦτα γένηται· non transibit hæc ætas, priusquam facta sint hæc omnia.* Hæc satis erunt bonis cordatisque omnibus. Cæteros non moramur, quibus hæsitandi causa ubique est. Equidem, qui viros maximos incertis hic fluctuare erroribus cernebam, ita paravi memet ipsum, uti quiddam certum tenerem, quod deinceps sine periculo tuerer constantissime. Persæpe enim ea res in hisce libris nostros impetus tardavisset.

Cap. XII.

De dictatoribus, judicibusque: de senatu Sanhedrin: de initiatione senatorum ἡ χειροθεσία· item solenne carmen: qui allecti in id concilium, qualis jurisdictio eorum. De populi comitiis. De poculo Sutha. Judæorum delirium de magiæ usu. De Eleazari incantamentis.

Ostensum à nobis est, rempublicam, de qua agimus, diu Hebræorum omnium, mox autem Judæorum duntaxat fuisse: quod profectò semel definire, magni nostra intererat. Nunc egressi ex molestissima disputatione, dicamus deinceps, qui sacræ genti imperitaverint, quidque de judiciis sit, & de senatu habendum. Non concesserat Mosi numinis benignitas, uti rempublicam eam in Palæstina surgentem cerneret[1], cujus instituta publicaverat in Arabum desertis. Datum id decus Josuæ[2] est, qui, Mose defuncto, populi ductor cum imperio maximo fuit[3]. Domi enim militiæque, quod jus-

1. *Cerneret*] E longinquo quidem vidit terram promissam Moses in monte *Nebo*, uti constat ex *capit.* XXXII. ℣. 49. *Deut.* & XXXIV. 1. universam Sanctam terram perspexit, verum non intravit. Ascendit in montem *Nebo*, scribit *Henry Ainsworth. fol. m.* 166. *in Deut. that from thence he might view the holy land, as John from an high mountaine was shewed the holy Jerusalem, Apocal.* XXI, 10. *Nebo* nomen montis & civitatis erat, quæ Rubenitis in possessionem dabatur. *Num.* XXXII, 37. In hoc monte itaque Moses mortem obibat, antequam Palæstinam ingrederentur Israëlitæ. Diem mortis Hebræi tradunt fuisse septimum mensis Adar, quem Februarium vocamus. Ita *Jonathanis Targum* in h. loc. *Die septimo mensis Adar, Moses Magister Israëlis in lucem editus, & die septimo mensis Adar iterum mundum relinquebat.*

2. *Josuæ*] Typo nostri Domini Jesu Christi, de quo eleganter sæpè citatus *Anglus in Num.* XX. *fol. m.* 128. scribit: *Moses the Minister of the Law, though he guided Israël thorow the wildernesse, to the borders of the promised Land, yet could not bring the people there into; but Josua his successour gave them the possession of it; to signifie, that the Law and worke thereof cannot bring us into the Kingdom of God, but Jesus Christ.*

3. *Populi Ductor cum imperio maximo fuit*] *Bertram. de Republ. Hebræorum fol. m.* 763. *in vol. Critic. Sacr. edit. Francof.* Politiam sub Josua ita describit, *durasse videtur*, inquit, ordo ille, qui à Mose observatus fuerat.

Jussisset, jus ratumque erat. Hunc pari potestate secuti sunt, qui præeundo edicendoque prætores dici dictatoresque poterant, etsi in sacris annalibus Judices appellantur [4], ratione haud multum diversa. At Flavius μονάρχας vocavit: quod nomen etiam Syllæ, Cinnæ, Marioque, & aliis dictatoribus Romanis Græci dedêre. Hos judices, in magnis motibus, necessitas creavit: & compertum negotiis atque periculis est, in bello feliciter illis rem semper processisse, cum regum temeritatem persæpè fortuna destituerit. Fuit etiam cum iidem rebus civilibus intenti agerent, causasque audirent [5], sed graviores. Rarò

4. *Judices appellantur*] Judices hos *Nicolaus Serarius* Jesuita *Comment. in lib. Judic. ad cap.* III. *quæst.* I. *pag.* 53. & *Menochius annot.* in *eundem ad c.* II. 16. hunc in modum describunt, quod fuerint Principes, qui Israëliticum populum è servitutibus & malis, quibus tum premebatur, vindicarunt, eumque toto vitæ tempore posteà ex legum præscripto rexerunt &c. Diximus *Principes* fuisse ex mente *Serarii*, quia eo ipso, quod judices fiebant, principatum in populo tenebant. (2) vindicasse populum à servitutibus, quia hic fere fuit terminus, à quo inceperunt omnes, & cujus causa ad hoc munus vocabantur. (3) toto eos tempore vitæ populum gubernasse, ne principatus eorum intelligeretur certo circumscriptus tempore, ut apud Romanos *Consulatus* & *Dictatura*. Extraordinarii hi à Deo constituti *judices* dicuntur quandoque *Salvatores*, διακονικῶς scil. & *ministerialiter*, ut *Judic.* III. 9. & 15. 2. *Esdr.* IX. 27. Advertendum inquit *Augustinus quæst.* XVIII. *super lib.* Judic. ad loc. jam dict. *Salvatorem etiam dici hominem, per quem Deus salvos faciat. Ita Salvatores Israëlis dicuntur Judices & alii, per quos populum ab hostibus suis liberavit. Josephus lib.* V. *Antiquit. c.* II. appellat illos modò δικαστὰς, modò ἄρχοντας, modò ἡγεμόνας, interdum στρατηγοὺς & μονάρχας. *lib.* II. *c.* V. in Græco, imò etiam αὐτοκράτορας *lib.* V. *c.* IX. Imperatores. A *Chaldæo lib.* II. *Reg.* VII. dicuntur נְגִידִין & *Ruth.* I, I. *Duces*, *Ductores*, *Principes*, imò & Reges vocantur *Judic.* IX. 6. Constituerunt Regem *Abimelechum* i. e. δικαστὴν *Judic.* XVIII. I. Mortuo *Samsone*, in diebus illis non erat Rex in Israël i. e. δικαστής. Ex quibus locis fortassis suos μονάρχας *Josephus* exstruxit, quem *Cunæus* noster hoc loco adducit & *Prætores Dictatoresque* dici potuisse existimat. Sed *fallitur*. *Dictatores* enim Romani verè regia omnia habebant, tantum potestas eorum tempore erat circumscripta. De *prætoribus* Romanorum videndus *Kipping lib.* II. *cap.* III. *pag. m.* 299. *edit. Bremens.* 1679. *antiq. Roman.* & de *Dictatoribus pag.* 294. Non fuit hic Principatus hæreditarius, neque succedebant judices immediatè sibi invicem, sed post intervallum temporis, quando populus ob angustias Salvatorem petebat. *Judic.* III. 9. Hinc factum, ut per multos annos nullus omninò esset judex.

5. *Causasque audirent*] In præcedentibus

rò enim pro tribunali sedebant. Jussus modò, imperiumque, & summa rei ad eos pertinuit. Ultimus eorum Samuël fuit is, quem reges excepêre, qui, potestate & imperio non contenti, habitu insuper insignibusque & splendore fortunæ supra multitudinem se tulêre. Cæterùm, præter summos populi ductores, Judicesque, atque eos, qui pòst appellati reges sunt, non pauci alii fuêre, qui de republica consultarent, jusque dicerent, & negotiorum arbitri essent. Synedria enim quædam constituta erant, in quibus qui senatores fuerint, quæve res ad illos relatæ sint, edisserendum deinceps est. Ante omnia offert se nobis concilium magnum Sanhedrin [6], in quod ad-

tibus & his verbis *officia* horum judicum adducit, quæ erant (1) ut bella adversus hostes gererent, armis injurias propulsarent & erepta recuperarent. Quod verò belli gerendi & populum Dei vindicandi autoritate armati fuerint, patet ex *cap.* IV. *Judic.* ℣. 4. Nonnulli tamen judices nulla cum hostibus bella gessisse leguntur, ut *Thola*, *Abesan*, *Abialon*, *Abdon*. Nec *Heli* exercitum ductavit I. *Sam.* IV. 13. Nec *Samuel* pugnavit armis. (2) Ut in fori tribunalibus jus dicerent & litibus populi componendis præessent. Hinc dicuntur filii Israël accurrisse ad *Deboram* judicii ergò, *Judic.* IV. 4. & *Samuel* quoque domi suæ in *Rama* judicavit Israëlem cunctis diebus vitæ suæ, & singulis annis circuivit *Bethelem* & *Mitspam*, & tribus illis locis jus dixit Israëlitis, ac de jure respondit. I. *Sam.* VII. de *Gedeone* inquit *Joseph. lib.* VIII. in fine: *Gedeon cum vellet imperium deponere, compulsus est id retinere per annos* XL. *dicendo jus & litibus finiendis occupatus, populo ratum habente, quicquid ille in causis controversis pronunciaret.* Falsum igitur est, quod *Cornel. Bonaventura*, *Bertram. de Republ. Ebr. cap.* IX. asserit: *Judices tempore belli autoritate valuisse maximè, post dimissos verò milites, privatos vixisse.*

6. *Magnum Sanhedrin*] Huic vocabulo variæ etymologiæ tribuuntur; Quidam sunt, qui nugas sequuntur Magistrorum, & illud ex origine Ebræa colligere volunt, ut in *Pesikhta Zotertha. fol.* 45. ubi hæc extant verba: Quod ad originationem Sanhedrin attinet, *San* denot legem, utpote quæ data est in Sinai (quasi סן): *hedrin* autem ex eo, quod repetebant legem, eam interpretando pulcreque explicando Scripturæ locum alterum cum altero. Alii *Sanhedrin* nomen judicum esse dicunt, ideò quoniam odio habent acceptationem vultûs, seu personarum in judicio. Confer *Hermann. Witsii Miscellan. Sacr. diss.* III. *pag. m.* 533. & 26, 27. *edit. Traj. ad Rhen.* 1692. Verum has derivationes frivolas esse, nemo cordatus ignorat. Nullibi siquidem in V. T. vox Sanhedrin reperitur, nec mirum, cum planè è Græca in Ebraicam linguam relata sit. Græci συνέδριον, aliàs γερουσίαν Seniorum vocânt: item πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ *Luc.* XXII. 66. Hinc *Seldenus*, *Lucas*, ait, *tum in Euangelio, tum in Actis* πρεσβυτερίου *voce pro Synedrio Magno usus.* Talmudistæ סַנְהֶדְרִין Sanhedrin

adſcripti aſſeſſores ſeptuaginta erant. Id concilium, cum conſtitutum à Moſe [7] eſſet, ſemper deinde ſub Judicibus, regibuſque, & pontifici-

drin vel בית דין הגדול Domum judicii magnam, it. בית דין של ע״א Domum judicii ſeptuaginta unius virorum vocant. De vocibus igitur his latè diſſerit *Selden. lib.* II. *de Synedr. Ebræor. cap.* IV. Conf. *Buxtorf. in Lexic-Rabbin-Talmud. fol. m.* 1513. *ſeq.* Diſquiritur autem hic, an סנהדרין ipſos notet σύνεδρος *Senatores*, an verò *Conſeſſum*, ſive *Concilium* ipſum *Judicum.* Definivit *Druſius* ſecundum Eliam *Levitam* τοὺς סנהדרין ipſos tantum σύνεδρος *Senatores* ſignificare: cui ſententiæ eruditiſſimus *Seldenus lib.* II. *c.* IV. adverſatur, etſi contrarium non probet. Quæritur igitur, an per vocabulum סנהדרין non ſubinde ipſe etiam locus intelligatur conſiliis habendis deſtinatus. Id verò nobis ferè perſuaſum eſt tam de Hebræo סנהדרין, quam de Græco συνέδριον, de quo nullum dubium. De priori hæc ſunt verba *Cohen de Lara de convenientia vocabul. Rabbin. cum Græca.* סנהדרין פי׳ מושב הדיינין Græc. συνέδριον, Synedrium, Concilium, Conſeſſus judicum. Locus in quem conveniunt Senatores. Certè Paraphraſis Chaldaica teſte *Buxtorf. in Lexico* 1514. eò nos videtur ducere, cum locum in libro *Eſtheræ c.* II, 21. ita explicat: *Illis diebus ſedebat Mardochai* בסנהדרין *in Synedrio, ipſi ordinato à Regina Eſther in porta Regis.* Verum hoc loco, affirmante *Vitringa in doctiſſimo libro de Synagoga Vetere edit. Franequer.* 1696. *pag. m.* 105. *lib.* I. *c.* III. videtur τὸ סנהדרין accipiendum pro *Schola*, in qua ſtudio Legis opera datur, & teſte citato autore dictu ſimpliciſſimum, ut per *Synedria* Legiſlator intellexerit *Scholas.* Græcum, pergit, συνέδριον ſumi pro loco conventus Judicum, præſtari à nobis poteſt ex *Herodiano*, quem locum *pag. m.* 106. adducit. plura qui deſiderat evolvat citatum laudatum autorem. *pag. m.* 106. ſeqq.

7. *Conſtitutum à Moſe*] Concilium hoc magnum ab ipſo *Moſe*, Dei juſſu inſtitutum eſſe, ſemperque deinde ſub Judicibus, Regibuſque & Pontificibus, uſque ad extremam Judææ deſolationem fuiſſe, manſiſſeque in ea Urbe, quæ Sanctuarii ſedes atque Reipubl. Judaicæ arx eſſet, conſtans Hebræorum traditio eſt, & communis quoque ac pervulgata Chriſtianorum ſententia, ut *Cæſar Baron. Annal. Eccleſ. ad A.C.* 31. *Carol. Sigon. de Republ. Ebræor. lib.* VI. *c.* IV. *&* 7. *Bonaventur. Cornel. Bertram. lib. de Republ. Ebræor. cap.* VI. *Hug. Grot. annot. ad cap.* V. *Matth. & lib.* I. *de jur. Bell. & Pac. c.* III. *Schickard de jure Reg. c.* I. *theor.* II. *Selden. lib.* II. *de Synedr. cap.* IV. §. II. P. *Cunæi de Republ. Hebr. lib.* I. *c.* XII. *Zepper.* in Leg. Moſaic. Forenſ. *explanat. lib.* V. *c.* IV. *Joſeph. de Voiſni obſervat. ad proœm. Pugion. fidei fol.* 14. *Richard. Montacut. Analect. Eccleſ. Exercit.* VI. *Sect.* V. *Cl. Salmaſ. in Apparat. ad lib. de primat. Papæ pag.* 302. *Varenii Comment. in Geneſ. pag.* 601. Natales igitur Synedrii omninò ad tempora demum poſt-Babylonica & *Eſræ* aliorumque ex captivitate ad patrios lares remeantium referendos duximus cum *Friſchmuthio de Rege eligendo & deponendo* §. 60. *Carpzovio in notis ad* משפט המלך *Schickardi, pag. m.* 10, 11. Elegantiſſima hac de re verba ſunt *Her-*

ficibus usque ad extremam Judææ desolationem fuit mansitque in ea urbe, quæ sanctuarii sedes atque reipublicæ arx esset. Sed quoniam prima tempora, proximaque illis, fermè obscura sunt, & de urbe Silo nihil præcipuè scitu dignum sacer codex prodidit, nos, quale id synedrium in civitate principe Jerosolyma fuerit, postquam extructum illic templum est, ex Judæorum observatione trademus. Mox de cæteris dicetur conciliis, quæ vel Jerosolymæ, vel in urbibus

Hermanni Conringii de Republ. Ebraica §. 37. ita scribentis: *Verisimilius videtur, Synedrium M. aliquod constitutum demum esse post captivitatem Babylonicam, & quidem maximè Hasmonæorum tempore, idque ad effigiem Senatûs à Josaphato Rege olim compositi, cujus fit mentio in Paralipomenis. Constitutum certè Synedrium demum esse, quo tempore Græcæ linguæ usus inter ipsos Judæos jam invaluerat, ipsa vox ex Græco orta liquido ostendit, illa verò lingua cæpit denique populo esse frequens, potientibus in Palæstina rerum Syriæ & Ægypti regibus Macedonici sanguinis post Alexandrum Magnum.* Nec alterius sententiæ Patronis subscribendum esse putamus: (1) quia nusquam ante Captivitatem Babylonicam expressis verbis notum fuisse Synedrium dicitur. Nam quæ loca opponuntur, in quibus natales Synedrii quærunt alii, *Exod. scil.* XVIII, 22. *Num.* XI, 16. *Deut* XVII. 8. prolixè refellit *Frischmuth l. c.* §. 53, 54, 55. *seq.* Confer. *Conring.* §. 25. *D. Quensted. in antiq. bibl. pag. m.* 35, 36. Expendat modò quis paulò accuratius, quid ipsi Judæi, hosque secuti Viri clarissimi de Synedriis tradant, conferat ea cum prædictis Scripturæ locis, & videbit, quod gladio proprio se jugulent. Audiamus Rabbinorum Principem *Maimonid. Hilc. Sanhedr.* Senatus major, inquit, in Sanctuario erat, & vocabatur Sanhedrin M. Numerus illorum erat LXXI. Qui grandior sapientia cæteros omnes antecellebat, eum faciebant præsidem seu caput consessus. Is ipsus est, quem eruditi ubique terrarum appellant נשיא isque præest loco Mosis magistri nostri. At qui inter LXX. Senatores annorum ratione maximus erat, illum collocabant à dextris illius vocabantque אב בית הרין Patrem Consistorii. Cæteri LXIX. sedebant ordine promotionis seu dignitatis, quo quisque major in sapientia, quàm collega ipsius, eò locabatur propius ad sinistram Principis. &c. Loca Scripturæ adducta si perpendimus, nihil consentanei reperire possumus. Nam priori loco institutum judicium aliquod ad leviores dijudicandas causas; Synedrium autem de gravioribus judicabat. Alter locus agit de viris, qui onera sublevarent in deserto in distribuenda carne. hæc explicata vide *in antiquit. bibl. Quensted. pag. m.* 35. Quia etiam nonnulla dicta proferri possunt, quæ vel nullum quandoque Synedrium in universa terra Israëlitica inventum judicium, vel mulierem aliquando ad clavum sedisse satis demonstrant. Prius asserit liber *Judic. cap.* XVII. posterius idem *cap.* IV, 5. Quod si verò Consessus ille Synedrialis tunc floruit, ac cur toties, unumquemque pro arbitrio res suas procu-

O raffe,

bibus singulis fuere. Concilii magni sedes [8] in ipso sanctuario fuit, ubi de divinis humanisque [9] rebus senatores septuaginta cognoscerent,

rasse, sacer Codex commemoratur. Ita etiam *Samuel* dicitur populum judicasse, quod sane nullo modo factum fuisset, si Synedrii tunc temporis aliquod inventum vestigium. Vide de hac re fuse differentem D. *Quenfted. l. c. pag. m.* 35. *seq.*

8. *Sedes*] Locus, ubi hic consessus haberi consueverat, dicebatur לשכת גזית conclave cæsi lapidis. vid. *L'Empereur*, hoc nomen accurate evolvens ad *Codicem Middoth pag.* 181. *seq.* Erat enim ædificium splendidum ex cæsis & politis lapidibus quadratis ad latus templi Hierosolymitani exstructum, unde σύνεδροι vocabantur חכמי גזית sapientes Gazith, ipsumque *Synedrium* non semel apud *Hieronymum* de sancta fide Consistorium de *Guazith* & *Consistorium Guazith* nuncupatur. Conclave hoc sic exstructum esse scribunt (verba sunt *Johannis Seldeni Angli doctissimi de Synedriis Ebræorum lib.* II. *cap.* XV. *n.* 4.) ut pars tantum altera קודש id quod Sanctum erat, seu aream consecratam, seu Atrium, altera vero חול profanum, religione solutum, seu aream non sacratam occuparet, unde fiebat, ut in parte sacra non considerent, sed in Profana tantum. Sic *Gemara Babyl. ad titul. Joma. cap.* II. *fol.* 25. Conclave *Gazith* erat speciе Basilicæ magnæ, eratque dimidium ejus in loco sancto, dimidium alterum in profano; duoque habuit ostia, quorum unum versus sanctum, alterum versus profanum aperiretur; i. e. per unum ostium in partem sacram, per alterum in profanum introibant. Sedit Synedrium M. tantum in Conclavis *Gazith* parte profana, sive non sacrata. Nemini enim præter Reges familiæ Davidicæ in atrio sedere licuit juxta *Talmudicos.* Vide *Lightfoot Centur. Chrograph. cap.* XXXI. *Adrichomium* in descriptione *Jerusalem* §. 35. & in primis *Constantin. L'Empereur pag.* 183. *seq.* ubi de Conclavis hujus positura fusè disputat. *Wilhelm. Schickard. de jure Regio cap.* I. *theor.* II. *pag.* II. inquit: Senatus major in Sanctuario erat in לשכת הגזית Liskat Haggazith, seu conclavi lapideo, quod in Azara seu atrio profano populi. *Seldenus l. cit. n.* 4. existimat, non adeò absonum forte esse suspicari, conclave hoc ipsum idem esse, quod in Euangelio *Joh.* XIX. 13. nuncupatur λιθόστρωτος, locus saxis stratus —— Quod nec parum ab Ebræis ipsis firmari videtur, qui in causa Domini nostri Jesu Christi Synedros, quoniam alibi ab ipsis capitalem sententiam ritè ferre noluere ipsi, in Conclave Liskath hagazith rediisse diserte scribunt. Tandem concludit, ipsum Lithostroton dictum fuisse Synedrii Magni locum, seu conclave, à pavimento sic nuncupatum. Ast non videtur conclave *hagazith* idem fuisse cum eo, quod *Johannes* l. c. λιθόστρωτον appellat. Unde enim probabit *Johann. Seldenus* Pilatum Templi atrium ad judicia sua exercenda adhibuisse: de qua re pluribus *Quenfted. pag. m.* 42.

9. *Ubi de divinis humanisque*] Senatus ille magnus cognoscebat præcipuè de causis gravioribus, Religionem ac Rempublicam attinentibus, ut-

rent, non hercle de plebe hominum lecti, sed nobilissimi omnes, qui amplitudinem majorum, ac prisca familiæ decora præferebant [10]. Eam sedem illis summus Moses assignaverat. Convenire enim eos in locum jussit, quem elegisset Deus, uti nomen illic suum adoraretur à populo. Ab his provocatio non erat. Quicquid decidere cæteri magistratus judicesque in Palæstinæ oppidis atque in ipsa urbe Hierosolyma nequibant, id omne ad horum jurisdictionem [11] pertinuit. Qui

utpote de controversiis legalibus & anno intercalari; de Presbytero refractario & contumace, de Pseudoprophetis, Apostatis excommunicandis, de uxore adulterii suspecta, de homine occiso in confinibus reperto, de bello ultroneo, fœderibus, legatis, vectigalibus, ædificiis publicis, Magistratibus inferioribus &c. Bene D. *Varenius* ad h. l. referente *Quenstedio. pag. m.* 40. Sedebant, inquit, in hoc Sanhedrin viri prudentia & ætate venerabiles, iidemque populi primores, qui majores causas & graviora regni judicia dijudicabant, veluti de bello & pace, de commodo & juribus publicis, de falso Propheta, de Summo Sacerdote, de judicibus & Magistratibus Tribuum, unde patet, quanta hujus Sanhedrin, ejusque יחשו fuerit eminentia. Confer. *Campeg. Vitring. lib.* II. *de Synagog. c.* XII. *pag. m.* 599.

10. *Decora præferebant*] In Senatum magnum igitur legebantur nobilissimi, quique arte & doctrina celebres, moribus & legitima ætate præditi. Quoad ortum legebantur ex Sacerdotibus & Levitis Israëlitis, quorum nobilitas ipsos aptos reddebat, cum Sacerdotibus affinitatem contrahendi. *Maymonid. Sanhedr. c.* II. Doctrinam quod attinet, debebant esse viri Scientiæ perfectæ & multijugæ, debebant scire LXX. linguas, Arithmeticam, Medicinam, Astronomiam, Astrologiam, Divinationes & Magicas artes &c. Conf. *Maimonid. c. l.* Celeberr. *Campegi. Vitringa pag. m.* 573. *de Synagog. veter. edit. Franequer.* scribit ex *Doctoribus* ad hunc gradum promotis Synedrium constitisse. Quotquot scil. inter familiares suos dignitate & eruditione eminebant, hos assumebant. *plur. vid. c. l.*

11. *Ad horum Jurisdictionem*] Qualiscunque causa & actio Judicii non flagitabat appellationem Judicum Hierosolymitanorum, sed multæ vulgares dirimi poterant in urbibus & vicis, ubi inferioris subsellii judices ad jus dicendum ordinati erant, si modo casus in lege determinatus esset, vel saltem ex illa per consequentias perspicuas determinari posset. Verum si gravior aliqua Judicibus decidenda esset quæstio, quæ nec in ipsa lege declarata erat, nec hactenus superius illud Tribunal *Sacerdotis* aut *Judicis* exercuerat, ascendendum erat in locum, à Deo electum, & qui ibi aderant Sacerdotes & judices, Summum Synedrium constituentes, consulendi, à quorum sententia sive Doctrina & lege, vel minimum recedere, Capital erat. Conf. *Henry Ainsworth. comment. in Deut. cap.* XVII. *fol. m.* 66. *edit. Londin.*

Qui autoritate & honore præcellerent inter eos, duo fuere [12]: quorum unus totius synedrii caput erat, & à Talmudicis נשיא בכל מקום [13] dictus est: alter huic proximus, sed minor fuit, quem אב בית הדין *patrem judicii* [14] appellavere. Cæteri inter se æquales fue-

12. *Duo fuêre*] Alii tres statuunt; quorum primus præ cæteris omnibus eminuisse dicitur, diciturque נשיא בכל מקום Princeps omni loco, vel נשיא Princeps simpliciter, aut ראש caput, aut מופלא admirabilis propter insignem eruditionem, qua præditus esse debebat: ejus definitio est, *qui legis publicè interpretandæ authoritatem habet*. Alter ab illo, Vice-Præses dictus אב בית דין Pater domus Judicii. Cujus sedes erat à dextera Principis & eo absente præsidebat: definitio ejus est, *Judicum antecessor*, cujus ore lites deciduntur. Tertius dictus חכם *sapiens*, & ille doctorum præstantissimus, cum quo de agendis communicabant, ut perito sensuum & rationum legis. In Senatu ad lævam Principis sedebat. Videantur de his Celeberr. *Hermanni Witsii Miscell. lib.* II. *dissert.* III. *pag. m.* 542. *Joh. Henric. Otthon. Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 630, 631. *edit. Genev.*

13. נשיא בכל מקום] נשיא Nasi Princeps Synedrii habitus est pro summo Scholarum Judaicarum Rectore. Vid. *Campegi. Vitring. lib.* I. *part.* I. *cap.* VII. *pag. m.* 163. *edit. Franequer.* quæ postea *Curiarum* formam acquisiverunt, ubi jura & jurisdictiones exercebantur. Disertum in hanc rem testimonium ex *Glossa* Talmudica protulit *Coccejus in not. ad Sanhedr. cap.* IV. *Num.* XIII. Nasi, inquit, seu Princeps is est, qui interpretandæ publicè legis auctoritatem habet; præprimis autem hæc potestas fuit apud *Rectorem*, seu *Principem Academiæ*, quem in omnibus traditionum minutiis sic oportuit esse exercitatum, ut ad omnes quæstiones propositas expromptè respondere & objectas quascunque difficultates continuò expedire & de iis disserere valeat. Conf. plur. *Campeg. Vitring. lib.* I. *part.* I. *pag.* 164. *de Synagog. Vet. edit. Franeq.* 1696. aliisque locis. Vocatur etiam ראש המשמר *caput* seu *Præsul.* Vid. *Lexic. Philolog. Othon. pag. m.* 536. *edit. Genev.*

14. *Patrem judicii*] Hic tertium præfectum omittit *Cunæus* noster: nempè סגן *Sagan*, qui quasi Pro-Pontifex seu Pontifex secundarius erat, dicebatur etiam אב בית דין cujus meminit *Codex Joma pag. m.* 34. *edit. ult.* ubi hæc leguntur verba: *Princeps Sacerdotum* à dextris & *præfectus patrum* à sinistris stabant Pontifici, ita ut medius Pontifex incederet. Iste autem vocabatur סגן quæ vox, ut *Sheringham. Anglus refert. pag.* 35. generalis est, & refertur (1) ad magistratus civiles; *Seganim* enim dicuntur, qui secundi sunt à rege. (2) refertur ad *Duces* militiæ; R. *Saadiah Gaon ad Dan.* III. 2. Seganim duces sunt exercitus. (3) ad *Sacerdotes*, & is inter ipsos סגן dicebatur, qui Princeps erat gregariorum Sacerdotum. Is Sacerdoti magno ministrabat, & vicarius ejus erat, si quid obvenisset, quod eum ab officio præstando detinuisset. Moses, ut in *Siphra* traditur, primus in hoc officio constitutus fuit. Vicarium Pontificis, סגן dictum, pluribus recenset *Selden. lib.* III. *cap.*

fuerunt. Hæc ſenatoria dignitas, quoniam ampliſſima erat, nemini data ſine legitimo actu eſt. Manuum enim impoſitione [15] opus fuit, quam Judæi סמיכה vocant. At Græci χειροθεσίαν dixerunt. Ita Moſes Joſuæ [16] & ſeptuaginta ſenatoribus manum impoſuit: qua ſolennitate peracta, ſtatim delapſus ætheriis ſedibus ſpiritus [17] pectora eorum

cap. VIII. *de Synedr. Hebr. pag. m.* 1119. *edit. Francof.* 1696. Confer *Quenſted. antiq. Bibl. pag. m.* 36. Tertium itaque *Cunæum* omiſiſſe conſtat, cum tantum mentionem faciat אב בית הדין *patris judicii*, qui idem cum סגן, teſte *Campegi Vitringa Viro Celeberrimo lib.* II. *c.* V. *pag.* 525. *de Synag. Vet.* & *pag.* 576. ubi in hæc prorumpit verba: Notum eſt, primum à principe Preſbyterum in Senat. LXXI. virali hoc titulo honoris diſcretum fuiſſe ab aliis. Plura vid. c.l. & *pag.* 577. Conf. *plur. Reverend. Carpzov. annot. ad Schickard.* משפט המלך *pag. m.* 12. *edit. Lipſ.* Ut autem *tertium* addamus, vocabatur ille ראש בית אב *Princeps domus paternæ:* ut ex Rabbinis oſtendit *Saubert. ad duo loca Nov. Teſtam. Loc.* II. §. 24. calculum huic addit *Joh. Henric. Otho in Lexic. Philolog. pag. m.* 537. *edit. Genev.* Ille qui familiæ miniſtranti præerat vocatur ראש בית אב caput familiæ paternæ. Hic à ſiniſtra ſtabat, uti *Joma* recenſet. Videri in hunc locum poſſunt annotat. *Scheringhamii pag.* 36. *edit. Franeq.*

15. *Manuum impoſitione*] Initiatio & Ordinatio fiebat per impoſitionem manus, quam cum excell. *Witſio lib.* II. *diſſ.* III. *pag.* 541. *Miſcell. Sacr.* diſtinctam exiſtimamus ab ea, qua quis creabatur Senior. Qua de re ſummatim & optimè *Maimonid. tract. Sanhedr. cap.* 4. ad vetuſtiorum mentem, cujus verba Latine reddidit Cl. *Selden.* in aureo libro *de Synedriis Ebræorum pag. m.* 383. his verbis: parile jus ſpectat ad Synedrium Magnum & ad Synedrium quodlibet minus & ad forum trium-virale in hoc ſcil. ut oporteat quemlibet eorum, qui in illa cooptantur creari per MANUS IMPOSITIONEM ab illo, qui ſic ante creatus fuerit. Conf. Vitring. *de Synagog. Vet. pag. m.* 838. Conf. *Selden. de Synedr. Hebr. pag. m.* 681. *edit. Francof.*

16. *Ita Moſes Joſuæ*] *Guilielm. Beveregius annot. in Can. Apoſt. pag.* 11. Impoſitionem manuum originem traxiſſe ſcribit à *Joſua*, qui hoc ritu ordinatus dicitur, eandemque deinceps in judicibus & Rabbinis ordinandis ſecundum Judæorum ſententiam continuatam eſſe, producit teſtimonium *Benjam. Tudel. itin. pag.* 73. huncque ritum à Judæis uſque ad annum Chriſti 1170. obſervatum eſſe. Cui adſtipulatur *Selden.* l. c. ita differens: *Manuum* impoſitionis ritu, velut à *Moſe* derivato, (quem ita creaſſe in dignitatem hanc non modò *Joſuam*, ſed itidem ante LXX. illos ſibi in Synedrium Magnum aſcitos ajunt) in creandis Preſbyter. utebantur.

17. *Spiritus*] Deſignatur eo collatio tam *Poteſtatis* auctu exercendæ, in Regimine judicio aut inſtitutione, quam *Donorum neceſſariorum Spiritus Sancti*, quæ ad exercitium graviſſimi illius muneris requirebantur. Qui manus ſuas alteri imponit, is repræſentat *Deum ipſum*, à quo omnis poteſtas in Sacris, omnis Benedictio & dona Spiritus

rum implevit. Et hi porro, in hunc modum initiati cum essent, alios eadem lege auctoraverunt [18]. Non tamen potuit is ritus extra terram sanctam [19] peragi, quia vis ejus omnis conclusa Palæstinæ finibus erat. Perinsigne est, quod Rabbi Maimonides tradidit in Halacha Sanhedrin, in capite quarto. Cum enim olim solennem hunc actum pro arbitrio suo omnes [20] ii celebrarent, quibus imposita semel manus

ritus Sancti unicè derivantur ac proin ὁ χειροθέτης semper illo Actu consideratur ut major τῷ χειροθετηθέντι. Potestas autem commodè per *Manus* figuratur, quia potestas nulli unquam adscribitur absque respectu ad potentiam, quæ per manus exercetur, unde sub alicujus manu esse tantundem valet, ac sub ejus potestate esse. Inprimis si rationem habeamus extentarum manuum, quæ cum personam, cujus capiti imponuntur, obtegant, hoc sanè symbolo pereleganter significatur tam potestas Imponentis, quàm illius potestatis per impositionem communicatio. Idem illud symbolum extentarum manuum caput obtegentium egregiè figurat Dona Spiritus Sancti. Et Apostoli per Impositas Manus dona Spiritus Sancti non rarò credentibus primi temporis conferebant. Utrumque probatur ex Scriptura Sacra *Num.* XXVII, 20. & *Deut.* XXXIV. 9. Ergò χειροθεσία secundum divinam voluntatem administrata infert communicationem donorum Spiritus & Gratiæ. Conf. Joh. *Georg. Dorschei differt. de ordinat. ministr. Eccles. edit. Argentor.* 1645. *Selden. de Synedr. Hebr. lib.* I. *pag.* 384.

18. *Auctoraverunt*) Fiebat hæc manuum impositio sive à Triumviris, à Synedrio ipso in eam rem constitutis; sive à Synedrio integro; sive denique à Senatore unico, alios sibi collegas adsciscente. Vid. *Selden. de Synedr. Ebr. lib.* II. *c.* VII. *pag. m.* 682. *edit. Francof.* Observandum autem, quod unusquisque eorum sit creatus & Moses, uti refert *Seldenus* ex *mente Rabbinorum* l. c. Magister noster ita creavit *Jehosuam* juxta id, quod scriptum est & manus suas ei imposuit, & præcepit ei: atque ita LXX. Presbyteros creavit Moses & resedit super eos Majestas divina. Sic alii creabant alios. Et compertum est (inquit Maimonides) sic creatum fuisse alium ab alio usque in tempora Domus judicii Mosis.

19. *Extra terram Sanctam*] Si quis promovendus erat, ambo, promovendus & promotor in terra Israëlitica esse debebant. Vid. *Joh. Henric. Othon. Lexic. Philolog. pag. m.* 272. *edit. Genev.* Probari etiam potest ex *Maimonid. Hilc. Sanhedr. c.* IV. §. 6. *Mos. Mikotz. præcept. affirmat.* 97. *fol.* 186. *col.* 4. Ordinare non solebant, inquit, extra terram, ne quidem ab Ordinantibus, qui intra Terram rite satis ordinati fuissent. Etiam si Ordinantes in Terra essent, Ordinandus autem extra Terram; Ordinatio non admittenda, nedum, si Ordinantes extra terram essent, & Ordinandi intra Terram. Atque ita *Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedr. c.* I. *col.* 14, I. Ordinationis actus locum haud habet extra Terram. Conf. *Selden. de Synedr. Ebr. lib.* II. *c.* VII. *pag. m.* 699. *edit. Fran.* ubi plura.

20. *Omnes*] *Maimonid. tit. Sanhedr. c.* IV.

nus fuerat, coarctatum id jus [21] à sapientibus esse ait, constitutumque uti nemo deinceps illud usurparet, nisi cui id concessisset divinus senex Rabbi Hillel [22]. Is autem magni concilii princeps erat, & alterum sub se præsidem habuit Sameam [23], hominem truculentum ambitiosumque, cujus sectatores, cum paulò pòst contra discipulos Hillelis insurrexissent, tantis studiis animos hominum concivere, pene uti totus populus pertractus in partes sit. Tandem hæc manuum impositio, quæ usitata diu fuerat, cessavit. Recitatum enim dun-

c. IV. §. 5. discrimen facit inter facultatem vetustioris & recentioris ordinationis, dum ita scribit: Antiquitus quisquis esset ordinatus, ordinabat ipse Discipulos suos. —— —— Cæterum quoad reliquos, unicuique eorum licitum fore ordinare, impetratâ Principis licentia &c. Conf. *Selden. de Syned. Hebraor. lib.* II. *p.* 684, 685.

21. *Coarctatum id jus*] Omnes olim promoti promovere poterant alios: sed à temporibus *Hillelis* principis, nemo potest promovere, nisi facultate accepta à Principe Synedrii magni. *Hierosol. Sanhed. c.* I. *fol.* 19, I. quibus adstipulatur *Selden. de Synedr. Ebr. cap.* VII. *l.* II. *pag. m.* 682. qui asserit, *Hillelis* tempore sive rogatione, sive gratia inolevisse ritum, ut nemo pro rite ordinato haberetur sine Principis Synedrii authoritate, uti fusius rem demonstravit in *comment.* ad *Eutychii Origines. pag.* 19. *lib.* I. & 2. adeoque ut ne ipse Pater extra Patris Synedrii præsentiam, nec collega quisquam sine Principis licentia ritè creare posset. Vid. *Othon. Lexic. Philolog. pag. m.* 272. Princeps Synedrii non potest promovere, nisi præsente patre בית דין domus judicii. Pater domus judicii quoque promovere non potest, nisi ipsi adsit Princeps Synedrii.

22. *Hillel*] Hic Princeps erat *Israël.* id est Synedrii magni è Tribu Benjamin ex parte patris. והוא inquit R. *Abraham Zacuth. Juchas. fol.* 42, 2. veteres secutus: Et is Princeps seu caput erat Familiæ Principum & ex posteris Shephatiæ filii Abitalæ uxoris David, ex parte matris suæ. Audiamus *Othon. in Lexic. Philolog. pag.* 242. *Hillel* fuit ex familia Davidis *Hieros. Taanith. fol.* 68. I. Hillel & filii ejus *Simeon*, *Gamaliel* & *Simeon* gesserunt Synedrii Principatum à centum illis annis, qui devastationem Templi præcesserunt. Vid. plur. cit. loc. Plurima etiam de hoc viro celeberrimo habet Angl. *doct. Joh. Lightfoot. in hor. Talmud.* 197, 198. *edit. Lips.*

23. *Sameam*] Inter Hillelem & Schammæum semper maxima fuerunt dissidia in doctrina & traditionibus. *Hillel* fuit homo mansuetissimus. Cl. *Hottinger. Thes. Philolog. p.* 42. Contra *Schammæus* truculentus: Hinc maximum odium & dissidium inter has duas partes ortum, cujus odii & insidiarum habentur exempla in *Hierosol. Schabb. fol.* 33. & *Hierosol. Sheviit. fol.* 35, 2. Ibidem enim recensetur quomodo Schammæani quosdam Hillelianos in Camera Ben Gorionis interfecerint, & quod R. Tarphon in maximo vitæ periculo fuerit, quia ficus comederat secundum traditiones.

duntaxat carmen [24] quoddam conceptis verbis est, quod Rabbi Maimonides fuisse ejusmodi ait: הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות: *Ecce, manus tibi imposita est, daturque potestas tibi judicia exercendi etiam criminalia.* Præterea aliam quoque formulam Talmudistæ prodiderunt, quorum verba in Elencho Trihæresii vir illustris Josephus Scaliger retulit, sed non rectè accepit. Quare nos illum locum huc transscribemus, &, ut intelligi debet, interpretabimur. Dixerant Talmudistæ de Juda Babæ filio [25], qui vetera gentis suæ instituta tutatus acerrimè est. Penè enim actum erat de judiciis criminalibus, deque manuum impositione, ni ille Atlas res labentes fulsisset. Dehinc illa subjiciunt: הסמיכה לוא דוקא ביד כמו שעשה מושה ליהושע אלא אפילו בדבור בלבד די שיאמר אני סומך אותך תהיה סמוך: Nos horum verborum germanam sententiam hanc putamus: *Actus ille solennis non tantùm fit manu imposita, quemadmodum Moses Josuæ fecit, sed etiam fit per formulam verborum duntaxat, cujusmodi hoc est, quod dicitur, Ego impono tibi*

nes Scholæ Schammæanæ. Vid. Cl. Angl. *Johan. Lightfoot Hor. Talmud. pag. m.* 335. *edit. Lipf.* Post multas altercationes בת קול; *Bath Kol* in Jafne pro *Hillele* sententiam pronunciavit, omnibus notum faciens ipsius sententiam in determinationibus sequendam esse. *Hierof. Berac. fol.* 3, 2. Conf. plur. Lightfoot. loc. cit.

24. *Recitatum carmen*] Non solum imponebant manus, si scil. præsentes essent; verum etiam sermone solo, dicendo; Ego te promoveo, absentes ordinabantur, uti ex R. *Zacuth* refert doctiss. *Vitringa in lib. de Synagog. veter. lib.* III. *pag. m.* 838. *edit. Franequer.* Merentur huc adscribere verba doctissimi *Johannis Seldeni lib.* II. *c.* VII. *pag.* 682. *edit. Francof.* Absentes etiam intra Terram per epistolam à nuncio intra Terram misso, ordinari possunt, adhibitis in epistola verbis illis actùs creationis solennibus הרי אתה סמוך ECCE SIS TU ORDINATUS: ET TIBI SIT POTESTAS JUDICANDI ETIAM JUDICIA POENALIA: EGO ORDINO TE, quæ pariter manuum impositioni adhibita, idque à seculis vetustissimis.

25. *Babæ filio*] R. *Juda Ben Baba* floruit paulo post excidium urbis Templique secundi usque in *Adriani* tempora, qui instituta tutatus dicitur, nec quicquam ab eo innovatum est circa Ordinationem, quod tamen voluerunt viri doctissimi *Nicol. Serar. Joseph. Scaliger* in *Elencho Trihæres. c.* x. *Abrahamum Zakuth Juchas. fol.* 60, I. & 101, I. & 108, I. malè intelligentes, cujus verba sunt: R. Jehuda Ben Baba Ordinator seu χειροθέτης, eo quod absque eo fuisset perierant ex Israel Judicia Criminalia, uti & Ordinatio. Ordinatio autem fit non solum per manuum impositionem (ut præsentibus) sed etiam verbis tantum (ut absentibus) per epistolam, Codicillum, Nuntium; etiam & præsentibus dicendo, EGO TE ORDINO, SIS TU ORDINATUS.

bi manum, *& manus imposita tibi esto* [26]. At summus Scaliger ex illis verbis collegit, esse à Juda aliud quoddam carmen repertum præter vetustissimam formulam, quæ ibi concepta est.. Quorum omnium nihil Talmudistis in mentem venit, neque vera sunt. Fefellit autem hoc virum maximum, quod existimavit בלבך esse *præterquam*, cum contra in Rabbinismo ferme sit *duntaxat* & *solum*. Sed hoc grammaticæ pulpæ est, & relinqui aliis debet. Nos hîc quædam graviora commentamur. In concilium magnum non modò cives primariæ nobilitatis, quod jam diximus, sed Levitæ quoque sacerdotesque allecti [27] sunt. Etiam pontificem Maimonides ascitum ait אם היה ראוי בחכמה *si cordatus*, *& capiendis consiliis non ineptus esset*: alioqui reprobare eum fas fuit. Non enim suo jure in senatum ibat, sed admissus [28] suffragiis est. Cunctos autem assessores corpore esse integro [29] oportuit. Qui vitium aliquod habebant, arcebantur. Sed nec pere-

26. *Imposita tibi esto*] Recenset hoc loco *Cunæus* noster verba *Summi Scaligeri*, qui ex *Zacuthi* verbis temere existimavit, institutum ab eo carmen, ut vocat ille legitimum τῆς χειροθεσίας. Nec verò aliter adversarius ejus *Serarius*. Utrique planè decepti ex eo, quod verba *Zacutbii* velut de novo aliquo genere, aut additamento aliquo Ordinationis ab *Jehuda Ben Baba* instituto, capienda esse existimarunt & ללבך quod *tantum* ibi significat, *præter* reddiderunt, cum manifestum sit, *Zacuthium* loqui ibi de Ordinationis formulis tam absentibus per epistolam aut Nuntium, quàm præsentibus per Manus impositionem aut solenni Ordinationis voce adhiberi solitis, quod rectissime hic observavit *Cunæus*.

27. *Allecti*] In his & sequentibus verbis differit *Cunæus* de qualitatibus eorum, qui in Synedrium fuerint recepti, & rectè statuit, quod cives *primariæ nobilitatis Levitæ* & *Sacerdotes* assumti fuerint. Cui calculum addit D. *Quensted. in antiquit. Bibl. pag. m.* 37. Constabat Synedrium scil. ex Sacerdotibus, Levitis & Senioribus, seu primoribus populi cooptatis. Conf. *pag.* 31. ubi ex 2. *Paral.* XIX, 5, 6. *Josaphati* Concilium (si Synedrium aliter est vocandum) ita describit: Instituit judicium ex Levitis & Sacerdotibus & principibus familiarum Israëlis. Pari ratione R. *Maimonid.* in *Sanhedr. cap.* II. Constabat Synedrium è *Sacerdotibus*, *Levitis* atque *Israëlitis*. Cooptabantur ergò in supremum hunc consessum *Seniores*, nobiles sapientiâ, prudentiâ rerumque usu maximè conspicui ex singulis Tribubus. Conf. *Casaubon. Exercit.* XIII. *anti-Baron. num.* V. *Selden. de Synedr. Hebr. lib.* II. *c.* VIII. *pag.* 775. *seqq.*

28. *Admissus suffragiis*] Suffragiis electos fuisse constat ex Doctiss. Vitringa de Synagog. Veter. *pag. m.* 824. Probatur *Num.* XX, 25. Et Clar. *Witsius in Miscell. Sacr. lib.* II. *dissert.* III. *pag. m.* 541. affirmat & forte & suffragiis admissionem factam esse.

29. *Corpore integro*] Corporis enim decor spectabatur. Unde in *Gemar.*

peregrini 3° exterive recepti in hunc ordinem sunt, nisi matre saltem Ju-

Babylon. ad tit. Menacb. c. VI. *fol.* 65, 1. & tit. *Sanbedrin. c.* I. *fol.* 17, I. אין מושיבין בסנהדרין בעלי קומה ובעלי מראה *Locum in Synedriis babere non debebant, quibus statura decora non erat, aut vultus speciesque decora.* Et *Maimonid. Halacb. Sanbedr. c.* II. Oportuit diligentissima inquisitione prospicere, ut essent universi (Synedri jam dicti) sessione decora, decorâ statura vultuque ac specie decora. *Cunæus loco boc* tantummodo adducit integritatem corporis, cum tamen plurima requirerentur dona. Cuncti itaque assessores debebant esse (1) *sanguine puri*, ad excludendos proselytos, etiam justitiæ, nedum domicilii, teste *Maimonid. Hal. Sanbedr. c.* II. §. I. Haud constituebant in Synedriis alios, præter Sacerdotes, Levitas & Israëlitas genere nobilissimo, seu sanguine purissimo, & quorum filiæ legitimè Sacerdotibus copulari possent. (2) *corpore integri.* Qui enim vitium habebant, arcebantur. Cæcus enim, seu utroque privatus oculo, nec in Triumvirale forum, nedum in Synedrium Majus cooptabatur. Conf. huc *Selden. lib.* II. *c.* IX. *de Synedr. pag.* 800, 801. Similiter nec senio confectum, nec Eunuchum cooptabant in Synedrium, teste *Maimonide*, ex quo *Selden. pag. m.*793. In nullo Synedriorum cooptabant quempiam senio quasi confectum, aut Eunuchum, quoniam crudeliores solent esse utrique, aut cui proles deesset, unde fieret misericors: quam sententiam pluribus Rabbinorum scriptis stabilivit *pag.* 794, 795. *edit. Francof.* Nec idonei erant hi, qui ludere solent alea, Fœneratores, qui columbas volare docent; sed (3) *vita inculpati* debebant esse & ætate justa: de quibus videndi sunt D. *Quensted. in antiq. bibl. pag. m.* 37. *Selden. de Synedr. Hebr. lib.* II. *c.* IX.

30. *Peregrini*] Licet proselyti Justitiæ omnia privilegia cum Israëlitis communia habuerint; nihilominus constitutum fuit, ne quis Proselytorum in consessum Sanhedrin admitteretur. *Mos. Ægypt. lib. Vit. Jad. tract. Sanbedr. c.* II. Conf. Angl. *Godwin in Mos. & Aaron edit. Bremens. pag. m.* 19. Participes quidem fiebant Juris Israëlitici, tam civitatis, quam Sacrorum *Levit.* XIX, 34. Et *Maimon. H.* XIX. *biab. c.* XII. *n.* XVII. rem confirmat his verbis: Simul atque Proselyti facti sunt, & in se receperunt omnia præcepta legis, in omnibus rebus sunt sicut Israëlitæ: qua participatione circumcisi & baptizati ex decreto Senatus, potestatem impetrabant, utendi, fruendi omnibus commodis, privilegiis & prærogativis, quæ civibus Reipubl. Judaicæ Originariis competebant; cum discrimine tamen eo, quo Originarii Cives à prima civitatis constitutione, hodie in multis societatibus civilibus præ adscititiis sunt ornati. Unde *Selden. lib.* II. *de jur. nat. & Gent. c.* II. accuratiori, pro more, observatione docet, in jure Israëlitico alia fuisse, quæ ad vitæ rationem in officiis juxta Mosaica præscripta, tum erga Deum, tum erga proximum præstandis instituendam; alia, quæ ad Magistratus & Præfecturas capessendas gerendasque spectabant. Prioris generis non minus ad Proselytos justitiæ, quàm

Judæâ[31] eſſent. Hos enim excipit Maimonides. Et ſanè æquum erat, neque ſecus conſtitutum jure Quiritium[32] eſt. Ait Ulpianus JC. *in l.* 1. §. 2. *ff. Ad municip.* ſi quis ex patre Campano[33], matre Puteolanâ natus ſit, eum municipem Campanum eſſe: niſi forte privilegio aliquo materna origo cenſeatur: tunc enim filium maternam originem[34] ſequi: quare Ilienſibus conceſſum eſſe, ut, qui matre Ilienſi eſt,

quàm *Originarios* pertinebant. De ſecundi generis proſelytis id affirmari non poteſt, utpote quod illi à Magiſtratibus & Præfecturis, tam civilibus quam caſtrenſibus, regulariter ex jure arcerentur.

31. *Niſi matre ſaltem Judea*] Quilibet horum potuit eſſe judex in Judicio inferiori, & judicare de pecuniis, uti habetur in *Sanbedr. c.* IV. cui & *Maimonid. cap.* IV. *in Hilc. Melac. c.* I. cum reſtrictione conſentit אם היתה אמו מישראל ſi matrem Iſraelitidem habuerit. Tantum ut nequeat eſſe מלך Rex, שר צבא Dux exercitus, vel נשיא Præſes Synedrii. Conf. *Slevogt. diſſert. de Proſelyt.* §. 34. Sic *Semiab* & *Abtalion* ex Senacheribi Proſelyti poſteris in Synedr. judicarunt. Nam matre nati ſunt Iſraelitica, adeoque ſanguine fuere ſatis ad hanc rem, pro defæcato habito, nec inter Proſelytos cenſendi. Hinc *Abraham Zacuth Juchaſ. fol.* 18, 1. *Ex matre* erant Iſraelitica, adeóque fas fuit illis (in Synedr.) judicare.

32. *Nec ſecus jure Quiritum*] Jus nuptiarum non dabatur peregrinis apud Romanos. Illæ enim quæ non contractæ erant inter cives Romanos, injuſtæ vocabantur. Juſtas nuptias deſcribit *Juſtin.* cum Romanus Romanam nuptiis intervenientibus, vel conſenſu uxorem ducit, & *Horat. lib.* I. *Sat.* VII. *Hybrida* vocat, quaſi *Semi-Romanum*, qui neſciat utrumque parentem demonſtrare Romanum.

33. *Patre Campano*] Poſtquam civitate totus orbis Romanus donatus & jus connubiorum omnibus datum, qui Romano imperio parent, adeoque legitimæ factæ nuptiæ, quæ inter ſubditos diverſorum municipiorum contrahuntur, nunc demum locum habet, ita ut *Soboles ſequatur Patrem*, quoniam, cum nemo queat in duas civitates diſtrahi, illi adjudicanda fuit progenies, qui plus juris in eam ſibi lege naturæ & gentium attributum haberet, & hinc dicit *Ulpian.* Si quis *patre Campano* &c. Partus quippe patrem ſequitur, & quidem lege naturæ, ut colligitur ex *l. lex naturæ* 24.

34. *Maternam originem*] Irregularis prorſus eſt illorum conſuetudo, qui ſoli maternæ origini, excluſa paterna, hoc privilegium tribuunt, ut, quod natum eſt, ſtatum, civitatem & nobilitatem ſortiatur non à patre, ſed à matre. Sic Lycii quondam, teſte *Herodot. lib.* I. nec non *Xanthii*, teſte *Plutarch. de clar. mulier.* nobilitatem contra populorum mores æſtimabant, non ex paterno, ſed materno ſtemmate, quorum conſuetudinem imitatos fuiſſe *Campanos*, Provinciam *Galliæ*, teſtantur *Forner.* II. *ſelect.* VI. & *Papon.* III. *notar.* VII. c. *d'annobliſſement. Godfred. ad l.* I. *ad Mun.* ex hac cauſa, quam ſic explicuit *Connan. lib.* II. *c.* II. *n.* 6. Quod attrita quondam bellis multis & penè exhauſta

est, sit eorum municeps: & Ponticis ex beneficio Pompeji Magni competere, ut, qui Ponticâ matre natus esset, Ponticus esset: atque etiam Delphis hoc idem tributum & conservatum fuisse. Senatoribus Sanhedrin per omnem Judæam ire [35], conventusque populi lustrare, in oppidis magistratus condere, cura fuit. Cumque Cabbala quædam, mysteriorumque doctrina jam inde ab initiis reipub. tradita per manus esset, hujus vis omnis, auctoritasque penes illos [36] erat.

ipsorum nobilitate, quò celerius eam faciliusque nova sobole supplerent, summa omnium voluntate conventum fuisse, ut matre nobili natus, quanquam à patre plebejo, splendorem generis consequeretur, quod ipsis nobilibus in bonum convertit. Parva enim dote possunt filias ditissimis ex plebe hominibus collocare, nobilitatis cupidissimis. *Connanus* verò, quod videret multa adhuc iis superesse vestigia antiquæ servitutis, existimat nobiles eorum esse, qui olim erant liberi: Idcircò nobilitatem suam ab iisdem, quibus & libertatem, traxisse principiis. Vide de hac re disserentem *Arnisæum cap.* v. *de mod. obtinendi civitat. pag. m.* 464.

35. *Per omnem Judæam ire*] His & sequentibus *Cunæus* potestatem & authoritatem magnam Seniorum Sanhedrin indicare voluit, & (1) quod per omnem Judæam iverint, quia Synedrium magnum, teste *Maimonide*, quod Hierosolymis erat, fundamentum legis oralis fuit, & ii (Senatores) columnæ traditionis, atque ipsis statuta & judicia exeunt in totum Israëlem. Conf. *Johann. Lighfoot. in hor. Talmud. ad cap.* XXIII. *Matth. pag. m.* 424. *edit. Lips.* (2) conveniebat illis, reprobos punire, & à communione excommunicare aliaque supplicia exercere, uti fuse probat M. *Conrad. Riesch. in diss. de potestat. Synod. Magn. habita Jenæ.* 1686. (3) Magistratum instituebat scil. inferiora Synedria.

36. *Autoritas penes illos*] Autoritas hujus Synedrii longe maxima fuit, sive res considerentur, quas tractabat, sive personæ, circa quas versabantur, sive denique sententiæ pronunciatæ valor atque efficacia. Res, scribit clar. *Witsius lib.* II. *dissert.* III. *de Synedr. Hebr. pag. m.* 543. de quibus in Synedrio Magno agebatur, omnis generis erant, *privatæ*, *publicæ*, *Ecclesiasticæ*, *politicæ*, ut utraque unum corpus constituerent. Senatus ille magnus cognoscebat tantum de rebus magnis, religionem & Rempublicam attinentibus. v. g. de controversiis legalibus, anno intercalari, Pseudoprophetis, Apostatis, excommunicandis; de rege, bello, fœderibus, legatis, vectigalibus, publicis ædificiis, Magistratibus inferioribus &c. quas è *cap.* I. *Mass. Sanhed. c.* I. *Mass. Schebu. c.* VIII. & IX. & pluribus locis *Talmud.* collegit *Maimonid. init. c.* V. *p.* 735. Conf. *Johan. Selden. tot. lib.* III. *de Synedr. Hebr.* D. Quensted. in antiq. Bibl. *pag. m.* 40. *edit. Witteberg.* ferè eadem recenset paucis interjectis. scil. de uxore adulterii suspecta, homine occiso in confinibus reperto.

erat. Tum & statuta [37] de rebus sacris condere, & modos quosdam comminisci, quibus lex exponeretur [38], illorum fuit. De qua re Mai-

37. *Statuta*] Intelligit autor his *intercalationem mensium, annorum, festorum, sacrorumque* designationem. A Synedrii enim præsentia totum hoc axioma suspendunt Judæi, docente *Maimonid. Kiddusch Chodesch. c.* VIII. §. I. & vertente *Coccejo in not. ad Sanhed. c.* I. *p.* 14. Quamdiu Synedrium fuit in terra Israëlis, ab eo pro necessitate aliquando, aliàs juxta apparitionem Lunæ capita mensium ac annorum fixa atque constituta sunt. At verò ex quo tempore id abolitum est, Judæi certam quandam rationem accommodatam Luminarium motui medio (מהלך האמצע aut התיכן vocant etiam עיבור) certisque regulis adstrictam sequuntur. Nullibi autem licebat intercalare nisi in Judæa; quare juxta opinionem Rabbinorum illi puniti sunt, qui *Lyddæ* intercalare voluerunt. Vid. *Othon. Lexicon Philolog-Rabbin. pag.* 279. Cum est intercalatum à Senatu literæ mittuntur in omnes Provincias, ut longinqui annum intercalarem factum esse cognoscant; Atque literæ scriptæ sunt verbis Principis Senatus in hunc modum: *Notum vobis facio, decrevisse me unà cum meis sociis, ut hic annus augeretur triginta vel* XXIX. *diebus. Maim. Hal. Kid. Chodesch cap.* IV.

38. *Lex exponeretur*] Varii fuerunt modi, quibus lex exponebatur, & horum quinque recenset Cl. *Job. Lightfoot in hor. Talmud. ad Luc. cap.* X. *pag. m.* 791. & sunt: מקרא Micra, qui est ipse textus Biblicus, atque ejus lectio & literalis explicatio. (2) משנה *Mischnah*, est doctrina traditionum atque earum elucidatio. (3) מדרש Midrasch, est doctrina atque explicatio Scripturæ mystica vel Allegorica. (4) *Talmud.* (5) *Agadah.* Quoad legem scriptam, duplex iis erat modus eam enuntiandi, secundum *sensum literalem* eamque explicando, vel *allegorias*. Vid. cit. *loc. pag.* 792. Quoad *legem oralem* duplex iterum erat explicandi modus. Erant Doctores, qui profundius in traditiones inquirebant, earum rationes quales quales reddebant, de difficultatibus disputabant, dubia solvebant, cujus rei specimen est tota Gemara Talmudica. Denique inter Doctores gentis nominandi sunt *Agadici* illi, qui profundius legem scriptam interpretabantur ad Cabalismum usque. Vid. de his c. l. fuse. *p.* 793. Hinc cum sæpius in Novo Testamento Scribarum mentio fit, tunc vocem Scribæ sensu Ecclesiastico accipimus, qui Patrem traditionum significat, & hoc satis liquet apud *Johann. Lightfoot. Hor: Talmud. ad c.* II. *Matth.* ỳ. 4. ex hujusmodi locutionibus: *Verba* Scribarum sunt amabiliora, quàm verba legis, i. e. Traditiones præstant legi scriptæ. Et quod traditionibus illi nimium dediti fuerint, *Epiphan. Hæres.* XV. refert, ubi postquam dixerat, Scribas οὐ κατὰ νόμον μόνον, ἀλλὰ περισσοτέρως vixisse, atque plurimas traditiones narrârat, tandem ita disserit: *Expositiones autem, seu repetitiones apud ipsos quatuor erant: Una in nomen Mosis Prophetæ: secunda in Præceptorem ipsorum, Aciban appellatum, sive Paraciban: Tertia in Andan seu Annan, qui & Judas:* *Quar-*

Maimonides accuratè egit in Halacha ממרים in cap. primo. Extant apud Talmudistas multæ juris Judaici cautiones de illo sapiente, quem ipsi זקן ממרה *senem refractarium contumacemque* appellant; qui juris sacri & Cabbalæ pridem consultus, ortâ mox hæsitatione aliquâ, probare illud & sequi recusaret quod communiter Senatores Sanhedrin statuebant. Is dein judicio magni synedrii capite damnabatur 39. Huc illa Maimonidæ spectant in eadem Halacha in cap. tertio, זקן

Quarta in filios Assamonæi. Ex his quatuor repetitionibus seu expositionibus sunt, quæ apud ipsos recepta sunt sapientiæ opinione, pleraque verò insipientiæ nomina jactantur ac celebrantur: quadam etiam loco electæ doctrinæ prædicantur & divulgantur.

39. *Capite damnabatur*] Sententia Synedrii firmo stabat talo, ita, ut ab illa recedere non liceret, teste *Heur. Ainsworth. comment. in Deut. fol. m. 66.* qui ex *Maimonid. de Rebell. c.* 1. hæc profert: *From whose judgement they held it not lawfull to decline.* Sed contumaci capitis pœna constituta erat: quod arcessitur ex *Deut.* XVII. 12. *Vir autem ille qui commiserit superbè, ut non auscultet Sacerdoti, constanter ministranti ibi Jehovæ Deo tuo, aut Judici: utique morietur vir ille.* Notanter additur *superbè*, id quod *Chaldæus* reddidit *malitiosè*, seu in *malitia*, & opponitur ignorantiæ seu errori. Per *virum* hic intelligi potest, aut privata persona, seu inferior judex, qui sententiæ Synedrii contumaciter non obedit. Verum Hebræi potissimum id referunt ad Seniorem rebellem seu refractarium. Hic autem iterum excipiunt *Sadducæos*, qui à primis annis in Patrum suorum traditionibus informati, nec Pharisæorum traditiones recipiebant: hinc ex lege non capitis pœna afficiebantur ob inobedientiam doctrinæ, quam Synedrium per traditiones docebat: & ita docent, quod Senior refractarius mortis reus non sit ob contrariam opinionem Synedrio oppositam, nisi doceat alios, ita agere. Licet igitur à pœna mortis liber, attamen Magistratui licebat eum verberare, aut alia pœna afficere, *Maim. in Rebel. c.* III. *f.* I. Conf. *Henry Ainsworth. fol.* 67. *in Deut.* Optime in hanc rem commentatur Vir de re literaria optime meritus Cl. *Herman. Witsius lib.* II. *Miscell. dissert.* III. *de Synedr. Hebr. pag. m.* 548, 549. cujus verba hùc scribere non pigebit: Atque hinc scita illa Talmudica de זקן ממרא *Sene rebelli:* qui, etiamsi ipse quoque judex esset, & Synedrii pars, si ex sui animi sententia, contra Synedrii scita, contumaciter fecisse probaretur, morte plectendus erat. Nec profuit ei rationis contumaciæ suæ obtentus qualiscunque; ne quidem, tametsi invictis argumentis evinceret, sententiam suam antiquitus à Synedrio fuisse comprobatam, & apud majores palam obtinuisse. Semper enim præponendum erat recentissimum Synedrii decretum. Quod quomodo ex Legis divinæ verbis eliciant, prælaudatus *Autor pag.* 532. ostendit. Idque tam severe urgent Juris Hebræorum consulti, ut ipsi Synedrio fas fuisse negent, contumaci veniam facere: *Ne scil. multiplicaretur sententiarum diversitas in Israële*, ait *Maimonid.* apud

זקן ממרה האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי ישראל שיש בידו קבלה ודן ומורה בדברי תורה כמו שידונו ויורו כל חכמי ישראל שבאת לו מחלוקת בדין מן הדיינים עם בית דין הגדול ולא חזר לדבריהם אלא חלק עליהם והורה לעשות שלא בהוראתן גזרה עליו תורה מיתה: Quæ jam plana ſunt. Porro etiam vatum cauſa, qui graviter deliquiſſent, non alibi [40], quàm

apud Selden. de Synedriis Hebræor. lib. III. c. III. ad quem Benevol. Lectorem remittimus. Mortis genus autem, juxta Hebræorum opinionem, erat *ſtrangulatio*, & hi, qui eum interficiebant, erant judices ſupremi. Non ineptè verò conjiciunt multi, ejuſdem criminis accuſatum *Salvatorem*, qui rancidas ipſorum traditiones nauci fecerat, populum magno ſtudio ab iiſdem abduxerat &c. quos velut genuinos refractarii characteres graphicè & vivis quaſi coloribus depingit *Maimonid. Hilc. Memarim. c.* I. his verbis: *Quicunque non facit ſecundum doctrinam ipſorum, tranſit præceptum negativum, quia dicitur l. c. non recedes à verbo, quod tibi dixerint, neque dextrorſum, neque ſiniſtrorſum, neque flagellant propter præceptum prohibitivum, datum enim eſt ad præcavendum ſupplicium Synedrii, omnis enim ſapiens, qui rebellat verbis ipſorum, ſtrangulatur, juxta id quod dicitur &c.* Non autem ipſum in ipſo momento occidebant, ſed retinebant uſque ad feſtum, uti teſtantur *Abarbanel in leg. fol.* 312. *col.* 2. וכבר אח'ז'ל שהיו ממתינים אותו עד הרגל וממיתים אותו ברגל כדי שכל ישראל ישמעו ויראו וגו i. e. *Et pridem Sapientes noſtri b. m. tradiderunt, quod retinuerint eum uſque ad feſtum, & interfecerint eum in feſto, ut omnis Iſraël audiret & videret* &c. & *Maimonid.* in *Rebell. c.* III. *ſ.* VIII. cit. ab *Ainsworthio.* cujus verba Anglicè reddita hæc ſunt: *When witneſſes come* (and teſtifie) *that he hath done according to his teaching, or that he hath taught others to doe it, they determine his ſentence of death, in the judgment hall that is in his citie, and take him and carrie him up from thence to Jeruſalem. And they put him not to death in the judgment hall that is in his citie &c. but carrie him up to the high Synedrion in Jeruſalem, and keepe him untill the feaſt, and ſtrangle him at the feaſt* &c.

40. *Non alibi*] Vates ſi deliquiſſent, nullibi, quàm coram Synedrio res illorum agebantur & à nullo, quàm Synedrio judicabantur. Per vatem delinquentem intelligunt *Pſeudo-Prophetam*, qui vaticinatur, quod non audivit, & quod ipſi dictum non eſt: qui prophetat in nomine idoli his verbis, ſic dicit Jupiter, etiamſi nihil in receptis ſtatutis mutet, ſed omnia ſecundum jus judicet, tamen ſtrangulatur. Vid. *Anton. von Dale diſſert. de origin. & progreſſ. Idol. de vera & falſa Prophet. pag. m.* 228. *ſeqq. edit. Amſtel.* 1696. Huic calculum addit *Henry Ainsworth. comment. in Deut.* XVIII. 20. qui ex *Maimonid. tract. de Idol. cap.* V. *ſect.* VI, VII. lingua Anglicana hæc protulit: *The Prophet that propheſieth in the name of an Idol, as he that ſaith, ſuch an Idol; or ſuch a ſtarre ſaid unto me that we are commanded to*

quàm in hoc synedrio, disceptabatur: idque in animo habuit servator *to doe this or that, or not to doe it, though it be to pronounce that uncleane which is uncleane, or that cleane which is cleane &c. he is to be strangled to death.* hoc est: *Propheta qui vaticinatur in nomine Idoli, ac si dixisset, tale Idolum vel stella hæc mihi dicebat, mandatum est nobis, hoc vel illud facere, vel hoc vel illud non agere, licet mundum pronuntiet, quod mundum, & immundum, quod immundum &c. attamen strangulandus est.* Pari modo idem *Maimonid. tract. de Idol. c.* v. *sect.* vii, viii. de Pseudo-propheta verba facit, quod laqueô perimendus sit, *quamvis in nomine Dei vaticinetur, nec addat nec diminuat quicquam* (Deut. xviii. 20.), *an vaticinetur, quod per Propheticalem visionem non audiverit, vel cum audiverit verba Prophetæ sui socii, & dicat verba hæc ad se dicta fuisse; en! hic falsus* Propheta *& strangulandus est.* Confer *Maimon. de fundam. Legis pag.* 137. *edit. Amstel.* 1638. qui ita scribit: *In Idololatria non audiemus illum* (Prophetam), *etiamsi pro tempore* (suadeat) *atque etiam magna prodigia atque miracula præstet, dicatque, Dominum sibi in mandatis dedisse, ut idola colantur tantum isto die vel ista hora; certè iste locutus est rebellionem contra Deum, & de hoc præcepit Scriptura Deut.* xiii. 2, 3. *Etiamsi eveniat signum* &c. *Accessit enim, ut mendacii argueret Prophetiam Mosis; idcircò etiam certò novimus, istum Pseudo-Prophetam esse, & quicquid facit, per incantationem aut præstigias efficere, atque laqueo tollendus est.* Similiter cit. *Maimon. pag.* 132. ex versione *Vossii* §. 8. *Quod si eradicaverit quid ex verbis, quæ traditione accepimus, vel si dixerit de aliquo jure legis, Deum sibi revelasse, talem esse sensum, & constitutionem pro cujusdam partibus stare, certè iste Pseudo-Propheta erit & laqueo perimendus est, etiamsi fecerit signum.* Nec mirum, cum inter legis abnegatores recenseatur ille à *Maimon. in Teschuv. cap.* iii. Non absimilia vide in *Massech. Avoda Zara cap.* ii. Hujusmodi obstinatum traditionis oppugnatorem impunè cujuslibet manu trucidari posse, asserit in *tract. Mamrim.* sive *de Rebell. c.* iii. etiamsi nulli adfuerint testes, nullum judicii vel indicii præcesserit examen. Hebræi itaque statuunt, ut *Sanhedr. c.* x. *s.* iv. triplex Vatum genus divina ultione perimi: ita quoque terni ex Hebræorum sententia supplicio humano vel domus judicii subjiciuntur, videlicet, qui vaticinatur, cum non audivit, vel absque mandato Dei Prophetiam suam obtrudit, ut *Zidkias.* 1. *Reg.* xxii. 11. Et qui aliter prophetat, quàm audivit, quemadmodum *Chananias. Jerem.* xxviii. 9. vel qui denique vaticinium adfert in nomine idoli, ut *Baalitæ.* Et licet quidam Judæorum velint, à quovis Pseudo-Prophetam occidi posse; attamen vix illorum opinio veritati convèniens, quippe ille à nemine, nisi à Synedrio, judicari potuit, uti *Talmud. Babyl.* in *Sanhedr. c.* i. confirmat his verbis: *Non judicatur tribus integra, neque Pseudo-Propheta, neque Sacerdos Summus, nisi à Synedrio* lxxi. *virali.* Conf. *Henric. Ainsworth. Comment. in Deut.* xviii. *fol.* 74. qui itidem ex *Maimonid. tract. de Idol. c.* 5. *s.* ix. *addit: And they judge not a false Prophet, but in the judgement hall of* lxxi. *Magistrates.* Vid. plur. Rev. *Carpzov. in annot.*

vator hominum Messias, cum in Lucæ Euangelio negat fieri posse, *uti propheta quispiam pereat extra Jerosolymam.* Tum &, quod summæ potestatis est, regem quoque constituebant [41], ac de bello gerendo [42], déque

annot. ad Schickard. משפט המלך *pag. m.* 151. *edit. Lips. Joh. Henric. Otto in Lex. Philol.*—*Rabbin. pag.* 491. *edit. Genev.* Unde, quod capitalem in Prophetam animadversionem attinet, soli Synedrio magno convenientem, respexisse huc Salvatorem *Luc.* XIII, 33. videtur, cum negat, quenquam Prophetam extra Jerosolymam perire posse. Conjiciunt *Cunæus h. l. Drus. lib.* III. *præter. pag.* 99. *Grot. lib.* I. *de jure Belli & Pacis c.* III. *annot. ad* §. 21. *pag.* 77.

41. *Regem constituebant*] Cum autore nostro facit *Wilhelm. Schickard. in suo* משפט המלך *theor.* II. ubi ex *Maimonide* confirmat, jus & facultatem eligendi Reges fuisse penes Synedrium magnum. Vid. *Maim. Hal. Sanhedr. c.* V. §. I. *Non constituunt Regem, nisi de sententia Synedrii Magni LXXI. votorum.* Idem *Halach. Melachim c.* I. §. 4. *Non constituebant Regem initiò* (antequam res ad successionem deveniret) *nisi de sententia judicii Majoris LXX. Senum, & ex ore Prophetæ.* Idem asserit Breviarium *Pseudo-Philonis: Habuit Azarias filium Nathan, ut præesset Sanhedrin i. e. Collegio Sacerdotum & Doctorum legis, penes quos erat publica potestas judiciorum, & sceptrum occidendi & vivificandi, eligendi Reges & deponendi, ut fecit Jojada Pontifex contra Athaliam. Carolus Sigonius* vero *lib.* VII. *de Republ. Ebr. cap.* III. & *Guilielm. Barclajus lib.* III. contra *Monarchomach. c.* II. asserunt; Suffragiis populi universi creatos primum Hebræorum Reges. Ast (1) nondum certum est, Synedrium illud magnum antiquis Regum temporibus viguisse. Certè *Dionys. Petav. lib.* II. *de doctrina temporum c.* XXVII. *fol.* 156. *D. Hermann. Conring. de Republ. Hebræor.* §. 35. *seq.* & post hos *Frischmuth. lib. de Reg. eligend. & deponend.* §. 60. aliquot argumentis negant, Judicum, Samuelis & Regum temporibus consessum illum Synedrialem extitisse, ortumque ejus demum ad tempora *Esdræ* & cæterorum ex Babylonica captivitate redeuntium referunt. (2) constat ex historia Sacra, omnes ac singulos Hebræorum Reges, aut (1) per expressam divinam electionem creatos esse. v. g. *Saulem* I. *Sam.* IX. 17. X. I. 24. *Davidem* I. *Sam.* XIII. 14. &c. (2) aut per successionem ad imperium pervenisse, uti *Salom. Rehabeam, Nadab* &c. qui omnes in regno suis parentibus successerunt. (3) aut regnum per vim & tyrannidem occupasse, quod fecit *Athalia* 2. *Reg.* XI. I. aut (4) à Gentilium Regibus constitutos, prout *Pharao Joakim.* Nullum reperies sive populi, sive Magnatum aut Seniorum suffragiis primitus electum, ut late probat *Becanus* in *Analog. V. & N. T. cap.* XVI. *quæst.* V. Breviter D. *Carpzov. in not. ad Schickardi jus Regium, cap.* I. *theor.* II. *pag.* 17. Conf. *Joh. Pined. lib.* II. *de reb. Salom. c.* II. *fol.* 77. *seq.* Concludimus hinc, *Cunæum* cum aliis à veritate aberrare, cum statuerit Synedrium potestatem habuisse constituendi Reges.

42. *De bello gerendo*] Vix hîc *Cunæus* nobis persuadere poterit, quod Synedrium deliberaverit de bello ge-

déque hostibus profligandis, & de proferendo imperio [43] deliberabant.

rendo, quippe hoc absque Synedrii Magni consensu à Regibus geri potuit. Probamus hoc (I) à *potestate Regis absoluta*, quæ probatur iterum (1) tum ipsa petitione Israëlitarum, quâ, gentes vicinas æmulaturi, Regem sibi dari flagitarunt, nempè ut *Abarbanel* illorum mentem ex verbis ככל הגוים explicat *Comment. in* I. *Sam.* VIII. qui absolutam haberet potestatem, & suo arbitratu judicaret, instar regum aliarum gentium, qui leges sanciunt, & eas servandas præcipiunt; tum (2) ipsius Dei verbis, quibus Regis mox creandi potestatem, nulli aliàs adhuc Ebræo concessam, expressit. Ostensurus enim illum Samueli ait Deus I. *Sam.* IX. 17. ille dominabitur populo meo. Sed verbum Ebræum emphasin continet & significat, *coërcebit, coarctabit.* Vid. *Michlol Jophi ad h. l. Buxtorf.* in *Lexic. Frischmuth. de Rege eligendo & deponendo* §. 46. *Salmas. in defens. Reg. c.* V. *Wandalin. de jur. Reg. lib.* I. *c.* II. *Carpzov. ad* משפט המלך *Schickard. p.* 160. (II) Tribus locis palmariis *Psalm.* XVII, 2. LI. 6. *Eccles.* VIII. 4. quibus non nisi à Deo plecti regem peccatorem, nec unquam vapulare potuisse, fusè ostendunt *Carpzov. l. c. pag.* 162. *Wandalin. lib.* II. *c.* VIII. *p.* 207. (III) Quia Rex talia patravit, quæ non nisi summam potestatem arguunt. Et quidem in Politicis ordinavit Magistratus & jurisdictionem particularem concessit in subditos & quæ alia sunt jura, quæ fuse adduxit *Danz.* Profess. Jen. LL. OO. *celeberrimus*, quem vide in *dissert. de militia Hebræor.* Concludimus ergo: Quicunque summa, cum in regimine Politico, tum Ecclesiastico, potestate polluit, is ut alia, ita bella quoque pro arbitrio suscepit, non Dei semper, multò minus populi sententiam expectans. Atqui Reges Hebræorum &c. E. Itaque hîc iterum *Cunæus* à veritate aberrat, secutus *Rabbinorum* figmenta. Conf. *M. Christoph. Blechschmid. dissert. de Monocratia Hebræor. Regum. edit.* Witteb. 1683.

43. *De proferendo imperio*] Hoc bellum Rex propria authoritate in se suscipiebat absque consilio Synedrii, quod tempore Regum vix locum habuit, & hæc bella vocabantur *bella regni.* Audiamus *Maimonid.* מלחמת הרשות היא מלחמה שילחם המלך עם שאר כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדלתו ושמעו: i. e. *Bellum licentiæ seu ultroneum illud est, cum militat Rex cum reliquis populis, ad dilatandum terminum* (terræ) *Israël, & ad ampliandam magnificentiam famamque suam.* Conf. *Gemar. R. Obad. Bartenor. ad fin. cap.* VIII. *Misch. Mass. Sota*, *Mos. de Kotzi præcepto affirmat.* 118. Spontaneum bellum Hebraicè vocatur מלחמת הרשות bellum licentiæ, quod pro arbitrio Reipubl. Judaicæ vel geri vel non geri potest. Unde *Schickardus* varie reddit, nunc *bellum spontaneum*, nunc *ultroneum*, quin & sæpè *bellum Majestatis* vocat, respiciens procul dubio ad Maimonidis verba paulo ante adducta. *Joh. Coccejus in Mischn. Sanhedrin. c.* I. §. 5. *pag.* 2. reddit *bellum arbitrarium* & in notis ad *eum locum pag.* 16. πόλεμον αὐθαίρετον, cui bellum vi præcepti opponitur. Atque ita Raymundum Martini, qui *part.* II. *Pug. fidei*

bant. Sed quoniam hæc ejusmodi erant, in quibus salus omnium & summa reipublicæ vertebatur, consultatum [44] de his plerumque cum populo est. Indicta enim comitia [45] sunt, in quibus solis populus partem

fidei IV. §. 4. verterat *bellum licitum*, meritò correxit *Josephus de Voissin*, substituens in margine *voluntarium*. At *Galatinus Raymundo* suffuratus secure retinuit *lib.* IV. *de Arcan. Cathol. verit. c.* V. *fol.* 199. Conf. *Selden. lib.* III. *de Synedr. Ebr. cap.* XII. §. I. Hoc bellum dicit *Autor* non suscipi potuisse invito *Synedrio*, cui calculum adjicit *Seldenus l. c.* §. 2. & ex historia Romana illustrat. Nec aliter *Joseph. de Voisin. observat. ad pug. fid. fol.* 268. Ac constans Hebræorum est doctrina fundata in *Mischn. Sanhedrin c.* I. §. 5. è qua passim ab Interpretibus repetitur. B. tamen *Frischmuth de Rege eligendo & deponendo*, ut alia id genus, quæ Regis potestatem ablegatione ad Synedrii arbitrium limitant, ita hanc quoque cum *Synedrio* de bello voluntario ineundo consultationem in dubium vocat, notatus propptereà *Selden. l. c. p.* 195. Nos præsuppositis iis, quæ de *Synedrii* natalibus ad *Esræ* ætatem referendis dicta sunt, traditioni Hebræorum & plurimorum tum Judæorum, tum *Christianorum* consensui subscribere nequimus; si tamen de sequioribus post-Babylonicis Regibus accipiantur, quorum temporibus sibi *Synedrium* autoritate crescens potestatem subinde ampliorem de facto arrogabat, haut renuerimus, Regi non licuisse bellum citra Synedrii consensum suscipere. Atque ita Talmudicos Majorum suorum Reges eorumque potestatem æstimasse judicamus ex iis temporibus, à quibus uti propius aberant, sic pleniorem eorum notitiam habebant. Vid. *D. Carpzov. in not. ad jus Reg. Hebr. pag. m.* 313.

44. *Consultatum*] Judæos consultasse in rebus gravioribus, extra omnem dubitationis aleam ponitur, uti etiam probavit Cl. *Johann. Eric. Ostermann. in dissert. Witteberg. habit. de consultationibus veterum anno* 1649. An autem Synedrium tempore Regum hoc fecerit, est quod dubitamus, quippe eo tempore nondum fuit constitutum.

45. *Comitia indicta*] Comitia sæpissime facta fuisse ex Scriptura S. constat, & penes illos, apud omnes gentes fuisse, qui summas Reipubl. tenebant. Quis igitur negabit, quod & idem apud Hebræos in usu fuerit? teste *Sigonio de Republ. Ebr. lib.* VII. Jam autem tempore Regum Majestas non fuit penes Synedrium, sed penes Regem, uti dictum. Ergo Synedrium Comitia indicere non potuit. Patet hoc exemplis. Nam Moses & Aaron sæpius dicuntur populum congregasse, non solum in *Ægypto*, *Exod.* IV. 29. sed etiam in deserto *Num.* I. 18. Et passim alibi. *Josua, cap.* XXIII. ℣. 2. vocavit omnem Israëlem majoresque natu & Principes ac Duces & Magistros. Et rursus *cap.* XXIV. I. Congregavit omnes Tribus Israël in Sichem. *Samuel, cap.* VII. & X. convocavit populum ad Dominum in Misphat. Rex David, I. *Paral.* XXVIII. I. Convocavit omnes Principes, Duces Tribuum, & *Præpositos Turmarum.* Rex *Salomo* I. *Reg.* VIII. supponitur populum congregasse, subditur enim: Tunc congregati sunt omnes majores natu

Q 2 Israël,

tem aliquam caperet regundæ reipublicæ. Et sane aliam capere partem, aut aliter, non debuit: honores enim magistratusque singulis mandantur: quare gerere eos plebs propter væcordiam imperitiamque nequit. At in comitiis sapit videtque aliquid. Quod enim subtilissime Aristoteles judicavit, omnis ea multitudo sensum aliquem habet, conjuncta si sit; atque etiam publica commoda juvat, quia cordatiores adsunt, ducuntque: at seorsim singuli sine delectu judicioque sunt. De rege igitur, deque bello, ut dixi, decreta facta interdum populo auctore [46] sunt. Cætera omnia senatores Sanhedrin per

Israël, cum Principibus Tribuum, & Duces familiarum filiorum Israël ad Regem Salomonem. Quam totius populi congregationem jussu Regis factam esse dubitandum non est, quamvis hoc loco non exprimatur, tamen 2. *Paral.* v. 2. exprimitur. Rex *Josias* 2. *Reg. c.* XXIII. 1. Misit, & congregati sunt ad eum omnes senes. Rex *Asa*, 2. *Paral.* XV. 9. Congregavit universum *Judam* & *Benjamin*. Et sic de cæteris. Ex his omnibus satis patet, jus indicendi Comitia penes eum resedisse, qui Majestatem & summum imperium habuit; Atqui penes Judices & postmodum Reges illud fuit. E. Nullibi facta mentio est *Synedrii*, quam tamen autoritatem illi tribuit *Cunæus*, forsitan figmentis Rabbinorum motus, qui Synedrium in modum extollunt, ut deprimant Regiam potestatem. De modo & ritu indicendi Comitia videndus est *Marcell. Donat. dilucid. in Æli. Lamprid. pag. m.* 968. Cum Comitia habenda essent pro lege aliqua sancienda, seu aliquo Judicio exercendo, aut Magistratu creando, edicto publico indicabantur, cujus formulas adduxit *Brisson. de formul. antiq. lib.* II. *pag.* 132. *seq.* & post edicta Comitia trinundini spatium relinquebatur, partim ut ad eam diem populus undique ex Italia convenire posset ad suffragia ferenda, partim ut non tantum urbanæ, sed etiam rusticanæ multitudini supplicare possent, &c. Conf. plur. Venerand. *Mauritii in tract. Phil. de sortit. Hebr. p.* 366, 388. Quod attinet ad finem Comitiorum *Carthusian.* triplicem statuit, (1) ad orandum Deum. (2) ad renovandum pactum inter Deum & populum. (3) ad tractandum de communi bono. Nam ad hos omnes fines comitia indici consueverunt. Ad orandum quidem Deum *Jos.* VII. 6. *Jud.* XX. 18. 1. *Reg.* VIII. 12. Ad renovandum pactum *Exod.* XXIV. 3. *Jos.* VIII. 33. *Jud.* II. 4. Tandem ad tractandum de communi bono *spirituali Deut.* IV. 1. *Jos.* XXIV. 2. *temporali*, *Jud.* IX. 6. 1. *Reg.* XII. 1.

46. *Populo autore*] Refert autor noster, quod decreta interdum à populo facta fuerint de bello gerendo & de Rege eligendo. Hic à parte illorum stat, qui Regum Majestatem populo subjiciunt, eosque cum summa potestate non præfuisse contendunt, objiciunt, quod in Scr. S. legatur populum sæpe Reges sibi constituisse, jam autem constituentem esse superiorem constituto. Sed resp. dist. inter constitutionem alterius *supra se* & *infra se*: qua

per se expedivêre. Neque poterant illi maximis rebus esse impares, quia delecti sunt, quibus ingenium [47] usu sapientiaque validum esset. Sanè quidem summus Moses eos senes dixit, non ætate modò, sed cura experientiaque. Fatemur tamen interdum causas ejusmodi fuisse coram illis disceptatas, quas explorare vis humanæ industriæ nequit. Hujus generis faciunt Talmudistæ quæstionem, quæ in solo hoc synedrio habita in caput mulieris de adulterio [48] est, cum testimonia non adessent. Surrexit enim sacerdotum unus, qui pars senatus esset. Is collegarum jussu diram execrationem obtestationemque composuit in ream, ac mox potionem ei porrexit, quæ nocentem rumperet è vestigio, insonti autem prodesset ad valetudinem. Judæi magistri id poculum מי סוטה appellant. Quia autem vis ejus occultior in lege horrendi carminis latet, creditum ab illis est, senato-

qua distinctione præmissa, Major ita limitatur. Quicunque constituit alterum infra se &c. sic negatur Minor, quia populus non constituit Regem infra se, aliàs non imperantem, sed subditum constitueret, sed *supra se*, quod expresse probatur *Deut.* XVII. Conf. I. *Sam.* VIII. & *Grot.* Deinde non negamus, populum *interdum* Deo inconsulto, imò contra ejus institutum, Regiam dignitatem nonnullis vel detulisse, ut I. *Sam.* VIII. 4, 5. &c. vel iterum eam imminuisse, & ab ea defecisse, ut I. *Reg.* XII. 2. *Reg.* XI. Sed hæc exempla *facti sunt*, non verò *popularis juris*; Jam vero juxta JCt. regulam: Legibus judicandum est, non factis. Declarari quidem potest potestas Regi data per populi consensum & suffragia, sed conferri ab eo minimè potest. Ideóque illa Regum constitutio, quæ populo in S. literis adscribitur, plerumque non tam fuit electio, quàm, ut Politici vocant, *Homagii præstatio*. Conf. *Wandal. l.* II. *c.* I. *&* V. *Arnis. de Auth. Princip. c.* I. *&* II. *Vide Röhrensee n.* 8. qui dubia ex Scriptura in contrarium allata, nervose confutavit.

47. *Quibus ingenium*] Non enim omnes sine discrimine in Synedrium cooptabantur, sed ii tantum, qui sapientes & intelligentes. Et licet Seniores sæpius vocentur, non tam ætas, quàm prudentia respicitur; provecta tamen ætas etiam necessaria erat, quæ multarum rerum experientiam habet: uti *Selden. de Syned. Ebr. & Quensted. fusè testantur.* R. *Abarbanel* ita describit in sect. שופטים ad *Deut.* XVII. 18. *fol.* 365. *sub fin. &* 366. *ab init.* Domus Judicii majoris, quæ Hierosolymæ erat, constabat LXXI Collegis, primoribus Israëlis, sapientiâ, prudentia rerumque usu conspicuis.

48. *In caput mulieris de adulterio*] De hac muliere videri possunt Excell. *Wagenseil. in tract. Talmud. de muliere adulterii suspecta, ubi quamplurima lectu dignissima annotavit. Henric. Ainsworth. Comment. in Num.* V. *fol.* 30. *seqq. Joh. Henric. Othon. Lexic. Rabbin-Philolog. pag. m.* 40, 41. *seqq. Acoluth. de aquis amar. edit. Lips.*

natores hos cunctos fuisse magiæ peritos[49], eamque artem tanti esse, uti, qui nescirent eam, recepti in summum illum ordinem non sint. Hæc opinio etiam nunc verpos tenet; sed vanissima est. Jam enim diximus, sacrum quendam instinctum non defuisse septuaginta senibus, postquam solenni actu impositæ illis manus essent. Et ipse Deus in Pentateucho eundem spiritum illis promittit, qui in Mose esset. Quare profecto tam futilis scientiæ præsidio non indigebant, qui meliora certioráque edocti cœlitus erant. Nos hunc Judæorum asininum stuporem non traduceremus, nisi Flavius Josephus quoque summus scriptor, popularium commentis deceptus, similia aut stultiora delirasset. Eleazarum enim quempiam majorum gentium sapientem memorat, qui coram Vespasiano incantamenta quædam fanaticis adhibuerit, quæ summus rex Salomo in hunc usum à geniis accepta transmisisset ad posteros. Multa ille ibi refert, quæ satis digne exibilari non possunt. Nos putamus Josephum, quo die istæc scripsit, aliquod purgamentum calcavisse. Adeò infeliciter, & præter morem suum, locutus aliena est.

49. *Magiæ peritos*] In Adsessoribus Synedrii Magni sequentia requirebantur, ut præter (1) egregiam staturam, (2) egregiam sapientiam, (3) egregiam formam, (4) *Magiæ* non rudes essent, uti asserit Cl. *Witsius in Miscell. sacr. lib.* II. *dissert.* III. *de Synedr. pag.* 540. Conf. *Selden. lib.* I. *de Synedr. Hebr. cap.* XIV. *lib.* II. *c.* IX. *Fag. ad Deut.* I. 13. Ex Hebræis R. *Mos. Mikozi in Sepher Mizvos gadol. precept. affirmat.* XCVII. *& R. Jacob Ben Ascher in Arba Turim. Maimonid. Hal. Sanhedr. init. c.* II. *Magiæ* mentionem facit, quando citante *Schickardo pag.* 128. in hæc prorumpit verba: *Non constituunt Magistratus nisi viros sapientes, prudentes, exercitatos in lege, doctos valde, scientes quoque aliquid de aliis artibus, velut Medicina, Arithmetica, Calendario, Planetis, Astrologia & modis divinationum, præstigiarum veneficiorumque.* Eadem ferè profert R. *Mikozi*, qui ita illos describit: *Sunto immunes ab omni labe corporis; sunto sapientes, divites, præstigiatores, qui sciant præstigias & incantationes amoliri.* Et quamplurima extant in paginis Talmudicis. Meritò admirationem meretur hoc, quod Senator Synedrii Magni debuerit esse instructus artibus Astrologorum, Præstigiatorum, Divinantium &c. ut de iis deinde reos judicare posset. Hinc eleganter exsibilat noster *Cunæus* h. l. illorum opinionem.

CAP.

CAP. XIII.

De duobus aliis conciliis, quæ Jerosolymæ fuere præter senatum Sanhedrin. De senatu XXIII *virorum, qui in singulis oppidis. De triumvirorum collegio. Civitatum quis modus esse debeat. De quinqueviris cædis expiandæ causa creatis. De septemviris & triumviris, qui annis & mensibus intercalandis præerant. Tempora à Rabbi Hillele Babylonio ordinata. Vis concilii Sanhedrin à Gabinio callidè imminuta.*

De senatu magno diximus, quæ in mentem inciderunt. Cætera concilia quæ fuerint, & cujusmodi, expediri paucis potest. Jam primum duo alia[1] fuisse in ipsa urbe Jerosolyma eruditissimus Maimonides prodit in Halacha Sanhedrin, capite primo. Eorum descriptio in opere Talmudico est, tam in Misna, quàm in Gemara. In utroque viginti tres judices sedebant. Quemadmodum autem magnum concilium Sanhedrin in templi parte erat, quæ Gazith[2] dicta

1. *Duo alia*] Hierosolymis post Summum illud *Bina* etiam Synedria minora erant. In utroque viginti & tres Senatores sedebant. Cuncta enim Synedria vel judicia Originalia justitiæ regimini destinata ex *impari numero* constabant, ne scil. partes in ferendis sententiis dimidiatæ essent, & sic fierent æquales. Unde apud *Talmudicos* vel sexcenties occurrit illud: *Synedrium haut æqua debet esse lance libratum, adeòque adjiciendus unus*, ut numerus sit impar, ut, si unus diceret justus est, alter, reus est, requireretur tertius, qui unius sententiam augeret & lancem deprimeret, veluti benè observat ex Talmud. *Joh. Buxtorf. in Lexic. Chald. Talmudic. col.* 2513. Videmus itaque, quodlibet horum judiciorum XXIII. Adsessoribus constitisse; unde בית דין של עשרים ושלשה *Synedrium viginti triumvirale* vocabatur. Vid. Rev. *D. Carpzov. annot. ad* משפט המלך *Schick. pag.* 13. *Joh. Henr. Otton. Lexic. Philolog.-Rabbin. pag.* 628. *Quensted. in antiq. Bibl. pag.* 46. Celeb. Dassov. Colleg.-MSum. *sect.* 11. *c.* 1. *de Synedriis* §. 2.

2. *Quæ Gazith*] Locus ubi consessus Synedrii Magni haberi consueverat, dicebatur לשכת הגזית *Liskath Hagazith*, conclave cæsi lapidis. Videatur L'Empereur hoc nomen accuratè evolvens ad *Codicem Middoth. pag.* 181. *Selden. lib.* II. *de Synedr. Ebr. c.* XV. §. 4. *Lightfoot. cent. Chorograph. c.* XXXI. ne alios ferè innumeros memoremus. Erat autem ædificium splendidum ex cæsis & politis lapidibus quadratis ad latus templi Hierosolymita-

dicta est, ita è duobus his synedriis unum ad portam atrii [3] fuit, alterum mitani exstructum, unde *συνέδροι* vocabantur חכמי גזית *Sapientes Gazith*, ipsumque *συνέδριον* non semel apud *Hieronymum de sancta fide* Consistorium *de Guazith* & *Consistorium Gvazith* nuncupatur. גזית siquidem cæsum ferroque politum lapidem designat 1. *Reg.* v. 17. ubi Targum habet אבנין פסילין *lapides dolatos:* & *Amos* v. 11. mentio fit בית גזית domuum quadrato lapide constructarum. Quod autem *Gazith* splendidum ædificium fuerit, testantur Hebræorum Doctores. De hoc *Gemara Mass. Jom. c.* 11. *fol.* 25. *col.* 1. (ex versione celeber. Carpzov.) *Liskat hagazith speciem magna basilicæ referebat.* Clarius R. *Salomon Ben Virga in Sebebet Juda, f.* 43. *col.* 3. quorum verborum sensum luxuriante stylo expressit *Georg. Gentius in histor. Judaic. p.* 362. *Hic famosissima & toto terrarum orbe celebratissima fuit illa Senatorum curia, quam Hebræi sua lingua* Liskath Haggazith *appellare consueverunt: cujus ædificii tantus splendor, tantaque magnificentia fuit, ut totus terrarum orbis nihil illi simile aut secundum habere videretur.* Conclave hoc sic constructum esse scribunt (verba sunt Angli doctissimi Johannis Seldeni *de Synedriis lib.* II. *c.* xv. *num.* iv.) ut pars tantum altera קודש i. e. quod sanctum erat, seu aream consecratam, seu Atrium, altera vero חול profanum, religione solutum, seu aream non sacratam occuparet, unde fiebat, ut in parte sacra non considerent, sed in profana tantum. Vid. *Quenfted. antiquit. bibl. pag.* 42. *Seldenus* loco paulo ante citato existimat, non adeò absonum fortè esse suspicari, conclave hoc ipsum idem esse, quod in Euangel. *Joh.* xix. 13. nuncupetur *λιθόστρωτος* locus saxis stratus — *Quod nec parum ab Ebræis ipsis firmari videtur, qui in causa Domini nostri Jesu Christi Synedros, quoniam alibi ab ipsis capitalem sententiam ritè ferre noluere ipsi in Conclave*, Liskat haggazith *rediisse diserte scribunt.* Tandem concludit: *ipsum Lithostroton, ita Græcè dictum fuisse Synedrii Magni locum, seu conclave, à pavimento sic nuncupatum.* Ast non videtur conclave *baggazith* idem fuisse cum eo, quod Johannes *alleg. loc.* *λιθόστρωτον* appellat, unde enim probabit *Seldenus, Pilatum* Præsidem Romanum Templi atrium, in quo erat illud conclave lapidibus politis seu dolatis insigne ad judicia sua exercenda adhibuisse? Fuit potius *λιθόστρωτον* illud *Pilati*, quod *Sebast. Castalio* novo vocabulo *Lapidipavium* vertit & *Hebr.* vel potius *Syriace* ܓܒܬܐ dicitur, locus eminens & judicio accommodatus, palatio Pilati contiguus, ut putat *Lyranus:* uti pluribus demonstrat *D. Carpzov. in not. ad jus Reg. Schickardi pag. m.* 12. Hinc benè *Edmund. Merill. in not. Philolog. ad Passion. Domin. edit. Helmstad.* 1657. *pag.* 31. Erat pavimentum vel cameratio illius loci, seu ex opere musivario facta, puta crustis aut tessellis; vel solum tribunal ita factum erat, quod suadet Hebr. vox *Gabbatha:* id est, excelsus locus, quasi tribunal Lithostrotum Græcè dictum fuerit, eo quod tessellatum: *Gabbatha* Hebr. eo quod excelsum; & ut Hebraica vox ad tribunal tantum pertinet, non ad totum locum; ita & Græca vox ad tribunal tantum referenda videatur.

3. *Ad portam atrii*] Cl. *Schickardus* pag.

terum vero ad portam quæ aditum aperuit ad montem templi [4]. Etiam dignitas utriusque dispar fuit [5]. Qui enim judices ad portam montis sancti sedebant, magnificum sibi duxere, si in senatum ascriberentur, qui ad portam atrii erat. Et rursum ex hoc senatu in concilium Sanhedrin ascendere, honoris gradus fuit. Quæ omnia accuratè Rabbi Maimonides distinxit. Porrò præter Jerosolymitana hæc concilia in singulis quoque Palæstinæ oppidis [6] aliquis senatus juri dicundo, negotiisque publicis curandis constitutus est. Is erat viginti & trium virorum, qui de capite fortunisque civium [7] judices

pag. 13. *edit. Lipſ.* scribit in porta *Esdræ* fuisse; Verum malè teste *Carpzovio*, sed potius *Hasaræ*, seu *Azaræ*. Hebraicè בתרח העזרה *porta atrii*, qua intelligitur porta Orientalis atrii Israëlis, exponente *R. Job. Tobb.* in descriptione templi ad lit. א. Hæc versus dextram adjunctum habebat conclave Pinehas, versus sinistram conclave frigentium in Sartaginibus; illinc respiciebat in ulteriori parte atrii conclave cæsi lapidis: hinc conclave salis. Vid. *Joh. Henric. Otton. Lexic. Philolog.-Rabbin. pag. m.* 641. *Lightfoot Centur. Chorograph. Matth. præmiss. pag. m.* 63. *edit. Lipſ.*

4. *Ad portam — ad Montem Templi*] R. *Obadias de Bartenora ad Misch.* Porta Montis est porta Orientalis, quæ pone se habebat antemurale, ante se verò atrium mulierum.

5. *Dispar fuit*] Promotiones in his Synedriis ita instituebantur, nempè à Synedrio Trium promovebantur ad Synedrium viginti trium in atrio gentium, ab hoc ad Synedrium trium viginti in atrium mulierum, & ab hoc ad Synedrium LXXI. juxta *Maimon. de Synedr. cap.* 11.

6. *In singulis — oppidis*] Præter Concilia Hierosolymitana hæc in singulis quoque Palæstinæ urbibus constituebatur Senatus viginti & trium virorum. Sic *Gemara Babylon. Tit. Sanhedr. cap.* x. *fol.* 88, 2. *Et reliqua Synedria* XXIII. *federunt in cunctis urbibus Israëlis.* Audiamus etiam celeberrimum *Dassovium* lit. Rabbin. peritissimum in Collegio *MSto. sect.* II. *c.* 1. §. 2. ita differentem: Constituebatur etiam ratione loci in urbibus aliis, si ad minimum adessent cives centum viginti, quod Synedrium sedebat in portis urbium juxta *Maim. de Syned. c.* 1. Ubi tamen *Selden. cap.* v. *num.* 4. monet ad *Gemaræ* verba, id intelligendum esse, non quasi quælibet omninò urbs, qualiscunque esset, suum haberet sibi Synedrium Viginti triumvirale, sed in cunctis urbibus, ejusmodi Synedriis, juxta doctrinam Talmudicam, idoneis i. e. quibus incolæ minimum (Patresfamilias puto) centum viginti. Vid. D. *Carpzov. annot. ad Schickard.* משפט המלך *pag.* 13. *edit. Lipſ.* Urbs itaque illa, cui deerant incolæ (vel familiæ) CXX. Synedrio viginti triumvirali indigna habebatur.

7. *Qui de capite fortunisque civium*] Imperium & Jurisdictio Viginti triumviralium Synedriorum versabatur circa judicia civilia seu pecuniaria, item circa judicia pœnalia & capitalia, crimina-

ces sedebant, causasque omnes decidebant, exceptis paucis illis, quas ad consessum Sanhedrin relatas dixi suprà. Describit Maimonides etiam triumvirorum quoddam collegium [8], atque id fuisse in tali civitate ait, quæ centum & viginti incolas non haberet. Ego verò Aristoteli assentior, ne quidem esse eam civitatem [9]. Quemadmodum

minaliaque omnigena, exceptis singularibus ad solam Synedrii Magni jurisdictionem & imperium, ut Casibus reservatis, attinentibus. Vid. *Mischn. Tit. Sanhedr. c.* I. Et *Maimonid.* ait, *Tit. Sanhedr. cap.* V. §. 2. Judicia capitalia à paucioribus, quam viginti triumviris, qui Synedria minora faciebant, exercenda non erant, sive capitale esset hominis sive bestiæ judicium. Conf. *Selden. lib.* III. *de Synedr. Hebr.*

8. *Triumvirorum Collegium*] Sic *Maimonid.* & *Kotzensis*, citante *Seldeno* de *Synedriis*. In urbe cui deest incolarum CXX. numerus, constituebant tres judices, quoniam domus judicii nulla (Synedrium nullum ordinarium) è paucioribus constitit, quàm Tribus, ut scil. haberet plus minusque (impare constaret numero) quoties inter collegas dissensus eveniret. Synedriorum vero Triumviralium alia ex *autoritate publica* in locis pagorum idoneis habebantur; etiam in Urbibus, quibus Vigintitriumviralia neutiquam constituenda erant; Alia eorum pro re nata eligebantur, partim *compromisso* seu communi litigantium pactione ad similitudinem arbitrorum, ut loquuntur *Arcadius* & *Honorius*, *August. l.* 8. *C. tit. de Judæis.* Quod ad litis causa electos spectat; *Mişna. Tit. Sanhedr. c.* III. §. I. de eis; Litigantium pars altera sibi eligit unum & unum altera, & utrique illi eligunt sibi unum, seu tertium. Ita *R. Meir.* Et Sapientes dicunt, Bini judices (seu Electi) eligunt sibi unum seu tertium. Vid. *Selden.* in *Uxore Ebraic. lib.* I. *c.* XV. & *de Synedr. lib.* I. *c.* VII. Conf. *Carpzov. annot. ad jus Regium Schickard. pag. m.* 13. Cl. *Dassov. in MSto Colleg. sect.* II. *c.* I. addit, quod, si in urbe aliqua ejusmodi homines sapientes non reperiantur, tum neque in illa Synedrium constitueretur.

9. *Ne quidem eam civitatem*] Judæi certum numerum describunt, qui civitatem faciant; an verò hic sufficiat, veritati non videtur consentaneum. Nam licet civitas non æstimanda est ex civium multitudine, attamen certus requiritur numerus, ne nimis parva, nec nimis ampla. Hinc *Aristoteles* non semel distinguit inter ἔθνος καὶ πόλιν inter gentem & civitatem, prout *Accurs. in l. provinciales* 190. de V. S. discrimen facit inter Provinciam universam & Civitatem. Nam I. *Polit. c.* I. *Olim*, inquit, Reges imperabant singulis civitatibus, nunc gentibus. Item 3. *Polit. c.* II. Babylon, cujus ambitus tantus fuit, ut quædam ejus pars civitatem captam, ne tertio quoque die sensisse scribatur, confluxus potius fuit gentium, quam civitas. Distinguimus ergo inter populum universæ provinciæ & civitatem, quando civitatem *stricte* accipimus pro multitudine uno in loco cohabitantium. Nam interdum civitas designat quamvis ad unius Reipubl. systema conspirantem multitudinem, quo sen-

su

dum enim navis non est, quæ aut palmi unius sit, aut duorum stadiorum: ita civitas nomen amittit, modus si desit. Nam & quæ parva nimis est, suis ipsa opibus non pollet, quod civitatis proprium est: & magnitudine nimia non civitas, sed gens fit. Sed non est tam anxiè hæc ratio cum Judæo putanda. Triumvirorum fuit de injuriis, déque pecuniis [10] & bonis mobilibus judicare. Qui capitalium criminum rei erant, apud alios, quos dixi, postulabantur. Addit Maimonides *, res quasdam ejusmodi fuisse, quæ nec ad septuaginta senes, neque ad collegium viginti trium judicum, neque ad triumviros pertinerent: opus enim ad eas peculiari quodam senatorum numero fuisse. Inter has cædem numerat [11], quæ patrata in oppidi

* *In Hal. Sanhedrin*, *cap*. v.

su distinguimus inter *jus civile*, quod uni Reipubl. proprium est, & *jus omnium gentium:* interdum certo murorum ambitui inclusum populum, de quo proponit *Aristotel. lib.* III. *Polit. c.* II. dubitationem: *Utrum ad eum certus civium numerus requiratur?* eamque solvit *lib.* VII. *Polit. c.* IV. nimirum, quod, cum pauciores, quam par sit, homines, ad benè vivendum sibi non sufficiant, plures verò quàm regi possint, non minora afferant incommoda, tutissimum sit, media via incedere, & mediocrem civium copiam seligere. Ad hæc verba intendit *Cunæus* noster & opinionem Judæorum rejicit, dicentes ad civitatem requiri centum & viginti cives, qui numerus sane nimis parvus; Quare *Aristoteli* assentitur, qui mediocrem numerum requirit, talem tamen, qui se contra illatas injurias defendere possit, uti pluribus demonstravit *Arnisæ. in exercit. Polit. c.* v. *de magnitud. civit. pag. m.* 404. 405.

10. *Deque pecuniis*] Imperio & jurisdictioni *trium-virorum* suberant tam criminales, quotquot capitales non essent, quam civiles. Illorumque fuit de injuriis, deque pecuniis & bonis mobilibus judicare. Vid. D. *Quensted. in antiq. Bibl. pag.* 48. *de Syned. minor.* & *Selden. de Synedr. c. l.* Causas à Trium-viris dijudicatas collegit Vir Celeberr. *Herman. Witsius* in *Miscell. Sacr. pag.* 523. *de Synedr. Hebr.* his verbis: Res quæ ad forum Triumvirorum pertinent, sunt generatim *judicia pecuniaria*, itemque lites de læsione, de damno vel dimidio damni: id est, an damnum integrum rependendum sit, ut hi homo aut bos testato noxius damnum dent; an solum dimidium damni dati, ut si bos mansues damnum dederit. Etiam de restitutione dupli, quadrupli, aut quintupli. De vi & seductione, i. e. de stupro per vim aut fraudem non desponsatæ illato. De diffamatione; de mensis & anni intercalatione &c. Addunt etiam flagellationis decernendæ jus triumviris fuisse.

11. *Cædem numerat*] De hac cæde legitur *Deut.* XXI. ℣. I. *Quando inventum fuerit in terra, quam Dominus Deus tibi daturus est, hominis cadaver occisi, & ignorabitur cædis reus, egredientur majores natu, judices tui*. &c.

 Hanc

pidi cujusdam finibus incerto autore erat. Eam expiari oportuisse per

Hanc quinque viri vitulæ mactatione expiare debebant. Hi autem Seniores non erant juxta opinionem Judæorum ex Viginti triumviris nec Triumviris, sed ex Synedrio Magno Hierosolymitano, uti *Maimonid. de homicid.* affirmat, cujus verba Anglice reddidit *Ainsworth Comment. in Deut.* XXI. *fol.* 84. *When a slaine man is found fallen on the earth &c. they leave him in his place, and FIVE ELDERS come forth from the high Councell that is in Jerusalem, and they measure from him unto the cities that are round about the slaine man.* Verum vix esse potest, cum Synedrium tempore Mosis nec judicum fuerit. Ritus hos describit ex Maimonid. celeb. *Dassovius in Colleg. MSto. sect.* II. *c.* XVIII. sequentibus: Si homo mortuus in via reperiretur, & non constaret, quisnam illum occidisset, QUINQUE SENIORES ex Synedrio Summo Hierosolymitano proficiscebantur & terram metiebantur usque ad urbes vicinas circumcirca homicidam jacentes: quando constabat de urbe viciniore, sepeliebant hominem mortuum in loco suo, & Seniores revertebantur Hierosolymas. Synedrium autem illius Urbis vicinioris afferebat vitulam sive juvencam sumtibus civium illius loci emtam, dimittebantque illam in fluvium fortiter fluentem, ac ibi securi retrorsum decollabant. Omnes autem Synedrii Assessores istius urbis, utut numerosi essent, lavabant manus in loco decollationis dicebantque lingua Sancta: Manus nostra non effudit sanguinem hunc, nec oculi nostri viderunt, neque in manus nostras occisus venit, sed illum dimisimus sine alimentis & comitibus. Sacerdotes autem dicebant lingua Sancta: *Expia Domine populum tuum Israël* & abibant, ac Deus hoc modo Judæos expiabat, juxta *Maimonid. tract. de homicid. c.* IX. Non autem mensurabant Seniores nisi ad urbem in qua erat Synedrium excepta Hierosolyma, quia Hierosolyma juvencam decollare non poterat, quandoquidem non in tribus divisa erat. Si occisus reperiretur vicinus urbi Samaritanorum vel gentilium, plane illa mensuratio omittebatur, siquidem suspicabantur, quod *Samaritani* aut Gentiles illum hominem occidissent. Non etiam urbs vicinior decollabat juvencam, nisi numero civium æquaret urbem remotiorem, nam si in urbe remotiore cives essent numerosiores, urbs remotior juvencam decollare poterat. Homo autem occisus debebat esse vulneratus, aliàs si strangulatus vel alio modo interfectus esset, aut si non inveniretur in terra, sed suspensus esset in arbore, vel nataret in aquis non instituebatur decollatio. In eo autem loco, in quo caput projectum erat, sepeliri debebat occisus, & à loco capitis etiam instituebatur mensuratio. Quod si multi simul occisi reperirentur, urbs propinquior omnibus decollationem instituebat, ut ut autem testis unus diceret, se vidisse occisorem & decollatio institui non posset, nisi homicidium ignotum esset, si alius testis rem negaret, nihilo secius peragebatur. Juvenca illa duorum annorum esse debebat, neque illam vitia illegitimam reddebant, aliàs omnes illi actus, qui illegitimam reddebant vaccam rufam, illegitimam quoque facie-

per quinqueviros, vitulæ mactatione, ait. Plura id genus refert, quæ prudens prætereo. Non enim dictata reddimus. Illud mireris, temporum quoque ordinationem selectis judicibus [12] esse commissam. Nam de anno intercalari septemviros [13], de mense autem statuisse triumviros ait *. Sed hanc curam postea omnibus popularibus suis ademit homo sui seculi princeps, Hillel Babylonius, de quo viro honorificè illud testatur Rabbi Abraham Zacuth in libro Juchasin:
רי הלל הנשיא תקן העיבור לכל ישראל קודם שתתבטל
הסמיכה עד ימי המשיח: *Rabbi Hillel, magni concilii præses, composuit*

* *In eadem Hal. eod. cap.*

faciebant hanc juvencam. v. g. Si jugum fuisset illi impositum, si opus illa peractum &c. Non etiam Juvenca decollari poterat nisi interdiu, ita tamen ut totus dies decollationi esset congruus, neque simul duæ juvencæ decollari poterant. Decollata autem sepeliebatur & inepta erat ad omnem usum, tam ante quàm post decollationem juxta *Maim. l. c. cap.* x. Si homicida inveniretur antequam decollata juvenca esset, liberabatur illa à morte & debebat pascere; Si verò reperiretur posteaquam mortua esset, sepeliebatur in loco suo & homicida debebat mori. Et hæc sunt quæ de hoc ritu observanda sunt. Plura qui desiderat, ille evolvat Excell. *Wagenseil. Sota* ubi ex professo de his egit.

12. *Selectis judicibus*] Non intercalatur annus nisi per eos, qui sunt ad id officii electi. Itaque Synedrii Princeps deligit nonnullos, quibus ita dicit: Curate parati sitis in loco illo uti deliberemus ac consultemus, utrum annus intercalaris oporteat constitui nec ne. Atqui ab his solis qui sunt ad id invitati intercalatur. Ad hanc deliberationem neque Rex admittitur unquam, nec Summus Sacerdos. Ille, ne forte propter delectum habendum, aut belli administrationem ad alterutram partem vel intercalandi vel non intercalandi convocatos impellat: hic, ne ab intercalandi consilio deterreat ideo, quod si intercalaretur mensis Septembris in dies jam frigidos magno ipsius incommodo incurreret. Si *Præses* Synedrii abest, annus intercalatur ea conditione, si Principi placuerit. Vid. *Maimonid. de consecr. Calend. & de ratione intercal. pag.* 358, 359. *edit. à Ludov. de Compiegne de Veil. Londin.* 1683.

13. *Septemviros*] Atque ex his septem juxta opinionem *Maimonid.* omninò necesse erat, ut unus esset concilii Magni Princeps. Is erat, qui in illo consessu unius & septuaginta judicum primum locum obtinebat. Hinc horum etiam mentionem facit *Job. Henric. Otho in Lexic. Philolog. pag. m.* 279. Septem Seniores congressi sunt ad intercalandum annum *in valle Rimmon*, videl. R. Meir, R. Juda, R. Josi, R. Simeon & Nehemia, R. Lazar Ben Jacob, & R. Jochanan Sandelar; Eratque illic rupes marmorea, cui unusquisque infixit clavum: hinc quoque hucusque rupes clavorum vocatur. *Hieros. Chagigah. fol.* 78, 4.

R 3

fuit intercalationem toti Israëli usque ad tempora Messiæ: idque factum ab illo est antequam manuum impositionis legitimus actus abrogaretur. Profectò ni Hillel iste tantis malis maturè occurrisset, turbata tempora confusaque fuissent. Non enim multò pòst cessavit χειροθεσίας solennitas, sive qua septemviros triumvirosque corrigendis fastis præfectos fuisse, negat Maimonides, cum ait וכל אלו סמוכים *omnibus illis impositas manus fuisse*. Sed definimus aliquando, ne quis nos credat accuratum opus moliri; qui nihil hercle, nisi tumultuarias commentationes, extrudimus. Quicquid autem de conciliis dictum à nobis est, ad eam referri tempestatem cupimus, cum nondum Judæa Romanum victorem [14] acceperat. Multa enim ille postea mutavit [15] resi-

14. *Cum nondum Judæa victorem*] Tunc sensit *Judæa* ablatum sibi sceptrum & *Josephus antiquit. lib.* XIV. *c.* VIII. fatetur de *Pompeji* expeditione: τὴν ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν, καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν. Nec aliter *Ben Gorion*: Ex eo tempore excidimus majestate nostra, redacti in potestatem imperii Romani. Insecutum est civile Romanorum bellum, quo Antipater *Idumæus* à Cæsare impetravit, ut procurator Palæstinæ *Hyrcano* adjungeretur, cui filius *Herodes* successit *Antonii* gratia Rex à Senatu adpellatus, & ab *Augusto* post Actiacam pugnam in regno confirmatus. At posterorum fata non eadem. Filiis enim paternas possessiones ita diviserat Augustus Cæsar, ut *Archelaus* dimidiam partem ethnarchæ, non regis nomine (quanquam βασιλεὺς dicitur *Matth.* II. 22.) reliquas portiones sub titulo tetrarcharum *Antipas* & *Philippus* administrarent. Sed post novennium excidit *Archelaus*, sub *Caligula* etiam *Antipas* & uterque in Galliam relegatus fuit, aut *Antipas* in *Hispaniam* (nam sibi non constat *Josephus*) nisi cum *Scaligero* dicemus, prius in *Galliam* relegatum fuisse, deinde ut longius abesset à patria, graviusque puniretur, inde in Hispaniam deportatum. Agrippa uterque regium nomen recuperarunt, sed ut clientes Romanorum, ex horum nutu pendentes & precario regnantes. Interea *Archelai* partes ab exilio ejus usque ad *Claudii* imperium; post à morte Agrippæ majoris ad excidium usque in *Provinciæ formam Agrippæ* regnum redactum fuit, & per Cæsarum Procuratores administratum, quod satis argumento est, ablatum à Judæis sceptrum fuisse, ipsosque cessisse in Romanorum potestatem. Hæc & plura harum rerum gesta ex *Josepho*, partim ex *Dione* etiam passim cognoscere licet.

15. *Multa mutavit*] Cum autore nostro facit celeber. *Witsius in Miscell. pag. m.* 555. qui & idem affirmat autoritatem Senatus variis modis imminutam fuisse. (1) per *Gabinum* Syriæ Præsidem, qui post Pompeji victoriam, annis LV. ante natum Christum, Senatum in quinque partes discerpsit, saltem alios quatuor consessus erexit, quamvis non pari cum Hierosolymitano potestate. Fuerunt enim illi consessus curandæ magis reipubl. quam judiciorum causa, instituti: sub Senatu

refixitque, non libidine aut sævitia, sed retinendæ dominationis. In primis Gabinius, Syriæ proconsul, cum stabilitas reipublicæ multò maxima in consessu Sanhedrin esset, dissipandam ejus vim plura per oppida existimavit. Quare pari potestate quinque Synedria Gadaris, Amathunte, Hierichunte & Sephoris constituit: quinta sedes Jerosolyma erat, quæ jam pars sui & accessio fuit. Sanè quæ in cæteris urbibus posita à Gabinio concilia sunt, cum deteriora Hierosolymitano non essent, etiam diutissime post illud stetere. Mihi quidem de illis loqui Justinianus Imperator videtur *in l. 17. C. de Jud. & Cæl.* cum canonem requirit *à primatibus, qui in utriusque Palæstinæ synedriis domi-*

tu tamen Hierosolymitano, *Joseph. Antiq. lib.* XIV. *c.* X. (2) per *Herodem*, qui sub Hyrcano Rege de rebus in Gallia gestis causam dicere coactus, postea Rex factus, illos judices & Regem quoque, sustulit, exceptò uno *Samea.* Vid. *Schickardi jus reg. cap.* II. *theor.* VII. *pag. m.* 153. *seq. Lightfoot. hor. Talmud. p.* 202. *edit. Lips.* Hunc enim in honore habuit propter justitiam: & quia post, obsessa urbe ab *Herode* & *Sosio* (de qua *Gregor. Green histor. Prof. Witteb.* in *dissert. de rebus Herodis videndus*) admittendi *Herodem* auctor fuit, negans propter peccata eos posse dominatum ejus effugere, *Joseph. ibid. c.* XVII. Validis tamen ex *Talmude* argumentis intercedit *Johann. Lightfoot*, non omnes interemtos esse ad *Matth.* II. 4. (3) per varias illas transmigrationes ex Conclavi Templi de quibus *Joh. Henric. Otho in Lexico Philolog. pag. m.* 636. Vid. *Rosch. Haschan Babyl. fol.* 31. *p.* 1. *lin. ult.* Migravit Synedrium à Conclavi Gasith ad Jasnen, à Jasne ad Osham, ab Oscha ad Sepharaanam &c. Conf. *Lightfoot hor. Talm. pag.* 458. 929. 1123. 1126. (4) per ademtam à Romanis capitalium judiciorum facultatem. Cum enim Judæa in Provinciam esset redacta constitutum esse videtur, quemadmodum in reliquis Provinciis Romani imperii, ne Senatus quempiam morte afficeret, nisi Romani Præsidis consensu, servata ei reliqua judiciaria potestate. Atque huc à plerisque refertur *Joh.* XVIII. 31. Uti & Talmudicorum confessio de ablatis Senatui Judiciis, capitalibus XL annis ante destructum templum. Vide *Lightfoot hor. Talmud. pag.* 456. *edit. Lips.* Quod tamen interpretatur factum hoc esse propter homicidiorum frequentiam, in quæ cum rite animadvertere non posset Senatus, maluit conclave suum deserere, ut omnino non judicaret. Vid. *dissert. sub præsid. Cl. Danzii de Pass. Christ.* Conf. *Gemar. ad Avod. sar. fol.* 8. *p.* 2. Cum itaque Judæi in Romanorum potestatem venissent & maxima parte dominationis & potestatis privati essent & quidem Magistratibus municipalibus, secundum leges Romanas ne de servo quidem supplicium sumere licuit *l. magistratibus* 12. *D. de jurisdictione.* Hinc jus vitæ & necis ademptum fuisse plerique existimant, idque ex libris Talmudicis, uti jam dictum, probant, qui scribunt jus vitæ & necis Judæis ademptum

dominabantur. Sed in hæc nos egressi non sumus. Rempublicam enim veterem, & intemerata gentis instituta spectavimus. Cætera exequi velle, quæ conversa identidem sunt, infelicis studii sit. Non enim de illis aliquid tradi certum potest.

ptum fuisse ante eversionem urbis. Verum tamen *Judæi*, etiam secundum leges patrias ad religionem pertinentes poterant aliquem interficere, ut lapidatione blasphemos, mulieres in adulterio deprehensas &c. Et itaque jus habebant; Ast cum dicunt, nobis non licet, intelligunt de eo genere supplicii, cui Christum addici postulabant, supplicio crucis Judaicis legibus incognito. Confer si lubet not. *Philol. in Passion. Christi Edmundi Merilli pag.* 18.

Cap. XIV.

De regis creatione, & an placuerit ea numini. Cur initio rex malus à numine adscitus. Quas res in illo legendo spectaverit vates. Liber de regni jure in sanctuario positus. Quarum rerum potestas data regibus Hebræis sit. Quis honos illi à Pontif. maximo, à sacerdotibus atque à vatibus delatus. Locus Samuelis contra quosdam interpretes stabilitus. Sedendi jus in atrio sacerdotum soli regi datum, non ipsis sacerdotibus, nec aliis. Cujusmodi regibus paruerint primi homines, ex Aristot. Quidnam Hebræis regibus sanctitatem adjecerit. Non eam hinc esse, quia vates fuere. Solos reges & pontifices maximos unctione fuisse initiatos. Unguentum sacrum à Josia defossum, nec post repertum aut usurpatum fuisse sub templo secundo. Reges Samariæ an uncti fuerint.

Ait Rabbi Maimonides in parte postrema Misnæ, Israelitas tria mandata[1] accepisse à numine, quæ exequerentur cum Palæstinam

1. *Tria mandata*] Habetur hæc traditio in ipso Talmude Gemar. Babyl. Massech. Sanhedr. *fol.* C. *col.* 2. & in Beth Israel. *part.* 2. *fol.* CLIIX. *col.* I. è quo posteriori cum versione eam paulò plenius recensuit Cl. *Coccej. excerpt. Gemar. Sanhedr. pag.* 176, 177. Maimon. eandem hanc traditionem repetit in libro *Hammizvos præcept. affirm.* CLXXIII. *fol.* LXXII. *col.* I.

ſtinam tenerent. è quibus primum erat, uti regem ſibi conſtituerent; alterum, uti memoriam obliterarent Amalekitarum; tertium de templi ædificatione fuit. Mox hæc oſtendit longo quidem intervallo, diverſiſque temporibus, ſed illo tamen ordine, quo juſſa erant, confecta eſſe. quippe creatum regem eſſe, priuſquam bellum cum Amalekitis gereretur: templi autem ſtructuram non cœptam eſſe, niſi cum inviſiſſimæ iſtius gentis extremus dies veniſſet. Teſtimonia iſtius rei illuſtria Maimonides recitat, quæ huc transſcribere ſupervacuum eſt. In Deuteronomii capite decimo & ſeptimo ſummus Deus, cum Iſraëlitas expetituros regem aliquem ait, cauſam adjungit, quæ veriſſima eſt, quod omnes in vicino gentes ſub unius imperio vivebant. Ita enim eſt natura ingeniumque hominum, illam orbis partem qui habitant. pauci libertatem, pars magna juſtos dominos volunt. Nec vanè apud Tacitum Claudius Civilis ad Batavos ſuos ait, *Servire Syriam, Aſiamque, & ſuetum regibus Orientem.* Hoc ita cum ſit, permulti mirati ſunt, cur indignè tulerit Deus, ſummam rei à Samuele ad regem aliquem transferri, ſiquidem illud & probaverat antea, & futurum pro indole dixerat ſacri populi. Sed illis eruditè reſpondit Maimonides, atque indignationem numinis ex eo eſſe ortam ait, ששאלו בתרעומת ולא שאלו לקיים המצות אלא מפני שקצו בשמואל הנביא שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו: *quia regem concupiviſſent per ambiguas querelas, ſeditioſaſque voces, non uti legis præceptum peragerent, ſed quòd diſplicebat illis ſanctiſſimus vates Samuel, ad quem vox illa numinis extat,* * *Non te illi, ſed me faſtidiverunt.* Equidem ego ſic opinor [2], atque

* *In lib. 1 Sam. cap. 8. verſ. 7.*

2 *Equidem ego ſic opinor.*] In præcedentibus verbis pluribus egit Autor noſter de controverſia illa, cur Deus ægre tulerit hoc, quod populus peteret Regem, cum tamen longe ante hoc mandarit *Deut.* XVII. Hic omnes Interpretes tam Chriſtiani quam Judæi hos duos locos conciliare laborant variis rationibus, quæ omnes ad duos conciliationum fontes reduci poſſunt. Vel enim in loco *Deuteron.* agnoſcunt mandatum Dei, & hi in altero Samuelis loco Iſraëlitas non ipſa regis petitione, aut in jure petendi, ſed in procedendi modo aut aliis circumſtantiis aberraſſe contendunt. Vid. *Franciſ. Mendoza Comment. in* I. *Samuel. c.* VIII. *fol. m.* 569 *tom.* 2. vel (2) negant in priori loco contineri mandatum & hi facilius omnem Iſraelitarum conatum ipſamque adeò petitionem peccati arguunt. Qui præceptum dicunt, eligere Regem & priorem conciliandi rationem pro-

S bant,

atque id asserere non dubito, Deum immortalem non caritate, aut Reipub. curâ, imperium Sauli dedisse, sed, quoniam arrogantiam sævitiamque ejus introspexerat, comparatione deterrima gloriam Samueli quæsivisse, ut tali successore desiderabilior ille quandoque foret. Fortuita & externa videntur, sed ingens momentum habent, quæ spectata à Samuele esse in regis electione, proditum ter quaterque in sacro codice est, decora facies [3], corpus procerum [4], atque alia,

bant, in partes iterum discedunt, & in determinatione peccati Israëlitici discrepant. Quidam enim in Israëlitarum animo & intentione peccatum quærunt, & quod malo fine Regem petiissent, non ut mandatum Dei exequerentur, sed ut Ducem ad Idololatriam haberent: Ita veteres *in Siphre* & R. *Neorai* in *Jalkut* adductus. Alii in forma regiminis & ratione status, quam desiderassent, & quod cupiissent Regem, à quo ad modum cæterarum gentium regerentur, uti expresse addunt. Ita veteres in *Tosphta Sanhedr.* quos R. *David Kimchi* & *R. Levi* ben *Gerson* sequuntur. Nonnulli peccasse dicunt, quod verbis turbidis & cum querelis Regem poposcissent: ita uterque Moses *Maimon. Ægyptius* & *Nachmanid. Gerundensis.* Quidam denique, quod Regem intempestive postulassent, siquidem Deus Regis electioni certum destinasset tempus, ut primus omnium esset *David*, unde nec *Saulis* Imperium constans esse potuerit: ita *Cabbalistæ:* Atque huic priori conciliationi *Schickardus* inhæret, & ante ipsum *Cunæus noster* hoc loco, *Maimonidem* cumprimis secutus & post eum *Hugo Grotius* in *annot. ad h. l.* quod assertum cum B. *Carpzovio* non probare possimus. Quamvis enim ipsam Regiæ gubernationis formam in se spectatam Deus in populo suo non aspernaretur, utpote hoc patet Gen. XVII, 6. XXXV. 11. nullibi tamen, neque in citato *Deuteron.* neque in alio loco mandatum Israëlitis dederat, ut vel ipsi eligerent, vel eligendum peterent Regem, sed arbitrio & dispensationi suæ totum hoc mutandæ Reipubl. formæ negotium reservaverat. Falsum itaque Autoris nostri assertum, aberrasse Israëlitas tantum in forma, quod turbidis & cum querelis, tædio Samuelis adversus ipsum murmurantes Regem poposcissent. Peccarunt ergo Israëlitæ quoad rem ipsam & quoad rei modum, uti fuse *Mendoza in* 1. *Samuel. cap.* VIII. explicat.

3 *Decora facies.*] Hic autor recenset primam externam qualitatem regis eligendi. Quanquam autem ad gratiæ prærogativam parùm illa valeat, coram aspectu Dei, tamen ad honores & dignitates summas capessendas multùm semper apud antiquos valuisse reperimus: Eò usque ut formæ eximium decorem, velut præcipuum regiæ potestatis tum acquirendæ adjumentum, tum adeptæ ornamentum atque insigne præclarum ubique tradiderint. uti fuse de hac materia egimus *de Principe Christiano è sacra Scriptura*, qui proxime lucem videbit. Quod igitur ad pulchritudinem attinet, nullo modo videtur hæc in Rege contemnenda. Unde *Ambrosius lib.*

alia, quæ oculos omnium animosque trahunt. Hæc sunt, quæ summus vates in media concione commendavit, cum locutus in istæc

lib. de Parad. c. 7. Pulchritudo, inquit, ipsa & gratior corporis forma magis frequenter in vitium, quam deformitas trahit. Et licet elogia Pulchritudinis non optima apud Profanos authores, uti ex *Socrate*, *Euripide*, *Petrarcha lib.* 1. *de remed. utriusque fortuna. Ovid. lib.* 1. *Fast. Propert. lib.* 3. *Joseph. lib.* 16. *antiq. c.* 9 *Hegesip. lib.* 10. *de excid. Hierosol. c.* 38. *Horat. Satyr.* 10. aliisque constat, quia multa vitia, ignaviam, superbiam, aliaque secum trahat; attamen negandum non est, veteres hanc in eligendo Rege respexisse. Unde *Porphyr. Isag. c.* 2. proverbialiter effert: *primum quidem species digna est imperio.* Et *Theoc. Idyl.* 25. *Sicut te hac præstans forma decet.* Agamemnonis personam forte contuitus *Priamus. Iliad.* 3. Oculis adeo formosum, *inquit*, nondum conspexi, aut sic venerabilem regiam dignitatem qui præ se fert. Super *Homeri* versibus his rectè observat *Athenæus lib.* 13. in more fuisse apud antiquos, ut pro formæ dignitate præstantissimos quosvis in regium culmen subveherent. Talem pulchritudinem habuisse præstantissimos Imperatores Scriptores referunt. Nam sicut pessima forma in *Juliano Apostata*, ut refert *Gregor. Nazianzen. orat.* 4. contra illum; & in *Caligula*, *Othone*, *Galba* & similibus, ut refert *Suetonius*, non obscure prodidit illos pessimos fore Imperatores; ita plane dignitas & liberalitas formæ eos optime imperaturos præmonstravit. Quippe de *Julio Cæsare* pulchritudo affirmatur. De *Augusto* forma fuisse eximia & per omnes ætatis gradus venustissima. De Tito Vespasiano simile prodit *Sueton.* Hinc etiam concludit *Cunæus* noster in rege Hebræorum eligendo *faciem decorum* requiri, quod tamen requisitum sæpissime fallit, ut frequentissime illi pessimi, superbissimi tyranni fuerint qui eleganti forma prædicti. Nihil enim juvat forma externa pulchra, si mens interius virtutibus bonis non sit ornata.

4. *Corpus procerum.*] Procera statura in Principe maxime commendatur, (uti in tract. nostro de Principe Christiano ex Scriptura fuse demonstravimus) & dignissima Imperio censetur, dummodo ad giganteam molem non assurgat. Hinc variæ *Nationes*, penes quas olim Principum electio fuit, Principatum plerumque non deferebant, nisi iis, qui procero ac robusto corpore eminerent. Nam in *Meroë* teste *Alexandro* ab *Alexandro lib.* IV. *dier. genial.* nemo summum gerebat imperium, nisi qui pervalido corpore reliquos antestaret. *Æthiopes* narrante *Herodoto lib.* III. *c.* XXVI. Quem è popularibus maximum, & pro magnitudine validum judicabant, eum assumebant regem. Apud *Medos*, nisi qui corpore cæteris emineret. De *Xerxe Persarum* Rege mirum quid tradit *Herodot. lib.* VII. quod in exercitu suo in quo tot millia virorum essent, nemo fuerit, qui aut forma aut magnitudine corporis cum Xerxe ipso posset contendere, tanquam dignior, qui illud imperium obtineret. Ita etiam apud Hebræos legimus *Saulem* omnem populum magnitudine superasse. Plura qui legere desiderat evolvat *tract. nostr. de Principe Christiano* qui mox typis excudi curabitur.

istæc verba est. † *Videtisne, quem elegit Deus, non esse ei similem in toto populo?* Quare profectò non jam barbarorum illud duntaxat, sed hominum etiam excultissimorum est, majestatem corporis venerari, magnorumque operum illos capaces putare, quos eximia specie natura donavit. Aristotelis, maximi autoris, scitum est, si qui nascantur tantò aliis corpore excellentiores, quantò simulacris hominum antecellunt deorum imagines, dignos videri reliquos, qui his serviant. Quod si in corpore hoc verum est, multò rectius de animo id statui. sed non eadem facilitate animi pulchritudinem, atque corporis, cerni. Sed nos hæc aliorum commentationi relinquimus. Est in Biblico codice * mentio voluminis cujusdam, in quo sacrata regni jura scripsit [5] Samuel, eaque [6] sic literis tradita in tabernaculo deposuit [7]. Sed quæ referuntur illîc, haud recte assecutus Fla-

† *In lib.* 1. *Sam. cap.* x. *vers.* 24. * *In lib.* 1. *Sam. cap.* x. *vers.* 25.

5. *Jura scripsit Samuel.*] Scil. regia seu jus regium, seu tractatum de jure regio ספר משפט המלוכה librum Judicii regni. *Schickardus pag. m.* 165. negat, hunc adhuc superesse, quod diversum sit hoc משפט scriptum ab eo, quod alias *Samuel* ore pronunciarat. vid. 1. *Sam.* VIII, 11. Consentiunt alii, interque eos *Christ. Schotan. Tom.* II. *Bibliothec. Sacr. fol.* 569. Hîc, inquit, est משפט המלוכה jus regni, illic משפט המלך jus regis, quæ discriminata sunt. Verùm nihil omnino discriminis inter utrumque intercedet, si pensitaverit, *Regem* & *Regnum* veluti relata se mutuò ponere & tollere. Sive enim *jus Regis*, sive *jus Regni* dicas, semper dixeris *jus Regium*. Quare cum Dn. *Calovio Tom.* I. *Bibl. illustr. fol.* 749. nullam videmus causam, cur non admittamus, jus regium eodem nomine משפט *cap.* VIII indigitatum hic designari literis consignatum. Consentiunt Hebræi, R. *Levi ben Gerson*: משפט המלוכה *jus regni h. l. notat cùm potestatem, quam Rex habet in populum suum, tum pœnam cuilibet, qui rebellaverit adversus eum, convenientem. Et hanc ipsam literis consignavit in libro, quem coram Domino, hoc est, apud Arcam Domini reposuit, ut semper ibi inveniretur.* R. David Kimchi משפט המלוכה Jus regni illud ipsum statutum & decretum regni est, super populum, de quo *cap.* VIII. 11 scriptum. De eo dicitur, quod reposuerit coram Domino h. e. in arcam. *R. Sal. Aben Melech.* Jus regni notat statutum regni.

6. *Eaque*] Nempe quæ in jure regni seu regis fuerunt comprehensa & à *Samuele* recensita 1. *Samuel.* VIII. Non enim erant nudæ consuetudines vitiosæ, uti quidam volunt, sed jura inter Regem & populum confirmata. Audito enim jure regio acquieverunt in illo, atque confirmatum fuit hoc jus, uti pluribus ostendit B. *Osiander in annot. ad Grot. pag. m.* 535. *edit. Tubing.*

7. *In tabernaculo deposuit*] Sacer codex legitur coram Domino, quæ verba dupliciter explicari possunt. (1) accipiuntur pro omni loco, in quo pecu-

Flavius Josephus [8] est. credidit enim comprehensa illo libro esse omnia

peculiaris aliquis effectus divinæ præsentiæ relucet, ut stare coram Domino. (2) pro Sanctuario Domini, ita ut esse, vel facere vel ponere aliquid coram Domino, sit idem, atque esse, vel facere vel ponere aliquid in Sanctuario. Quo pacto *urna manna* reponi jubetur *coram Domino Exod.* XVI. 33. vid. *Henric. Ainsworth fol.* 61. Et *Num.* XVII. 7. virgæ omnium tribuum ponuntur coram Domino h. e. in tabernaculo Domini. Igitur, *coram Domino* non accipitur hoc loco priori modo, quia non significaretur certus locus in quo lex illa servaretur. Sumitur ergo posteriori modo i. e. in tabernaculo, ut *Joseph. Dionysius*, *Hugo Cardinal. Cajetan. Abulensis* & alii testantur: licet enim tabernaculum non fuerit in *Masphath*, ubi tunc erat Samuel, sed in urbe Nobe, aut quavis alia civitate, eo *Samuel* duxit legem custodiendam, uti *Abul.* advertit. Et confirmat idem *Abulensis:* nam, si libertatem, quam Romani dederunt *Simoni Machabæo* & filiis ejus, Hebræi descripserunt in tabulis æreis & posuerunt in titulis in monte Sion. I. *Machab.* XIV. 26. hoc est in templo: & si rursus Hebræi pacifcentes cum *Simone* & supremum illi Principatum conferentes, Scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis & ponere eas in peribolo Sanctorum in loco celebri. h. e. in vestibulo Sanctuarii: Si igitur hujusmodi leges humanæ non nisi in Sanctuario servabantur, illa, quam *Samuel* ab ipso Deo acceperat, in hoc loco servata sunt. Verum hic quæritur an non Samuel legem hanc scriptam intra arcam Testamenti reposuerit? Extat enim in textu *coram Domino.* Ast negativè respondemus ad hanc objectionem, quia in Arca Testamenti aut solæ tabulæ legis Mosis ut 2. *Reg.* VIII, 9. exprimitur, aut plurimum præter *illas tabulas urna aurea habens manna* & *virga Aaronis*, ut *Paul.* ad *Hebr.* IX, 4. significare videtur. Quamvis alii sint, statuentes *prope* seu juxta arcam fuisse, uti *Drusius*, *Ribera* aliique. Distincte ergo ad hanc objectionem respondit vir celeberrimus *Herman Witsius in Miscell. Sacr. pag. m.* 445. 446. qui evolvatur. Confer. B. *Frischmuth diss. Philol. de arca fœder.* Interim tamen miramur, quod *Tertullianus* dixerit *lib.* IV. *contra Marc. c.* 13. *lapides duodecim à Josua de Jordane electos in arca fœderis conditos fuisse*, cum nunquam in Scriptura de his legatur, quod hi lapides reconditi fuerint in arca. Sed recurrimus ad nostram legem scriptam *Samuelis*, de qua dicitur, quod in Tabernaculo reposita coram Domino, ut tutior servaretur. nam cum illa lex contineret, quæ à Rege in populum, & à populo in Regem servanda erant, si esset extra tabernaculum, facile quis posset pro arbitrio suo prævaricari. Hinc non nisi in sacerrimo Archivo debuit custodiri. Verum hic iterum aliquis objicere posset; si Regi hanc secum afferre populoque legere licuit, sequeretur, quod illa non in tabernaculo custodita fuerit, quia illuc extrahere cuivis non licebat. Verum respondemus, legem hanc dupliciter descriptam fuisse, unam in tabernaculo, alteram in thesauro regio reservatam, uti scriptores probati affirmant. vid. *Lyran. ad h. l.*

8. *Flavius Josephus*] Carpit Au-

omnia mala, quæ metuenda ab iniquo rege prædixerat Deus populo. Nos contra existimamus, fuisse in illo libro eas leges[9], quæ ju-

thor noster *Flavium Josephum* quod non recte assecutus fuerit hæc quæ de juribus regni seu jure regio dicta. Verba *Josephi lib.* VI *antiq. Jud.* c. V. hæc sunt: Τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι κακὰ γράψας αὐτοῖς ὁ προφήτης ἀνέγνω τοῦ βασιλέως ἀκροωμένου, καὶ τὸ βιβλίον τίθησιν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ σκηνῇ, ταῖς μετέπειτα γενεαῖς μαρτύριον ὧν προείρηκε. i. e. *Propheta Samuel conscriptis in libro omnibus, quæ illis sub regia dominatione erant eventura, recitavit ea populo Rege præsente, & librum in tabernaculum Dei reposuit, ut esset apud posteros prædictionis suæ monumentum.* Jam autem si verba *Samuelis* ad populum dicta in mentem revocamus, nil aliud concludere possemus, quam ut in libro contenta fuissent mala, quæ metuenda populo ab iniquo rege, quæ & facta sub impiis multis probat *Mendoza Comment. in* 1. *Samuel. cap.* VIII. Hanc Interpretationem affert D. *Gregor.* ad h. l. *Tyrannorum*, inquit, *jus pro eo Rege scribitur, qui abjecto Domino postulatur. Crudelis ergo lex regni, ultio est, Dominum abjicientis populi: non enim injustum erat, ut agros, & vineas perderet, qui regnantem super se Dominum sponte perdebat. Cuncta ergo, quæ contra æquitatem in hoc jure regio continentur, æqua esse cernimus, si in petendo Rege, quicquid populus deliquerat, consideramus. Nam, quod magnum onus est, si filios & filias in Regis opere inviti ponerent, quos à Dei libertate inviti tulissent? Et quòd inconveniens, si fierent servi hominum, qui abjiciebant super se regnantem Deum? Dum ergo lex regni scribitur, perpetuæ memoriæ pœna traditur, qua audaces puniantur.* Hæc sanè cum Josephi opinione conveniunt, nam in hoc jure continebantur, quæ non tam erant injuriæ à Regibus inferendæ, quàm pœnæ ab ipso Deo irrogandæ. Nihilominus idem *Divus Gregorius* in oppositam interpretationem & contrariam sententiam inclinat: *Fortasse*, inquit, *jus illud aliud fuit, quam lex ista, quæ scribitur. Hanc Samuel coram Rege ad populum loquitur, ut Rex sciat, à populo quid exquirat: sciat populus, quid exhibere suis Regibus debeat.* Eodem modo alii Interpretes exponunt, *Interlinearis*, *Lyranus*, *Hugo Cardinal. Dionysius*, *Brixianus* & *Vatablus*, qui rem clarioribus verbis exprimens, istius opinionis manifestum se demonstrat assertorem atque propugnatorem: Non continebat, inquit, lex illa jura Tyrannidis, sed jura regni & æquæ administrationis. Juxta hanc sententiam, non præcipiebat hæc lex vexare populum, sed placide gubernare. Probatur, quia aliàs non peccarent Reges vexando populum, cùm ad id divinâ lege cogerentur: & tamen constat, illos eas omnes injurias iniquissime exercuisse, ut patet in *Achabo* vineam alienam auferente & passim aliis. Ergò hæc lex non jubebat vexare populum, sed quæ optima factu erant tàm Regi, quàm populo judicabat.

9. *Eas leges*] Consentit cum nostro *Cunæo Abulensis quæst.* XXV. afferens, fuisse peculiarem aliquam legem denuò institutam, ad regnum in rebus civilibus ac militaribus temperandam: nam, ubi novus regiminis status consurgit, novæ leges dari debent, uti *Richter. in axiomat. polit.* probat. quibus

jubebant uti justitiam atque æquitatem rex coleret, utque rempublicam bene atque ex utilitate civium moderaretur: tum ne stupris aut libidinibus principem ageret: postremò, uti in magna fortuna modestiam retineret, quæ nec summis mortalium aspernanda est, & à Deo æstimatur. Ea res his verbis tradita in Deuteronomio est: *constitue regem, quem Deus elegerit ex popularibus tuis. Ne alienigenam hominem regem facito, qui non sit de gente tua. Cum autem fuerit constitutus, ne comparet sibi equos multos queis confisus reducat populum in Ægyptum. edictum enim vobis est, ne amplius eam viam repetatis. Sed nec uxores habeat plurimas, quæ pelliciant animum ejus, neque argenti vel auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio, describat sibi exemplum legis hujus, ex illo volumine, quod penes sacerdotes Levitas est, habeatque illud secum, & legat omni vita sua, uti discat vereri Deum suum, ejusque sanctiones observare, atque ut animus ejus non efferatur superbia, contemnatve cæteros.* Hæc legis verba nec obscura sunt, & summam continere ejus voluminis videntur, quod maximus vates in sanctuarium recondidit. Diximus antea, Judæos rempublicam ejusmodi habuisse, quæ in Biblico codice regnum sacerdotale * appellatur [10]. Ex

* *De quo supra, in cap.* VIII. *pag.* 48, *& in lib. Exod. cap.* XIX. *vers.* 6.

bus utatur, & quibus ordinetur: ergò hæc regia administratio denuò instituta, novam legem requirebat, præter illam, quæ in monte Sinai tradita erat, & quæ ad quemcunque Reipubl. statum pertinebat. LXX pro lege Regni transferunt *Justificationes Regis*. Quasi una eademque sit lex, qua gubernatur regnum, & qua sanctificatur Rex. Neque enim sanctus esse potest Rex, qui malè administrat, neque male potest administrari regnum, qui à sancto administratur.

10. *Regnum Sacerdotale appellatur*] Vult his verbis *Cunæus* Sacerdotium summam potestatem exercuisse in Reipubl. Hebræorum, quare regnum Sacerdotale appellat, adducitque locum *Exod.* XIX. *6.* Vos eritis mihi *regnum Sacerdotale* & *gens sancta*, putatque his verbis stabilire suam opinionem, quod unum idemque subjectum Sacerdotio & Regia majestate inter Judæos functum sit. Verùm hic locus tantum probat, Israëlitas præ omnibus Deo charos fore. Nam si primam originem Reipubl. Hebræorum aspicimus, nemo negabit, statum Ecclesiasticum à politico distinctum fuisse. His etiam verbis utitur *Petrus* I. *Epist. cap.* II. *v.* 9. & Ecclesiam intelligit, teste *Camerone in h. l.* quomodo Deus populum Israëlem appellat מלכות כהנים *Regnum Sacerdotum*. Sed quorsum appellatur Regnum Sacerdotum? quod explicandum venit. *Chaldæus Onkelos* vertit *Reges & Sacerdotes*. Itaque Sacerdotium Regale nihil aliud est, quam multitudo Regum & Sacerdotum. Sed quo pacto dicuntur, qui sunt in Ecclesia *Reges & Sacerdotes?* Nempe כהנים h. e. Sacer-

Ex quo fit sanè, ut reges eorum non res modò civicas domi militiæque moderati sint, sed religionibus [11] etiam, sacrisque, & ceremo-

cerdotes dicuntur respectu Dei, Reges, respectu aliorum. Quod ut plenius intelligatur, notandum est כהן *ministrum* significare, qui Regi proximus est & כהנה præcipua dignitas est. Quia igitur Deus consecraverat populum Hebræum cultui suo, hinc erat, ut Ecclesia Sacerdotium vocetur & fideles Sacerdotes. Et quia omnia subjecit; etiam vitam, etiam mortem pedibus populi sui, & voluit populum suum dominari in hostes suos, hinc fit, ut Ecclesia vocetur Regale Sacerdotium & fideles dicantur *Reges*. Non autem ut *Cunæus* noster vult, uti ex sequentibus patebit. Hinc *Justinus lib.* XXXVI *Hist. C.* II. §. 16 errore manifesto scribit: *Post Mosen etiam filius ejus Arvas Sacerdos sacris Ægyptiis, mox Rex creatus.* Duos Moses habuit filios, quorum neuter *Arvas*, sed alter *Gerson*, alter *Elieser* dictus est *Exod.* II, 21, 22, quorum neuter *Sacerdos* aut *Rex* fuit, sed inter vulgares Levitas numerati sunt I. *Chron.* XXIV, 14. ne quidem inter Sacerdotes, cum tamen ex familia fuerint *Cahat*, non propterea, quod ex matre *Æthiopissa* nati, sed ob causas nobis incognitas Levitis annumerati sint, quod contra *Nibusium* in *orat. inaugural. de Pontificat. Mosis* propugnat B. *Frischmuth*. Sed mittimus hæc, quia non est instituti nostri, & ad *Cunæum* nostrum nos conferimus, negantes, quod *regnum Sacerdotale* Respubl. Judæorum fuerit. Licet enim ipse Deus in lege honori Sacerdotum prospexerit, quod uberius docet *Spencerus l.*I. *de legib. Hebr. Ritual. cap.* VII. *sect.* III. *pag.* 128. id tamen falsum, quando cum Autore nostro omnem potestatem politicam tribuit Sacerdotio seu summo Sacerdoti, quam ante Reges, Judices in populo Dei ad *Samuelem* usque habuere, ut mirum sit, eundem etiam cum Gentilibus errasse errorem *Thomam Hobbesium lib. de civit. Christ. c.* XL. affirmando à *Mose*, *conditore Reipubl. Israëliticæ longe prudentissimo, ad Reges usque, summam potestatem fuisse penes summos Sacerdotes.* vid. celeb. *Joh. Franc. Buddeus de Principatu Abimelechi edit. Jen.* 1693, *c.* IV. §. 14. Volunt quidem *Pontificii* ut authoritatem & jus defendant papale affirmare, quod *Moses* Pontifex summus fuerit ante *Aaronem*; verum Epistola ad Hebræos non *Mosen*, sed *Aaronem* & *Christum* Sacerdotes summos invicem confert; nec *Moses* in Scriptura S. Sacerdos vocatur, sed Dux populi, qui Magistratum politicum gessit. conf. *Glass. Phil. Sacr. pag. m.* 1491. *Pfeiffer. dub. vexat. cent.* 3. *Loc.* 77. *pag.* 621. *Joh. Frischm. Orat. inaugur. de Pontificat. Mos. Jen.* 1649. *Andr. Sennert. diss. Philol. de* כהנים *Hebræor. ad Psalm.* 99. 6. §. 6. & *plur. Rever. Henric. Muhle in dissert. de Messia sedente ad dextram sub præsidio Clodii. Giss.* 1687. *p.* 41. Neque *Aaron* unquam Rex fuit, aut magistratus politici munere functus est, multo minus post Mosen, qui sex mensibus Aaroni superstes fuit. *Num.* XX, 23. Ex his & aliis constat, errasse *Cunæum* statuentem Rempublicam Judaicam fuisse *Regnum Sacerdotale*.

11. *Sed religionibus*] Quod iterum falsum est. Nam à tempore *Mosis* ad *Hassa-*

moniis præfuerint: erant enim personæ ἱερωμέναι *, quibus numinis jussus, & vatis vox, autoritatem, decus, atque imperium dabat. Quam-

* Id est, *sacrata*.

Hassamonaeos usque, Regnum & Sacerdotium inter Judæos fuisse distincta, docet catalogus summorum Pontificum inter Judæos, quem exhibent *Joseph. lib.* XX. *Antiq. Judaic. c. ult. Nicephor. Callist. lib.* II. *Hist. Eccl. cap.* IV. *Carol. Sigon. de Republ. Hebr. lib.* V. *cap.* II. *Bertram. de Republ. Hebr. c.* XV. *Frantzius in Schol. Sacrif. dispos.* VIII. §. 80 *seqq. Joseph. de Voisin in observat. ad Raym. Mart. Pugion. fidei ad proëm. f. m.* 15 *seq.* aliique præsertim *Selden. de success. in Pontific. Hebr. edit. Francof. ad Oderam* 1673. *Carol. Sigon. l. c. c.* VII. *cap.* I. seq. *Leusden Philol. Mixt. diss.* 24. *pag.* 158 *seq.* quanquam interdum judices è tribu Levi fuerint; *Reges* verò (excepto Saule) è tribu Juda, & cum aliquando *Saul* Rex sacrificando Sacerdotis munus sibi vindicasset, gravissimis verbis *Samuel* in illum invectus est. I. *Samuel.* XIII. 9. & *Usias* Rex cum suffitum incendendo Summi Sacerdotis partes sibi arrogare vellet, non à Sacerdotibus modò acriter reprehensus, sed & lepra à Deo punitus est 2 *Chron.* XXVI, 16. Verius *Diodorus Siculus lib.* 40. *Bibliothec. Hist. pag. m.* 1191. de Sacerdotibus Hebræorum scripsit, quod penes ipsos cultus divini ratio & administratio fuerit, quod in litibus etiam cognoverint, ostendit celeberr. *Vitringa in Synagog. veter. & nov.* cum limitatione. In eo tamen errat *Diodorus Siculus*, dum omnem potestatem politicam summo Hebræorum Sacerdoti (qualem hodie Pontifex Romanus sibi arrogat) tribuit, id enim per accidens tantum in persona *Eli* contigit, ut idem judex (non Rex) summusque Sacerdos, adeoque duplici, sacra scil. & civili potestate instructus fuerit. Judicarunt autem *Gentiles* de Regibus Hebræorum ex more gentis tempore *Hassamonaeorum*, ultimis fere temporibus, contra voluntatem Dei, quorum *Jonathas* & *Simon* filii *Matathiæ* ex tribu *Levi* è familia Hassamonæorum (de qua denominatione videndus *Hottinger. in Thesaur. Philolog. l.* II. *c.* II. *sect.* I. *pag. m.* 523) primi Sacerdotium & Principatum conjunxerunt I. *Machab.* IX. 28. *seq. c.* X. 20, 21 *c.* XIII, 7. 36, 42. tandem *Aristobulus* filius *Johannis Hyrcani*, nepos *Simonis*, sumpta corona, primus inter Judæos Rex & Sacerdos Summus extitit. *Joseph. l.* XIII. *Antiquit. Judaic. c.* XVIII. & *l.* I de *Bell. Jud. c.* II. *Egesipp. lib.* I. *de excid. Hieros. c.* II. inaudito huc usque inter Judæos exemplo. Inter *Gentes* autem *Rex* & *Sacerdotio* fungi solebat, vid. Joh. Doughtæi Analect. Sacr. excuss. 116. *pag. m.* 198. *edit. Amstel.* Don *Filip. Picinell. de i lumi riflessi. edit. Milan.* 1667. *fol. m.* 22. *part.* I. Doct. *Anton. van Dale dissert. de antiquit. diss.* II. *pag. m.* 200 *seqq. edit. Amstel.* 1702. *David* quidem Propheta & Rex, non Sacerdos, *Jeremias* Sacerdos & Propheta; non verò Rex erat; *Melchisedech* quidem Rex Salem & simul Sacerdos altissimi fuit *Gen.* XIV. 18. verum ille non ex posteris Abrahami, sed

Quamquam profectò, quemadmodum præfectura sacrorum, summaque potestas, & judicium ad illos pertinuit; ita ministerium curationemque earum rerum Levitæ, hoc est, pontifex, sacerdotesque atque adjutores eorum, suo jure, sibi vendicaverunt. Id enim illorum erat, victimas cædere, expiationes facere, leges divinas coram populo recitare, item alia munia in templo obire. Præclarè annotatum à Talmudicis est, quantò major omnibus & prophetis & pontificibus rex fuerit. Nos id obiter ex Maimonide referemus, cujus hæc verba sunt *, מצוה על הכהן גדול לכבד את המלך ולהושיבו ולעמוד מפניו כשיבא לו: ולא יעמוד המלך לפניו אלא כשישאל לו במשפט האורים: אפילו נביא עומד לפני המלך משתחוה ארצה שנאי הנה נתן הנביא ויבוא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה: Ea sententiam fermè habent ejusmodi: *Sancitum*

* *In Halacha Melachim*, c. II.

sed ipsi *σύγχεγο* erat *Hebr.* VII. 6. Errat itaque *Strabo lib.* XVI. *Geograph. f. m.* 762 affirmans Alexandrum patrem *Hyrcani* & *Aristobuli* primum Sacerdotio regnum junxisse, nam teste *Josepho Aristobulus* hujus Alexandri frater natu maximus extiterat; verius scripsit *Tacitus*, dum non à *Mosis* temporibus, sed posterioribus seculis conjunctionem imperii regii cum Pontificatu arcessit *lib.* V. *Histor. c.* VIII. conf. *Dio Cass. lib.* 37 *Hist. Rom. pag. m.* 37. Seductus forsitan *Cunæus* noster fuit exinde, quod Sacerdotes cum Principibus & Regibus quandoque confundantur ob ambiguitatem vocis כֹּהֵן quæ non præcise Sacerdotem, sed ministrum quemvis honoratiorem, sive politicus is sit, sive Ecclesiasticus notat, uti paulo ante ostendimus. Sic *Genes.* XLI. 45. ubi *Potiphar Josephi* socer & *Exod.* II. 16. c. III. 1. ubi *Jethro* Mosis socer dicitur כֹּהֵן quod per Principem æquè ac *Sacerdotem* reddi potest, præcipue tamen de ministris Ecclesiæ, qui rebus sacris & cultui divino vacant, usurpatur; conf. *Pfeiffer. Dub. vexat. Cent.* III. *Loc.* 77. *pag.* 621. *Hulsii Theolog. Judaic. l.* 1. *part.* 1. *pag.* 109. celeb. *Braun. l.* II *de vestit. Sacerd. Hebr. cap.* XXIV, §. 9. *pag. m.* 833 *seq.* Et *Eduard Pocock. Comment. in Joël. edit. Lips.* 1695 ad *cap.* 1. 9. *pag. m.* 41. Exemplum manifestum occurrit 2. *Sam.* VIII, 18. ubi filii *David* dicuntur כֹּהֲנִים B. *Luther. waren Priester* minus commodè, erant enim ex tribu Juda, cui Moses nihil de Sacerdotio promisit. *Hebr.* VII. 14. nemini autem præter illos qui ex tribu Levi nati fas erat, Sacerdotio fungi. Itaque per כהנים primarii seu principes ad manum Regis intelligendi, i. e. regis præcipui ministri aulici. conf. *Eduard Leigh. Critic. S. part.* 1. *Drus. l.* VI. *observ. c.* II. *Huet. demonstr. Euangel. propos.* IV. *de libr. Daniel.* D. *Henric. Muhle differt. Philol. Sect.* II. *pag. m.* 42. *edit. Giss.*

citum fuit, uti pontifex maximus regem veneraretur, & locum illi suum ad sedendum cederet, atque ipse staret, si quando veniret ad eum rex. At è contra, rex non stat præsente pontifice, nisi cum consulit solenni ritu oraculum Vrim. Præterea tanta regis dignitas est, uti vel ipse vates, quoties ei adest, in terram humiliter se summittat: quippe scriptum est, Nathanem prophetam venisse coram rege, & specie honoris prono ore procubuisse in humum. Quid quod ipse David, quem pridem antea vates regem fecerat, adeò veritus non est summi pontificis decus usurpare, uti sacrum ejus amiculum, quod Ephod appellant, induerit sibi, ac mox quæsiverit ex numine, an auspicatò educturus copias in hostem esset? Locus ille illustris extat in commentariis Samuëlis, quem omninò perverterunt nuperi interpretes, viri hercle eruditissimi, sed qui hîc dormitavisse, aut egisse aliud videntur. Judices ego eos omnes fero, qui vel leviter has literas attigerunt. Ecce illa verba † ויגש אביתר את האפוד אל דוד sic reddita ab illis sunt, *applicavit sibi Ebiathar amiculum Davidis causâ:* cum planè illud significetur, quod nos diximus, Davidem, acceptâ Ebiatharis sacra veste, oraculum consuluisse [12]. Sed referamus porrò, quæ ex Rabbinorum scriptis sub-

† *In lib.* 1. *Sam.* xxx. ỷ. 7.

12. *Oraculum consuluisse*] In præcedentibus satis prolixe agit *Cunæus* noster de Regibus, quod & ipsis licuerit induere Ephod & oraculum consulere, cum tamen id muneris ad solos Pontifices pertinuerit, & quidem summum. Nam is solus sacro vestitu ornatus erat, & præter illum nullus, ut si forte aliquis ex vulgô eò uti voluisset, magnum piaculum commisisset. Sane quotquot extant exempla consulti Oraculi per *Urim* & *Thummim*, illa omnia nos docent oracula semper fuisse consulta per summum Pontificem, ut videre est *Num.* XXVII. 21. ubi legimus *Josuam stetisse coram Eleazare Sacerdote*, qui oraculum consuleret. vid. *Henric. Ainsworth. comment. in b. l. fol. m.* 175. & 1. *Samuel.* XXX, 7. ubi ipse David consuluit per *Abjatharem* summum Pontificem. Errant igitur ii, qui contendunt reliquos Sacerdotes, præsertim Reges idem jus habuisse, quod habuit Summus Pontifex. Doctissimus quidem *Spencerus* utrumque probare conatur in suo tract. de *Urim* & *Thummim cap.* VI. *sect.* II. apud totam Pontificum turbam jus fuisse nonnunquam Oraculum consulendi; verum argumenta Spenceri à viris celeberrimis diu refutata sunt. Nobis jam res est cum *Cunæo* nostro, qui affirmat, Reges jus habuisse *Ephod* & *Urim* vestiendi & per ea Summum Numen interrogandi. Et quidem suæ opinioni firmandæ adfert verba quæ extant 1. *Sam.* XXX, 7. אביתר את האפוד אל דוד ויגש quæ vult ita verti: *Et induit Abjathar Ephodo Davidem.* Adeoque *Davidem* per *Urim* Deum consuluisse contendit. Huic argumento alia ad-

 didit

ſublegimus. Utique etiam in illo poſitus apex dignitatis fuit, quod Rabbi Maimonides tradit in capite ſecundo in Halacha Melachim, & in cap. ſeptimo Hal. Beth Habbechira, שאין ישיבה בעורה אלא למלכי בית דוד בלבד: *nulli homini fas fuiſſe in toto templi atrio ſedere, præterquam regi, qui ex familia Davidis eſſet.* Quare & illud ibidem paulò antè ait, אם נכנס לעורה והיה מורע דוד ישב: *ſi intret atrium, & ſit de familia Davidis, ſeſſio ei eſt.* Erat quidem illud atrium certis ſpatiis diviſum, ut pars hæc ſacerdotibus, illa populo eſſet aſſignata: ſed tamen ne præſcriptos quidem terminos aliter ſacerdotes, quàm ſtantes [13], tenebant. Senatoribus Sanhedrin autem

didit Doctiſſimus *Spencerus* loco modo à nobis allegato. Primò *Saulem* ſcil. Dei *Urim* in perſona propria conſuluiſſe 1. *Samuel.* XXVIII. 6. Deinde Reges etiam Ethnicorum, etſi aliàs per Sacerdotes oraculum adirent, nonnunquam tamen Deos conſuluiſſe, quemadmodum Regem Babylonis conſilium à Theraphim de regni dubiis quæſiviſſe legimus *Ezech.* XXI, 21. vide fuſe *Johan. Conrad. Dieter. antiquit. bibl. fol. m.* 653 654 *ſeqq. edit. Giſſ.* 1671. Simili privilegio & Regem Iſraëlis gaviſum fuiſſe conjicit. Sed fallitur doctiſſimus *Cunæus:* Nam ſi vel maxime verba illa male reddita eſſent ab Interpretibus, verum tamen ſenſum eos aſſecutos fuiſſe dubitandum non eſt. Sed ab ipſo doctiſſimo viro pejus eſſe reddita non veremur dicere. Non enim ſignificant *Abjatharem* Ephodo induiſſe Davidem; ſed tantùm Abjatharem ad Davidem attuliſſe Ephodum cum *Urim*, ut numen conſuleret. Verba illa *Davidis* הגישה נא לי האפור non ſignificant: *applica quæſo mihi Ephodum; ſed affer mihi Ephodum; ſive adfer pro me, mea cauſa.* Deinceps quando addit אל דוד ויגש אביתר את האפור id à doctiſſimo *Cunæo* male vertitur: *& induit Abjathar Davidi Ephodum*, cum verti debeat: *Et attulit Abjathar Davidi* (i. e. Davidis cauſa) Ephodum, ut ſcil. oraculum ipſe pro Davide conſuleret. Quid opus itaque, ut dicamus, ipſum *Davidem* amicuiſſe *Ephodum* & oraculum conſuluiſſe? Nunquam verbum נגש vel in hiphil הגיש ſignificare *veſtire*, quemadmodum *accedere afferre* & *adducere*, legimus.

13. *Quamſtantes*] Sacerdotibus Hebræorum ubicunque locorum in templo, in atrio & in Sanctuario, cum ſacra faciebant, ſuper pavimento ſemper nudis pedibus ſtandum erat, ita quidem, ut, ſi forte quis inter miniſtrandum ſtetiſſet, etiam ſuper veſtem aliquam aut aliud inſtrumentum, quod forte ibi jacebat, aut ſuper beſtiam, ut agnum, aut tale quid, imò vel ſuper pedes ſocii ſui, totum ſacrificium prohibitum fuiſſet. Sic enim docetur *Codic. Sevach. cap.* VII. *Miſchn.* 1. Si quis ſteterit ſuper inſtrumenta, aut ſuper beſtiam, aut ſuper pedes alterius, illegitimum reddiderit ſacrificium. *Caph Nachat* hujus traditionis rationem reddit, inquiens: *Quia neceſſe eſt, ut nihil reperiatur quod pedes Sacerdotis à pavimento ſeparet.* Debebant igitur Sacerdotes

tem sedendi jus fuisse, sed : בחצירה של חול *in medio ejus loci, qui prophanum vulgus capiebat*, autor Maimonides est in Hal. Beth Habbechira in cap. septimo. At sacratiora atrii [14] spatia neminem sedentem, nisi regem [15], adspexêre; ut hoc ille eximium præ sacerdotibus

tes *stare super pavimento*. Vide etiam *Maimonid. Hilch.* ביאת המקדש *cap.* v. *Halach.* XVII. his verbis differentem, quæ latine reddita ita sonant: *Quicunque ministerium Sanctuarii præstat, debet in pavimento stare, si verò aliquid reperiatur, quod eum à pavimento separet; veluti si stet super aliquo instrumento, aut bestia, aut super pedes alterius, sacrificium illegitimum erit.* Idem quoque docere videtur *Gregor. Nyssen. orat. in Cantic.* volens hoc ipsum, inquit, pedi Sacerdotali cultus pulcherrimi loco esse, quod ab omni tegumento nudus ac immunis esset, quia scil. istis in sacro consistendum pavimento.

14. *Sacratiora atrii loca*] Varia fuisse templi atria ex Rabbinis constat, & *R. Maimon. in Hal. Beth Habech. c.* I. *l.* XIX. quatuor recenset, scil. atrium gentium, atrium mulierum, atrium Israelis & atrium Sacerdotum. vid. *Joh. Henric. Othon. Lexicon Rabbino-Philolog. pag. m.* 55. *edit. Genev.* quorum unum altero semper sanctius fuit, uti fuse demonstravit cl. *Johann. Dieter. Walther in discurs. Philolog. de adyto, Sancto ac vestibulo templi Hierosol. edit. Regiomont.* 1697. §. 14.

15. *Neminem sedentem nisi regem*] Scitum est Talmudistarum famosissimum nulli licitum esse *sedere in Atrio Israëlis* sive in atrio interiori præter Reges prognatos ex familia Davidica *uti Maimonid. Beth Habech. c.* VII. confer. *celeberr. Braun. de vestitu Sacerdot. Hebr. lib.* II. *c.* XXVI. *Joh. Henric. Otho* in Lexic. *Rabbino-Philologico edit. Genev. pag. m.* 58, 59. cl. *Schickardus in* משפט המלך *pag. m.* 235. *edit. Lips. & annot. B. Carpzov. in h. l. Henric. Ainsworth. Comment. in Deut.* XXXI. 10. *fol. m.* 142. *edit. Londin.* Imò *Misch. Sot. cap.* VII. §. 8. *pag. m.* 678. *ex edit. celeberr. Wagenseilii* certum suggestum tribuit, his verbis: *parabant Regi suggestum ligneum in Atrio, huic insidebat.* vid. citat. Author. annotat. *doctissimas pag.* 680. Hoc non contenti Rabbini, *thronum* fuisse putant, quem magnificis verbis *Jacob Juda Leo* describit, cujus verba recitata reperiuntur apud doctissimum & de Republ. literaria optime meritum *Campegi Vitringam in Synagoga veteri & nova pag. m.* 30. Hoc autem *Talmudistarum* figmentum, quod Rex solus potestatem habuerit *sedendi* in atrio ex prosapia *Davidis* originem traxit ex loco 2. *Samuel.* VII, 18. ubi sic habent verba de *Davide:* ויבא המלך דוד וישב לפני יהוה *& venit Rex David & sedit coram Jehovah.* Antecedentia hæc sunt. Deus pollicitus erat Davidi per *Nathanem* Prophetam insignia beneficia, per quam orationem excitatus Rex ad gratias agendas Deo, *venisse* dicitur, & *sedisse* coram Jehova, sic enim Interpretes transferunt. Hinc illi concludunt, licitum fuisse Regi ex *Davidis* familia in *atrio sedere*, sic tamen ut hæc sententia non caruerit oppositione. Audiamus R. *Abarbanel.* qui eadem penè verba habet,

bus habuerit, quasi Deum propius contingeret, & religionum major antistes esset. Utique, si ad alias gentes eatur, Aristoteles primos mortalium ait fermè habuisse eundem & regem & sacerdotem. Id quod haud pravum videri potest, propterea quòd illi naturam adhuc incorrupti sequebantur, & quantò propius ab ortu & divina progenie aberant, tantò melius, quæ erant recta, cernebant. Sed ut de Hebræorum regibus dicamus, magnopere ea res conditionem illorum sacravit, quod unctione initiati [16] essent. Hoc enim illis, pon-

bet, quæ *Kimchius. Abivit verò coram arca Domini ad laudandum celebrandumque Dominum hujus rei gratia, & pro posteritate sua petendum ea, quæ illi ad hoc essent necessaria. Hoc verò illud est, quod dicunt:* וישב *& sedit coram Jehova, h. e. in precibus supplicationibusque. Sapientes verò nostri beatæ recordationis hinc adstruxerunt in Allegorica Psalmorum expositione, quod nullis licitum sit sedere in Atrio, nisi Regibus, qui ex Davide orti sunt. Sunt verò ipsorum sententiæ divisæ. R. Huna enim nomine Rabbi Ismaëlis defendit, quod ne ipsis quidem Regibus ex familiâ David ibi sedere licitum sit, quia Angelis, qui superiora incolunt, sedere non permittitur, secundum id, quod dicitur: Seraphim stabant desuper. Consentiunt loca, & omnis exercitus cælorum stabat apud ipsum* &c. In his Abarbanelis verbis detegitur ratio, quæ robur dedit huic Magistrorum opinioni de prærogativâ sedendi in atrio; dein etiam hoc ex iis proficimus, quod hæc sententia absque contradictione recepta non fuerit apud ipsos. Quod verò ad hunc locum attinet, non videmus, quid obstet, quo minus verba ישב לפני יהוה vertantur: *& restitit coram facie Jehovæ.* Belg. *Ende hy bleef voor 't aengesichte des Heeren.* Certum est, verbum ישב aliquando venire in significatu *permanendi.* Et ita probabile non videtur, Davidem has preces fudisse sedentem. Probat ergo multis argumentis *Celeber. Campegi Vitringa à pag.* 30. *ad* 39. *de Synagoga veter. & nova,* Reges non *sedisse*, sed *stetisse*. Et ita *Cunæi* sententia non firmo stat talo.

16. *Unctione initiati*] Quidam sunt, qui inter inaugurationis Regalis ceremonias ponunt collocationem in throno seu solio, quam colligunt ex 1. *Reg.* 1, 48. Nos verò inter præcipuas & primas inaugurationis ceremonias *Unctionem* ut antiquissimam & ita ordine primam ponimus. *R. Mos. Maimon. Halacha Melach. c.* 1. §. 8. inquit: *Cum Reges inaugurant, ungunt eos oleo unguenti, sicut dicitur* (1. Sam. x, 1.) *accepit Samuel vasculum olei effuditque super caput ejus & osculatus est.* Rex itaque ungitur oleo, ut ejus imperium de cælo confirmatum esse doceatur: Hinc addit Samuel hæc verba dicens: *Ecce unxit te Dominus in Principem.* Hæc unctio propria Regibus Judæorum fuit, quam & ante *Reges* hos *Gentiles* in usu habebant; deinde etiam hic ritus ad alios populos manavit, uti & hodienum moris adhuc est. *Unctione* ergo in Israële & *Juda* Reges designabantur, inaugurabantur & initiabantur, uti apparet in *Saule, Davide, Salomone, Jehu* aliisque. Quod *Unctio*

pontificibusque maximis [17] proprium fuisse Talmudici tradunt. Ex sacer-

Unctio longe ante hæc tempora scil. Saulis in usu fuerit, testatur *Apologus*, quo ad *Sichemitas Judic.* IX. usus est *Joatham*, ubi ỳ. 8. dicitur: *Iverunt ligna, ut ungerent super se Regem* & ỳ. 15. *Si verò vos me ungitis.* Apologi autem & allegoricæ locutiones ex eo plerumque sumuntur, quod magis usitatum & notum est. vid. *Serar. Comment. in h. l. quæst.* X. *pag.* 254. Idem inquit *Comment. in* I. *libr. Reg. p.* 41. *Allusiò fieri videtur ad unctionem, quæ illis temporibus usitata jam erat, non tamen apud Judæos, cum Regem nunquam habuissent, sed apud alias gentes.* De prima unctione legimus à Samuele peracta I. *Samuel.* X. quam adhibuit in unctione Regum *Hebræorum;* Unde *Tertullian. lib.* III. *contra Marc.* carminibus scripto. *c.* V.

Mirificus Samuel, cui Reges ungere primum
Præceptum, dare Chrisma, viros ostendere Christos
Talibus in vitæ spatio laudabilis egit
Ut quoque post requiem prophetica jura teneret.

Hinc adhuc hodie Reges nostri temporis unctione initiantur, de quo ritu videndi sunt *Seldenus de titulis honorum* qui fuse de hâc re egit. celeb. *Becman. de notit. dignitat. Petr. Gregor. Tholosan in prælud. optimi Jurisconsulti lib.* I. *cap.* XI. *pag. m.* 47, 48. *seqq. edit. Lugd.* 1583. *Lorin. Comment. in Levit. c.* VIII. *fol. m.* 217. aliique.

17. *Illis Pontificibusque maximis*] Asserit *Cunæus* noster unctionem tantum Regibus & Pontificibus maximis propriam esse, sequiturque illorum opiniones, qui unctionem *Prophetis* denegant, & hi sunt *Nicolaus de Lyra*, *Carthusianus*, *Barradius* aliique, qui probabilibus rationibus ostendunt, quod *Propheta* non oleo materiali uncti fuerint. Has ergò Anglus doctissimus & Episcopus *Gr. Williams* in opere anglice scripto vocato *the best religion edit. Londin* 1636. *fol. m.* 550. adducit sequentibus verbis: Because (1) we read but of one, even *Elizæus*, that was ever bid to be annointed. (2) Because we do not read, that *Elias* did annoint *Elizæus*, but only threw his cloke over him, which throwing of his mantle, *Carthusianus & Lyra* do call his annointing; and therefore they do expound the word, *unges Elizæum*, to signifie nothing els, but *eliges Elizæum & creabis eum Prophetam.* (3) Because a little before, the phrase of annointing was twice used, for the annointing of the two Kings *Hazael* and *Jehu*, and therefore the same phrase was still used to annoint *Elizæus* for the appointing of him to be a Prophe. (4) Because God himselfe seemeth to put a difference betwixt *Christos* and *Prophetas*, the annointed and the Prophets, when he saith, *touch not mine annointed and do my Prophets no harme;* as if *Prophets* were not included in the word *Christos*, mine annointed, but rather were of another Kind; and because extraordinary, therefore not to be ordained with this ordinary rite, which belonged properly to the office of *Kings* and *Priests*, which though they were most excellent, yet were they *successive* and *ordinairie.* (5) Because S. *Augustine* saith, that *due*

ſacerdotibus autem illud adjungit, qui [18] משוח מלחמה ab ipſis dictus

duæ perſonæ illo tempore ungebantur Kings and Prieſts & in duabus perſonis præfigurabatur futurus unus Rex & Sacerdos, utroque munere unus Chriſtus, & ideò Chriſtus à Chriſmate i. e. *unctione.* and ſo both *Ruffinus* and *Cyprian* were of the ſame mind. And to theſe we may add, that *Petrus Cunæus*, ſpeaking of this annointing, ſaith, *hoc regibus Pontificibuſque maximis proprium fuiſſe Talmudici tradunt.* Denique concludit: And ſurely, as they do not abſolutely deny but the Prophets might be annointed, ſo do not i abſolutely deny but theſe reaſons may be true, to prove that the Prophets were not annointed. Hæ ſunt rationes, quas adducunt Scriptores, qui unctionem Prophetis negant. Interim tamen videtur hic Anglicus Scriptor his dictis non calculum album adjicere, cum paulo poſt in hæc prorumpat verba: *yet i am inclined with S. Clemens, Euſebius and others, to thinke, that theſe three ſorts of men were annointed with material oyle.* i. e. attamen opinio mea eſt S. Clementi & Euſebio aſſenſum præbere & affirmare, quod tria genera hominum oleo materiali uncta fuerint, ſcil. *Sacerdotes. Exod.* XXIX. 7. (2) *Reges, ut Saul & David.* I. *Sam.* X. I. (3) *Prophetæ.* I. *Reg.* XIX, 16. quia hæ tres perſonæ exterius unctæ referebant unctionem Chriſti internam ad *Sacerdotem, Regem & Prophetam.* Hanc ſententiam acriter defendit *Maëſtro Fray Facundo de Torres Abad del Monaſterio de San-Benito & Real de Sabagun in Philoſophia Moral de Ecleſiaſticos edit. Barcelonenſ.* 1621. *fol. m.* 42, 43. cujus verba Hiſpanica huc adſcribere non pigebit. *Uncion tan perfeta que todas las de los Reyes, Sacerdotes y Prophetas antiguos fueron ſombra y figura della. Ungir a alguno no es otra coſa que conſagrarle y ſantificarle para & ſeruicio de Dios: aſſi ſe collige* de Euſebio lib. IV. de præpar. Euangel. *y otros. Tres generos de perſonas acoſtumbraron a ungir los antiguos: ungieron los Sacerdotes, ungieron tambien los Reyes: Samuel ungio a Saul, y fueron ungidos David y Salomon: y veeſe propria mente eſta ceremonia en el libro de los Iuezes, donde ſe dize: Iviſſe ligna, ut ungerent ſuper ſe Regem, que aun en elecion tan metaphorica ſe aprovechò del nombre de unction. Ultima mente fueron tambien ungidos los Prophetas, como conſta claramante del lib.* III. *de los Reyes. Eſtas unciones aſſi materiales y exteriores eran unas ſagradas ceremonias, con que ſe conſagraua alguno, ó por Sacerdote de Dios, ò por Rey de ſu pueblo, ò por Propheta y predicador ſuyo, y todas ellas fueron figura de la ſantidad, de conſegracion interior y eſpiritual, que ſe bavia de allar en Chriſto, aſſi en el ſer Sacerdote, como en ſer Rey, Propheta y predicador.* Ex quibus & aliis ſatis conſtat, unctionem non ſolis Regibus & Pontificibus ſed etiam Prophetis communem & propriam fuiſſe; Reſpiciebat enim Chriſtum, cui hæc tria officia, Sacerdotale, Regium & Propheticum conveniebant, uti ex Theologorum Scriptis & Scriptura Sacra patet; quare neceſſum fuiſſet, ut etiam *Cunæus* noſter Prophetas addiſſet, quos planè omiſit.

18. משוח מלחמה] Hic erat Sacerdos

ctus est propterea quòd auspiciorum causâ ungebatur ; ut prosperè res bellica succederet. Ea unctio celsitudinem quandam divinam [19] regi-

dos castrensis, Feld-Prediger quem משוח מלחמה unctum belli vocabant. De hoc agit Cl. *Schickardus cap.* I. *Theor.* IV. *pag. m.* 77. edit. Lips. in suo משפט המלך his verbis: Et quoniam huic oleo virtutem sanctificandi tribuit Scriptura, ideo etiam extraordinarie illos ungebant, quos Respubl. in subitaneo periculo Duces belli requirebat, ut hoc signaculo ad fortitudinem animarentur, unde *Maimonidi Kel.* I, II. משוחי מלחמה uncti castrenses appellantur. *Et cap.* V. *Theor.* XVIII. *pag. m.* 369, 370. ex *Maimon. Hal. Melach. init. c.* VII. hæc recenset: *Ordinant Sacerdotem, qui loquatur ad populum tempore belli eumque ungunt oleo sacro & hunc appellunt* משוח *Mesuach unctum.* Hujus mentio fit *cap.* VIII. *Mischn. Sota pag. m.* 839. ex edit. *celeberrimi Wagenseilii* ab initio: משוח מלחמה *Sacerdos ad bellum unctus.* Ad quæ verba notat ex *Codice MS. Ez. Hechajim, Hilchot. Melach. Umilchamotav. c.* II. *& in Smag* quoque *fol.* 192. *col.* IV. *Imperatum nobis est, constituere Sacerdotem aliquem, qui in bellum ituros alloquatur* ומשחין אותו בשמן המשחה ונקרא משוח מלחמה *atque hic oleo sacro-sancto inungitur, vocaturque Unctus bello.* Erat hujus usus, tam in bello arbitrario, quam jusso à Deo uti ex *Maimonid. Hilchot. c.* VII. §. I. recenset Anglus *Henric. Ainsworth. Comment. in Deut. cap.* XX. *fol. m.* 80. *edit. Londin.* Hic tantum minor, quoad dignitatem, erat summo Sacerdoti, ut affirmat autor libri *Schilte Haggibborim fol.* 35. *col.* 4. *Iste verò Unctus scil. belli vel bello anteibat Vicarium Summi Pontificis, ob unctionis reverentiam, nam Vicarii nulla ad id munus sacro oleo inauguratio.* Hoc tamen discrimen observabatur inter summum Pontificem & Unctum bello, ut prioris filii succederent parenti, posterioris autem non succedebant in locum teste *Maimonid. in Cele Hammikdasch cap.* IV. *sect.* 21. sed instar gregariorum Sacerdotum erant. Ille ipse etiam, quando ministrabat in Sanctuario, quatuor tantum vestibus indutus, ut alii, ministrabat. conf. *Henric. Ainsworth. c. l.* sed cum *in lib.* II. *cap.* XX. hujus quoque mentio fit, cætera ad illum locum reservabimus.

19. *Celsitudinem divinam*] Cur Reges uncti fuerint author noster hanc reddit rationem, quia unctio illa celsitudinem & majestatem addidit, ut proinde sacram quodammodo dignitatem obtinerent, ut D. *Augustin.* & *Isidor. lib.* II. *de offic.* testantur. Convenit cum his fere R. *Isaac Abarbanel. Comment. in* I. *Reg.* I. qui duplicem usum unctioni tribuit. *Unus erat,* inquit, *ut esset signum divinæ electionis. Propterea enim, ut res aliqua, aut persona, quam eligeret Deus, distingueretur ab aliis rebus, & à fratribus suis, conveniens erat, ut fieret in ea quædam actio, qua distingueretur, & ea ipsa documento erat, electam esse. Atque idcircò ungebatur, ut illa unctio esset signum & indicium distinctionis ad exaltandum eam. Sic ergo & Regem, cujus electio juxta os Dei erat, decebat ungi, ut sciremus esse eum electum: ideò inquam ungebatur. Alter finis erat, ut disponeretur illud unctum ad accipiendum*

V in-

regibus, majestatemque addidit, sacrosancti in terris ut essent, & commercia cum numine haberent. Sanè, quod interdum illi eâ tempestate ceremonias, religionesque constituerunt, aut restaurarunt, nequaquam illud ex hac re factum est, quia vates fuerunt: perperam id existimatum à quibusdam est, neque probari hercle potest. Etenim, si Davidem unum, & fortasse etiam Saulem, exceperis, cæterorum nemo quisquam divino afflatu futura prædixit. Sed omninò Salomo, & Josaphatus, Ezechiasque, & Josias, atque alii jus & potestatem in res divinas exercuerunt, quia vis sacri unguenti [20] per-

influxum divinum, & per hanc ipsam unctionem propius ei adesset providentia cælestis. Annon enim vides, quod, ut in Mischna dicunt, super Pontifice maximo interrogante per Urim & Thummim, præsentia divina requieverit, locutusque ille sit per Spiritum Sanctum? Id quod similiter in Regibus quoque videmus. Nam super Saulem, ut primum unctus esset, irruit Spiritus Dei & prophetavit & conversus est in virum alium, idque unctionis causa. Sic & de Davide dicitur (1 Sam. XVI, 13.) *& unxit eum in medio fratrum ejus, & irruit Spiritus Domini in Davidem ab illo die & deinceps.*

20. *Vis sacri unguenti*] Hic author noster expressis verbis statuit, & Reges oleo sacro unctos fuisse, id quod *Becanus Tom.* III. *opuscul.* VII. *cap.* VII. *quæst.* IV. sex argumentis impugnare conatur, asserens, *Pontifices* solùm unctos esse oleo sacro & aromatico; Reges verò oleo simplici ac communi; Ast quid Jesuita intendat, facile subolere licet, scil. ut Pontifices Regibus præferat. *Serarius* & oleo sacro & vulgari Reges ungi potuisse ait. Verum Clar. *Schickard.* in suo משפט המלך *pag. m.* 78. *edit. Lips.* asserit ex Rabbinorum assertis scil. *Maimonide, Reges familiæ David oleo sancto, reges autem Israëlis unguento balsamo unctos fuisse*; cui adstipulatur *Schindlerus in Lexic.* in radic. פכה .& פך qui existimat, *Saulem* balsamo tantum fuisse unctum. Conf. *Joh. Henric. Otho in Lexic. Rabbino-Philolog. pag.* 670. *edit. Genev. Genebrar. in Psalm.* LXXXVIII. ex doctrina Cabalistarum tradit quoque duplex fuisse oleum: unum à Samuele confectum & consecratum, quo unxerit Regem *Saulem*; alterum à Mose, quo Sacerdotes tantum ungerentur. Addit verò, dispensatum fuisse à Deo, ut *David* & cæteri Reges de familia David, illo oleo per Mosen consecrato ungerentur, in gratiam Christi de illa stirpe nascituri. Sunt qui dicunt, quod Reges oleo sacro non fuerint uncti ex hoc fundamento, quia Rex & Sacerdos diversas jurisdictiones haberent, & unius esset sacra, alterius profana. A diversitate jurisdictionis ita inferunt, quod illi, quorum jurisdictio sit sacra, oleo sacro, quorum autem jurisdictio profana, oleo prôfano sint ungendi. Verum quod attinet Cl. Schickardi ex Rabbinis deducta opinio, eò minus placet, quòd firmum in sacris literis non habeat fundamentum, & putamus sine discrimine Reges oleo sacro unctos fuisse; omnes enim ungebantur, non solùm fideles, ut

pervaserat ad eos. Hoc unguentum conficere Moses jussus est, ex illis aromatum generibus [21], quæ Maimonides describit in Halacha Cele Hammikdasch in capite primo. Ajunt autem Talmudici, adhibitum illud initiationi, consecrationique fuisse usque ad tempora Josiæ [22], qui illud in templo recondidit sub humum in loco abdito secre-

ut *David*, sed etiam infideles ut *Jehu*, uti *Lyra*, *Abulens.* & *Genebr.* testantur. Et ratio esse potest duplex. *Una*, quia, licet Reges improbissimi essent, tamen ad aliqua Dei obsequia creabantur, quæ ab illis sine unctione sacra exerceri non congruebat. Altera, quia, licet persona Regis profana esset, tamen dignitas erat sacra: unde etiam Reges propter improbos mores contemnendi, tamen propter sacram dignitatem venerandi erant. Ad alterum putamus dispensationem supervacaneam esse, nam si credimus *Isidor. lib.* II. *de Eccles. offic.* omnes Reges oleo sancto ac de tabernaculo ungebantur; unde *Abulens.* & *Lyra* in *Exod.* & alii tradunt, eodem oleo Reges & Pontifices inaugurari solitos, ut utrique ad parem sanctitatem eniterentur. Vid. *Mendoz. Comment. in* I. *Samuel Tom.* III. *fol. m.* 62. Stat ergo firmo talo, omnes sacro oleo unctos fuisse. Unde *Tertullian.* lib. contra Judæos *cap.* XIII. cum de sacro oleo loqueretur, chrisma legale appellat, haut dubiè à Regibus ungendis. Et paulo post asserit, in templo fuisse cornu olei, de quo Reges ungebantur: in templo autem non nisi sacrum oleum servabatur. At vero D. *Augustin. lib.* II. contra literas *Petiliani Donatistæ c.* XLVII. *&* XLVIII. *in* VII. *To.* late probat, *Saulem* habuisse unctionis sanctitatem: & clarius *Sulpitius Sever. lib.* I. *Histor. Sacr.* Saul, *inquit*, sacerdotali prius à Samuele unguento perfusus, constitutus est Rex. Ergò & hic sacro oleo unctus fuit. Accedit D. *Cyprian. lib. de oper. cardinal.* Christi titulo, de *unctione chrismatis*, ubi *de sacro oleo* locutus, *Hoc oleo*, inquit, antiquitus Sacerdotes sacrabantur & Reges. Confer. *Johan. Lorini Comment. in lib. Psalm. Tom.* II. *fol. m.* 844. *in Psalm.* LXXXVIII. ℣. 21. qui eandem fovet opinionem.

21. *Ex illis aromatum generibus*] De oleo unctionis integrum tractatum ex Hebræorum antiquitate cum biblica, tum Talmudica edidit *D. Balthasar Scheid. Profess. quondam Argentorat. Anno* 1665, qui vice commentarii esse potest in hac materia. Similiter de oleo Unctionis disputationem *Jenæ* habuit Cl. *Waymar*, qui omnes partes bene enucleavit. Confer *Joh. Henric. Ursin. lib.* III. *hort. aromat. c.* V. *pag.* 212. *seqq.* Merentur etiam ut evolvantur eruditissimæ annotat. B. *D. Carpzovii ad Schickardi* משפט המלך *cap.* I. *Theor.* IV. *pag. m.* 64, 65. qui ex professo de his aromatum speciebus egit. Vid. *dissert. Cl. Ern. Christian. Boldich. de Pontifice Maximo Hebr. cap.* III. *edit. Jenens. Henricus Ainsworth. Comment. in Exod. cap.* XXX. ℣. 23. *seq. fol. m.* 129. *edit. Londin.*

22. *Ad tempora Josiæ*] Plurimi Doctorum figmenta & traditiones Hebræorum sequentes statuunt, unguentum seu oleum sacrum *Josiam* abscondisse, vid. Cl. *Schickardi* משפט המלך

secretoque, quem diu ante summa cura rex Salomo paraverat [23], cum ex vatum responsis didicisset futurum olim uti templum ab Assyriis solo æquaretur. In eodem specu Talmudici arcam quoque icti fœderis testem, & Aronis baculum, tum lapides Vrim & Tummim cum residuo Mannæ posuisse Josiam [24] tradunt, eorumque omnium nihil

pag. m. 69, 70. Ita Cl. *Ern. Christian. Boldich.* in *dissert. de Pontific. Maxim. Jenæ habita*, *cap.* III. §. 2. disserit: Oleum enim sacrum absconditum est juxta ipsos (Rabbinos) à *Josia* in templo sub humum in loco abdito secretoque, quem diu ante summa cura Rex Salomo paraverat, ex vatum responsis de excidio templi certior factus. Sed quis vidit, quod *Josias* absconderit, cum & ipsi Rabbini discordes sint, quis absconderit? Quidam Jeremiam; quidam Josiam statuunt, & quis unquam aliquid certi in re dubia statuet? Falsum & figmentum tantum Rabbinorum est, uti fuse demonstravit *B. Carpzov.* in dissert. sub præsidio *B. Sebastian. Schmidii*, *Quonam arca fœderis pervenerit? edit. Jenens.* 1676.

23. *Rex Salomo paraverat*] Fingunt iterum Rabbini sibi speluncam quam Salomo Rex fecisse dicitur, eum in finem, ut arca cum suis rebus absconderetur. Audiamus R. *Abarbanel* fuse disserentem: *Sapientes nostri*, inquit, *b. m. tradiderunt*, *Salomonem Regem*, *cum ædificaret templum*, *fecisse structuram sub pavimento*, *ut illic absconderetur arca*, (*quod ipsi constaret & perspectum esset*, *domum illam aliquando vastatum iri*) *idque in locis occultissimis & profundissimis*, *lapideque super imposito texisse. Josiam autem illic reposuisse eam*, *unà cum omnibus*, *quæ in ea erant.* Hæc *Abarbanel*, cui oppido contradicimus, quod de spelunca abdita minus convenienter statuat. Fundamento plane lubrico innituntur: siquidem ad eam rem solum *Josiæ* ad Levitas mandatum producunt Rabbini 2 *Chron.* xxxv, 3. *Ponite arcam sanctitatis in domo*, *quam ædificavit Salomo.* Hinc Logica sua Judaica deducunt, *Josiam* Levitis dedisse in mandatis, ut arcam & oleum unctionis ad specus profundas detruderent. At longe alius verborum sensus est. Jubet enim Arcam quæ ab impiis Regibus atque Idololatris è loco fixo in alium fortassis Templi locum mota fuerat, restituendam in domum, quam ipsi *Salomo* consecerat, nempe locum suum, uti prolixe B. *Carpzovius* cit. dissert. disserit. Nec illud huc quadrat, quod habetur I *Reg.* VI, 19. quo tamen firmissime nititur Rabbi: *Et adytum in medio domus intrinsecus paravit*, ad ponendum illuc Arcam fœderis, q. d. intrinsecus, in ipso nempe Adyto, quod in medio domus erat, & in quod semel ingrediebatur Summus Pontifex, decenter omnia disposuit, ne quid desit, quando arca in illud inferenda esset.

24. *Posuisse Josiam*] Asserit ex Talmudistarum traditionibus, quod omnia quæ in Arca fuerint à *Josia* abscondita fuerint nec quicquam de his in templo secundo reliquum fuisse. Verum hic se opponit R. *Asarias Edomæus* in libro מאור עינים *part.* III. *c.* LI. asserens, Arcam primis annis adhuc in Templo secundo fuisse. Ansam ipse

nihil quidquam Judæis restitutum esse, cum reversi Babylone in patrias sedes templum secundum extruerent. Quare ex illa tempestate regibus, pontificibusque haud fuit ex initiationum mysteriis eadem majestas. Sed nec ceremoniis plerisque ac sacris tam præsens adfuit numen [25], ut ante solebat. Jactant illa vulgò Judæi, quæ in libro Juchasin refert Rabbi Zacuth: אש על המזבח רובץ ככלב כי בטל כחו שחסרו המשה דברים בבית שני ובבית ראשון היה כאריה: *Ignis super altare cubabat, tanquam canis, quia vis ejus extincta erat, postquam quinque res defecere in posteriore templo. At in priore erat ignis iste velut leo.* Enimverò ait eruditissimus scriptor, illa quinque defecisse,

ipsi dederat dictum Prophetæ *Hagg. cap.* II, 10. *Major erit gloria domus hujus posterioris.* Post varia hanc sibi quæstionem movet & objectionem de V. rebus, quæ dicuntur defuisse in templo secundo, quas l. h. recenset *Cuneus*, vestigia Hebræorum premens, quem sequuntur plures alii Doctores tàm Hebræi, quàm alii, ob omissam literam ה in vocabulo ואכבר, quod alias legitur cum ה paragogico ואכבדה. Hinc concludunt quinque in Templo secundo defuisse. vid. *Massech Joma. Gemar. c.* I. En *Israel part.* I. *fol.* 158. *col.* 4. *Abarbanel Comment. ad Hagg. fol.* 277. *col.* 4. *Joseph. Ben Gorion fol.* 278. *col.* I. & tæderet Lectorem si singula Rabbinorum verba recenseremus, quibus idem affirmant. Sufficiat allegasse R. *Bechai in Biur hathora ad Gen. Parasch.* ויצא *& ad Deut.* x. *Parasch* עקב. R. *Salomon Jarchi Perusch. ad c.* I. *Hag. Tom.* 2. *Bibl. Basil. fol.* 631. R. *D. Kimch.* ad eund. loc. R. *Lippman. lib. Nizzachon. n.* 260. *p.* 141. *edit. Cl. Hackspan.* 1644. Item è Christianis, qui hos partim allegant, partim sequuntur *Petr. Galatin lib.* IV. *de arcan. Cathol. veritat. c.* IX. *&* XVII. *Raymund. quem Parisiis edidit Joseph. de Voisin. part.* 2. *pugion. fidei cap.* IX. *fol.* 305, 306. *Gilbert. Genebrard. August. Torniell. Tom.* 2. *Annal. Sacr. A. M.* 354. *n.* 4. *f.* 336. *Paul. Fag. ad vers. Onkel. Chald. ad cap.* XXVIII. *Exod. Wilhelm. Schickard. in* משפט המלך *cap.* I. *Theor.* 2. *pag.* 28. & qui alii sunt, qui omnes statuunt quinque in templo secundo defuisse. Respondet vero *Asarias Edomeus* citatus, fuisse utique in templo secundo res istas, si non omnes saltem aliquas, non quidem, quamdiu istud duravit, sed ad tempus; cui calculum addit *Bernhard. Angl.* hoc ut persuadeat Lectoribus, adducit primo ea, quæ de igne sacro apud Scriptores habentur, deinde de igne & Arca: tertio de Urim & Thummim, quod ad tempus habuerint &c. Verum ad hæc omnia erudite & clare respondit vir *celeberrimus & de re literaria benè meritus D. Joh. Braunius in exquisito suo opere de vestitu Sacerdot. Hebr. lib.* II. *cap.* XXVI. *pag. m.* 691. *seqq. edit. alter.* 1698. quare actum agere nolumus. Confer B. *Carpzov.* in dissert. sæpe citata *cap.* II. qui asserit omnia hæc igne consumta & combusta fuisse in destructione templi primi.

25. *Tam præsens adfuit Numen*] Nam in templo secundo defecit Oraculum, uti ipsi Rabbini confitentur. vid.

ſe, quæ jam diximus ſic occultata à rege Joſia eſſe, nunquam ut poſtea reperta à nepotibus ſint. Ponam in extremo, quod pene me fugerat, quia leve eſt. Placuit Talmudicis, reges Iſraëlis, qui, ſeceſſione à Judæis facta, ſedem imperii Samariam tenebant, haud delibutos [26] illo oleo fuiſſe, quod ex edicto numinis confectum à Moſe erat: quare Eliam non niſi balſamo vulgari uſum eſſe, cum Joſaphati filium Jehu ungeret. Sed ipſi addunt שדבר זה מסור ביד החכמים: *id modo ſic traditum à ſapientibus eſſe:* ut jam non magnopere laboremus, quàm hoc verum ſit.

vid. *Schickard. jus regium cap.* 1. *Theor.* 11. *pag. m.* 27, 28. *edit. Lipſ. Buxtorf. tract. de Urim & Thummim. p.* 321. *ſeq. celeb. Braun. lib.* 11. *de veſtit. Sacerdotum Hebr. pag. m.* 692; 693. *edit. nov.* qui ad hæc & ſequentia de igne verba accurate reſpondit. Et licet in templo ſecundo, quo ornatus integer eſſet Summi Sacerdotis Urim & Thummim confeciſſent, (quippe tunc temporis veſtibus tantum initiabatur Pontifex) attamen ἀνάλογον tantum erat nec uſum habebat, quia uſus reſpondendi conſulentibus è novo hoc pectorali ceſſabat, teſte R. Moſ. *Maim. Hilk. kele hammikdaſch. c.* x. §. 10. Confer. Excell. *Wagenſeil. not. ad Sot. pag. m.* 1070. & *B. Carpzov. annot. ad Schickard.* משפט המלך *pag. m.* 28. *edit. Lipſ.*

26. *Haut delibutos*] Cum *Cunæo* noſtro facit quoque Cl. *Schickard. pag. m.* 78. libr. ſæpe citati, his verbis de Samaritanis Regibus narrant, fuiſſe illos tantum balſamo inunctos, quod regnum illorum non ſit proprium, nec perpetuum.

Cap. XV.

Quibus artibus Hieroboamus ad regnum obrepſerit. Rerumpublicarum inclinatio, converſióque. Scipionis prudentia verecundiaque in luſtro condendo. Carmen luſtrale pro republica. Ingenium plebis quale. Cur urbem Sichemum tenuerit Hieroboamus. Religionum ſacrorumque mutatio quoddam flagitioſæ dominationis arcanum. Ex decem tribuum ſeceſſione quot mala extiterint. De Seſoſtri falſa Herodoti narratio. Regni Samaritici everſio. Tranſportatio gentium cur à victoribus facta. Judæorum exilium. Ex Jeroſolymæ ſpoliis templum Beli, & Babylonis munitio, tum penſilia nemora, murique coctiles. Græcorum futilitas, ex Beroſo.

Redi-

Reditus Judæorum in Palæstinam. Imperium ad Levitas devolutum. Contentiones eorum de imperio.

GENTIS Hebrææ unitas, & pulcherrimi imperii contextus in duas partes dissiluit, Hieroboami, hominis gnavissimi [1] acerrimique, artibus, qui, quod apud Aristotelem Thessalus ille ait, esurire sibi visus fuit, ni imperitaret. Is, cum in bello tribui Josephi præesset, atque à vate adductus in spem regni esset, ratus, id quod res est, principatum fato dari, animum vastum cupidumque ad obtinendam dominationem [2] flexit. Jam primum fidem militum solicitavit [3], eorum-

1. *Hieroboami, hominis gnavissimi*] Hic novus & propemodum terræ filius dissidium excitat in Republ. Hebræorum. Quod autem ex regia Saulis stirpe atque Simei patre ortus, necemque paternam adeò commota adversus Salomonem seditione ultus sit, putidum est Rabbini commentum, quod sacræ literæ, quæ eundem *Ephrateum* dicunt, sine negotio refellunt. Dicit *Cunæus hominis gnavissimi acerrimique* & quidem rectè. Nam in prima Juventutis facie egregiæ indolis ac virtutis spes prælucebat, qua ita se commendabat *Salomoni*, ut illum in aulam adsciscceret, & perspecta hominis solertia & in rebus gerendis dexteritate, murorum, quibus Hierosolymas cingebat, fabricæ præficeret. Educatus in aula se prudenter gessit & favorem sibi conciliavit, & ad majorem fortunæ cultum in domo regnatrice erudiri cæpit, & principio commissam Provinciam virtutibus,. quas in aula sibi comparaverat, ornavit, ita ut merito inter homines acerrimi judicii recensendus sit.

2. *Ad obtinendam dominationem*] Ex hoc felici successu in aula & honoribus impetratis imperium atque dominationem animo agitare cœpit. Egregium profecto specimen, in quo omnia illa speciosa scelera, quibus Turbatores obrepunt ad imperium, sub uno quasi aspectu ponuntur. Ac primo quidem conspiciendum se præbet familiare aulicis ambitionis crimen. Cujus enim animum semel occupavit immanis illa cupido regnandi, is certe pro jure quavis injuria, si qua datur occasio, dominationem involat; & si jus violandum sit regni causa violandum esse cum Cæsare putat. Idem est quod *Tacit. l.* XV. *Annal.* rotundo ore effatur: *Dominandi cupidine ullus affectus non est flagrantior.* Regnandi cupiditate nihil nec tetrius nec fœdius excogitari potest inquit *Strig.* II. *Samuel.* XV. Nihil familiarius est ambitiosis, quàm de dignitate certare quibusvis artibus & machinationibus. Vid. *Peucer. in Lect. Chron.* Nam φιλαρχία semper fuit causa magnorum scelerum. Vid. *Georg. Richter. axiomat. Polit. pag. m.* 195. qui etiam plurimis exemplis hanc rem illustrat. Exemplo nobis est Jerobeamus hac in re. Ipse & fortis suæ ortusque & tot beneficiorum à Rege accepto-

rumque studia à Salomone avertere ad se conatus est. Sed cum palam esse id consilium intellexerat, supplicium ut vitaret, in Ægypto delituit [4]. Mox defuncto Salomone [5], in patriam reversus, oppor-

ceptorum & omnis penè humanitatis oblitus, contra Dominum suum insurgit. Multò nequior Tarquinio illo Prisco teste *Boxhorn. diss.* v. *de Imper. Rom.* quem satis humili loco natum & Corinthio profugum, cum in familiam suam recepisset *Ancus*, longe imparem meritis suis ab eo tulit gratiam. Eo enim defuncto, liberos ejus regno detrusit, ipseque invasit imperium. *Jerobeamo* quidem fatum erat, regnare, & oraculo divino adducebatur in spem istam. Sed ut cupido animo nihil satis festinatur, is quoque moræ impatiens ac interea cum *Jasone* illo esurire sibi, imò fame perire visus, ni imperaret, teste *Aristot. c.* III. *lib.* III. ab authore nostro citato; satius duxit, rapere sibi, quàm expectare regnum. Ambitio enim semper fatigat, nunquam consistere patitur animum, anticipat fata, vota præcipitat, & omnia tuta timens cæco impetu fertur.

3. *Fidem militum solicitavit*] Quantum robur & potentia olim in militibus sita sit, testantur Historiarum monumenta; quare hostium Imperatores milites sæpe solicitarunt ad proditionem & defectionem, uti exemplis fuse ostendit *Elias Reusner. in Stratagematographia seu Thesauro bellico edit. Francof.* 1661. *pag. m.* 409, 410, 411. Id quod à veris Politicis rejicitur, quia hi tantum hoc stratagemate utuntur, qui internam rebellionem excitare volunt. Hinc corruptio militum *Antonii* ad easdem artes pertinet, quæ reprehensionem prudentum merentur, unde rectè monet *Beclerus Lipsium* v. *polit.* XVI, 37. non debuisse tam indulgenter inter laudabilia stratagemata referre illud: *missis corruptoribus exuendam ad fidem hostes emercari.* Rectè enim hic locum habet melior Philosophia: *neminem ad perfidiam & scelera sine scelere impelli posse.* Vid. *Hug. Grot.* III. *c.* XXI. & XXII. Quicquid enim alicui facere non licet, ad id eum impellere aut solicitare non licet, ita docet & *Maimonid. in* הלכות חובל *cap.* v. *sect* 10. Conf. B. *Osiandri annot. ad Grot. pag. m.* 1358. Aliud enim est, si quis sponte fidem exuat, & ad alterum transfugiat, tum transfugam recipere licebit.

4. *In Ægypto delituit*] Cum regem sibi infestum ac necem parare intelligeret, sapientis esse arbitratus, si quis iræ ac tempori cederet, in Ægyptum longè à patria sponte sua abiit in exilium, sive quod se tutiorem esse crederet à fulmine, quò esset ab eo remotior, eoque in loco, quo illud penetrare nequeat; sive quod absentiam molitionibus suis judicaret aptiorem: Adjutus consilio & opibus *Susaci*, quo nullus Rex in Ægypto fuit major aut potentior. Hic ille est, quem teste *Josepho lib.* VIII. *Antiquit. c.* IV. *Herodotus* per errorem *Sesostrin* vocavit, totus tamen diversus ab eo, cujus filiam *Salomo* in matrimonio habuit.

5. *Defuncto Salomone*] Jerobeamo res opinione sua celerius & optatius cecidit. Mortuo enim Salomone multo ante jam à populo in patriam revoca-

portunos magnis conatibus reperit transitus rerum. Ibi tributorum onera [6], exactionumque iniquitatem obtentui sumpsit ad commovendam plebem, omniaque late turbavit, & maximarum calamitatum, quæ Palæstinam mox invasere, autor fuit. Enimvero, est hoc ita natura comparatum, nullius ut magnæ civitatis diu eodem loco stet fortuna [7]. Pervenerat tunc ad summum felicitatis Hebræa respu-

vocatus opportunos magnis conatibus reperit transitus rerum. Ita enim plerumque fieri solet, ut Respubl. post mortem Rectoris suos quoque patiatur manes, multisque moribus tanquam furiis quibusdam agitetur. Lapso in fugam gregis Duce, facile dissipantur oves: Convulso, cui domus nitebatur, tibicine, aut tota à culmine ruit, aut graviter concussa tremit, & sole occaso, non potest non tota natura affici. Ecqua non in obitu Principis confusio, quæ non trepidatio & mutatio speranda? Quid? si accedat subditorum invidia, quando ad primum mortis regiæ nuncium pars Principem in Tiberim (quod de Tiberio Sueton. narrat) clamitant, pars terram matrem Deosque orant, ne sedem mortuo ullam, nisi inter impios darent. Et valde veremur, ut æquior Salomoni post obitum ejus subditorum mens fuerit.

6. *Tributorum onera*] Elucet hîc iterum astutia Jerobeami, qui primum quidem per cuniculos quasi expugnare civium fidem, eorum studia ad se avertere, gravissimas de Rege ac tributorum iniquitate querelas ferere, aulæ magnificentiam in invidiam adducere laborat. Deinde statum publicum, sumptuosas ædium regiarum fabricas palam incusare apud populum, servitutis iniquitatem, sacri populi libertatem & alia id genus speciosa nomina, quibus nihil ad commovendam plebem efficacius, prætexere & longè lateque turbare omnia nititur. Ita solent novarum rerum molitores rem aggredi, ut non nisi ac in turbidis populum concitent, quo sibi favorem concilient.

7. *Eodem loco stet fortuna*] Imperia quamvis optimè constituta non sunt durabilia. *Strigel. in Chron. pag.* 170. & 322. Summis negatum stare diu. Itaque Regna & Respublicæ, quibus res ex animi voto succedunt, diu sic felices perstare non possunt, sed vel à Deo, propter abusum felicitatis, immediate summis calamitatibus, vel ab hominibus, magnis bellis, sive vel ex invidia, sive ex metu statim affliguntur. *Dan. in Aphor. polit. pag.* 196. Hinc sunt illæ querelæ; Magna momento ruunt. Item Summis negatum est stare diu. Exemplo nobis est Respubl. Hebræorum, quæ sub *Davide* & *Salomone* annis fere octoginta status regni fuit felix. Mortuo Salomone *Robeam* ex patre sapientissimo stultissimus filius, amisit decem tribus & vix retinuit duas. Ex his constat, fortunam haut diu stare eodem loco. Fortunæ enim instabiles sunt vices. *Ælian. de var. histor. lib.* IV. quippe res humanæ, quamvis florentes, facillime evertuntur. Fortuna generis humani incerta est & instabilis. Hinc ingens felicitas nec diuturna est, nec

 sine

respublica. Tutæ, tranquillæque res omnes, adfluentia opum incredibilis, reges principesque in vicino, atque etiam procul, amici erant. Neque jam ultra fuit, quo exurgeret ejus magnitudo. Quare, incrementis consumptis, restabat uti fati lege decresceret[8], iretque in pejus. Id quod profecto longe est in conditione rerum humanarum miserrimum. Scipio Africanus, cum censor esset, & lustrum conderet[9], atque in sacrificio solenne carmen ei scriba præiret,

sine aliqua insigni calamitate. Vide de hac re differentem *Georg. Richter in axiomat. polit. pag. m.* 651. *seqq.*

8. *Decresceret*] Nihil in rebus humanis est stabile. Naturale est, ut quæ ortum habent, consequenter expectent citius aut tardius interitum. Omnia quæ sub perpetuo motu cæli sunt, varietatem & interitum experiuntur, ut generationem & corruptionem. In summa, nihil stabile in singularibus rebus reperitur. Multo magis nec stabile vel constans in corpore civili seu Republ. quæ ex talibus singularibus componitur. Causæ diversæ diversos producunt effectus. Corpora ægra exigunt medicinam. Populus dissolutus indiget Superioris rigore. Princeps & Superior excedens suos fines, Principisque, Dei leges, jam dignus flagello. Hoc autem à privatis inferri non potest, vel si inferatur, Deo permittente, unà populus cum Principe eodem periculo involvitur, concutiuntur Reipubl. jura, fundamenta pacis & æquitatis subruuntur, omnia miscentur temere, benè stabilita corruunt, facies Reipubl. mutatur, & dum mutata in melius resurgere sperat, ruit sui ipsius viribus & mole oppressa. Sic mutantur regna, *senescunt*, *crescunt*, *decrescunt*, *intereunt* protinus, alia aliquando ex illis nascuntur (uti hoc loco) sed deteriora prioribus, vel transeundo in aliud nomen, quæ prius fuerunt, omninò amittunt, ut mutare videantur substantiam, & potius aliud, quàm alteram facere. Huc faciunt versus *Manilii lib.* I. *Astron.*

Quot post excidium Trojæ sunt exuta regna?
Quot capti populi? quoties fortuna per orbem
Servitium Imperiumque tulit, variéque revertit?
Trojanos cineres in quantum oblita resovit
Imperium? fatis Asia jam Græcia pressa est.
Secula dinumerare piget, quotiesque recurrens
Lustraret mundum vario Sol igneus orbe.
Omnia mortali mutantur lege creata.

Confer. *Petr. Gregor. Tolos. lib.* XXI. *de Republ. c.* I. *p.* 1274.

9. *Lustrum conderet*] In ea votorum nuncupatione, quæ à Censoribus lustrum condentibus fiebat, invenimus ante *Scipionis* ætatem solenni carmine Deos oratos esse, UT POPULI ROM. RES MELIORES AMPLIORESQUE FACERENT. Quod ab Africano emendatum institutumque deinceps rogari, UT EAS REG. PERPETUO INCOLUMES SERVARENT. *Valer. Maxim. lib.* IV. nos docuit, cujus ipsamet verba appo-

ret, quo dii immortales rogabantur, ut populi Romani res meliores ampliorefque facerent, satis esse eas bonas ac magnas dixit. Itaque precatus est, uti eas perpetuo incolumes servarent: ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum emendari carmen jussit. Utique videbat vir cordatissimus, neutiquam fieri, ut muneribus suis semper faveat cœlestis benignitas, aut propria ea cujusquam populi faciat. Quare conversiones vicissitudinesque formidavit, atque omnino eas causas animo suo peregit, quæ ex ipsis rebuspublicis enatæ, nullo extrinsecus impellente, turbant eas plerumque, vitiantque. Sane quidem Jerosolyma, florentissima urbium, cui David Salomoque, summa virtute atque prudentia duo reges, pacem altam & securam confecerant, haud diu quiescere potuit. Etenim, defuncto Salomone, etsi hostem foris non habebat, domi tamen reperit. Exortus est is, quem dixi, Hieroboamus, inquietissimus mortalis, qui tentatum semel infeliciter facinus, mox meliore successu perfecit. Concione enim convocata, statum publicum, temporumque conditionem, & principis acta incusavit [10] apud plebem, cui inesse semper mali-

apponemus. *Africanus cum Censor lustrum conderet, in quo solito sacrificio scriba ex publicis tabulis solenne ei precationis carmen præiret, quo Dii immortales,* UT POPULI ROM. RES MELIORES FACERENT, *rogabantur: Satis,* inquit, *bonæ & magnæ sunt.* Itaque PRECOR, UT EAS PERPETUO INCOLUMES SERVENT. Ac sane in tabulis publicis ad hunc modum scribi jussit: qua votorum verecundia Censores in condendis lustris usi sunt. Hanc tamen votorum mutationem obscure perstrinxit *Capitolin.* in *Maximo & Balbino.* Et idipsum nisi unius Valerii Maximi esset testimonio cognitum, hoc vetustas, ut alia multa oblivione obruisset. Atque hæc nimirum vota sunt, quæ in proximum lustrum suscipi moris fuisse *Sueton. in Augusto cap.* XCVII. ita tradit. *Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, vota, quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare jussit. Nam se, quanquam conscriptis paratisque jam tabulis, negavit suscepturum, quæ non esset soluturus.* Plane bello Punico secundo post Romanos equestri prælio ad Ticinum amnem victos, iterúmque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuso, *Cajus Attilius Serranus* Prætor vota suscipere jussus est in hæc verba, SI IN DECEM ANNOS RESP. EODEM STETISSET STATU. & *T. Manlius* Dictator SI EODEM STATU RESP. STARET.

10. *Principis acta incusavit*] Notum *Jerobeamo* erat medium, quo invisam redderet populo Regis personam; hinc omnia acta incusabat, *Gynæceum*, familiam magnificam, quam conservare sine subditorum detrimento non posset, quod experientia docuisset, quippe majora tributa populo imposuisset, quæ ferre impossibilia, & hæc

malignum quiddam & querulum in imperantes sciret. Ipse interim libertatem, & alia id genus speciosa nomina prætexuit [11], cum nihil, nisi alienum servitium, & dominationem sibi, concupisceret. Ibi magna populi pars, quod fieri solet, violentis his vocibus inflammata, deteriori accessit [12]; seditionesque & motus civiles exstitere, quibus interire ferme aut mutari vetustissima regna [13], atque maximæ

hæc seditionis causa prima populi Hebraici fuit, quod elucet ex petito populi, qui remissionem tributorum expetebat à Roboamo. Quod consilium à *Jerobeamo* populo ministratum Scriptores volunt, postulationem docens quæ populo placebat, verum à rege haut facile impetrari poterat. Deinde incusat aulæ magnificentiam, regiarum ædium, murorum admirandam fabricam & quæ alia erant, quibus animos subditorum ad seditionem concitare poterat. Vid. *Chockier. thes. Polit. de caus. sedition.*

11. *Speciosa nomina prætexuit*] Astutia quoque hac præditus erat *Jerobeamus* ut *speciosa nomina* prætexeret, quibus favorem vulgi facile impetrare poterat. Hac arte utuntur omnes, qui turbare Rempubl. conantur. Plerique enim libertatem & spatiosa nomina prætexunt ac præferunt, obtendentes boni publici & privilegiorum ac immunitatum defensionis studium, & sese Principum immoderatis cupiditatibus opponere jactantes, uti *Catilina* teste Sallustio & *Jerobeamus* h. l. Hinc benè *Pezel. in Genes. cap.* XXXIV. *pag.* 657. Familiare est multis, ut fallaces prætextus prætendant consiliis & institutis suis, simulantes, se in commune prospicere velle subditis, cum omnium maxime ad domesticas rationes suas omnia referant, quas mirificis tamen artibus occultant atque dissimulant. Nec verò alia est vulgi decipiendi ratio, quam ut spe lucri capiantur, perinde ut pisces hamo inescari & capi videmus.

12. *Deteriori accessit*] Animi subditorum irritati difficulter frænari possunt; hinc plerumque solet accidere, ut indulgentes affectibus consilium deterius sequantur. Cupiditate & cæca spe incitati homines sæpè injusta & majora viribus movent. Vulgus enim instar torrentis est, qui vesano impetu, sicut incitatus ab aliis, ruit in negotia. Quare benè ille dixit: vulgus fertur vesano impetu, sine mente, omnia in præceps agit.

13. *Vetustissima Imperia*] Rectè author noster sentit, quod ob motus civiles maxima & vetustissima Imperia aut prorsus interierint vel mutata fuerint. Quando enim regnum debet everti, præcedunt multæ seditiones. Quia sicut ædificia paulatim per partes ruunt, sic etiam Imperia. Periodis regnorum circumactis, cum ad finem illa tendunt, ruinam proxime antecedunt, ut Appiani verbis utamur, ὕβρεις ἀκοσμίαν καὶ νόμων καὶ δίκης αἰσχρὰ καταφρόνησις & discordiæ, quæ si quid reliquum est, id labefactant. Nec ferè nisi fatalibus discordiis magna imperia evertuntur: cumque momenta mutationum instant, insigni petulantia accelerantur pœnæ. In *Chron. Philip.*

mæ respublicæ solent. Dehinc dux turbulentissimus illas ipsas decem tribus, quas ad rebellionem solicitaverat, procul à Jerosolymitanorum finibus detinuit, atque urbem Sichemum [14], imperii tutam sedem, sibi elegit, unde in omnia regimen foret. Cæterum, quo firmius cœptis insisteret, patria instituta multa immutavit [15], & diversum

Philip. pag. 573. Unde *Gregor. Richter in axiomat. polit. pag. m.* 70, 71. bene disserit his verbis: Plerumque discordiæ & seditiones in tantum perveniunt furorem, ut cum illis tandem subvertatur omnis Reipubl. status. Etenim per discordias civiles Reipubl. compages paulatim dissolvuntur, & aperiunt hostibus viam facilem ad subjiciendos debilitatos.

14. *Sichemum*] Primordia regni non imprudenter ordinavit, cum ante omnia securitatis publicæ haberet curam, sibique optaret in ea regione urbem ac regiam, unde esset in omnia regimen. *Sichem* seu *Sicima* erant, ubi considere placuit, urbs antiqua satis & Patriarcharum judicumque, dum regnabant, domiciliis celebrata, sed quæ ab Abimelecho destructa quondam, æquataque solo erat; Hanc cum *Pnuela* de integro excitare, quam ædificatam ab alio insidere maluit, sive quod locus ille natura munitus, antiqua religione celebris & inter Ephraimitas, è quibus Rex oriundus erat ferè in meditullio, nec tamen longius à finibus regni situs esset. Nimirum quod in corpore humano cor est, ex quo spiritus per venas atque omnes corporis partes permanant, & quod est in æthere sol, qui medium cæli decurrit iter, & omnia tamen radiis illustrat, id est in Imperio urbs illa, quam præsentia sua dignatur cohonestare Princeps. Sed & vetustas loci existimationem imperio venerationem addit, præsertim si accedat superstitio quædam & religionis antiquæ opinio. Quæ sine dubio etiam causa erat, quod prudentissimi quique Principum non facile migrarent omitterentque urbem, quæ antiquitus caput regni rerumque esset. Hoc tamen præcipue spectandum in hoc negotio, ut oppidum illud, quod ipse Rex habitat, sive natura sive arte munitum imperio securam sedem tutumque præbeat domicilium. Hanc ergò elegit urbem, quæ requisitis his gaudebat.

15. *Patria instituta mutavit*] Ut experientia docuit, semper cum novo Rege nova lex sequitur, novi magistratus, uti refert *Gregor. Richter. in axiomat. politic. pag. m.* 137. Lege divina cautum erat, ut unius urbis inter cæteras insigniter emineret ac perpetua maneret sanctitas, ubi sacra Israëlitis facere atque victimas epulari quotannis statisque temporibus fas esset. Et non dubitamus, quin præter typi respectum ea quoque fini constitutum à Deo sit, ut unius loci sancta veneratio non modo religionis, sed & civium inter se confirmaret concordiam. Postea verò quàm Deus sibi Hierosolymas cultus sui domicilium ac sedem elegerat, nulli quidem tribui sorte assignata urbs illa, sed communis omnium erat, tamen cum sita in finibus Benjamitarum esset, eam incolebat Rex Judæorum. Quæ cum secum volutaret animo *Jerobeamus*, metuens, ne populus, si

ſum quendam numinis cultum [16], atque alia ſacra commentus eſt. Vitulorum enim adoratione [17] ſancita, veterem ſuperſtitionem novo paxil-

quotannis ſacrorum cauſa iret *Hieroſolymas*, recordatione meritorum *Davidis* & ſocietate religionis ab ſe iterum ad *Rehabeamum* averteretur, impium conſilium cepit, quo ſacrorum mutatione diſcordias & cauſas odii inter Iſraelitas & Judæos ſereret.

16. *Diverſum quendam Numinis cultum*] Certum confeſſumque eſt, *Jerobeamum*, poſtquam diverſum novumque Numinis cultum inſtituit, id effeciſſe, ut *decem tribus* fidem ſocietatemque cum Hieroſolymitanis colere, & res cum illis communes habere, Numinis quaſi imperio recuſarent, & quamvis alia ſæpe cauſa hoſtilis odii eſſet, maxima tamen videbatur, quæ pro religione faceret. vid. *Cune. in ſeq.* Erat hoc jam indeà primis ſeculis apud *Ægyptios* reges, teſte *Diodor. Sicul. l.* I. *c.* LXXXIX. regnum firmandi arcanum, ut religionis diſcordiâ ſibi quærerent ſecuritatem. Et poſtea teſte *Ammian. Marcell.* 22, 7. *Julianus* idem conſilii ſecutus, diſſidentes inter ſe permiſit religiones, ne timere aliquando unanimem populum neceſſe haberet. Quanta enim diverſæ religionis vis ſit ad concitandas inter cives diſcordias, vel ex capitali odio intelligimus, quod etiam poſt reditum ex captivitate Babylonica Samaritani & Hieroſolymorum incolæ non aliam ob cauſam, quàm ob religionis diſſenſum inter ſe perpetuo exercebant.

17. *Vitulorum adoratione*] Non hic diu hærebimus in controverſia illa, quam aliqui, inter quos etiam eſt *Spencerus*, movent de vitulis Jerobeamicis, & excuſare *Jerobeamum* conantur, quia hoc ante nos præſtiterunt *vir venerand. Gregor. Michaëlis Præpoſ. Reg. Flensburg. in notis ad Jacob. Gaffarelli curioſitates, edit. Hamburg.* 1676. *pag. m.* 79, 80, 81. *Beyer. annot. ad Selden. de Diis Syris pag. m.* 226. *edit. Lipſ.* aliique. Ex orco igitur revocata vitulorum adoratione, cui forte in Ægypto regis illius gratia ipſum aſſuefecerat, idololatriæ hujus apud cives ſuos eò faciliorem ſperabat excuſationem, quò antiquior illa, & jam à primo Pontifice Aarone introducta quondam in conſuetudinem erat. Cumque magnis itineribus tribus quædam Hieroſolymas peterent, ut ex juſſu legis anniverſaria ſacrificia factitarent, ea res ipſi conſilium dedit, ut opportunis iiſque locis, quæ propius abeſſent, duo fana poneret, alterum *Bethele*, quæ urbs Judææ confinis eſt, ut limes quaſi ac terminus foret ituris Hieroſolymas; alterum verò *Dane*, non procul à Jordane, ut & illis, qui cis fluvium & ultra habitarent, propinquitas ſacrorum patriæ religionis deſiderium atque memoriam ſenſim tolleret. Ut autem dominationis declinaret invidiam, palam populo, cum plurimum poſſet à facundia, ſpecioſe iiſque rationibus impium inſtitutum proponit, quibus exiſtimaret promiſcuum vulgus capi facile & circumduci poſſe. Ac primo quidem titulum utilitatis publicæ prætendit, dum ſe ægrè ferre, ait, populi intolerabiles moleſtias, quas ex longinquo itinere, Hieroſolymas quotannis faciendo capiant. Has uti ſublevaret, propinquio-

paxillo suspendit, populumque quem causæ bonitate retinere in officio nequivisset, religione[18], quæ rerumpublicarum quoddam coagulum est, devinxit sibi. Quare ex illa tempestate profectò, decem Israëliticæ tribus[19], dulcedine sacrorum & nectare ebriæ, fidem societa-

quioribus locis delubra statuisse, idque sibi licere, quod *Flav. Joseph. antiq. lib.* VIII. *c.* III. addit, exemplo Salomonis, quo se inferiorem non crederet. Deinde ne viderentur à patria religione abhorrere, se adhuc teneri ait studio & reverentia ejus Numinis, cujus auspiciis Israëlitæ ex Ægypto reducti. Uti verò ejus præsentia nulla urbe circumsepta, nulloque certo conclusa loco sit, ita se non dubitare, quin iis etiam locis, quæ ipse consecraverat, ritè coli & adorari posse. Callidum profecto inceptum hominis, sed quod à vera Principis prudentia quam alienissimum judicamus. Nam quicunque suo vivit ingenio Princeps & sibi sacra fingit formatque ad libitum, aut in superstitionis allidit scopulos, aut in profundam impietatis voraginem ultrò se dabit præcipitem. Siquidem ea mutare & contumaciter repudiare, à quibus imperii constitutio dependet, crimen magnum est. Nulla quippe apud Hebræos sanctior lex, cui Rex fidem adstringere suam tenebatur, quàm Numinis cultus observantia. Tribuimus quidem Principi Sacræ disciplinæ instaurationem si collapsa, concedimus religionis curam. Nam curatio rerum divinarum fulcrum est, cui firmiter insistit simulacrum regni, quâ sublatâ, tollitur generis humani societas. Verum Jerobeamus sibi à religione in Deum metuit, qui stabilire regnum calliditate parat.

18. *Religione*] Ratio status in regno Jerobeami alios mores, aliam postulabat religionem. Itane vero? Estne regimen ad religionem, an religio ad regimen accommodanda. Illud profecto, non hoc videbitur prudenti suarum rerum Principi, nisi Deum sibi, non se obsequium debere Deo scelestissima vanitate persuasum habeat. Sit hoc gentibus datum, quæ nesciebant Deum, ut unaquæque commisceretur sacra prout suæ cuique reipubl. conducibilis religio videretur. In Principe cujus mentem divinæ veritatis lux illustravit, hoc plane intolerabile est, quem omninò decet tantum de divina sapientia confidere, ut nihil eam de cultu suo statuisse aut præcepisse homini credat, quod cuiquam aut Reip. male vertat. Jerobeamus autem vetus illud Sacerdotium à Deo institutum penitus abrogatum voluit. Hinc quemque ex omnibus tribubus sacris muneribus præposuit, quibus tamen Levitæ tantum præesse debebant.

19. *Decem Israëlitarum tribus*] Miramur plane, quod maximus Israëlitarum numerus tàm cito pessimo Jerobeamo benevolas aures præbuerit & idololatriæ locum dederit. Plerosque sanè decepit utilitatis publicæ species, quam Rex præ se ferebat, cumque ut plurimum quales in Republ. Principes sunt, tales reliqui esse cives, ducique à Principe flexibiles & veluti sequaces in utrámque partem soleant, nec secus Israëlitæ impietatem sui Regis secuti. Qualis itaque

cietatemque cum Jerosolymitanis colere, & res cum illis communes habere, quasi numinis imperio, recusabant: & jam, ut quælibet alia causa hostilis odii abesset, summa tamen ratio videbatur, quæ pro religione faceret. Ita demum regnum constitutum est, quod Israëliticum dicebatur: à quo diversum deinceps fuit Judæorum regnum, cujus arx & caput Jerosolyma erat. Atque hæc igitur res omnium malorum causa Hebræis fuit. Defessi enim, exanguesque [20], nationibus exteris præda facti sunt, quos antea non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ movere aut contundere quibant. Statim Susacus [21] Ægyptius sacram urbem, templumque expilavit, &,

que Rex est, tales plerumque sunt Sacerdotes. Plerumque maxima multitudo sectatur religiones Principum. Ut hæ voces superioribus ætatibus usitatæ fuerunt: Ich glaube, was mein Herr der Käyser glaubet. Imperium vulgus exemplis potentum judicat de Religione. Scitis usitatum esse, quod multi omni tempore imitentur opiniones & facta Dominorum, seu bona, seu mala; sed citius tamen adhærent & propagantur contagia prava, præsertim in iis, qui familiaritate assidua Regibus & Principibus conjuncti sunt, illis citius contagia adhærescunt. Imò mobile mutatur semper cum Principe vulgus, non tantum in moribus, sed etiam in religionibus. Vid. *Peucer.* in *lect. Chron.* Equidem populum Ebræum in gratiam Regis tàm celeriter desciviſſe à patria religione, ei minus videbitur mirum, qui advertit, ita esse naturam ingeniumque hominum, orientem qui habitant, ut nimirum semper venerationi atque obsequio regum dediti sint. Haut vanè apud Tacitum Claudius civilis ait *lib.* IV. *hist. c.* XIV. servire Syriam Asiamque & suetum Regibus orientem. Hoc ita cum sit, Ebræa gens plus æquo prona in obsequium Regis sui, dum luxuria Salomonis ademptam per Jerobeamum se recuperasse libertatem putat, ejus maximam partem ne sensit quidem, patriis moribus abrogatis, concidisse.

20. *Defessi enim exanguesque*] Notum imo notissimum est, quod divisio Regni in plures, regnum infirmius reddatur, uti ex *Alexandri* imperio firmissimo elucet, quò divisò non consistere potuit, quod aliàs validum satis videbatur. Quod etiam in Regno Hebræorum factum diviso. Fractis itaque Imperii viribus, civilibus bellis se fatigarunt Hebræi, donec fessi gentibus, quibus antea imperaverant, præda facti sunt justo Dei judicio, quem peccatis irritaverant, unde statim quinto imperii *Roboami* anno bello adorti sunt Judæi, & universa regio vastata est.

21. *Susacus*] Quinto, ut paulo ante diximus, anno *Sesacus* Rex Ægyptii; quem *Susachum Josephus*, Ægyptii *Smendez*, alias *Simandium* aut *Osymandrum* vocant, aliis etiam est *Smerres*; Judæis *Sesac* teste *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. fol. m.* 97. *edit. Rom. cap.* X. Jerobeamo olim hospiti amicus Regnum Juda & Hieroso-

&c, ne contumelia deesset, columnas passim disposuit, in queis, fœdum dictu, incisa mulierum verenda[22] erant. Nam quod Herodotus

rosolymas metropolin primum occupavit (uti citatus *Kircher. in Chronolog. Regum Ægypt.* quæ fol. 107. *Oedip. Ægypt.* extat, recenset,) & domuit; proditione *Jeroboami* & quorundam ab ipsius partibus stantium. Testatur hoc R. *Salomo Ben Schefet* apud *Georg. Gentium in historia Judaica* §. 1. *pag. m.* 65. his verbis: *Jeroboamus* in Ægyptum profectus contra illos Sisacum concitavit :- cui ille abditissima Judaici Imperii arcana (fuerat enim Jeroboamus ex præcipuis Salomonis aulicis, secretorum Regis & Regni arbiter) aperuit, atque modum, quo urbs facile capi posset, ostendit. Quippe qui in urbe stabant à partibus Jeroboami, illi mittebant Sisaco literas, quibus ratio expugnandæ urbis edocebatur. Sesaco resistere non poterant, quia tota occupata regione Hierosolymam deditione cepit, pœnitentiam quidem agentibus Judæis pœna mitigabatur, subditi tamen Sisaco esse jubebantur 1. *Reg.* XIV. 25. *seq.* 2. *Chron.* XII, 2.

22. *Incisa mulierum verenda*] Ne itaque contumelia deesset, columnas per Palæstinam disposuit, in quibus turpe dictu, mulierum verenda incisa erant, hunc enim referente *Herodoto in Euterpe lib.* II. *pag. m.* 124. *edit. Latin. Francof.* 1595. *in* 8. *Sesostris* (ita malè profani Scriptores vocant teste *Kircher. fol.* 97.) servabat morem, ut in regionibus gentium ferociorum armis à se subactarum, statuas cipposque erigeret, quibus genitalia virorum, ad gentis animum virilem & fortitudinem indicandum, incisa, contra iis, quæ omissis armis sine prælio in ejus potestatem concesserant, columnis per regionem ipsarum dispositis, pudendis muliebribus incisis, muliebrem timiditatem animumque effœminatum exprobravit, quod & *Diodor. Siculus lib.* 1. *Bibliothec. Hist. c.* LV. *pag. m.* 49. observavit, de *Sesostre* (quem & *Sesoösis* & *Sesonchis* vocatum dicit *cap.* LIII. *p.* 47.) scribens: *Idcirco terminis expeditionis in Thracia constitutis, cippos ubique terrarum, bello acquisitarum, erexit, sacris Ægyptiorum literis, hoc verborum indicio inscriptos:* HANC PROVINCIAM ARMIS SUIS DEVICIT REX REGUM, ET DOMINUS DOMINORUM SESOOSIS. *In cippis illis pudendum viri apud gentes quidem strenuas & pugnaces, apud ignavas autem & timidas fœminæ, expressit; ex præcipuo hominis membro animorum in singulis affectionem posteris evidentissimam fore ratus;* hac ratione & cum Judæis ipsum egisse, dubium planè nullum est, cum per totam *Asiam* arma victricia circumtulisse dicatur apud *Diodor. Sicul.* l. c. imo *Herodot. l. c. pag. m.* 125. testatur, in Palæstina Syria (Judæorum regione) ejusmodi cippos se vidisse; *Titulorum*, inquit, *quos Sesostris, rex Ægypti, per singulas regiones erexit, plerique jam incolumes non exstant: quosdam in Syria Palæstina ipse vidi inscriptos, tum quibus dixi literis; tum mulieribus genitalibus;* Nam quoniam Judæi non armis subacti, sed deditione in ejus pervenerant potestatem, *verenda muliebria* cippis in Palæstina erectis incidenda Rex jussit,

tus factum id à Sesostri esse prodidit, error nominis est, uti rectè Flavius judicavit. Et erant hæc quidem aspera profectò. Sed quæ postea uterque populus, Judæus Israëliticusque, multo tempore interjecto, perpessus est, graviora fuerunt. Ac primò quidem destructum penitus, eversumque decem tribuum imperium à Salmanassare [23] Assyrio est, traductaque in Mediam Persiamque [24] tota illa gens

quod *Josephus* confirmat, locumque *Herodoti* uberius explicat *lib.* VIII. *Antiq. Jud. c.* X. Nam cum ille (Rex Roboamus) ageret impie & inique, studebant & illi (subditi ejus) non esse justi, ne Rex videretur offendi. Quapropter vindicem super Hebræos misit Deus regem Ægyptiorum, nomine Susachum; de quo narrans Herodotus, actus ejus postremo adjunxit. Is enim Susachus quinto anno regni Roboam, cum multorum millium exercitu castra metatus est contra Hierusalem. Sequebantur enim illum currus mille & ducenti, equitum verò sexaginta millia & quadraginta millia peditum, quorum plurimos habebat Lybios & Æthiopes. Invadens igitur Hebræorum regionem, munitissimas Roboam civitates sine dimicatione detinuit, & novissimum armatus, ad Hierosolymam venit, ubi Roboam & ejus exercitus propter militiam Sessach tenebatur inclusus: capiens ergò Sussachus non lege bellica civitatem, sed pactis præcedentibus *Roboam* eum suscipiente propter timorem, ingressus fœdera non servavit, sed & templum exspoliavit, & Thesauros Dominicos & regios exhausit, auri & argenti multo millia & innumerabilia secum devehens ornamenta, & nihil omninò illuc derelinquens. Abstulit autem & aureas lanceas & scuta quæ rex fecerat *Salomon*. Quod cum idem *Susach* fecisset, ad propria remeavit. Meminit autem hujus prælii & *Herodotus*, qui solummodo circa regis nomen erravit. Sed quia gentes alias multas invasit & Palæstinam Syriam subjugavit, capiens sine prælio cunctos in ea regione degentes: unde palam est, quia nostram gentem subditam Ægyptiis indicare vult. Ait enim, quomodo & statuas eorum, qui sine prælio se tradiderunt, reliquerit, & mulierum genitalia in eis cælaverit. Roboam etenim Rex noster tradidit sine prælio civitatem.

23. *A Salmanassare*] Post *Sisakum* res Judæorum tranquilliores ab exteris quidem, perpetuis tamen civilibus inter Reges Judæ & Israëlis bellis turbatæ fuere, Syriæ tamen & postea Assyriæ Reges cladibus subinde ipsos affecerunt, donec *Salmanasser Assyriæ* Rex decem tribus regni Israëlis, capta *Samaria* sede regia, cum ipso *Hosea* Rege, captivas abduxit. 2. *Rex.* XVII. I. *seq.*

24. *Deductaque in mediam Persiamque*] Sunt aliqui, qui dicunt, Israëlitas abductos in longa exilia, dispersosque per *Colchos*, *Parthos* & *Æthiopas* esse, ut nunquam redierint, uti vult *Ludovicus Michael Croc. in specimine Philolog. ad Prophet. Obad. in not. pag. m. 67. edit. Brem.* 1673. Verum nullam rationem videmus, cur secessum faciamus à Scriptura, quæ expresse dicit, illos in Mediam & Persiam

gens vacuas sedes Chytæis reliquit [25], hominibus profanis, quos mox deinde Esar Caddon in Palæstinam ex Persia misit, Israëlitarum ut terram incolerent; quemadmodum mos regibus fermè est, gentes pro libidine huc illuc transferre, pecudum in morem, quas pastores nunc in hibernos, nunc in æstivos saltus trajiciunt. Ita enim ingenia populorum emolliuntur, mutanturque; &, qui in suo solo quidlibet audent, placidi quietique in alieno sunt. Nunquam deinde Israëlitis in patriam remeare, aut deletam perditamque instaurare rempublicam contigit. Usque adeò enim sese nefario impietatis crimine obstrinxerant, uti placare numinis iram longa dies, revolutusque seculorum ordo nequiverit. Postquam Israëlitæ in exilium abducti erant, restabat uti Judæi quoque meritam pœnam luerent. Id quod pro-

siam esse abductos. Et *Benjamin Judeus Itin. p. 96.* de *Madai* refert, quod magnus numerus Judæorum ibi habitet, his verbis: *Hæc est Madai magna illa urbs in qua sunt Judæorum quinquaginta millia.* Unde *Bochart. in Phaleg suo lib.* III. *cap.* XIV. *pag. m.* 220. *edit. Francof.* addit: Reliquiæ Israëlitarum, quos in *Mediam* deportaverat *Salmanassar.* Nam ut hoc obiter addam, nullus capio quorsum vel in *Colchidem & Iberiam* vel in *Armeniam* minorem, vel in ultimam *Scythiam* ii religentur, quos Scriptura expresse dicit migrasse in Assyriam & Mediam seu Medorum urbes.

25. *Sedes Cuthæis reliquit*] *Cuthæi* dicuntur à כותה regione *Persidis* 2. *Reg.* XVII, 30. quod maxima parte inde in terram sanctam translati fuerint. Susianam regionem כותה dici, refert cl. *Samuel Bochart. in Phaleg. lib.* IV. *cap.* XII. *pag. m.* 257. *edit. Francof.* *Cuthæos* itaque è *Persia* esse, apud quos ignem sacrum fuisse confirmat *Strabo. lib.* XV. accolas *Cuthi* Persidis fluvii ab hoc fluvio cognominatos esse omnino opinatur *Seldenus l.* II. *Syntag. c.* VII. *de Diis Syr.* Idem etiam *Johann. Cunrad. Dieter. in Antiquit. Bibl. pag. m.* 554. *col.* I. observavit. Gens non fuit peculiaris, sed variarum gentium colluvies. Hinc eodem ordine censebantur quo Gentiles. *Joseph. lib.* IX. *c.* XIV. *ἀρχαιολ. pag.* 325. *circa fin.* χουθὰν esse Persidis fluvium statuit, unde urbs *Cotamba* apud *Ptolomæum.* Ab hac regione major pars fuit ejus coloniæ, quæ in *Samariam* & vicina loca deducta est: hinc factum, ut qui ibi vivebant, *καὶ ἐπιχώριοι* dicerentur כותים recensente *Hugone Grotio in Annot. ad l.* IV. *Reg. c.* XVII, 24. Hinc Judæi vocarunt Christianos & Gentiles כותים ut è *Mass. Abbod Zara. p.* 21. *col.* 2. patet; & *Maimon.* in *Hilc. Mattenoth Anijim. c.* VIII. *part.* 9. *Probibitum est Israëlis, accipere Eleemosynam* מן הכותים *à Christianis: Si autem non est vivere ex Eleemosyna Israëlis, nec accipere clam Eleemosynas à Christianis, tum licitum est à Christiano accipere.* Fusius hanc sententiam *Mardoch.* dictus *Jophe in Lebusch atbereth Zahabh. n.* 258. *part.* I. tradit, ponitque pro כותי *Cuthæo* עכ״ז *idololatram.* i. e. *Christianum.*

profectò factum est, sed sero admodum. Qua enim tempestate Sedecias illis imperitabat, Nabuchodonozor [26] cum ingenti exercitu Ægyptum, Syriamque armis domuit, ac Jerosolymam, & templum, quod illîc erat immensæ opulentiæ, in cineres redegit. Inter quæ ille, nuntiata Nabolassari morte, cum regni hæreditatem adire magnis itineribus maturaret, negotium ducibus suis dedit, uti Judæos Babylonem, & circum ea loca deducerent. Atque ibi mox sedes illis, agrosque assignavit, in queis novi coloni vitam agerent [27]. Super-

26. *Nebucadnezar*] Nebucadnezar bellicosus & potentissimus Monarcha, perfidia & defectione *Zedekiæ*, Judæorum Regis, irritatus, urbem triennio 2. *Reg.* XXV. 1, 2, 3. obsessam gravissime afflixit, tandemque expugnatam cum templo funditus delevit, primoribus populi occisis, regem captum oculisque privatum cum omni populo *Babylonam* in captivitatem abduxit. vid. *Joseph. lib.* X. *Antiq. Jud. c.* X. Conf. Celeberrim. *Wagenseil in Mantissa de LXX. hebd. Daniel.* Oppido verò fabulosa sunt, quæ Judæi apud *Georg. Gentium* in *Histor. Jud. pag.* 39. *seq.* de auxiliantibus *Nebucadnezari* Regibus tradunt, *Hispano* & *Pyrrho*.

27. *Novi coloni vitam agerent*] Falsam illorum esse opinionem, asserimus, statuentium, Judæos à *Nebucadnezare* captivos in ergastula abductos, & in operas damnatos rusticas fuisse. Abduxit Babyloniam non vendidit, patriam eripuit, sed non libertatem, bello captos detinuit, sed optimarum simul Provinciarum colonos esse voluit. Audiamus de hac re *Berosum Babylonium lib.* III. *rerum Chaldaicar. Nebuchodonosor* inquit, (referente *Josepho lib.* I. *adv. Apion.*) patris imperio in totum potitus, captivos adiit, iisque in Babylonia oportunas colonias assignavit. Sic *Gelenius*. Sed Græca ἐμφατικώτερον: τοῖς μὲν αἰχμαλώτοις παραγενόμενος ἀποικίας ἐν τοῖς ἐπιτηδειοτάτοις τῆς Βαβυλωνίας τόποις ἀπέδειξεν. i. e. *in commodissimis locis Babyloniæ colonias assignavit.* De hac ipsa re *Josephus lib.* X. *c.* 11. *Ceterum Rex Babylonem reversus, Zedeciam in carcere usque ad mortem ejus detinuit, mortuum tamen Regia funeris pompa sepelivit: populo verò in Babylonia sedes attribuit.* Patet ergò hinc, Judæos exules, in opportunissimas regni Babylonici colonias deductos fuisse, quod etiam ex Scripturis probari potest Propheticis. *Ezechiel* enim *cap.* III. ℣. 15. partem populi ad flumen *Chebar* meditullium *Mesopotamiæ* coluisse, inibique magnas divitias, ut olim προπάτωρ illorum, *Jacobus Genes.* XXIX, 2. & *cap.* XXXI. ℣. 18. adquisivisse asserit. Sancta certe lingua plerisque in locis Judæorum hanc in *Babyloniam* abductionem *Haggola* i. e. *transmigrationem, in colonias deductionem* appellat, ut *Jerem. c.* I. ℣. 3. *Ezech.* III. 11, 15. & *cap.* XXIII. I. *& c.* XL. I. *Ezech.* VI. 10. *Esr.* I. 4. & *cap.* IV. I. alibi passim. Hoc imitantur Hellenistæ & N. T. Scriptores, qui Judæorum hoc exilium, æque ut *Josephus* & *Berosus*, ἀποικίαν & μετοικεσίαν appellant, *Matth. c.* I. 17. *Luc. Act.* VII. ℣. 43. Quando igitur Scriptura captivitatis Babylonicæ mentionem

persunt veneranda antiquitatis monumenta ex Berosi annalibus, in queis scriptum est, Nabuchodonozorem ex spoliis, quæ inde reportavit, templum Belo extruxisse [28], urbemque Babylonem [29] pro majesta-

nem facit, improprie & καταχρ. loquitur, respectu nimirum prioris libertatis, alioqui captivos & servos, à colonis maxime differre notum est. Illi sub hasta vendebantur, hi verò tanquam cives & patresfamilias populariter in Provincias deducebantur, salva libertate salvisque plerumque ceremoniis & legibus patriis.

28. *Templum Belo exstruxisse*] Provocat author noster ad *Berosi* annales, in quibus scriptum sit, *Nebucadnezarem* ex spoliis reportatis templum *Belo* exstruxisse. Operæ itaque pretium esse duximus ipsius verba producere, quæ hæc sunt: *Eodem verò*, inquit, *tempore contigit, patrem ejus Nabulassarem, cum ægrotasset, in Babylonia civitate defungi, qui regnavit annis* XXIX. *Nabuchodonosor autem non post multum tempus mortem patris cognoscens & negotia Ægyptiaca disponens & captivos Judæorum & Phœnicum atque Syrorum qui in Ægypto fuerant, commendans quibusdam amicis, ut cum exercitu & impedimentis perducerentur ad Babyloniam, ipse cum paucis iter aggressus per desertum Babylonem venit &c. Ipse verò ex manubiis templum Beli ac reliqua munificentissime excoluit.* Cl. *Johann. Christoph. Artopæus* quidem vult *Nebucadnezarem Xerxem* fuisse in *dissert. hist. de Xerxe Nebucadnezare ac Cyro pag. m.* 10, 11, 12. *edit. Argentor.* 1689; Verum celeber. D. *Hermann. Conring. in Adversar. Chronolog. cap.* XI. satis ex Scriptura Sacra probat, *Nebucadnezarem* illum esse, qui *Judæos* vicerit, & templum *Belo* exstruxerit, cujus rudera supersint. Vid. *Plin. lib.* VI. *Diodor. Sicul. l.* II. *c.* IX. Conf. Celeb. *Conring. cap.* XI. *adverſ. Chronolog.*

29. *Urbemque Babylonem*] *Berosus lib.* III. *Chaldaic.* & ex eo *Joseph. lib.* X. volunt, *Nabonidum muros circa fluvium ex latere cocto & bitumine* adornari curasse. vid. *Euseb. lib.* IX. *Præparat. Euangel.* & *Joseph. Antiq. lib.* X. Verum quicquid sit, à *Nebucadnezare* condita esse miranda illa *Babylonis* mœnia, quæ ad *Alexandri* usque ætatem duraverunt, certum est. Hinc illa vox gloriosi Regis, *Daniel.* IV, 27. Nonne hæc est Babylon civitas magna, quam ædificavi in domum meam in robore fortitudinis meæ & in gloria decoris mei. Credibile autem non est, quod *Nebucadnezar* mœnia & urbem ex fundamento ædificaverit, quia ante eum *Ninus Genes.* X. hoc fecerat: de qua re *Pererius pag.* 351. videndus; sed probabile videtur, quod *Nebucadnezar*, ut refert Joseph. c. l. solum auxerit & reparaverit antiqua urbis ædificia munito & fluminis alveo, ita ne hostes eò possent uti ad civitatis incommodum. *Tres quoque murorum ambitus*, inquit, intra urbem exstruxit, & totidem foris circumdedit. vid. B. *Geier. comment. in Daniel. pag. m.* 365. *Berosus* vult, quod veteri urbi Babel alteram extrinsecus adjecerit. Confer *Solin. c.* LX. Falsa itaque sunt illa ab Herodoto memorata de Nitocri regina. Neque vero est, quod dicamus cum *Scaligero*, opera illa exstructa ab uxore, quo tempore furore laborabat maritus. Antequam enim

jestate imperii auctam coctilibus [30] cinxisse muris: ad hoc, hortos aerios [31], & nemora pensilia fecisse, in gratiam uxoris, quæ in montanis Mediæ educata, sylvas spectare, in edito quæ essent, amabat. Ex quo fit, uti vanum & nihili sit, quod magno consensu Græci tradiderunt, admiranda ea opera extructa à Semiramide [32] fuisse. Confutat enim eos apud Flavium autor omni exceptione major, Berosus Chaldæus, quem & antiquissimum esse, & summa religione ac fide res popularium suorum ad æternitatem consecrasse, creditum ab omnibus est. Judæis neque graveis pœnas summus Deus, neque nimis longas inflixit. In exilio enim miti, facilique, tanquam in patriis

fureret, jam structa erant Babylonis mœnia, uti ex Daniele manifestum est.

30. *Coctilibus*] Mœnia Babylonis partim ex latere cocto, partim ex bitumine facta facer textus *Gen.* XI. 3. tradit. De *lateribus* non dubitatur, quia vox Hebræa לבנה pro latere notissima est. Et *Babylonis* muros lateritios fuisse tradunt omnes summo consensu. *Herodot. lib.* I. cum lateres satis multos effodissent, eos in fornacibus excoquebant. *Justin. ex Trog. lib.* I. murumque urbis cocto latere circumdedit. Sed & præter historicos apud Poëtas res est tralatitia. *Aristophan. in Avib.* Circummœnire magnis lateribus coctis, ut Babylonem. *Propert. lib.* III. *Eleg.* 9.

Ut solidum cocto (latere) *tolleret aggere opus.*

Benjamin de turre Babel *Itinerar. pag.* 77. lateribus constructa est. De bitumine videatur Cl. *Bochart. Phaleg. lib.* I. *cap.* XI. *pag. m.* 45, 46, 47.

31. *Hortos aëreos*] Scil. *Nebucadnezar* plantari curavit. Ille enim habuit uxorem Medicam, referente celeb. *Hermanno Conringio in Adversar. Chronolog.* adeò sibi adamatam, ut in ejus gratiam hortum pensilem construxerit. Testatur id *Berosus* apud *Joseph. lib.* I. *contr. Apionem.* Cui potius credendum, quàm *Ctesiæ*, quo auctore refert *Diodor. lib.* I. *c.* X. hortum illum à Syro quodam Rege in gratiam pellicis Persicæ institutum esse.

32. *A Semiramide*] Omnes ferè statuunt, Semiramidem mœnia Babylonica struxisse. *Propert. lib.* III. *eleg.* 9.

Persarum statuit Babylona Semiramis urbem.

Vid. annot. *Simonis Abbis Gabbem. pag. m.* 716. *edit. Traject. ad Rhen.* 1639. *Ovid. lib.* IV. *Metam. fab.* IV. *Martial. lib.* IX. *epigramm.* 77. E Græcis *Theocrit. Idill.* 16. *Dio in Trajan. Josephus. Aristophan. Schol. in avib. Salmuth. ad Panciroll. pag. m.* 110. *part.* I. quibus omnibus se opponit *Cunæus* noster, negans hoc ab ipsa factum, qui adstipulantem habet celeber. *Hermannum Conringium in adversar. Chronol. cap.* VIII. in fine capitis ita dissentientem. Ita à *Semiramide* Assyriaca fæmina constructam esse Babylonem, *Berosus* in Chaldaicis jam olim negavit, teste *Josepho lib.* I. *contr. Apionem*, *Philonis Byblii* & *Dorothei Sidonii* testimoniis confutavit idem *Julius Firmic.* Ut proinde & Assyrica fæmina sit perperam detrusa in res Chaldæorum.

triis sedibus, vixêre. Ac dein, circumacto septuaginta annorum 33 orbe, redditi Palæstinæ sunt, & Jerosolymam templumque ædificarunt, constitutaque iterum respublica eorum est. Hîc verò status rerum longè alius, quàm antè, fuit. Etenim imperium, quod penes Davidis posteros quondam fuerat, nunc Levitæ, vario quidem illi & diverso modo identidem, sed tamen Levitæ usurparunt. Ii homines, summam potestatem nacti, rempublicam quidem ditissimam maximamque fecêre, sed ipsi inter se, dum de imperio, honoribus, gloria certabant, divina atque humana promiscua habuere. Ita nihil ad pietatem modestiamque illis sanctissimum nomen religionis profuit, quos ex cæterorum civium communione selegerat sibi, sepo-

33. *Septuaginta annorum*] Effluxis septuaginta annis, de quorum computatione fuse disserunt viri celeberrimi *Herman Conringius* & *Wagenseilius*. Hic scil. Wagenseil. in Mantissa sua de LXX. hebdom. *Ille* in *adversar. Chronolog. cap.* XIV. qui evolvendi sunt, & reperiet B. L. multa lectu & observatu dignissima. Ex captivitate Babylonica per *Cyrum Persicæ* Monarchiæ conditorem, ut dudum prædictum fuerit *Esa. c.* XLIV, 28. liberati sunt, 2. *Chron.* XXXVI, 22, 23. *Esr.* I. 1.*seq.* tradente *Josepho lib.* XI. *Antiq. Judaic. c.* I. *Cyrum* lecto *Esaiæ* de ipso vaticinio, quod *Daniel* ipsi indicasse videtur, motum esse ut Judæos dimitteret, uti ex edicto satis patet. Sub Persarum imperio Judæi in pace vixerunt, nunquam rebellantes, Persarum enim Reges, suos ex captivitate Babylonica vindices, & ipsis indulgentissimos Judæi semper venerati sunt, *Cyrus* patriam restituit Judæis, facta potestate ædificandi templum 2. *Chron.* XXXVI. 22, 23. *Joseph. lib.* XI. *Antiq. Judaic. c.* I. sub *Cambyse* & *Magorum* interregno ædificatio Templi machinationibus finitimorum impedita. *Esr.* IV. *Joseph. l. c. c.* II. à *Dario* Hystaspis filio iterum concessa & promota *Esr.* VI. *Joseph. c. l. c.* III. Darium excepit successor & filius *Xerxes* quem Judæos primum domuisse affirmat *Justinus*; verum Judæi dudum ante *Xerxem* cladibus affecti ac ab *Assyriæ*, *Mediæ* ac *Babyloniæ* Regibus domiti fuerunt, donec cum Imperio *Babylonico* sub *Persarum* venerunt potestatem. *Xerxem* vero Judæos armis domuisse, cum jam ei subjecti fuerint, neutiquam verum; *Nebucadnezarem* enim, qui Judæos in captivitatem abduxisse in SS. Literis legitur, hunc *Xerxem* esse, *Cyrum* vero Juniorem, *Artaxerxis* fratrem, Judæos ex captivitate ea liberasse, persuadere nobis non potest Dn. *Joh. Christoph. Artopæus in diatribe histor. de Xerxe Nebucadnezare ac Cyro minore Liberatore Judæorum edit. Argent.* 1689. *Josephus lib.* I. *contra Apion.* testimonio *Chœrili* antiqui Poetæ, probat, Iudæos cum Xerxe Persarum Rege, contra Græcos militasse. Xerxem autem Iudæos beneficiis affecisse non legimus, sed quæ pietatis documenta in *Esdram* & Iudæos *Esr.* VII. collata *Jose-*

ſcpoſueratque olim Deus, uti inter ſacra ceremoniaſque, procul ambitione, ætatem agerent.

Joſephus lib. c. c. v. de Xerxe prædicat, ſed ad *Artaxerxem* Longimanum pertinere docet *Matthia in vit. Xerxis p. m.* 223.

Cap. XVI.

Reipublicæ regimen apud pontifices. Eorum flagitia, & improbæ machinationes. De Eliaſibi filiis. Templum Garizitanum qua impietate exſtructum ſit. Oniæ deteſtabile ſcelus. Matthias Haſmonæus laudatiſſimus dux. Principatus Judæ Maccabæi: de Alcimo nequiſſimo bipedum. Judæa iterum ſub regibus. De Herode: de Idumæis, & numine eorum Coſa. Sameæ vera divinatio. Qua iniquitate Herodes imperium exercuerit. Ut Judæorum leges temeraverit.

Ex Levitica gente, poſt templi urbiſque reſtaurationem, primum pontifices rebus gerundis præfuerunt[1], nullo principis aut regis nomine aſſumpto. Apud hos omnis gratia, potentia, divitiæ erant, aut ubi illi volebant, cæteri vulgus erant, ſine honore, ſine auctoritate. Itaque tanti muneris decus non mediocribus conſiliis appetiverunt, qui Levitæ modò eſſent: quidam per vim, plures fraudibus,

1. *Rebus gerundis præfuerunt*] Quod poſt reſtaurationem Reipubl. Summi Sacerdotes Rempublicam adminiſtrarint ex *Jaddi* hiſtoria, teſte *Joſeph. lib.* XI. *Antiq. Judaic. c.* IV. & iis, quæ ubique tradit, conjiciendum. *Poſt captivitatem*, inquit, *& dedicationem templi incoluerunt Judæi Hieroſolymas. Inſtituta autem Republica ea forma, quæ per Optimates cum paucis adminiſtratur. Penes Pontifices enim fuit ſumma autoritas, donec Haſmoneorum gens, mutato rerum ſtatu, regnum obtinuit.* Et ne forte putet B. L. non ſtatim à reditu, ſed à dedicatione templi ſummam poteſtatem in Pontifices, & tribum Levi fuiſſe tranſlatam, audiat eundem *Joſephum lib.* XX. *c.* VIII. hæc clarius explicantem: *Poſt ſeptuageſimum captivitatis annum Cyrus Perſarum Rex dimiſſis Babylone Judæis, & reverſis in patriam, permiſit templum condere, quando Jeſus Joſedeci filius aſſumpſit ſummum Sacerdotium. Hic & ejus poſteri quindecim univerſi, ad Regem Antiochum Eupatora uſque ſtatum Reip. popularem rexerunt.* Hoc etiam pluribus argumentis demonſtravit *Georg. Eric. Phaletran. de ablat. Sceptr. Judaic. cap.* II.

bus, fallaciisque, at pauci vera via illuc nitebantur. Nihil turpius cogitari potest, quàm quod post Eliasibi pontificis mortem duo filii fecère. Nam & Jesus summum sacerdotium, ope Bagosis, ducis barbari, per nefas fratri Janni ereptum ibat, qui ritè illud, atque ex lege acceperat: & Jannes, ut acceptum retineret, majus flagitium in se admisit. illum enim ipsum Jesum, in templo numinis, atque inter religiones, manu sua obtruncavit [2], fratrisque sanguine respersit aras. Janni non multo post successit Jaddus. Atque hujus pontificatum rursus Manasses frater speravit. Sed is Manasses, cum contra legis edictum Sanaballetæ filiam, mulierem peregrinam, in matrimonio haberet, orta hinc populi seditione, intellexit aut solvendam sibi affinitatem soceri potentissimi, aut hercle, quod secundum erat, amittendam spem esse summi sacerdotii. Hîc cum diu anxiam mentem in partes varias egisset, tandem, communicatis cum socero consiliis, facinus nobile concepit, quod omnis posteritas loquitur, sed nulla probat. Templum enim ædificare in Garizin, monte Samariæ altissimo, destinavit, ejusque rei potestatem mox ab Alexandro per Sanaballeten accepit. Ita, qui Jerosolymæ fungi amplissima dignitate, propter violatam legem nequibat, in adulterino templo, saltem quo poterat pacto, pontifex fuit. atque id assecutus, jam digito cœlum se putavit attingere. En cor nequissimi hominis, in quo tu dubites ambitio major, an impietas fuerit. Et tamen exile hoc videtur, præ ut alia sunt, quæ Onias quartus fecit, cupidine, domi-

2. *Manu sua obtruncavit*] Et hæc causa fuit, ut Judæi per *Bagoam* seu *Vagosen* mulctati fuerint septenniumque pressi, cujus rei occasio fuerat nefanda cædes *Johannis* Pontificis summi, qui fratrem *Josuam* vel *Jesum*, *Bagoæ* amicum, de Pontificatu cum ipso altercantem, in Templo occiderat, cujus rei indignitate *Bagoas* motus, cum exercitu advolat, urbem intrat, templum diripit, ac *Johanni*, impiè ipsum agere dicenti, respondet, *magis impiè ipsum*, quod fratrem in templo occiderit, egisse. Vid. *Matth. l. c. pag.* 290. *seq. Josephus lib.* XI. *Antiquit. Judaic. c.* VII. id refert. *Porrò*, inquit, *Vagoses Dux alterius Artaxerxis, templum violavit, & tributa Judæis imposuit: nec prius permisit quotidianas offerri hostias, quàm pro unoquoque anno vectigal exigeret Drachmas quinquaginta. Hoc autem ex hujusmodi causa contigit: Frater erat Johannis Jesus, cui Vagoses amicus existens, promisit Sacerdotii Principatum dare. Qua confidentia Jesus altercatus in templo adversus Johannem, incitavit fratrem, ut eum interficeret, & tantum in Templo facinus Johannes in fratrem committeret, quod nunquam, nec apud Græcos, nec Hebræos, ita crudeliter vel sceleratè factum est.*

dominationis. Is, pontifex factus, cum imparem se Jasonis factioni cerneret, in gratiam Antiochi Epiphanis, quòd illo defensore indigebat, leges Mosaicas ejuravit: pro quibus religiones & ritus suscepit Græcorum. tum &, ne circumcisionis notas in corpore gereret, præputium arte medicâ paravit [3], suisque omnibus, idem ut facerent, author fuit. Demum Antiochi Epiphanis impietas, ministro hoc

3. *Præputium arte Medica paravit*] Venire in quæstionem solet, an fieri talis repræputiatio possit, quod in eo majus sententiæ nostræ stabilimentum, probare tenemur; Iudæos primum, quorum causa hîc agitur, testes advocamus, & quidem ante alios *Josephum Antiq. Judaic. lib.* XII. *c.* VI. qui nobis unus instar omnium cum tali modo loquitur: Μενέλαος καὶ οἱ Τωβία παῖδες πρὸς Ἀντίοχον ἀνεχώρησαν καὶ τὴν τῶν αἰδοίων περιτομὴν ἀπεκάλυψαν ὡς ἂν εἶεν καὶ τὰ περὶ τὴν ἀπόδυσιν Ἕλληνες. i. e. *Menelaus & Tobiæ filii ad Antiochum profecti sunt, & ---- circumcisionem adduxerunt, ut nudi essent Græcis similes.* Testatur id porrò *R. Moses Maimon. Hilc.* מילה *cap.* III. §. 3. כל המפר בריתו של אברהם אבנו והניח ערלתו או משכה אף על פי ששנו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא i. e. *Quicunque irritum facit fœdus Abrahami Patris nostri & relinquit præputium aut attrahit, etiamsi legem recipiat, ac bonis operibus abundet, non habet partem in seculo futuro.* Nec defuêre inter sanctos Patres, qui huic sententiæ assurgere non dubitarunt, quos inter primas sibi vendicat *Epiphan. fol.* 538. inquiens: *Hoc verò adhuc gravius est, quod etiam à circumcisione præputiati fiunt ARTE QUADAM MEDICA, per instrumentum attractorium* σπαθιστῆρος *appellatum, internam membri cuticulam attrahi sinentes, futuramque admittentes & glutinotoriis circumdatis præputium rursus superinducunt.* Quid quod ipse Apolus 1 *Corinth.* VII. 18. dicit: *Circumcisus aliquis vocatur ne attrahat.* Tales Hebræi משוכים vocant, quasi ἐπισπαστικοὺς ab attractu pelliculæ scil. vid. cl. *Johann. Drusii annot. ad h. l.* cui adstipulatur *Capellus* ita commentans: Qui præputium attraxit ab Hebræis dicitur משוך, quod exquisite respondet Græcæ voci ἐπισπασθεὶς, de quo sic *Rabba in Genes. sect.* 46. *Traditum est* τὸν ἐπισπασθέντα *non opus habere circumcisione. R. Juda dixit, circumcidatur propterea quod illius præputium est* ככרשה *subactum (vel coactum.) Hieronymum* autem valde miramur, qui, quamvis Hebrææ linguæ peritus, dixerit tamen: *non esse potestatis nostræ præputium adducere post circumcisionem lib.* 1. *in Jovian.* quod veritati reclamare satis notum, etenim si priora loca à nobis adducta non sufficiant, en adhuc alium, qui occurrit in *Baal Aruch.* In Jelammedenu dicitur. Quid est circumcisus in præputio circumcidebantur & attrahebant sibi præputium, hi numero *quinque erant* &c. atque ita fieri posse agnoverunt gentiles: unde *Dioscorid. lib.* 3. *c.* 51 hujus rei mentionem ter injicit, primum cum de *Aloë* agit, quæ juxta ejus mentem *disrupta* puerorum præputia adglutinat. Secundo cum mel nominat *lib.* 1. *c.* CI. & tertio, cum de *Tapsiæ* succo scribit. *lib.* 4. *c.* CLVII. Hinc colligimus *arte medica* hanc attractionem præputiorum factam. Probat hoc *Drusius ex Epiphan. Erasm. ex Cornel. Cels. lib.* 7. *c.* XXV.

hoc pontifice, omnia Judæorum instituta pervertit. Et jam nihil prisci integrique moris supererat, cum Matthias Hasmonæus [4], magnus rerum restaurator, armis sumptis, leges suas Judæis reddidit, remque publicam principis nomine sub imperium accepit. Mortuo illo, principatum Judas gessit, is, qui Macchabæus dictus est. Sed vis tamen magna, auctoritasque in pontifice fuit. Quare Antiochus Eupator postea, Jerosolymam dolo ingressus, cum Oniæ diffideret, quòd pendêre ex illo populum & rerum momenta cernebat, pontificem in loco ejus Alcimum fecit. Sed is, sacrum honorem ubi adeptus esset, longe pravior fuit. Statim enim ad Demetrium Seleuci filium transiit, principemque Judam, quem ferre imperitantem nequibat, criminatus apud regem est. Inquieta in se res impietas est. nunquam uno scelere contenta fuit. Igitur Bacchiden regium præfectum, cum armatâ manu, adversus patriam adduxit: reversoque illo, re infectâ, ad regem, copias militares, quas à Bacchide acceperat, concursu hominum sceleratorum auxit. Omnes undique parricidæ, sacrilegi, adulteri, quos flagitium consciusque animus exagitabat, ad Alcimum venêre. & ipse blanditiis, alloquiis, largitione, omnium officia provocabat. Ad extremum, præclarus hic pontifex muros etiam sanctuarii, qui à vatibus atque ab Hasidæis erant ædificati, diruere paravit, ut hoc quoque ad ejus laudes accederet. Sed talia agentem atque meditantem mors occupavit, constitutusque in ejus loco pontifex à populo Judas est, qui omnium primus summum sacerdotium unà cum principatu gessit. Hoc idem post eum Jonathas, Simon, & Jannes fecêre, donec Aristobulus [5], posito principis nomine,

4 *Matthias Hasmonæus*] Cum enim fœdum illud, & non nisi sceleribus nobile monstrum, *Antiochus Epiphanes Ægypto* subacta jam Iudææ immineret, Hierosolymisque captis, populo religionem patriam & omnem eripere conaretur libertatem, nemo de tribu Iuda, sed *Matathias*, Johannis filius, Simeonis nepos, ab abavo Hasmonæus dictus primus ad arma conclamavit, suoque exemplo opes vitamque libertati impendere, fractos jam Iudæos docuit. Fuit autem hic Matathias, ut autor histor. *Machab.* c. II. *in princ.* &c. XIV. v. 29. nec non *Iosephus lib.* 12. c. 8. testantur, ἱερεὺς ἐξ ἐφημερίας Ἰωαρείβου. Sacerdos ex vice, & ita ex familia præclarissimi illius, & primæ sortis Sacerdotis, Ioaribi, qui ex posteris *Eleazaris*, filii Aaronis. vid. I. *Chron.* XXIV. 7.

5. *Aristobulus*] Recenset hic Autor noster successores ex stirpe Hasmonæorum, incipiens à *Matathia* successore usque ad Aristobulum. *Matathiæ* fatis concedenti successit filius *Judas*, cognomento Maccabæus, qui Dynastiam politicam Pontificatui jungens arma

mine, regem se tulit. Ita tandem, post Sedeciam extinctum, reges iterum Judæa accepit, sed Levitas utique, quorum ultimus Antigonus [6] fuit. Illo pulso occisoque regnum Herodes tenuit, quod ante à Romanis [7] acceperat, homo non hercle regia stirpe, neque sacerdotali

arma & aram una manu tractare, primus instituit I. *Maccab.* III. *Joseph. lib.* XII. *c.* 12 *&* 17. Successorem autem utriusque dignitatis fratrem habuit *Jonathanem.* I. *Maccab.* IX. *Joseph. lib.* XIII. *c.* I *&* 5. qui Tryphonis perfidia & captus & cæsus *Simoni* fratri Dynastiam & Sacerdotium reliquit I. *Maccab.* XIII. *& seq. Joseph. lib.* XIII. *cap.* XV. Hic successorem habuit *Johannem* cognomento *Hyrcanum. Joseph. lib.* XIII. *c.* 15. Huic verò filius *Aristobulus* successit, qui primus diademate arrepto Principatum Judaicum ad pristinam revocare majestatem, nomenque Regis usurpare, ausus fuit, *Joseph. lib.* XIII. *c.* 19. Sed admodum breve hujus gloriæ fuit gaudium. Nam vix anno elapso omnem hanc dignitatem *Alexandro* fratri, mortis imperio relinquere coäctus fuit. Hic verò duos relinquit filios, *Hyrcanum*, qui segnior, quàm Spiritus regios decebat, & *Aristobulum*, industrium quidem sed temerarium & ambitiosum. *Alexandro* mortuo uxor ejus, *Alexandra*, filium Hyrcanum Pontificem constituit: ipsa verò prætextu testamenti mariti defuncti, regni suscepit gubernacula, consentientibus & filiis & populo. Fatis cum & hæc succumberet, *Hyrcanus* regnum pontificatui more majorum rursus conjungere nititur, cui *Aristobulus* resistit, conscriptoque exercitu, quod jure non poterat, armis obtinere molitur. Quæ ambitiosa *Aristobuli* temeritas, non tantum familiæ Asmonæorum, sed toti etiam regno Judaico fatale intulit excidium, uti historiæ testantur. vid. Nold. histor. Idum. *p.* 155. 156.

6. *Ultimus Antigonus*] Qui ab *Herode*, expugnata urbe, in vincula conjectus & ultimo supplicio affectus est. Expugnatis enim Hierosolymis *Herodes* de Antigono tollendo potissimum sollicitus fuit, veritus, ne, animis diuturnitate temporum mitigatis, in gratiam simul ac regnum reduceretur. Quare nunquam destitit *Antonium* irritare, usque adeò, donec perpulit, ut *Antigonus*, nullo tali exemplo cognito, *Antiochiæ* capite plecteretur. Cujus rei testis est non modo *Iosephus lib.* XV. *Antiq. Iud. c.* I. sed & *Dio Cassius lib.* XLIX. *hist. Rom.* ubi Antigoni supplicium pluribus explicat, inquiens: Ἀντίγονον ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξε: quem locum male reddit *Xylander: Antigonum cruci alligatum flagris cecidit & deinde jugulavit.* Nam vocem σταυρὸς *palum*, denotare, ex ἀποσφάττειν improprie à *Dione* pro ἀποτέμνειν adhiberi, observavit *Casaubonus Exercit.* I. *ad App. annal. Baron. n.* 6. ubi ita hunc locum interpretatur: *Antigonum virgis cæsum & ad palum deligatum, postea etiam occidit.* Verum *Iosephus lib.* XIV. *circa fin.* & *Plutarch. in Anton.* & *Egesippus* securi tantum percussum *Antigonum* affirmant.

7. *Ante à Romanis*] Antonius impense *Herodi* favens ob parentis *Antipatri* virtutem bellicam, in mentemque sibi revocans, quod non inutilem paren-

tali familia ortus, sed de Idumæorum gente[8], insititius Judæus. Non enim Idumæi verè Judæi erant[9], sed habiti modò appellatique Judæi

parenti in bello Ægyptiaco navarit operam, cujus intuitu Herodi succurrere decrevit; Quare convocato Senatu *Herodem* ob singulare ejus in Rempublicam Romanam studium, interpretibus *Messala* ac *Atratino* commendarunt, &, exaggerata insuper *Antigoni* & *Parthorum* insolentia, effecerunt, ut *Herodes* omnium suffragio Iudææ Rex declararetur; quod Coss. *C. Domitio Calvino* iterum & C. *Asinio Pollione* Olymp. 184. accidisse memorat *Iosephus lib.* XIV. *Antiq. Iudaic. cap.* XXVI. Et licet *Eusebius lib. poster. Chron. ad ann.* 1980. transferre velit, attamen ab *Excell. Georgio Green histor. Profess. Witteberg.* ad objectionem responsum, cujus epicrisis hæc est: Manet ergò, *Herodem Romæ* Regem *Iudææ* esse renuntiatum anno U. C. *Capitolino* 713. *Varroniano* 714. &c. Calculum album his adjicit cl. *Georg. Eric. Phaletran. de ablation. Sceptr. Iudaici. cap.* III. his verbis. Filius huic (Antipatro) fuit *Herodes*. Hic paternis inhærens vestigiis, calliditate ingenii, animique magnitudine tandem eò pervenit, ut *Marci Antonii* auspiciis à S. P. Q. R. fuerit Rex Iudæorum declaratus; quam dignitatem post victoriam Actiacam illi *Augustus* Cæsar confirmavit. vid. *Ioseph. lib.* XIX. *cap.* XXVI. & *lib.* XV. *c.* X. Conf. *Christ. Noldii hist. Idum. pag. m.* 25. *edit. Franequer.* 1660.

8. *De Idumaeorum gente*] Magna semper inter Eruditos controversia acta est, qualis *Herodes* fuerit? Sunt qui existimant, *Herodem* fuisse *Ascalonitam*, adeoque Gentilem: hanc sententiam multi ex Patribus tenent, *Epiphan. Ambros. Euseb. conf. Georg. Erici Phaletrani tr. de ablation. Sceptr. Judaic. cap.* XI. secuti Julium Africanum, ut observat cl. *Casaubon. Exerc.* I. n. 5. *ad app. Annal. Baron.* Sed enim verò, cum Africanus ipse parum relationi suæ tribuat, eamque nullis testibus firmatam esse fateatur, non est, ut à *Josephi* testimonio recedamus. *Nicolaus Damascenus*, Scriptor antiquissimus & ipsiusmet Herodis contemporaneus, genus *Herodis* deducit è primatibus Judæorum, qui è Babylonia in Judæam reversi sunt, ut refert *Joseph. lib.* XIV. Antiq. *Judaic. c.* II. Hujus vestigia sedulo legit *Augustin. Torniell. in Annal. sacris & profanis ad A. M.* 4018. ubi totus in eo est, ut evincat, Herodem è prosapia Judæorum fuisse oriundum. Urget verò præter *Damasceni* testimonium (1) quod, si Herodes fuisset *Idumæus*, procul dubio Judæos ad gentis suæ ritus traxisset, vel saltem Idumæos in pristinæ religionis libertatem vindicasset. (2) Non esse probabile creditu, *Antipatrum*, Herodis patrem, Judæorum præcipuos adversus *Aristobulum* excitare potuisse, si ipse non fuisset Judæus. Nec (3) credibile est, *Hyrcanum* suam ex filia neptem dare ausum *Herodi* uxorem, si stirpis fuisset alienigenæ. (4) Hoc pacto *Judæos* fuisse subjectos *Idumæis*, contra vaticinium Genes. XXV. 23. c. XXVII. 29. & quæ alia sunt, quæ profert. Verum nos media incedimus via, & *Herodem* neque Gentilem, neque Iudæum *κυρίως* sic dictum, sed *Idumæum* gente, religione Judæum fuisse asserimus.

9. *Non enim Idumæi verè Judæi erant*] Testatur *Josephus lib.* XIII. *Antiq. Judaicar.* c. XVII. quod Idumæi à *Johan-*

dæi sunt, ex qua tempestate eos Hyrcanus religiones ceremoniasque suscipere veri numinis coëgit, cum antea Deum, nescio quem, Cosan [10] colerent, cujus sacra semper custodierat illustris in illa natione Costobarorum domus. Celebrata est Sameæ vaticinatio, qui Herodem Judæis regem datum iri, sed in pœnam pestemque, multò antè prædixerat. Neque profectò aliter cecidit. Statim enim Idumæus ille Aristobulum pontificem [11], admodum adolescentem; mox Hyrca-

hanne Hyrcano subjugati, circumcisionem reliquosque ritus admiserint & ex eo tempore primum Judæis annumerati sint. Observandum autem est, quod vox *Judæus* triplicem habeat significationem. (1) pro eo sumitur, qui origine talis est. (2) pro Proselyto tam *justitiæ*, quam *domicilii*. Ita *Idumæi* ab *Hyrcani* tempore dicti Judæi, & sic etiam *Herodes Ascalonita*, ἐπιχώριος. *Strab. Geogr.* XVI. quin τὸ γένος ἰουδαῖος. *Antiq. Jos.* XX. c. VI. *Hegesip. excid.* II. *c.* VIII. (3) qui & origine & religione talis est. Hinc merito quæritur de *Herode*, an *Idumæus* fuerit ἀλλόφυλος? Affirmant cum *Eusebio hist. Eccles.* I. c. VI. & *in Chron.* plurimi. *Epiphan. lib.* I. *advers. hæres. Tom.* II. *pag. m.* 118. *Augustin. l.* 18. de C. D. *Phot. Biblioth. codic.* 238. Scaliger autem animadvers. p. 148. 159. 259. & *Casaubon. Exerc.* I. post *Torniellum*, negant. Ratio ipsis præcipua est, quod *Herodes* Patre natus proselyto, & quod *Idumæi* jam inde ab *Hircani* tempore pro Judæis fuerint habiti. Unde sic argumentatur Scaliger: *Nulli Judæi erant alienigenæ: Idumæi ab annis* XC. *sive ab Hyrcano, erant Judæi.* Ergo. Sed hæc hasta, stipula est. Idumæi non erant propriè Judæi, sed tales, qui vel ἐπιχώριοι seu nati in Judæa erant alienigenæ. Propriè enim Judæi non nisi qui tales origine i. e. Jacobitæ essent. Unde in argumento *Scaligeri* major procedit de Judæis primæ & tertiæ significationis, non secundæ. Certè si *Herodes* propriè fuisset Judæus, non opus habuisset libros Genealogicos incendere. Teste *Euseb. lib.* I. *hist. Eccles. c.* VII.

10. *Cosan*] Constat ex *Iosepho Idumæos Cosan* ceu Deum coluisse, qui cum ab Hyrcano victi essent, huic Deo, *Coze*, renunciasse. Hinc *Costobarus*, qui etiam *Costabarus* apud Josephum lib. XVI. Antiq. c. II. dicitur forte à Coze idolo Idumæorum, cujus antistites, majores ejus fuerant. *Joseph. Antiq. lib.* XV. *c.* II.

11. *Mox Aristobulum Pontificem &c.*] Restabant tunc de Maccabæorum sanguine Hyrcanus Pontifex jam decrepitus illiusque ex filia nepos Aristobulus & neptis Mariamne, quorum pater fuit capti Aristobuli filius, *Antigonus* sive *Alexander*, qui *securi* ab *Antonio* percussus. Hunc scil. Aristobulum, summoto *Ananelo*, uti *Euseb. lib.* I. *histor. Eccles. c.* VII. vertente *Musculo* testatur: Herodes, accepto à Romanis regno, summos Sacerdotes non eos amplius constituit, qui essent ex antiquo Sacerdotum genere. Hunc abrogat Herodes referente *Josepho lib.* XV. *c.* III. & Aristobulum decimo septimo ætatis anno Summum Pontificem constituit; paulo autem post ob studium gentis lacu prope Hiericho submersit. *Joseph. antiq.* XV. *c.* III. *Bell. jud.* I. *c.* XVII.

canum ex Parthis allectum[12]; postremò quicquid de Hasmonæorum sanguine supererat, extinxit[13] sustulitque. Neque melius actum cum septuaginta senibus[14] est, qui assessores magni concilii erant, quod Sanhedrin appellitant. Ita submotis omnibus, unde metus aut periculum erat, paulatim insurgere, atque ex magno imperio usurpare licentiam cœpit. Patria enim Judæorum instituta mutavit, nova invexit, multa contra leges fecit. de quâ re sic loquentem audire Josephum libet: ξενικοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὑποδιέφθειρε τὴν πάλαι κατάστασιν, ἀπαρεγχείρητον οὖσαν· ἐξ ὧν οὐ μικρὰ καὶ πρὸς τὸ αὖθις χρόνον ἠδικήθημεν, ἀμεληθέντων ὅσα πρότερον ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν ἦγε τοὺς ὄχλους. *peregrinis studiis veterem disciplinam labefactavit, in qua nihil novi tentatum erat. Ex qua re nostris his, quæ pòst insecuta sunt, temporibus, non mediocriter læsi sumus. Neglectui enim habita ea omnia sunt, quæ antea multitudinem ad pietatem perducebant.*

12. *Hyrcanum ex Parthis allectum*] Contra jus Gentium fidemque datam *Hyrcanus* à *Parthis* captus illuc ducebatur. Hunc blanditiis iterum Hierosolymam pertractum primum in summo honore habuit, adeo ut & neptem *Mariamnem* connubio sibi jungeret; verum paulo post *Hyrcanum* ferro sustulit. *Joseph. lib.* XIV. *c.* III. VI. *&* X. *& lib.* XV. *c.* XIII. *&* XXVIII.

13. *Extinxit*] Instigatores erant *Salome* & *Antipater*, qui consilium dabant, ut familiam Hasmonæorum perderet. Horum calumniis Herodes incitatus *Mariamnem* Regii sanguinis fœminam, suam etiam uxorem peremit. *Joseph. Ant.* XV. *c.* II. *Bell. Jud.* I. *Euseb. Chron. l. prior. Hegesipp. Excid.* I. *c.* XXXVII. Addit scelus sceleri & unà cum ea fratrem uti diximus *Aristobulum* & *Avum Hyrcanum*, Matrem *Alexandram. Joseph.* XV. *c.* II. & duos suos ex ea filios Alexandrum & Aristobulum. *Joseph.* XVI. *c.* XVII. interficit.

14. *Actum cum* LXX. *senibus*] *Herodes* regno potitus totum Synedrium exceptis paucis, referente *Lightfoot. in hor. Talmud. p.* 203. *edit. Lipf.* sustulit; Cl. Schickard in משפט המלך. p. m. 154. vult quidem totum, unico excepto *Schammai*, quem solum ob parrhesiam honoraverit. *Noldius in histor. Idum. pag. m.* 421. hæc recenset: Quanquam verò hoc Concilium per *Herodem* tolleretur (Causam addit *Talmud, in Bava Bathra*: Dixit *Herodes Synedrio*: *Quis legit, ex medio fratrum tuorum Regem pones super te? Dixerunt ei Magistri. Surrexit ergo & occidit omnes Magistros reservato sibi Babâ, filio Butha, &c.* Scil. *Herodem* ut alienigenam noluerunt agnoscere; ut Gloss. ibid.) *Joseph. Antiq.* XV. *c.* XIII. *&* XIV. XVII. *Pollionis* mentionem facit: Nam *Herodes* cum sæviret in reliquos assessores, *Pollioni* huic & Sameæ pepercit.

Cap.

CAP. XVII.

De Messia, Judæorum atque gentium omnium rege. Mystica vocis scriptio in verbis Esaiæ. Bileami vaticinium ex Judæorum interpretatione. Quid singulare in hoc regno. Rabbi Abrami animadversiones in Maimonidem. Ezechielis obscurissima oracula de templo, deque sacris in regno Messiæ. Nimis imprudenter in istæc inquiri.

ATQUE hunc quidem in modum, post reditum Judæorum ex Babylone, imperium ii tenuêre, quorum id minimè fuit, primùm pontifices [1], mox principes Hasmonæi Levitæ [2], dein reges ex

1. *Primum Pontifices*] Incusat Author noster (1) Pontifices, quod post captivitatem Babylonicam summum imperium tenuerint, quod ipsis non licitum fuisset, cum illorum munus fuerit, sacris non politicis rebus præesse; quam ob rem cum hoc fecissent pœnas incurrissent. Jam autem ex præcedentibus annotatis constat, Pontifices post captivitatem dignitatem hanc sibi applicuisse; Hinc author noster putat, male fecisse. Quod autem penes Pontifices summa regiminis potestas tunc temporis fuerit, probamus hoc modo. Cum enim *Alexander Magnus* ad expugnationem *Tyri Judæorum* subsidia sibi expetenda esse judicaret, ad *Jaddum* Pontificem literas dedit, uti *Josephus libr.* XI. *c.* VIII. testatur. Idem postea fecit *Ptolemæus Philadelphus* Rex *Ægyptiorum* & *Lacedæmoniorum ἄρχων*, *Arias*. Sic & alii plures fecerunt, uti *Joseph. lib.* XII. *c.* II. probat. Id quod sane hi Reges in tam arduis negotiis non fecissent, nisi summa rerum penes istos non stetisset. Interim qui Pontifices dicti sunt (prout omnes ante *Aristobulum*) ita maluerunt ipsi τὴν βασιλείαν τῆς ἱερωσύνης, &c. *Philo in Legat. ad Caj. pag. m.* 797. Licet igitur *Cunæus* noster asserat Pontifices injusto titulo imperium tenuisse; attamen negari non potest, ipsum Jehovam constituisse, quod sceptrum de tribu Juda ablatum ad tribum *Levi* Pontificesque transferri debuerit. Instante enim illa seculorum periodo, qua *Messias* in lucem proditurus humanam erat, placuit divinæ sapientiæ, eam in populo suo adornare Reipubl. formam corporaliter, quam regnum Messiæ obtinere debebat spiritualiter. Quod cum igitur Rex Messias Ecclesiæ suæ, simul Rex (ut habetur *Esai.* XXXIII. *v.* 22. *Matth.* IV. 7. *Daniel.* VII. 14. *Luc.* I. 33.) simulque Pontifex (*Psalm.* CX. 7. *Hebr.* II. 17. v. 10) futurus erat, præcipit Jehova *Zachariæ* Prophetæ Josuam primum à soluta captivitate Pontificem duabus coronis ornare, atque ita illum & in illo omnes illos successores sacerdotes in solio i. e. ἀνα-

κτο-

ex eadem tribu, ac tandem Herodes Idumæus, is, ſub quo natus Meſſias eſt, rex regum, ex familia Davidis ortus, ad quem unum referri demum illud oportet, quod promiſerat Davidi Deus, æternum fore ſolium ejus, conſeſſuramque in illo prolem ejus. Non enim profectò de Salomone illud, neque de nepotibus ejus dictum eſt, ſiquidem illi regnum ſemel amiſſum nunquam poſt exilium Babylonienſe receperunt. & omninò vana falſaque fuiſſet numinis promiſſio. quod cogitare ſumma impietas ſit. Quare ita habendum eſt, prolem eam eſſe Meſſiam, libertatis noſtræ vindicem aſſertoremque, de quo angelus iſtud pronuntiavit, quod ſcriptum apud Divum Lucam extat, τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔςαι τέλος. *regnum illius ſine fine erit.* Ea verba traduxit angelus ex Eſaiæ capite nono, ubi Rabbi Jarchi notavit, : דרך דרש הסופרים שה"כם סגור בתוך המלה *ſubtili quodam diſceptationis modo quæſitum olim à ſcribis eſſe, cur in medio vocis, contra quam fieri ſolet, poſitum à vate* ם *clauſum ſit.* Utique haud de nihilo fuit tam anxia hæſitatio. & viſum Talmudicis eſt, ſignificari ea re myſterium quoddam ingens, quod non promiſcuè, nec omnibus pate-

κω-πλειωνὲς conſtituere. *Zach. c.* VI. 11, 12. Myſticum ſenſum hoc loco Prophetam reſpicere certum eſt: ſenſum verò literalem ad *Joſuam* Pontificem pertinere, illumque juſſu & inſtituto hoc Jehovæ non tantum Pontificem ſummum, ſed & ſummum Principem creatum fuiſſe, minime dubitare debemus. Vera itaque ſunt, quæ de forma Reipubl. Judaicæ reſtauratæ prodidit *Hieronym. in fin. cap.* XXI. *v.* 29. *Ezech.* In Zedekia, inquit, finitum regnum Iſrael de ſtirpe David, qui poſtea uſque ad adventum Chriſti Reges fuerunt, fuerunt pariter & ſacerdotes. & D. *Ambroſ. lib.* II. *in Luc.* Jechonia regnante, Judæi in Babylonem ducti fuerunt, neque poſtea unquam de ſemine ejus regnum quiſque in Judæa potuit obtinere. Poſtea enim populus de captivitate dimiſſus ſub Sacerdotibus & Tetrarchis fuit.

2. *Haſmonæi Levitæ*] Meſſiæ *Talmudici* crebro mentionem faciunt. Pernotum eſt, & paſſim in ſcriptis Anti-Judaicis obvium illuſtre illud æternæ generationis Meſſiæ teſtimonium, quod perhibetur *Maſſ. Succah fol.* 52. *Edit. Amſtel.* Tradunt Rabbini de Meſſia, Filio Davidis, qui utinam citò in diebus noſtris manifeſtaretur, dixiſſe ipſi Deum; pete quicquam à me & dabo tibi Pſalm. II. Itaque poſtquam vidit *Meſſiam* filium Joſephi iri occiſum &c. His ſane verbis Meſſias filius *Davidis* & Meſſias *Joſephi* in ſcenam producuntur à Judæis dicentibus *Meſſiam Joſephi* moriturum in bello & occiſurum. Meſſiam Davidis autem victurum. vid. de his rebus diſſerent. Cl. *Stephan. le Moyne ad locum Jerem.* XXIII. 6. *pag. m.* 132, 133. præclar. M. Meelfuhrer. Amic. noſtr. in *diſſert. Jeſus in Talmude edit. Witteberg.* & cl. *M. Nicol. Lütkens diſſert. Solus Davidis filius Meſſias edit. Roſtoch.* 1701.

teret, ſed reductum, & in interiore ſacrario clauſum eſſet. Cum permulta extent in ſacro codice oracula de rege maximo Meſſia, nullum æquè Judæi dignum admiratione exiſtimant, quàm illud, quod numinis inſtinctu effatur Bileamus in Numerorum capite viceſimo & quarto. Sed iidem, cum ſenſa vatis penitus introſpicerent, ſagaciter deprehenderunt, non iſtæc de uno rege dici omnia. quare ita dividundum eſſe oraculum, pars ut ejus ad Davidem, qui ex Judæâ ſtirpe primus regnum tenuit, cætera ad Meſſiam pertineant, ultimum quidem ex eâdem ſtirpe regem, ſed majorem cæteris, potentioremque. Quæ perſecutus accuratiſſimè Maimonides eſt in fine Miſnæ. Ibidem etiam maximus magiſter eos refellit, qui alium naturæ vultum, & rerum perpetuò euntium novum curſum in regno Meſſiæ exſpectant. Non enim intellexiſſe eos Eſaiæ verba ait, quæ ſunt in capite undecimo: eſſe enim illic ænigmata quædam, quibus ſignificatum eſt, quietem piis boniſque omnibus fore inter nefarios & ſceleratos, nihil ut metuendum ab illis ſit. Nam quod Rabbi Abraham, Davidis filius, Maimonidem hîc reprehendit, & ex legum Moſaicarum libris illud recitat, השבתי חיה רעה כהארץ penitus diverſum eſt, & ad tempora Meſſiæ non pertinet. Sed profectò perſæpè ſolet acris ille & diligens vitiorum Maimonidæ animadverſor quædam ejuſmodi ſublegere, quæ ſpeciem magis ſolidæ rationis, quàm vim habent, & excuſſa evaneſcunt. Quoties ſacra, ceremoniaſque & religionum ſolennia perluſtro, quæ in extrema parte libri ſui ſanctiſſimus vates Ezechiel deſcripſit, ſubit animum meum cogitatio, quid ea velint, aut quò referenda ſint: adeo diverſa ſunt ab iis, quæ Moſes præcepit, neque unquam uſurpata à Judæis ſunt. id quod ipſi confitentur. Sed quid de illis habendum ſit, conſtitutum in Talmud eſt, in tractatu quem Menachoth appellant. Breviter autem rem complexus Maimonides eſt in Miſna, libro octavo, cap. 2. Neque nos pigebit verba ejus hîc referre. Ait igitur, כל שיעורי הנסכים האמורים בספר יחזקאל ומנין אותן הקרבנות וסדרי העבודה הכתובים שם כולם מילוים הן ואין נוהגין לדורות אלא הנביא צוה ופירש כיצד יהיו מקריבין המילוים עם חנוכת המזבח בימי המלך המשיח כשיבנה בית שלישי: *Omnes modi libaminum, de quibus agitur in libro Ezechielis, & quæcunque illic ſcripta extant de numero oblationum, deque ordine divini cultus, nihil ſunt niſi ſacrificia pacifica, quæ mortalium ſeculis uſurpata non ſunt, neque in morem popularem tranſivère.*

Ju-

Jubet autem exponitque vates, quo pacto peragere debeant sacra pacifica in dedicatione nova aræ, temporibus Messiæ, cum extruetur templum tertium. Non est hoc somnium Judaicum, neque Talmudicorum commentum. vera certaque res est. aliud templum, quod in Messiæ regno foret, aliaque sacra descripsit vates: atque etiam structuram templi, atria, portas, cæteraque ad legem operis accuratam exegit. Quare Judæi ajunt, formam ejus non planè intelligi: Ezram autem, cum ædem secundam, ad instar ædis Salomonicæ, conderet, etiam illa secutum esse, quæ de tertio templo Ezechiel præcipit, sed non ultrà, quàm captus hominis sanctissimi fuit in re obscura implicataque. Hoc illud est, quod significavit summus Rabbinus iis verbis, quæ subjecimus ex cap. primo, Halacha Beth Habbechira: בניין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים : וכן בניין העתיד להבנות אף עלפי שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר ואנשי בית שני בשבנו בימי עזרא בנוהו כבניין שלמה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל : Est tamen Judæorum hallucinatio in eo non levis, quod extructum iri à Messia ædem ejusmodi sperant, quæ adspici, adiri, & pedibus calcari poterit. Quod secus esse, nos profectò, qui in Messiæ regno nati sumus, intelligimus. Omnia ea, quæ de modo ædificii, déque partibus ejus dicta illîc sunt, occultiorem sensum habent. singula autem quid significent, aut quo pacto sint explicanda, difficile dictu est. Ego hercle, quod Xenophanes Colophonius apud Marcum Terentium Varronem ait, id omnibus hîc suadeo, uti *quid putet quisque, non quid contendat, ponat. hominis enim est hæc opinari, Dei scire.* Utique Judæi, cum גנוזין appellent quasdam Biblici codicis partes, quarum interdicta lectio adolescentibus, juvenibusque est, in earum numero illa ponunt, quæ vaticinatus in fine libri sui Ezechiel est. Neque id injuriâ illos statuisse existimo. Est enim omnis sermo ille numero Platonis obscurior. Advocent industriam suam omnes, qui se divinæ sapientiæ consultos videri postulant. Sudabunt satis, antequam minimum quiddam earum rerum, illîc quæ reconditæ sunt, aperiant.

Benè qui conjiciet, vatem hunc perhibebo optimum.

Sed multa conjectanti, opinor, nihil procedet. Pro certo constat, hæc & alia hujus generis quædam esse, quæ adiri humanis animis summus Deus noluit. Etsi enim in hac Euangelii luce ingens progressio facta ad cognitionem, scientiamque sit, aliquid tamen reli-

ctum admirationi eſt. Quare in his oraculorum arcanis ultra id tendere, quod in expedito ſpiritus ſacer poſuit, ſtolidæ audaciæ ſit.

Cap. XVIII.

Status Judæorum poſt Meſſiæ adventum. De reſtitutione Judæorum, quæ adhuc exſpectatur. Quæ ſit dignitas etiam hodie illius gentis. Quantum Judæis noſtra debeat religio. An ſacri libri ab illis interpolati aut corrupti? de Maſoritarum diligentia & fide.

Judæos ſacerdotium regium, genuſque hominum electum dici, & ſacra ſua religioneſque ab illis ſolis ſuſcipi tantiſper voluit immortalis Deus, donec ille dies illuxiſſet, qui Meſſiam terrarum orbi repræſentaret. Ex eo tempore, Dei filius beneficia cœleſtia, quæ diu propria uni genti fuerant, communia eſſe omnium voluit, idque per diſſitiſſimos populos nuntiatum ſolis profuit credentibus. Atque hîc verò demum admiranda quædam fuit rerum converſio. Summum enim ſalutis auſpicem, qui cœleſtia regna reliquerat, uti rebus hominum lapſis ſuccurreret, cum gaudio & veneratione receperunt profanæ nationes. At Judæi, quem conſtituto tempore & loco venturum ſignificaverat olim non unus vates, cum veniſſe jam & adeſſe præſentem non intellexerunt. Tanta vecordiæ vis eos pervaſerat. Cæci erant oculi, cum animus alias res ageret, & videre illa recuſaret, quæ poſita in medio erant. Hinc abdicati ſpretique à numine ſunt, atque *etiam nunc hodie lentem edunt, & amiſſam deſlent primogenituram.* Delictum eorum *in duriſſimo adamante* ſcriptum eſſe, Jeremias vates ait. Neque ſanè pœnam ipſi ſuam deprecati ſunt, cum illud dicerent, *ſanguis ejus ſuper nos ſit, & ſuper filios noſtros.* Admodum notabile eſt illud, quod Romanis prodidit Divus Paulus in ea epiſtola, quæ ſcripta ad illos eſt. Ibi * ſic infit: *nolo vos ignorare hoc myſterium, obdurationem, quæ eſt ex parte, eveniſſe Iſraëli tantiſper, dum plenitudo gentium introierit.* Profecto aderit tempus, cum Judæi in rectam [1] ſemitam reducentur, qui nunc errant miſere ignorantiâ viæ.

* *In epiſt. ad Roman. cap.* XI. ℣. 25.

1. *In rectam viam*] De Judæorum converſione multi egerunt, inter quos *Voet.* *Tom.* 2. *Diſput. ſelect. pag.* 124. *ſeqq.* multum hodie diſceptatur, an univerſalis ſit futura, quod B. Luthero minimè videtur Tom. VIII. Jen. foli 109. Edidit etiam diſſert. *B. Clodius Prof. LL. OO. Giſſ. de ſperanda ſalute Judæorum.*

viæ. Nondum omnium dierum ſoles occiderunt. Fulgebit illis quoque iterum ſua lux. Cecidiſſe eos, non excidiſſe, certum eſt. Publicavit de eadem re etiam Ezechiel quædam oracula, quæ extant in cap. XXXVI. Ait enim futurum vates, uti cœlitus cor novum illis detur, rectioreſque ſenſus in eorum pectore habitent. Tunc tolletur velamen illud [2], quod vultui ſuo Moſes impoſuerat. convertent enim ſe ad Deum, qui vivere eos in tenebris & ſummarum rerum inſcitia ſivit, uti tandem aliquando occaſione uteretur notæ clementiæ. Atque in hunc quidem modum nos commodè interpretamur Divi Pauli verba, * ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ Ἰσραὴλ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα †. qui locus multis obſcuriſſimus viſus eſt, & quorundam exercuit induſtriam. Res hæc, de qua loquimur, magna eſt, & planè ejuſmodi, uti meritò non poſſimus in poſterum Judæos, velut victimas publici odii, penitus averſari, cum adhuc illis tantarum rerum ſuperſit ſpes. Et profectò D. Paulus veneratur eos, & laudibus magnifice effert etiam ſic errantes. Ait enim, *Quorum eſt adoptio & gloria, & fœdera, & legis conſtitutio, & cultus divinus, & promiſſiones: quorum ſunt patres, & ex quibus Chriſtus eſt, quod ad carnem attinet.* Quæ poterat eſſe major nobilitas; Tot patriarchas, vateſque, & reges in avis proaviſque numerant, denique tot excelſos & divinâ virtute viros, quorum ſunt nomina cœlo conſecrata. Sunt quidem, fateor, hodie vernili atque illiberali ingenio cuncti Judæi; neque, ſi vitam eorum aut ſtudia intueâre, quicquam magnopere reperias, quod ſit magnis atque erectis animis dignum: ſed nos ejus rei cauſam non miramur: habent enim hæc quoque quendam velut orbem: ut, quemadmodum temporum vices, ita & morum vertantur. Profectò, qui dies illis candidam libertatis lucem abſtulit, imperiumque de eorum excuſſit manibus, idem ille ingenuos quoque ſpiritus eorum perdomuit, nihil ut amplius habeant nunc vividi vigoris. Apud Homer. optimus Eumæus regi ſuo Ulyſſi illud divinè ait, ἡμι-

* *Locus extat in 2 epiſt. ad Cor. cap. 3. verſ. 16.* † *Ideſt*, cum autem ad dominum ſe verterit Iſrael, auferetur velamen.

2. *Velamen illud*] Duplex enim jam velum Judæorum oculis obductum eſt, prius induratæ mentis ſive odii adverſus Chriſtum, poſterius Legis ipſius. Nempe Chriſtus quidem in lege traditur, ſed obſcurius, & veluti per nubem & involucrum. Porro duplicatum illud velum ejuſque ablatio innui videtur ab *Eſaia c. XXV. conf. Ludov. Capell. ad h. l.*

ἥμισυ γάρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
ἀνέρος, εὖτ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.

Quemadmodum arculæ, in quibus nani fasciis constricti à mangonibus aluntur, corpusculorum incrementa non prohibent modò, sed minuunt quoque, atque contrahunt: ita quælibet servitus compedes quasdam etiam ipsis animis injicit, & generosam suffocat indolem. Quid possunt sublime spirare, qui per tot annos, per totum orbem tantis fatigati contumeliis sunt? quos pueri jam olim laciniâ, viri barbâ traxêre? denique in quos omnium Cæsarum detumuit furor; Tiberius juventutem eorum per speciem sacramenti, in provincias gravioris cœli distribuit. Erat insigniter pestilens Sardinia. In hanc missa quatuor millia sunt, uti malè interirent. Haud multo pauciores Titus bestiis objecit, cum Beryti, atque Cæsareæ spectacula ederet. Ipse Trajanus, qui omnium fuit principum lenissimus, decrevit ne legem legerent: quod ab aliis quoque imperatoribus crebro factum postea est. Ea fuit maxima afflicto,& à Rabbi Zacuth inter שמדות *persecutiones* numeratur, cum ait, גזרו שמד שלא יקראו בתור *decreverunt persecutionem, ne Judæi legem lectitarent.* Sed hæc à paganis facta sunt. Nos, qui arctiore vinculo cum illis sociamur, amemus inter nos, & hoc habeamus commune, quod jussa audimus ejusdem numinis. Divus quidem Paulus pro illis caput suum devovere cupit: adeò impense amat gentem. Etiam illud ait, *si primitiæ sancta, sancta etiam est massa: &, si radix sancta est, etiam sunt rami.* Non ego nunc ambitiose eorum laudes celebrabo: quippe à nulla re magis, quàm ab ineptiis, abhorremus. Sed tamen ad hæc sera tempora quod attinet, sanè, si benè rationem putamus, haud exiguum est, quod illi genti nostra debet religio. Quinam sunt enim illi, qui nobis Biblica volumina sarta tecta [3] servavêre, nisi Iudæi? Quot menda scriptionis in sacrum codicem inrepsissent, si illius custodia solis Lactantiis, Augustinis, Gregoriis, Chrysostomis, viris sanctissimis, sed imperitis Hebraismi, mandata fuisset; Inter Græcos omnes Latinos-

3. *Sarta tecta*] Pertinet huc illud eleganter ab Excell. Dno. D. *Wagenseilio* dictum *in annot. ad Sot. pag. m.* 68. Non igitur eorum sententiæ accedo, qui ab omni omnino Scripturam corrumpendi ausu Judæos penitus liberant & prorsus insontes pronunciare solent. Mihi enim alia longe mens, &c. Cæterum quæ de Masora & aliis in hoc capite occurrunt, viri *docti B. Pfeiffer. in Theol. Judaica nimis prolixe* absolvit, quare repetere nolumus.

tinosque, qui veterem Ecclesiam rexêre, unus Origenes cum Hieronymo Hebraicè scivit: & ferme nimium dixi: cæteri nec elementa quidem didicerant. Quare, si quid collapsum incuriâ librariorum esset, non tali auxilio, nec defensoribus istis tempora tunc egebant. At Judæis unum studium, unaque omnibus cura fuit, libros Mosis, vatumque, & ea quæ Hagiographa appellantur, à temporum injuriis vindicare. Hæc laus eorum propria est. Nulla alia gens in illius gloriæ societatem se offert. In libro Juchasin, quem scripsit Rabbi Abraham Salmanticensis, admodum illustris est locus, ex quo discimus, omnia Biblica exemplaria fuisse emendata ad quendam venerandæ antiquitatis codicem, quem sua manu olim conscripserat Rabbi Hillel, summus Judæorum præsul, qui Babylone in Syriam venerat sexaginta annis antequam Deus dominusque noster Christus nasceretur. Verba ejus dignissima sunt, quæ hîc recitentur, במלכות ליאון הוציאו ספר הארבעה ועשרי׳ אשר נרקא הביבליא שכתב אותם ר׳ הלל ומשם היו מגיהים כל הספרים ואני ראיתי חלק מהם שנמכרו באפריקא ובזמני היה ט׳ מאות שנה שנכתבו והקמתי אמר בחלק הדקדוק בפסוק למען תזכרו שהחומש היה בטולטולא *In regno Leon eruerunt librum Arba Veesrim, qui vocatur Biblia, quem exaravit Rabbi Hillel. atque ex ejus fide emendarunt omnia exemplaria: cæterum ego vidi partem ejus, quæ venalis erat in Africa, eratque tunc meo ævo ante* DCCCC *annos scriptus. Ait Kimchi in sua Grammatica in Pasuk* למען תזכרו, *quod Pentateuchum fuit in urbe Toleta.* Erat igitur illa tempestate penes Judæos arbitrium & vis ac norma emendandi Biblicum contextum. Profectò, quàm facile illis fuisset, interpolare ea loca, quæ redarguere eorum deliria videbantur, cum vix tria verba Hebraicè intelligerent Christiani? sed obstabat pietas, vetabatque moveri, quæ sacra essent. Et tamen fuêre, qui existimarent, malâ fide eos descripsisse multa: quibus hominibus luculenter respondit Origenes in octavo volumine explanationum Esaiæ. Equidem ego, quoties Masoritarum indefessam diligentiam considero, pene obstupesco. Omneis enim Hebræi codicis parteis accuratè recognitas & collatas, notis quibusdam impressis obsignaverunt. Id factum est post templi secundi excidium anno plus minus quadringentesimo tricesimo & sexto. Observatum ab illis est, non modò quot commata & verba, sed etiam quot literas continerent libri singuli. Quare, quod postea, cum summa barbaries orbi incubuisset,

ſet, nullus apex de præſtantiſſimo illo ſcripto perierit, illorum beneficium eſt. Non ſine cauſa illud à Rabbinis eſt dictum, המסורה סיג לתורה *Maſora eſt velut paries & ſepimentum legis.* Apud Rabbi Zacuth, quem jam modò teſtem laudavi, ſunt ineptiæ Judaicæ, quibus (ſi Deo placet) colligitur, accentus atque puncta tempore Ezræ extitiſſe. Quod ideo retuli, uti hoc quoque adjicerent ad reliqua ſua nugaciſſima argumenta ii homines, qui hodie negant eſſe hoc Maſoritarum inventum. Sed moneamus illud quoque, in ejuſdem Rabbini libro, eâdem probatione ad Ezræ ſeculum referri Targum Onkelos: quod etſi futile eſt, & facile oſtendit, quanti ſit prior conjectura, reperiet tamen defenſores ſuos, vel ob hanc ſaltem cauſam, ne alterum illud cadat. Agit jam pridem multos tam pervicax ſtudium, uti, dum ad ſententiæ ſuæ præſidium arripiant aliquid, quo modo aut quid arripiant, ſua intereſſe haud putent. Nos, quod ſacræ ſcripturæ lectio in incerto non ſit, & mutari jam haud amplius poſſit, illis Judæis acceptum ferimus, qui ſerò & poſt templi ſecundi excidium vixêre. Etenim, cum jam rebus magnis opulentiſque excidiſſent, cura illis eſſe cœpit, uti in ſumma calamitate hanc ſaltem ex naufragio reſervarent tabulam cujus eſſet pretium inæſtimabile. Atque hoc profecto unum in illis amamus. Cætera miſerationem merentur. Apices enim, literaſque, & libros verſant, ſed verſant tantùm. Sacros veroſque ſenſus nec inſpiciunt, nec quærunt. Itaque quadrat hoc in illos, quod ipſi vernacula lingua ſua ajunt, העקר טפל והטפל עקר עשו *Quod fundamentum rei eſt, acceſſionem faciunt: quod acceſſio eſt, fundamentum.* Atque hoc eſt peſſimum. infantiam ipſi ſuam inſcitiamque non ſentiunt. Etenim, cum infelicitas eorum omnis poſita in divinæ legis ignoratione ſit, illi amiſſas patrias ſedes, ereptumque regnum, & alia hujuſmodi cauſantur, quorum neque poſſeſſio quenquam beatum, & verè miſerum neminem jactura facit. Harpaſten, uxoris fatuam, Seneca memorat, quæ ſubitò deſiit videre. *neſciebat eſſe ſe cæcam, & ſubinde pædagogum ſuum rogabat, uti migraret: ajebat domum ſuam tenebroſam eſſe.* Idem illis quoque accidit. Circumferunt ipſi in pectore mali ſui cauſam. Quod ſi quis numinis favor illos Cananææ redderet, cœlum utique, non animum, mutarent. Comitatur eos, quocunque ſe verterint, ſua nox, neque prius demetur, quàm vecordiæ ſuæ, obſtinationiſque, dederint graveis pœnas.

FIN. LIBR. I.

PE-

I. N. J.

PETRI CUNÆI
DE
REPUBLICA HEBRÆORUM,
CUM
ANNOTATIONIBUS
JOH. NICOLAI,

LIBER SECUNDUS.

Cap. I.

Familia Pontificalis. De Alcimo malè existimatum. Pontificis constitutio penes quos. Chalcidensium regi quid beneficii à Claudio datum. Pontificis munia. Quando nobile officium suum Pontifex obierit. Quem habitum tunc gesserit. Flavii Josephi error, ex properantia natus, qui omnes hactenus decepit. Ejus confutatio. Maimonidæ recta sententia.

Proximus regiæ dignitati[1] honos in summis sacerdotibus fulsit: estque Rabbinorum vetus verbum, tribus rebus[2] Israëlem, tanquam coronis, fuisse decoratum, regno, pontificatu, atque lege. Nos, quoniam de regibus ea, quæ in mentem incidebant, diximus, cætera eodem pacto, hoc est, incuriose, & sine delectu exc-

1. *Proximus regiæ dignitati*] Certe magna fuit hujus autoritas in populo Dei & dignitas, quia Hierarchiæ totius caput. A Rege secundum locum obtinebat, eratque penes eum Directorium totius rei Ecclesiasticæ & arduorum maximè negotiorum. conf. *Quenfted. antiq. Bibl. pag. m.* 28.

2. *Tribus rebus*] De corona triplici sibi data gloriantur Rabbini; *Altaris*, *Men-*

exequemur. Cum sacerdotales familiæ olim à Mose duodecim [3], mox au-

Mensæ & *Arcæ*. *Altaris* id est Sacerdotii, quam obtinuit *Aaron*: Mensæ id est regni, quam consecutus est *David*; nam Reges solent in mensa divitias & majestatem suam ostentare. *Arcæ* i. e. legis divinæ, quæ reposita fuit in arca, ut peterent eam omnes. *Maimonid. Tom.* I. *Hal. Talm. Thor. cap.* III. *pag.* 20. tres itidem coronas recenset his verbis, quæ latinis tradit *Wilhelm. Schickard. in suo* משפט המלך. *cap.* I. *theor.* I. *pag.* 3. Tribus coronis coronati sunt Israelitæ, corona Legis & Sacerdotii & Regni. Videri in hunc locum quoque possunt *annotationes doctiss. Viri plur. Rever. Carpzovii*, qui authoritate aliorum Rabbinorum hanc sententiam stabilit: Nullibi non, inquit, in Hebræorum scriptis, potissimum in *Medrashim*, triplicis hujus coronæ mentio: Unde & dictum R. *Simeon. in Pirké Abbos cap.* IV. *n.* 13. celebratum: *Tres sunt coronæ, corona legis, & corona Sacerdotii & corona regni; sed eas omnes superat corona boni nominis.* Et pag. 224. *cap.* IV. *theor.* 12. interpretationem addit. Est is, scribit, in *Pirke* R. *Nathan initio cap. ult. fol.* X. *col.* 3. ibi de *corona Sacerdotii* dicitur: Etiamsi quis omne argentum aurumque solveret, quod in mundo reperitur, non tamen concederent ei coronam Sacerdotii, utpote soli Aaroni & semini ejus in æternum collatam. *Num.* XXV. 13. De *corona Regni* idem reperitur iisdem verbis, nullo auro argentoque acquiri posse, quod soli *Davidi* לעולם in æternum imposita sit, juxta *Ezech.* XXXVII. 25. At de corona Legis additur: *res ita se non habet.* Svave legis onus quisquis portare cupiat, accedat & portet, juxta illud *Esa.* LV. I. Has tres coronas R. *Abarbanel* in *Nachalath Avoth fol.* CXXIX. *col.* I. præeunte in Talmudis *Massechoth Joma. cap.* VII. fol. LXXII. col. 2. R. *Jochanano*, cum tribus זרים i. e. *limbis* seu coronamentis in tabernaculo conspicuis comparat. *Tria coronamenta sunt*, inquit, *coronamentum Altaris. Exod.* XXX. 4. *coronamentum Arcæ. Exod.* XXV. II. *& coronamentum Mensæ.* ibid. *v.* 24. Coronamento Altaris dignus fuit habitus Aharon, illudque accepit, atque ejus loco in hoc R. Simeonis dicto nominatur corona Sacerdotii, &c. Verum cum *tria* tantum sint *coronamenta*, cur addit R. *Simeon* quartum? Expressis enim verbis additur *Corona* boni nominis ac famæ, & ita non tres sed quatuor coronæ essent, scil. *Legis*, *Sacerdotii*, *Regni*, *boni nominis*. Ad hanc objectionem respondet *Abarbanel.* fol. CXXIX. *col.* 2. *Corona bonæ famæ non est quarta corona, sed est necessaria conditio indivulsè cum coronis cæteris connexa. Necesse enim est, ut cum unaquaque earum conjuncta sit bona fama, & tunc demum merentur coronæ, postquam nimirum bona fama eminentia illarum supervenerit.* Plura qui de his legere cupit, ille evolvat *annotat. cit. plur. Reverend. Carpzovii.*

3. *A Mose duodecim*] Si caput 3. *Numer.* evolvimus, certo constat, quod modò Sacerdotales familiæ à Mose *octo* constitutæ fuerint, non *duodecim*, uti *Cunæus* noster refert. Consentit cum Scriptura D. *Quensted. in antiquit. Bibl. pag. m.* 39. ita differens: *Moses* Sacerdotes ex Levitis elegit, qui Oblationes & sacrificia facerent, eorumque *Stationes octo* constituit. E quibus

autem à Davide essent viginti & quatuor [4] constitutæ, una modò pontificalis fuit, cujus erat præ cæteris excellens nobilitas. Apud Flavium Onias, Oniæ tertii [5] filius, pontificali genere juvenis, per in-

quibus quatuor ab *Eleazare*, totidemque ab *Ithamare* genus duxère. Audiamus etiam Angl. Doctiss. *Henry Ainsworth. Comment. in Num. cap.* III. *fol. m.* 15. *edit. Londin.* ubi ex *Maimonide tom.* 3. *tr. de instrument. Sanctuar.* ita differit: *The Hebrew Doctors say, Moses divided the Priests into eight wards (or courses) foure of Eleazar, and foure of Ithamar.* i. e. *referunt Hebræorum Doctores, quod Moses Sacerdotes diviserit in octo Stationes.* Videatur in hanc rem *plur. Rever. D. Joh. Henric. Majus Professor Theol. & Lingv. Oriental. celeberr. in dissert. de Ephemeriis. pag.* 9. ubi & alias Rabbinorum rationes adfert.

4. *A Davide* XXIV.] Postea Rex David classes hujusmodi XXIV. instituit, ita quidem, ut ex prosapia *Eleazari* XVI. principes essent, erat enim numerosior, ex Ithamari autem VIII. Pari modo *Maimonid. l. c.* uti refert *Ainsworth.* Then *David the King parted them into* XXIV. *courses.* Cui adstipulatur *Johann. Lightfoot* in *harm.* 4. *Euangel. cap.* VI. qui cum R. *Salomone* & *David Kimchi* putat, divisionem hanc ipsum Textum, licet autorem celet, non obscurè subindicare videri. Nam de Davidis divisione propter auctum illorum numerum verba 1. *Par.* XXIV. 6. tantundem valere, ac si diceretur, quod singulis classibus sub Eleazare, integra familia de novo adjuncta sit, ut propterea sint hujus Ordinis XVI. classes; At verò in ordine Ithamaris nihil innovatum, adeò, ut hujus, ut olim non fuerint ultra octo classes, unde oriatur integer viginti quatuor Classium numerus. Aliter autem sentit vir. plur. Rever. *Majus* c. l. qui in suspenso relinquit, cum Scriptura sacra taceat. Interim tamen monet, quod illi, qui Mosen tantum octo classes constituisse contendunt, *Samuelem* octo addidisse existiment, adeò, ut eo tempore sedecim essent, quem denique numerum David additis iterum Octo, ad viginti quatuor auxerit. Interim tamen Davidem XXIV. classes constituisse asserit. §. 7. *pag.* 10. *conf. antiq. Bibl. Quensted. p.* 39.

5. *Onias, Oniæ tertii filius*] Sanè hìc ex *Josepho* falsum statuit *Cunæus*, cum templi conditorem in *Ægypto* putat *Oniam Oniæ* tertii filium fuisse, quod cum veritate non convenit, uti prolixe demonstravit *Johann. Selden. de success. in Pont. lib.* I. *cap.* VIII. Quippe *Onias* hic Templum in *Ægypto* extruens non *Oniæ* tertii filius, sed Simonis justi filius fuerit, uti ex *Genealogia* Pontificum, quam citat. *Selden.* adduxit. *cap.* VII. *pag.* 141. clarè cognoscitur. Eandem sententiam protulit *Joh. Henric. Otho* in *Lexic.* suo *Philolog. pag.* 431. *edit. Genev. Onias* filius *Simonis* justi, erat testamento & ultima Patris voluntate ad Summum Sacerdotium denominatus, sed invidit hoc ei *Simeon* fràter ejus, & ita incruduit contentio, ut *Onias* tandem ad montem Regium & deinde in *Ægyptum* fugeret, ubi condidit sanctuarium, recitans illud Prophetæ: In illo die erit altare *Domini in medio Ægypti.* vid. *Juchas. pag.* 15. Eadem confirmat R. *Obad. Bartenor*, cujus totam

 histo-

indignationem[6] in Ægyptum aufugit, uti templum illic conderet, propterea quòd pontificatum libidine Antiochi transferri ad Alcimum

historiam *Selden. pag. 146. seq. de Success. in Pontif.* recenset. Cæterum *Onias* Templi hujus conditor apud *Josephum*, uti refert autor noster, est *Onias* Oniæ tertii Pontificis non *Simonis* justi filius, uti etiam apud *Eusebium*. Verum quam mire locus & tempus discrepent prolixis verbis demonstrat *Selden. c. l.* Quare tandem hæc profert: Video viros summos templum ab *Onia Oniæ* tertii filio conditum idem esse cum illo, quod apud *Josephum Oniæ* Simonis F. tribuitur, oscitanter nimis existimare. Vide sis *Joseph. Scaliger.* ad *numer. Euseb.* M. D' LVI. Tempus, locus, persona utriusque invicem discrepat. Et Judæis extra patriam degentibus, non solum in Ægypto, sed alibi etiam fuisse templa complurima, manifesto liquet ex *Oniæ, Oniæ* tertii filii libello supplice Philometori, apud *Josephum* de templo *Leontopolitano*, porrecto. - - - Videtur igitur Talmudicorum בית חוני *Templum Oniæ* idem fuisse cum *Heliopolitano* illo ab *Onia Simonis*, apud *Josephum*, filio exstructo. Et quia in Alexandriæ præfectura positum est, forte illud *Alexandriæ* situm dicebant. Quin certe *Oniæ*, qui *Oniæ* tertii filius, Templum, velut per excellentiam *Oniæ templum* appellatur in lemmate græco *cap. 6. lib. 13. Josephi.*

6. Per indignationem] Qualis hæc fuerit, silentii pede transit autor noster, illam tamen recensent ex *Bartenor. Seldenus de success. in Pontific.* & Cl. *Braun* in libro suo erudite scripto *de Vestitu Aaronis part. 2. pag. m. 821.* Pontifex Maximus Simeon justus ad plures abiturus, cum animadvertisset stupiditatem filii sui *Semai*, qui erat major natu, pontificatum postulavit pro minori natu *Onia*, quem doctum & sacrorum rituum peritum prædicabat. At renuentibus patribus, quod esset contrarium legi Mosis, qua sancitum, ut major natu semper Pontificatu Summo fungeretur, & Simeone jam fatis defuncto, *Onias*, ut Pontificatum obtineret, fratrem *Semai*, qui reverà sanæ mentis vix dici poterat, ludibrio Sacerdotibus totique populo exponere ausus est, causaque fuit, ut publicè piaculum committeret in vestiendis sacris vestibus. Primum eum induit tunica linea viliori, quali carnem suam tegere solent mulieres, postea pro balteo cinxit eum funiculo parvo & hoc apparatu eum ad altare adduxit, tanquam sacris functurum. Cum autem speraret *Onias* fore, ut hoc modo frater *Semai* occideretur - - planè contrarium accidit. Iudæi enim animadvertentes *Semai* simplicitatem, malitiamque *Oniæ*, hunc pro illo justis pœnis afficere quærebant. Quod cum rescivisset *Onias* aufugit in Ægyptum &c. Causam aliam reddit *Seldenus* pag. 150. quod *Onias* in *Ægyptum* fugerit, & illa hæc est: *Onias igitur* Oniæ filius patrui cæde perterritus in *Ægyptum* ad *Ptolemæum Philometorem* Regem profugit, ubi humanissime acceptus cum omni hæreditate prodeundi spe excusatus esset, veniam & urbem & Templum, quod Hierosolymitanum imitaretur, in agro Heliopolitanæ præfecturæ prope *Memphin* exstruendi impetravit. vid. *Joseph. lib. 12. c. 15.*

mum [7] videbat, hominem sacerdotali quidem familiâ ortum, sed non ex successione pontificatus. Hallucinatur enim eruditissimus [8] Sigonius, qui * eum ex posteris Levi, sed non Eleazari, aut Ithamari, fuisse prodidit. Estque is error manifestus ex Flavii verbis, quæ de hoc Alcimo extant in Antiquitatum libro vicesimo, in capite octavo. Post Alcimum [9] etiam Judas Maccabæus pontificatum, extraneus alienusque, nullo successionis [10] jure accepit, etsi sanè de gente sacerdotum fuit: ut jam constet, ad hanc dignationem non omnes Aronis nepotes, sed duntaxat paucos quosdam pervenire per legitimos tramites potuisse. Pontifex is fuit, qui omnibus præfectus erat sacer-

* *In lib. 5. cap. 2.*

c. 15. quæ posterior probabilior videtur sententia, quippe *Antiochus* ex libidine Pontificem instituit remoto alio vel occiso.

7. *Ad Alcimum*] Hic alio nomine teste *Iosepho* Ἰάκιμος dicebatur. Hujus mentio apud *Gorionidem* Scriptorem rerum Ebraicarum *fol.* 42. *col.* 3. *Et profectus est ad ipsum* (Demetrium) *Alcimus Sacerdos homo nequam; qui comederat suillam & mutaverat legem suam in diebus Antiochi crudelis.* Hic cupiebat Sacerdotio fungi i. e. pontificatu, qui tunc vacabat occiso *Onia.* De cujus cæde vid. *brev. Iason.* 13. 4. *Ioseph.* 12. 15. quem etiam accepit ab *Antiocho*, uti Iosephus literis tradit: Pontificatum dedit *Alcimo*, qui non erat ex genere Pontificiali seu Pontificum, persuasus nempe à Lysia, ut dignitatem transferret in aliam domum.

8. *Hallucinatur Sigonius*] Quod habet Sigonius, eum ex posteris *Levi*, minimè verò sive ex *Eleazari* sive *Ithamari* fuisse, id ex locutione apud Eusebium male accepta natum esse non dubitamus. Videri de his possunt annotat. nostræ ad *Sigonium.* Conferatur etiam *Selden. de Success. in Pontific. lib.* I. *c.* IX. *pag.* 150, 151.

9 *Post Alcimum*] Alcimo post exactum in Pontificatu quadriennium demortuo, dignitas, suffragio populi, *Iudæ Maccabæo* ex domo Hasmonæorum decernitur. *Ioseph. lib.* XII. *cap.* XVII. *Mortuo Alcimo* Pontificatum populus Iudæ tradidit. *Eusebius Hieronym;* Cum omnium Iudæorum favore Iudæ Maccabæo Sacerdotium decernitur. Et *Ioseph.* in extremo libro XII. de Iuda.

10. *Nullo successionis jure*] Hîc quædam in antecessum adducenda esse ratum putamus, & dein videbimus; an *Cunæus* noster veritatem scripserit. *Iudas* igitur erat filius *Mathathiæ* Sacerdotis, filii *Ioannis*, filii *Hasmonæi*, atque ex Statione Sacerdotali *Ioaribi.* vid. I. *Maccab.* II. I. De *Hasmanæorum* cognominis ratione consulas, si placet *Drusium ad lib. Maccab. Scalig. lib. in Canon. pag.* 324. Utrum autem classis *Ioaribi* fuerit ex *Eleazaridis*, an ex *Ithamaridis* non satis liquet. Argumento tamen est *Hasmonæos* ex *Eleazaridum* stirpe fuisse, tum quod adeò pronus eis Pontificatum deferebat populus, tum quod in oratione *Mathathiæ* ad filios habita legitur: *Phinees* pa-

cerdotibus[11]: eamque dignitatem illi universus consessus septuagintasenum conferebat[12], in quorum judicio atque potestate totum hoc, quantumcunque erat, positum fuit. Ita enim traditum rectissimè à Maimonide est, in Halacha Cele Hammikdasch, in capite quarto. Sed Herodes, cum pauca ex honesto & bono, pleraque autem contra

pater noster zelando zelum accepit fœdus Sacerdotii æterni. Nam *Eleazaridum* domus etiam *Phiniesi* dici solebat. Quin & primæ Sacerdotum classi, quæ *Ioaribi* erat, singularem dignitatem agnitam esse, comperimus apud *Iosephum.* vid. *Selden. pag.* 153. *l. c.* Ex his satis elucet jus successionis non denegari potuisse & *Cunæum* hac in re errorem committere.

11. *Qui omnibus præfectus Sacerdotibus*] Hinc Hebræis dicebatur Sacerdos Summus הכהן הגדול ἱερεὺς ὁ μέγας. 2. *Reg.* XXIII. 4. *Iudith.* IV. 10. *Nehem.* III. 1. & הכהן הראש cui concredita erat ἡ τῶν ἄλλων ἱερέων ἡγεμονία i. e. in alios Sacerdotes imperium, uti loquitur *Joseph. lib.* 2. *contr. Appion.* Græcis ἀρχιερεὺς cui contradistinguebantur ἱερεῖς δορυφοροῦντες, & strictè sumtum nomen Summum Sacerdotem designabat. Summus igitur Sacerdos non solùm omnibus Sacerdotibus præfectus erat, uti *B. Dillherr. Tom.* I. *Disp. pag.* 496. multis probat; sed etiam omnes quoad *qualitates* superare debebat, uti *Maimonid. in Cele Hamikdasch. cap.* 5. refert. *Summus Sacerdos*, inquit, *debet omnes reliquos Sacerdotes superare pulchritudine, robore & divitiis, item sapientia* & externo aspectu. Si pecunias non habet, omnes reliqui Sacerdotes ex suo aliquid conferre debent, donec inter ipsos sit ditissimus. confer. *Sheringham. annot. Jom. cap.* I. *pag. m.* 6. *edit. Franeq. D. Saubert. de sacrific. cap.* VI. *pag.* 147. *Cl. Witsi. Miscell. Sacr. p.* 480.

12. *Conferebat*] Prioribus temporibus veritati conveniens non videtur, quippe tempore Mosis & sequentibus temporibus Pontifices fuerunt, nihilominus hanc dignitatem à Synedrio collatam illis legimus, cum nondum fuerit, uti supra probatum fuit. Imò ultimis etiam temporibus res probatu difficilis est, cum Pontificatus venalis fuerit, & à Regibus collatus, qui maximam pecuniæ summam solvebat. *Seldenus* quidem *lib.* 2. *cap.* 6. *de Synedriis Hebræorum*, ex *Maimonide* sententiam hanc probare vult, qua à consessu Pontificem creatum asserit his verbis: *Qui sapientiâ præstabat constituebant eum super se Caput, adeoque is erat Consessus seu Synedrii caput, atque idem quem Sapientes appellitant ubique Principem. Constituebant etiam virum in Septuaginta reliquis eminenticrem*, &c. Similiter iterum *Maimonid. in Cel. Hamik. c.* IV. 15. ita literis tradit: אין מעמידים כהן גדול אלא בב"ד של אחד ושבעים *Non creant Pontificem M. nisi authoritate Senydrii Septuaginta Virorum.* Non denegabimus quidem huic asserto omnem fidem, cui fortasse sequiori tempestate rebus Judæorum ad interitum se inclinantibus veritas sua constitit; at adduci vix possumus, ut credamus salvo Regum & Imperii Judaici vigore morem hunc obtinuisse, aliud persuadet exemplum Abjatharis 1. *Reg.* II. 27. cui munere suo dejecto *Zadocum* surrogavit Salomo. Nec vero

tra leges & mores majorum gereret, creare pontifices [13], amovereque, uti erat libitum, instituit. Ac tandem electio summi sacerdotis concessa [14] Agrippæ Herodi Chalcidensium regi à Claudio est: idque jus retentum successoribus ejus fuit, usque ad extrema belli Judaici. Ac sacerdotum quidem cæterorum divisa functio erat [15], nemo ut adolere aris honores, vel victimas cædere, nisi factâ sortitio-

ro tanti nobis (cum Cl. Frischmuth. loquimur) est authoritas Talmudistarum Majestatis Regiæ inimicorum, ut in hoc negotio ipsis fidem adhibeamus.

13. *Creare Pontifices amovereque*] Postquam Pontificatus Venalis factus, & Seniorum Majestas obsolesceret, *Herodes* Synedros sustulit, & pro lubito Pontifices creavit, creatos amovit, aliosque substituit. Ut autem propositum suum eò melius perficeret, tabulas illas tam Sacerdotum, quam aliorum genealogicas flammis consumsit, uti ex *Patricid. Patriarch. Alexandr.* constare dicit; ne haberent, quo genealogiam adducerent. vid. *Selden. de Successſ. in Pontif. lib.* II. *c.* II. *pag.* 203. Hinc sublato Synedrio duos Pontifices *Aristobulum Mariamnes*, Conjugis sui fratrem & *Hyrcanum Alexandræ* filium occidit, quatuor alios officio deposuit, divina humanaque nihil pensi nihil moderati habens, idque unicè agens, ut voluptatibus suis & libidini regnandi indulgeret. vid. *Joseph.* antiq. XV. *c.* III. & IX. & XV. *c.* III. & XVIII. *c.* 6. Deinceps in exemplum ferè abiit immoderata Ascalonitæ licentia, ita ut tandem nulla ratione habita juris ac legum ex arbitrio Principum Romanorum, haut rarò quoque efferatæ plebis ad Pontificiam dignitatem eveherentur genere obscuri, vita perditi, iique pro lubitu deturbarentur iterum.

14. *Herodi Chalcidensium Regi*] Idque jus retentum successoribus ejus usque ad extrema belli judaici. Videsis R. *Maimonid. Hal. Cele Hammikdasch. in c.* IV. *Caipham* quod spectat, fuisse eum summum Pontificem anno *Tiberii* 15. *Josephi* historia ostendit *in lib.* XVIII. *c.* III. Constituit eum in honorem istum *Valer. Gratus Pilati* prædecessor, ac totos annos septem fuit hic Pontifex Maximus & aliquanto amplius. Eidemque postea successit *Jonathan Anna* frater, constitutus à *Vitellio* qui anno *Tiberii* 20. Consul fuit cum *Fabio Prisco*. vid. Casaub.

15. *Divisa functio erat*] Quædam enim officia communia habebant Sacerdotes reliqui cum Pontifice Maximo: quædam illi propria erant. Communia erant (1) *offerre victimas* seu *sacrificia super altare holocausti. Levit.* I. 3. (2) Singulo mane ligna igni jugi imponere, in eodem altari holocaustorum, eumque nutrire, ne extinguatur. *Levit.* VI. 12, 13. *Levit.* IX. 24. (3) Bis quotidiè manè & vesperi ponere & adolere incensum in altari thymiamatis. *Exod.* XXX. 7. (4) affuso selectissimo olivæ tusæ oleo concinnare lucernas in aureo, purissimeque servando candelabro, lex proposita est. *Exod.* XXVII. 20, 21. *Levit.* XXIV. 1, 2, 3. (5) Singulis Sabbathis XII. panes propositionis conficere & ordinare. *Levit.* XXIV. 5. 10. (6) *Discernere* inter lepram & lepram. *Levit.*

titione[16], posset. Soli autem pontifici omnia sacra, & omni tempore, obire jus fasque fuit *. Non enim in ordinem cogebatur, neque

* *R. Maimon. in cap.* 5. *Hal. Cele Hammikdasch.*

vit. XIII. 2. (7) expiare seu mundare leprosos, puerperas, menstruatas & seminifluos. Levit. XII. XIV. XV. (8) Legem Dei interpretari & alios docere. *Malach.* II. 7. uti hæc omnia pluribus exposuit D. *Quensted. in antiquit. bibl. pag. m.* 29, 30, 31. *edit. Witteberg.*

16. *Facta sortitione*] Modum recenset tract. Talmud. *Tamid. cap.* III. *edit. Franequer.* 1680. quem in latinum sermonem transtulit *Michael. Arnold.* Cum itaque tempus suffitum faciendi, & victimas mactandi accessisset, Præfectus dicebat: Venite & sortimini, quis sit mactaturus, quis sparsurus, quis cinerem ab altari interiori abducturus, quis lucernas purgaturus, quis membra ad ponticulum portaturus, caput & pedem & duas manus, spinam dorsi & pedem, pectus & gulam, duas costas & intestina, similam & frixa & vinum sortiti sunt, is obtinet, cui sorte obtingit. Quomodo autem sortiendi ritus factus, ostendunt viri celeberrimi *Martin. Mauritii in tract. Philol. de sortitione Hebr. edit. Basil.* 1692. *cap.* XXIV. *pag. m.* 313. *seq.* & *Robert. Sheringham. in annotat. ad Cod. Jom. cap.* II. *pag. m.* 14. *edit. Franequer.* affirmantque digitis factam esse sortitionem, qua unum vel duos digitos excepto pollice attulerint. Cupidum lectorem itaque ad illos remittimus. Quatuor autem sortes in Sanctuario fuisse docetur *in Joma* l. c. quarum prima erat de decineratione altaris exterioris: vid. cit. *laudat. Maurit. pag.* 315. *Arnold. ad Tamid.* Altera sortitio erat, quis mactaret (Sacrificium juge matutinum) quis spargeret sanguinem, &c. Notandum autem sortitionem non ad quemvis actum repeti, sed sufficere, sorte aliquem notatum, qui esset primus & mactet, tum enim ordine quisque è consortibus noverat, quæ functio ipsi peragenda, ut in *Joma* & *Tamid*, in Gemara & Glossa habetur, & R. *Maimonid.* in Perush suo exponit; qui etiam rem istam in *Jadh part.* 3. *hilch. kele hammikd.* plenius & planius hoc modo recenset: *Sorte* secunda tredecim Sacerdotes eligebantur secundum ordinem stationis suæ. Quomodo hoc fiebat? Præfectus dicebat illis, micate digitis; atque is tunc numerabat modo quo exposuimus (digitis sublatis.) Qui verò sorte prima erat designatus is mactabat juge matutinum. Secundus, qui primo huic à latere stabat, accipiebat sanguinem jugis sacrificii & spargebat illum. Tertius secundo proximus cinerem removebat in altari interiori, quod erat altare suffitus. Quartus à latere tertii stans, decinerabat candelabrum & aptabat luminaria: &c. vid. *Sheringham. in not. ad Jom. pag. m.* 17. *edit. Franeq.* confer. *Michael Arnold. annot. ad Tamid. c.* III. Tertia sors erat, quando Præfectus dicebat ad omnes collegas familiæ, cujus eo die erat ministrare; Qui nunquam adhuc per vitam suam adolevit suffitum, veniat ut sortiatur! Tum convenerunt ad Præfectum & sortiebantur. Et quem sors tum designabat, is erat primus & dignus suffitu faciendo.

neque vices stationesve observabat [17]. Munus pontificis nobile atque primarium fuit, templi adyta intrare, quæ Sancta Sanctorum [18] Hebræi appellitant: idque semel in anno, non amplius, fiebat, solenni expiationum die, atque eâ horâ tantùm, quæ dicata piaculari sacro erat. Sed de eâ re mox plura dicendi locus erit. Quali habi-

do. *Fol.* 25, 2. *in Gemara* & *Glossa* docetur, suffitum hunc requirere duos Sacerdotes: alterum qui suffimentum templo inferret & adoleret: alterum qui caperet prunas de altari exteriori, ut super illis fieret suffitus. Hic verò eum tantum sortiri oportuisse, qui suffitum ipsum accendebat, alterum verò huic adjunctum, sortitione non habuisse opus, cum utrumque fuerit unus cultus, neque omnes partes cultus sacri singulari sorte fuisse distributas, sed præcipua tantum quasi capita & partes principales: forsan hic adjunctus erat his, qui in sortis primæ consortio comprehendebatur. Huic Sacerdos suffitum faciens dicebat: *Tu mecum dignus esto administrando suffitu per thuribulum*, curando thuribulum. Quod verò dicitur, novos oportuisse accedere ad sortiendum super suffitu faciendo, id ubique docent veteres Hebræi, nullum Sacerdotem bis hoc ministerio fuisse defunctum docent hoc in *Gemara teste Michael. Arnold. in annot. ad Tamid.* Traditur, quod nemo unquam suffitum adolebat, quænam est ratio? dixit Rab. Papa ad Abaî, fortasse, quia scribitur, benedic Domine substantiæ ejus. Novi ergo semper accedere debuerunt & adolere suffitum, ut benedictio ista ad universos derivaretur.

17. *Stationesque observat*] Quoniam varia peragenda erant sacra, ne confusio oriretur, cuilibet in familia sua sorte suum obtingebat officium. Hos ordines *Ephemerias* seu stationes vocabant, de quibus erudite *plur. Rever. D. Majus Patronus noster in dissertat. Gissæ habita* 1692. *de Ephemeriis. c.* 11. *p.* 30. *seqq.* Tenebantur itaque omnes observare ordines, uti sors ceciderat, excepto Pontifice, uti *Cunæus noster* ex *Maimonide* adduxit, cujus verba, quia ibi omissa, huc adscribemus: ואינו עובד בפ״ם אלא כל עת שירצה להקריב כל מה שירצה: *Neque ipse* (Sac. M.) *cultum administrat per sortem: verum quovis tempore, quo volupe ipsi fuerit sacrificare, sacrificat quicquid voluerit:* cæteris autem Sacerdotibus omnibus, magnis & minoribus, ordines sui & munia sorte designanda, ut nulla esset inter eos æmulatio. Sic *Kimchius. Non enim David quenquam illorum altero superiorem constituit, cum omnes æque fuerint Principes Sanctuarii & divini ex filiis Eleasar, & filiis Ithamar; ideò non unum alteri antetulit & præfecit, ut alter altero esset major, sed quemadmodum sors unicuique eorum ascendit & assignavit, ita etiam se habebant: excepto solo Sacerdotio summo, quod erat ex filiis Eleasar oriundis.*

18. *Sancta Sanctorum*] Autor noster in allatis verbis recenset munus Pontificis, quod scil. Sanctum Sanctorum semel in anno die expiationis intrarit. Notatu igitur dignissimus est solennis ac peculiaris suffiendi ritus, quem Sacerdos M. die הכפורים seu expiationum, qui erat decimus mensis Tisri, in Sancto Sanctorum peragebat, & quidem ea hora, qua expiatio fiebat, uti docet Mai-

habitu[19] pontifex fuerit; cum venerabile illud loci secretum celeberrimo die adiret, hactenus disceptatum à nemine est. Magnâ enim securitate crediderunt omnes, indutum eum illo tempore fuisse duobus amiculis illis, quorum unum fuit Humerale & Ephod appellatum, alterum verò dicebatur Coschen sive Rationale, propterea quod cordis rationisque sedem, hoc est, ipsum pectus, cingeret. Non nos hîc de artificiosissimo opere utriusque vestimenti disseremus. Ex auro enim, & purpura, coccoque, atque gemmis confectum fuisse, certum est, plane in eum modum, uti edicitur in Exodi capite vicesimo & octavo. Sed illud jam dicimus, nunquam iis amiculis

Maimonid. Hal. בית הבחירה cap. 7. בית קדש הקדשים מקודש מבין ההיכל שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה : *Sanctum Sanctorum est sacratius reliqua parte templi, quia nemo illud adit, nisi Sacerdos Summus expiationum, ipsa sacrificii hora.* Lex divina de hoc inter alia exstat. *Levit.* XVI. 12, 13. Et in N. T. *Hebr.* IX. 6, 7. Sicuti vero Summus Sacerdos immolati vituli & hirci sanguinem in Sanctum Sanctorum portabat; ita etiam semper secum afferebat suffitum aromatum. Quod præter Scripturam etiam R. *Becbai* in *Pentat. fol.* 137. comprobat seq. לא יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אלא בקטרת כענן וכו : *Non ingreditur Sacerdos Summus ullo tempore in Sanctuarium intra velum, nisi cum suffitu ad instar nubis* &c. conf. *Quensted. antiquit. pag. m.* 31. *Henry Ainsworth. in Levit.* XVI. *fol. m.* 96.

19. *Quali habitu*] Removet hîc autor erroneam opinionem eorum statuentium *Rationali & Ephodo* Pontificem indutum fuisse; quam probare conantur ex *Exod. c.* XXVIII. 30. -- Et eruntsuper cor Aharonis, cum ingredietur coram Domino, &c. Verum quidem est locum docere: Sacerdotem Summum Urim & Thummim gestasse in solo templo & non alibi, sed in qua parte non exprimitur clare. Certum etiam est, eum Pectorale cum reliquis omnibus vestibus aureis gestasse; & in atrio & in loco Sancto quotidie; non autem in Sancto Sanctorum, cum locum istum non sit ingressus nisi semel in anno scil. magno die expiationis, quo die omnia vestimenta aurea, ideoque Pectorale deponere debebat. Deinde *Moses* in isto loco non dicit expressis verbis, Summum Pontificem intrare coram Deo, ut consuleret *Urim & Thummim*, sed de munere Sacerdotali quotidiano verba illa intelligi possunt. Nihilominus à quibusdam de oraculis intelliguntur. Volunt enim Judæi Summum Pontificem interrogasse coram arca Dei, i. e. facie versa versus arcam atque id in loco Sancto. Vehementer itaque deceptus est *Epiphanius in libell. de duodec. lapid.* ubi expressis verbis docet, Summum Pontificem ingressum fuisse in Sanctum Sanctorum cum Adamante, quem putant fuisse *Urim & Thummim*; unde patet, eum credidisse interrogationem factam fuisse in ipso adyto, sive Sancto Sanctorum. Verum hic virique aliique doctissimi errant, inter quos etiam doctissimus *Buxtorf. in hist. de Urim. & Thum. cap.* III.

culis usum [20] fuisse pontificem in templi adytis. Quare convellenda nobis opinio est, quæ jam pridem summis nixa autoribus, nunc & omnium est, & quotidie crescit. Atque utinam saltem à Josepho nobis recedendum non esset, quem virum genere ortum sacerdotali, summisque honoribus in urbe Hierosolyma perfunctum, ea transmisisse ad memoriam posterorum scimus, quæ viderat oculis suis, & comperta habebat. Sed quis tam consummatæ diligentiæ est, cui non somnus interdum in longâ commentatione obrepat? aut quid non potest festinatio & incogitantia, quæ in rebus etiam obviis improvida est & cæca? Igitur non possumus illud ferre, quod in capite decimo & quinto libri quinti ἁλώσεως ait de veste Ephod, deque amiculo Coschen. *ταύτην τὴν ἐσθῆτα οὐκ ὁ ἀρχιερεὺς τὸν ἄλλον χρόνον, λιτοτέραν δ' ἀνελάμβανεν, ὁπότε δ' εἰσίοι εἰς τὸ ἄδυτον. εἰσῄει δ' ἅπαξ κατ' ἐνιαυτὸν μόνον ἐν ᾗ νηστεύειν ἔθος ἡμέρᾳ πάντας τῷ θεῷ. Hunc vestitum pontifex non quolibet alio tempore habebat, (viliorem quippe sumpsit) sed tunc, cum intrabat in adytum. intrabat autem semel duntaxat quotannis, illo die, cum mos patrius omnes jejunio colere Deum jussit.* Contra hæc nemo hiscere ausus est. tanto consensu accepta ab omnibus sunt. Sed enimvero meminisse debebat scriptor maximus, id quod in vetu-

20. *Nunquam iis usum*] Ferendi igitur non sunt illi, qui scriptis suis tradere, aut pro concione effutire audent, Pontificem Maximum vestibus aureis adyta intrasse ut Deum per *Urim & Thummim* interrogaret, aut etiam decimo die *Tisri*, ad solennem istam expiationem cum duodecim gemmis, quibus inscripta erant nomina duodecim tribuum, ut hoc modo duodecim tribus coram Deo starent, utque expiarentur. Non miramur præcones verbi divini in festo ascensionis pro concione edisserere: Christum illo die in cælum ascendisse, tanquam in Sanctum Sanctorum, ut coram Deo pro omnibus electis oraret, eodem modo quo Pontifex Maximus magno illo die expiationis intravit in Sanctum Sanctorum cum pretiosis lapidibus. Quamvis verissimum sit Sanctum Sanctorum fuisse typum cæli, & ingressum Summi Pontificis in Sanctum Sanctorum ascensionis Christi in cælum: falso tamen fundamento omnia hæc nituntur, quod scil. Pontifex cum duodecim lapidibus pretiosis Sanctum Sanctorum intraverit, ut duodecim tribus Deo ibi repræsentaret. Sed multo magis miramur, quod viri docti eodem luto hæserint, ut crediderint Summum Pontificem aureis vestibus ingressum fuisse Sanctum Sanctorum. Inter quos reperimus *Augustinum, Epiphanium, Hieronymum, Bertramum, Sigonium, Buxtorffium, Magium Dallæum* aliosque cum nunquam aureis vestibus intraverit. vid. *Braun. de vestit. Sacerd. Hebr. lib. I. cap. II. pag. m. 28. §. 6.*

vetustissimis Judæorum scitis est, fuisse vestimenta quatuor[21] peculiaria, eaque alba, & ex lino tantùm contexta, quibus solis usus pontifex est, cum piaculare sacrum in adytis, semel in anno, faceret. Ex quo accidit ut proprio nomine בגדי לבן, *vestes laban*, id est, al-

21. *Vestimenta quatuor*] Scil. *Femi-nalia, tunica, Balteus* & *Cidaris.* Hoc die Pontifex Maximus lino tantum vestitus erat. Nam cum totus Sacerdotum cætus habuerit balteum, cui lana inest, Summus Sacerdos balteum habuit ex lino tantum, ut non fuerit mixtæ materiæ, nec quicquam intermixtum habuerit. Balteus igitur Summi Pontificis diei expiationum est ex bysso tantum. Atque sic die illo, totus lineus est Pontifex Maximus. Ita *Maimonid. Halach. kele Hammikd. cap.* VIII. Vestes albæ sunt quatuor vestimenta quibus Pontifex Maximus operatur die expiationum, & omnes quatuor albæ sunt & ex lino tantum. *Barzelon. precept.* XCIX. ubi de vestibus albis: *Quatuor*, inquit, istæ sunt vestes ex lino tantum. Horum quatuor vestimentorum mentio fit *Levit.* XVI. ℣. 4. Ubi *Henry Ainsworth.* benè addit: *These foure were made of fixe double twisted threed, and they were of flaxe onely. It figured the base estate of Christ here on earth, and how he should without wordly glory performe the worke of our redemption.* Verum obstare videntur Rabbini huic numero, dicentes: Pontificem, die expiationum, cum adytum intrabat duplici vestimento usum fuisse. Aliis enim vestibus manè induebatur, aliis verò vesperi, aliæ etiam aliis pretiosiores fuêre; matutinæ enim dicuntur valuisse octo minas, vespertinæ verò duodecim, ut docet codex *Joma cap.* III. *halach.* 7. ubi etiam animadvertendum est Mischnicos Doctores loqui tantum de vestibus in genere, ita ut merito inde quis concludere possit, omnes vestes albas eum duplices habuisse, i. e. *duas tunicas, duo feminalia, duos balteos,* & *duas Cidares.* Apparet igitur alias vestes Pontificem habuisse manè, alias vesperi, cum adytum ingrederetur. Verum utrum omnes & singulas quatuor istas vestes vesperi mutaverit, an vero tunicam tantum *Mishna* non exprimit. *Maimonides* id tantum videtur intelligere de tunica כתונת, quasi duas tantum habuisset tunicas, non verò duas *bracchas*, *duos balteos* & *duos pileos.* de quibus fuse celeber. *Braun. in tract. de vestit. Sacerd. Hebræ. pag.* 27. Verum enim vero cum Scriptura quatuor vestium tantum faciat mentionem, non opus est, ut numerum harum augeamus. Nec necessitas nos cogit, nam non tota die his albis vestibus indutus fuit Pontifex Maximus, sed tantum cum expiationem faceret, uti ex Maimonide optimè descripsit *Henry Ainsworth* in *Levit.* XVI. *fol.* 89. cujus verba huc adscribere non pigebit: *Untill at breake of the day, they begam to kill the daily sacrifice; then they hanged a fine-linnen cloth, between the high Priest and the People. And he put off his common clothes, and washed himselfe, and put on the golden clothes* (those eight mentioned in Exod. XXVIII) *and sanctified* (that is washed) *his hands and feet, and killed the daily sacrifice, and tooke the blood and sprinkled it on the altar. After that he went into the holy place, and bur-*

albæ[22], à Judæis dicerentur: de quibus ita infit Maimonides in capite octavo, in Halacha Cele Hammikdasch, ex tractatu Talmudico, qui Massachta Joma vocatur, בגדי לבן הם ארבעה כלים ששמש בהן כהן גדול ביום הכפירים וארבתן לבנים ומן הפשתן לבדו הן: כתנת ומכנסים ואבנם ומצנפת: *Vestes laban fuere indumenta quatuor, quibus indutus pontifex sacra faciebat, die jejunii. Erant autem ea albi coloris, atque ex lino tantum: nimirum tunica, bracha, cingulum, & infula.* Dies jejunii, est dies decimus mensis Tisri, cum in Sancta Sanctorum pontifex ibat. Hæc primi Talmudistæ odorati sunt, quibus nos sine periculo hic fidem habemus: atque adeo miramur, qua oscitantia neque Flavius Josephus, neque quisquam alius animum adverterit ad luculenta verba, quæ in Levitici capite decimo & sexto extant; ex quibus hoc, quod diximus, evincitur. Non abs re erit locum eum descripsisse. Ita enim ibi præcipit Mosi Deus de jejunii & expiationum die: *Dic Aharoni, fratri tuo, ne quovis tempore ingrediatur in sanctuarium intra velum, ut non moriatur. Cum his autem rebus ingrediatur in sanctuarium, cum juvenco subrumo, qui sit pro peccato, & cum ariete, qui sit in holocaustum. Tunicam lineam sanctam induito; & bracha linea sunto super carnem ejus; & baltheo lineo accingitor; & infula linea tegitor. Ea vestes sacra sunt.* Mox in extremo capitis addit, *Expiationem sacerdos faciet, & induet vestes lineas, vestes sacras.* De cæteris amiculis, quæ extra templi adyta pontifex gessit, non jam difficile est dicere.

Ea

burned the incense of the morning, and trimmed the Lampes, and burned the flesh of the daily sacrifice, and the meat offering and drinke-offering of the same, as was done every day. After the daily sacrifi[illegible] [illegible] offered the bullocke and the seven [illegible] which were appointed more fo[illegible], (Num. XXIX. 8. *After war[illegible] [illegible]fied his hands and his feet, and put off his golden garments, and washed himselfe, and put on HIS WHITE GARMENTS, and sanctified his hands and his feet, and came to his bullocke* (spoken of in vers. 6.) *Maim. in Jom. Hakippurim c.* I. *f.* 6. & *c.* IV. *f.* I. & *Talmud. Babyl. in Jom. c.* III.

Ex his sanè constat, quod non tota die vestibus his albis incesserit indutus Pontifex; quare non opus, ut distinguamus in vestes matutinas & vespertinas.

22. *Albæ*] Albæ vocantur, quia revera albæ erant, scil. ex lino albissimo simul & tenuissimo. Et quamvis vestes omnium Sacerdotum albæ fuerint & ex lino albo, ac satis tenui, nihilominus albæ non vocantur. Sed quotiescunque Magistri in Talmude & alibi loquuntur de בגדי לבן *vestibus albis* semper intelligunt vestes Pontificis diei piacularis, non verò vestes universi ordinis. Albæ igitur dicuntur, quia revera albæ sunt, ex lino albo.

 Al-

Ea Talmudici בגדי זהב *vestimenta aurea*[23] vocant, non hercle quòd intextum omnibus aurum esset, sed quòd ornatiora essent. Fuêre autem hujus generis indumenta octo, è quibus quatuor quidem erant communia pontifici cum cæteris sacerdotibus, כתנת ומכנסים, ואבנט ומגבעות *tunica talaris, brachæ, baltheus, & infula*: quatuor autem propria pontificis erant, מעיל ואפוד וחושן וציץ *pallium hyacinthinum* cum tintinnabulis & malis Punicis; item *amiculum humerale sive Ephod*; tum *Pectorale* sive *Coschen*; & postremo *lamina* aurea, quæ infulæ apponebatur. Neque verò dicat aliquis, ex octo istis indumentis, priora quatuor videri eadem esse cum illis, quorum usum antè diximus fuisse peculiarem in Sancto Sanctorum. Nam & ex pretiosiore lino[24] erant, quæ pontifex extra adytum gerebat, & bal-

Albæ respectu cæterarum vestium Pontificis, quæ זהב *aureæ* vocabantur, & propter aurum & colores, albæ minimè vocari poterant. Denique albæ etiam vocabantur, si quis eas contulerit cum ipsis vestibus lineis Pontificis, quas per totum annum ferebat, & quas etiam aureis adnumerant, quamvis nihil auri eis infuerit, & cum vestibus Sacerdotum turbæ. Multo enim illis erant puriores vel propter solum balteum: nam in omnibus vestibus Sacerdotalibus, cum Pontifici, tum toti ordini communibus, balteus semper acu pictus erat, & duplicis materiæ ex lino & lana. Sed in vestibus לבן *albis* Pontificis nulla erat omnino lana, nam ex lino tantum constabant, & quidem ipse balteus.

23. *Vestimenta aurea*] Hæc procul dubio בגרי זהב vocantur ob quatuor istas vestes, quas sibi peculiares habebat Pontifex M. veluti מעיל, ואפוד, וחשן, וציץ, pallium, Ephod, pectorale, & lamina, quia vel solido auro constabant, vel aurum solidum appensum habebant, ut pallium tintinabula aurea, vel fila aurea intexta ut Ephod & pectorale. Sed & ipsa *cidaris* aliquo modo aurea dici potest, cum ob ornamentum vittarum hiacynthinarum, tum ob auream laminam, quam etiam annexam habebat. Tandem aureæ meritò dici possunt ob ingens pretium gemmarum & aurearum catenularum in pectorali & Ephodi humeralibus. Ob quatuor ergò istas vestes, quas Pontifex solus gestabat, reliquæ omnes aureæ vocabantur, quæ octo erant, si adduntur *feminalia*, *tunica*, *balteus* & *Cidaris*, quæ aureæ neutiquam erant. Hinc est, ut quidam autores gravissimè per vestes aureas quatuor solummodo intellexerint: inter quos est eruditissimus *Selden. lib. 2. de successs. in Pontif. Hebr. cap.* VII. qui vestes Sacerdotales in tria distinguit genera, in vestes primi generis quatuor fuisse asserit, *tunicam*, *feminalia*, *pileum* & *cingulum*. Secundi generis quatuor vestes fuisse asserit, quas vocarent aureas, *pallium* cui appensa tintinnabula & mala punica, *Ephod*, *pectorale* & demum *Laminam*, cui nomen tetragrammaton inscriptum. En hic tantum recenset vestes aureas. In eadem sententia fuerunt etiam Judæi ut *Barzel. præcept.* 99. Erant, inquit, præ-

baltheus fuit opere Phrygiano. Quæ manifestè cernet, qui contulerit quæ leguntur in Exodi capite vicesimo octavo, & quæ extant in Levitici capite decimo sexto. Nam etsi linea sunt, quæ describuntur utrobique, tamen בד vulgare *linum* est, cum שש *byssus* exquisitissimi generis sit. Sed nec illud repugnat opinioni nostræ, quòd in Exodi capite vicesimo octavo, versu XXIX. & XXXV. jubetur Aharon cum veste Ephod, & amiculo Coschen, & cum tunica hyacinthina ingredi in sanctuarium. Sane enim pro vero constat, sanctuarii partes insigniores duas fuisse, quarum fuit una exterior, quæ Sanctum ubique dicitur, altera verò interior erat, quæ Sanctum Sanctorum in sacro codice, non semper quidem, sed plerumque tamen, appellatur. Hæc nescire, summæ imperitiæ foret. Porro de vestibus *laban*, seu albis, quod diximus pontificem eas gerere, nisi in adyto, non potuisse, usque adeo verum est, ut illo ipso die

præterea quatuor aureæ, quarum nomina sunt: *Pectorale*, *Ephod*, *pallium* & *Lamina*. Sed errat doctissimus Selden. cum omnibus Hebr. Magistris, à quibus deceptus. Asserit & idem Cl. *Johann. Frischmuth. in dissert. de vestitu seu re Vestiar. Pontif. Hebr.* §. 5. Optimo jure ergò à doctissimo *Scheringhamio ad Massechetb Joma c.* III. erroris arguuntur. Nam etsi in quatuor istis pretiosis vestimentis tantum aurum reperiatur, nihilominus tamen octo omnes aureæ vocantur. Exsertis enim verbis *Maimonid. Octo* numerat: sic enim ille: *Vestes aureæ sunt vestes Pontificis* & quidem octo. Sed ne quis dubitet, quænam sint illæ octo statim addit: *Quatuor scil. omnibus Sacerdotibus communes & præter has, pallium, Ephod, pectorale & lamina.* Sed per totum Opus *Talmudicum*, quotiescunque Pontifex dicitur vestes aureas induere, id semper intelligendum est de octo vestibus, quas omnibus diebus totius anni induit, præter diem expiationum. Videatur præsertim *Codex Jom. c.* III. & *Torah Cobanim Paras. Achare Moth. cap.* VI. In eadem opinione etiam fuit *Cunæus* noster *hoc loco*.

24. *Pretiosiore lino*] Sunt qui credunt & putant, vestes Pontificis, quibus per totum annum vestitus ministrabat, pretiosiores fuisse, vestibus albis, quas induebat die Expiationum: Ideoque quamvis ex lino tantum fuerint, nec quicquam auri admixtum habuerint, tamen aureas vocari ob pretium, quia fuerunt ex שש, quod *byssum* interpretantur, cum vestes albæ diei expiationum & cæterorum Sacerdotum dicantur fuisse ex בד, quod linum vulgare & minus pretiosum fuisse existimant. In hac sententia est *Cunæus noster* hoc loco. Et videtur doctissimus vir alios autores minimè vulgares decepisse, ut *Scheringhamium*, celeberr. *Leusden. Phil. Hebr. pag.* 179, 180. aliosque aliàs accuratissimos. Sed pace doctissimorum virorum dictum sit. Nam illas vestes, quæ aureæ vocantur, & tamen nihil auri admixtum ha-

die decimo mensis Tisri, cum ex more adytum ingrediebatur, ad ea tamen sacra peragenda, quæ etiam extra aditum tunc fiebant, induere בגדי זהב *vestes aureas* necesse habuerit. Atque hoc rectè proditum in Talmud est, in Massechta Joma, in capite tertio.

habebant, cæteris ornatiores & splendidiores fuisse, nondum probatum est. Nec scimus, cur doctissimus *Cunæus* dicat loco citato, vestes quas Pontifex extra adytum gerebat, ex pretiosiore lino fuisse, quam vestes albæ, cum contrarium sit verissimum. Nam si Magistris Hebræorum standum est (& nullam rationem videmus, cur ab eorum sententia recedendum) adeò verum est, vestes albas diei Expiationum ex pretiosiore lino fuisse, quàm linum cæterarum vestium extra adytum, quam quod est verissimum. Docent enim Doctores *Misnici Massechet Joma c.* III. *halach.* VII. vestes albas constitisse ex *lino Pelusiaco & Indico*, quo pretiosius nullum reperitur. Nihil etiam omnino probant eo, quod linum vestium albarum dicatur בד, alterum verò שש. Non enim בד semper linum vulgare significat, nec שש *byssum* exquisitissimi generis, uti sermocinatur doctissimus *Cunæus*, utrumque enim byssum subtilissimam significat, ut vel ex solo *Maimonid.* constat *Halach. kele Hammikdasch c.* VIII. *sect.* XIII. Ubicunque in lege dicitur שש aut בד linum significatur & quidem byssus. Ergò nulla differentia inter utrumque.

Cap. II.

Pontificis sacra vestis modo à Romanis, modo à Judæis asservata. De Pontificis galero. De sacerdotum pileis. Lapides Urim & Tummim, in quibus vis oraculi fuit. Quando ii amissi sint. Cur alii facti, & adhibiti postea sint, cum eorum nulla vis amplius esset. Quis fuerit modus consulendi oraculum Urim & Tummim. Quibus de rebus responderit Pontifex.

Qvam pulchro & admirando opere fuerint indumenta, quibus adornatus pontifex extra adytum erat, ex illo manifestum est, quod Flavius refert τὴν ἱερὴν ἐσθῆτα *sacram pontificis vestem* magna cura servatam [1] in turri fortissima fuisse, quam in parte templi Septentrionali olim ab Hasmonæis conditam, Herodes tandem Anto-

1. *Magna cura servatam*] Ob ingens istud pretium sacra vestimenta in thesauro recondita erant, tanquam Κειμήλιον rarissimum & pretiosissimum: *Mai-*

toniam [2] de Marci Antonii nomine appellaverat. Utique perglorioſum fuit illam veſtem cuſtodire [3]. Quare eum honorem identidem Romani ſibi vendicaverunt [4]: ac rurſus Judæis eum, ſed beneficii loco

Maimonid. Halach kele Hammikd. cap. VIII. docet: Pontificem Maximum habuiſſe proprium conclave in templo, in quo tanquam in theſauro veſtes aureas occluderet. *Pontifex Maximus*, inquit, reponebat veſtes ſuas aureas in conclavi ſuo, noctu aut tempore, quo exibat è Templo. Non ſolum autem ſummi Pontificis, ſed etiam cæterorum Sacerdotum veſtes in theſauro ſervatas fuiſſe colligi poteſt ex *capite* 2 *Eſdræ v.* 69. Et *Nehem.* VII. 70. Erat enim in Templo conclave aliquod tanquam *Veſtiarium*, ſive theſaurus ſacrarum veſtium. Singulum autem veſtimenti genus ſuam arcam habuit; ita ut omnes brachæ in una arca reconditæ fuerint, & iſta arca inſcriptum habuerit vocabulum מכנסים *brachæ*. Sic & omnes *tunicæ* ſuam peculiarem habebant arcam, cui inſcriptum erat vocabulum כתנות *Tunicæ*. Baltei in ſua arca erant &c. Hæc traduntur in Miſna *Tamid. cap.* 5. ubi hæc leguntur: *Arcæ autem erant illic, quibus inſcriptum erat uſus veſtium.* Ad quæ verba *Michael Arnoldi* in *edit. Franequer.* 1680. notat ſequentia: Arcæ erant, quibus imponebant veſtes, ubi reconditæ erant braccæ, ibi braccæ nomen erat inſcriptum, ubi pileus, ibi pilei, tunica, tunicæ, cingulum, cinguli nomen legebatur. Ordinem autem, quem tenuerunt Sacerdotes in induendis veſtibus ſacris ex *Maimonide* cognoſcimus: Femoralia linea induet ſuper carne ſua, deinde induet tunicam, deinde applicabit cingulum, & circumdabit capiti pileum. Sic etiam *Maimonid. Hal. kele Hammikdaſch. cap.* VIII. docet, non tantum quodlibet genus veſtimenti ſuam habuiſſe arcam propriam, cum ſuo Titulo, ſed quamlibet cohortem Sacerdotum quatuor arcas habuiſſe. Et cum fuerint XXIV. cohortes ſive claſſes Sacerdotum colligit XCVI fuiſſe arcas, uti recenſet *Joh. Henric. Otho in Lexic. Philolog. pag. m.* 643. conf. celeb. *Braun. lib.* 2. *cap.* XXIV. *pag.* 837. *de veſtit. Sacerd. Hebr.*

2. *Antoniam*] Ad conclave hoc reſpexit *Joſephus Antiquit. Jud. lib.* XV. *cap.* XIV. & *lib.* XX. *c.* I. ſed *arcem Antoniam* vocat. Narrat ibi *Joſephus* veſtimenta ſacra Pontificis Max. cuſtodita fuiſſe in certa quadam turri ſive arce Templi, in Septentrionali latere, ab Aſmodæis ædificata, & poſtea ab *Herode* in gratiam *Antonii*, *Antonia* vocata.

3. *Illam veſtem cuſtodire*] Cunæus dicit perglorioſum fuiſſe. Olim quidem erat ſub ſigillo ipſius Pontificis Maximi & gazophylacio præfectorum, qui pridie ſolennis feſti adibant Arcis & Præſidis Romani Præfectum, & recognito prius ſigillo, ſtolam accipiebant; ac mox peracto feſto, eam reportabant in eundem locum, & in conſpectu arcis Præfecti obſignatam deponebant. Et magna quidem gloria erat, veſtem illam ſervare, & in ſua habere poteſtate: ut etiam propter ejus cuſtodiam magnæ ſubortæ fuerint contentiones inter Judæos & Romanos, ut eodem loco teſtatur *Joſephus*.

4. *Romani ſibi vendicarunt*] Prius He-

loco concessere. Diximus ex octo tegminibus, quæ aurea Talmudici vocant, quatuor fuisse, quæ communia Pontifici cum reliquis [5] sacerdotibus erant. Inter illa galerus [6], seu insula fuit. Pontificibus enim,

Herodes in ista arce vestem servavit, sed post ejus obitum in Romanorum potestate erat, usque ad tempora *Tiberii*, sub cujus imperio *Vitellius* Syriæ Præses, ab Hierosolymitanis honorificè receptus, in signum grati animi Judæorum precibus custodiam sacræ stolæ concessit. *Agrippa* autem Rege fatis jam defuncto, *Cassioque Longino Syriæ* Præside, & *Cuspio Fado Judæa* Procuratore, coacti sunt Judæi stolam denuo in *Antoniam* deponere, ut esset in Romanorum potestate, quemadmodum fuit antea. Tandem Legati missi sunt ad Imperatorem *Claudium*, qui, intercedente *Agrippa* Juniore, jus sacras vestes custodiendi iterum obtinuerunt. Credibile est Romanos custodiam harum vestium tam anxiè ambiisse, non tantum ut hac ratione testarentur, Pontificatum in sua esse potestate, & ut Pontifex M. sub specie Religionis nil contra Majestatem Romanam moliretur; sed præcipuè ut tam magnus thesaurus suis manibus non eriperetur.

5. *Quæ communia cum reliquis*] Quatuor fuerunt vestes, quas Sacerdotes cum Pontifice Maximo communes habebant, *tunica*, *subligacula*, *pileus* & *baltheus*. Hoc Moses distinguit *Exod.* XXVIII. 40. in *vestes honorarias* & *necessarias*. De *honorariis* ait, ỳ. 40. *Facies filiis Aaron* (i. e. reliquis vulgaribus Sacerdotibus à Summo distinctis) *tunicas*, *facies quoque illis cingula & pileos ad gloriam & decorem*. De *necessariis* ait. ỳ. 42. Facies & feminalia linea ad operiendum carnem turpitudinis suæ à lumbis usque ad femora. Ex his constat, quod quatuor vestimenta vulgarium Sacerdotum fuerint. Sic enim *Maimonid. kele Hammikdasch. c.* VIII. Vestes Sacerdotibus communes sunt quatuor: *Tunica*, *feminalia*, *Pileus* & *baltheus*. Hæc desumpta sunt ex *codice Joma cap.* VII. ubi hæc extant: Pontifex operabatur in octo vestibus, sed reliqui Sacerdotes in quatuor, scil. in *Tunica*, *feminalibus*, *pileo* & *balteo*. Non hic referemus formas illarum vestium, cum tales ex professo descripserint. *Braun. de vestit. Sacerd. Hebr. per tot. Frischmuth. diss. de re vestiaria Pontif. Hebr. Scheringham. in not. ad Cod. Jom. cap.* VII. *pag.* 86. *seq. edit. Franequer. Outram de sacrif. Joh. Henric. Otho in Lex. Philolog.* aliique.

6. *Galerus &c.*] Scribit *Cunæus* vestimenta quatuor communia fuisse & Pontifici & Sacerdotibus, & paucis interjectis dicit: inter illa *galerus* seu *insula* fuit. Sunt tamen qui differentiam quærunt, ut *Rabbinorum* plures & cum illis *Seldenus* volunt. Audiamus D. *Quensted. in antiquit. bibl. pag. m.* 48. ita differentem: Tunicæ inferiorum Sacerdotum non variabant à tunica Pontificis. Inter *Baltheos* verò eorum, quibus nempè tunicas cingebant & *Baltheum* Pontificis aliquam fuisse differentiam, sed de hac nihil legimus in *Mose*. Dicunt tamen *Tiaras* diversas esse. *Tiaram* etenim Pontificis involutam esse, ut notat R. Levi dictum מִצְנֶפֶת nec habere acumen in summo; Vulgarium Sacerdotum *Tia-*

enim, sacerdotibusque nudo capite [7] sacra curare fas non erat. quemadmodum nec flaminibus Romanorum [8] id licuit. Pontificis galerum non

Tiaram alterius formæ & nominis fuisse מִגְבָּעוֹת. confer. Cl. *Frischmuth. in dissert. de re vestiar. Pontif. Hebr.* §. 3. sed de hac differentia paulo post pluribus agetur.

7. *Nudo capite*] Licet apud veteres multos sacra nudo capite facta sint, uti sacra erant *Bacchi* teste *Porphyrio ad lib.* II. *Odar. Saturni* & *Honoris. Plutarch. Quæst. Rom.* Attamen plures sunt, qui in sacris caput summa cura velare solebant. *Herculis* sacra velato capite fiebant,] uti refert Sil. *Ital.*

—— velantur corpora lino

Ex Pelusiaco præfulget flamine vertex.

En! plane tiaram eandem ex lino Pelusiaco, qualem & Hebræorum Sacerdotes habere solebant. Idem pluribus confirmat *Plutarch. quæst. Græc.* ubi de *Herculis Sacerdot.* Et *Dacorum* Sacerdotes tiaras gestasse docet *Jornandes de reb. Getic. cap.* XI. Et *tiaras* Sacerdotum tegumentum fuisse ex vetere *Scholiast. Juvenal.* De iisdem procul dubio *Virgil. Æneid. lib.* III. *Ovid. Trist. lib.* IV, 4. confer. *Saubert. de Sacrific. cap.* X. *pag. m.* 216. *seq.* Non tantum *pileis*, *mitra*, *Kurbasia &c.* veteres Sacerdotes capita tegebant, sed & ipsis nonnunquam vestibus, quibus amicti erant. Sacrificaturi & vota suscepturi prætextam capiti injiciebant, quod fecisse *Vespasianum* testatur *Joseph. de bell. Judaic. lib.* VII. Et hunc quidem morem, auctorem habuisse *Æneam* multi testantur. Audiamus *Virgil. lib.* III. *æneid.*

Purpureo velare comas adopertus amictu

Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum.

Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.

Docet enim *Servius Virgilium* per hostilem faciem intelligere *Diomedem*, qui *Æneam* sacrificantem invenit: ne autem *Æneas* ab ipso agnosceretur, neque sacrificii ordinem rumperet, quod piaculum fuisset, amictu suo caput texisse. Addit *Servius* & hæc verba: *Sciendum est*, sacrificantes Diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne sc. inter Religionem vagis aliquid oberret obtutibus. *Plutarchus* inter alias multas rationes, cur sacrificantes caput velaverint hæc annotavit: *Deos autem operto capite* adorarunt, vel quod hoc tegumento capitis se humiles ostenderent, aut potius ne qua vox mali ominis audiatur, ideo usque ad aures vestem sursum trahunt. Hoc etiam vult *Outram lib.* I. *c.* V. *de sacrif. edit. Amstel. pag. m.* 54. quod Deus Sacerdotes suos operto capite ministrare voluerit, quia apud Gentes Orientales caput opertum reverentiæ, nudum audaciæ signum. Manifestum itaque est, Sacerdotes & Sacrificantes ideò capita velasse, ne inter sacrificandum turbarentur mala aliqua cogitatione, quo facto piaculum commisissent. Sane eadem cura & Hebræorum Sacerdotes non parum solicitavit: animo enim liberrimo sacrificare tenebantur, nullis cogitationibus implicito; adeò quidem ut vel minima cogitatio sacrificium pollueret & irritum reddere crederetur.

8. *Nec Flaminibus Romanorum*] Flamines ut vult *Varro lib.* IV. de LL. dicuntur quasi *Filamines*, à filo, quo caput

non penitus similem fuisse sacerdotum pileis, Judæi tradunt. Maimonides fascias quasdam ait Pontificis capiti ita circumdatas fuisse, quemadmodum membrum contritum aut fractum obvolvitur; Sacerdotum autem pileos velut galeas fuisse: unde & מגבעות eos dici, quod instar collium exsurgerent. Ab hoc dissentit Rabbi Abraham Ben David[9], cujus השגות *animadversiones* extant in Maimoniden.

put habebant cinctum. Ita & *Sext. Pompej.* Flamen dictus est, quod filo assiduè veletur. vide de his fuse differentem *Saubert.* de Sacrif. *cap.* VI. *pag. m.* 127. conf. *Rosin. in Antiq. Roman. variis in locis* Joh. Henric. Kipping. antiq. Rom. Angl. *Godwin in Romanæ histor. anthologia edit. Oxford.* 1625. *pag.* 54. qui tamen nomen *Flaminum* à *flamma* deducere vult. Verum enim vero melior sententia illorum, qui dicunt à *filis* nomen trahere, quippe illis non licuit nudis capitibus sacrificare. Semper enim vittis seu infulis in sacrificiis ornati erant. Audiamus itaque *Isidor. Orig. lib.* XIX. *c.* XXX. ubi de infula, apice & pileo, sive galero differit. Infula, inquit, est fasciola Sacerdotalis alba in modum diadematis, à qua vittæ ab utraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Unde & vittæ dictæ sunt, quod vinciant. Infula autem plerumque lata erat, plerumque tortilis de albo & cocco. Hinc & sacratæ infulæ dicuntur à *Seneca in Agam. Act.* 3.

Sed cur sacratas diripis capiti infulas

Festus. Infulæ sunt filamenta lanea, quibus Sacerdotes & hostiæ templaque velabantur. Flamen Dialem album galerum habuisse, docet *Aul. Gell. lib.* X. *c.* XIV. Nihil autem magis notum, quàm Flaminum *Apex*, pileus scil. formæ acuminatæ, cum apice in summo. De Saliorum apice videatur *Dionys. Halicar. lib.* II. conf. *Braun.* de vestit. *Sacerd. Hebr. pag.* 538. *Servius* ad *lib.* 2. *Æneid.* dicit: Propriè dicitur apex in summo Flaminis pileo virga lanata. i. e. cujus extremitati modica lana est, quod primum constat apud Albam Ascanium constituisse, modò pro summitate pilei intelligimus. Et alibi ad lib. VIII. *Æneid.* Flamines in capite habebant pileum &c. Ab ejusmodi apicibus pileus apex dictus est. Quod autem *Servius Flamines* quasi *Pilamines* vocet, non discrepat à Plutarcho, qui eadem animadvertit in *Numa.* vid. celeb. *Braun. l. c. pag.* 539. *seqq. Saubert. de Sacrific. cap.* X. *pag.* 217, 218.

9. *Abraham ben David*] Autor noster in præcedentibus differit pluribus verbis, galerum Pontificis diversam ab aliorum sacerdotum galeris fuisse, & distinguit inter מצנפת & מגבעות *Miznepheth* & *Migbaoth*. Hinc quærimus an *Miznepheth* summi Pontificis à *Migbaoth* differat? Si itaque Josepho credimus, magna sanè erit differentia inter utrumque. Is enim *lib.* III. *antiq. cap.* VIII. docet: Summum Pontificem pileum habuisse qualem & cæteri Sacerdotes, sed super illum extitisse alium pileum consutilem ex hyacintho variatum. Verum hoc nemo præter *Josephum* dixit, & reliqui Hebræorum doctores non consentiunt, nec nos calculum adjicere possumus, cum *Moses* ne γρῦ quidem de hoc habeat.

den. Ait enim ille, pileos quidem sacerdotales, quasi galeas fuisse, at pontificum infulas longè altiores [10] fuisse, fasciis in orbem sic circumactis, ut sunt hodie Arabum tiaræ. Hoc idem ait accuratissimus

beat. Maxima pars Hebræorum Doctorum discrimen inter *Migbaoth* omnium Sacerdotum, & *Miznepheth* Summi Pontificis in hoc putant consistere, quod *Migbaoth* capiti profundius imponeretur pauloque altior esset, quam caput, superne in mucronem exiens instar *galeæ*, uti *Cunæus* etiam putat: sed *Miznepheth* frontem vix tegeret instar dimidiatæ sphæræ, magis ad formam capitis aptatus depressior & magis humilis, quam *Migbaoth*. Ita sane nobis occurrit totum istud discrimen, quando legimus verba *Maimonid. Hal. Kel. Hammikd. cap.* VIII. cujus verba Latinè tradidit Cl. *Braun. lib.* II. *cap.* XXI. *de vestit. Sacerd. Hebr. pag.* 796. *Et tiara, de qua mentio fit, ubi de Pontifice Maximo agitur, eadem est, quæ & reliquorum Sacerdotum, nisi quod Summus Pontifex ea involvat (caput) instar alicujus membri fracti: sed illius filii involvunt istar galeæ.* Scil. *Tiara* Pontificis non in altum nec oblonga suis involucris formabatur, sed volucrum volucro imponebatur in orbem circa caput tantum, ut eo non altius surgeret, eodem modo, quo vulnus aut membrum fractum ligari & linteo obvolvi solet.

10. *Longe altiores*] Sententia R. Abrahami Ben Davidis est, quæ Maimonidi contradicere videtur, sed re vera, quamvis velit non contradicit. *Ego*, inquit, dico, *alterum pileum alteri non esse similem. Miznephet valde longum erat & convolutum multis volucris, instar volucrorum Ismaelitarum* (id est instar pileorum Turcarum.) *At opus Migbaoth erat instar nostrorum pileorum, scil. acuti superius & breviores erant.* Hinc posteriorem Sacerdotes habuisse statuit. Verum non contradicit Maimonidi, nisi voluerit Rabbi Abraham pileos minorum Sacerdotum non fuisse compositos ex longa aliqua fascia, sed instar nostrorum pileorum absque volucris & plicaturis caput cinxisse. Si autem hæc illius mens fuit, deceptus est valde, quem hic sequitur *Cunæus* noster. Ut ut sit quoad formam non differunt. Contrarium potius *Cunæo* opponimus & statuimus cum celeber. *Braunio de vestit. Sacerdotum Hebr. lib.* II. *cap.* XXI. *pag. m.* 797. Pileum minorum Sacerdotum paulo altiorem fuisse, ideo & ad hunc usque diem Judæi Germani *Migbaoth* vertere solent, *einen hoben Hut* pileum altum: Summi autem Pontificis *tiaram depressiorem* fuisse & majori mole circa tempora multis volucris obvolutam. Non benè itaque intellexit *Abrahamum ben Davidem* ad *Maimonidem Hal. Kele Hammikd. cap.* VIII. doctissimus *Cunæus* hoc loco, ubi dicit, eum docuisse, Pontificum infulas longe altiores fuisse pileis reliquorum Sacerdotum. Hoc sanè non dixit Abraham filius Davidis, sed tantum *Miznepheth* Summi Sacerdotis longiorem fuisse telam, qua caput ejus involvebatur: quamvis & ipse Rabbi erret, cum utrumque & Summi Sacerdotis tiara & reliquorum Pontificum pileus longa & quidem XVI. ulnarum fascia fuerit: sed diversa tantum forma plicata & convoluta.

mus author Rabbi Joseph, cujus commentationes, quæ כתף משנה *corona Misna* inscribuntur, inæstimabiles sunt. Lapides Urim & Thummim, qui vestimento pontificis indebantur, absconditos à Josia [11] in templo priore fuisse, neque postea repertos in templo secundo [12] esse, dictum à nobis supra est. Facti tamen alii lapides [13], &

11. *Absconditos à Josia*] Hic iterum *Cunæus* noster figmenta & deliramenta Judæorum sequitur, statuentium, arcam cum Urim & Tummim absconditam fuisse à *Josia* Rege uti in *Jalkut part.* II. *fol.* 162. *col.* 3. hæc verba legimus: *Ecquis illa* (scil. arcam & reliqua vasa) abscondit? JOSIAS. Quam ob rem? scriptum invenit (Deut. XXVIII. 36.) abducet te & Regem tuum &c. Hinc occultavit, quia dictum est (2 Paral. XXXV. 3.) & dixit ad Levitas erudientes Israelem: ponite arcam Sanctitatis in domo, quam ædificavit *Salomo*. Eo usque hæc sententia inter Judæos invaluit, ut etiam doctum *Maimonidem* in partes suas traxerit. Sic enim ille *Tom.* 3. *operis Jad Hilkotz Beth Habechira*, *cap.* 4. §. 1. loquitur: *Postmodum jussu Josiæ* arcam in istam (scil. specum) reposuerunt. Verum hanc erroneam opinionem Rabbinorum rejecit B. *Joban. Frischmuth. in dissert. Philol. de non speranda arcæ fæderis restitutione. cap.* III. §. 5. *edit. Jenens.*

12. *Repertos in templo secundo*] Sunt qui dicunt *Urim & Thummim* etiam in templo secundo fuisse & Deum respondisse sub templo secundo & desiisse tantum ducentis annis antequam historiam suam scriberet *Josephus*, irato scil. Deo ob violatas leges. vid. *Joseph. Antiquitat. lib.* III. *cap.* IX. Reperiuntur alii, ut R. *Azarias in Meor Enaim. cap.* I. qui affirmare audent sub Templo secundo *Urim* & *Thummim* extitisse, eo magis quod tunc temporis vixerint Prophetæ *Haggæus*, *Zacharias* & *Malachias*. Sed cum dona Prophetica in *Haggæo*, *Zacharia*, *Ezra* & *Malachia* quadraginta tantum annis viguerint, ut docet *liber Cosri part.* 3. §. 65. Urim & Thummim ultra id tempus non durasse credibile. Sed & hoc dubium. Nec probari potest ex *Ezra cap.* II. 63. & *Nehem. cap.* VII. 65. Unde quidam colligunt, in Secundo Templo debuisse reperiri *Urim* & *Thummim*, si non semper, saltem aliquot annis; nihilominus illi ridentur à doctissimis Gemaricis. Illi statuunt, plane non extitisse in Templo secundo. Videatur Codex Sota *cap.* IX. *Jarch.* ad *Ezr. cap.* II. Quod *Urim* & *Thummim* sub Templo secundo plane nullum usum habuerit, testatur *Joseph ben Gorion* à B. *Frischmuthio in dissert. Philolog. de re vestiaria Pontific. edit. Jenens.* citatus *cap.* V. *fol.* 15. *edit. Cracov. col.* 4. Cum enim *Alexander Magnus* peteret à Summo Pontifice ut Oraculum consuleret, utrum pugnaturus esset cum Dario? tunc respondit ei Pontifex Maximus: *A die exilii domus hujus in Babel abscondita sunt à nobis Urim* & *Thummim.* conferatur huc celeb. *Carpzov. not. ad Schickardi* משפט המלך *pag. m.* 27, 28. *edit. Lips.* Ex his constat *Urim* & *Thummim* sub Templo Secundo non fuisse; Imo probari potest, quod *Urim* & *Thummim* sub Templo primo non oracula ediderit usque ad ruinam illius. Hoc factum fuisse

& inditi in amiculum Choschen sunt, non quod jam eorum ope amplius oracula pontifex [14] ederet, sed ut consummatus earum rerum nu-

fuisse ante tempora *Salomonis* constat, sed post illius regnum nullum habemus exemplum. Et sane *Misch. Cod. Sot. cap.* IX. docet *Urim & Thummim* cessasse cum Prophetis prioribus *Davide*, *Samuele* & *Salomone*. *Abarbanel* rationem reddit, cur sub templo secundo *Urim* & *Thummim* non responsa dederint? quia non omnes tribus duodecim exstiterint. Quæ opinio, licet non sit satis evidens, attamen juxta *Frischmuth*. l. c. & *Braunii* opinionem, non plane contemnenda.

13. *Facti tamen alii lapides*] Fatendum quidem est, quod in Templo secundo simulacrum pulcherrima imitatione effictum, adeoque ἀνάλογοι Pontifices gesserint ex Rabbinorum Scriptis exhibuit celeber. *Wagenseil. Patron. noster magnus in not. ad excerpt. Gemar. Sot. pag. m.* 1070. ubi expressis verbis confirmat, quod quidem Pontifex sub secundo templo Pectorali indutus fuerit, verum ornatus tantum gratia, nec oraculi vicem amplius præstiterit. *Maimonid. Hilch. Beth Habbech. cap.* IV. §. I. ex versione *Wagenseil. Pectorale, quo in secundo templo amictus erat Pontifex, non edidit responsa per Spiritum S. nec fuit consultum, unde & apud Nehem.* VII. 6. *legimus:* Donec existeret Sacerdos cum oraculo pectorali. *Non igitur in alium finem parabatur, quàm ut octonarius numerus vestium, quibus indui oportebat Pontificem, esset integer, & ne quid debiti ornatus deficeret.* Iterum in *Hilch. Kele Hammikd. c.* X. §. 10. inquit: *Paratum fuit in Templo secundo Pontifici Pectorale, ad complendum octonarium numerum vestium* (quibus ex mandato Dei indutus esse debet) *etsi in consulendo nullius erat usus. Sed quare non fuit consultum? quia defecerat Spiritus S. scilicet, Sacerdos qui ex Spiritus Sancti afflatu non loquitur quique Divinitatem non habet præsentissimam, de futuris non consulitur.* Quod fortasse è *Tosephos Mass. Joma fol.* XXI. *col.* 2. hausit, ubi disertè: *Urim & Thummim fuerunt*, (scil. in templo secundo) *si enim hoc non esset, defectum passus fuisset Sacerdos maximus vestibus suis, sed tamen non dabat responsa interrogantibus.* Atque ita sine dubio intelligi voluit R. *Abarbanel. in Leg. fol.* CC. *col.* I. conf. Cl. *Frischm. diss. cit. in fin. Carpzov.* in not. ad מבוא התלמוד pag. 28. Cl. *Braun.* aliique. Verum etiam sunt, qui dicunt: *Urim & Thummim* vetus illud Mosaicum simul cum Aaronico novo tempore templi secundi non fuisse, neque secundum materiale neque formale, quia Christus ut Lux & Splendor Majestatis oraculum certissimum fuit. Vid. dissert. de imagine veritatis Fatidica & Juridica sub *præsid. plur. Rever. Maj.* à Cl. *Christoph. Mauritii*, *edit. Giss.* 1696. ubi plura legi possunt.

14. *Pontifex*] Sine cujus interventu neque consultum legimus oraculum, neque responsum editum. Hic solus *Spencerus in tract. de legib. Hebr.* in diversum abit, putatque non tantum Sacerdotes quoslibet, quibus prima post Pontificem Sacrorum cura demandata erat, Deum aliquando & extra ordinem per *Urim* consuluisse *pag.* 429. Sed etiam Reges, si voluerint, faciles & immediatos ad oraculum

numerus esset, quas maximus Moses ad pontificem rite ornandum præscripserat. Nam si quid vel minimum forte deerat, utique pontifex מחוסר בגדים *defectus vestibus* dicebatur, & sacris operari non magis poterat, quam si de prophan.i plebe unus esset, quem talia conantem lex divina capitis damnat *. Sed quid illud est, cur nec consuleretur in templo secundo pontifex, nec responsa redderet? Disputarunt de ea re Judæorum cordatissimi, & visum illis est, id adeo ex hac causa esse, quod spiritus sanctus numinisque præsentior vis illinc abscessisset. mentem autem humanam fati & futuræ sortis nesciam esse, nisi instinctus divinus afflatusque accesserit. Quo nihil existimari rectius potest. Refert hæc omnia Maimonides in Halacha Cele Hammikdasch, capite decimo: ubi morem etiam edisserit, quo oraculum illud consulebatur antea. Stabat enim pontifex, & vultum componebat arcam versus [15]. erat autem à tergo, qui responsum

* *Rabbi Maimon. in Hal. Beth Habbechira*, *cap.* IV. *& in Hal. Cele Hammikdasch*, *cap.* X.

lum Dei aditus habuisse *pag.* 430. & opinionem suam partim ex Scriptura, partim rationibus probare conatur. Verum quia pro nobis respondit vir *Excell. Georg. Otho Professʃ. Græc. Ling. in Academ. Marburg. celeberrimus*, ad illum Lectorem remittimus, *qui pag.* 27, 28, 29. diss. *de Urim & Thummim* docte de his differit, quam imbecillia argumenta *Spenceri* sint.

15. *Arcam versus*] *Spencerus* iterum rationibus his persuadere conatur, per arcam hoc loco non intelligi arcam fœderis, sed aliam arcam instrumentis sacris, Ephodo imprimis & pectorali cum Urim & Thummim peregre deportandis, inservientem. (1) quod non appelletur *arca fœderis* Dei, sed simpliciter arca Dei. Verum respondemus: Negando consequentiam. Nam eodem modo 1 *Sam.* XIII, 17, 18, 19, 21, 22, IV. 11. expresse ארון ברית אלהים arca fæderis Dei dicitur & alibi. Sic etiam simpliciter ארון 1 *Sam.* VI. (2) Quod arca tunc temporis non in manibus *Achiæ*, sed in domo *Aminadabi* fuerit 1 *Sam.* VII. R. Negando consequentiam, potuit enim accersi in castra, uti factum fuit antea 1 *Sam.* IV. 3. posteaque sub Davide. 2 *Sam.* XI. 2. (3) quia eam sine speciali Dei mandato de loco suo transferre non licebat. R. Excipiendus semper casus necessitatis, uti ex Scriptura constat, & quæ alia sunt, quæ refutata sunt ab Excell. cit. *Othone pag. m.* 23. *diss. de Urim & Thummim.* Cum autem arca fuerit in Sancto Sanctorum, hinc infert cl. *Braunius*, *de vestitu Sacerdot. lib.* 2. *c.* XX, §. 29. *pag. m.* 784. quod Deus in Sancto Sanctorum consultus non fuerit. ubi vehementer deceptum ait *Epiphan. in libello de* XII. lapidibus, quando expressis verbis doceat, summum Pontificem ingressum fuisse in Sanctum Sanctorum cum Adamante, quem putat fuisse *Urim & Thummim*, unde pateat, eum credidisse inter-

sum petebat [16]: Is, cum sciscitatus de successu rei esset, quam apud animum suum proposuerat, ibi pontifex statim, spiritu cœlesti conci-

terrogationem factam fuisse in ipso adyto sive Sancto Sanctorum. Additque in eodem errore versari multos alios viros doctos. Inprimis autem miratur ipsum Buxtorfium etiam hic dormitasse, cum dixerit in Sancto Sanctorum Pontificem summum interrogasse per *Urim* & *Thummim*. Ipse contra vult præcedente §. 28. Deum non in Sancto Sanctorum, sed in Sancto tantum à Pontifice interrogatum, ita tamen ut faciem versus arcam verterit, quæ erat in Sancto Sanctorum. Unde & paulo superius §. 15. crassissimum errorem vocat, quod *Epiphanius* adicat: S. Pontificem S. Sanctorum ingredi cum humerali & pectorali gemmato, cum illud nunquam ingressus fuerit, nisi indutus vestibus albis & byssinis. *vid. lib.* I. *cap.* 2. *&* 5. & lib. II. cap. XX. §. 28. *&* XXV. §. 10. Verum cum pace viri hujus celeberrimi dictum sit. Nos non videmus tam liquido hinc sequi, quod inde inferat, nefas fuisse Pontifici in adyto se sistere coram Deo aliis vestimentis, quàm albis, ut ait, *lib.* I. *c.* II. *&* VI. aut peccatum ab eo commissum, si vestibus aureis illud fuisset ingressus. *lib.* II. *c.* XXV. §. 10. Nam (1) nihil aliud *cap.* XVI. Levit. præcipitur, quàm, ne quovis tempore S. Sanctorum ingrediatur, sed semel tantum in anno, die decimo mensis septimi, ad suffitum faciendum coram Domino & inferendum sanguinem juvenci & hirci, & expiationem faciendam pro loco sancto &c. Sed quid hoc ad ingressum Sacerdotis ad consulendum Deum per Urim & Thummim? Cum hic ingressus alterius naturæ & extraordinarius fuerit, cum intra plures annos vix semel acciderit: Ita ab ipso Deo mandatus videtur *Num.* XXVII. 12. Sic ergò ingressus ad suffiendum ingressum ad consulendum, ordinarius extraordinarium non excludit, agnoscente ipso cl. viro ערך גדול *casum necessitatis* ex *Mikotz.* præcept. affirm. CLXXIII. accedente præcipuè monitu & jussu Dei *lib.* II. *c.* XXV. §. 8. Si (2) arca toties de loco in locum deportata fuerit, uti ex variis Scripturæ locis patet, & ipse celeberr. *Braun. lib.* 2. *c.* XX. § 31. concedit; certe Sacerdos Summus S. Sanctorum sæpius ingressus, nisi credere velimus, illum non nisi statuto tempore & die כפורים *expiationis* inde per summum Sacerdotem deportatam fuisse quod tamen vix est probabile. Satis (3) apparet ex Levit. XVI quod ingressus ad Dominum in adytum non simpliciter, sed tantum ad suffitum faciendum & sanguinem offerendum certo tempori adstrictus, aditus autem ad consulendum Deum de Republ. quippe fortuitò & casu accidere solebat nunquam interclusus fuerit, ut adeò Cl. Vir à dicto secundum quid ad dictum simpliciter arguere viros clarissimos frustra damnare videatur.

16 *Responsum petebat*] Interrogatio oraculi fiebat expressis verbis, non sola mente, nec sola demurmuratione intra os vel guttur, sed clara voce, ut & Pontifex & alii astantes audierint. Hoc enim mandatum Dei & exempla consulti Oraculi passim innuunt, à quorum propria significatione

Ee non

citus, amiculum Coschen inspexit, atque ex literis[17] mirâ vi illic protuberantibus, quid futurum esset, didicit, respondit que. Ea consulendi ratio non privatis, aut de plebe hominibus, sed regibus duntaxat[18], summisquê judicibus, aut iis, qui publicè missi à populo essent, usurpata fuit. Quoties enim res magna agebatur, itum illuc est. Privatorum negotia votis precibusque relicta sunt, ne oraculi sanctitas evilesceret.

non est recedendum, donec probetur contrarium. vid. Excell. *Georg. Otho.* in *cit. diss. pag.* 31. *edit. Marburg.*

17. *Literis*] Sunt qui dicant per literas protuberantes Oraculum responsa dedisse, uti Rabbinorum Doctores & alii. vid. cl. *Braun. pag.* 174 *seqq.* Aliter sentit cl. Mauritii dissert. sub præsidio plur. *Rever. Maji*, Fautoris nostri maximi *Giss. habit. de imagine veritatis fatidica & juridica pag.* 31. ubi Commenta Rabbinorum rejicit & descriptionem *Urim & Thummim* ita format: *Urim & Thummim fuit aliquid peculiare intra pectorale absconditum, quod & ipsum in reddendo oraculo luxerit & virtute sua divinitus insita, lapides pectoralis, velut novum Urim & Thummim illuminaverit, luce seu splendore prorsus supernaturali, in divinitatis certissimum indicium, atque simul Spiritus S. inspiratione Sacerdotem interius quoque illustratum, & externa voce inter Cherubin prodeunte ad reddendum responsum informatum.* Ex qua elucet, Deum clara voce responsum dedisse. Recte itaque cl. *Spencerus* cum *Christophoro à Castro* responsa per Urim edita, non per splendorem solito jucundiorem, sed sermonem perspicuum, data esse. Et licet celeb. *Braunius* cum aliis Rabbinorum sententiam sequatur; attamen probabilius ex supra allata descriptione videtur, & vivam vocem à Deo ab arca redditam, illamque à consulente ipso auditam asserimus. Hic enim loquendi modus cum Mose aliisque Deo pro Philantropia sua in infantia, pueritia & adolescentia Ecclesiæ suæ satis usitatus fuit. Sic Protoplast. locutus dicitur *Gen.* I, 28, 29, 30. II. 16, 17. 18. III. 9. 11, 13. 16, 17, 18, 19. *Caino Gen.* IV. 6, 7, 9, 15. *Noach. Gen.* VI. 13, 21. VII. 1, 4. & sic infinitis locis ab excell. Othone allatis hæc demonstrata fuit sententia, donec per exhibitum mundo Messiam ille Ecclesiam de voluntate plenè instruxerit. Optime etiam de voce audita disserit Anglus *Scheringham. in notis ad Cod. Jom. cap.* VII. *pag. m.* 93. *edit. Franequer.*

18. *Sed regibus duntaxat*] Persona oraculum hoc consulens fuit vel Dux populi, vel cœtus ac concilium Seniorum, vel Rex Israelis. In hac conclusione mirus est interpretum omnium consensus. Ipse *Spencerus* hoc prolixe demonstrat pag. 322 & seqq. Sic Doctiss. *Braun. pag.* 790. disserit: *Non pro quolibet oraculum consuli solebat: sed pro Rege, pro Principe, pro Præside Synedrii aut pro alio aliquo dignitate & auctoritate conspicuo viro inter Israelitas.*

Cap.

Cap. III.

Vestimenti laceratio quatenus Pontifici permissa. Item quatenus sacerdotibus. De Caipha. Lex conjugii alia pontifici, alia sacerdotibus posita. Matrimonium virginis, viduæ, vitiatæ, & per divortium dimissæ. Polygamia. Habitatio Pontificis. De Augusto Cæsare.

Nunc referamus alia quædam summi Pontificis jura. Inter quæ illud est, quod ei vestem lacerare in animi dolore fas haud fuit [1]. Quod præceptum tamen Talmudici ad lacerationis modum restringunt, ut Pontifici disrumpere vestem [2] quidem, sed infra tantùm [3] cir-

1. *Haud fas fuit*] Judæi duabus potissimum in rebus vestimenta scindebant: in *luctu* ut *Gen.* XXXVII. 29. & 34. XLIV. 13. *Num.* XIV, 6. & *Judic.* XI. 35. Deinde cum aliquam contra Deum blasphemiam audirent. Hinc 2 *Reg.* XIX, 1. Rex *Ezechias* auditis blasphemiis Sennacherib vestimenta scidisse legitur. Rabbini in libr. præceptorum hanc tradunt regulam: qui blasphemantem Israëlitam audit, debet lacerare vestes suas, si alius est puta gentilis non lacerat. conf. Johan. *Henric. Otbon. Lexic. Philolog. pag. m.* 317. *edit. Genev.* Quod autem *Eliakim* & *Sobno* vestes disrupuerint, 2 *Reg.* XVIII. id factum est inde, quia Rabsaces erat Israelita Apostata, qui Patrum religionem ejuraverat. *Caiphas* ergò laceravit sibi vestimenta ad Christi vocem, quam putabat planè impiam & blasphemam, exclamans: *blasphemavit*: & cum hoc signo indignationem declaravit. Sed mox satis significavit verbis suum, ob extortam confessionem ejus, unde illum accusare possent, gaudium. Lacerationem hanc singulare factum fuisse contra legom notat hic *Cunæus* & ex eo *P. Caroli in gust. Philol.* S. Super qua re, quæ sit mens *Casauboni*, vide in ejusd. *Exercit.* 16. confer. *B. Dillher. disput. Academ. pag. m.* 132.

2. *Disrumpere vestem*] Concedimus libenter Pontifici nefas fuisse scindere vestes Pontificias, quod *Caipham* fecisse putant multi. Verum cum extra officium & ministerium Pontifices vulgares vestes gestarint, ut à reliquis discerni non potuerint, uti constat ex *Actis cap.* XXI. Hinc merito errant illi, qui putant *Caipham* vestes Sacerdotales lacerasse in signum lacerati & aboliti Sacerdotii.

3. *Infra tantum*] Laceratio vestium fieri potest excepto *pallio exteriori* & *interula* in omnibus reliquis vestibus etiamsi decem essent. Rumpebatur autem vestis aliquò usque deorsum, ita ut pars illa rupta ad aliquot dies pendula relinqueretur: Alii inferius in loco, ubi non multum noceret, ad manus latitudinem, idque ad dies septem. Vox χιτών, quam LXX adhi-

 bent,

circum pedes licuerit; suprà verò, & ad sinum pectoris, vetitum sit. at cæteris sacerdotibus jus esse lacerandi à summâ parte deorsum ajunt. Ita diffinitum in fine ejus tractatus est, quem Massechta Horajoth appellant. Quæ si vera sunt, nullo necessario argumento colligitur, id quod interpretes volunt, Caipham contra legem fecisse, cum ad Messiæ augustam vocem ipse togam sibi per impatientiam discinderet, uti proditum à Divo Matthæo est in capite vicesimo & sexto. Hæc ultrà exquirere, nostrum non est. Cum enim diligentissimè in his operam posuerimus, restabit, ut nobismet irascamur, qui pedibus fimum scalpturimus, unde nullum granum eruitur. In Levitici capite vicesimo & primo edicitur pontifici maximo, uti virginem duntaxat [4] in matrimonium petat. Quod profectò non sine mysterio [5] est. Non enim sacerdotibus posita eadem lex fuit. quippe viduam [6] illi uxorem rite duxerunt, dum modò ab iis absti-

bent, dicitur vestis interior, à qua distinguitur τὸ ἱμάτιον exterior, quod discrimen accurate observat Johannes: de quo videatur B. D. *Gerhard in histor. Pass.* 14. *f.* 682. Casaubon. ad *Baron. Exercit.* 16. conf. *Buxtorf. Lex Talm. fol.* 2146.

4. *Virginem duntaxat*] Tenebatur Summus Sacerdos ducere uxorem in virginitate sua. *a Wife in her virginities, à Wife that is à Virgin*, *γυναῖκα παρθένον mulierem virginem* & quidem non extraneam, sed contribulem vel certe popularem; i. e. virginem de populo, quæ aut ex tribu Levi, vel alia tribu populi Israelitici, uti *Ainsworth. fol.* 128. *in Levit.* ostendit. Confer *celeber. Wagenseil. not. ad Sot. cap.* 4. *pag. m.* 560.

5. *Non sine mysterio*] Recte autor noster statuit non sine mysterio esse, quod Pontifex virginem in matrimonio habere teneatur. Ipse etenim Pontifex figura Christi erat, *Hebr.* III. I. & mulier, quæ virgo esse debebat, typus erat *Ecclesiæ*, quæ casta, pura & sancta esse debet, juxta Apostoli epistolam ad Corinthios scriptam 2 *Cor.* XI. 2. ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ, i. e. adjunxi enim vos uni viro ut virginem castam exhiberetis Christo. *Jun.* & *Tremell.* ita reddunt verba: Aptavi enim vos, quos uni viro, ut virginem puram sistam, nempe Christo. Videatur Revel. Johan. *cap.* XIV. 4.

6. *Quippe viduam*] Hic adducere lubet verba celeberrimi D. Wagenseilii Patroni nostri magni, quæ rem optime explicabunt, & leguntur *pag.* 555. *not. ad Sot. cap.* 4. Magnum Pontificem apud Hebræos id proprium & peculiare habuisse, ut præter fæminas, quas Sacerdotibus quibuscunque ducere nefas erat, ipse solus in matrimonio habere non posset ex *Levit.* XXI. 14. concordissime, quantum mihi compertum, non tantum Judæi, sed & Christiani colligunt interpretes. Quod ad Judæos attinet, sexcentis amplius ex *Talmude* ostendere possem testimoniis, nunquam de eo fuisse dubitatum. Sufficiat Lectorem relegare ad *Mischna Sanhedrin c.* II. §. I. item-

ſtinerent, quæ corpore quæſtum faciebant, aut per divortium expulſæ à marito erant, quibuſve oblatum vitium fuit. In Talmud, in Maſſechta Joma [7], in capite primo, traditur, nefas Pontifici fuiſſe uxores duas ſimul in matrimonio habere. quod ſi haberet, utique cum altera faciundum illi divortium fuiſſe ante diem decimum menſis Tiſri. ni id feciſſet, obire eum piaculare ſacrum ſolenni illo die in templi adytis nequiviſſe. Enimvero hoc ſingulare fuit. Nam cæteris hercle Judæis plures uxores ducere per legem licuit [8]: Idque

itemque *Miſchn. Maccoth. c.* III. §. I. porrò ad *Gemar. Jebamot. fol.* 92.a & præcipue *Kidduſchin fol.* 77. *ſeq.* quæ loca ſi conſulet, veranos dixiſſe haut vocabit in controverſiam. Jam nec inter Recentiores quiſquam eſt, qui diſſentiat, & pro omnibus ſatis clare loquitur *Maimonid. in More Nevoch. p.* 507. edit. *Buxtorf. Hilch. Iſchut. c.* I. §. 7. *Hilch. Iſſure Bia.* 17. §. I. ſeqq. Illi addimus *Moſen Kozenſem Præc. Negat.* CXXIV. cujus verba afferre non pigrabimur: E præceptorum negantium numero eſt illud, quo Summus Pontifex prohibetur ducere viduam: Scriptum enim eſt *Levit.* XXI. 14. Viduam, aut repudiatam, aut profanatam meretricem iſtiuſmodi non ducito. Atque docetur in Jebamot, Viduam hic loci accipiendam, tam eam, cujus maritus, quam, cujus ſponſus (fato conceſſit) Summum quoque Sacerdotem intelligere oportet eum, tum qui oleo ſancto unctus, tum, qui ſolis veſtibus Pontificialibus inauguratur, tum quoque eum, qui bello eſt initiatus. Nam ſic in *capit. ult. Horajoth* docent. Cæterum de cauſa, cur Pontifici vidua prohibita fuerit, ratiocinantur *Abarbanel. Comm. in leg. fol.* 259. *col.* 4. & *Zenna Renna fol.* 86. *col.* 2. quorum verba legi poſſunt *pag.* 556. cit. autoris. Judæorum de vidua ſoli Pontifici non ducenda, ſententiæ accedunt Chriſtiani Doctores communiter, è quibus tantum nominamus *Selden.* in *Uxore Hebr. lib.* I. *c.* 7. & *de Succeſſ. l.* 2. *c.*2. *Calixt. de conjug. Cler. pag.* 58. Cæteris autem Sacerdotibus licebat ducere viduas, dummodo à meretricibus, repudiatis, & profanis, h. e. quacunque ratione ſtuprum paſſis abſtinerent, & ſic fieri potuit, ut S. Sacerdos antequam ad Pontificialem ſedem eveheretur viduam à Sacerdote relictam, ut *Ezech.* XLIV. 22. præſcribitur duxiſſet. vid. *Quenſted. antiq. bibl. pag.* 36. *Ainsworth. Comment.* in *Levit.* XXI. *fol.* 128. Plura legi de hoc loco poſſunt apud Excel. *Wagenſeil. pag. m.* 558. qui erudite de illo ſcripſit.

7. *In Talmud Maſſechet Joma*] Citat autor noſter Codicem Jom. & ex eo probare conatur, Pontifici non licuiſſe duas habere uxores, quod ſane ibi non extat. Verba enim Codicis ex verſione Scheringhamii hæc ſunt: Conſtituunt etiam aliam uxorem, ſi uxor ejus moriatur. Non autem quod duas ſimul habuerit.

8. *Per legem licuit*] Sed quæſo ubi lex in Scripturis reperitur, ubi Deus mandaverit, plures habere uxores. Judæi ex traditione polygamia uſi ſunt

suc infra ostendemus, cum res ipsa feret. In Massechta Middoth scriptum extat, ædiculam fuisse Pontifici in templo extructam, in qua ille interdiu mansitavit ferme, eamque לשכת כהן גדול *conclave Pontificis* [9], esse dictam. De domo vero, quæ extra sanctuarium illi erat,

eadem licentia, qua uxorum repudio & dimissione. *Maimonid.* in אישות *cap.* x. 14. Multas simul habere uxores licet, etiam quotquot velis: at decreverunt Sapientes nostri, ne quis ultra quatuor habeat. In *Gemar. Bab. ad Jebbamot. cap.* VI. Rabbini plures permittunt uxores ducere, modo quis supra recitatum Maimonidis temperamentum retinuerit. Hanc Judæorum sententiam fovent *Selden.* in *uxore Hebr.* & *de jure naturæ & Gent. Hebr. lib.* v. *c.* VI. *Grot. de jure bell. & Pac. lib.* II. *c.* v. *f.* 8, 9. Potius statuimus polygamiam per legem esse prohibitam. Ipsi enim Rabbini confitentur, ante diluvium morem fuisse unam tantum ducere uxorem, uti *Jarchius ad Genes.* IV. 19. *Beresbith Rabba sect.* 23. Est quippe Polygamia primæ creationi contraria, & repugnat ordini divinitus instituto, (cujus violatorem impium Caini atnepotem Lamech omnium primum fuisse sacra docet pagina *Gen.* IV. 19.) qui postulat, ut conjugium sit unius viri & mulieris conjunctio: item ut duo sint, non plures in carnem unam *Genes.* 2. Licet igitur Patriarchæ, Abraham, Jacob, David olim in V. Testamento, uno tempore pluribus juncti uxoribus fuerint, & probabile sit, aliis quoque licuisse: Non tamen propterea putandum, Deum illam consuetudinem probasse, sed tolerasse tantum, haud secus atque maculas & nævos alios in sanctis hærentes pro benignitate sua paterna, iisque condonare consuevit: idque potissimum eam ob causam, quia utile sit, primis temporibus genus humanum magis magisque propagari, ut pietas incrementum caperet: Quæ verba Chrysostomi sunt *homil.* 55. *in Genes.* At Christus adveniens, veterem illam consuetudinem, quæ revera labes fuit seculi illius prorsus abolevit. *Matth. cap.* XIX. ℣. 4, 5. Commendamus de hac materia post *Gerhard. Tom.* VII. *LL. Theol. pag.* 328. seq. *Meisner. part.* I. *Philos. Sobr. Sect.* II. *c.* v. *q.* I. *pag.* 630. seq. *Tarnov. lib. de Conjug. cap.* XXV. *p.* 654. *Brochman.* Salden. Oti. *Theol. exercitat.* VI. *lib.* II. *pag.* 358, 359. seqq. Inprimis Dn. *Michael Siric.* uxorem unam Gissæ Hassorum edit.

9. *Conclave Pontificis*] Postquam Sacerdotes magni apud *Hebræos* mutabantur, ut binos in singulos annos constituerent Conclave Sacerdotis, quod primo לשכת בלווטי conclave consiliariorum, postea לשכת פרהדרין sive לשכת פלהדרין *Conclave assessorum* dicebatur. Ubi autem hoc conclave fuerit merito disquiritur. Fallitur vir Clariss. *Constantin l'Empereur* qui probare conatur, *Conclave Parhedrorum* idem esse ac Conclave loci lapidum, & sic prius vocatum, quod multum ibi vasis lapideis utebantur, posterioribus autem temporibus conclave Parhedrorum nominatum. In quo sane vehementer erravit, cum Conclave loci lapidum non fuerit conclave Sacerdotis Magni, sed Sacerdotis, qui vaccam rufam comburebat. Duo itaque con-

erat, ita Maimonides tradit, debuisse eam Jerosolymæ, atque in ipsa urbe, non alibi, esse. At Romanorum legibus cautum fuit, uti Pontifex maximus in domo publica habitaret. Quare Octavius hercle, M. Lepido mortuo, cum tanti nominis honorem adeptus esset, & domum publicam accipere à senatu per modestiam recusaret, suarum ædium partem ipse publicam esse jussit, quo satis factum legi esset.

conclavia Sacerdotis magni & Sacerdotis comburentis vaccam distincta fuerunt, ut ex *Gemara* patet: Nihil est inter Sacerdotem qui vaccam comburebat, & Sacerdotem magnum in die expiationis, nisi quod separatio hujus erat in locum sanctum, & fratres ejus Sacerdotes veniebant ad eum: Separatio autem illius erat in locum mundum, & fratres ejus Sacerdotes non veniebant ad eum. Duo de illo afferuntur, primò, ædificatum fuisse è regione domus Abitnes; secundo proximum fuisse domo lotionis: vid. Cl. *Scheringham. not. ad Cod. Jom. pag. m. 3. edit. Franequer.*

CAP. IV.

Contra Divum Augustinum, atque contra Carolum Sigonium disceptatur de Pontificis ingressu in Sancta Sanctorum. Locus in epistola ad Hebræos malè à Sigonio intellectus. Altare suffituum non fuisse in Sancto Sanctorum, contrà quàm Divus Augustinus sensit.

LIBET postliminio ad id redire, quod intermissum à nobis est. Diximus enim Pontificem in templi adyta introiisse solenni expiationum festo, quod die decimo mensis Tisri [1] celebratum quotannis

1. *Decimo mensis Tisri*] Quærit *Abarbanel in Pentat. fol.* 265. 1. 3. cur hic dies Expiationis & remissionis peccatorum incidat in mensem septimum Tisri? R. (1) quia in Tisri mundus est conditus juxta R. *Eliesferem* & Doctores nostri per traditionem didicerunt die decimo à mundo condito Adamum primum resipiscentiam egisse peccati sui, eodemque die esse expiatum. Quamvis enim non sit reductus in paradisum, Deus tamen ipsi reconciliato possidendam dedit vitam futuri seculi, ideoque hoc die statutum est tempus beneplaciti coram Israelitis, ut conversi ad Deum imitarentur ejus exemplum & misericordiam à Deo in cælis impetrarent. (2) Quod eo die Abraham circumcisus & filii ejus propter hoc sanctificati. (3) Dicunt R. Elie-

nis eſt. Ita Judæi omnes, & qui Græcorum Latinorumque eruditiſſimi ſunt, magno conſenſu tradidere. Neque nos profecto aliter ſtatuimus. Non enim alio tempore, neque aliam ob cauſam viſere ei [2] ſecretiſſimum locum fas fuit. Et tamen in illa ipſa erudita antiquitate unus extitit Auguſtinus, ſumma ſanctitate atque eruditione vir, cui ita viſum eſt, pontificem quotidie Sancta Sanctorum ingreſſum eſſe, uti thura adoleret [3]: quod autem ſemel duntaxat introiviſſe

Elieſer, Moſen primo die menſis Elul adſcendiſſe ut acciperet tabulas ſecundas, illicque manſiſſe 40 dies & noctes, quæ completæ ſunt die Expiationum. (4) Quod hoc die Moſes ſederit in cavitate petræ. Vide fuſe verba Rabbini adducentem *Cl. Meierum. de feſtis pag.* 324. ubi in ſequentibus ſimul ſententias Karræorum adduxit aliorumque Rabbinorum, & denique §. 18. mentem explicat & ſententiam adjicit ſuam, quod Moſes jejuniis factis remiſſionem filiis Iſraelitis impetraverit & renovatis tabulis legis, deſierit in diem decimum menſis Tiſri, quo cum reconciliationis nuncio deſcenderit.

2. *Viſere ei*] Voluit Cunæus noſter tritam hîc ſequi opinionem illorum, ſtatuentium, Summum Pontificem modò certo tempore ſcil. decimo menſis Tiſri intraſſe Sanctum Sanctorum, quod probabile non videtur. Sæpius enim ipſi intrare licuit, cum tabernaculum de hoc ad alium locum deportatum fuit. Aut igitur deportatio facta eſt ipſo die expiationis, aut alio die. Si alio die potuit intrare & partes tabernaculi dividere & ad portandum accommodare. Ita etiam cum conſulere vellet *Urim* & *Thummim*, faciem verſus arcam & propitiatorium vertere tenebatur, quæ fuit in Sancto Sanctorum. Aut igitur conſulere potuit Urim & Thummim omni loco aut non. Prius contrariatur Scriptis Rabbinorum uti *Cap.* 2. demonſtratum. Ergo poſterius erit affirmandum, quod ubivis locorum potuerit conſulere *Urim* & *Thummim*, quod vix probabile erit. Hinc ſequitur, quod neceſſitate cogente viſere potuerit Sanctum Sanctorum.

3. *Uti thura adoleret*] Planè hîc Auguſtinus errat aſſerens, quod altare thymiamatis in Sancto Sanctorum fuerit. Et licet quidam ſint, qui hoc affirment, ut citatus *Auguſtin. quæſt.* 173. *in Exod. Arias Montanus* arbitratur: Altare incenſi fuiſſe intra adytum ante arcam ipſam. *Ita Origen. hom. 9. in Levit.* Attamen probabilius videtur extra Sanctum Sanctorum fuiſſe. Clare hoc patet *Exod.* XL. 26. *Levit.* XVI. 12. Conſentiunt viri docti, *Beda lib.* III. *de Tab. c.* XI. *&* XII. *Cornel. à Lapide in Exod. pag.* 600. *Walther in Harmon. Bibl. pag.* 229. *&* 1279. *Varen. Decad. Moſ. in Exod. pag.* 420. D. *Oſiander. Comment. in Exod. pag.* 305. *&* 396. *Andr. Willet Comment. in Exod. cap.* XXX. *fol. m.* 567. *Annotations in the ſecond book of Moſes cap.* XXX. *Petr. Redan. Comment. in lib. Maccab. lib.* I. *c.* I. *fol. m.* 239. Horum ſententiam clara dicta Scripturæ confirmant hic verſ. 6. *Exod.* XXX. jubetur poni לפני הפרכת ante velum, quod erat ante arcam teſtimonii. Nec obſtant verba: ante propitiatorium, quod eſt ſuper

te-

visse dicatur, id ad anniversariam expiationem retulit, quæ sanguine purificationis fiebat. Huic sententiæ Carolus Sigonius, cum applauderet, aliud insuper præsidium addidit, existimavitque, Pontificem quotidie quidem adyta esse ingressum, sed sacerdotum comitatu stipatum; semel autem in anno [4] solum, id est, sine sacerdotibus. Profectò non est committendum nobis, ut tam crassum errorem non refellisse videamur. Ac Sigonius quidem, ut de illo prius dicamus, manifesto sophismate aut deludere nos voluit, aut hercle imprudenter delusus ipse est. Sine dubio enim verba Apostoli in animo habuit, quæ in epistola ad Hebræos extant in cap. IX. εἰς τὴν δευτέραν σκηνὴν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῄει οὐ χωρὶς αἵματος. *Secundum tabernaculum semel quotannis solus pontifex ingressus est non sine sanguine.* Enimvero illa verba sententiam ejusmodi habent, Pontifici semel in anno duntaxat, &c. quidem soli, adyta introire fas fuisse. Sigonius autem in aliam mentem hæc distorsit, scilicet quasi semel quidem quotannis solus, at quotidie cum aliis intraverit. Qua quidem interpretatione nihil excogitari futilius potest. Omitto Talmudicorum omnium Rabbinorumque gravissima judicia, quæ semper apud omnes cordatos permagnum pondus habuere, quoties de pa-

testimonium, quæ in eodem versu subsequuntur. Verè enim, dicente Cl. *Varenio*, fuit לפני הכפרת sed mediante הפרכת post quod פרכת proximum fuit cum arca testimonii propitiatorium: Unde הפרכת dicitur fuisse על ארן העדת altare autem לפני פרכת & hoc mediante לפני הכפרת. Id quod etiam luculentissime videre est ex divina ordinatione, secundum quam Tabernaculum erigebatur *Exod.* XL. Primum enim arca cum Propitiatorio ponebatur in S. Sanctorum, *Parochet* seu aulæo interiori id terminante ℣. 2, 3. Deinde post *Parochet* locabatur mensa cum panibus propositionis, candelabrum cum lucernis suis & altare thymiamatis, hocque locandum *ante arcam testimonii*, intercedente scil. velo & medium locum inter candelabrum & mensam obtinebat juxta *Joseph. lib.* III. *antiq. c.* VII. Postea velum etiam hic appendebatur, per quod Sanctum hoc ab atrio distinguebatur ℣. 4, & 5. Tandem post hæc secundum tegmen erigebatur altare holocausti & labrum æneum, & iterum prætendebatur velum, quod esset porta atrii. Adeoque tria distincta vela dabantur. Ita altare thymiamatis immediate erat ante Parochet vel ostium Sancti Sanctorum & adeo velo tantum intercedente erat ante arcam & propitiatorium. Rem optime delineavit figuris celeb. *Witsius in Miscell. pag.* 403. *seqq.*

4. *Semel in anno*] Scil. ordinarie ad suffiendum. Alium modum etiam extraordinarium ad consultandum fuisse in casu necessitatis non negamus, cum locus *Levitic. cap.* XVI. non simplici-

patriis ritibus eorum, ceremoniisque orta disceptatio est: ex quorum sensu illud est, quod Maimonides ait in Halacha Beth Habbechira, in capite septimo. בית קדש הקדשים מקודש מבין ההיכל שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה: *Sanctum Sanctorum est sacratius reliqua parte templi, quia nemo illud adit, nisi Pontifex, die Expiationum, ipsa sacrificii hora.* Nihil nunc opus est à Judæis testimonium eblandiri tam manifestæ rei. Ajo nullum sacri codicis locum esse, ex quo colligi probabiliter possit, quemquam hominem ritè illud loci arcanum adiisse, uno pontifice excepto. At ipse pontifex quam sæpe adyta intraverit, ex illo discimus, quod in Levitici capite decimo & sexto scriptum est: *Dic Aharoni, ne quovis tempore ingrediatur in sanctuarium, quod est intra velum ante operculum propitiatorium, quod est super arcam, ut non moriatur. Nam in nube apparebo super operculum illud. Sed cum his rebus ingrediatur Aharon in sanctuarium, cum vitulo & ariete in holocaustum. A cœtu autem Israelitarum accipiat duos hircos in peccatum, & arietem in holocaustum: cumque obtulerit vitulum, & oraverit pro se, ac domo sua, duos hircos constituat coram Domino, in ostio tabernaculi testimonii, & mittat super utrumque hircum sortes, sortem unam Domino, alteram capro emissario.* Ecce, sanctuarium, quod intra velum esse dicit, nihil aliud est, quàm Sanctum Sanctorum, ubi & arca fuit cum operculo propitiatorio-

ter agat de omni aditu. Et licet Autor cum aliis *Augustinum* & *Sigonium* erroris accuset, quod hic anniversariam expiationem; alter verò ad ingressum Sacerdotibus stipatum referat; attamen inde concludi non potest semel tantum ingressum Sacerdotem Summum. Non negamus quod Pontifex stipatus introierit interdum ex necessitate, nam consulens oraculum per Urim & Thummim cum eo erat. Nunquam autem stipatum ingressum esse die expiationis constat. Statuunt ipsi Hebræi, Pontificem non quidem quotidie, aliis tamen diebus, quando ex re nata necessarium id fuerit ad consulendum Deum, & quater solenni expiationis die intimum sacrarium intrasse. Ita enim R. *Moses Kotzens. fol.* 83. *col.* 2. scribit: *Quoties ingressus est die expiationis? quater. Si quinquies ingrederetur cælitus morte est affectus.* quem sequitur *Grotius in Comment. ad Hebr.* IX. *Quistorpius in Comment.* ad *Levit.* ter intrasse existimat. Verum cum id Scripturæ Sacræ contrarium sit, asserens: *Semel in anno* tantum intrasse Pontificem, concedimus, scil. die expiationis determinato, ut sanguinem inferret & suffimenta perageret, uti *c.* 11. diximus. A dicto igitur secundum quid ad dictum simpliciter non argumentandum. Hoc etenim die solus & quidem semel in anno ingrediebatur. Inde non simpliciter alii ingressus excluduntur, quos faciebat ad consulendum Deum de Reipublicæ commodis.

torio. Quæ autem fieri illic præcipit ſummus Deus, omnia ejuſmodi ſunt, quæ duntaxat decimo die menſis Tiſri agebantur, celebri expiationum feſto. Ex quo conſequitur, nunquam pontificem, niſi quo die iſta fierent, adyta intraviſſe. Id enim plane edicitur. Quare faceſſat Sigonii hariolatio. Non enim eſt pro indole tanti viri, quem alibi nos ſæpe admirati ſumus. Sane enim, quod ſperare improbum erat, bene ille atque feliciter in ſumma Hebraiſmi ignoratione res Judæorum compoſuit. Sed quid Auguſtino reſpondebimus, qui aram incenſi fuiſſe in adytis exiſtimat[5], ad quam pontifex thura adoleverit quotidie? Enimvero in Magno errore verſatus homo ſagaciſſimus eſt, neque ſubtile illud & peracre judicium ſuum hic adhibuit. Omninò enim locus ille, in quo erat altare incenſi, ſeparatus velo ab ipſis adytis fuit. Quare cum in Levitici capite XVI ſanctuarium, quod intra velum eſt, appelletur ipſum adytum, contra de incenſi & ſuffituum ara dicitur in Exodi capite triceſimo, fuiſſe eam ante velum illud: plane ut in medio oppanſum velum inter adyta aramque ſuffituum eſſet. Recitabimus verba ex capite triceſimo Exodi, ne lectorem ſuſpenſum teneamus. Ita enim ibi dicitur, *Fac aram incenſi è lignis Schittim, atque eam auro obduc, parieteſque latera ejus & cornua. Pone autem eam ante velum, quod ante arcam teſtimonii, atque ante operculum propitiatorium eſt, ut adoleat ſuper illud Aharon ſuffitum aromatum unoquoque mane.* Profecto, niſi ſtupor aut pituita ſenſus noſtros tardat, illud intelligimus, aram incenſi ante velum, at ve-

5. *In adytis exiſtimat*] Aſſerunt quidam in templo ſecundo factum altare incenſi in Sancto Sanctorum fuiſſe, uti Henric. *Ainsworthius* hanc etiam opinionem defendit in Commentario Anglicè ſcripto in *Exod. cap.* XL. *fol. m.* 155. *edit. Londin.* ad verba: *Altar of gold, figuring Chriſts mediation for his Church, whereby they and their praiers are preſented as ſweet odours unto God. Theſe all being in the moſt holy, and holy places, hidden with veiles from the eies of the people.* Verum probabilius eſt, quod extra Sanctum Sanctorum fuerit quod indicant *Ribera lib.* II. *de templo cap.* VIII. *Azor. lib.* VI. *inſtitut. Moral. c* XLVI. *q.* 3, *Cornel. à Lapide*, *Andr. Willet Comment. upon Exod. fol.* 567. his verbis: *The Altar of incenſe was not placed in the holy of holies where the Mercy ſeat ſtood, for thither came onely the High-Prieſt and but once a year, but in the place next unto it, called the holy place, and ſeparated from it onely by a Vail, into which inferiour Prieſts went daily to burne incenſe.* vide *annot. ad Sigon. lib.* II. *c.* III. *Cl. Weymar. diſſert. de ſuffitu Aromat. edit. Jenenſ.* 1678. *excell. Danz. diſſ. de funct. Pontif.* alioſque.

velum ipsum ante arcam testimonii fuisse; ut aram incensi ab arca testimonii, atque ab operculo propitiatorio distinxerit veli interjectio. Equidem fateor in quadragesimo Exodi capite, versu sexto, edici, *ut ara incensi aurea coram arca testimonii collocetur:* sed, quod ibi de medio velo expressum non est, mox paucis interjectis additur, *aram auream in tentorio conventus ante velum esse positam.* Quare ista ratio hercle apud me nauci non est.

Cap. V.

Philonis Judæi quædam loca excussa, & explicata. Lapsus Philonis: Item ejus, qui librum I. Maccabæorum scripsit. Post reditum Judæorum ex Babylone, legem non planè servatam fuisse in templi ædificatione. Argumenta quædam dissentientium rejecta. Quid Mosi præ Pontificibus concessum fuerit.

Nimis negligenter hic sumus, qui Philonis Judæi illustrem locum nondum produximus, qui, cum Sigonii oculos non fugerit, admonere illum poterat, quam sit inconsulta Augustini hæsitatio. Ait scriptor gravissimus in libro, qui περὶ θυόντων extat; Ὁ νόμος προστάττει δύο κατασκευασθῆναι βωμοὺς καὶ ταῖς ὕλαις, καὶ τοῖς τόποις, καὶ ταῖς χρείαις διαφέροντας. ὁ μὲν γὰρ ἐκ λίθων λογάδων ἀτμήτων ἀνῳκοδόμηται, καὶ ἐν ὑπαίθρῳ παρὰ ταῖς τοῦ νεὼ προβάσεσιν ἵδρυται, καὶ γέγονε πρὸς χρείαν τὴν τῶν ἐναίμων. ὁ δὲ χρυσοῦ μὲν κατεσκεύασται, ἵδρυται δ' ἐν ἀδύτῳ εἴσω τοῦ προτέρου καταπετάσματος, ὃς ὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐςὶν ὁρατὸς ὅτι μὴ τοῖς ἁγνεύουσι τῶν ἱερέων· καὶ γέγονε πρὸς χρείαν τὴν τῶν θυμιαμάτων. *Lex duas poni aras jussit, quæ materia, loco, atque usu differrent. quippe una ex lapidibus selectis*[1], *sed impolitis tamen, extructa est, atque sub dio sita: est,* pro-

1. *Ex lapidibus selectis sed impolitis*] Sic *Hecatæus* apud Josephum. Ἐν ᾧ βωμὸς] ἐςὶ τετράγωνος, ὐκ τμητῶν ἀλλ' ἐκ τῶν ἀργῶν λίθων ὕτω συγκείμενος i. e. in quo est altare quadratum, non ex sectilibus sed ex rudibus lapidibus fortuito congestum. Rabbini propius rem explicant *Sebbach fol.* 54. a. Ajunt enim adhibita fuisse leves lapides recentes sive magnos, sive parvos, & calcem & plumbum & picem, quæ omnia miscentur. Etiam locum notant, unde sumendi fuerunt lapides. *Schilte Haggib. cap.* XXVIII. Afferre solebant eos ex loco, qui vallis domus vineæ dicebatur, nam ibi lapides integros & eximios reperire erat, atque effodere infrà in fundo virgine, hoc est, tali, ubi ante nunquam foderant. vid. Cl. *Joh. Jacob. Cramer. de ara exteriori* tem-

prope templi vestibulum[3], *ejusque usus positus in victimarum immolatione est; altera vero aurea*[4], *intra primum velum*[5], *in loco inaccesso est, quam vi-*

templi secundi cap. II. *pag. m.* 18. *edit. Lugd.* 1697. conf. *Joh. Henric. Othon. Lexic. Philolog-Rabbin. pag. m.* 26.

2. *Sub dio sita*] Tempore Mosis quadruplex erat altare, *terreum* extra tabernaculum *Exod.* XX. 24. Ligneum portatile sub dio. *Exod.* XXVII. æneum holocaustorum & sacrificiorum in atrio tabernaculi *Exod.* XL. aureum thymiamatis in Sancto Tabernaculi *Exod.* XL. vid. plur. Rev. D. *Johann. Fabrit. diss. de altaribus edit. Helmst.* 1698. Deinde autem tabernaculo & templo constituto duæ tantum aræ fuerunt, altera sub dio, altera in Sancto. confer. *Poli Critic. in Exod.* XXVII. *edit. Francof. fol.* 417. vid. annot. ad *Sigon. lib.* II. *cap.* III. *pag.* 113. *edit. Helmstad.* Gentiles hunc ritum imitantes altaria constituunt sub dio, quod *Diodorus Sicul.* observavit lib. XXXIV. *Bibliothec.* Ex altari subdiali autem fumi columna feliciter vertice sydera ferire, atque ab omnibus late conspici potuit; *Lucian. de sacrif. Nidor ille divinus* & sacer sursum fertur, & in ipsum usque cœlum subvectus paulatim diffunditur. Forte etiam sub cælo esse debuit, ut eo magis hostia cæli Monarchæ dedicata esse ostenderetur: nam quod sub dio est, maxime Dei esse creditur, inquit *Plutarchus*, & *Lucianus* l. c. Ad aram hostiam ducunt, & ob oculos Dei jugulant. vid. Cl. *Joh. Jacob. Cramer. tract. erudit. de ara exteriori templi secundi pag. m.* 15.

3. *Prope templi vestibulum*] Ita etiam *celebris H. Witsius in Miscell. sacris* erudite differit. de loco hujus nervose scripsit cit. *Cramer. pag.* 13, 14. ratio dari potest, cur in area collocata fuerit, ut Numinis præsentia Symbolica religionem sacrificantibus & εἰδωλείαν incuteret; vel ut inde quam proximus in Sanctuarium, quo aliquando sanguis deferendus fuit, transitus foret.

4. *Aurea*] Hæc ex lignis *Setim* ad adolendum exstructa erat, thymiama, & differebat ab altera longitudine & altitudine, quippe altare thymiamatis longum uno cubitu erat, holocausti vero quinque: hoc auro obductum: alterum sanguine sacrificiorum aspergebatur. Rationes cur aureum dictum, videndæ sunt in notis ad *Carol. Sigonii lib.* 2. *c.* III. *pag. m.* 113, 114. *edit. Helmstad.* Altare Mosis thymiamatis ex ligno Setim, Salomonis ex cedro auro obducto. vid. *Poli Critic. in* I *Reg. cap.* VII. 48. *pag. m.* 1594. conferatur huc cl. *M. David Gertmann. dissert. de Hebræorum altari suffitus edit. Witteberg.* 1690. §. 3. Verum hic quæritur an non præter aurum & lignum lapides materiam altaris hujus ingressi fuerint? Hæc sane R. David Kimchii & R. Levi Ben: Gerson. de Salomonis altari conjectura. Quorum ille in I *Reg.* VI. 20. ita: Non indicat quid fuerit altare antequam illud obduxit tabulis cedrinis, fortasse autem lapideum quid fuit. Hic verò in *cap. cit. v.* 22. Arbitror hîc significari, quod antea construxerit altare suffitus ex lapidibus, eosque obduxerit lignis cedrinis, quemadmodum fecit, in parietibus templi, qui erant ex lapidibus, texit vero eos cedro, posteaque obduxit auro. Extra du-

videre nemini mortalium licet, nisi sacerdotibus, cum in casto sunt: facta autem est in usum suffituum. Omnino ait, aram hanc intra primum velum fuisse, quod oppansum Sancto erat; planè ut diversum fuisse ab illo velum secundum significet, quod Sanctum Sanctorum à Sancto separabat. Utique, quemadmodum Sanctum Sanctorum sacerdotes non recepit, sed Pontificem duntaxat: ita Sanctum, in quo suffimentorum ara erat, plebem arcebat, sacerdotes autem solos una cum Pontifice admisit. Apud Divum Lucam quidem Zacharias, qui sacerdotis, non Pontificis erat dignitate præditus, ad hanc ipsam suffituum aram odoramenta flammis ustulat. At de plebe ita scriptum extat, * πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν προσευχόμενον ἔξω, τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος. *Tota multitudo populi foris precabatur, tempore suffituum.* Et mox rursum †, ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζαχαρίαν. καὶ ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτόν. *Exspectabat Zachariam populus, miratusque est eum diutius morari.* Quo-

* *Luc. c.* I. *vers.* 10. † *Ibidem v.* 21.

dubium autem hoc ponit *Sanctius in* I *Reg. f.* 1043. hoc altare, inquiens, sine dubio constructum erat ex lapidibus, alioqui cur tegeretur cedro? Haud alio forte sensu scripsit cl. *Pfeiffer. dub. vex. pag.* 424. altare suffitus in Tabernaculo ligneum in templo lapideum fuisse, utrumque auro puro obductum.

5. *Intra primum velum*] Erroris incusat cl. *Cunæus* Philonem, quod statuerit aram suffitus intra primum velum positam fuisse, quod tamen, si accuratius examinamus, veritati non repugnat. Loqvitur hîc *Philo* aut de templo primo aut secundo, & ut conjecturare licet de secundo, quippe *Cunæus* in sequentibus asserit, quod ædificatores templi secundi non tam accurati fuissent. Si igitur Rabbinorum & Doctorum scripta evolvimus duo tantum vela reperimus. Maimonid. *in Kele Hammikdasch. c.* VII. scribit, duo inter Sanctum & Sanctissimum fuisse vela. Cui calculum adjicit plur. *Rever. Dassovius* in Collegio MSto §. 8. de templo. confer. etiam *Scheringham. not. ad Cod. Jom. cap.* V. *pag. m.* 52. Audiamus etiam Anglum doctissimum *Hammondum*, qui in annotationibus in N. T. ita disserit: *fol. m.* 264. For of this is certain, that there Were two veiles or high walls, the one that covered or enclosed the Sanctuary from the eyes and approach of the people, who were permitted to go no farther, then the court of jews, and only the Priests admitted in to the Sanctuary and thither the Priests went daily and offered incense, the people mean while stagnig without and praying every one privately by him self. The other was wich enclosed Sanctuary, and thither none entred but the high Priest once a year. Recte itaque statuit post primum velum, scil. illud quod discernebat Sanctum à Sanctuario aram thymiamatis positam esse. Videatur etiam *Ainsworth. comment. in Exod. cap.* XXVI. *fol.* 106. *edit. Londin.*

Quoniam jam citare Philonem testem cœpimus, libet alia quædam ex illius commentationibus adferre. Enimvero, qui in Sanctum, quod intra primum velum est, non introivisse nisi solos sacerdotes [6] dixit, is alibi disertis verbis Sanctum Sanctorum, quod intra secundum velum est, non à sacerdotibus, sed à Pontifice adiri, & quidem semel duntaxat in anno, ait. Verba ejus de hac re in libro secundo περὶ μοναρχίας hæc extant, quæ itidem Sigonius, cum vidit, officere proposito suo non intellexit. ὁ νεὼς παντὸς λόγου κρείσσων, ὡς ἐκ τῶν φαινομένων ἐστὶ τεκμήρασθαι· τὰ γὰρ ἐντὸς ἀόρατα παντί τῳ, πλὴν ἑνὶ τῷ ἀρχιερεῖ. *templum omni prædicatione est pulcrius, ut quidem ex iis, quæ apparent, colligi potest: nam quod ad ea pertinet, quæ in penetralibus sunt, ea nemini visuntur, nisi uni, hoc est, Pontifici maximo.* Nunquam Sigonius effugiet: ita manifestè tenetur. Addit illud ibidem Philo de Pontifice: ᾧ τούτῳ μέντοι δι' ἔτους ἐπιτετραμμένον ἅπαξ εἰσιέναι πάντ' ἐστὶν ὁρατά. *Atque huic tamen omnia cernere licet, cum quotannis & semel duntaxat intrare fas sit.* Oratio medius fidius languida & elumbis, quæ corrigere aliquid velle eorum, quæ dicta sunt, videtur, cum nihil minus efficit. Quid enim diversum hic, aut contrarium supra dictis est? Non magnus labor est, sententiæ vim suam reddere, atque ita locum constituere, καὶ τούτῳ μέντοι δι' ἔτους ἐπιτετραμμένῳ ἅπαξ εἰσιέναι, πάντ' οὐκ ἔστιν ὁρατά. Sanè hoc longe aliud est. Postquam enim dixerat, pontificem unum solumque adyta templi videre, mox revocans ipse se, *Atqui huic ipsi*, inquit, *cum quotannis duntaxat semel intrare fas sit, non tamen omnia cernere licet.* Dehinc ejus rei ratio sequitur, quæ sane notabilis est; πυρεῖον μὲν γὰρ ἀνθράκων πλῆρες καὶ θυμιάματος εἰσκομίζει. πολλῆς δ' ἀναδιδομένης, ὡς εἰκὸς, ἀτμίδος, κατέχεται τὰ ἐν κύκλῳ πάντα· καὶ ἡ ὄψις ἐπισκιάζεται, καὶ ἀνακοπὴν ἴσχει, πρόσω χωρεῖν ἀδυνατοῦσα. *Etenim thuribulum ignitis carbonibus & odoramentis plenum illuc infert: omnia autem circumcirca tenentur multo fumo, qui, ut consentaneum est, excitatur: Tum vero & visus quoque obtenebratur, inhibeturque, neque longius sese ferre quit.* Hoc igitur illud est, quare Pontificis ipsius oculis non omnia lustrari posse ait, quæ in adytis sunt. Atque hactenus luculenter ista Philo, atque etiam divine. Quanquam

6. *Solos Sacerdotes*] Recte hic *Cunæus* statuit asserens, quod Sanctum post primum velum nemini intrare licuerit, quàm Sacerdotibus. Sed quæso cur in prioribus verbis negat, aram suffitus post primum velum positam esse, cum ipse tantum duo vela agnoscat. Post primum cuivis Sacerdoti intrare licebat, soli autem Pontifici post alterum in Sanctum Sanctorum. Mysticam significationem adduxit *Ainsworth. comment. in Exod.* XXVI. *fol. m.* 106.

quam illud non sine errore dixit, quod antea ex libro ejus περὶ θυσιῶν recitavimus, aram alteram, quæ prope vestibulum templi sub dio posita sanguinem victimasque accepit, constructam *lapidibus integris, impolitisque* [7] fuisse, *ex legis edicto*. Contra enim, lignea ut sit, atque ære obducatur [8], numinis placitum est in Exodi capite XXVII. quod &

7. *Lapidibus integris impolitisque*] In hoc negotio hic cl. *Petrus Cunæus* est, quod Judæos legis violatæ accuset, quod altare è lapidibus exstruxerint, cum tamen insontes fuerint & ex lege fecerint. Nam aram è saxo fieri vel jussit Deus, vel quod sufficit, concessit Deus *Exod.* XX. 22. Si altare lapideum extrues mihi, non facies illud ex lapidibus cæsis. De hoc, credimus, nemo ambigit. Illud sibi Judæi persuadent, sæpe enim inculcant verbis illis: ואם מזבח אבנים אינו רשות אלא חובה: *& si altare lapideum &c. non habetur permissio, sed præceptum.* Neque hoc sine omni analogia id affirmare sibi videntur. Traditio enim extat citante cl. *Cramero pag. m.* 19. *cap.* 2. *de ara exteriori.* R. Ismael ait: Quotiescunque in lege vocula Si occurrit, permissio solum est, exceptis tribus vicibus, ubi mandatum continet. Primum in textu nostro, quod præcepti esse ex *Deut.* XXVII. 6. probant. Alterum extat *Exod.* XXII. 24. Atque *Levit.* II. 14. tertium habetur.

8. *Ære obducatur*] Cunæus noster duo adducit loca, ex quibus probare conatur, pugnare cum mandato divino lapideam exstruere aram, cum Deus jusserit ligneam esse & ære obductam. Verum *Cunæus* hoc loco non habet, quod vult. Moses equidem מזבח עצי שטים fecit & ære obduxit *Exod.* XXVII. 1. & XXXVIII. 1. Sed nihil secius etiam מזבח אדמה ubi corpus ipsum terra fuit, quam lignum primum & deinde æs ambierunt, esse potuit, imò debuit; si jussui divino *Exod.* XX. 24. sua constet authoritas. Nam si eum de Mosis ara non capias, nunquam ei obsequium à quoquam præstitum esse legimus. Jussit etiam Deus altare ibi v. 8. *cavum tabularum* h. e. fartura lignea vacuum à *Bezaleele* confici. *Raschi ad Exod.* XXVII. 8. *Tabulæ è ligno Schittim ab omni latere esse debebant & cavitas in medio, neque totum lignum unum esse poterat quinque cubitos latum longumque.* Quam ob rem ita sollicitè hoc cavit Deus? ut à *Mose* juxta legem ante latam terra repleri posset. Quid quod parietes aræ ab interiore latere muniri debuerunt, ne eos favillæ, cineres, prunæ, quæ continuo per rete æneum in aræ fundum delapsæ fuisse à plerisque censentur, incenderent, adurerentque. Nemo melius quam *Lyra* sensum explicat loci *Exod.* XXVII. qui ita scribit: *Concavitas autem altaris cum situabantur castra & altare, implebatur terra usque ad summum & supra superficiem illius terræ intra tabulas altaris inclusive fiebat ignis & offerebantur & cremabantur hostiæ secundum id, quod dictum fuit cap.* XX. *Altare de terra fac. Et quando commovebantur castra, amovebatur altare prædictum de tabulis factum & remanebat terra. Et ista explicatio concordat literæ, quæ ad hoc potest facile applicari.* Atque hanc opinionem firmat antiquissima traditio, uti *Raschi in Exod.* XXVII. & *Jonath. ben Uziel* referunt.

& Moses exequitur mox in capite xxxviii. & diu post maximus rex Salomo[9], cum templum conderet, non neglexit, ut est in libro ii. Chronicorum, capite iv. & in libro i Regum, cap. viii[10], vers. lxiv. Quod vero de ara ex cespite aut saxis faciunda edicitur in Exodi capite xx. id ad ea tempora pertinet, cum populus sacer, per vasta terrarum[11] spatia & hostili solo circumerrans, sedem religio-

9. *Rex Salomo*] Provocat *Cunæus Salomonem*, qui *aneum altare* confecisset; sed non secus *aneum*, ac Mosis altare suffitus aureum, aut holocausti æneum fuerat. Ita nimirum dicitur, quia laminis æneis undique muniebatur, cætera saxeum. Eo plane modo, quo de ara *Siluntis* traditur *Sebb. 61. b. Ara Silunte enea fuit, sed cava, eoque lapidibus farta.* Sufficiebat corpus lapideum ære obduci. Et sane phrasis מזבח נחשת si ejus usum spectes æquè *ære tectum*, ac *ex ære constans* significat. Sic *Salomon* fecit מזבח & דלתי הבית להיכל זהב הזהב 1 *Par.* iv. 19, 22. Quæ aurata solum fuisse, non aurea, nemo nisi fungus ignorat. Accedit, quod ara nunquam ex *opere fuso* fuisse dicatur, quod non semel de rebus per omnia æneis repetitur 1 *Reg.* vii. 16. 24. 3. 2 *Par.* iv. 2, 3. Cum tamen de ara potius id inculcandum fuisset, quam totam æneam credere minus proclive est, quàm reliqua omnia. Quod si porrò ara ex ære integra fuisset, non dubium, quin maturè à Regibus curtæ suppellectilis ablata; vel in dona Regibus exteris, vel in alios usus impensa fuisset, neque ad Menassem usque farta & incolumis manere potuisset: *Sanbedr. c.* xi. Quanquam hanc traditionem incertam esse agnoscamus. Neque explicare opus fuit, quod ara intus saxea fuerit, satis superque id docente lege *Exod.* xx. quanquam in eo plerique oppido fallantur, quod omne æs inde arceant, eam ex lapidibus solis compositam existimantes.

10. *In libro* 1 *Regum cap.* viii] Magna hoc loco controversia est inter doctos, an altare hoc lapideum vel æneum fuerit? Lapideum plurimi Rabbinorum statuunt, uti refert. cl. *Cramer. de ara exter. cap.* 2. *pag.* 30, 31. *edit. Lugd.* & ejusdem epicrisin vide pag. citat.

11. *Per vasta terrarum spatia*] Putat doctissimus *Cunæus* legem hanc ad ea tempora pertinere, quibus populus per vasta Terrarum spatia & in hostili solo erraret. Verum enim verò isti legi multi homines sanctissimi, imò ἡπάνδεσι post obsecuti sunt, quàm in patriam se appulerunt. *Jesua* Pontifex, & omnes, quos templum secundum habuit homines, ob mandatum istud aram suam lapideam instituerunt. Atque ut ne levissime dubitemus, quin ante Machabæos ea è saxo constiterit, in atrio templi conclave & quidem tertium in בית המוקד ostendo, ubi Hasmonæi lapides altaris, quos Reges Græci inquinaverant, condiderunt. *Jom. fol.* 16. *a. Maimonid. Hilk. Beth. v.* §. 10. & alii. conf. 1 *Mach.* iv. 45, 46. Elias etiam xii. lapides sumsit ad aram construendam 1 *Reg.* xviii. 31. vel potius instaurandam ut vers. 30. dicitur, quod ideo attendo, quia ea forte à tempore antiquo v. g. *Saulis*, quando aris privatis uti fas fuit, superstes manserat,

ligionibus ſtabilem, & domicilium certum non haberet. Scio ego, qua tempeſtate templum ſecundum ſtetit, aram hanc quoque ex lapidibus fuiſſe: ſed quam multa id genus alia enumerare poſſum, in quibus ſervata tunc veterum legum præſcriptio non eſt? Sanè atroci & formidoloſo reipublicæ tempore, cum incerta ſæpe omnia metu hoſtium, & diſſenſionibus civicis eſſent, in ædificanda æde ſecuti duntaxat legem aliquatenus ſunt homines ſanctiſſimi. Nam quod in primo libro Maccabæorum, in cap. IV. dicitur, *Acceptis lapidibus integris ſecundum legem, ædificatum eſſe altare novum ad formam ejus, quod fuerat prius:* oppidò leve eſt. Nos enim eum authorem, quiſquis fuit, non magis veremur erroris [12] reum facere, quam Philonem Judæum. Uterque verbis illis deceptus eſt, quæ in Exodi capite XX. extare diximus. Sed in hæc divertere, nihil neceſſe erat. De ara ſuffituum agere deſinemus, ſi id dixerimus, in quo maximum momentum eſt. Jubet in Exodi capite XXX immortalis Deus cornua hujus aræ ſemel quotannis vituli ſanguine rigari [13], illo die,

ex lapidibus pariter excitata. vid. *Kimch. in h. l.* Sic *Philo* aram Iſaaci ſaxeam fuiſſe autumat. Et ſane hujus legis & moris fama maturè inter gentes percrebuit, cui morem ſemper geſſiſſe conſtat. uti ex Gentilium ſcriptis probat prælaudatus *Cramer. pag. m.* 20.

12. *Non magis veremur erroris*] Vix erroris accuſabit, quoniam cauſam aræ lapideæ non aliunde petere videmus, quàm a lege *Exod.* XX. 24, 25. uti ad oculum demonſtravit cl. *Cramer. pag. m.* 21. *ſeq. conſ. Ainſworth. in h. l.* Illud tantum prohibet Deus, ne lapides politos ferro adhibeant, uti etiam Machabæi obſervarunt. Ainſworthius comment. in *Exod.* XX. *fol.* 78. *ex Græco & Chaldæo Hebraicam* phraſin exprimit: *of hewing, of ſuch the altar might not be built, but of whole ſtones over which no man had lift up any iron.* Lapides itaque Altaris, uti refert *Johann. Henric. Otho in Lexico Philolog. pag. m.* 29. ferro nec ſcindi nec tangi debebant, ne Iſraelitæ eò devenirent, ut in lapidibus formarent imagines. *Abarbanel.* in *Exod.* Cl. *l'Emper. in Middot. p.* 115. Plures etiam cauſas adduxit cit. *Cramer. pag.* 34. ubi & hanc addit non inelegantem: Voluiſſe Deum aram ſuam invenuſtam & ut Junius loquitur, abjectam, ut Meſſiam noſtrum eò clarius referret, cui neque forma, neque decor, & quando intuemur illum, non eſt ſpecies, cur deſideremus eum *Jeſ.* LIII. 2. An potius eo notatur altare hoc noſtrum eſſe lapidem in Sione à Deo fundatum *Eſ.* XXVIII. 18. & præciſum ſine manibus *Dan.* II. 34. cui in redemtione & merito homo neque complementum, imò nec ullum opus afferre poſſit.

13. *Vituli ſanguine rigari*] Sacra Scriptura *Levit.* XVI. 18. expreſſis verbis hoc teſtatur, quod Pontifex Maximus cum Sanctum Sanctorum egreſſus

die, qui constitutus jejuniis & expiationi erat. Sed cum sanguinem prius in Sancta Sanctorum [14] inferri, ac mox exire illinc Pontificem

fisus fuerit, se ad altare suffitus contulerit, uti optime *Ainsworthius* exposuit: *shall goe out from the most holy place, to the Altar of incense which stood in the holy place*, ibi cornua vituli rigaverit. vid. *Cod. Jom. cap.* v. *pag. m.* 60. *edit. Franequer.* Postquam sanguines miscuisset, altare quod erat coram Domino, hoc est altare thymiamatum expiabat. Et hoc ex mandato Dei, qui jussit, ut sanguinem cornibus ejus imponeret, & si hoc omisisset, aut quicquam aliud, quod ad sparsionem sanguinis spectabat, totum opus, ut in *Sebachim* dicitur, irritum fuisset, ne delicta populi expiasset. Modum sanguinem cornibus imponendi describit Angl. *Scheringham* in notis ad *Codic. Jom. pag. m.* 60. his verbis: Manum superne elevabat usque ad summitatem cornu, sanguinemque ei imposuit, incipiendo à summo ejus vertice, & descendendo usque ad imum, id est, dabat מלמטה למעלה non autem manum infernè collocabat, incipiendo ab imo, & sic rursum adscendendo usque ad summitatem, id est, non dabat מלמטה למעלה. Eandem sententiam adduxit quoque *Ainsworth comment. in Levit. fol. m.* 92. *his verbis, so this was a striking of his finger with the blood upon the hornes.* Circumibat altare incipiendo à cornu orientali vergente ad aquilonem, & inde pergebat ad cornu aquilonare, quód occidente claudebatur, ibat deinceps ad eorum occidentale quod propendebat ad meridiem, & postremo cornu meridionale petebat, quod versus Orientem porrigebatur, & singulis cornibus, ut ei propius accessit sanguinem prædicto modo imposuit.

14. *Prius in Sancta Sanctorum.*] Omnia sub veteri lege Deus sanguine purgari voluit, ut sanguis victimarum typus sanguinis Christi esset. vid. *Henric. Ainsworth. comment.* in *Levit.* XVI. *fol.* 92. Hinc Summus Sacerdos sanguinem in Sanctum Sanctorum inferebat ut ibi spargeret, (de sparsione videndus *Scheringham in notis ad Codic. Jom. cap.* v. *pag. m.* 57. *edit. Franequer.*) Elucet igitur ex textu Pontificem sanguinem spargere debuisse in superficiem propitiatorii: uti Cl. *Nicol. Möller in dissert. de ritibus festi expiationum quæst.* v. demonstrat. Clarissimæ huic Scripturæ literæ promte substringunt aures *Aben-Ezra* & ceu videtur R. *Salom. Jarchi.* Duces hosce sequuntur *Polus*, *Junius*, *Varenius* & *Du. Danz.* de *funct. Pontif. in adyt.* Jam quid statuendum sit de sententia Talmudist. *in T.* I. *Jom. c.* v. §. 3. & 4. *Maim.* qui hisce suum adjiciunt calculum *Scheringham. in annot.* qui propitiatorium ipsum sanguine conspersum esse negant: Qua cautione adhibita legendus sit *Joseph. antiq. Judaic. lib.* 3. *c.* x. ubi duplicem committit errorem, dum omisso propitiatorio tectum tabernaculi septies totidemque vicibus pavimentum aspersum esse contendit. Cum tamen partim ex textu contrarium pateat, partim manifesta torsio à *Maimonide.* Illatus igitur prius sanguis fuit à Pontifice ut sit typus cæli, quorsum Christus abiit. Hic spargebatur sanguis in expiationem. Hinc bene *Ainsworthius* fol.

tificem, & conspergere aræ cornua necesse fuit. Ita enim sancitum in Levitici decimo & sexto capite est. Quare jam rem confecimus, nihil ut opus argumentis amplius sit. Etenim profecto, si exire ex adytis Pontifex ad riganda aræ cornua debuit, aram eam in adytis non fuisse [15] certum est. Hæc contra Divum Augustinum, &, qui assensit illi, Carolum Sigonium, excutienda erant, ut illud omnibus persuasum esset, quod Hebræi veteres, Græcorumque & Latinorum cordatissimi prodidere, Pontificem semel duntaxat quotannis secretum sanctissimi loci adiisse. Ajunt quidem Talmudici, id quod supra retulimus, Pontificem, cum oraculum ex gemmis Urim & Tummim peteret, facie ad arcam obversa stetisse: sed id fieri in qualibet templi parte [16] potuit: ne jam forte credat quispiam, toties eum adyta intravisse. Atque hic est ille consulendi oraculi modus, de quo scriptum est in libro Judicum, cap. I, & capite XX. tum & in priore Samuelis commentario, in cap. X. De Mose aliter habendum est: quippe is ad arcam testimonii, prope ipsos Cherubinos, & ad operculum propitiatorium, verba vocesque commutavit cum numine. quod ex cap. XXV. Exodi, vers. XXII. atque ex Numer. cap. VII. vers. ult. neutiquam obscurum est. Verum quæ dementia esset, Aharoni cæterisque pontificibus transscribere, quæ uni Mosi contigêre? Sanè enim cum virum ex communi mortalium conditione Deus exemerat, postquam loqui coram, & una esse cum illo

fol. m. 92. the Altar, Arke and Sanctuary it selfe was defiled in the sight of God, and could not be cleansed without blood: so our sinnes doe defile Gods Church, and his most holy ordinances therem, and doe come up into the heaven it selfe Wherem we can have no entrance but by the blood of Christ, cleansing us and our way and purging our consciences. Merentur etiam legi verba clar. *Jacob. Rhenferdi* de comparatione expiationis anniversariæ Pontificis V. T. *cum Christo. Cod. Jom. annexa pag. m.* 128. conf. *Ainsworth Comment. in Levit.* VI. *fol. m.* 35.

15. *Aram in adytis non fuisse*] Hæc ex præcedentibus illustrari possunt, quæ sane demonstrant falsam *Cunei* opinionem: Ara thymiamatis quippe in Sancto fuit, cujus cornua & ipsa ara sanguine è Sancto Sanctorum elato aspergebantur. vid. annot. *Scheringham. ad Cod. Jom.*

16. *In qualibet templi parte*] Cum *Cunæo* nostro facit celeberr. *Braunius* in *lib. eruditiss. de vestitu Sacerdotum lib.* II. *cap.* XX. §. 28. ubi hæc leguntur: Deum non in Sancto Sanctorum, sed in Sancto tantum à Pontifice interrogatum, ita tamen ut faciem verterit versus arcam, quæ erat in Sancto Sanctorum. Verum hanc opinionem erroneam esse censet excell. *Georg. Otho Profess. Marburg. in dissert. de Urim & Thummim pag. m.* 25.

illo, atque ab illo aſpici etiam dignatus eſt. Quæ omnia eſſe negata aliis, annotatum in ſacro codice eſt. Sed jam non amplius verbum addimus. Qui enim pauca delibare de multis conſtitueramus, pene præ ſtudio omnia exhauſimus.

Cap. VI.

Vicarius Pontificis ſub decimum diem menſis Tiſri conſtitutus. Quot gradus dignitatum inter pontificatum & ſacerdotium interpoſiti fuerint. Jusjurandum ſolenne quotannis Pontifici delatum ſub templo ſecundo: & cauſa ejus. Hæreſis orta de ſuffitu in adytis adolendo. Hircus in deſertum miſſus. Mons Hazazel. Judæorum ſcita quædam ſuper ea re.

Quoniam Pontificis nobile munus in iis eſſe rebus poſitum diximus, quæ die decimo menſis Tiſri agebantur, idoneum viſum eſt plura exequi quæ huc pertinent. Scribit Maimonides in Halacha Habodat Jom Haccippurim, in capite primo, ſolum Pontificem omnia ſacra obiiſſe [1], quæ illo die fiebant, ne illis quidem ex-

1. *Omnia ſacra obiiſſe*] Poſteaquam media nocte purgatum altare eſſet, circa initium auroræ mactabatur juge Sacrificium, in quo cum occuparentur Sacerdotes, velum byſſinum expandebatur inter Sacerdotem Summum & populum, pone quod ſacerdos ſummus veſtes ordinarias detrahebat & lavabat corpus, ac veſtes aureas induebat lavabatque manus & pedes. Quibus peractis juge-ſacrificium mactabat exceptumque ſanguinem ad altare exterius aſpergebat, aſperſoque illo intrabat templum, ubi ſuffitum quotidianum adolebat, lucernaſque candelabri ſacri incendebat. Quibus incenſis membra juge-ſacrificii ac munus ſimilæ cum illo conjunctum comburebat, vinumque libaminis ad illud ſpectans, in altaris baſin effundebat, ſicuti fieri quotidie conſueverat. juxta *Maim. de die expiat. c.* I. *& Miſchn. de die expiat. c.* II, III, IV. Expedita oblatione juge-ſacrificii Sacerdos Summus denuò lavabat corpus & manus & pedes ſuper cameram pellium in parte auſtrali atrii Iſraelitarum ſitam, ſupra quam etiam reliquas lotiones excepta prima peragebat, finitaque lotione offerebat juvencum & ſeptem agnos in holocauſtum. de quibus *Num.* XXIX. 8. *vid. h. l. Ainſworthium.* Et apud *Maimonid. de die expiationis c.* I. *&* IV. Holocauſtis illis oblatis denuo lavabat manus & pedes & exuebat veſtes au-

exceptis, quæ propria illius festi non erant: quare illa quoque, quæ quotidie sacerdotes etiam curabant, commissa tunc Pontifici fuisse. Ait præterea, quo tempore festum hoc instabat, septem con-

reas ac iterum lavabat & induebat vestes linteas ac rursus manus & pedes lavabat, & ad juvencum quem pro peccato suæ personæ offerebat, accedebat. Atque hinc juvencum collocabat inter porticum & altare, ut caput austro, faciem occidenti obverteret; tum Sacerdos ipse stans in Oriente, facie autem Occidentali obversa impositis juvenco manibus, confessionem peccati sui ipsius & familiæ suæ recitabat his verbis: Quæso Domine, condona nunc peccata, iniquitates & rebelliones, quibus peccavi, inique egi & rebellavi coram Te, ego & domus mea &c. Impositio autem hæc ita fiebat, ut ambas manus inter cornua ponerent & vehementi cum oppressione ad terram ferè usque premerent. Tunc sortem projiciebat sacerdos summus in hircos duos, quorum unus mactandus, alter dimittendus in desertum erat; Alligabatque vinculum coccineum fronti hirci dimittendi, illumque collocabat versus locum unde demittendus, mactandumque collocabat versus locum, ubi mactandus, & regressus ad juvencum secunda vice impositis manibus eandem confessionem peccati recitabat, nisi quod præmitteret verba: & *Filii Aaronis populus sanctus tuus.* Confessione finita juvencum mactabat & sanguinem exceptum alii Sacerdoti movendum dabat, ne coagularet ac de altaris exterioris acervo lignorum versus cornu occidentale australe structo carbones in thuribulo aureo tres cabos continente inserebat ac in scamno quarto atrii Sacerdotum deponebat. Quibus exactis pugillum thuris capiebat & vasi impositum manu sinistra ac carbonum thuribulum manu dextra in Sanctum Sanctorum deportabat, factoque ibidem suffitu exibat, acceptúmque juvenci sanguinem ab eo cui dederat, in Sanctum Sanctorum deferebat, ac inter vectes arcæ ad propitiatorium octo vicibus digito aspergebat, semel sursum ac septies deorsum. juxta *Maimo. de die expiat. c.* IV. & *Mischn. c.* IV. & V. ac in eam *Bartenor. ad Abarbanel. in Levit. fol.* 249. *col.* 2. His ministeriis peractis mactabat Sacerdos Summus hircum pro peccato Ecclesiæ oblatum, qui expiabat omnia peccata contra legem tam levia, quam gravia, tam ex ignorantia, quam proæresi commissa, & sanguinem ejus in Sanctum Sanctorum delatum aspergebat octo vicibus inter vectes ad propitiatorium eodem modo, ut aspergebat sanguinem juvenci. Deinde in templo aspergebat velum. Tum sanguinem juvenci cum sanguine hirci in cratere uno commiscebat, & sanguine commixto altare aureum circum circa cornua aspergebat. Quibus expeditis cineres altaris aurei hinc inde dimovebat, quod VII. vicibus in latere aquilonari sanguine commixto aspergebat & denique reliquias sanguinis ad basin altaris exterioris effundebat. Hæc & alia munia solus summus Pontifex die expiationis peragebat, quæ *Henric. Ainsworthius commentar. in Levit.* XVI. *fol.* 89. ad Christum refert his ver-

continuos dies[2] custoditum eum publice magna cura fuisse, ne qua res fortuita eum contaminaret, prohiberetque solenni sacro. Quæ traducta ex initio tractatus Talmudici sunt, quem Masechta Joma vocant. Tum & illud prodit ibidem maximus Rabbinus, quod relatu dignum est, de Pontificis vicario[3], qui quotannis creatus sub diem

verbis: *The high Priest and his worke this day figured Christ and his worke of reconciling the Church unto God. Hebr.* IX. 7, 8, 11, 12. *and in that the high Priest performed all the services him self, it signified how Christ should by him selfe purge our sins Hebr.* I. 3. *and shewed the weaknesse of the legall priesthood, wich served but untill the time of reformation, and then should be abolished. Heb.*IX. 10. & VIII. 4,5,6.

2. *Septem continuos dies*] Eadem habet *Codex Jom. c.* I. Mischna I. שבעת ימים קודם יום הכפור ים מפרישן כהן גרול מביתו i. e. *Septem diebus ante diem Expiationis separant Sacerdotem magnum à domo sua.* Summus itaque Sacerdos septem ante diem expiationis dies à domo sua separabatur, quia præcipue sacra administrare obstringebatur ut *Levit.* XVI. 32. dicitur: Et expiabit Sacerdos. Eum autem septem dies ante diem expiationis à domo sua separabant, ne forte cum uxore menstrua ignarus concumberet, quæ juxta legem *Levit.* XV. septem dies immundum reddebat. vid. not. *Scheringham. pag. m.* 2. Illis verò septem diebus Sacerdos Summus sanguinem juge-sacrificii spargebat ipse, caput ejusdem & pedes offerebat adolebatque suffitum & lucernas incendebat. (2) Septem illis diebus à Synedrii magni Senioribus informabatur in ritibus expiationis juxta *Levit.* XVI. peragendis. (3) Vespera diem expiationis præcedente in juvencis, arietibus & agnis offerendis exercebatur, ut ut cæteris diebus ex illis septem edere licite & bibere posset, nocte tamen festum præcedente parcissime cænabat, ac à cibis somnum inducentibus cavebat, ut tota vigilare nocte posset, ne dormiens pollueretur: Unde solebat disputare de ritibus festo expiationis. Confer. annot. *Scheringham. ad Cod. Jom. a. pag.* 5. *ad* 11. *edit. Franequer.*

3. *De Pontificis Vicario*] Sunt qui affirmant *Saganem* seu Vicarium Pontificis perpetuum fuisse & ita juxta ordinem enumerant, ut sit Pontifex, Nasi, Sagan, imo omnes ferè Rabbinorum libri *Saganem* clamant. Ita *Scheringham. in not. ad Codic. Jom.* uti in dissertat. nostra de Sagane pluribus demonstravimus. Quam ob rem Scaliger acutissimus in prolegomen. ad Chronol. Eusebii in hæc prorumpit verba. Sagan ea de causa Summo Sacerdoti socius dabatur, ut si per morbum, aut propter aliam causam sonticam, ille non posset obire ea munia, quæ neminem præter solum Pontificem obire fas esset, Vicarius eam necessitatem expleret, præsertim in decima Tisri, quando Sacerdos in Sancta adyta ingrediebatur, in quæ nulli alii Sacerdoti præterquam ipsi ingredi liceret, aut Vicario ejus, si ille morbo impeditus id præstare non posset. Hæc si ita essent juxta opinionem *Scaligeri Sagan* alter Pontifex fuisset & proximum locum ad adipiscendum Pon-

diem jejunii est: מתקינין לו כהן גדול אחר שאם יארע בזה פיסול יעבוד האחר תחתיו. בין שאירע בו פיסול קודם תמיד של שחר בין שאירע בו פיסול אחר שהקריב קרבנותו זה שנכנס תחתיו אינו צריך חינוך עבר יום הכפורים הרי הראשון חוזר לעבודתו והשני עובר. ואם מת הראשון זה השני מתמני תחתיו: Nos sententiam, non verba exprimemus. *Positum in more fuit*, inquit, *ut Pontifici constituerent quendam alterum Pontificem. Nam si quid ei contigisset, quo impuratus videretur, alter ille vice ejus rem sacram faciebat. Cæterum vicario huic, qui pro illo in adyta ibat, non opus initiatione fuit, sive contaminari Pontificem ante juge sacrificium matutinum, sive post oblationes peractas contigisset. Quàm primùm autem dies expiationum præteriisset, prior ille redibat ad munia sua: vicarius autem se abdicabat. Quod si prior moriebatur, alter ille in ejus locum substitutus est.* Non multum ab his abludit, quod traditum à Flavio [4] est in libro decimo septimo Antiquitatum, in capite VIII. Is enim quendam Josephum Ellemo prognatum refert, qui in unum diem functus pontificatu sit, cum summus sacerdotum Matthias immundo visu per somnium se inquinasset, illa ipsa nocte, quæ expiationis festum antecessit. Hujusmodi vicarium Maimonides סגן [5] appellat in Halacha Cele Hammik-

Pontificatum habuisset. Hinc officium Saganis æque venale fuisset tempore status perturbati; sed nunquam hoc legimus. vid. cit. dissert. An autem ex *Cunæi* nostri verbis perpetuus Sagan erui possit, quæ ex Maimonide adduxit, judicent eruditi. An opus fuit *Vicario* perpetuo peragendis unius diei functionibus? Itaque nullum nisi *ἰφηµερον* Pontificis Vicarium novimus, qui, cum opus erat, in vicem Summi Sacerdotis sufficiebatur sacris adytorum peragendis, quod ad munus, nullum jus potestasve ex sanguinis cognatione nisi ex æquo & bono conferebatur, sed pendebat ex eligentium nutu & arbitrio.

4. *A Flavio Josepho*] Non hoc loco Josephus Vicarium perpetuum agnoscit, uti Autor noster putat, sed potius hoc munus perpetui Saganis illi ut Sacerdoti insolens fuit, imò argumenta suppeditavit, quibus funditus evertitur atque perimitur. *Matthiæ* Summo Sacerdoti accidit alium Pontificem ad unum diem substitui, qua Judæi populariter jejunium celebrant. Quid est refellere Saganis perpetui munus si hoc non est? Contingit, ut alius Pontifex ad unam diem constitueretur. Atqui nec ullus constitui debuit, cum Sagan vi muneris sui Pontificis *Matthiæ* vices implevisset; nec in diem constitui debuisset, si unus ad vitæ totius curriculum Vicarius eligeretur.

5. *Sagan*] Saganem proximum à Pontifice fuisse Rabbini fingunt, eique tantam authoritatem tribuunt, ut omnes Sacerdotes sub eo sint, uti ex Maimonide Autor noster & alii plures.

mikdasch, in capite IV. aitque sub imperio ejus cunctos sacerdotes esse: ex quibus tamen duo sunt, quos vicario eandem operam præstare ait, quam Pontifici ipse præstat, eosque קתיקולין appellat[6]: ac

res. *Sagan* scribit *Joh. Henric. Otho in Lexico Philol. pag. m.* 547. Candidatus erat Summi Sacerdotii, ita R. *Salomoh in Num.* XIX. Eleasarum filium *Aaronis* סגן vocat, & notant Juchasin fol. 57. & Aruch in radic. illum non fuisse ritè ad Pontificatum promotum, qui prius non erat Sagan. Ille Sagan sæpius vocatur Præfectus cultus, ut in *Joma c.* III. I. item *Sanhed. fol.* 19. I. Appellatur etiam Sagan Sacerdotum in *Jom. fol.* 8. 2. *Schekal. c.* III. Rationem dat *Maimonid.* in *Kele Mikd. cap.* IV. Quia omnes Sacerdotes illi ut Pontificis vicario subjecti erant; Hinc etiam ἀρχιερεὺς vocari posset, quod nomen tamen incommode perpetuo Sagani inureretur. Nam vox ἀρχιερεὺς à viris doctis dupliciter accipitur vel ἁπλῶς ut absolutam sui muneris plenamque Pontificalem dignitatem exhibeat, sic *Aaron* erat: vel κατά τι Summus Sacerdos ille est, qui classis Sacerdotalis præfectus est Princeps. Qua igitur ratione *Sagan* nomen ἀρχιερέως occupabit? eritne simpliciter Summus? At Majoris vicarius. An certo respectu, quatenus classis Princeps fuit? At munus Saganicum id necessario non involvit. Confer. *dissert. nostra de Sagane perpetuo Hebr.* ubi plura.

6. קתיקולין *appellat*] Cl. *Buxtorffius in Lexic. Rabbin. Talmudico fol. m.* 2164. Catholicos Thesaurarios vocat. *Talmud. Hierosol. in Schekal. c.* V. Liceat nobis hic pauca verba referre Cl. *Johannis Lightfootii de minister. templi pag.* 688. Aut ipse *Maimonides*, aut ejus librarius duplicem exhibuit hujus vocis lectionem. Legimus enim modo קתקולין modò תולוקין. Atque ad hanc posteriorem lectionem magis accedit Talmud Hierosolymitanum, aliique Judæi, qui vocem sic efferunt Katholikin, Catholici. Glossa interpretatur ממונים על אוצרות *præfectos Thesauris*. Et apud alios quidem autores occurrit aliquando ad significandum præcipuos thesaurarios, aliquando verò præcipuos ministros seu amicos Principis. *Katholicani* olim apud Jurisconsultos dicebantur Rationum præfecti, ut observatum fuit ab eruditissimo Buxtorffio. Duo erant viri, qui amplissimo munere in Templo fungebantur, & quibus superiores erant tantum duo alii, nempe Summus Sacerdos & Sagan. Et cum essent tres præfecti Ærario templi, hi duo erant præcipui præfecti Ærario, qui rationem repetebant à tribus illis. *Maimonides* & ex eo *Cunæus* brevem hanc tradit descriptionem horum Catholicorum: Constituebant Cathicolin ut essent [illegible] Sagan, quod ipse Sagan erat Summo Sacerdoti, Vicarii nempe ejus, adjutores, & dignitate & honore proximi. Verum si rem accuratius pensitemus, unum tantum custodem ærarii deprehendimus. Nam si duo Catholici fuissent, id Josepho non latuisset. Atqui nonnulla memorat, quæ unum fuisse Ærario impositum. Nam cum mentionem fecisset immanis avaritiæ *Crassi* Hierosolymitano thesauro inhiantis in hæc prorumpit verba *lib.* XIV. *antiq.* c. XII. Hanc ei trabem

ac rursus quendam ordinem illis inferiorem facit, in quem sacrificulos septem adscribit, qui אמרכלין[7] dicti sunt, & claves atrii custodiebant, nemo eorum ut aperire illud posset, ni unà omnes adessent. Rursum his subesse tres גוברין[8], id est, thesaurarios, sive sacro

tradidit Sacerdos sacri thesauri custos Eleazar. Dicendum itaque fuisset, alter custodem ærarii, si duo muneri præpositi fuissent. Nullum autem socium habuisse *Eleazarum* ostendunt verba Josephi: *Hæc trabs inserta erat trabi cavæ ligneæ, quod cæteris omnibus ignotum, solus sciebat Eleazar.* Sic *antiquit. lib.* XX. *c.* VII. iterum unius tantum meminit. Quid verò tam peregrinum auribus, quam phrasis *Josephi*, si *Catholicanos* probè cognitos habuisset? Alterum Quæstorem Ærarii, vel primum custodem discriminis causa dixisset, non simpliciter custodem; quibus apparet *par illud Catholicanorum* somnium esse Rabbinorum, cui fides adjungi non debuit. In Scriptura sane duorum Ærario præfectorum neque vola neque vestigium. Eò magis BINI illi CATHOLICANI fabulam redolent, quod finguntur esse τῷ Sagan, quod ipse Sagan erat Summo Sacerdoti. Jam verò Saganis perpetuum munus ad Judæorum commenta relegandum plurimis argumentis demonstratum est in differt. de Sagane perpetuo.

7. אמרכלין] Amarcalin fuerunt septem officiarii templi, qui habebant claves ad septem portas atrii, ita tamen, ut nullus posset absque altero aperire. *Schekal. cap.* V. vid. *Joh. Henric. Othon. not. Maim.* in *Kele Mikd. pag.* 4. conf. Cl. *Buxtorffii Lexic. Rabbino-Talmudic. pag. m.* 127. Alii addunt prope septem portas fuisse septem conclavia ad vasa & vestimenta sacra includenda, & hos septem operam dedisse, ut omnia ritè ibi procederent. vid. *Tosaph. ad Schekal. c.* V. *& R. Salomon. in* 2. *Reg.* XII. R. *David Kimchi* verba in 2. *Reg.* XII. 10. hic quoque adducere lubet, qui ita commentatur. Quid sunt AMARCALIN? Custostes utensilium vel vasium templi; סף enim nomen generale & denotat indiscriminatim omnia vasa ad cultum adhibita. Jonathan שומרי סף interpretatur אמרכלין qui fuerunt Summi Thesaurarii & qui alios adhuc sub se habent. Probabile est hos officiarios fuisse perpetuos & ordinarios. Sed aliquis dicere posset in *Middot. c.* I. legimus: claves atrii magni fuisse in potestate זקני בית אב Seniorum classis paternæ, quomodo igitur claves τῶ *Amarcalin* tribui possunt? Verum Respond. Omninò verum esse, Seniores custodiæ habuisse claves, non autem primario sibi commissis, sed ab *Amarcalin*, quibus nec possibile nec etiam honorificum erat semper reclusioni portarum præesse pro tempore concreditas.

8. גוברין] Eadem refert Cl. *Buxtorf. in Lexic. Rabbino-Talmudic. fol. m.* 127. גזברים ministri erant rerum sacrarum præfecti exigendis pecuniis capitationis sive tributi in singula capita, item rebus per anathemata devotis & aliis sacratis, quæ singula in suos fiscos intulerunt. In Talmud. *Schekal. c.* V. sumitur pro Thesaurariis Ecclesiasticis, qui pecuniis publicis Ecclesiæ præfecti sunt. De variis Eleemosy-

ero ærario præfectos, ait: quos ſequitur ראש דמשכר, qui cuſtodiis templi[9] præeſt: tum is, qui ראש בירת אב[10] dicitur: ac tandem

ſynis unde collectores pecuniam exegerint. vid. *Joh. Lightfoot.* in Hor. Talmud. ad cap. VI. Matth. pag. m. 290, 291. & ex eo *Joh. Henric. Oth.* in *Lexico Rabbino-Philolog. pag. m.* 164, 165. confer. Cl. *Campegi* Vitringæ tract. varia eruditione refertum de Synagoga *veter. & nov. pag.* 544. & *aliis locis.* Optime *de his plur. Reverend. Daſſovius in Collegio MSo* agit, quando ita literis prodit: גזברין erant ſubſtituti Camerariorum, & curabant ea, quæ ad templi theſauros pertinebant. v. g. ut beſtias redimendas redimerent, vel dimidium ſiculum quotannis reciperent, vel vaſis templo dicatis præeſſent, vel decimas acciperent, vel quæ ad templi reparitionem pertinebant, curarent, aut ad veſtes Sacerdotum, ad inſtrumenta templi & hujuſmodi alia attenderent: unde & Conſiſtorium Sacerdotale vocabatur, & Cameram habebant, dictam Conſiliariorum in atrio Iſraelitarum ſitam. *Maim. & Talm. Babyl. de Siclis cap.* V. & II. Uberius de his egit. *Guil. Outram. de ſacrif. pag. m.* 48. *edit. Amſtel.*

9. *Cuſtodiis templi*] גזברים ſequebantur Sacerdotes viginti quatuor Præſides viginti quatuor cuſtodiarum templi. Tribus in locis uti *Middoth c.* I. refert, Sacerdotes excubias agebant in templo: nempe in *Beth Abtenes, Beth Nitſots & Beth Mokad.* confer. annot. *Michael Arnold.* ad h. l. Levitæ quoque locis viginti uno. Cum itaque hæ cuſtodiæ vel excubiæ conſtiterint unaquæque ex multis excubitoribus, erat quidam, qui unicuique cuſtodiæ præficeretur, qui dicebatur איש הר הבית Montis, templi Præfectus qui caput erat omnium capitum excubiarum. Autor noſter vocat ראש המשמר. Deſcribitur ſecundum R. Schemaja איש הר הבית ממונה על præfectus templi כל משמרים *Præfectus omnibus cuſtodum excubiis.* Illius officium erat perluſtrare ſingulas cuſtodias, & quando illud agebat, prælucebant ei faces: unumquemque autem cuſtodem, qui pedibus non inſiſtebat, his verbis compellabat שלום עליך *pax tibi.* Si enim dormire animadvertebat, baculo percutiebat, imò aliquando veſtimenta ejus comburebat; Hinc etiam in uſu erat apud cives Hieroſolymitanos, quando aliquem clamorem ex templo percipiebant dicere: *Quæ vox in atrio magno?* vox Levitæ vapulantis, cujus veſtimenta comburuntur. *Middoth. c.* I, II. *Maim. Hal. Beth Habech. c.* VIII. confer. *Joh. Lightfoot. Hor. Talmud. in Luc. cap.* XXII. *pag.* 879. *edit. Lipſ. Michael Arnoldi not. ad Middoth. cap.* V. *edit. Franequer.* 1680.

10. ראש בירת אב] Mentionem hujus facit *Codex Joma cap.* III. §. 9. *pag. m.* 34. *edit. Franequer.* Ibat ad orientem atrii & ſeptentrionem altaris. Princeps Sacerdotum à dextris, וראש בית אב משמאלו & *præfectus* patrum ſtabat à ſiniſtris, ubi notandum ex primo capite *Tamid.* cuſtodes templi in duas claſſes diviſos fuiſſe, qui ex altera claſſe erant, juvenes Sacerdotii (vid. Michael Arnoldi ad Tamid.) qui ex altera, זקני בירת אב ſeniores domus paternæ vocabantur, hi atrii claves tenebant, & mane altare purgabant, ut innuunt *Salomon Jarchi* & Bartenora ad initium capitis ſecundi hujus co-

dem proximus ab his dignitatis locum tenere cæteram sacerdotum plebem ait. Hoc fermè pacto sacerdotum gradus distincti à Talmudicis sunt: nisi quod iidem inter Pontificem maximum, atque inter vicarium ejus constituunt quendam diversi generis sacerdotem, quem משוח מלחמה, hoc est, *prælii causa unctum* [11] appellânt. Sed de hoc infrà dicemus. Nunc de expiationum festo, quæ in promptu sunt, addamus. Apud Maimonidem *, legati à senatu missi [12] juramentum

* *In cap.* I. *Hal. Habodat Jom Haccippurim.*

dic. qui his præsidebat ראש בית אב caput domus paternæ dicebatur. conferantur *B. Saubert. Palest. ad loc.* 2. *N. T. pag. m.* 286. *D. Quenfted. in antiquit. Bibl. pag. m.* 36. plur. Rever. Maurit. in tract. de *Sortitione Hebr. pag.* 281. *Guil. Outram. de sacrif. pag. m.* 49. *edit. Amstel.* 1678.

11. *Prælii causa unctum*] Erat hujus usus, tam in bello arbitrario, quàm in iis expeditionibus, quæ jussu divino peragi debebant, ceu *Maimonid.* in *Hilc.* c. VII. §. 1. memoriæ prodidit: ejusque in Sacro ordine tanta fuit dignitas & existimatio, ut uno solo minor esset Summo Pontifice. Unde Autor libri *Schilte Haggibborim fol.* 35. *col.* 4. Templo primo superstite, unctus quoque fuit Sacerdos, qui exercitum alloquebatur, quique ideo unctus belli dictus est. Iste verò Unctus bello anteibat Vicarium Summi Pontificis, ob Unctionis reverentiam, nam Vicarii nulla ad id munus sacro oleo inauguratio. confer. celeb. *D. Wagenseil. not. ad Sot. pag. m.* 842.

12. *Legati à Senatu missi*] Hi fuerunt Seniores Sacerdotes à Senioribus Synedrii magni missi, qui Sacerdotem magnum in domum *Abitnes* evehebant. Ubi autem hæc domus fuerit & unde dicatur hic adducere operæ pretium esse duximus. Tradunt igitur Hebræorum magistri, domum *Abitnes* dictam fuisse ab ejusdem nominis viro, qui aliquando iis præfectus fuerat, qui præparandi suffitus munere defungebatur, & certum est, quod in illa domo præpararent suffitum, contunderent eum & miscerent aromata ejus. vid. *Salom. Jarchi ad vers.* 5. *c.* I. *tr. Jom.* Præterea hæc domus una fuit ex conclavibus Sacerdotis magni, in quod ingrediebatur, ut erudiretur, quomodo solenni expiationis die, pugillum suffimento impleret. Duo etenim Pontifici erant conclavia, uti Gemara & ex illa Scheringham. in not. ad Cod. Jom. pag. 3. docet: Unum conclave Parhedrorum & alterum conclave domus *Abitnes.* Incertum autem esse dicunt Rabbini, an ad Septentrionem vel ad austrum Sanctuarii hæc domus fuerit. vid. Michael *Arnoldi ad Tamid. edit. Franequer.* Hoc tamen non negandum quod apud Hebræos hæc familia *Abitnes* multum celebretur, eo quod in præparando suffitu, omnes alios antecelleret, in hanc rem memorabilis & jucunda est historia, quæ habetur in *Talmude Babylonico ad vers.* XI. *c.* III. *Cod. Jom.* quam propterea non pigebit enarrare, ita autem *Gemara*

tum [13] quotannis solenni more à Pontifice exigunt, pridie [14] quàm peragendum piaculare sacrum erat. Id adeò fieri ex hac causa consuevit, quod sub templo secundo caput extulisset hæreticus quidam, à quo prognata Sadducæorum secta est. Is odoramenta, queis suffumigandum adytum erat, imponi ignibus primùm, ac mox inferri in adytum voluit, quum Judæis per manus traditùm jam inde à Mosis ævo esset, accendi demum ea in ipsis adytis oportere: idque profectò legis sententia etiam arguit in Levitici capite xvi. versu xii. & xiii. Sed novatorem illum ea verba movebant, quæ extant in ejusdem capitis initio: בענן אראה אל הכפרת *in nube apparebo super propitiatorium.* Quæ certè adcò nullum præsidium ad ipsius causam adferunt, ut planè id stabiliant, quod in versu xii. & xiii. expressum esse diximus. Et tamen nihilominus crescebat quotidie tam improbabilis opinio, lateque animos hominum pervaserat. Quare, cum

mara nos ibi docet: *Docent Rabbini, eos qui erant ex familia Abitnes fuisse expertos in opere suffitus, sed noluisse docere: Quapropter miserunt Sapientes & adduci curarunt artifices ex Alexandria Ægyptiorum, qui æque ac illi sciebant præparare suffitum, sed nesciebant efficere, ut fumus recta adscenderet æque ac illi, istorum suffitus faciebat columnam & adscendebat instar baculi recti, horum autem diffindebat se hinc inde, quod ubi intellexerunt sapientes, dixerunt, omne quod creavit Deus, ad honorem suum condidit, secundum illud quod dicitur* Prov. xvi. *reversa est domus Abitnes ad locum suum &c.*

13. *Juramentum*] Postquam Sacerdotem Magnum in domum Abitnes deportassent, juramentum ab eo de suffimento adolendo exigebant. Saducæorum hæresis hanc primo consuetudinem induxit, dicebant enim Saducæi, suffire extra velum, deinde intrare oportere, quod contra apertam sacri textus authoritatem *Levit.* xvi. 12, 13. affirmabant. Sacramentum igitur à Sacerdote Magno Sacerdotes seniores deposcebant, ne forte Saducæus esset, & eorum more adoleret. *Gemara* Hierosolymitana: Adjurabant eum propter Saducæos, qui dicebant, suffiet extra, & adytum intrabit. Vid. dissert. Cl. *M. Daniel. Weymar. de suffit. Aromat.* §. 8. *cap.* II.

14. *Pridie*] Codex Joma legit cap. I. ערב יום הכפורים Vespera diei expiationis. Vespera hæc pridie diei expiationis erat, die scil. nono, dies autem expiationis erat dies decimus. Dicitur autem vespera diei expiationis, quia pridie diei expiationis ante occasum solis jejunium inchoabant, ita ut tota vespera ad Sabbathum pertineret; & ex hoc reconciliari possunt duo illa mandata de die expiationis celebrando, quæ videntur inter se pugnare: Locis enim *Levit.* xvi. & *Num.* xxix. mandavit Deus, ut diem expiationis decima mensis observarent, at *Levit.* xxiii, 32. mandavit ut nona mensis eundem celebrent, ex hoc, inquam, pugna hæc dirimi potest,

cum metus ingens esset, ne in illum errorem sese Pontifex quoque transderet, institutum fuit, ut pridie decimum diem Tisri sollenniter eum legati jurejurando obstringerent: cujus formulam Maimonides in hæc verba conceptam refert, משביעין אנו עליך במי ששכן את שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל דבר שאמרנו לך: *Nos te jurare jubemus per eum, cujus nomen in hac ade habitat, ne quid immutes eorum, quæ dixerimus tibi.* Dein cætera subjecêre, de quibus cautum esse intererat omnium. Ad celebritatem hujus festi maximè pertinuit religiosa sortitio[15] illa, quâ ex duobus hircis unus destinatus aris fuit, alter verò in vicinum desertum ad montem quendam Hazazel[16] dimittebatur, ut illinc præceps rueret[17]. Tradunt Ju-

test, jejunium enim totusque diei cultus decima mensis absolvebatur: nonam tamen quodammodo celebrasse videantur, quia ante occasum solis incipiebant jejunare, vid. *Menass. Ben Israel ad Levit. quæst.* 4.

15. *Religiosa sortitio*] Hic multa notanda erunt, quia autor noster duobus vocabulis multa comprehendit, quæ explicatione opus habent, & (1) quidem disquiritur de personis, quæ sortem jecerunt, quas Scriptura nominat, *Aaronem* scil. Pontificem, cui *Talmudici* alios principes sacerdotum adjungunt, unum à latere dextero; alterum à sinistro. Sic enim in *tractat. in Jom. c.* III. vid. plur. Rever. *Martin. Maurit. tract. de sortit. veter. Hebr. edit. Basil.* 1692. *cap.* XXII. §. 3. *pag.* 282. (2) Observanda sunt instrumenta sortitionis hujus sacræ quæ erant *urna* & *sortes.* Una Hebræis vocatur קלפי. vid. B. *Johann. Frischmuth. differt.* I. *de hirco emissario* §. 1. *edit. Jenens.* cui consentit *Mischn. tract. Jom.* קלפי generaliter vas omne significat, in quod sortes conjiciuntur. *Aquinas* קלפי *arcam* vocat. Græca dictio Κάλπη & Κάλπις urnam significat, cui sortes injicere solebant. In *Lexico Talmudic.* vertitur hæc vox *arcula*, pyxis. *R. Moses Maimon. Perusch hammischn.* exponit vas ligneum concavum. De materia & capacitate ejus disputant in *Gemara Jom. fol.* 39, 1. & dicunt capacitatem duarum manuum fuisse, uti citatus celeb. *Mauritii. pag.* 283. ex *Gemara* recenset, ubi simul errorem in Lexic. Talmud. scriptum, exposuit. Quod ad sortes attinet, illæ primo ligneæ, deinde aureæ erant, uti *Talmudici* tradunt. Legimus de his in *Joma. c.* III. In illa urna duæ erant sortes ex asceroa, cedro & buxo. Filius *Gamla* autem fecit eas ex auro, quod cum laude de eo prædicabant. Confer. *Mauritii elegans tract. de sortitionibus Hebr. pag. m.* 285. 286. Has sortes Pontifex in urna agitabat uti *Cod. Jom. cap.* IV. & *Scheringham in notis pag. m.* 41. fuse ostendunt. Conf. B. *Joh. Frischmuth. differt.* I. *de hirco emissar.* §. 2. Locum ubi sortitio hæc facta refert *Maimonid. in Jad. Chass. part.* 3. *Hilc. Jom. Hakkip. c.* III. §. 2. vid. *cit. Maurit. pag.* 287.

16. *Hazazel*] Sequitur hic Cunæus no-

Judæi cum hircum magno molimine in desertum ab alienigena [18] quopiam deductum, ac mox de summo monte detrusum ad ima esse. De ta-

noster communem Ebræorum sententiam, qua statuunt, hircum in maximæ altitudinis montem fuisse eductum, atque eundem voce עזאזל significari persuasum habent. Ita enim R. *Becbai* fol. 138. col. 4. com. in *Levit.* XVI. cujus verba latine recensuit Cl. *Frischmutb* in *dissert. de birco emissario* §. 17. *edit. Jen.* Secundum sensum literalem vox עזאזל idem notat ac difficile, ex significatione verbi עז. Fuit enim mons altus & rupes eo significatu, quo scriptum est ארץ גזרה Terra abscissa: Atque in libro תורת כהנים invenimus, quod omnium montium altissimus fuerit. Sane præter R. *Salom.* R. Jon. R. Lipman. R. Arama R. Gerson. & alii ita interpretantur. Arabs in Opere Anglicano reddit: *in monte Asasa.* R. *Aben-Ezra* in Comment. montis quoque mentionem facit. Etsi verò R. *David Kimchi* à vero non aberrat, dum ex duabus vocibus compositum dicit; attamen in eo hallucinatur & alii Ebræorum, qui vocem עזאזל significare ajunt לקשה הורך. Scribit enim ita: Ita vocatur Mons ille in quem caper ille abiit. Ex Christianis similiter *Oleaster*, *Vatablus*, *Schindlerus* aliique secuti *Kimchium* de monte interpretantur, quam sententiam etiam *Cunæus* amplexus est. Verum cum in textu authentico nullum habeant fundamentum Hebræi, Christiani vero Judæos secuti id largiantur, non Dei mandatum, sed Rabbinorum statutum fuisse ut hircus emissarius de rupe detruderetur; nempe ne, si rediret è deserto vivus, tristia præsagiret. Rectius itaque facimus, si עזאזל caprum emissarium dicamus non montem altum, ut benè observarunt. B. *Johannes Frismuth. in dissert.* I. *de birco emiss.* Cl. M. *Nicolaus Mollerus in diss. de. ritib. fest. expiationis. prg. m.* 19, 20, 21.

17. *Præceps rueret*] Meminerunt sane Judæi ex traditione sua loci alicujus צוק dicti, è quo dejectus fuerit hircus à viro, qui eum adduxit: Præcipitavit inquit *Mischna* ipsum hircum. Quamvis verò R. *Obad. de Bartenora* scribat: כל הר גבוה תקיף קרי צוק O-mnis altus mons vocatur Zuck; R. tamen Maimonid. locum aliquem certum designans, pro nomine proprio habere vocem illam videtur, dum Comment. in h. l. ait: inter Hierosolymam & locum illum Zuck dictum duodecim erant milliaria, quæ nonaginta stadia conficiunt. Verum cum de præcipitatione nullum Dei mandatum, nec præceptum habeamus, statutum Rabbinicum fuisse asserimus.

18. *Ab alienigena*] Ita Rabbini fingunt, quorum figmenta secutus *Cunæus* noster, qui ab alienigena deductionem factam asserit. Verum recepta in se peccatorum omnium mole eum abducere debebat איש *Vir.* Ad quam vocem R. *Maimonid.* in *Comment. ad Mischn.* monet: *Traditio est* quod Deus, quia voce איש usus est, indicare voluerit, etiam extraneum id perficere posse. Est sane vox איש generalis & de extraneo accipi potest, quia tamen de illo, qui intra castra recipiendus lotione opus habebat, sermo legislatori est, Israelitam quoque potuit respexisse, saltim eum non exclusit, unde in *Mischna* c. VI. n. 3. hæc legi-

tabernaculis [19] quoque ab urbe Jerosolyma usque ad desertum dispositis, nescio quid, loquuntur, in queis consederunt, qui hircum identidem escâ reficerent. Tum & funiculum [20], cujus pars altera cornibus hir-

gimus: אמר רבי יוסי מעשה והוליכו ערסלא מצפורי *Dixit R. Jose, factum esse, ut Arsela Zipporensis duceret, qui Israelita fuit.* R. tamen *Moses Kotzens.* כפר מצות גדול, *Hilkot Jom Hakkippurim fol.* 222. ita ex Mischna loquitur: Postquam super hirco est confessus, tradidit eum alicui, qui eum abduceret, Omnes erant apti ad educendum, Sacerdotes tamen sanxerunt, ne quis Israelitarum eum educeret. confer. *Joh. Henr. Othon. Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 187. plur. Rev. *Dassov. in Colleg. MSo.* Erat quivis idoneus, nisi quod Sacerdotes illud non libenter Israelitis concederent.. Dicitur verò non simpliciter איש sed etiam עִתִּי. Quam vocem *Junius, commodus, Buxtorffius; tempestivus* reddidit Syrus ܡܛܝܒܐ ܠܘܬܗ Arabs صَعِدٌ لَهُ paratus ad illum. LXX ἕτοιμος. Chald. גבר דזמן למהך Vir ad eundem paratus. Luther. *der fürhanden ist.*

19. *De Tabernaculis*] Judæi decem Tabernacula in via exstructa fuisse commemorant, in quibus illi, qui hircum comitarentur, pernoctarent. Nempe ut Mischna ait vel ut Bartenor. explicat, מחשובי de nobilioribus Hierosolymitanis quidam ad primum usque tabernaculum *eum comitabantur*; inde alii ad secundum, alii inde ad tertium &c. quo se pridiè diei expiationis contulerant. Quandoquidem verò illo festo non nisi bis mille passus ire ipsis licebat, qui terminum Sabbatici itineris constituunt, factum, ajunt, ut, qui ultimo tabernaculo fuerant, non se conferrent cum hirco ad ipsum Zuck, sed è longinquo consisterent. Verum, iterum hæc traditio Rabbinorum est, cum in Scriptura nil quicquam de his reperire licet.

20. *Funiculum*] Occurrit in *Codic. Joma cap.* VI. *Num.* 6. hic ritus, ubi hæc leguntur verba: *Quid faciebat ille*, nimirum, qui hircum Emissarium ducebat, *linguam coccineam dividebat, dimidium ad rupem, dimidium inter cornua ejus alligabat, & impellebat eum retrorsum, & ipse volvebatur & descendebat, nec ad medium montem pervenerat, antequam singula membra fracta erant.* Illa lingua coccinea non primo capiti hirci alligabatur cum in desertum pervenisset, hoc fiebat cum primo coram Deo, in atrio templi sistebatur. Unde hæc legimus hujusdam *Codicis Jom. cap.* IV. §. 2. ubi etiam memorari videtur, quod non tantum hirci Emissarii capiti, sed etiam hirci Emissarii capiti, sed etiam hirci mactandi, & cujus sors erat ליהוה, illius inquam capiti lingua coccinea etiam alligabatur. Hæc enim ibi leguntur, quæ vir doctus ita reddidit: *Alligabat linguam Coccineam ad caput hirci emissarii, & sistebat eum ad locum ad quem erat emittendus, & alligabat linguam alteram ad cervicem hirci mactandi.* Sed revera quis dicere posset linguæ Coccineæ capiti hirci mactandi alligandæ nullam hic fieri mentionem, nec ibi dici tali lingua coccinea ornatum fuisse hircum mactandum. Sed linguam coccineam alligatam capi-

hirci, altera deligata ad scopulum fuit, atque etiam colorem funiculi[21], & id genus multa alia describunt, quæ profectò mecum ignorant. Quare nos hæc in medio relinquimus, propterea quòd rationibus conjecturisque melioribus destituta, vim haud capiunt ex ipsa frugalitate.

piti hirci emissarii, & deinde Sacerdotem curasse, ut ambo hirci sisterentur, unus versus locum ad quem dimitti debebat, alter versus locum & domum mactationis. Quicquid sit de ista interpretatione, variavit alligatio istius linguæ coccineæ apud Hebræos, cum enim ritus iste sit mera traditio & nullo Scripturæ fundamento innixus, non mirum, si de eo varia & non benè cohærentia inveniantur apud Judæos. Audiatur *Gemara* in locum *Misch. Codic. Jom. c.* IV. Tradunt Rabbini, quod in principio alligabant linguam coccineam ad ostium vestibuli exterioris, si albesceret lætabantur, si non albescebat, dolebant & confundebantur. Statuerunt ut alligarent eam ad ostium vestibuli interioris & tunc introspiciebant. Si albescebat lætabantur, si non albescebat, dolebant & confundebantur. Statuerunt, ut dimidium ad rupem & dimidium inter illius cornua alligarent. Quis non videt variare hac in re opiones Rabbinorum.

21. *Colorem funiculi*] Coccineam particulam fuisse affirmant, coloremque rubrum exuisse, hirco in desertum educto. Pro miraculo cap. VI. Massechet Joma, recensent Judæi: *Cum hircus ille in desertum venisset, lingua illa albescebat, quia dictum est Esai.* I. 18. *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, instar nivis albescent.* Hinc *Scholiastes Talmudicus fol.* 105. *En Israel.* Alligabant illam linguam hirco emissario, atque illa sua sponte albescebat, quod signum Israeli à Deo datum erat. Quin tempus quoque determinant, quo hoc singulare divinæ clementiæ & remissorum peccatorum signum cessaverit, nempe *fol.* 105. *col.* 3. ita legimus: *Tradiderunt Dd. nostri, quadraginta annis ante excidium templi lingua coccinea non amplius albuit.* Quod cum *Hebr.* IX. convenire videtur, quo loco Apostolus asserit, Christum per proprium sanguinem in Sanctum Sanctorum ingressum & reconciliationem fecisse. Unde magni nominis Viri non parum huic traditioni tribuunt, uti *Stephan. de Moyne in variis Miscell. Sacr. pag. m. 676. edit. Lugd. Bat.* 1685. Ast si accurate rem consideramus fabulæ similior, quàm historiæ esse conjicimus, quippe *Josephus* hujus rei nullam mentionem facit. Deinde doctiores Judæorum *Abarbanel & Kimchi* cum in hujus dicti Prophetici sensum inquirunt, silentio id prætereunt. vid. Cl. *Joh. Frischmuth dissert. de hirco emissar.* I. §. 5, 6. ubi plura.

Cap. VII.

Initiatio Pontificis duplex, & qualis. Quando altera cessaverit. Quando Pontifex ab juvenci mactatione, quam lex præscripsit, immunis fuerit.

Consecratio [1] Pontificis duas res præcipuè habuit, vestitum unctionemque. Sancitum enim à numine fuit, uti, qui summum sacerdotium gesturus esset, tunicis amiculisque sacris per septem dies indueretur, atque oleo lineretur [2], quod confectum [3] ad eam rem

1. *Consecratio*] *Cunæus* noster hoc loco duo tantum requirit ad consecrationem seu inaugurationem Pontificis contra expressam Scripturæ literam. Plura enim, si S. Scripturam perlustramus, requirebantur, si scil. primam inaugurationem *Aaronis* aspicimus, ubi (1) requirebatur *Sacer locus*, scil. Orientalis atrii pars, qua ingressus patebat Tabernaculi. *Exod.* XXIX. 4. *Levit.* IX. 6. (2) *Lotio.* Comparandi erant ad solennem illam inaugurationem lotione aquæ. *Exod.* XXX. *conf. Ainsworth. in h. l. D. Quensted. Antiq. bibl. pag. m.* 49. *Num.* VII. (3) *Vestium Sacrarum induitio. Exod.* XXVIII. 41. *cap.* XXIX. 5. *Levit.* VIII. ubi investitura Aaronis & filiorum ejus describitur. Conf. *Quensted. pag.* 50. (4) *Unctio*, quæ fiebat oleo sacro *Exod.* XXX. 7. (5) Victimarum immolatio, qua Pontificis & Sacerdotum consecratio complebatur. Quando autem consecrationem Pontificis sub templo primo intelligit, *duobus* inaugurabatur, *unctione* scil. & *vestium induitione*. vid. *Quensted Antiq. Bibl. pag.* 56.

2. *Oleo lineretur*] De oleo unctionis integrum tractatum ex Hebræorum antiquitate tam biblica, tum Talmuco-Rabbin. edidit D. *Balthasar Scheid. Anno.* 1665. Varia ex aliis autoribus ad illustranda hæc congessit *Johan. Henric. Ursin. lib.* 3. *hort. aromat. c.* V. *pag.* 212. *seqq.*

3. *Quod confectum*] Cum variæ aromatum species ad oleum hoc requirerentur, modo certo conficiebatur. Quinque autem commemorantur species: de quibus fuse egerunt, celeber. D. *Carpzov. in not. ad* משפט המלך *pag. m.* 64. *Henr. Ainsworth. comment. in Exod.* XXX. *fol.* 129. *edit. Londin. Cl. Zocga. Zigra de unction. Pont.* Cl. Weymar. in diss. de unct. Pontif. quos B. Lector evolvere velit. De modo conficiendi loquitur Scriptura duabus vocculis מעשה רקח quod confectum sit *opere pigmentarii nach der Apothecker kunst.* Angl. reddit. *Apothecarie or compounder of ointments.* addit *Ainsworth.* l. c. *Such in the ages following were of Priests Sonnes* 1 *Chron.* 9. De hoc tamen in *Talmude* sæpius R. *Iehud.* & R. *Iose* curiosi admodum sunt & sequenti modo inter se disceptant: Tradiderunt Rabbini nostri de oleo unctio-

rem ratione quadem ſingulari erat. Talem Pontificem Talmudici מתרבה בגדים *auctum inauguratumque amictu*, & מתרבה משחה *auctum atque initiatum unctione* dixêre. Ipſe autem actus ſolennis dictus ab illis eſt ומשחה ריבוי בגדים *acceſſio majeſtatis ex amiculis & unctione*. Sed enimverò, poſtquam ſacrum oleum periit, quod in priore templo conditum eſſe ab Joſia in ſpecu [4] quodam, & nunquam poſtea repertum ab Ezra aliiſve in poſteriore templo diximus, ab illa tempeſtate hercle Pontificum initiatio peracta ſine unctione [5] eſt.

ctionis, quod elixarint radicalia, hæc ſunt verba R. Jehudæ. Dixit ei R. Joſe: Certe ad unguentum radicalia tantum ipſum oleum olivæ non ſufficiens fuiſſet; quomodo igitur factum eſt? aſſumpſerunt radicalia, & elixarunt in aquis; poſtea vero ſuper illa inſtillarunt oleum, ut reciperet odorem, tuncque ſuſtulerunt. Huic tamen ſententiæ contradicit *Iehuda*, ad quam reſpondet R. Joſe, quorum verba adducta leguntur in differt. *Cl. Weymari Fautoris noſtri magni* §. 5. Rambam vero *Hal. Kele* Hammikdaſh. c. 1. v. 2. ſpecialius hunc modum deſcribit, cujus verba Anglice adduxit *Ainſworth. Comment.* in *Exod.* xxx. *fol. m.* 129. *Accipit de tribus* (rectius de duabus ſpeciebus) 500 *ſiclos & de Calamo & Cinnamomo* 250 *atque contundit ſingula ſeorſim; deinde miſcet omnia, & macerat in aquis puris ac dulcibus, donec extrahatur omnis virtus illorum, poſtea affundit ſuper aquas olei olivæ Hin, quæ menſura duodecim Logos facit & coquit ſimul ad ignem, uſque dum exhalent aquæ & remaneat unguentum idque aſſervat in vaſe ad poſteritatem.* Oleum itaque hoc *Bezaleel* confecit, uti *celeb. D. Carpzov. in not. ad* משפט המלך *pag. m.* 68. *edit. Lipſ.* affirmat.

4. *Ab Joſia in ſpecu*] Rabbinorum ſententia erronea eſt, licet plurimi hoc ſtatuant. Sic *Maſſech. Jom. cap.* v. *Maſſech. Horajoth. Maſſech. Schekalim c.* vi. *fol.* 9. *col.* 4. *Edit. Venet.* qui omnes uno quaſi ore confitentur *Joſiam* oleum unctionis in ſpecu abſcondidiſſe. Expreſſe *Abarbanel* citante *celeb. Friſchmuth.* de oleo unctionis agit in *commentario ſuper Thorah ad Paraſh.* vid. diſſ. *quo arca fœderis pervenerit? pag. m.* 14. *edit. Jenenſ.* Verum neceſſitas nulla cogit, ut affirmemus hanc Rabbinorum ſententiam ex tripode quaſi dictam eſſe, cum plane argumenta fundamento lubrico nitantur; nec quicquam è loco 2 *Chron.* xxxv. probari poſſe de ſpecu oſtendit prælaudatus *Friſchmuth*, qui in ſequentibus §. opiniones lubricas examinavit & planè rejecit.

5. *Sine unctione*] Quia ob defectum olei unctionis, Unctio inauguralis fieri non poterat, veſtibus tantum Pontificialibus inauguratio peragebatur. Sic docet *Gloſſa Talmud. in tit.* מגלה. *Veſtitu inſignes ſunt Pontifices, qui in templo ſecundo miniſtrarunt & etiam in primo ante mortem Joſiæ & poſtea; quoniam abſconditus eſt Lecythus olei unctionis.* Et *Maimonid. Kel. Mikd. l.* 11. בבית שני שלא היה שם שמן המשחה היה כהן גדול מתרבה בלבישת בגדים בלבד שהיה לובש בגדי כהונה גדולה: i. e. *In domo ſecunda, quoniam ibi non fuit oleum*

est. Satis enim fuit, solo vestitu eos inaugurari. Vestiendi autem modus[6] ejusmodi fuit, qualem Talmudici descripsere in tractatu, qui Massechta Joma dicitur, in capite primo. Amicula octo erant[7], quibus Pontifex per dies septem continuos mane quidem induebatur, vesperi autem exuebatur; totidemque per dies fieri unctio solita fuit, antequam amissum oleum esset. In Massechta Horaiot, in capite ultimo, traditum est, nullam fuisse differentiam inter pontificem, cujus consecratio unctione fiebat, atque inter eum, qui solo ami-

oleum sacrum, Sacerdos M. inaugurabatur vestibus tantum, debebat enim vestiri vestibus Sacerdotis Magni. Hucque maxime spectat, quod in *Glossa Talmudic. ad tit.* מכות *c.* III. *p.* II. legitur: *Sacerdos M. alius fuit unctus oleo unctionis, sicuti sunt omnes Sacerdotes Magni, qui vixerunt ante tempora Josiæ. Et alius S. M. fuit insignis vestitu; Atque sunt, qui ministrarunt à tempore Josiæ & deinceps. Quoniam absconderunt oleum Unctionis, uti dictum est in Horajoth c.* III. *p.* II. *Et amplius non uncti sunt Sacerdotes, neque dijudicari poterat S. M. nisi ex pluralitate vestium, ministrans enim octo vestibus indutus.* Hinc *Jonathan Hasmonæus* Pontifex designatus, Archieraticam stolam seu habitum Pontificium induit in festo σκηνοπηγίας seu Tabernaculorum, consecrationis suæ ritu usus, ut habetur 1. *Maccab.* x. 21. & apud *Joseph. lib.* XIII. *Antiquit. c.* v. Ac cum *Agrippa* Rex Pontificatum denuò *Jonathæ Anani* F. reddere volebat, ἅπαξ inquit ille renuens, semel mihi sacrum illum amictum sumsisse satis est.

6. *Vestiendi modus*] Hunc optime descripserunt *celeber. Braunius in tract. erudito de vestitu Sacerdotum Hebr. edit. Amstel.* 1680. *pag. m.* 521. *seq. lib.* II. *cap.* XXIII. Cl. *Johan. Frischmuth. in dissert. de re vestiar. Summi Pontif. Jen. habita* 1669. *Scheringham. in not. ad Cod. Jom. cap.* VII. *pag. m.* 87. *edit. Franequer.* D. *Quensted. in antiq. Bibl.*

7. *Octo erant*] *Legimus in codice Joma cap.* III. §. 4. Sacerdotes adduxisse vestes aureas, ubi ex mente Scheringhamii in *notis pag. m.* 28. Octo vestes aureæ intelliguntur. Et *cap.* VII. *pag.* 85. §. 5. dicitur: Sacerdos magnus in octo vestibus ministravit, intellige de ministeriis in Sanctuario peractis, uti refert *Johann. Henric. Otho in Lexico Rabbino-Philolog. pag. m.* 544. *edit. Genev.* Unde R. *Levi Barsel. in Paras. Tsav.* scribit: Et in omnibus octo ministerium obiit, quod exterius peragebatur, quod verò interius præstitit, non nisi lineis vestibus peractum est: (vid. *celeb. Braun. de vestit. Sacerdot. lib.* II.) & postquam in illis uno die expiationis administrasset, nunquam iterum in illis ministravit. Octo hæ vestes, quibus Summus Sacerdos ordinarie Sacris interfuit, vocantur aureæ, non quod singulis aurum intextum esset, sed quod cæteris ornatiores & splendidiores fuerint: vid. *Godwin de ritibus Judaic. lib.* I. *cap.* v. *Frischmuth de re vest. Pontif.* Hinc *Maimonid. in Hil. Kele Hammikdash cap.* VIII. *Vestes aureæ vestes sunt Sacerdotis magni, & ipsæ octo sunt, quatuor communes gregario Sacerdoti &c.*

amictu initiatus erat, nisi quod is, qui unctus esset, mactare numini juvencum lege jubebatur, si ita deliquisset, ut unius culpa peccatum ab omnibus esset. Hac necessitate solutus fuit, qui sine unguento erat vestibus inauguratus: cæteris autem rebus omnibus ambo pares fuêre. De juvenci mactatione quod observarunt Talmudici, erutum est ex Levitici capite IV. Summam verò eorum omnium, quæ ad initiationem pertinere diximus, complexus est illis verbis maximus Rabbinus Ægyptius in capite IV. in Halacha Cele Hammikdasch. ממנין כהן גדול הוא ראש לכל הכהנים ומושחין אותו בשמן המשחה ומלבישין אותו בגדי כהונה גדולה: ואם אין שם שמן המשחה מרבין אותו בגדי כהונה נדולה בלבד. כשם שמתרבה בשמן המשחה כך מתרבה בבגדים: כיצד מרבים אותו בבגדים. לובש שמנה בגדים ופושטן וחוזר ולוסשן למחר שבעה ימים יום אחר יום וכשם שריבוי בגדים שבעת כך משיחה בשמן שבעה יום אחר יום: Sequitur dein illud, paucis interjectis, אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדי' אלא פר שמביא כהן המשוח אם שגג באחד מן המצו' שחייב עליהן חטא Non libet nobis, hæc vertendo, tempus atque operam conterere, propterea quòd eorum sententia jam relata à nobis abunde suprà est.

Cap. VIII.

Sacerdotum stationes, & ἐφημερίαι. Qui judicaverint de vitiis sacerdotum. Damnati sacerdotes qua conditione fuerint. Lignile. Antigoni in Hyrcanum facinus.

Cum hactenus de Pontifice maximo, qui sacerdotum princeps erat, dixerimus, plane fieri in tantâ rerum vicinitate nequiit, quin multa attingeremus quoque, quæ ad ipsos sacerdotes, atque ad munia eorum pertinent. Quæ profectò iterare nunc propositum nobis non est. Fuêre sacerdotes ex Levitis selecti, uti oblationes & sacrificia facerent: eorumque erant VIII stationes à Mose[1] constitu-

1. *Octo à Mose*] Ita Rabbini & cum illis multi Christianorum Doctorum, uti *Johan. Henric. Otho in Lexico-Philolog. pag. m.* 533. affirmat. Recepta est opinio, inquit, ordines Sacerdotum primum à Mose constitutos ipsumque

tutæ: è quibus quatuor ab Eleazare, totidemque ab Ithamaro gentem suam deduxêre. Postea summus rex David [2] stationes hujusmodi viginti & quatuor fecit, ut ex Eleazari posteritate sexdecim, ex Ithamari octo essent: quas omnes Flavius Josephus incolumes [3] usque

que quatuor sumsisse ex filiis Eleazaris & quatuor ex prosapia Ithamaris. Cui adstipulatur D. *Quensted. in antiquit. bibl. pag. m.* 39. Hos secutus *Cunæus* noster. Fusius hæc tractat Cl. *Johann. Selden. de success. in Pontif. l.* 1. *c.* 1. ubi adducit, quosdam tradere, Mosen in Octo, alios in sedecim, ut singulæ familiæ distribuerentur, divisisse. Sed plures sunt qui in octo statuunt. Diversimode rem enarrant *Talmudici in Taanith. f.* 27. 1. *Rabb* dicebat, Mosen Israelitis ordinasse octo custodias. Sed statim illa traditio aliter recensetur. In hac igitur Rabbinorum ambiguitate pro certo quid affirmare non possumus, cum Scriptura taceat. vid. plur. *Rev. D. Maji dissert. de Ephemer. pag.* 9. §. 6. Conf. celeb. *Mauritii tr. de Sort. p.* 297.

2. *David* XXIV.] Liquidior res est distributio classium sacrarum à *Davide* facta, utpote satis aperte in historia S. consignata 1. *Paral.* XXIV, XXV. 4, 5. Succincte etiam *Carol. Sigonius de Republ. Hebr. lib.* V. *c.* III. totam rem complectitur. vide vero si plura petis *Selden. l. c. celeber. D. Wagenseil. Sot. pag.* 944. *D. Quensted. in antiq. bibl. pag. m.* 39. *Lightfoot. hor. Talmud.* & *celeb. D. Majum.* Hic ordo à Davide constitutus permansit ad tempora combusti templi primi per secula quatuor & dimidium. vid. Cl. *Mauritii tract. de Sortit. Veter. Hebr. pag.* 278.

3. *Incolumes*] Sunt qui dicant *classes* has incolumes mansisse uti *Josephus*, licet numerus à Davide institutus in captivitate Babylonica ruptus esset, veluti doctus *Lightfoot ex Talmud. Hier. Thosaphot ad Taanith.* refert; attamen ab *Esra* numerum hunc restitutum. Qui dicunt Esram hoc præstitisse, ut omnes ordines secundum nomina & numeros suos ad pristinas familias & classes redierint, producunt potissimum locum *Luc.* 1. 5. ubi *Zachariæ* ex ordine & classe *Abiæ* dicitur fuisse, quæ octava: Confer. 1. *Paral.* XXIV. 2. *Paral.* XXIII. 8. *Esr.* VI. *Nehem.* XII. ubi ordinem à *Mose* & *Davide* restauratam legimus. Accedit testimonium *Josephi* qui *l.* VII. *c.* II. expresse ait: καὶ διαμένει οὗτος ὁ μερισμὸς ἄχρι τῆς σήμερον ἡμέρας, &c. distributionem à Davide factam intelligens. Idem *Josephus* alibi meminit familiæ seu classis Jojaribh omnium ut vidimus primæ: nam in vita sua se oriundum gloriatur ex familia omnium præcipua & prima: Similiter *lib.* XII. *antiq. c.* VII. *ex Jojaribh* scribit fuisse *Matthatiam*, Assamonæi nepotem, quod & *lib.* 1. *Maccab. c.* II, 1. *cap.* XIV. 29. legitur. Talmudici quoque templi primi & secundi vastationem contigisse scribunt, cum classis *Jojaribh* administraret. Quibus vestigiis insistentes *Joseph. Scaliger*, *Carol. Sigon.* & clarissimi alii viri, eundem ordinem fuisse ἐφημερίδων templi secundi asseverant, & celeb. *D. Wagenseil. in Sota* hoc tanquam certum positum sibi sumit, non falli Scaligerum

&

que ad Jerosolymæ eversionem fuisse prodit, nunquam ut permixta earum successio sit. Quod tamen verum est, si ab Encæniis Maccabæi[4] per insequentia tempora retrò descenderis. Atque id profectò vel sic etiam incredibile ferme est in tanta rerum Judaicarum sursum ac deorsum euntium mutatione. Sed penes autorem fides esto. Istæ viginti quatuor classes per vices suas singulæ Jerosolymam veniebant,

& Calvisium, classes sacras ita statuendo, ut inde ceu ex principio liquido ad tempus nativitatis salvificæ concludant. Vid. etiam *Drus. ad Luc.* 1.

4. *Ab Encaniis Maccabæi*] Huic sententiæ allatæ non suffragatur hoc loco *Cunæus* in verbis adductis. In quibus *Cunæus* de nunquam interrupto successionis & administrationis ordine dubitat, non negat ordinem ipsum xxiv. classium à *Davide* constitutum ab Esra autem restitutum. *Clariss. Seldenus* ordinem eundem in iisdem familiis, templi secundi temporibus permansisse adeò negat, ut miretur id asserentium confidentiam *lib.* 1. *de success. in Pontif. c.* 1. *&* xi. Confirmat suam sententiam ex *Nehem.* xi, 10. & xii, 1. luculentius firmat ex *Talmud. Hierosolym.* Fatemur quidem, si *Esræ* & *Nehemiæ* capita diligentius investigentur, non omnes familias xxiv. adscendisse è Babylone, nec omnes potuisse tuto asserere, ex quanam familia originem trahant; sed primitus modò quatuor familiæ reduces accesserunt. Hæ cum iis omnibus, qui simul adscenderunt in xxiv. classes disponebantur, quæ recensentur *Nehem.* xii. Verum hi quidem fuerunt Principes & capita familiarum Sacerdotalium, sed non nomina classium seu ordinum xxiv. quæ ἐφημερίαι dicuntur, quia *Paschur*, *Charim*, & *Immer* hic prorsus non memorantur, quæ tamen familiarum sacrarum primariæ secundum *Talmud. Jedajah* contra bis extat. Cum ergò in Sacra historia non exprimantur ordines xxiv. suis nominibus, aliunde, si potest fieri, illi erunt eruendi & nominibus certis notandi: quod vix nisi à *Talmude* sperandum: In utroque autem Babylonico & Hierosolymitano unanimiter refertur, classes Sacerdotales *Esræ* tempore primo constitisse ex quatuor Principibus *Jedajah*, *Charim*, *Paschur* *&* *Immer*, deinde ex se fecisse xxiv. classes, sic *Talm. Bab. in Taanith.* f. 27, 1, 2. *&* *Erach. fol.* 12, 2. de modo & ratione videndi sunt *Cl. Lightfoot.* & *Mauritii de Sort. vet. Hebr. pag.* 306. celeb. *D. Maji dissert. de Ephemer. pag.* 32, 33. Et ut brevibus nos expediamus, dicimus: *Esram* ordinem xxiv. classium ad exemplum classium Davidis innovasse, ita, ut quamvis nesciret, qui Sacerdotes reduces ex captivitate, & ad quam classem veterem pertinerent, retinuisse autem & numerum & nomina & ordinem veterum classium, uti pluribus demonstrarunt celeb. D. *Majus*, *Mauritius*, *Lightfoot*, & inter hos maximè celeberrimus *Wagenseil. in Sota.* Ex quibus colligimus classem Jehojaribh templi primi fuisse eandem, quæ templi secundi saltem nominetenus; quod ex eo magis firmatur, quia Josephus attestatur, hanc distributionem à Davide factam permansisse ad sua usque i. e. templi secundi vastati tempora.

bant, & in templo hebdomadam unam [5] sacris operabantur. Itaque post centesimum & sexagesimum octavum diem cuique stationi suus ordo rebibat: nisi quod per tria celeberrima festa, quæ Judæi רגלים appellant, fas fuit omnibus stationibus simul in templo sacra obire, illâ præscriptione, ut votivas spontaneasque hostias, & jugia sacrificia ii duntaxat curarent, quorum functio tunc in orbem recurrebat. Hæ sunt stationes illæ, quas D. Lucas, de Zacharia cum loquitur, ἐφημερίας [6] appellat. Quæ omnia divinè pertractavit vir illustris Josephus Scaliger in Isagogicis Canonibus, quos in Eusebium publicavit. Itaque in his operam non ponemus. Multò enim satius nobis est illa exequi potissimum, quæ prætermissa ab aliis, aut certè tradita incuriose sunt: idque jam secuti ab initio sumus. In tractatu Talmudico, quem Massechta Middoth appellant, traditum est, potestatem & jurisdictionem senatorum, qui adscripti in magnum synedrium erant, sitam præcipuè in hoc fuisse, quod in parte templi, quæ Gazith dicta est, judices de sacerdotibus [7] sedebant, qui-

5. *Hebdomadam unam*] Cum classium fuerint XXIV. & quælibet semper septimanam unam, a Sabbatho ad Sabbathum administrarit, teste *Maimonid. in Hil. Kel. Hammikdasch cap.* IV. §. 4. Adscendebant Hierosolyma ad ministerium sacrum classes singulæ Sabbatis singulis: à die Sabbathi ad diem Sabbathi permutabant vices suas, ita ut una ἐφημερία functione sua peracta, exiret, & sequens eam ordine ingrederetur: donec in orbem redierit totus sacer ordo; tot ergo hebdomades ponendæ sunt, quot erant classes Sacerdotum. Ita ut post CLXVIII dies vel XXIV. septimanas cuique stationi suus ordo rediret. vid. Cl. D. *Quenfted. in antiq. Bibl. pag.* 40. *D. Maji differt. de Ephemer. pag.* 40. & *pag.* 36. ubi fuse.

6. *ἐφημερίας appellat*] Notum est Ephemeriam origine Græcam esse, ortam à particala ἐπὶ inflexa ob sequentem in voce ἡμέρα vocalem & Spiritum asperum, in ἐφ' & ἡμέρα dies, & sic vi vocis nihil aliud significat, quàm id quod fit in die. Hinc Ἐφημέριος unicum diem durans, à quo ἐφήμερος quotidianus, unde ἐφημέροι unius diei homines. Et ἐφημερία quod notante Erasmo idem ac certa & præscripta classis. Sic & hoc loco voce ἐφημερία significantur vices & classes, non quidem strictè unius diei, sed totius septimanæ. Erudite itaque de hac voce egerunt plur. *Rev. D. Majus in sæpe laudata differt. de Ephemer. pag.* 5, 6, 7. *Quenfted. antiq. bibl. pag.* 40. *conf. Sigon. not.* quos evolvere autores velit Lector, qui plura scire de hac re cupit.

7. *Judices de Sacerdotibus*] Modus inaugurationis & admissionis Sacerdotum ad omnes partes cultus talis erat. Synedrium Magnum singulis diebus sedens in conclave Gazith judicabat de Sacerdotibus, qui ad legitimam ætatem pertigerant, an ex legiti-

quibus familiæ & generis mota controversia est: qui, siquidem causâ cecidissent, vestibus induti nigris, atque exauctorati, cum ignominiâ ex atrio excessêre: sin vicissent, albati[8] per hominum ora se extulerunt, atque è vestigio munus sacrum cum collegis administrarunt. In capite secundo ejusdem tractatus Talmudici scriptum est, cognovisse etiam eosdem senatores de vitiis, morbisque[9], queis ad-

gitima prosapia, & ita an admittendi ad cultum essent nec ne. (Nam nemo rite Sacerdotio fungi poterat, nisi *Aarone* ortus. Alii omnes hoc in munere à Judæis זרים extranei dici solent.) Si probarunt, se legitime natos esse, (de Sacerdotum matribus legitimis vid. *Kidduschin c.* 4, 5. Generalem de illis hunc habuerunt Canonem: Ne inquiratur ulterius, si pater ejus conscriptus fuit in Catalogo Jaschanæ Zipporiensis: ille Jeschana enim accuratam Genealogiam conscripserat.) Si aliquis perfectè non poterat probare, se ex stirpe Sacerdotali natum esse, induebatur vestimento nigro & obvolvebatur velo nigro & ita pullatus dimittebatur, nec unquam reverti poterat. vid. *Braun. de vestit. Sacerdot. Hebr. lib.* 2. *cap.* XXVI. *pag.* 901. Hinc generis totius Sacerdotalis census aliquoties habiti. *Ezr.* II. 61, 62, 63. Hinc, quod docet *Moses Ægyptius in Biath Hammikdasch c.* XXVI. cujusque familia explorata, priusquam in Sacerdotium coöptaretur. Verba ejus latina recenset *Outram. in lib. de Sacrif. pag. m.* 62. *edit. Amstel.* hoc modo: *Senatus Magnus in Conclavi lapidum cæsorum sedet, idque negotii, præsertim quotidiani, habet, ut de Sacerdotum familiis vitiisque judicet. Sacerdos quisque, cujus familia à Sacerdotio aliena reperta est, pullam sibi vestem induens, pulloque velo caput obnubens, è Sanctuario mox egreditur.*

8. *Albati*] Eadem confirmat *Moses Ægyptius l. c.* his verbis: Cujus autem & familia legitima & corpus integrum judicatur, is, albas continuò vestes induens, abit, & cum fratribus suis ejusdem familiæ Sacerdotibus, ministrat. conf. celeb. *Braun. de vestit. Sacerd. Hebr. lib.* II. *cap.* XXVI. *pag.* 901. *Johann. Henric. Otho in Lexic. Rabbino-Philolog. pag.* 534, 535. *edit. Genev. Henric. Ainsworth. Comment. in Levit.* XXI. ℣. 24. *fol.* 130. *edit. Londin.*

9. *De vitiis morbisque*] Explicitè in S. Scriptura *Levit.* XXI, 17. asseritur, quod Sacerdos vitio notatus non potuerit fungi Sacerdotio. Pro vitiis autem in Sacerdotio apud Judæos haberi solent non hæc solummodo, quæ hac in lege enumerantur, sed & alia his similia, qualia *Maimonides in Biath Hammikdasch. c.* VIII. centum & quadraginta numerat. conf. D. *Quensted. Antiq. Bibl. pag. m.* 33. *seq. Ainsworth. comment. in Levit.* XXI, *fol.* 128, 129. *edit. Londin.* Quæ verò in lege exponuntur, reliquorum exempla fuisse statuunt, quemadmodum idem Maimonides docuit *tr. cit. c.* VI. Sacerdotes vitiant non tantum maculæ in lege scriptæ, sed & aliæ quæcunque in corpore apparent. Quia dictum est in lege *Levit.* XXI, 22. Omnis qui habuerit maculam. Maculæ autem in lege expositæ pro reliquarum exemplis proponuntur.

adfecti sacerdotes, tanquam mali ominis res, ex legis edicto reprobabantur. Ii damnati, deinceps in parte templi degebant, quæ לשכת העצים[10] dicta est, quasi tu *lignile* appelles; atque illic ligna findebant, quæ in altari struerentur. Etsi autem mulctati sacerdotio erant, tamen nihilominus illis jus fuit cum sacerdotibus ejus stationis, in quâ ipsi fuerant, adhuc de sacris epulari. Atque id proditum etiam à Flavio Josepho est, in libro v. *ἁλώσεως*, in capite xv. Porro, quæ ex Talmud * jam diximus, relata etiam à Maimonide sunt iis verbis, quæ subjecimus. בית דין הגדול היו יושבין בלשכת הגזית ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהונה ובודקין הכהנים ביוחסין ובמומים: כל כהן שנמצא פסול ביחוסו לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא מן העזרה: וכל מי שנמצא שלם וכשר לובש לבנים. ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים: מי שנמצא כשר ביחוסו ונמצא בו מום יושב בלשכת העצים ומתלע· עצים למערכה וחולק בקדשים עם אנשי בית אב שלו ואוכל: Horum sententia plana ex supra dictis est, ut opus versione non sit. Neque verò sacerdotes solos, sed etiam pontifices corpore esse integerrimo lex jussit. Utique apud Flavium Antigonus Hyrcanum captum utrisque auribus truncat[11]. Ita provisum abunde

* *In Hal. Biath Hammikdasch. cap.* VI.

10. לשכת העצים] Qui vero sufficienter probassent legitimum suum ortum & tamen aliquo laborarent vitio, relegebantur ad Conclave lignorum, ut finderent: hique etiam adhibebantur ut ligna à vermibus purgarent. Audiamus hic *Maimonid.* in *Biath. Hammikdasch. c.* VI. ita scribentem: Qui legitima familia ortus judicatur, corporis tamen vitio notatus, is in conclavi lignorum sedet, lignaque omnia verminosa, ne ad aram ferantur, à reliquis separat. Sacris tamen cum paterna sua familia vescitur. Quippe de quo illud dictum est, Panem Dei sui, tum de sacris sacerrimis tum de sacris commedet. *Levit.* XXI, 22. vid. *Ainsworth. commentar. in Levit. fol.* 129, qui ex *Maimonide* τὸ findere addit: *and did cleave wood for to lay on the altar.* & ita differebat vitio notatus ab impuro, quod edere posset Sacrum.

11. *Captum utrisque auribus truncat*] Jure judaico Pontificatus honore arcebatur non solum mutilatus, sed etiam filius captivæ, ut observat *Johann. Drusius observat. lib.* V. c. 11. De mutilato res certa est; Sic *Antigonus* Rex ut prodit Josephus antiq. lib. 1. c. 11. cum Hyrcano Pontificatum abrogasset, nasum præsecuit, ut mutilato corpore illi spem recuperandi honoris, atque adeo etiam facultatem

de fuit, ne fungi in posterum sacratissimo honore posset: atque id monere eum amici non destiterunt, cum ex Parthia Judæam stolido consilio repetebat, ut illic Herodis ope pristinum teneret statum dignitatis. Res poscere videbatur, ut diceremus, quæ jura connubiorum posita sacerdotibus sint, deque sortitione [12], quæ singulis munia functionis suæ quotidie, vicesque assignabat: tum, quibus gradibus distincti fuerint, ut alii קתיקולין, pars אמרכלין, quidam גזברין dicerentur, cæteri autem numerus & plebs essent: sed hæc, cum de Pontifice ageremus, indicata à nobis in transcursu sunt. Atque etiam illic de indumentis quatuor diximus, quæ communia illis cum Pontifice maximo erant. Propria enim non habuêre. Quare hæc omittimus.

tem adimeret. De filio *captivæ* idem probat *Drusius* ex *Joseph. Antiq. hist. lib.* XIII, ubi hæc habentur verba de *Hyrcano:* Quoniam sub Antiocho Epiphane Rege, mater tua captiva & interfecta fuit; propterea non decet te ingredi Sanctum Sanctorum.

12. *Deque Sortitione*] Utique autor noster sortitionem Ephemer non sicco silentii pede transire debuisset, quæ valde in illis necessaria erat. Quoties enim classes conveniebant & munia subibant, sorte eligebantur. Sortiri ergo inter se sunt Sacerdotes, quis stato tempore ligna ad incendenda sacrificia, aut alios ignes in Sanctuario fovendos, afferret, finderet in domo lignorum, de qua vide *Jom.* templo inferret accenderet. Munus suffimenti faciendi per sortem destinatum esse notum. De quibus consulendus est plur. *Rever. Mauritii Fautor noster æstumatissimus in tract. elegant. de sortitione veter. Hebr. à pag.* 312, ad *pag.* 327. *edit. Basil.* Quare in *Codic. Tamid. cap.* III. Præfectus dicebat: Venite & Sortimini. Docetur etiam in *Joma quatuor fuisse sortes in* domo Sanctuarii, quarum prima de decineratione altaris exterioris, altera de mactatione, tertia de suffitu adolendo, quarta de adferendis frustis. *vid. Cl. Michael. Arnoldi annot. ad cit. Cod. edit. Franequer.* 168. *ad cap.* III.

Cap. IX.

Sacerdotes Levitasque fuiße partem quandam magni concilii Sanhedrin. Negotia regia atque civilia publice Levitis commissa. Virtutum insignis imago in illis. Accessisse eos ad meliorem partem, atque ad æquiorem causam, cum scissa olim divisaque Hebræorum respublica fuit. Quantopere degeneraverint mox à recta indole, atque à veteri in-

tegritate. Summum reipublicæ regimen occupatum ab illis, atque immodeste usurpatum.

Ait Maimonides in Halacha Sanhedrin, in capite primo, Levitas sacerdotesque in eum senatum lectos[1] fuisse, qui Jerosolymæ supremus erat, & LXXI. viris[2] constabat, in quem adscripti etiam primores cæterorum Israëlitarum erant. Ex quo fit professò ut non sacra[3] duntaxat curasse, sed judicia exercuisse etiam civilia[4], & cum principe, aut summo populi ductore consultavisse[5] de summâ

1. *Levitas in Senatum lectos*] Verisimile est Levitas etiam ad subsellia judicum electos fuisse & quidem in Synedrium magnum Hierosolymitanum; & ut videtur aliis fuisse prælatos; tum quia Deus illis hoc demandaverat officii, ut Legum cognitione ad jus dicendum instructi essent, tum quia verisimile videtur, illos cæteris Israelitis passim fuisse doctiores, atque ideo habitos aptiores ad ejusmodi munus exercendum. Nec tamen arbitramur, aliis Israelitis, si de eorum constaret aptitudine viam perveniendi ad hanc dignitatem esse præclusam; sed ut diximus*, aptitudinis causa *Levitas* aliis Israelitis ut plurimum prælatos esse existimamus, primis præsertim Reipubl. temporibus. vid. de his D. *Quensted. antiq. Bibl. pag. m.* 37. qui fuse de his egit. Cl. *M. Conrad. Riesch. de potestate Synedr. M. edit. Jen.* 1686. *pag.* 10. §. 5.

2. LXXI *viris*] Recte hic autor dicit Synedrium Magnum constitisse LXXI viris, non LXXII. uti communem errorem errat *Baron. Tom.* I. *Annal. ad ann.* 31, §. 10. & cum eo *Menoch. de Republ. Hebr. Cornel. à Lapide* aliique maxime ex Pontificiis. confer. huc *annot. ad Sot. celeber. Wagenseil. pag. m.* 15. *Joh. Henric. Othon. Lexic. Philolog. pag. m.* 628.

3. *Ut non sacra tantum*] Cl. *Campegi Vitringa in lib. de Synagog. vet.* & *nova edit. Franequer. pag. m.* 158. *part.* 1. ex Talmudistis probat, quod Synedrium omne proprium habuerit auditorium in quo legem divinam explicuerit.

4. *Judicia civilia*] Si judicium tempore Mosis, constans ex Levitis intelligit, quod planè juxta B. *Hermann. Conringium de Republ. Hebræorum* diversum ab hoc, quod posterioribus temporibus & post captivitatem Babylonicam fuit introductum & constitutum. In priore Levitæ, teste celeberrimo *Campegi Vitringa de Synagog. veter. & nov. pag. m.* 371 *edit. Franequer.* jus dicebant, & hoc munus ipsis adscribitur stylo Hebraico מורה, quia, qui jus dicebant, leges dubias & obscuriores debebant interpretari. De posteriori Synedrio, cui prius originem forte dedit, re vera tamen ab institutis Synedrium primum absfuit, uti probat cit. *Conring.* §. 36. Id affirmare haud licet, cum potestas ipsius restricta fuerit. vid. D. *Quensted. antiq. Bibl. de Synedrio magno. pag.* 41. Cl. M. *Conrad. Riesch. dissert.* de potestate Synedrii magni tempore Christi mutata *edit. Jenens.* 1686.

5. *Consultavisse*] Hic iterum Cunæus

mâ republicâ quosdam Levitarum sacerdotumque appareat. Magnum enim senatum Sanhedrin rex indicebat[6], princepsve, aut quocunque alio nomine appellandus fuit, qui statum publicum tuebatur. Atque hoc est, quod inter Mosis instituta Flavius Josephus posuit, *πρασσέτω δὲ μηδὲν ὁ βασιλεὺς δίχα τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῆς τῶν γερουσιαστῶν γνώμης. Nihil agat rex*[7], *nisi de Pontificis & senatorum sententia.* Neque id nos miramur in illo regno, quod ipse Deus, ut sæpe diximus, sacerdotale ap-

næus noster errat, cum literis tradit, Synedrium cum summo populi Ductore vel Principe consultavisse, quod verisimile non videtur. Nam si tempore Mosis consideramus, planè non constat, Mosen Synedriales in consilium vocasse. Si deinceps tempore judicum; quis affirmabit hoc, cum Synedrium de quo *Cunæus* noster agit, non fuerit. Ipsi enim judicarunt difficillima quæque, & tamen non legimus præsentibus Synedrialibus. Nec post Captivitatem Babylonicam usque ad tempora Christi evinci potest, Synedrium cum Regibus & Præsidibus Romanis consultasse, ut ut Cl. *Ostermannus in differt. de consultat.* probare conetur. Figmenta itaque Rabbinorum sunt, qui Majestatem his deprimere ausi sunt. vid. *annot. doctiss. Carpzov. ad Schickardi* משפט המלך *pag. m.* 142. *edit. Lips.*

6. *Rex indicebat*] Antiquitus forum indicere dicitur Magistratus in provinciis, cum & locum & tempus designat, quo causæ in conventu agantur. Virgil.

Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.

Ubi *Servius*, i. e. tempus & locum designat agendorum negotiorum, qui conventus vocatur. Indicit autem verbum juris est, & significat etiam jubere. Rectè itaque in his verbis statuit, jus convocandi Synedrium seu Sanhedrin pertinuisse ad Hebræorum Reges. Jam autem convocatio conciliorum rectè ab ipso fieri, penes quem summa est in populo potestas. Hinc facile conclusio formari poterit, quod penes Reges Hebræorum jus indicendi seu convocandi Senatum seu Concilium magnum fuerit, quia penes Reges Hebræorum erat summa & solutissima potestas, & nulli nisi Deo obnoxia. uti pluribus demonstrarunt *B. Herman. Conring. in differt. de Republ. Hebr. edit. Helmstad.* 1648. *D. Quensted. in antiqUit. Bibl. de regib. Hebr. pag. m.* 18. conferatur etiam huc differt. prælaudat. *Conringi. de Conciliis & circa ea summæ potestatis autoritate edit. Helmst.* 1650. §. 8. 9. ibi benevolus Lector reperiet materiam hanc ex probatis Scriptoribus probatam, & jus ab Imperatoribus hoc exercitatum fuisse.

7. *Nihil agat Rex*] Hîc sane Cl. Cunæus sibi non constat. In præcedentibus verum statuerat, jam autem opinione Josephi falsa deceptus planè contrarium statuit, quod scil. *Rex Hebræorum nihil agere potuerit, nisi de Pontificis & Senatorum sententia.* Et ita cum aliis partes Hebræorum Doctorum defendit, uti etiam Cl. *Schickardus de jure Regio cap.* I. *Theor.* 2. *cap.* 2. *Theor.* VII. & *cap.* V. *Theor.* XVII. Itaque sine scriptura, imò sine ratione hi statuunt, Reges Hebræo-

appellat [8]. Sanè in secundo Chronicorum libro, in capite xix, Josaphatus rex, cum Zebadiam iis negotiis præficit, quæ ad regem, atque ad populum Judæ pertinebant, etiam satrapas Levitas [9] ei adjun-

rum Synedrio subjecisse, cum & ipse *Maimonid. in Hal. Melach.* 11. autoritatem Regis Pontificali anteponat. vid. D. *Quensted. de Regib. Hebr. pag. m.* 18.

8. *Sacerdotale appellat*] quod scil. cura omnis Sacrorum vel uni summo Sacerdoti vel Levitis à Deo commissa. Vel *Sacerdotale* regnum appellat, quod à Sacerdotibus & Levitis fuerit gestum. Verum hic prætextus vel levissimi est momenti. Primo enim consequentiæ nulla vis est, quoniam in populo Hebræorum veram Rempublicam civilem & mundanam (uti loquuntur) instituit ipsemet Deus & quædam civilia Levitis & summo Sacerdoti commisit. Ergo Sacerdotale est. Falsum est, Pontifici summo aut Levitico ordini in Republ. Hebræorum concessa fuisse jura Majestatis circa sacra. Nam utique ante institutos Reges, omnia jura Majestatis, sacra, profana fuerunt in manu unius Dei, qui sese novo exemplo istius Reipubl. semetipsum regem constituit. Illo vero tempore licuisse Sacerdoti summo vel leges circa sacra condere, vel sententiam dicere de sacris controversiis, vel plenum habuisse imperium in Levitas, in bona sacra, in cultores numinis divini, inconsulto illo *Urim* h. e. inconsulto ipso Rege Deo, ne quidem vel levissimo indicio potest probari: Contrarium prorsus loquente Sacra Scriptura. Quis dixerit autem, Sacerdotes fuisse Regum tempore meliore loco? Certe & *Saulis* & *Davidis* & *Salomonis* & *Rehabeami* & *Asæ* & *Josaphatis* & *Ezechiæ* & *Joas* Regum historiæ nos docent, reges non tantum leges circa ipsum cultum sacrum Levitis præscripsisse, verum etiam jus vitæ & necis, sacrorum nomine, non tantum in Levitas promiscuè, verum etiam ipsummet Summum Sacerdotem, denique in bonorum sacrorum administrationem plenum imperium exercuisse. Secutus hac in re *Cunæus Josephum*, qui *adversus Apionem lib.* 2. dignitati suæ Sacerdotali indulgentissimum, de præfectura Pontificia & Sacerdotali loquentem, quasi ex primaria institutione, regimen omne Sacerdotale fuisset.

9. *Satrapas Levitas*] Author noster in his & sequentibus verbis pluribus adducit, Levitas & Sacerdotes partem Synedrii magni fuisse. Non negamus quidem, hoc Josaphati Judicium partim convenire cum judicio per Mosen instituto, partim cum Synedrio: Habuisse aliquid commune, aliquid etiam diversum. Etenim in consessum hunc non tantum Sacerdotes, sed etiam Principes familiarum recipiebantur. Constat etiam, quod de sacris controversiis & dubiis majoris momenti, nec non de negotiis regiis fas illi fuerit judicare, cum Synedrii institutis convenit: non autem cum Levitico illo per Mosen instituto. Videntur etiam huic judicio duo quasi præsides præfuisse: alter in causis sacris isque Summus Sacerdos, alter in negotiis regiis, isque dux domus Judæ. Longe tamen major fuit potestas Synedrii, quam etiam hujus Sena-

jungit, qui in partem curarum veniant. Et multò ante illum maximus David Hasabiam, ejusque agnatos mille & septingentos præesse Benjaminitis, & Simeonitis, Judæisque, ac res gubernare tam divinas, quàm regias, jussit. Idemque imperium, ac planè geminam potestatem Jeriæ, agnatisque ejus bis mille & septingentis rex ille in Rubenitas, Gaditasque, & in dimidiam tribum Menassitarum dedit: cujus rei testimonium extat in primo Chronicorum libro, in capite XXVI. Atqui profectò Hasabia, & Jeria, & eorum agnati, quos Chronicorum author summos honores gessisse in republica, & fuisse ad quater mille & quadringentos ait, Levitæ erant, & nomen suum professi in ea tribu sunt, quæ sacrorum omnium custos fuit. Accedit, quod legum omnium [10], & rerum humanarum,

natus, utpote cujus limites longe alios posuerit Josaphat. Interim tamen non inficias eundum, quod *Levitæ* in judicium fuerint recepti, cum ex 2 *Chron.* cap. XIX. 6 constet, ex Levitis passim constitutos fuisse judices & שוטרים Executores, quod posterius munus præfecturæ sacræ 2 *Chron.* XIX. 11. etiam Levitis attribuitur. Et *executores Levitæ* (verba sunt Josaphati) *coram vobis sunt.* Ex quibus elucet שוטרים non tantum fuisse ministros *Judicum*, sed etiam *Præfectos*, quia non tantum sociantur judicibus, sed etiam sæpe præponuntur. Plura qui vult, legat *Fullerum*, *Seldenum*, *Coccejum*, *Wagenseil. Carpzov.* Negari igitur posse non videtur, judicia eorumque exercitium singulari quodam jure & nomine ad Levitas pertinuisse. Novimus equidem Judæos statuere, quod Levitæ secundum leges Reipubl. Judaicæ in Synedria Judicum cooptandi non sint ex ulla singulari prærogativa, quam quivis Israelitæ sapientia eminentiores. Sed fides Talmudistarum de Synedriis dudum doctissimis fuit suspecta. Verum Levitas in judices constitutos esse probamus, quia illis Deus hoc munus demandavit; quia etiam aliis doctiores & ad jus dicendum aptiores. Non tamen dicimus, quod etiam aliis Israelitis præclaris via non patuerit ad dignitatem hanc.

10. *Legum omnium*] Levitarum munus & officium fuisse, ut se præ cæteris Israelitis applicarent cognitioni Legum Mosaicarum. Utique à Deo ad id ordinati erant, ut rogantibus de lege responderent, sicuti patet ex *Deut.* XXXIII. 10. *Malach.* II. 6. qui textus ostendunt, Levitas præ cæteris Israëlitis esse debere, & illos plurimum exercitatos in voluntatis divinæ cognitione, sed etiam populum docere. Probant hoc Hebræorum Doctores, qui omnes suas consuetudines recentiores ab antiquissimis hauserunt, ut majorem authoritatem concilient. In eum itaque modum Paraphrastes *Hierosolymit.* uti in Polyglottis Anglicanis vertuntur verba: *Dividam ego tribum Simeonis, ut sint Scribæ & Doctores legis in Synagoga Jacob, tribum vero Levi distribuam ut præsint concionibus inter filios Israël.* conferatur huc celeberr. *Campeg. Vitrin-*

rum, divinarumque summam scientiam [11] suo quodam sibi jure Levitæ vindicarunt, quam in Synagogis per Judææ oppida [12] populo tradidêre: ut non immeritò omnis ingenii, eruditionisque & bonarum artium patres atque autores habiti sint. Igitur ab his pietatis virtutisque exempla petita sunt. Etenim, cum pars ceremoniis sacrisque ministrarent [13], alii in disciplinas incumberent, plurimi mune-

tringa de Synagoga veteri & nova lib. I. *part.* 2. *pag. m.* 364. ubi & aliorum doctissimorum virorum testimonia adducit. Hinc non negamus *tribui Levi* præ aliis tribubus scientiam *legis* & *officium docendi* tribui, cum expresse Scriptura doceat. Quid enim aliud per verba illa *Gen.* XLIX, 7. Et *dispergam eos per Israel*, intelligitur, quam, ut Israelitæ sæpe ad Levitas accessuri sint, illosque rogaturi, quid Juris sit & æqui. Confer. *Henric. Ainsworth. comment. in Genes. fol. m.* 165. *edit. Londin.* Quid aliud verba *Malachiæ* indicant: *Labia Sacerdotum servabunt scientiam & legem requirent ex ipsorum ore*, quàm Levitis hoc demandatum negotii, ut cognitione divinæ voluntatis instructi, consulentibus de lege responsa darent.

11. *Rerum humanarum & divinarum scientiam*] In his verbis tribuitur illis scientia legum humanarum & sacrarum, quia res civiles & sacræ apud Judæos non fuerunt distinctæ nisi in idea. Quippe Deus Rempublicam Judaicam sic formavit, ut sacra civilibus essent permixta, & civitas minimè distincta fuerit ab Ecclesia. Leges civiles & sacræ à Legislatore confunduntur & obedientia illis præstanda iisdem suadetur argumentis. Totius corporis harum Legum interpretes & vindices constituit Magistratus sedentes in cathedra Mosis, quod Levitis etiam conveniebat. Hi enim Magistratus non minus Ecclesiæ constituendæ, quàm civitatis regendæ jus potestatemque habuerunt, uti celebr. *Campeg. Vitringa* fuse docuit *pag.* 553. *in libro eruditissimo de Synagoga Veteri & Nova.* Verum hoc tantum intelligendum de Republ. Hebræorum, cum Deus ipse rex fuerit. Successu autem temporis, ubi Judæi sub aliorum Imperio vivebant, non licuit Archi-Synagogæ & Synedriis de civilibus judicare, uti variis testimoniis ad unguem demonstravit sæpe laudatus *Vitringa lib.* III. *part.* I. *pag. m.* 816, 817, 818. qui evolvatur.

12. *Per Judææ oppida*] Probabile est, quod in urbibus & societatibus se detinuerint *Levitæ*, sive ut tanquam Doctores responsa darent in casibus dubiis, sive ut fungerentur munere *judicum* inferioris subsellii. Levitæ itaque in majoribus civitatibus videntur habitasse, ut de ancipitibus & dubiis casibus judicium ferrent & minoris momenti lites dirimerent. Præceptum de Judicibus constituendis his verbis relatum est à Mose *Deut.* XVI. 18. שופטים ושוטרים *Schophtim* & *Schotrim Judices & Exactores constitues tibi in omnibus tuis portis.* Quid per has voces intelligatur, videatur *B. Barpzov. in not. ad* משפט המלך *Schikardi pag. m.* 241, 242. Interim tamen non negat Cl. *Vitringa p.* 369. *Levitas judices intelligi. Conf. annot. ad Sigon. p. m.* 487 *edit. Lugdun.*

13. *Ceremoniis sacrisque ministrarent.*] Qua-

neribus officiisque civilibus intenti reipublicæ consulerent, omnes tamen sine cupiditate vitam [14] agitabant. Dissensione verò tribuum ortâ, cum à Judæis divortium cætera gens Israëlitarum fecisset, relictis urbibus, quas inter Israëlitas habebant, eam partem amplexi sunt, quæ patrio more integra & incorrupta religionum solennia tenuit. Sed, ut nihil perpetuum est, tandem post Babylonienſe exilium, cum extructum templum secundum esset, temporum iniquitas bellorumque æstus quadam fati lege causam deposuit ad aliud schema. Primò enim pontificatum maximum gerere ii ex Levitis ausi sunt, quibus per legem illud [15] affectare non licuit. Ea quasi

Quatruplex ordo Levitarum erat (1) ministrantium, (2) Judiciorum, (3) Musicorum, (4) Ianitorum. de qua re *D. Quensted. antiquit. Bibl. pag. m.* 64. Recte autor noster refert, quod Levitarum pars ministrantium fuerit, id quod hausit ex *Num. cap.* III. v. 8. & *Num.* IV. ubi omnia servitia recensentur, quæ peragere oportuit. Tabernaculo stanti ministrabant Levitæ illud unà cum arca fœderis, vasis & instrumentis ejus, (quibus in ministerium illius utendum erat) custodiendo & circa illud excubando. Quando igitur aliò transferendum erat tabernaculum, sive in profectionibus resolutum in partes suas à Sacerdotibus. *Num.* IV, 5. per iter portabant. de quibus ministeriis longa serie egit vir doctiss. Anglus *Henricus Ainsworth. comment. in Num. fol.* 16. seq. & 20. *seq.* D. *Quensted. in antiquit. bibl. pag. m.* 60.

14. *Omnes tamen sine cupiditate vivebant*] De decimis vivebant, quas Israelitæ ipsis offerre debuerunt, quæ omnino illorum nutrimento potuissent sufficere, si Israelitæ absque fraude & dolo eas in Levitarum gratiam fideliter & constanter separassent. Sed quis nobiscum non dubitat, quin turbatis Iudaicæ Reipubl. temporibus, quibus omnis fere fervor Religionis fuit extinctus, populus sæpe hoc suum officium negligentius observaverit? quin etiam propter bella & vastationes agrorum vix observare potuerit? Quod tamen ubi accidebat, necesse erat, ut Levitæ in extremam redigerentur egestatem & inopiam, atque aliis mediis sibi de vita ac salute sua prospicerent. Hactenus semper Pontificatus in semine & posteris Aharonis fuerat & Levitæ ab hac dignitate excludebantur; Iam autem & Levitæ ex cupiditate regnandi hanc dignitatem assumserunt contra voluntatem Dei. vid. Cl. *Joh. Jacob. Schudt. compend. histor. Judaic. edit. Francof.* 1700. *pag. m.* 183. Hinc prorsus absurdus est *Jacob. Bolducius* in suo tract. de Ecclef. ante legem, quando statuit, ex aliis quoque tribubus summos Pontifices electos fuisse, quam opinionem ut erroneam refutavit D. *Georg. Mœbius in tom. select. disput. p. m.* 57. *edit. Lipf.* 1694.

15. *Quibus per legem illud affectare non licuit*] Recte differit *Cunæus* noster, quod quidam Levitarum Pontificatum affectarint, quibus non licuerit, & alludit his verbis ad *Assa*

si materies omnium malorum fuit. Fecit enim avidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates fuêre, ut in eo, quod contigerat, desinerent. Gradus à magnis ad majora factus est, &, qui insperata acceperant, spe improbiore assecuti principatum sunt. Ac tandem verò, quasi actum adhuc nihil esset, regio nomine [16] assumpto diadema capiti imposuêre. Hinc insidiæ inter eos, doli, artesque patritiæ, & nulla modestia votorum. Ex qua enim tempestate sibi pulcrum duxerunt supra rempublicam stare, qua via illuc pervenirent, dum pervenirent modò, nihil pensi habebant. Ita, qui rarissimam laudem, & nulli adhuc ordini concessam concupiverant olim, inno-

monæos seu *Machabæos*, qui ex Sacerdotali quidem familia, at non tamen primaria oriundi summum Pontificatum cum regia dignitate simul conjunxerunt. vid. *Ludov. Capelli histor. Apostol. illustrat. & histor. Judaic. ab Asmonæ. tempore ad templ. vastat. pag. m.* 92. *edit. Salmur.* 1683. Ita notanter additur: *præter legem.* Nam lex nullum ad Pontificatum adscendere permittebat, quam eum duntaxat, qui ex masculis in stirpe Aharonica esset oriundus. Adeò ut nepos ex filia ceteriqùe sequiori ita conjuncti sexu, semper, non aliter ac filiæ, dignitate arcerentur. Unde Moses Maimonid. ad illud *Num.* XVIII. 4. זר seu *alienigena* sive *extraneus* miscebitur vobis; זר seu Alienigenam pro universis illis sumit, qui ex *Aharonis* prole mascula non fuerint masculi. Verba ejus sunt in *Halach. Biath hammikdash. cap.* IX. Extraneus seu alienigena hoc loco est, quisquis non fuerit ex semine Aharonis idquo ex masculis, secundum id quod scriptum est. (*Levit.* I. 18.) & disponent filii Aharon & Levit. III. 8. adolebunt filii Aharon & non filiæ Aharon. Et *Num.* III. 10. ipsi Levitæ quoqùe extranei vocantur, ita *Chaskuni. in h. l.* scribit, quod per extraneum vel Israelita vel Levita intelligatur, vid. Angl. *Henric. Ainsworth. Comment. in Num. fol.* 16. *Whosoever is not of Aarons seed is à stranger.* Ita *Num.* XVI. 40. *fol. m.* 104. *so all Israëlites or Levites, save Aarons sonnes onely are counted strangers in this case of priesthood.* Recte ergò infert, Machabæos juxta legem non potuisse affectare Pontificatum.

16. *Regio nomine*] Ultimis fere temporibus Reipub. Hebræorum *Jonathas* & *Simeon* filii *Matathiæ* ex tribu Levi è familia Hassamonæorum, vid. Cl. *Joh. Jacob. Schudt. compend. histor. Judaic. pag.* 30. 31. primi Sacerdotium & Principatum conjunxerunt. 1 *Machab.* IX, 28. X, 20, 21. tandem *Aristobulus*, filius *Johannis Hyrcani* nepos Simonis sumpta corona, primus inter Judæos Rex & Sacerdos Summus extitit, *Joseph. l.* 13. *Antiq. Jud. c.* 18. & *lib.* 1. *de bello Judaic. c.* 2. *Egesipp. l.* 1. *de excid. Hierosol. c.* 11. inaudito huc usque inter Judæos exemplo, uti eleganter scribit laudatus *Schudt. pag. m.* 31. *Aristobulus*, qui primus Regis nomen sibi sumsit, &, quod huc usque in gente Judaica inauditum fuerat (*Melchisedech* enim Rex & Sacerdos simul *Genes.* 14. peregrinus, non ex gente Israel fuit) primus Rex & Sacerdos extitit.

innocentiam; postremò mutatis studiis omnia divina humanaque promiscua habuerunt, unius arrogantiæ superbiæque dominio. Sed de hoc etiam antè diximus.

Cap. X.

Qui fuerint Anschæ Hammaamad. Quali legatione functi sint. Sacrificia pro populo peracta. Legatos hos etiam extra Jerosolymam munus suum in synagogis obiisse. De jejuniis eorum. Cur pridie & postridie Sabbati non jejunaverint.

In Talmudis tractatu, qui Massechta Tahanajot dictus est, de iis agitur, qui à populo, aut ab universitate missi legationem publicam obibant sacrorum causâ. Cujus rei observatio, quoniam sane singularis est, neutiquam silentio prætereunda nobis videtur. Enimverò illud sancitum lege erat, ut, qui numini victimam donumve offerret, sacris præsens adstaret [1]. Quoniam vero oblationes quædam etiam totius populi nomine [2] fiebant, utique immensa illa civium mul-

1. *Sacris præsens adstaret*] Mandatum enim in lege exstat, ut omnis qui oblationem affert Domino, adstare & manus imponere ei debeat. *Levit.* I. 4. his calculum adjiciunt album Hebræorum Doctores *Maimonid. in tract. de oblat. Sacrificior. cap.* III. *Sect.* 6, 8, 9. cujus verba Anglicè versa recenset *Henric. Ainsworth. Comment. in Levit.* I. *fol. m.* 5. *edit. Londin.* Quòd scil. omnibus sacrificiis, quæ persona privata aut ex debito aut voluntarie offert, manus imponendæ sint, excepto surdo, stulto, infante, servo, muliere, cæco & peregrino. Immo tam strictè observatum fuisse asserit, ut etiam legato non permissum sit. *Neither may a messenger impose hands, for there is no imposition but by the owners; as it is written, and he shall lay his hand, not his wives hand, nor his servants, nor his messengers.* vide plur. *Outram. de Sacrific. Saubert. de Sacrif. cap.* XIX. *pag. m.* 459. *Scheringham. in not. ad Jom. pag.* 32. *edit. Franequer.* 1696. Nemo enim poterat sacrificium offerre, nisi ipsemet adesset, & oblationi adstaret, secundum Canon in *Taanith. c.* IV. & *Maimon. Kele Hammikdasch. c.* VI. Impossibile est, ut offeratur sacrificium, nisi adstet offerens.

2. *Totius populi nomine*] Erant Sacrificia pro integro populo oblata, qualia erant תמידין Sacrificia singulis diebus mane & vesperi offerenda, *Hieros. Pesachin. c.* III. quæ etiam ex publico thesauro comparabantur. *Schekal. c.* IV. At quomodo omnes Israëlitæ adesse potuissent in oblatione publicorum illorum sacrificiorum. Planè itaque necessarium fuit, ut sicuti sin-

multitudo, quæ locis urbibusque diversa habitabat, adesse ad sacram ædem nequiit. Igitur institutum à priscis vatibus[3] est, uti ex Israëlitis quidam summa integritate & religione viri deligerentur, qui legati universitatis forent, & ad oblationes, vice populi[4], adessent. Atque hos Talmudici אנשי מעמד[5] appellant, quasi crassiùs paulo vi-

singulis diebus pro toto populo sacrificia offerebantur, ut etiam illis sacrificiis quidam è populo delegati adstarent.

3. *Institutum à priscis Vatibus*] Ratio institutionis horum stationariorum redditur in *Mischna*. Sed *quomodo offerri potuit oblatio cujusvis, si ipse præsens non adstaret?* Jam verò cum sacrificium juge aliaque nonnulla offerrentur pro toto Israële, atque impossibile esset, ut totus Israel adesset, instituti sunt hi stationarii, qui vice totius Israëlis manus imponerent sacrificio juge, adessentque aliis oblationibus, quæ oblatæ sunt pro toto Israële. Et dum isti hoc præstarent Hierosolymis, qui adstarent sacrificiis fratrum. Et reliqui congregarunt se in civitates suas, & preces fuderunt pro sacrificiis fratrum suorum, ut acceptarentur, & jejunarunt & protulerunt librum legis in die jejunii. Confer. cl. *Buxtorff. Lexic. Rabbino-Talmud. fol. m.* 1622.

4. *Vice populi*] Hi viri stationarii ordinati erant (1) ad repræsentandum populum in oblatione sacrificiorum: an etiam sacrificiis jugiter oblatis manus loco populi imposuerint in controversiam vocatum fuit; nos pro negativa stamus *à Maimonid. in cap.* III. *Corban.* edocti quod sacrificiis pro tota congregatione oblatis nulla esset manus impositio, exceptis his duobus השעיר המשתלח *Hirco Emissario*, הפר העלם דבר & *juvenco oblato pro peccato ignorantiæ.* Hirco emissario manus imponebat Summus Sacerdos, Juvenco verò tres viri à Synedrio ad id delegati. vid. *Levit.* IV. 15. *Henric. Amsworth. comment. in h. l.* Habebant (2) hanc regulam, quod in publicis precibus & Lectionibus in Synagoga ad minimum decem adesse debeant, *Megillah. c.* IV. *Maim. in Tephill. cap.* II. Quantò magis in publicis actionibus templi semper honestus aliquis hominum numerus adesse debuit, ad Majestatem cultus conservandam. Officium quidem erat uniuscujusque Hierosolymæ degentis his publicis precibus & lectionibus interesse, interim timendum erat, ne si hoc inconstanti plebi simpliciter relinqueretur, ne forsan accideret, ut homines admodum rari adstarent. Consultissimum itaque visum est hos viros Stationarios ordinare, qui semper & certò adessent.

5. אנשי מעמד] Rambam ad hunc locum scribit: Viri stationis hujus fuerunt omnes Legati Israëlitarum, quorum mens & intentio tota erat occupata in cultu divino & precibus; neque ullatenus vacabant negotiis suis, sed cor & cogitatio ipsorum erat in sacrificiis. Appropinquante autem tempore Stationis seu Liturgias, tum unusquisque ex viris illius Stationis, qui prope Hierosolymam erat, in Sanctuario reperiebatur, quando oblatio offerebatur, cum Sacerdotibus & Levitis illius custodiæ: qui autem procul erant ab Hierosolyma, illi con-

viros stationarios dicas. Fuere autem classes eorum viginti quatuor[6] descriptæ, planè ut de sacerdotibus quoque, deque Levitis diximus: ductabatque singulas antecessor quispiam, quem ראש המשמר *stationis principem*[7] vocaverunt. Lex porrò posita legatis universitatis hæc fuit, ut qua septimana statio cujusque in orbem redibat, nemo quisquam tam solenne munus defugeret. Atque hercle eos quidem, qui Jerosolymæ, aut in propinquo habitabant, convenire in templum necesse fuit unà cum Levitarum sacerdotumque geminis classibus, quarum vices in eam hebdomadam inciderant. Quod si verò procul aliqui à sanctissima urbe in remotis oppidis degebant, his adempta longi itineris molestia est. Satis enim erat in synagogam istius loci convenisse eos una, atque animos cogitationesque ad ædem transmisisse[8], quæ Jerosolymæ erat. Ita publicam sacrorum caussam absentes quidem, sed eadem hora tamen, atque etiam publicè, pro-

congregabantur in Synagogis suis & orabant ac legebant, occupabanturque in cultu divino per totam illam septimanam, qua custodia illorum perdurabat in precatione, lectione & jejunio, ac legebant historiam creationis, quia perfectio existentiæ est cultus divinus &c. Conf. *Joh. Henric. Otho Lexic. Phil. p.* 612.

6. *Viginti quatuor classes*] Quemadmodum Sacerdotes in XXIV. Ephemerias seu classes dividebantur; ita etiam *Viri Stationarii*, & quæ classis Sacerdotum adscendebat ad cultum peragendum, simul etiam Ephemeria virorum Stationariorum adscendebat. *Obadias de Bartenora.* Unicuique custodiæ erat adjuncta מעמד Statio nomine Israëliticarum tribuum, quæ dividebatur in XXIV. partes. Hi mittebantur à toto Israële, ut assisterent oblationibus cum Sacerdotibus & Levitis, qui erant in illa custodia.

7. *Stationis Principem*] ראש המעמד. Singulis stationibus erat unus summus præfectus, caput stationis dictus. Unde in *Tamid. cap.* v. legitur המעמד היה מעמיד את הטמאים בשער המזרח ראש i. e. Caput Stationis seu liturgias subsistere jubebat immundos in porta Orientali. Confer. *Joh. Henric. Othon. Lexic. Philolog. pag. m.* 613.

8. *Ad ædem transmisisse*] Ritus certe antiquissimus Judæorum fuit, ut precantes faciem Hierosolymam versus, & cum illic degerent, templum versus converterent. De eo *Maimonid. hilcos tphill. c.* v. *n.* III. scribit: *Qui constitutus est extra terram Israëlis, convertat faciem suam versus eam, ubi orat. Qui degit in ea, dirigat faciem Hierosolymam versus. Qui Hierosolymæ est, versus templum. Qui in templo versus Sanctum Sanctorum.* Hoc statutum nititur Canone generali, quem habes in ritualibus *Orach Chaiim cap.* XCIV. §. I, II. ex versione celeber. *Vitringæ.* Quando quis consistit ad precandum, si sit extra terram Israëlis, convertat faciem suam versus terram Israël, & dirigat etiam animum suum versus Hierosolymam, & Sanctuarium, & Sanctum Sanctorum.

prosecuti sunt. Legatis his, dum hebdomadale munus peragebant, jejunandum quater fuit, & quidem certo tempore. Constitutus enim ad id dies Lunæ, Martisque, & Mercurii, ac Jovis est. Neque refert, Jerosolymæ in templo, an in oppidorum synagogis convenerint. Pariter enim jejunii necessitas eos tenuit. Datum tamen sabbatho id honoris est, ut pridie essent lege hac soluti: quemadmodum profectò nec postridie se macerabant, שלא יצאו מעונג שבת לצים: *ne sabbathi lætitiam mæror exciperet jejuniorum.* Ac de his quidem satis dictum est. Cætera, quæ de precibus legatorum universitatis, deque legis recitatione tradunt Talmudici, ab ipsis petantur.

Cap. XI.

De Levitis illis, quorum ministerio sacerdotes utebantur: classes eorum, & diversa munia. Nethinæi. Lex annaria de Levitis lata quando cessaverit. Levitas non itidem, ut sacerdotes, reprobatos fuisse. Quantum nefas fuerit, confundi eorum ministeria.

Sequitur ut præterea de Levitis quædam dicamus, quorum appellatio duplicem rationem habet: modò enim sic dicti communiter omnes ii sunt, qui de tribu Levitica essent, ad quos in universum ea pertinent, quæ suprà diximus in hujus libri capite IX. Interdum verò hoc nomine vocantur, qui in urbe Jerosolyma per vices sacrum ministerium subibant, quod erat longè à sacerdotum functionibus diversum. De qua re breviter dicendum nobis hîc est, ne eam partem non attigisse videamur. Igitur Levitarum horum munus fuit sacerdotibus ministrare [1], eaque obire, quæ ignobilioris operæ erant.

1. *Sacerdotibus ministrare*] Quod Levitæ Sacerdotibus in sacrificando & recipiendis decimis ministraverint testatur Scriptura S. *Num.* III. 6, 7, 8. de quibus fuse & longa serie egerunt D. *Quensted. in antiq. bibl. pag. m.* 62, 63, 64. *Henric. Ainsworth. Comment. in Num.* Observandum hîc obiter; *pelle nudare holocausta* Sacerdotum erat, ut colligitur ex *Levit.* I, 6. & VII, 8. Tempore verò *Ezechiæ* & *Josiæ* propter paucitatem Sacerdotum & victimarum multitudinem Levitæ hoc oneris subierunt, & vice Sacerdotum pel-

rant. Planè enim, quod Romanis inter sacra atque in templis victimarii, popæque [2], & æditui, ac præciæ, tibicinesque præstitêre, id Judæorum mos, lexque Levitis demandaverat, non omnibus hercle, sed iis duntaxat, qui progenitore Levi sati, genus tamen suum ab Aharone non traxerunt. Etsi enim profectò Aharon quoque eodem satu editus fuit, tamen, quia in ejus familia & posteritate dignitas stetit Sacerdotii, non ita frequenter in sacro codice Levitarum

pelles holocaustorum detraxerunt, atque ita urgente necessitate partem muneris Sacerdotalis in se receperunt, hostiasque præpararunt, ut à Sacerdotibus tantum dimembrandæ essent & ignibus immittendæ. Vid. 1. *Paral.* XXIX, 34. & XXXV, 11. Illi itaque Levitæ, qui in ministerium domus Domini erant consecrati Sacerdotibus subserviebant circa victimas & libamina & circa instrumenta Sacrificiorum sese occupando, item panes propositionis præparando. 1 *Par.* IX, 32. Hujusque generis Levitas David in viginti quatuor classes distribuit, quæ singulæ per vices suas hebdomadum unam in templo essent, & Sacerdotibus operam navarent, plane quemadmodum etiam Sacerdotum divisæ stationes erant. Vid. *Henric. Ainsworth. in Comment. ad Levit.* 1. *fol. m.* 5. *edit. Londin.*

2. *Victimarii & Popæ*] Victimarii apud Romanos Sacerdotum ministri erant, qui victimas adducebant & ligabant, quique cultrum, item aquam, molam & reliqua, quæ in sacris erant necessaria parabant. Victimariorum horum pictura in Trajani columna extat, ubi verrem unus, & alter arietem ad sacrificium deducentes pinguntur. Solebat autem Victimarius paratus esse succinctus. Unde *Ovidius:*

Nominis esse potest succinctus causa minister

Hostia cælitibus quo feriente cadit.

Videatur *Job. Henric. Kipping. in antiquit. Rom. lib.* 1. *cap.* XII. *pag.* 258. *Casal. Rosin. antiq. Rom.* Ita etiam *Popæ* sacrorum ministri erant, ut in *Trajani* columna videre est seminudi & succincti, lauroque redimiti, victimas qui venales habebant, easque aris alligabant & cultro feriebant: Unde & Cultrarii dicti. Propert. *lib.* IV. *Succinctisque calent ad nova sacra popæ. Spartianus in vita Getæ:* percussit hostiam popa, nomine *Antonius. Suetonius* in vita *Caligulæ:* Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo cultrarium mactavit. Confer. *D. Saubert. lib. de Sacrificiis.* His similes fuisse *Levitas Cunæus* asserit; & si rem accuratius perpendimus, constat, non multum differre; Nam & his conveniebat jugulare Sacrificia, nam expresse in Scriptura extat: *jugulabit*, vel iste ipse, qui victimam de suo offerebat, vel ut volunt, *Levita* aliquis, quod colligi potest ex 2. *Paral.* XXX, 17. & XXXV, 10, 11. ubi Levitæ paschales agnos jugulant & sanguinem spargunt Sacerdotes. Conf. *Henric. Ainsworth. Comment. in Levit. fol.* 5. *edit. Londin.* Sic apud Romanos Sacerdos non jugulabat victimam, sed popa aut victimarius ad Sacerdotis nutum. Itaque victimæ adstans subinde dicebat Agon'? videatur Cl. *Bochart. Hieroz. fol. m.* 323.

rum nomen datum nepotibus ejus est. Ac initio quidem, ex Mosis instituto, Levitæ Sacerdotibus duntaxat operam navabant, arcamque humeris portabant[3], & vasa sacra curabant. Ejusque generis mox classes viginti quatuor David fecit, quæ singulæ per vices suas hebdomadam unam in templo essent: planè quemadmodum etiam Sacerdotum divisæ stationes erant. Cæterum idem ille rex David eadem lege totidem quoque familias alias instituit Levitarum, quorum pars voce[4], alii organis[5] nabliisque[6] inter sacra canerent. Ac rur-

3. *Arcam humeris portabant*] Quamvis Levitæ inferioribus Tabernaculi ministeriis exercerentur & ad serviles operas adhiberentur, solenni tamen ritu, certisque ceremoniis Deus omnes eos consecrari voluit, partim quia Sanctuarium cum vasis sacris portabant & custodiebant, partim quia Sacerdotibus in sacrificando ministrabant. Quod autem Levitæ tabernaculi structuram, arcam & vasa sacra portarint, constat ex Scriptura Sacra *Num.* IV. ℣. 5. Plura qui legere cupit, evolvat D. *Quensted. antiq. Bibl. pag. m.* 61, 62. *Ainsworth. Comment. in h. l.* & *Sigon. de Republ. Hebr.*

4. *Quorum pars voce*] Recte autor statuit, Davidem ex Levitica stirpe instituisse, qui ministerium obibant canendi & modulandi in templo. Mentio eorum passim fit in Scriptura præsertim I. *Paral.* XV. 16. *cap.* XXIII. 5. *c.* XXV. I. Cantorum verò sortes vicesve viginti quatuor constituit David, ut eorum una sors, uni Sacerdotum sorti canendo & modulando ministraret, diurno nocturnoque tempore I. *Paral.* IX. 33. Cantorum Principes, seu ut *Grotius* vocat, κορυφαῖοι χόρου, præfecti chori Musici tres erant ex tribus familiis Leviticis, videlicet *Heman*, *Assaph* & *Ethan*. *Heman* in familia *Caathitarum*, *Assaph* in familia *Gersonitarum* & *Ethan* in familia *Meraritarum* I. *Paral.* VI. 31. *cap.* XXV. I. & 6. 2. *Paral.* V. 12. Ex qualibet harum familiarum erant multi Cantores per vices & choros distributi, ita tamen, ut quotidie ex qualibet familia aliqui essent, qui cum aliis ex reliquis familiis coram arca canerent Domino: & hæc Musica debebat fieri voce, uti *Maimon. in Kele Mikdasch. c.* III. quo tamen instrumenta non excludit, sed vult illa solummodo tanquam appendices ad voces accessisse. Levitis tantum conveniebat Musica vocali canere, uti *Mischna in Erachin.*

5. *Alii Organis*] *Mischna in Erachin* refert, quod ad numerum Cantorum non tantum Levitæ sed etiam Israëlitæ præstantes, qui conjugio juncti erant Sacerdotibus relati fuerint, quibus solummodo instrumentis ludere injunctum fuerit; Verum & hoc etiam Levitis convenisse, quis negabit. Nam *Arias Montan.* in *appar. Sacr. Bibl. libr. de Templi fabrica & structura pag.* 15. inquit: Fuisse in templo suggestum inter Sacerdotum & Israëlis atrium constitutum: in quo *Levitæ* musicis instrumentis solemnium & quotidianorum sacrificiorum tempore canerent. Conf. *l'Empereur ad Cod. Middoth. pag.* 75. vid. *Dieter. antiq. Bibl.*

rursum eodem auctore viginti & quatuor stationes ædituorum [7] factæ sunt. Postremo, quemadmodum Levitæ sacerdotibus ministrabant, ita ipsis Levitis dati alii sunt, qui lignatum aquatumque [8] mit-

Bibl. fol. m. 351, 352. qui fuse de hac re egit.

6. *Nabliisque*] Varia Judæorum fuisse instrumenta ex sacra Scriptura patet. Horum quædam non semper: quædam autem semper adhibebantur, & horum tria erant נבל כנור צלצל *Nebbel*, *Cinnor*, *Tsiltsel*, & hæc indiscriminatim divisa erant filiis trium Cantorum magistrorum *Assaph*, *Heman* & *Ethan*. De his Instrumentis sic *Joseph. lib. 7. cap.* x. *pag.* 216. *edit. Frob.* ut נבל sit ipsi Νάβλα illamque sic definit, ἡ δὲ Νάβλα δώδεκα φθόγγους ἔχουσα τοῖς δακτύλοις κρούεται. Optime instrumentum hoc descripsit Cl. *Moyen. in Syllo. dissert.* qui videatur & evolvatur. Gentiles quoque instrumenta musica in sacrificiis usurpabant. de quibus videatur *Guilielm. Stuck. in descript. Sacrific. Gentil. fol.* 112, 113. *edit. Tigur.*

7. *Viginti quatuor stationes ædituorum*] Horum munus erat ad Januas templi seu portas atriorum excubare, easque custodiæ per vices, seu juxta classes, in quas distributi erant Levitæ ad hoc ministerium destinati, 1. *Par.* IX. 17, 18, 19. Hoc munus ipsis quoque demandatum fuit tempore Mosis, uti legimus *Num.* II. videantur elegantissimæ annotationes *Henric. Ainsworthii in b. l. fol.* 12, 13. *edit. Londin.* Divisi erant æditui seu Janitores in XXIV. classes 1. *Par.* XXVI. 1. vid. *Sigon. de Republ. Ebr. lib.* V. *c.* VI. De solicitudine eorum in custodiendis atriorum portis dicitur 2. *Par.* XXXV, 15. Cum itaque à *Salomone* Rege duo atria ædificata fuerint, unum interius scil. Sacerdotum & Levitarum; alterum exterius scil. populi, uti tradit *Joseph. de Antiq. lib.* VIII. *c.* II. & utrumque suas portas habuerit; hinc ad illas custodiendas *Janitores* erant destinati. Horum officium erat aperire & claudere portas montis templi & atrii mulierum, & per totum diem ibi curam adhibere, ne aliquid impuri templum ingrediatur, aut quid fieret, quod sanctitatem illius loci non deceret. Noctu verò debebant in XXIV. locis excubias agere in honorem templi (Maim. Beth Habech. c. VIII.) (1) custodia erat in omnibus portis montis templi, in porta Orientali, in porta Septentrionali *Tedi*, in duabus portis Meridionalibus *Hulda*, in porta Occidentali *Copponius*: custodia etiam erat in angulis magni hujus spatii quadrati sancta loca cingentis, &c. vid. *Johan. Henric. Othon. Lexic. Philolog. pag. m.* 326.

8. *Lignatum aquatumque*] Illi primum *Gibeonitæ* erant; qui fraude Israëlitarum victricia arma declinarunt & astu vitam servarunt, atque ob hanc fraudem factam à magno populi ductore *Josua* dati sunt לְעֵדָה conventui & altari Domini, ut aquam & ligna ad sacros usus in tabernaculum comportarent. *Jos.* IX. Et dedit eos וַיִּתְּנֵם Hinc forte dicti *Nathinæi* quasi donati & constituti ad cædenda ligna & portandam aquam in ministerium Tabernaculi. Erant ergò *Nathinæi* juxta nominis sui notionem, ut Hieronymus observavit in Traditionibus Hebraicis ad 1. *Paral.* IX. 2. servi donati sive Levitis & Tabernaculo in

Mm ser

mitterentur. Ii primum Gibeonitæ erant, quos maximus populi ductor Josua in bello servaverat: mox Davidis Salomonisque tempore alii ex victis gentibus accessere, atque uno nomine omnes appellati Nethinæi sunt, quasi deditios aut adscriptitios dixeris. Verum hæc Cornelius Bertramus, Carolusque Sigonius, eruditissimis ambo commentationibus, tam diligenter persecuti sunt, nihil ut addi à nobis possit. Quare alia quædam circumspiciamus. In tractatu Talmudico, quem Massechta Cholin appellant, in fine capitis primi, annotatum est, legem eam numinis, quæ Levitis quinquaginta annos natis missionem dat, haud perpetuam esse, sed eo tempore duntaxat valuisse, cum transferendum identidem sacrum tabernaculum esset: mox enim, cum religionum ceremoniarumque sedes stabilis in æde Hierosolymitana esset, nunquam eos solenni ministerio sese abdicavisse, qui quinquagenariis majores erant. In extremo ejusdem capitis traditum quoque est, non fuisse in Levitis id spectatum, an corpore integro essent: nullum enim vitium fuisse, quod sacro munere eos prohiberet. Quare profectò, quod de sacerdotibus, deque Pontifice diximus, ad hos non pertinet. Vocem tamen ibidem Talmudici excipiunt, quæ, grandi ætate cum deficeret, vitium in cantoribus fecit. Scribit Maimonides, crimen capitale fuisse, si Levita sacerdotis curas capesseret, aut ex ipsis Leviticis muniis aliquod ejusmodi obiret, quod assignatum illi non esset: puta si æditus cantoris vice fungeretur: quod si sacerdos Levitæ ministerium subiret, non illum capite pœnas luisse, sed tamen בלא תעשה *contra numinis interdictum* fecisse.

servos dati, qui ad varia illius ministeria servilem exhibebant operam. Conferatur huc D. *Quensted. antiquit. bibl. pag.* 68. qui plura habet.

CAP. XII.

Templum Jerosolymitanum. Cur intus illic tanta vis auri. De templis veterum, in quæ aurum non inferebatur: non esse id Judæorum institutis contrarium. Confutatus quorundam error. Talmudicorum scitum de iis, qui sacram ædem adeunt. Quid sint τὰ σκῦλα in Messiæ edicto. Salomonis industria in templi extructione. Quam celeriter consummata ea operis moles. Dianæ Ephesiæ ædes quibus impensis & quam-

quam lente ædificata: cur in paluſtri ſolo ea poſita. Judæorum commentum de monte Moria.

NIHIL rerum Judaicarum pulcrius, magnificentiuſque fuit, nec quod magis celebratum monumentis omnium ſit, quàm illud immenſæ opulentiæ templum, quod in urbe Jeroſolymâ extructum, dedicatumque à Salomone eſt. Ejus deſcriptio luculenta apud Flavium Joſephum extat in octavo Antiquitatum libro. Quare nos, quæ de magnitudine, deque arte & modo operis dici poſſunt, non exequemur. Utique, quod hujus ædis interius ſacrarium auro magni ponderis obductum [1] erat, quodque vaſa innumera ex puro puto auro [2] conflata ſunt, non regis effuſa quædam libe-

1. *Interius auro magni ponderis obductum erat*] Intelligit autor templum Salomonis ſplendidiſſimum. Non contentus erat Salomo, quod templum ædificatum fuerit ex marmore pretioſo, cedris odorem ſpirantibus; ſed ut omnia in templo ſint ſpecioſa, vult auro obduci omnia. Nihil erat in templo, quod non auro contegeretur. Cum *Salomonis* templo magnam convenientiam habet templum ad flumen *Salam* ædificatum, quod adeo magnifico apparatu constructum venerabatur ſcribit *Olaus Magnus lib.* III. *c.* V. ut nihil in ejus parietibus, laqueariis aut columnis, niſi auro ſplendidum videretur. Tectum præterea totum auro fulgebat --. Quo factum erat, ut templum in ampla planicie ſitum, admirando ſui fulgore venerandam religionis majeſtatem acceſſuris ingeneraret. Huic accedit Templum Serapidi dedicatum, de quo Ruffinus *lib.* II. *c.* XXIII. Interiores delubri parietes laminis primo aureis veſtiri, ſuper has etiam argenteis, tertio quoque loco eſſe æreas, ad utrumque tum argenteum tum aureum ornamentum communiendum.

2. *Vaſa ex puro puto auro*] Mandaverat Deus Moſi, ut omnia vaſa tabernaculi ex auro puriſſimo confici curaret. vid. *Exod. cap.* XXV. Confer. *annot. Ainſworth. fol. m.* 101, 102. & *Exod. c.* XXVII. Conflata itaque videmus ſacra vaſa vel ex auro vel argento, quod ad ſupellectilem ſuam parandam Jehova πλυτηίνοῶ offerri jubet *Exod.* XXV. Aurea quædam vaſa in Judæorum ſacris uſitata recenſentur in *Joma c.* III. §. 10. vid. not. *Scheringhamii pag. m.* 36, 37. *edit. Franequer.* Gentiles etiam auro placatiores ſibi fore Deos credebant, dicente *Britannico*, cum *fictilibus*, *ligneis* & *vimineis magis eſſent propitii*, tum propter materiam, tum propter artis ſimplicitatem, ita ſcribente *Seneca. Porphyrius lib.* 2. *de abſt.* §. 18. eandem fere opinionem fovet. Ideò & *Perſius* adeo in illos invehitur *Satyr* 2. *verſ.* 52. *ſeqq.*

Si tibi crateras argenti incuſaque pingui
Auro dona feram, ſudes, & pectore lævo
Excutias guttas, lætari prætrepidum cor, &c.

beralitas in summâ opum affluentiâ videri debet, sed justus edictumque numinis fuit. Non æstimat quidem donorum pretia, neque terrenis indiget opibus summus Deus, cujus est hoc omne, quod videmus, & non videmus: sed tamen grata illi mortalium pietas est, id offerentium quod amant ipsi vehementer, rerumque humanarum maximum putant. Ait Plutarchus in Politicis præceptis, templa quædam olim fuisse, in quæ ingredi nefas fuerit, nisi auro ante fores posito. Ex quo viri quidam incomparabiles collegerunt, antiquitatem, cujus judicium incorruptissimum fuit, delubra damnavisse, quæ donariis magnificis[3], & multo auro radiarent. In quo cer-

Conferantur huc *notæ Cornel. Schrevel. pag. m.* 569. *seq. in Pers. edit. Lugd. Bat.* 1648. vid. *D. Saubert. de Sacrific. cap.* XVII.

3. *Quæ donariis magnificis*] Gentilibus hunc ritum usitatissimum fuisse, quo delubra magnificis donariis ornabant. Donaria autem erant, quæ ex liberalitate Diis donabantur. Hujus pietatis insigne exemplum in Æginetis Herodotus, idem in *Calliope*: Collata autem pecunia decimam selegerunt, ex qua tum Deo qui Delphis est, tripos aureus ibi repositus, insistens super tricipiti ex ære colubro, proxime aram: tum Deo, qui est in Olympia, æreus decem cubitorum Jupiter; tum Deo, qui est apud Isthmum, æreus septem cubitorum Neptunus. De Magnificis Donariis Capitolii videndus est *Rycquius* in libello de Capitolio. Conferri etiam poterit *Jacob. Philip. Thomasini liber de Donariis*, *ubi* multa lectu digna. *Martin. de Roa Singular. de die natali pag. m.* 548. Suidæ interpres de Simulacro Martis, quod in Arabia colitur verba faciens, in hæc prorumpit: Domus tota est aurata & Donaria multa. Hæc ipsa etiam munera dicuntur, de quibus Justinus de Delphico templo *lib.* XXIV. Multa & opulenta ibi Regum munera populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sui reddentium vota gratam voluntatem & Deorum responsa manifestant. Ita etiam in templo Hierosolymitano Donaria fuisse splendida testatur Josephus. De tabula aurea & candelabro aureo videatur Joma cap. III. & *annot. Angli Sheringhamii pag. m.* 37. *edit. Franeq.* Imò Ærarium in templo fuit scil. atrio mulierum, ubi Gazophylacium: videatur *Samuel Basnagius* de *rebus sacris exercitat. pag. m.* 47, 48. *edit. Ultraject.* 1692. Fuit & apud Ethnicos sacrum in Deorum templis ærarium. Ædem Saturni, inquit, *Macrobius* Romani ærarium esse voluerunt, quod tempore, quo incoluit Italiam fertur in ejus finibus nullum esse furtum commissum, aut quia sub illo nil erat cujusquam privatum. Ærarium etiam apud *Athenienses* cella erat post ædem Minervæ, ob id ὀπισθόδομος dictum. Locupletissimus etiam Delphici Apollinis thesaurus fuit *Justin. lib.* XXIV. Sed Delphicum thesaurum superavit Hierosolymitanus, constans magna auri & rudis & signati copia, quam impius ille Crassus abstulit. Duo scil. Talentorum millia, aurum præterea, cujus summa accedebat ad octo Talentorum millia. Recte autor damnat hæc

certè eos ratio fugit : neque id Plutarchus voluit, qui è vestigio ibidem illud addit, etiam ferrum eos deposuisse, ædem qui intrare vellent ; & in promptu esse causa utriusque nobis videtur : nam & sine auro nummisque, aut ornatu operosiore adstare debuerunt, qui diis supplices in loco augustissimo erant : & rursum, magis sibi opem omnem esse in numine positam intellexêre, qui ferro armisque se nudaverant. Ego verò Plutarchum, ista cum scriberet, cogitasse de veteri Jerosolymitana æde opinor. Penè enim eadem sunt, quæ traduntur in Talmudis tractatu, quem Massechta Jevamot appellant, in capite primo : ex quo ista transscripsit Maimonides, quæ in Halacha Beth Habbechira leguntur, in capite VII. לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שברגליו או באפונדתו ובמעות הצרורין לו בסדינו : *Nemo in montem templi veniat cum baculo, aut calceamentis pedum, neque cum mantica aut pecuniis linteo involutis.* Apud Divum Marcum in Euangelii cap. XI, servator hominum Messias, cum reducere priscum ac fugitivum morem vult, edicit ἵνα μή τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ, *ne quis per templum eat vasis ullis, instrumentisve, aut impedimentis onustus.* Ita enim id, quod σκεῦος dicit, accipimus, ut ad loculos etiam, & ascoperas, atque ad ea omnia pertineat, quæ oneri exuberant[4]. Certè ille idem

hæc delubra. Unde sapienter *Plutarch. de Pyth. Oracul.* Justitiæ donaria, temperantiæ, magnanimitatis, dedicare Diis Reges & Principes conveniebat; non aureæ & luxuriosæ abundantiæ quæ obtingit pessime viventibus.

4. *Quæ oneri exuberant*] Tantam reverentiam exhibebant Judæi templo, ut etiam omnia instrumenta viatorum prohiberent. Memoria dignum est illud in *Berachoth. c.* IX. *halac.* 5. *Ne ingrediatur quis montem templi cum baculo suo, nec cum calceis suis, nec cum crumena sua, nec pulvere in pedibus suis.* Quæ à *Gemara* sic redduntur: Ne ingrediatur quis in montem templi, nec cum baculo in manu nec cum calceis in pedibus, nec cum nummo ligato in linteo suo nec cum crumena à tergo pendente. Quid autem πήρα sit *Maimon. in Kelim. cap.* XVI. ℣. 4. ostendit, ita scribens : תורמל est pera coriacea quam à collo suo appendunt pastores, in qua victualia sua reponunt. Idem fere habet R. *Salomoh* & *Aruch*, nisi quod illas non solis pastoribus tribuunt. Græco ζώνη respondet Talmudicorum אפונדרן, quod sic à Glossatore definitur in *Bab. Beracot fol.* 62. 2. Est cingulum cavum in quo reposuerunt nummos suos. Hoc per templum gestare non licebat nec baculum, quia ut viatores coram numine non debebant comparere Israelitæ ; Hinc *Bab. Schabb. fol.* 31. morte dignus judicatur, qui ita se gesserit. Confer. *Joh. Lightfoot. hor. Talmud. in Marc. cap.* XI. *pag. m.* 632, 633.

dem Messias, cum propter excellentem seculi perversitatem vetus hoc institutum exolevisset, nummularios, atque eos, qui intenti distrahendis mercibus erant, procul à sacro limine[5] abegit. Templi admiranda moles[6] urbem ex alto despectavit. Posita enim in montis crepidine[7] fuit, cujus spatium rex Salomo ampliavit, aggesta

Anton. Byna. de calceis Hebr. pag. m. 177.

5. *Procul à sacro limine abegit*] Christus, uti *Johannes Euangelista cap.* II. ℣. 14, 15, 16. refert, *venditores boum* & ovium & columbarum & nummularios sedentes è templo ejecit. Omnnes è templo expulit quæstum facientes; adeoque Spiritum Sanctum cum horum mentionem facit, innuere duntaxat voluisse, certum est, quod ejusmodi nihili homines, locum sanctissimum sua præsentia turpiter profanantes, jure exacti fuerint. De nummulariis, Mensariis, Argentariis Græce à Matthæo & Marco κολλυβισταὶ dictis fuse egit *Guilielm. Salden. in Otiis suis Theologic. lib.* IV. *Exercit.* I. *pag. m.* 614, 615. Cum itaque templum *locus Orationis* fuerit, ubi Deus colendus; Numularii autem & κερματισταὶ in domum mercatus ipsum vertissent, imò in speluncam latronum, merito Dominus templi, ad quem illud pertinebat, procul à sacro limine abegit. Hinc optime *Momma de var. Eccles. Oeconom. pag.* 483. pathetice ita παραφράζει verba: *Cogitare facile* est, inquit, quanta colluvies hominum pessimorum quotidie impleverit templum turpi lucro & quæstui inhiantium; Quanta ibi vociferatio ementium & vendentium, quantus mugitus boum, balatus ovium, pipitus columbarum; quantæ fraudes ibi fuerint usurpatæ, tum vendentium tum ementium, tum argentum commutantium; adeò ut vix precibus & sanctis meditationibus locus fuerit. Ita vero domus Dei facta est domus emporii seu mercatus; & domus Orationis, destinata ad fundendas preces spelunca latronum & prædonum, hominum avarorum, quæstuosorum, ὑπερβαινόντων καὶ πλεονεκτούντων ἐν τῷ πράγματι, 1 *Thess.* 4. 6. Ideò non potuit non Christus ægre ferre insignem hanc confusionem. Templum erat Domus Dei, Deus hactenus illud inhabitabat, &c. Hic Dominus Templi hoc loco se gerit pro templi Domino. Nolebat tolerare illius profanationem. Erat locus is sanctus, sancta ibi erant tractanda, non quæstus, non mercatio. Ita etiam Gentiles profanos è templis rejecerunt suis. vid. *Pfeiffer. antiq. Græc. lib.* I. *c.* XXXIX. *pag.* 89. *seq.*

6. *Admiranda moles*] Tanta enim fuit templi majestas tantusque fulgor, ut hominis vix sit, aut ex pretio describere, aut in ordinem redigere recentem. Illustrarunt templi sedem *Hieronymus*, *Pradus*, *Villalpandus*, *Ribera*, *Adrichomius* & alii, ut supervacaneum videatur, scribere post *Homerum Iliada*.

7. *In montis crepidine*] Scil. Moriæ, mons unus ex tribus iis, qui ab ortu urbi imminebant, atque à monte Sion per vallem Tyropæon, à monte Acra vero per vallem Cedronis distinctus. De etymologia hujus variant authores, quorum sententias adductas vide

ſta in profundiſſimam vallem [8] humo ad altitudinem quadringentorum circiter cubitorum. Conſummata autem tanti operis conſtructio intra ſeptem annos [9] eſt. Quod pene incredibile dixeris. Sanè tardior in ædificando Græcia fuit, quæ Dianæ Epheſiæ templum ducenteſimo & viceſimo anno vix abſolverat [10], etſi adjuta totius Aſiæ opi-

vide apud *Dieter. in antiquitatibus Bibl. fol. m.* 362. conf. *Job. Henric. Othon. Lexicon. Lightfoot. pag.* 46. *edit. Lipſ. & pag.* 57, 58.

8. *In profundiſſimam vallem*] conjecta fundamenta in altam terræ profunditatem inter ſaxa validiſſima, quæ tum contra omnem temporum injuriam reſiſtere, tum quamcunque ſuperpoſitam molem ſuſtinere poterant. De his ſcribit *Joſephus lib.* 8. *antiq. Judaic. c.* 11. *p.* 110. ſequentibus verbis: Rex in altiſſimam terræ profunditatem fundamenta templi jecit ex ſaxis validiſſimis, quæ contra omnem temporum injuriam reſiſtere poſſent, ita ut cum contigua terra coalita ſolum ac firmamentum imponendis ſubſtructionibus præberent, & propter inconcuſſam ſoliditatem facile molem ædificii cum paratu ornamentorum ſumtuoſiſſimo perferrent, non minorem admirationem habitura, quam quæ ſuperne ad amplitudinem, pulchritudinem & magnificentiam operis per artifices elaborata ſunt, extruxeruntque uſque ad lacunar ex albo lapide. Conf. *Job. Henr. Othon. Lexic. Philolog. pag. m.* 637.

9. *Intra ſeptem annos*] De his legimus 1. *Reg. c.* VI, 30. ædificavit eam ſcil. ædem ſeptem annis. Putat quidem *Dieteric. in antiquit. Bibl. fol. m.* 356. Intra undecim annorum ſpatium exſtructum eſſe templum à *Solomone*, ita, ut ſeptem annos conſumſerit in exſtruendo templo ſeu domo, reliquos verò in parandis utenſilibus. Verum cum in Sacra Scriptura expreſſe ſeptem tantum annorum mentio fiat, non videmus, quomodo defendi poſſit opinio hæc. Confirmat *Seder Olam cap.* XV. templum Salomonis intra ſpacium ſeptem annorum ædificatum fuiſſe, cujus verba erudite vir celeberrimus *Johannes Meyer in annot. ad h. l. pag. m.* 631. *edit. Amſtel.* 1699. erudite explicat: Repetit Scriptor Sacer hunc temporis characterem, ut cuique conſtaret, quando fundata, & quando perfecta eſſet domus; & ut oſtenderetur magnificentia domus ex ſtructuræ tempore & alacritas ac ſolertia Salomonis in opere templi, quod exſtruxit ſeptem annis, etſi majus & pretioſius eſſet domo ſua, quam ædificavit tredecim annis, ut etiam ſignificaretur Dominum huic operi benedixiſſe.

10. *Vix abſolverat*] Loquitur autor de templo Dianæ ſplendidiſſimo & pretioſiſſimo Epheſi in honorem Dianæ exſtructo, quod ob operis magnitudinem & elegantiam inter ſeptem mundi miracula relatum *Panciroll. lib.* 1. *Tit.* 32. *pag.* 102. *rer. deperdit.* Cujus templi celebritatem tria augent: Magnitudo primum, quæ cætera omnium hominum opera anteit. Epheſiorum deinde civitatis ſplendor, Et ipſa poſtremo Deæ claritas. Primus hujus templi Architectus fuit *Cherſiphron Strab. lib.* XIV. *pag.* 640. *Geograph.* & ducenti vigintique anni iſtius

opibus est: sed cœpti difficultas ex natura loci fuit: quippe condi eam ædem in palustri solo placuit, ne terræ motibus quateretur. Vanissimum est, & exibilari debet, quod Rabbi Eliezer in capitulis suis ex communi Judæorum opinione prodidit, montem, in quo ædes Jerosolymitana stetit, hunc ipsum esse, in quo primus hominum parens [11] Adamus sacra fecit: atque ibidem mox Abelum, Cainum-

stius structuræ, quam tota fecit Asia, elapsi sunt. Verum de hoc audiamus *Plinium lib.* XXXVI. *cap.* XIV. *pag.* 716. *Natur. histor.* Magnificentiæ admiratio extat, templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo autem palustri fecerunt, ne terræ motus sentiret aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcentis ea substravere carbonibus, deinde velleribus lanæ. Universo templo longitudo est quadringentorum viginti quinque pedum: latitudo ducentorum viginti: columnæ centum viginti septem à singulis Regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, ex iisdem triginta sex cælatæ, una à Scopa: Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id memorabile est, quod in templi limine, quod foribus impendebat, cum maxima ibi esset consternenda & compingenda moles architectus sederet in cubili anxius animo. Tradit autem artifex in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: se composuisse lapidem: atque ita postero die apparuit pondereque ipso correctus videbatur. Multa in isto templo erant ornamenta stupendo artificio fabrefacta. De quibus *Martial. Epigr.* I. *de Spectacul.*

Nec triviæ templo molles laudentur honores.

Ubi per *molles honores* non intelligimus ac si in isto templo fuerint multa ornamenta ad luxum & mollitiem potius, quàm ad ædificii solidam laudem spectantia: sed cum Georgio Merula molles honores accipimus in commendationem tam artificum, quam statuarum, quæ in templo magnificentissime stabant. Vid. *Angel. Politian. c.* 51. *Miscell.* & *Rader. ad hoc Epigr.* nec non *Salmuth. ad Panciroll. part.* I. *tit.* 31. *pag.* 107.

11. *In quo primus hominum parens*] Rabbini statuunt *Moriam* montem esse illum locum, ubi primus homo Adam sacra fecerit, Cain & Abel sacrificaverint, &c. Ita Rabbi *Eliezer in Pirke cap.* XXXI. de Tentatione Abrahami loquens: *Statim* atque devenerunt ad illum locum, monstravit Sanctus benedictus Abrahamo digito dixitque illi: Hoc est altare, hoc inquam est altare, in quo primus homo olim obtulit: Hoc est altare illud, in quo sacrificium obtulerunt Cain & Abel. Hoc quoque est, in quo Noah & filii ejus sacrificarunt, prout dicitur: Et extruxit *Noah altare Domino*, *non sic scriptum est*, *sed: Exstruxit Noah* את המזבח *illud altare*, *in quo scil. primi seu prisci obtulerunt*; Ita etiam *Maimonid. in Mischn.* 8. *tract. de Templ. c.* II. *sect.* 2. cujus verba Anglice recenset Anglus *Henric. Ainsworth. Comment.*

numque munera sua numini obtulisse: rursus vero & Noachum illic altare posuisse, cum ex arca egrederetur: & Abramum cœlestibus monitis huc profectum fuisse, uti filium mactaret. Ejusdem generis est, quod in Bereschit Rabba, in Pasuk וייצר, & in Talmudis Hierosolymitani tractatu, qui נזיר inscriptus est, in capite xxiii legitur, Adamum ex pulvere illius montis esse conditum, atque recte dictum à sapientibus veteri verbo esse, שנברא ממקים כפרתו *creationem ejus in illo loco contigisse, ubi peracta ejus expiatio est.* Nemo nostrum tam bardus est, qui hæc credat. Et tamen ipsis vetus commentum placet. Sed hæc deliria pluribus persequi, id vero nostrum non est.

ment. in Genes. cap. IV. *fol. m.* 21. *edit. Londin.* his verbis: *It is a tradition by the hand of all, that the place wherein David and Salomon built an Altar, in the Floore of Araunah* (1. Chron. 21, 22, 26. and 22, 1, 2.) *was the place where Abraham builded an Altar and bound Isaak upon it, and that was the place where Noe builded after he came out of the Arke, and that was the altar upon which Kain and Abel offred: And on it, Adam the first man offred an offring after he was created.* Verum hæc omnia pura puta figmenta Rabbinorum sunt, uti celeb. *Heidegger. pag.* 292. ostendit.

Cap. XIII.

Admiranda quædam de templo, deque sacrificiorum & sacerdotum multitudine. De festo Paschatis singulare quid, & penè supra fidem. Lignorum tres strues in altari. De æternis ignibus. Corban Habitsin, oblatio lignorum, & dies festi ad hanc rem. Talmudicorum & Flavii Josephi discrepantia. Superstitio eorum, qui intraverint templum, quique exiverint ex illo.

Difficile esset dicere, quot sacrificiorum oblationumque genera & causas Judaica religio habuerit. Sanè, cum Flavius * dicat, in singulis classibus, quæ hebdomadam unam per vices in templo sacris operabantur, fuisse plus quàm quinque millia [1] sacerdotum; omni-

* *In Apolog. adversus Apionem.*

1. *Plus quinque millia*] Testatur hoc Josephus cujus verba hæc sunt: Licet enim sint tribus quatuor Sacerdotum, & harum tribuum singulæ habeant ho-

omninò opus ingenti victimarum numero quotidie fuit, ne tot manus otiosæ essent. Notat idem scriptor † uno die paschatis ducenties quinquagies quinquies millena & sexcena animalia immolata esse. Diximus autem, solenni Paschatis die[2], & prætereà duobus aliis festis, omnes sacerdotum classes Jerosolymam venisse, & junctis operis sacra simul fecisse: ut jam necesse sit, eodem tempore, atque die uno, centum & viginti millia sacerdotum munus suum obiisse. Quod si jam è numero victimarum, quas cecidisse Flavius in illo festo prodit, mactatas à sacerdotibus singulis binas cogites, supersunt quindecies millenæ, & sexcenæ, quæ adhuc quærunt, cujus manu pereant. Porrò harum omnium immolatio facta in uno altari est, in quo quotidie tres lignorum strues[3] compositas fuisse, Rabbi Mo-

† *Lib. 6. ἀλλ. cap. 45.*

hominum plus quam quinque millia: vid. celeb. *Braun. de vestit. Sacerd. Hebr. pag. m.* 332.

2. *Solenni Paschatis die*] Autor *Schilte Haggiborim c. 67.* enumerat viginti quatuor Sacerdotes ad sacrificium juge matutinum; die Sabbatho quadraginta sex requisitos fuisse; Maximum autem numerum putat postulasse sacrificia jugibus addita, festi *Novilunii*, ubi multa offerenda fuerunt sacrificia. *Num.* XXVIII. uti pluribus enucleavit prælaudatus D. *Braun. pag.* 337, 338. Nunquam tamen, addit, plures adesse debebant Sacerdotes, quàm festo Paschatis, quippe incredibilis multitudo agnorum circa vesperam immolanda. Probatque hoc cum nostro ex *Josepho de bell. Judaic. lib.* VII. *c.* XVII.

3. *Tres lignorum strues*] Rabbinis quidem de iis lis est. *R. Meir* enim quatuor, *R. Juda* duas, alii quinque, uti in annot. ad *Codic. Jom.* refert Anglus doctiss. *Sheringham. pag. m.* 49. *edit. Franeq.* R. *Joses* autem sententia omnium calculos tulit, quæ tres tantum statuit. Una est מערכה הגדולה *strues magna* cui omnia sacra comburenda imponebantur. Altera quæ minor erat, juxta priorem ponebatur, atque ignem suffitui in ara aurata adolendo sufficiebat. Tertia, quæ של קיום האש dicitur, non alio pertinebat, ac ut obsequium præstaretur divino jussui de igne conservando *Levit.* VI. 13. In quarta strue *R. Meir* hesternarum victimarum reliquias in cinerem non penitus dilapsas, cremandas esse putavit. At ea nihil habemus opus. Nam istas ad primæ struis latera postero manè appositas fuisse, *Mischna Tamid* testatur, & non malè *Leontius* explicat. Strues ista latera habuit, super quibus membra victimarum, quæ à vespera præcedente non consumta fuerunt, disponebant. *Baal Schilte cap.* LVII. & *Maimonid. Hilk. Tam. c.* II. §. 5, ex Scriptura ita probant. E traditione habemus, quod verba *Levit.* VI. 2. super adustione, quæ fit in altari, ad struem magnam pertineant. At versu eodem: & ibi ignis altaris alendus est, ad

Moſes Ægyptius ait: de quibus ſingulatim illud prodit, in Halacha Temidin & Muſaphin, in capite ſecundo: ראשונה מערכה גדולה שעליה מקריבין התמיד עם שאר הקרבנות: שנייה בצדה קטנה שממנה לוקחין אש במחתה להקטיר קטורת בכל יום: שלישית אין עליה כלים אלא לקיים מצוות האש שנאמר אש תמיד תוקד: *Prima ſtrues*, inquit, *magna erat, in qua juge ſacrificium, cæteraque, quæ offerebantur, apponebant. Secunda, ad latus ejus, minor fuit: de qua ignem exceptabant acerra, ut ſuffimenta in altero altari adolerent, quod prope Sanctum Sanctorum erat poſitum. Tertia illud duntaxat habuit, quod ratam faceret legis divinæ præceptionem, quæ de igne extat ejuſmodi, Accendes ignem perpetuum.* Scribit Flavius in libro ſecundo ἁλώσεως, in capite tricesimo & primo, fuiſſe Jeroſolymæ diem feſtum quendam, quem τὰ ξυλοφόρια[4] ipſe appellat propterea quod Ju-

ad ſtruem ſecundam, quæ ſuffitus eſt. Et verſ. 5. Et ignis, qui eſt ſuper altare, altior in eo: ad tertiam, quæ ad conſervandum ignem eſt. De modo conſtruendi & quâ parte, videantur plur. *Reverend. Daſſov. in diſſert. de Altar. exter. Hieroſolym. Templ. edit. Witteberg.* 1698. *Cl. Joh. Jacob. Cramer.* מזבח עולה ſeu *de ara exteriore templi ſecundi edit. Lugd. Batav.* 1697. *Joh. Saubert. cap.* XVI. *pag. m.* 361. *de ſacrific. edit. Jenenſ.* ad quos Lectores curioſos remittimus, qui plura de his legere deſiderant.

4. Τὰ ξυλοφόρια] Putat Author noſter ex Joſepho probari poſſe univerſum populum ligna comportaſſe, in quo à Magiſtris aliquatenus diſſentit. Videtur enim id officii populo univerſo adſcribere & ad unum tantum tempus adſtringere, cum tamen Rabbini quaſdam familias ſorte electas cum *Nehemia* aſſerant, & novem diverſa tempora ſignent. vid. celeb. *Joh. Meyer. Diatrib. de Feſtis pag. m.* 302. *edit. Amſtel.* 1693. *B. Joh. Saubert. tr. de Sacrificiis pag. m.* 361. *cap.* XVI. *edit. Jen.* Origo eſt *Nehem.* X. 35. Sortes conjecimus Sacerdotes, Levitæ & populus Iſraëlis, (non Nethinæorum, ut *Junius* putat) pro oblatione lignorum ad offerendum ea in Domum Dei juxta familias paternas noſtras, temporibus condictis de anno in annum. In *Taanith cap.* IV. §. 5. recenſentur novem dies ſpeciales in anno ad hoc deſtinatos, ut octo familiæ (Joh. Henric. Otho novem vult) in illis ligna afferrent. (1) die Niſan afferebant *Arahi* filii; die 2. *Tammus* filii *Davidis* filii Judæ. die 5. menſis *Abb* filii *Parosh*; die 7. ejuſdem menſis filii Jonadab filii Rechab: & die 10. filii *Senaah*; die 15. filii *Zattu*; die 20. filii *Paleoth* Moab: die 20. menſis Elul filii Addin: 1 *Thebeth* iterum familia *Paroſch*. Confer. *Joh. Jacob. Cramer.* de ara exteriore templi ſecundi pag. m. 100. edit. Lugd. Bat. Gentiles quoque hunc ritum obſervaſſe in comportandis lignis, refert Cl. *Saubertus de ſacrif. pag. m.* 359.

Judæi tunc omnes ex sylvis magnam lignorum vim in templum[5] comportabant ad alendos sacros ignes[6], quos esse æternos[7] & nunquam

359. Conf. *Wilhelm. Stuck. in descript. Sacrif. Gentil.* hosque lignatores vocasse.

5. *In templum*] Obvium est in Atrio mulierum conclave, situm in angulo ejus Orientali aquilonari, quod *Schekalim* VI, I. דיר העצים *lignile* dicitur, quia ut notat *Bartenora* omnia ligna, quæ ad pyram pertinebant eò reponebantur, ideò nimirum, ut Sacerdotes quos vitium à ministerio arcet ligna vermibus infecta resecarent, quoniam lignum, in quo vermis erat, aræ adhiberi nequiret, *Middoth*. l. II. §. 5. Jom. uti *Conclave lignorum* dicitur. Verum hic quæritur, an hoc conclave atrii mulierum incredibilem illam lignorum multitudinem acceperit? R. *Abraham Schilte cap.* XXV. ita differit: Hoc conclave in atrio mulierum non est *Lignile*, in quo omnia ligna condebantur, quibus per anni integri decursum altaris rogis opus erat, quæque à familiis populi donabantur juxta Taanith IV, §. 5; sed in Conclavi isto ea tantum ligna ponebantur, quæ tres altaris strues in singulos dies postulabant: atque isti Sacerdotes proxime, ante strues inde compositas, ea ibi vermibus purgabant & findebant. Aliud autem conclave in *monte Domus* & quidem decimum, in quo omnia ligna condebant, quibus per annum unum integrum opus erat, oblata à filiis Davidis Judæi & sociis. Confer. *Daniel Lundius* in *Cod. Talm. de jejun. edit. Traject. p.* 54.

6. *Ad alendos sacros ignes*] Non quævis ligna ad alendum super altare ignem apta erant, sed illa, quæ rogis adhibebantur, pulchra, eximia, & ab omni vitio aliena debebant esse, æquè ac victimæ ipsæ. *Schilte*. Ligna struis non nisi selecta esse oportet juxta ritum victimarum, & idcircò vermium & putredinis expertia - - Profana erant & ligna demolitionis; Neque enim alia, quàm ligna recentia afferre licebat. Et hoc statutum gravi pœna sancitum fuisse ait idem ibidem. De eo, qui ligna illegitima ad aram affert quæritur in Menach. c. VIII. neque definitur, an idem peccet, quod qui victimam vitiosam offert, & flagro novies & tricies cædendus sit? an non? Ea propter flagro non cæditur, sed verbera rebellionis patitur. Cæterum omnia ligna idonea erant, dum nova essent, uti ex *Maimonide de rebus altari interdictis c.* VII, §. 3. refert *plur. Reverend. D. Dassovius in dissertat. de altar. exter. templi Hierosolymit.* §. 19. *edit. Witteberg.* his verbis: Ligna omnia nova (sive sylvestria) legitimè ad struem majorem adhibebantur, non autem afferebant ligna oleæ, nec vitis, propterea quia illa ad orbem habitabilem terræ Israel pertinebant. Confer. *Joh. Jacob. Cramer* qui eadem ligna inidonea ex *Tamid* II. §. 3. recenset. Solebant tamen adhibere ramos ficuum silvestrium, sive recentiorum, quæ non ad orbem habitabilem pertinebant, & ligna nucum & arboris oleosæ. Et quæ aliæ species, de quibus differit citat. *Cramer. pag. m.* 98. Unde constat, ægre admissas esse arbores, quæ fructus dabant: uti ex *Tanchuma* profert celebr. *Dassovius.* Insuper ligna ista non debebant scatere

quam extingui lex divina jusserat. Hic verò leviter à Flavio Talmudici discrepant. Ajunt enim, non id uno tempore factum ab omni-

tere vermibus, ut inculcant *Maimonides de rebus altari interdictis c.* VI. §. 2. & *Nathan. in Aruch. fol.* 161. imò licet vermes ejecti essent, tamen inepta erant, ut legitur in *Piske Tosephot*, post titulum *Middoth. n.* 9. Gentiles quoque discrimen lignorum observasse in sacris expediendis Scriptores illorum testantur. *Plin. hist. natur. lib.* XVI. *c.* VI. *Strabo lib.* XV. *Pausan. lib.* I. *pag.* 313. quorum seriem texerunt *Guilielm. Stuck. in descript. Sacrif. Gentil. edit. Tigur. Lomeyer de lustration. Gentil. pag.* 263. *Saubert. de Sacrif. l. c. Voss. de Orig. & progress. Idololat.* 3. *pag.* 788. *edit. Francof. in* 4. *Rosin. antiq. Rom. lib.* III. *c.* XXXIX. *edit. Genev. p.* 322.

7. *Æternos*] Tertius altaris ignis vocabatur ignis perpetuus, de quo alii ignes succendebantur, qui licet in omnibus altaris strui locis posset, tamen in aquilone exprimitur, ut convenientior eidem assignaretur locus. De quo verba *Maimonid. de juge sacrificiis c.* II. §. 9. Verba ita sonant: *Tertiam struem ad conservandum ignem in quovis altaris loco exstruebat* (Sacerdos) *& ea accendebat ignem. Non autem licebat incendere ignem inferius, & deferre in altare, sed in altari ipso incendebant ipsum, quia dicitur Levit.* VI, 9. *& ignis altaris succendetur in illo. Unde patet, ignem non nisi in apice altaris incendi debere.* Sed cum iste ignis vocetur perpetuus, meritò quæritur, an semper perpetuus fuerit, an verò potius ignis holocautomum vocari perpetuus debeat? Hoc certum est, struem majorem holocautomatum etiam vocatam fuisse ignem perpetuum, fidem faciente *Elia* Orientali in Commentario in *Isacidem edit. Cracov. fol.* 167. *col.* 4. Unde *Lucas Osiander in Levit.* VI, 12. *Sacrorum Bibliorum part.* I. *f.* 148. scribit: Ignis in eodem altari erit. Hebr. & ignis altaris ardebit in eo (i. e. non cremabitur holocaustum aliunde allato igni, sed eo, qui semper in altari fovetur, qui ignis à Domino cælitus demissus, consumpserat sacrificium cum initiarentur Aaron & filii ejus *Levit.* IX. hoc igne & non alio crementur sacrificia. Quibus paria leguntur in *Bibliis Vinariensibus in Levit.* VI, 9. Conf. *Henric. Ainsworth. Comment. in Levit. fol. m.* 32. *edit. Londin.* & *v.* 12. *fol.* 33. Eandem sententiam fovent alii Interpretes non pauci. Nam *Alphonsus Tostatus in Levit.* VI. *Oper. T.* 3. *edit. Colon. pag.* 88. *col.* I. commentatur: sed Deus ad honorandum sacrificia sua, ut distinguerentur à sacrificiis aliarum gentium fecit descendere ignem de cælo & cremare sacrificia illa, atque ibidem manere in perpetuum: nam postea ille ignis nunquam cessavit de altari. Conferantur *Jacob. Bonfrer. in Pentateuch. edit. Antverp. pag.* 600. *Johann. Lorin. in Levit.* VI. *edit. Lugd. p.* 147. *Wolffgang. Franz. in Schol. sacrif. Patriarch. disp. Theol.* 5. *thes.* 18. *Joh. Cleric. in paraphr. ad Levit.* VI. *edit. Amstelod. in fol. p.* 197. Ut hæc quæstio decidatur, dici quidem potest, ignem holocautomatum fuisse ignem perpetuum eo tempore, quo cælitus descendebat, sed tamen etiam eo tempore nutri-

mnibus simul esse, sed familiis singulis ad hanc rem fuisse certos dies constitutos : quod nos ita accipimus, ut status quisque dies plures familias, puta viginti aut triginta, hujus officii causa sociaverit, non Judæorum hercle per reliquam Palæstinam habitantium, sed Jerosolymitanorum duntaxat. Addunt Talmudici, eas familias, queis lignationum vices in orbem redierant, holocaustum spontaneum obtulisse, quod קרבן העצים dictum fuit, quoniam superadditum lignationi est :·fas autem illis non fuisse, ea tempestate in luctu & squalore esse, aut jejunio se macerare. Talmudicorum sententiam Maimonides illis verbis complexus est, in Halacha Cele Hammikdasch, in capite sexto : זמן קבוע היה למשפחו׳ לצאת ליערים להביא עצים למערכ׳ : ויום שיגיע לבני משפחה זו להביא העצים היו מקריבין עולות נדבה׳ וזהו קרבן העצים והיה להם כמו יום טוב : Porrò, ut in animis major veneratio inesset sacræ ædis, introductum illud non lege Mosaicâ, sed vetustissimis Judæorum institutis est, ut quisquis templum intrabat, gressum ad dextram [8] obverteret, ac sic circumiret, eâque viâ egrederetur, quæ

nutriri foverique igne vulgari consuevisse, uti Hebræorum Doctores passim referunt in libr. Mischnicis. Quibus accedunt testimonia *Moses Aschech* qui, referente celeb. *Dassovio*, in *Levit.* VI. *in Sepher Torah Mosche* singulo mane ligna igni sacro adjecta fuisse scribit. Quando autem ignis non descendebat de cœlo, non modò victimarum ignis suscitabatur per se, sed & de igne alio, qui struebatur in altari ac perpetuus appellabatur & extingui non debebat accendebatur. vid. *Henric. Ainsworth Comment. in Pentateuch. in Levit.* VI, *fol. m.* 33. *edit. Lond.* Audiamus eleganter in hunc locum commentantem D. *August. Pfeiffer. in dub. vexat. pag.* 256. Tenebantur quidem vi præcepti Israelitæ ignem, nisi cælitus descendisset pro se suscitare & fovere, quia tamen ignis cælestis gratiose demittebatur, cum deinde lignis appositis fuisse conservatum probabile est. Hinc forsitan Gentiles Ignem Vestalium perpetuum finxerunt. de quo *Justus Lips. de Vesta & Vestal. Alexander ab Alexandro lib.* V. *c.* XII. *edit. Lugd. Bat. T.* 2. *pag. m.* 104. *Lil. Gyrald. T.* 1. *pag.* 151, 152. *Kipping. in antiq. Roman.*

8. *Gressum ad dextram*] Author noster hoc loco cum aliis doctis viris refert, quomodo templum Israelitæ veri ingressi, & quo modo excommunicati vel lugentes, & asserit vetustissimum institutum fuisse; imò ad *Salomonem* trahunt, uti refert *Johann. Henric. Otho in Lexic. Philolog-Rabbinico pag. m.* 182. *edit. Genev.* inquiens: Salomo in templo duas constituit portas, per unam sponsi, per alteram vero excommunicati soli ingrediebantur; lugentes obvelabant ora, sed non excommunicati; quando ita templum

quæ ad finiſtram erat. Contra autem, qui in luctu fuêre, quive ejecti ex Judæorum communione erant, eo ſubmotionis genere, quod נידוי appellatur, iis circuitio facienda à finiſtra dextorſum fuit. Quin ipſi ſacerdotes, cum rem ſacram feciſſent, receſſim ad portam atrii cedebant, penè ut nepæ ſolent, ſed paululum tamen obliquato latere. Hæc, & id genus plura in libris Talmudicis traduntur, & referenda ad illud tempus ſunt, cum jam in animos hominum, res inſana, ſuperſtitio invaſiſſet.

plum ingrediebantur per illas portas, ab omnibus egredientibus ſalutabantur; Obſervandum autem, quod horum diverſus ingreſſus & egreſſus fuerit, teſte *Middoth. c.* 2. *hal.* 2. Omnes in Templi montem ingredientes ingrediuntur via dextrâ ac circumeunt; egrediuntur autem via ſiniſtra, excepto illo, cui aliquid accidit; nam ille circuivit ad ſiniſtram. Excommunicati & lugentes ſiniſtra via & extraordinario intrabant & ſic circumeuntes exibant via dextra, de qua re videatur doctiſſimus *Conſtantin l'Empereur in not. ad hunc titul.* Hinc, ſi ita introeunti quis dixiſſet, cur in ſiniſtram te vertis, atque is reſpondiſſet, quoniam ego excommunicatus ſum per נדוי *Niddui.* tunc ex ſententia R. Meir reſpondebat ille: Ille qui hanc ædem inhabitat ſoletur te & indet cordi tuo quod eſt neceſſarium & recipiant te. videantur de hoc ritu Angl. valde erudit. *Johan. Selden. lib.* 1. *de Synedr. Hebr. cap.* VII. *pag. m.* 128. *edit. Francof. Johann. Lightfoot. Centur. Chorograph. Matth. præmiſſ. pag. m.* 58. *edit. Lipſ. Joh. Henric. Otho. pag. m.* 182. *doctiſſ. Campegi Vitringa de Synagog. veter. lib.* 3. *part.* 1. *pag. m.* 740.

Cap. XIV.

Addita religionibus majeſtas. Talmudicorum ſententia de muro, qui adyta ſeparabat: & cur is in templo ſecundo non reſtitutus. De cuſtodiis templi. An rectè eas Maimonides eſſe ex lege tradiderit? Morbi crebri ſacerdotum unde fuerint?

Fuit illud à ſapientiſſimo Salomone, non ab ſeris nepotibus ejus, inſtitutum, ut diſcreta ſacerdotum, Iſraelitarumque & mulierum atria [1] eſſent. Ita proviſum rectè eſt, ne religionem commixtio fœda-

1. *Diſcreta atria*] De etymologia atrii evolvenda non occupati erimus, quia hoc præſtitit vir. clar. *M. Joh. Balthaſ. Beyſchlag in diſſertat. Philolog.*

daret. Nam quod ipſis ſacerdotibus non penetrare in templi intima licuit, ſanè verò etiam id augendæ majeſtatis fuit, cujus major eſt ex occulto admiratio. Atque ante quidem, cum inter Sanctum & San-

log. de atriis edit. Witteberg. 1691. Hoc tamen intactum relinquere nolumus, quod *Lutherus* atrium in Germanica verſione reddiderit *Halle*, *die Halle Salomonis* amplumque denotat atrium. Anglorum, inquit *Reineſius in Commentat. Parerg. de palat. Lateran. p.* 16. *Halle* aula eſt, ſive atrium *witte halle* palatium regium Angliæ, pars Suburbii *Londin.* Calculum album adjicit *Rudbeckius* in *Atlant. part.* II. *c.* VI. his verbis: *zala* (Sala) *templi nomen planè Gothicum, de quo Atl. p.* I. *c.* VII. *p.* 241. *diximus, unde ſimul percipere* licebit rationem ac viam, quâ ex *Gothia* in *Italiam*, Galliam & Sarmatiam id nominis, poſt Chriſti tempora, cum antea quidem in his locis inauditum fuerit, perrexerit. *Finnis* quoque & *Lapponibus* id vocabuli, ſenſu prorſus eodem uſurpatum fuiſſe, templorum nomina, *As-Sala* & *Lyck-Sala* ſive *Lock-Sala*, quorum illud Deorum, hoc Saturni templum denotat, teſtabuntur. In horum autem Templorum locum ædes ſacras cultui veri Dei inſervientes veteribus nominibus retentis, nunc ſucceſſiſſe teſtatur *Scheffer. Lapp. c.* III. *pag.* 69. His accedit ex *Flor. Lex. Finn. p.* 24. vox Sali, palatium & p. 26. Sala Porti, Palatii janua. Præcipua tamen motio vocabuli Saal atrium fuerat, opere columnario exſtructum & undique patens. Unde *Hall* atrium, cujus deſcriptionem habes apud *Maimonid. in Hal. Beth Habech. c.* I. *l.* 19. Recte itaque autor noſter differit, quod *atria* fuerint *diſcreta*, quatuor enim in templo erant *atria*, *atrium* gentium, atrium mulierum, atrium Iſraëlis & atrium Sacerdotum. Nos itaque ſingula ſeparatim conſiderabimus, quia Autor noſter hæc omiſit hoc loco, & breviter recenſebimus, ut Lectores diſcrimen ſciant. *Atrium Gentium* duplici nomine vocatur à Rabbinis, aliquando vocatur הר הבית *mons templi*; aliquando חול *profanum* vel *commune*. Vid. celeb. *Joh. Lightfoot chorograph. Matth. præmiſſ. pag.* 58. *edit. Lipſ.* Hinc Autor *Toſaphoth in Perab c.* II. Exeunt per portam ducentem ex atrio mulierum לחול in atrium commune. Ratio hujus appellationis eſt (1) quia illuc accedere poterant Ethnici, ut videtur ex illo dicto, quod extat *Hieroſ. Avoda Sarah fol.* 40. I. R. *Gamaliel* ambulans בהר הבית in atrio gentium, vidit fæminam Ethnicam ac de ea benedixit. (2) quia excommunicati & lugentes illuc veniebant, ut apparet ex *Middoth c.* II, 2. Ille etiam qui hircum emiſſarium educebat. Maximum ſpatium *atrii gentium* erat ab auſtro, proximum ei ab oriente, tertium ab aquilone, minimum verò ab occidente. Vid. *Joh. Lightfoot. in hor. Talmud. p.* 1085. ſeq. *Atrium mulierum* עזרת נשים cujus longitudo erat 135 cubitorum & latitudo 135, quatuorque conclavia erant in quatuor ejus angulis. Vide de hoc atrio fuſe differentem doct. Angl. *Johann. Lightfoot in. Chorograph. Matth. præmiſſ. pag. m.* 60, 61. *edit. Lipſ. Joh. Henric. Otho Lexic.*

Sanctum Sanctorum murus quidam [a] unius cubiti latitudine stetisset, pòst cum ædem secundam ii exstruerent, qui reversi Babylone erant, dubitatum est qua proportione, quove pacto spatium ejus muri immissum in Sancta, inque Sanctum Sanctorum fuisset: &, cum

xic. Rabbino-Philolog. pag. m. 56, 57. Atrium Israëlis κατ' ἐξοχὴν atrium vocarum longitudine erat 135. & latitudine undecim cubitorum. Vide *Lightfoot. Hor. Talmud. pag. m.* 311. citat. *Othon. pag. m.* 57. In hoc atrio nemo sedere potuit præter Reges ex familia *Davidis*. *Maim. Beth Habech. c.* VII. Quando itaque legimus in N. T. Christum sedisse in templo, non dicendum ipsum in atrio Israëlis sedisse, sed vel in atrio mulierum vel Gentium. Vid. *cit. author. pag.* 58, 59. Ex hoc atrio gradu uno ascensum in *Atrium Sacerdotum*. Recte ergo discernit autor noster atria, quia unum semper sanctius altero fuit. Mons enim Templi sanctior erat Hierosolymis; intra hunc enim seminis fluxu laborantes, menstruales mulieres & puerperæ non ingrediebantur. Monte ædis sanctius est חל seu spatium intermurale; nam exteri, & qui erant cadavere polluti, & qui cum menstruali muliere consueverat, eò ingredi non poterant, licet in montem quidem venire ipsis liceret. Hoc intermurali spatio sanctius erat *atrium mulierum*: nam טבול היום de die lavandus eò non poterat venire, hoc est, qui eâ pollutione erat inquinatus, in qua eum oportebat ablui, & expectare solis occasum, ut purus esset. *Atrio mulierum* sanctius est *atrium Israelitarum*: nam interdictum erat ית. מחוסרי כפורים iis scil. qui pollutione quidem soluti erant, sed qui nondum purificationis obtulerant sacrificium, quorum erant quatuor genera: *leprosi, viri fluxu laborantes, mulieres quæ in separatione fuerant; & quæ pepererant. Atrio Israelitarum* sanctius erat *atrium Sacerdotum*; nullus enim Israelitarum eò venire poterat nisi urgente necessitate, quæ hisce occasionibus nasci poterat; aut ad imponendas hostiæ manus, aut ad expiationem faciendam; aut mactandam victimam, aut ad agitandum sacrum. *Atrio Sacerdotum* sanctius est spatium id, quod inter vestibulum & altare interest, neque enim eò licebat venire ipsis Sacerdotibus, si vitio corporis essent affecti; aut nudo capite, h. e. sine cidari, aut velo, aut vestimentis laceratis. Hoc spatio inter vestibulum & altare intercedente sanctius erat templum, & omnium partium templi sanctissimum erat Sanctum Sanctorum, quia nemini licebat eò ingredi, nisi soli Summo Pontifici & quidem solenni Expiationis die. Confer. *Saubert. Palæstr. pag. m.* 97. *edit. Altorff.* 1678 *Joh. Henric. Otho pag. m.* 585. *seq.*

2. *Murus quidam*] Differit *Cunæus* in his & sequentibus verbis de distinctione Sancti Sanctorum ab atrio Sacerdotum primi & secundi templi. Quod itaque ad templum primum à Salomone exstructum attinet, aditus seu atrium à Sancto distinguebatur pariete, seu muro, qui unius erat cubiti, ac velo. Velum describitur 2. *Chron.* III, 14. Paries 1 *Reg.* VI, 20. Inde *Josephus lib.* VIII. *Antiquit. Judaic.*

cum decidi ea res nequiret, vice muri duo vela³ oppansa sunt, inter quæ spatium cubiti interfuit: nam antea hercle duntaxat unum pe-

daic. cap. III. *fol.* 260. *Salomon in pariete, inquit, Aditum à reliquo corpore separante, fores appofuit cedrinas has quoque cælatas & inauratas; eas prætexuit velis picturatissimis, hyacintho, purpura, cocco, byssoque splendidissimo ac mollissimo distinctis. Templum posterius inter aditum ac Sanctum *duo* habebat *vela*, quamvis *Josephus lib.* VI. *de bell. Judaic c.* XIV. *f.* 918. unius tantum mentionem faciat. Cujus rei ratio hæc erat, quia in templo primo paries erat intergerinus cubitum latus, qui Aditum à Domo exteriori separabat. Cujus Sanctitas cum ambigua controversaque esset, nec scirent qui Templum secundum exstruebant, an ad Aditum an ad Sanctum pertineret, spatium intergerini parietis vacuum reliquerunt, & fecerunt *duo vela* cubitum unum invicem distantia, quorum alterum fuit in loco sancto, alterum in Adito, ut quocunque eventu errorem possent eluctari. Ita tradunt in מסכת יומא *cap.* V. *pag.* 51. ex versione & annot. *Robert. Scheringhami*, ab *Excell. Rhenferdio* altera vice adornata & aucta: *Sacerdos Summus in Sanctuario ibat, donec* לבין שתי הפרכות *inter duo vela pervenerat, quæ inter Sanctum & Sanctum Sanctorum dividebant, & cubito inter se distabant.* Gemara ad hanc Mischnam: במקדש שני כיון דלא הואי אמה טרקסין ובמקדש ראשון הוא דהואי ואיסתפקא להו לרבנן בקדושתיה אי כל פנים אי כל חוץ ועבד שתי פרוכות: *Quia in Sanctuario secundo non fuit paries intergerinus unius cubiti, qui in Sanctuario primo fuerat, ac Doctores dubii essent de sanctitate ejus, num totus ad Sanctum Sanctorum, an verò totus ad Sanctum pertineret? fecerunt duo vela.* Legi etiam hic merentur verba *Maimonid. in Hilkoth Beth Habbechira cap.* IV. §. 2. quæ latine versa ita sonant: In templo primo murus erat inter Sanctum & Sanctum Sanctorum, qui cubitum unum spissus erat. *Ædes verò secunda cum ædificaretur dubitatum est, utrum fuisset ejus muri spissitudo ex spatio Sancti, an ex spatio Sancti Sanctorum? Attribuerunt ergo longitudini Sancti Sanctorum viginti cubitos integros, & cubitos integros quadraginta longitudini Sancti; & spatium insuper unius cubiti medium reliquerunt inter Sanctum & Sanctum Sanctorum. Murum igitur inter Sanctum & Sanctum Sanctorum intergerinum in æde secunda omninò nullum ædificarunt: verum duo adhibita vela sunt; unum ab extrema parte Sancti, & alterum ab extremo Sancto Sanctorum. His intermedium erat spatium unius cubiti, idque vacuum, quod illius in æde prima muri latitudinem repræsentabat. Nam in templo primo velum erat unum.*

3. *Duo vela*] Si fides habenda est Hebræorum Doctoribus, tunc tredecim velis Templum secundum fuit conspicuum. Id docet *Maimonides in Kele Hammikdasch. cap.* VII. §. 17. *In Templo secundo tredecim adhibebantur vela. Septem in septem Atrii portis; unum in janua vestibuli; unum ad Templi januam, DUO ad Aditum Templi à Sancto dividendum; & itidem duo è regione ipsis in cænaculo.* Ubi simul addit, quod quotannis Duo Vela, quæ Sanctum à Sancto Sanctorum distinguebant parata, quorum crassities propter toties conduplicata fila palma-

pependerat. Traditum id à Rabbi Mose Ægyptio est, in capite iv, in Halacha Beth Habbechira. Atque ex eo constat, quam scrupulosa eorum hominum religio fuerit. Sed ejus rei etiam alia documenta sunt. Ait ille idem magnus Rabbinus, semper Levitarum sacerdotumque vicenas quaternas stationes excubias nocturnas [4] in æde sacra, & circum illam iniisse, non quod ab hoste grassatoribusve metus fuerit, sed uti honos religionibus [5] esset. Leges autem illis præscriptæ ejusmodi fuêre, ut sacerdotes intus, Levitæ foris [6] custodirent;

maris fuerit. Verba, quia prolixiora, latinis tantum recensebimus verbis, & hæc sunt: *Vela quotannis efficiebant duo, quæ Sanctum à Sancto Sanctorum distinguebant. Atque in his velis erant sexies conduplicata fila cujuscunque generis. Nam singula stamina continebant filorum genera quatuor Xylinum, hyacinthinum, purpuram & coccum bis tinctum, & quodlibet ex illis sexies conduplicata continebat fila. Itaque singula stamina filis è viginti quatuor constabant. Horum igitur crassitudo velorum palmaris erat; nam septuaginta duo erant stamina ex quibus texebantur. Erat autem cujusque veli longitudo quadraginta cubitorum & viginti cubitorum latitudo.* Gemina his invenimus in *Jalkut fol.* 102. רבי שמעון בן גמליאל אומר בשם רבי שמעון בן הסגן פרוכת עוביה טפח ועל ע"ב נירין נארגת ועל כל נימא ונימא כ"ד חוטין i. e. *Rabbi Simeon filius Gamalielis ait nomine Simeonis filii Sagen, veli densitas fuit quatuor digitorum; LXXII filis erat contextum & quodque filum XXIV funiculis.* Quæ si vera sunt vel hinc æstimanda est miraculi magnitudo, dum patiente Christo, ut Matth. cap. xxvii, 51. refert, scissum est in duas partes.

4. *Excubias nocturnas*] Levitarum, qui Janitores erant, munus erat, ad januas Templi seu portas atrii excubare, easque custodire per vices, seu juxta classes, in quas distributi erant & ad hoc ministerium destinati, *Paral.* ix. 17, 18. Hinc versu 19 sequente dicuntur custodes vestibulorum Tabernaculi, per vices castrorum Domini custodientes introitum. lxx. φυλάσσοντες τὴν εἴσοδον. Divisi autem erant ostiarii seu Janitores, ut cæteri Levitæ in xxiv. classes sive vices *Paral.* xxv. 1. seq. vid. *Sigon. de Republ. Hebr. lib.* v. *c.* vi. De solicitudine eorum in custodiendis atriorum portis dicitur 1 *Paral.* xxxv, 15. Hi enim quotidie sub ipsum diei diluculum Hebraice *in mane, in mane* i. e. summo mane Templi fores aperiebant. 1 *Paral.* ix, 27. Non solum autem die, sed noctu quoque in xxiv. locis excubias agebant in honorem templi. *Maim. Beth Habecb. cap.* viii.

5. *Honos religionibus*] Excubiæ hæ non constituebantur, ne instrumenta & vasa sacra furto auferantur, sed eum in finem, ut per totum diem ibi curam adhiberent ne aliquid impuri templum ingrediatur, aut quid fieret, quod sanctitatem illius loci non deceret.

6. *Sacerdotes intus, Levitæ foris*] Cuilibet tam *Sacerdotibus*, quàm *Levitis* statio assignabatur certa & custodia, & (1) erat in omnibus portis montis templi, in porta Orientali, in porta Septentrionali *Tedi*, in duabus

rent; & illorum quidem tres, horum verò essent XXI stationes. Denique Levitæ totas noctes pervigilabant: at sacerdotibus somnum capere haud nefas fuit. Non culcitræ[7] tamen, non tomenta[8] mollem

bus portis Meridionalibus *Hulda*. In porta Occidentali *Copponius*: custodia etiam erat in angulis magni hujus spatii quadrati sancta loca cingentis. (2) Circa murum atria cingentem duæ erant custodiæ in duobus angulis Orientalibus & duæ in duobus angulis Occidentalibus, & his in locis Levitæ in custodiam constituebantur. Erant deinde duæ portæ in quibus Levitæ non excubabant, scil. *Porta aquæ* in cujus camera *Abbtines* custodiam curabant Sacerdotes, & *Porta* קרבן in cujus conclavi *Beth Mokad* etiam Sacerdotes excubias agebant. Vid. *Joh. Lightfoot. hor. Talmud. in Luc.* XXII. *pag. m.* 879. *edit. Lipf.* In loco Septentrionali *Corban* vocato, è regione Sancti Sanctorum etiam *Levitarum* custodia erat, Item in parte Meridionali è regione veli, item à tergo Sancti Sanctorum. *Porta Nitsots* custodiam habebat partim ex *Levitis*, partim verò ex Sacerdotibus constantem. Singulis noctibus Præfectus custodum visitabat omnes custodias, qui vocabatur איש הר הבית Præfectus montis Templi, & secundum R. *Schemaja* definitur ממונה על כל משמר מהשומרים *Præfectus omnibus custodum excubiis*. Illius officium erat perlustrare singulas custodias, & quando illud agebat prælucebant ei faces: unumquemque autem custodem qui pedibus non insistebat his verbis compellabat שלום עליך *pax tibi*. Si eum dormire animadvertebat, baculo percutiebat, immò aliquando vestimenta ejus comburebat: Hinc etiam in usu erat apud cives Hierosolymitanos, quando aliquem clamorem ex templo percipiebant, dicere: מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפי' i. e. *Quæ vox in atrio magno? vox Levitæ vapulantis, cujus vestimenta comburuntur* &c. *Middoth c.* 1. 2. *Maimonides Hal. Beth Habech. c.* VIII.

7. *Non culcitræ*] Culcita, quod tomento inculcantur, appellata. *Fest. Gloss.* Culcita τύλη. Sic etiam apud *Varron. lib.* IV. *de LL.* legitur: Quod Sagus, aut tomentum aliudve quid calcabant, ab inculcando culcita dicta. Aliter *Culcitra* scribunt. Onom. *Culcitra* ἐφάπλωμα quod *Suidas* exponit per πέπλωμα peplum. Vid. *Martin. Lexic. fol. m.* 533. Hebræi vocant קַטֶּבְלָא quod vestimenti genus, item *culcitra coriacea*, *Pulvinar ex corio*. Nedar. fol. 55. 2. ומתגלגל על גבי קטבליא חדשה *Et rotundatur, circumvolvit se in culcitra nova*. Legitur & in *Kelim cap.* XVI. ubi Glossa explicat *Corium quod in pavimento sternitur*. Sic Expandit pulvinar super caput suum, *Metzia fol.* 50. *Aruch* scribit; עור Corium vel pellis, quo se tegunt homines superne, vocatur Græce אנבולי ἀναβολὴ & quod substernunt vocant καταβολή.

8. *Tomenta*] Tomentum est lana brevis ac concisa. *Isid. lib.* XXIX, 27. Tomentum appellatum, quod aut in filo aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat. Sed (ait *Scal. in Varr.*) tomenta sunt proprie ex ciliciis pilis: *borram* vulgo vocamus. Iis igitur tomentis aut ciliciis pilis implebant culcitas, tamen olim ut etiam hodie culcitæ farciebantur acere & glumis spicarum.

lem requiem illis fecerunt: dormiendum humi[9] in ſolo erat; ut hoc illis commune fuerit cum Delphici Apollinis ſacrificulis[10], qui à Callimacho perquàm eleganter dicti ſunt:

Γηλεχέες θεράποντες ἀσιγήτοιο λέβητος.

Nos hæc, quæ de cuſtodiis diximus, ſero admodum, & labante republica, eſſe inſtituta putamus, quo tempore multa alia ſunt inventa, quorum nec veſtigium antea, nec vola extiterat. Nam quod ſummus Rabbinus Ægyptius teſtimonia quædam ex Pentateucho recitat, utique mendoſe facit. Quæ enim cunque in Numerorum capite ſecundo & tertio dicta ſunt de caſtrorum metatione, quam circum tabernaculum fieri in deſerto oportuit, ea verò ad urbem Jeroſolymam[11] traducere, ubi ſacris ceremoniiſque tuta ſedes fuit, magna imprudentia eſt. Quid quod poſt Babylonienſe exilium quindecim mu-

9. *Dormiendum humi*] Ritum hunc cubandi in templis prolixè demonſtravimus in *tr. de ſubſtratione veſtium pag.* 102, 103. *edit. Giſſen.* 1701. Et errorem hunc hauſerunt Gentiles, quia audiverant, *Sacerdotibus* & *Levitis* in templo dormiendum fuiſſe. Vid. celeberr. *Braun. de veſtit. Sacerdot. Hebr. pag. m.* 75, 76. *edit. Amſtel.* 1698. Non licebat enim Levitis & Sacerdotibus dormire in veſtibus ſacris. Cum dormitum ire vellent, ſacræ veſtes fuerunt deponendæ. Quidam Magiſtrorum cenſent, Sacerdotes eas complicaſſe & capiti ſuppoſuiſſe, ut iis etiam dormiendo uterentur. Alii docent in arcis incluſas fuiſſe noctu. De veſtibus Sacerdotum hæc habet *Miſchna Cod. Tamid. c.* 1. Non dormiebant in veſtibus ſacris, ſed exuebant illas, & capiti ſupponebant, & quilibet proprio ſuo tegmento tegebatur. vid. celebr. *Braun. lib.* II. *cap.* XXVI. *pag. m.* 675.

10. *Cum Delphici Apollinis ſacrificulis*] Refert Autor noſter, quod in hoc ritu Sacerdotes Hebræorum commune quid habuerint cum Delphici Apollinis ſacrificulis, citatque ex *Callimacho* verſum, qui extat *hymn. in Delum* ỷ. 286. ubi eos γηλεχέες vocat, quæ vox, teſte *celeb. Spanhemio obſervat. pag.* 497. idem innuit, quod χαμαιεῦναι apud *Homerum.*

11. *Ad urbem Jeroſolymam*] Verum nullam imprudentiam eſſe, uti Autor noſter vult, oſtendit Anglus doctiſſimus *Henric. Ainſworth. in Comment. ad Exod. cap.* XL. ỷ. 33. *fol. m.* 156. *So after that Iſrael came into Canaan, and had there a temple, they had degrees of holy places: both of them are he deſcribed by the Hebr. thus: Three Camps were in the wilderneſſe, the campe of Iſrael, which was in foure camps Num.* 2. *the campe of Levi Numb.* 1. 50. *and the campe of the Divine Majeſtie; which was from the doore of the Court of the Tabernacle of the congregation and forward. And anſwerable unto them in the ages following, from te gates of Jeruſalem unto the mountaine of the Temple, was as the camp of Iſrael: and from the gates of the mountain of the Temple unto the doore of the Court, was as the camp of Levi,* &c. *Maim. in* Beth

munera [12] in templo administrata sunt, de queis Judæorum reges antea, qui de Davidis familia fuêre, nunquam cogitaverant? Ea memorantur in Talmudis tractatu, qui Massechta Schekalin dicitur, in capite v. interque hæc fuit, cura temporum solennium, aquarum, sortium, custodiarum, vestium, panum Propositionis, cortinarum, suffimenti conficiundi, & aliarum rerum, quas recensere pretium operæ non est. Fuit autem singulis præfectus quidam impositus, quem ממונה appellabant: eratque sub nutu ejus ingens ministrorum multitudo. Ait Maimonides multis morbis obnoxios [13] sa-

Beth Habech. Cui calculum addit *Talm. Bab. in Zebachim cap.* XIV. *in Gemar.* Conf. *Henric. Ainsworth. in Num. c.* 11. *fol. m.* 13. *edit. Londin.*

12. *Quindecim munera*] Hæc munera quibusdam officiariis demandabantur, & primus erat ממונה של זמנים qui debebat observare tempus munera adeundi, & sacerdotes & alios admonendi, qui proinde etiam clamabat, *O vos Sacerdotes ad cultum vestrum; ô vos Levitæ ad loca vestra; ô vos Israelitæ ad stationes vestras.* Secundus erat על נעילת שערי' ad aperiendas & claudendas portas; hoc munus præcipue unus obtinebat ex אמרכלין Amarcalin, qui septem officiarii templi erant, habentes claves ad septem portas atrii, ita tamen, ut nullus posset absque altero aperire *Schekal. cap.* v. *Maim. in Kele Mikd. p.* 4. qui etiam cum portæ aperiebantur tubâ signum dari curabat. Tertius erat על השומרים Præfectus Excubiarum. Quartus על המשוררי' *Cantor*, cujus erat singulis diebus nominare illos, qui tum cantare, cùm instrumentis ludere debebant. Quintus erat Præfectus על הצלצל illius Musices, quæ cymbalis fiebat. Sextus erat *Præfectus sortium.* Septimus Præfectus על הקני' qui debebat providere illis, qui se purificare intendebant, de turturibus & columbis. Octavus erat Præfectus Sigillorum seu Sigillorum custos. Nonus erat Præfectus על הנסכים circa libamina, quæ illius sigillo inscripta erant tradebat. Decimus erat ille, qui Sacerdotes ægrotos curabat, qui pluribus morbis, propter continuum carnis esum, vestitum levem, pedes nudos infestabantur. Undecimus ille erat, qui de aquis prospiciebat, ut cisternæ, aquæ ductus benè se haberent, ne aquæ templo deessent. Vocatur ille in *Schekal. cap.* v. 1. *Fossor puteorum.* Duodecimus erat ille, qui panes propositionis conficiebat. Conf. *Middot. c.* 1. Decimus tertius qui aromata ad suffitum parabat. Decimus quartus, qui vela confici curabat. Decimus quintus, qui Sacerdotum vestimenta custodiebat & curabat. Vide *Schekal. c.* VI. & V. *Maimonides in Kele Hammikdasch. cap.* VII. Conf. *B. Dilber. Tom.* 2. *dissert. p.* 15, 16.

13. *Morbis obnoxios*] Variis morbis obnoxios fuisse Hebræorum Sacerdotes cum nostro Hebræorum Doctores confirmant, quare peculiarem Medicum seu Præfectum ægrotorum habuisse dicunt, qui sanitatis curam haberet, uti recenset *Codex Schekalim cap.* v. *Mischna* 1. Vid. *Maimonid. Kele*

ſacerdotes fuiſſe, propterea quòd carnibus fere veſcebantur, & leviter veſtiti [14] inter rem divinam amiculis lineis erant, quæ exuere toties, & ſumere neceſſe habuêre, quoties aut operationem intermittebant, aut redibant ad eam: tum & in pavimento ſtabant ſemper [15], neque ſedere illis in toto atrio, in quo ſacra fiebant, fas fuit. Hinc languor, venarumque inflatio, & mille mala. Haud illud inſcitè dictum â Juvenale eſt in cauſa plane ſimili,

——— *varicoſus fiet aruſpex.*

Igitur delecti ſunt, qui publice ſacerdotum curarent valetudinem: quibus præerat is, quem ממונה על החולים appellant. Sed de his

la Hammikd. cap. VII. inter cæteros de hoc Præfecto tradit *Codex Schekal. quod filius Achiæ conſtitutus fuerit, ut curam haberet eorum qui viſcerum dolore laborant.* Hunc locum optime explicat *Bartenora* his verbis: *Quia Sacerdotes ſemper diſcalceati incedunt ſuper pavimentum, multas carnes comedunt, & aquam bibunt, ſæpe viſcerum dolore laborant; Ideò neceſſe eſt, ut ſemper habeant medicum, qui illis dicat, hoc medicamentum bonum eſt viſceribus.* Eadem fere tradit *Maimonid. Hilc. Kele Hammikdaſch cap.* VII. *ſect.* 14. Has cauſas, Hebræi recenſent, morborum Sacerdotum eſſe, imò decem res referunt in *Beracoth fol.* 57, 2. quæ reducant ægrotantem לחליו ad morbum ſuum, reddantque morbum graviorem nempe *Eſus carnis bubulæ, caro pinguis, caro aſſata, caro avicularum, ovum aſſatum, tonſio capillorum, lac, caſeus balneum* & *ficus immaturæ.*

14. *Leviter veſtiti*] Atque hinc præcipuè cum etiam ob tenues tunicas, quibus leviter tantum veſtiebantur in graves admodum dolores atque morbos incidebant Sacerdotes, quod etiam Ethnicorum Sacerdotibus accidiſſe docet *Juvenal. Satyr.* VI. ubi *Haruſpicem* i. e. Sacerdotem (erant enim plerumque Sacerdotes Haruſpices) *varicoſum* vocat: cujus rei hanc rationem reddit vetus *Scholiaſtes.* Multum ſtando, inquit, dum Deos aut exta conſulit. Huc fortaſſis etiam referri poteſt, quod habet *Perſius Satyr.* V. *de varicoſis centurionibus.*

15. *In pavimento ſtabant ſemper*] Hebræorum Sacerdotes omnia nudis pedibus peragebant. Igitur ubique locorum in templo, in atrio & in Sanctuario, dum Sacra faciebant ſuper pavimento nudis pedibus ſemper ſtandum erat, ita quidem, ut, ſi forte quis inter miniſtrandum ſtetiſſet etiam ſuper veſtem aliquam aut aliud inſtrumentum, quod forte ibi jacebat, aut ſuper beſtiam, aut agnum, aut tale quid, imò vel ſuper pedes ſocii ſui, totum ſacrificium prohibitum fuiſſet. Sic enim docetur *Codice Sevachim cap.* VII. *Miſchn.* I. Debebant enim Sacerdotes ſtare ſuper pavimento. Vid. *Maimonid. Hilc.* בית המקדש *cap.* V. *Halach.* XVII. *R. Bar Nachman Schemoth rabbah paraſc.* 2. Ita Æthiopes & aliæ gentes nudis pedibus templum ingrediuntur: de quibus & aliis videantur *Stephan. Morini diſſertat. à pag.* 159. *uſque* 189. *edit. Dordr.* 1700.

I. Ba-

his hactenus. Cætera, quæ de templo præclare Talmudici tradiderunt, iis relinquimus, qui fortassis post nos aliquando hujus messis reliquias persequentur. Duntaxat enim aliorum excitare ingenia voluimus. Et jam illud à nobis, opinor, effectum est, omnes ut intelligant, permulta esse, quæ de rebus Judaicis adhuc dici post eruditissimorum aliquot hominum commentationes possint.

CAP. XV.

De Jerosolymæ & templi excidio. Quid Romanos ad rem atrocissimi exempli solicitaverit. Casus quidam admirabiles à Judæis notati de excidio templi prioris & posterioris. Titi miseratio & lacrymæ. De tertio templo, quod adhuc exspectant Judæi. Ælia Capitolina in ruinis Jerosolymæ condita, & additum à Cæsare Hadriano ludibrium.

JAM ad alia divertamus. Fuit ab omni ævo magnis quassata tempestatibus urbs Jerosolyma, in qua ædes sacra, & religionum domicilium erat: quippe Assyriorum primò, Babyloniorumque [1], mox Antiochi Epiphanis [2], aliorumque regum [3], ac postremo Roma-

1. *Babyloniorum*] Templum à *Salomone* Rege maximis sumtibus ædificatum, à *Nebucadnezare* igne deletum est, de qua re Sacra monumenta docent. Confer. *Sigon. de Republ. Hebr. pag. m.* 170. *edit. Lugd. Batav.* D. *Quensted. antiquit. Bibl. pag. m.* 746.

2. *Antiochi Epiphanis*] Hic Autor primum templum cum secundo confundit, dum scribit, templum à Babyloniis incensum, mox ab *Antiocho Epiphane*, addit, cum tamen hoc de secundo templo intelligendum, quod à jactis fundamentis ad illius usque finem variis tempestatibus agitatum, cum multo tranquilliora fuerint tempora templi primi. Mox enim *Samaritani* variis vexationibus turbarunt. Vid. annot. *ad Sigon. pag. m.* 173. Post aliquot elapsos annos Antiochus hic Templum invasit, horrendo idolo Zelotypiæ contaminavit, prophanatoque Atrio, Aris, Sanctuario ipso, nihil intentatum reliquit, quo Templi & veri Numinis gloria fœdissime conculcaretur. De hoc Antiocho tyranno crudelissimo legatur *Nicol. LLoydii Dictionar. histor-Geograph. pag. m.* 123. *edit. Genev.* 1693.

3. *Aliorumque Regum*] Longa opprobriorum & ignominiarum serie expertum est hoc Templum, *Lysimachi furores*, *Zelotarum* rabiem, *Crassi* contumelias, *Pompeji* deprædationes, qui ingressus Templum, vidit, inquit *Florus, grande impiæ Gentis Judaicæ Arcanum patens, sub aureo uti cælo.* Loc us hic *Flori vexatissimus occurrit lib.*

manorum quoque sensit arma. Capti cives, diruta mœnia, vasta omnia mœstaque fuere. Vetus templum incenderat Nabuchodonosor, instauraverat autem denuo Zorobabel. Sed deerant ad priscam altitudinem sexaginta cubita. Quare Herodes[4] multò pòst, opibus &

lib. III. *c.* 5. ad quem multa valde erudite celeb. *Grævius* in notis & Cl. *le Moyne in epist. ad celeberr. Græv. quæ invenitur in addendis ad notas C. Grævii edit. Traject.* 1680. commentati sunt. De *Pompeji* in Templum irruptione videndus est *Ben Gorion.* quare *Josephus antiquit. Judaic. l.* XIV. *cap.* VIII. fatetur sceptrum ablatum à Judæis. Nec aliter *Ben Gorion* ita scribens: *Ex eo tempore excidimus majestate nostra, redacti in potestatem Romani Imperii.*

4. *Quare Herodes*] Paulo post Pompeji tempora funditus evertitur ab *Herode*, qui ratus nec ad gloriam Templi Salomonis, nec ad supremi Numinis gloriam satis accedere, illud multo ditius, nobilius & elegantioris structuræ reparari & ædificari curavit. Vid. *Joseph. lib.* XV. *Antiquit. Judaic. c.* XIV. Occasio cur *Herodes* illud opus susceperit, erat, quia Senatores Synedrii interfecerat tempore *Schammai* & *Hillelis*, & hoc horribile factum aliquo beneficio expiare voluit. Vid. *Baba Ben Butah.* Novimus equidem esse inter Eruditos, qui *Josephi* relationem de instauratione potius & exornatione, (uti etiam *Cunæus* noster statuere videtur) quam nova exstructione accipere malint, cum verisimile non sit, regem, tot sumtibus exhaustum, tam splendido ædificio parem esse potuisse. Sed cum ipse *Herodes* in oratione ad Judæos apud Josephum l. c. ad tantæ structuræ molitionem se satis instructum esse fateatur, & ipsa historia tot circumstantiis firmetur, nullum hisce conjecturis locum relinquere possumus. Id tamen non possumus diffiteri, vix fidem mereri *Josephum*; dum l. c. refert, viginti cubitos ædificio in altitudine, subsidentibus fundamentis, decessisse, cum sine totius structuræ convulsione atque ruina hoc fieri non potuerit, ut benè notat *Salianus ad ann.* 4035. Maxima vero celeritate ingens hoc opus perfecit *Herodes*, spatio nempe IX. annorum & 6. mensium. Vide *Joseph. lib.* XV. *Antiq. cap.* XIV. *Johann. Henric. Otho in Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 638. asserit octo tantum annos ad ædificandum insumtos fuisse, in quibus si *Jucbasin fol.* 19. credendum, nunquam illo in loco pluvia decidit, ne opera impedirentur, Quod tamen de partibus maximè necessariis, quæ ad offerenda sacrificia & solitum Deo cultum præstandum requirebantur, non universo opere intelligendum esse arbitramur. Nam quæ ad ornatum & splendorem ædificii spectabant, multis annis post absoluta esse testimonium *Joseph. lib.* XX. *Antiquit. c.* VIII. & Judæorum exceptio Joh. II, 20. asserentium, templum hoc XLVI annis ædificatum esse suadet. De quo confer. *Casaubon. Exercit.* 13. *ad Ann. Eccl. Baron. an.* 31. *num.* 38. D. *Strauch. Brev. Chronol. l.* IV. *c.* XXXVI. *q.* 9. *& Torniell. in Ann. ad ann.* 4032. *num.* 6. qui universam templi structuram scite satis & eleganter delineatam exhibet.

& omni rerum copia affluens, reddidit illi eximium decus[5]. Et jam erat hæc ædes inter orbis miracula[6]. Nulla fuit tam seposita aut barbara gens, ex qua spectator in Syriam non veniret. Sed fati ea lex est, nunquam datum ut sit rebus summis, stare diu[7]. Decreve-

5. *Eximium decus*] De hujus ædis magnificentia loquuntur *in Succah cap.* v. *in Gemar.* Qui nunquam Hierosolymam vidit in gloria sua, nunquam vidit elegantem urbem; & qui nunquam vidit Sanctuarium, nunquam vidit pulchrum ædificium. Nam uti *Middot. cap.* IV. refert, repræsentabat formam Leonis, anteriora enim magis extendebantur, quam posteriora. Murus erat exstructus מאבני שש כחלא ex lapidibus marmoreis pulcherrimis colorum venis diversificatis. *Gemara in Succah c.* V. vide *Joseph. Antiq. lib.* XV. *c.* XIV. Hanc elegantem exstructionem ex Rabbin. describit *Johann. Henric. Otho in Lexic. Rabbino Philolog. pag. m.* 639. *edit. Genev.* ex quibus facile elucet, quantum decus, quantum ornamentum hoc ædificium fuerit.

6. *Orbis miracula*] Describant alii miracula mundi & laudibus extollant maximis, de quibus videatur *Panciroll. & not. Henrici Salmuth. part.* I. *pag. m.* 101. *seqq.* vix tamen ullum horum comparandum erit cum templo Hierosolymitano. Quicquid celeberrimorum operum unquam extitit toto orbe, illud victum est à gloria Templi Hierosolymitani. Dicebat olim quis de urbe Carthagine, de ea præstare silere, quam pauca dicere. Templi Hierosolymitani majestas, uti humana superat ingenia, ita styli nostri angustia major est, maximè cum non humanarum inventionum, sed summi Architecti Dei sit opus. Inter orbis igitur mirabilia meritò collocandum est templum, neque enim dabitur ullum aliud huic par per totum orbem, omniaque alia excludit & obfuscat non solum magnificentiâ materiæ varietateque artis, sed ipsa etiam ædificii forma variisque thesauris.

7. *Stare diu*] Quemadmodum in rebus humanis nihil stabile; ita & hoc loco fluxa fuit & caduca tota ista gloria, quæ post LXX annorum curriculum à Romanis expugnata, eversa & combusta fuit, ita ut non lapis super lapidem relictus. Naturale enim est, ut, quæ ortum habent, consequenter expectent citius aut tardius interitum. Omnia quæ sub perpetuo motu cæli sunt, varietatem & interitum experiuntur. Unde rectè *Manilius lib.* I. *Astron. cecinit.*

Quot post excidium Trojæ sunt eruta regna?
Quot capti populi? quoties fortuna per orbem
Servitium Imperiumque tulit, variéque revertit?
Trojanos cineres in quantum oblita refovit
Imperium? fatis Asiæ jam Græcia pressa est
Secula dinumerare piget, quotiesque recurrens
Lustraret mundum vario Sol igneus orbe.
Omnia mortali mutantur lege creata
Nec se cognoscunt terræ vertentibus annis
Exutas variam faciem per secula gentes.

verat tantarum rerum cumulum diruere Deus: &, quia vim suam ingruentem frangi non volebat, passus est temeritate paucorum quorundam ad defectionem solicitari populum [8]. Paruit ducibus suis imprudens multitudo, & reverentiam excussit [9] Romani principis. Ita error in culpam transiit; & cum causa atque origo omnis furoris apud autores esset, poena omnium fuit. Obsedit Hierosolymam vastavitque Titus, ac ne templo quidem [10] pepercit, quod manserat antea tot cladibus incolume. Res admiranda est, & singularis quae-

8. *Ad defectionem solicitari populum*] Saepe Judaei in potestatem hostium venerunt à justissimo Deo propter impietatem pessimosque mores repudiati: liberati etiam saepissime, quoties poenitentiam scelerum agebant; si verò contumacius pergebant mali esse, deficientes ab illis, quibus justo Dei judicio subjecti erant, ipsi sibi ruinam atque eversionem accelerarunt. Cum itaque Judaei (uti adhuc hodie sunt) gens turgida, inflata fuerit, quae superiorem ferre noluerit, hinc tot defectiones instinctu quorundam, tot bella quae ductu horum sunt gesta. Ultimis Trajani temporibus Judaeos in Cyrenaica rebellasse *Andrea quodam Duce Dio* testis est apud *Xiphil. in Trajan. sub fin.* Non minor calamitas in *Aegypto* & *Cypro* impulsore *Artemione*. Judaeorum sub *Trajano* rebellium caput & Ducem *Euseb. l.* IV. *hist. Eccles. cap.* II. nominatim describit, quod Lucua Duce haec rebellio facta. Imò hic inter eos *dignitate Regia* fuit. Si igitur autori libri *Juchasin* habenda fides, ipse *Bar Cochba* fuit, qui jam tum sub *Trajan. Cyrenenses, Aegyptios* & *Cyprios Judaeos* concitavit. Ita enim de *Trajano p.* 142. *B. edit. Cracov. Temporibus ejus* (Trajani) *fuit ingens motus. nam Ben Coziba rebellavit contra Romanos, & primum Cyrenenses impulit in Africa, surrexerunt hinc Judaei illius tractus, & trucidarunt omnes & Romanos & Graecos ejus Regionis, multitudine innumerabiles ut arena juxta mare. Inde transgressus in Aegyptum & eadem perpetravit*, &c. Quod verò alii *Bar Cochbam* non sub *Trajano*, sed tantum sub extremo Imperio *Hadriani* memorant, dubitamus de Judaei fide & diversos diversis temporibus fuisse tumultuantium Duces omninò credimus.

9. *Reverentiam excussit*] Nec ob aliam causam *Nero Vespasianum* misit, ut gentem Judaeorum exscinderet, urbesque munitas solo aequaret, quàm quod Romanum Imperium, cui à Deo addicti fuerant, ferre nolebant, praesidia trucidabant, leges refigebant, & cuncta ita agebant, quasi sui juris essent, nemini mortalium subjecti, sibi & suae tantum dominationi prospicientes. Eventus sane probavit, in irritum cecidisse, quicquid contra dominationem gentium quibus addicti erant, libertatis causa susceperunt. Confer. Cl. *Joh. Jacob. Schudt. Delic. Hebr. Philolog. pag. m.* 384. seqq.

10. *Ac ne templo quidem*] De hisce videantur notae ad *Caroli Sigonii lib.* II. *cap.* V. *pag. m.* 179. *edit. Lugdun. Batav.* 1701. Le Moyne Miscell. Sacr. ne igitur actum agamus remittimus Lectores illuc.

quædam divini judicii nota id, quod Rabbini obſervaverunt, quibus ſtudium eſt vetera & recentiora contendere, atque omnia ſcrutari ſubtiliſſime. Recitabo verba Hebræa ex Chronico, quod Seder Olam [11] vocant: היה ר׳ יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכות וחובה ליום חובה שנמצאת אומר כשחרב הבית בראשונה אותו היום מוצאי שבת היה ומוצאי שביעי היתה ומשמרתו של יהויריב היתה ותשעה באב היה וכן שניה ובזה הלוים עומדים על דוכנן ואומרים שירה וישב עליהם את אונם: Eorum eſt talis ſententia, ſed paulò liberius à nobis reddita: *Rabbi Joſe dixit: Quemadmodum meriti remuneratio, etiam poſt longum tempus, recidit ac revolvitur in eundem diem, ita & peccati. Atque id experimento compertum eſt: nam cum antea vaſtaretur templum, erat extremum ſabbati: & rurſus extremum ſeptimi anni erat: præterea erat ſeptimana * ſtationis Joarib, & nonus dies menſis Ab erat. Et ita fuêre quoque hæc omnia in ſecundo excidio. In utroque autem Levitæ ſtabant in cathedra, recitabantque oden hanc: Retribuet illis iniquitatem ſuam.* Apud Joſephum [12] accurata

* *Ita appellat Judæus magiſter* τὴν ἐφημερίαν, *ſive* φυλακήν.

---

11. *Seder Olam*] Liber hic nuperrime editus & elegantibus notis illuſtratus à *celeberrimo Johanne Meyero Amſtel.* 1699. cujus verba hæc ſunt: *R. Joſe dixit, devolvitur meritum in diem meriti, & peccatum in diem peccati. Sicut v. g. quando templum primo deſtructum eſt, dies ille exitus fuit Sabbathi, adeoque extremum anni ſeptimi ſ. remiſſionis, ſimulque cuſtodia & hebdomas ipſius Jehojarib erat, itemque nonus dies Abh ſive Julii. Similiter quando ſecundum templum eſt everſum. Atque in utraque everſione Levitæ ſtabant in ſuis ſuggeſtis, & canticum enunciabant. Quodnam verò canticum? Et convertit contra eos iniquitatem ipſorum & malitia ipſorum exſcindit ipſos, Pſalm.* XCIV. De die fatali excidii urbis & templi diſtinctè etiam in *Erachin fol.* 11, & *in Taanit. fol.* 29. Vid. Annot. ad *Carol. Sigon. lib.* 2. *cap.* V. *de Republ. Hebr. pag. m.* 180. *edit. Lugd. Batav.* 1701. Plurima quoque lectu digniſſima recenſet Vir. *Magnific. & Excell. Joh. Chriſtoph. Wagenſeil. Fautor noſter omni obſervantia deveneranndus in libro Miſchn. de Sota pag.* 945, 946. *ſeq.*

12. *Apud Joſephum*] De parilitate diei, quo utriuſque templi excidium accidit ſedulo mirandum inculcat *Joſeph. lib.* VII. *de Bell. Judaic. cap.* IX. Evolutis temporibus aderat fatalis dies, qui erat decimus menſis Auguſti, quo etiam prius à Rege Babyloniorum fuerat concrematum. Et iterum *cap.* X. Miretur quis in eo circumacti temporis rationem & fidem. Nam & menſem, ut dictum eſt, eumque diem ſervavit, quo primum à Babyloniis templum erat incenſum. Neque eſt inter Rabbinos & Joſephum diſ-

ta eſt excidii deſcriptio. Sanè ait ille tam triſtem tunc rerum faciem fuiſſe, uti miſeratus eam hoſtis quoque ſit: etenim Titum, cum everſa omnia, dirutaque cerneret, ingemuiſſe cum dolore, & defectionis ſuccenſuiſſe autoribus, quorum execrando ſcelere accéleratum urbis fatum erat: nam illum, non niſi invitum, tam aſpero remedio admoviſſe manum. Et ſanè non erat illi viro animus ferox, inſatiabile gentium malum. Deliciæ enim amorque non Romanorum, ſed humani generis, dictus habituſque eſt. Verùm, quid ageret? Reipublicæ causâ adhibenda ſeveritas fuit, & crudelem medicum intemperans æger fecit. Periit urbs, quam perire etiam percuntium intererat. Jacebat dirutum, flammiſque exuſtum templum, quod per XLVI annos vix extruxerant reverſi exules: denique quod refecerat tandem, & ad invidiam ornaverat Herodes, nihil ut jam inimici in eo, niſi pulchritudinem culparent. Veriſſimus vates apud Divum Matthæum Meſſias eſt, cum ita inſit, οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται. *Non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non diſſolvatur.* Inter ſummam magnificentiam, & deformes reliquias momentum interceſſit. Ita vertuntur ſubitò cuncta: & omninò natura, quæ ad originem rerum parcè utitur viribus ſuis, ad ruinam toto impetu venit. Exſpectant adhuc Judæi tertium templum [13], ajuntque tribus Patriarchis, Abrahamo, Iſaco, & Jacobo ſuam cuique

diſſenſus, quod illi diem nonum, hic vero decimum nobis nominet. Nam *Joſephus* de templi pleno incendio loquitur, Rabbini autem, quando ſacræ ædis ab hoſte facta ſit expugnatio, & quando ignis eidem ſubjici cæperit, declarant. Nimirum uti eſt in *Taanit. fol.* 29. & exinde apud R. *Kimchium* ad 2 *Reg.* XXV. Die nono, paulo ante crepuſculum flamma templo fuit admota, quæ concepta ad finem uſque decimi diei, vires ſuas exeruit. Conf. *Joh. Henric. Otho. Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 651. videatur quoque *Henric. Houting. in not. ad tract. Talmud. de feſto Novi Anni ad Miſchn.* 3. *pag. m.* 45. *edit. Amſtel.* 1695.

13. *Templum tertium.*] Præter has rationes à Cunæo noſtro allatas, ob quas Judæi tertium expectent templum, non minima hæc eſt, quod Deus promiſerit per *Prophetam Hagg.* ſe *Pacem daturum* in hoc templo. Cum verò animadvertiſſent Judæi, nullo modo pacem in ſecundo templo fuiſſe, de tertio quodam templo pacis futuro Sanctuario cæperunt cogitare. Sed vana eſt illa de tertio Templo fabula, ad quam tanquam ad ſacram anchoram non ſe recepiſſent Judæi, ſi per *pacem pacificum Meſſiam* intelligere voluiſſent. Nam revera Deus præſentia pacis i. e. pacifici cohoneſtavit ſecundum Templum, ad cujus gloriæ fulgorem tota primi Templi gloria debuit abſorberi & penitus evaneſcere.

que deberi ædem. Id erutum ab illis ex sacri codicis quibusdam locis est, quæ non intellexêre. Ita se miseri sua spe solantur, & cum Sabinis somniant quod volunt. Templi urbisque vix vestigia restabant, cum Hadrianus Cæsar, multis post Titum annis, in eodem solo Æliam suam [14], & pro templo veri numinis quoddam exstruxit templum Jovis Capitolini. Ad hoc, in fronte portæ, qua Bethlemum iter erat, suem posuit marmori insculptam, uti Judæos malè ureret intuitu exosissimi animalis. Hoc memoriæ proditum ab eruditissimo Eusebio est.

14 *Æliam suam*] Cum Judæi à rebellione non desisterent, & muros & turres à Tito relictas reædificarent, Hadrianus muros subvertit, quam quinquaginta annis post Titi subversionem contigisse testatur *Hieronym.* Et ne denuo loci religio ad seditionem moveret, coloniam eò Imperator deduxit, quam *Æliam* nominavit, aut secundum *Dionem Æliam Capitolinam*, & ut cultui sacro operam darent milites, templum Jovis Capitolini, quem Romani summis honoribus colebant, erexit.

CAP. XVI.

De templo Samaritanorum, quod in monte Garizin. Qui fuerint Chutæi. Unde advecti in Samariæ sedes sint. Quanto deteriore conditione fuerint quam Judæi. De religione eorum quædam. Fuisse eos primum idololatras: mox, abdicato idolorum cultu, lapsos in hæresin esse.

Atque ædes quidem Jerosolymitana, de qua jam diximus, à solis culta Judæis fuit. Samaritanorum autem aliud quoddam templum in monte Garizin [1] erat, quod Sanaballetes [2], magni Alexan-

1. *In monte Garizin*] mons in finibus Tribus Ephraim & Manasse in quo sita fuit urbs Sichem, prope quam habitavit & altare condidit Patriarcha *Abraham. Gen.* XII. *& Jacob. Gen.* XXXIII. In hoc monte Pontifex *Manasses* frater *Jaddi*, cum duxisset filiam Satrapæ Samaritani, ideoque à Judæis dignitate Sacerdotii privaretur, confugiens ad socerum, templum simile Hierosolymitano ædificavit, & sacra similia Leviticis instituit eo tempore, quo *Alexander M.* Monarchiam Persicam occupavit. Confer annot. ad *Carol. Sigon. lib.* 2. *cap.* VI. *pag. m.* 184. *edit. Lugd. Batav.* vid. annot. *celeberr. Wagenseil. Mischn. cap.* VII. *pag.* 666. Mentio hujus montis fit *Deut.* XII. v. 29, 30. Confer. B. *Dilherr. Tom.* I. *dissert. Academ. pag. m.* 173.

xandri permissu, extruxerat, uti generum suum Manassen pontificatu ornaret. Quare profectò, cum pridem antea Judaei Samaritanique per aemulationem diversa sacra habuissent[3], recenti hac aedifica-

2. *Sanaballetes*] templum scil. in hoc monte *Sanaballetes* exstruxit permissu Alexandri, ut Manasses ob matrimonium cum filia Saneballati ISACHA cultum, Hierosolymitani aemulum instituerct, quod Alexander ex ratione Politica concessit, eoque & Rempublicam & Ecclesiam Judaeorum non parum afflixit, discordiae enim & dissidio ansam, Judaeisque desertoribus transeundi occasionem dedit, suaserat id *Saneballat* homo callidissimus Judaeis infensus ad Alexandrum dicens: *se generum habere Manassen, fratrem Jaddi Principis Sacerdotum Judaea gentis, multosque alios cum eo praesentes ex ea gente, quos velle ajebat sub eo templum locis constitutis aedificare: hoc autem & ipsi* Alexandro *profuturum videretur, ut in duas partes esset Judaeorum potentia divisa, ne eadem concordia gens conjuncta rebellaret, aut in aliquo Regibus obviaret, quemadmodum prius & Assyriis contingebat. Joseph.* lib. XI. antiq. Jud. c. VIII. Hujus quoque meminit *Seduna Patriarcha Gazensis* in relatione de *Samaritanis*, cujus verba Samaritana ex Samaritano idiomate latine vertit *Athanas. Kircher. Syntag.* IV. *fol. m.* 363. *edit. Rom.* Illo tempore cum discederet *Alexander* è *Jerusalem*, egressus est ad eum *Saneballet* cum *Israël*, & filiis *Josue* Sacerdotis magni, qui affinitatem contraxerant cum *Cuthaeis*, quosque fugaverant *Esdras* & *Nehemias* à Domo Domini; petiitque ab *Alexandro*, ut Sacerdotes generis sui aedificarent templum in monte *Garizim*, quo facto, divisus est *Israel* in duas partes; pars populi secuta est *Simeonem Justum* & *Antigonum* discipulum ejus & congregationem eorum, juxta id, quod ab *Esdra* & *Prophetis* acceperant: pars autem alia *Sanbellet* & generos ejus, obtuleruntque holocausta & sacrificia extra Domum Dei, & commenti sunt de corde suo instituta & simulachra gentium. Hinc non male *Mons transgressorum* nominatur, quod Judaei profugi portum quasi & locum salutis illic haberent. vid. celeb. *Dillberr. dissert. Academ. T.* I. *pag. m.* 173. Cur autem in monte hoc *Gerizim* templum aedificarint Samaritani *Henricus Ainsworth.* Anglus doctissimus *in Deut. c.* XII. v. 30. *fol. m.* 43. hanc rationem reddit: *There on mount Gerizim was the Samaritans Temple, where they worshipped they Knew not What. It seemeth they tooke occasion of that superstition from this Law, thinknig Gerizim to be à holy place, because the blessing were pronounced on it.*

3. *Diversa sacra habuissent*] Sicut consensus in doctrina religionis parit amicitiam, & copulat seu conjungit animos; ita dissimilitudines religionum in perpetuum animos evellunt, *Penc. in lect. Chronol.* Nihil enim magis dissolvit ac disjungit animos, quam religionum diversitas, & nihil magis consociat animos, quàm consensus de religione. Cum autem *Samaritani* diversa à Judaeorum sacris, sacra haberent; Hinc aliter fieri non potuit, quàm ut odio haberent illos Judaei. Praecipuum autem concordiae vinculum est religionis similitudo & de cultibus divinis consensio. Vix quicquam arctius devincit & complicatos tenet ani-

catione mirum in modum vetera odia exarsere[4]: quæ mitigari nec tunc quidem contigit, cum, ducentis pòst annis, dirutum id templum

animos, quàm eædem de Deo sententiæ aut opiniones & sacrorum communio. E contrario si quid aliud, certe religionis diversitas animos hominum disjungit & distrahit: ac perpetuorum odiorum, dissidiorum, seditionum & bellorum est seminarium, atque levi momento fit: ut aut politicum schisma gignat Ecclesiasticum; aut Ecclesiasticum invehat Politicum. id est. ut vel ob contentiones politicas doctrina religionis quid detrimenti capiat, & Ecclesia multum mali patiatur. vid. *Bucholtz. in Chronol. p.* 350. Quod verò discrimen inter Judaica & Samaritica sacra? Dices forte, *Samaritanos* non interpretari in Synagogis legem, quod Judæi faciunt: sed respondet *Anglus Edmund. Castell. Animadverf. Samarit. quæ Tom.* VI. *Bibl. Polyglott. exhibentur, ad cap.* I. *Exod.* proferens Commentaria in libros Mosis Samaritica & excerptis quibusdam hanc adjiciens ἐπίκρισιν: *Ex his omnibus & quæ sequuntur apud eundem autorem satis liquet, Samaritanos sacras illas, quas admittunt Scripturas, cum Commentariis non habere tantum, sed & legere, (cum Liturgia enim eorum Damascena conjungitur iste) eosque etiam literali, simplici atque concisa, absque ulla traditionum, vel quam rarissime quidem, & quæ ut indubitatæ ab omnibus habentur, commixtione, earum interpretatione uti. Quia & observandum insuper, Arabicas voces, per quas iste Commentator ullam Scripturæ dictionem explicat, planè easdem esse cum iis, quæ apud interpretem Arabico-Samaritanum leguntur. Unde conjiciat quis fortè, vel utriusque (versionis scil. Arabicæ Samaritanæ atque commentarii) eundem fuisse autorem, vel saltem commentatori huic adfuisse istam versionem.* Conf. Joh. Henric. Hotting. Primit. Heidelberg. pag. 21, 23. Illud tamen Samaritanis particulare est, quod Petr. de la Valle in Itinerario part. I. p. 162. adfert. *Sie opffern überal; wo sie gelegenheit haben, und verrichten noch alle Ceremonien, wie sie vor diesen im Tempel im gebrauch gehabt, iedoch geschiehet dieses auff Samaritanische weise, weil ihnen erlaubt war, solches an einen andern ohrt, als zu Jerusalem zu thun.* Videtur ac si Samaritani ipsi refutent *Valleum* in epist. ad *Scaliger:* Illud autem, scribunt, non sacrificamus nisi in Sichem è regione montis Garizim mense primo. Verum loquuntur de Sacrificio Paschali. ubi observamus, nec Sabbatho nec festo messis, nec die expiationis, nec festo tabernaculorum ullum memorari sacrificium. Nec concessum erat Samaritis, alio loco, quam Hierosolymis sacrificare, sed ipsi nefariè istam licentiam sibi sumserunt.

4. *Vetera odia exarsêre*] Ἀπέχθεια inter *Judæos & Samaritanos* odium eò primum tempore exortum est, quo Judæi ex captivitate Babylonica reduces, ad templum Hierosolymitanum rursus erigendum se accingentes, à Samaritanis omni studio impediti fuerunt, ne sacrum opus perficerent, uti Sacer Codex in *Esræ* ac *Nehemiæ* libris testatur. Quò factum est, ut animi utriusque gentis summâ invidiâ mutuò exarserint, quæ paulo post haut exiguum incrementum sumsit, quando *Manasses* summo apud Judæos Sacer-

plum ab Hyrcano [5] est. De Samaritanis, quos sæpe rerum Judaicarum scriptores loquuntur, pauca in transitu dixisse satis erit. Non erant illi vera Israelitarum propago [6], sed incondita colonorum multitudo, quam ex Chutæorum, Babyloniensiumque, & Chamathæorum, ac Sepharvaimitarum, Chavæorumque sedibus collectam rex Assyriæ in Samariam transvexerat, postquam Israëlitæ omnes, qui secessionem à Judæis fecerant, abducti in longa exilia, dispersique per Colchos, Parthos, atque Æthiopes sunt, nunquam ut ex illa tempestate in Palæstinam redierint. Quare jam Samaritani [7], qui in

cerdotio ob conjugem Samariticam privatus templum Hierosolymitano simile in monte Gerizim exstruxit, ad quod multi ex Judæis profugi in unam successu temporis gentem cum *Cuthæis* coaluerunt. Hinc igitur tot lites ac concertationes inter Judæos & Samaritanos exortæ sunt, quæ huc usque durant. Nam coram *Ptolomæo Philometore* de legitimo templo disceptarunt, referente *Josepho Antiq. l.* XIII. *c.* VI. qui Judæis victoriam adscribit, quemadmodum ex adverso Samaritanus Chronologus pudendo metachronismo *Nebucadnezarem* pro Ptolomæo substituens suæ religionis hominibus palmam tribuit, ut videre est apud *Hotting. Exerc. Anti-Morin. sect.* XLIX. *pag.* 66, 67. Judæi Samaritanos idololatriæ reos habent: tribus literis carere fingunt: sacrilegium in ipso Geneseos vestibulo commisisse calumniantur. *Samaritani* quotiescunque Judæum vident, ut immundum magno clamore procul abesse jubent: montem suum benedictum, Hierosolymitanum maledictum appellitant: ab *Esra* sacros libros corruptos esse criminantur & quæ alia sunt, quæ erudite enucleavit vir celeberim. M. *Wilhelmus Ernest. Tentzelius in dissert. de Prosevchis Samaritan.* edit. *Witteberg.* 1682.

5. *Id templum ab Hyrcano*] Samaritani templum Gerizimæum in æmulationem & invidiam Hierosolymitani struxerant, quod post ducentos circiter annos à *Johanne Hyrcano* dirutum. Fuit autem hic Johannes Hyrcanus, Simonis Hassamonæi filius. Vide *Joseph. lib.* XIII. *Antiquit. Judaic. cap.* XVI. *Leusden. Philol. Hebr. mixt. diss.* VIII. *pag.* 56. *seq. Gent. hist. Jud.* §. 7. *pag.* 69. *seq. Tentzel. in dissert. cit.* §. 3.

6. *Vera Israëlitarum propago*] Per Samaritanos non intelligimus cum *Cunæo* nostro x. Israelitarum tribus, quæ à reliquis cum *Jerobeamo* secessionem fecerant, ac novum cultum Idololatricum invenerant, quod male nonnulli faciunt: sed alios longe homines, qui primam originem repetunt à quinque populis, quos Rex Assyriæ in vacuas Israelitarum sedes paulò post traduxerat. Vide *Athanas. Kircher. Oedip. Ægypt. Tom.* I. *fol. m.* 353. *Synt.* IV. *cap.* XVII. *edit. Rom.* Conf. *annot. ad Sigon. pag. m.* 155.

7. *Samaritani*] Unde dicti & originem habuerint fuse ostendit Anglus *Johann. Selden. in lib. de Diis Syris pag. m.* 129. *seqq.* 133. 308. *seq.* quem benevoli Lectores evolvere rogantur.

in vacuam eorum regionem missi sunt, nihil nisi retrimenta hominum & mendicabula fuere, plane ut sunt illi apud Siculum vatem

—— Οὔτε λόγῳ τινὸς ἄξιοι, οὔτ' ἀριθμητοὶ,
Δύστανοι μεγαρῆες ἀτιμοτάτῃ ἐνὶ μοίρᾳ.

Sanè quanti pretii fuerint[8], monet nos vetus Judæorum verbum, quod Rabbi Elias refert, למה היה דוד המלך דומה על הפתחים: *Cui rex David similis fuit: Chutæo ostiatim stipem petenti:* quod nos de maximo rege dictum putamus, qui apud Acischum illuvie sordibusque sese fœdaverat, ut contemptu tutus foret, ubi in jure parum præsidii esset. Apud Romanos quidem, profligatis penitus Palæstinorum rebus cum victoris arbitrio jura omnia amitterent retinerentve tam Samaritani, quàm Judæi, longè deteriore conditione[9] Samaritani fuere. Interdictus enim illis omnis legitimus actus

8. *Quanti pretii fuerint*] Apud Judæos instar Ethnicorum habebantur, uti *Hierosolym. Schekalim fol.* 46. 2. testimonio approbat: Negat R. Simeon Samaritanum Ethnicum esse, affirmat hoc R. Iehuda cum aliis. Vide de his pluribus differentem *Johan. Henric. Othon. in Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 582, 583. *Johan. Lightfoot. hor. Talmud.* variis locis.

9. *Longe deteriore conditione*] Observandum est cum *Jac. Gothof. Comment. in lib.* XVI. *Cod. Theodos. tit.* 8. *pag.* 232. De Judæis & Samaritanis idem semper in *Theodosiano Codice* constitui, cum *Justiniani* ævo *Samaritani* deteriore conditione fuerint: idque constat ex *Lib.* XIII. *Cod. Theodos. Tit.* de *Navicularüs leg.* XVIII. ubi Judæorum corpus ac *Samaritanorum* ad naviculariam functionem non jure vocari constituitur: quod humanitatis *Theodosianæ* in *Judæos* & *Samaritanos* argumentum esse judicat *Gothofredus Comment. pag.* 75. Sed seculo quinto *Samaritani* in pejus ruere cœperunt. Legimus enim in *Chronico Alexandrino* de *Justusa* quodam *Samaritano* sub *Zenone* Imperatore, qui Regis titulo assumto capitali supplicio affectus est narrante *Brianno Waltono proleg.* XI. *num.* 5. quod *Abulpharagius* etiam adnotavit, quando sub *Zenone* Samaritanos Neapoli constituto Rege Christianos trucidasse tradit, quo respexisse videtur *Procopius de Ædif. lib.* V. *c.* VII. ubi Neapoli Garizim montem scribit imminere Samaritanis ereptum ob seditionem, conjectante celeb. *Ezech. Spanhemio de numism. pag.* 771. Nisi *Procopii* locum malumus intelligere de pessima rebellione, quam sub *Justiniano* moliti sunt *Samaritani*, sceleſtissimè in Christianos sævientes, descriptam à *Nicephoro Callisto lib.* XVII. *cap.* XXIV. *Paulo Diacono lib.* XVI. ac Historicis Arabum, *Patricide* & *Elmacino Hottingero hist. Eccles. Secul.* VI. *pag.* 336. citatis. Quid igitur mirum, severas leges adversus Samaritanos tulisse Imperatorem *Justinianum*? Miseris tamen hominibus ad bonam frugem redeuntibus, laudatus Imperator petitionibus *Sergii Metropolitani Cæsariensis* motus *Novell.* CXXIX anno XV. Imperii sui licentiam dedit *scribere testamenta*, & suas *proprias dispensare substantias*.

actus fuit: ac duntaxat testamentaria testimonia, quæque in ultimis elogiis, vel in contractibus consistunt, propter utilitatem publicam permissa illis sunt, ne probationum facultas angustaretur. Judæis vero testimonii quidem dictio contra orthodoxos in judiciis non fuit: at inter se, ubi litigandum existimassent, fœdus permixtum habuere, & dignos litigatoribus etiam testes introducebant [10]. Quæ constituta in hunc modum à Justiniano sunt *in l.* XXI. *C. de Hæreticis & Manichæis.* Idem porro Justinianus in Novel. CXXIX, *Samaritas pridem atroces, elatosque contra Christianos, & in omnium velut novissimam superbiam excedentes* ait: ut mirari nemo amplius debeat, cur in Novel. CXLIV. cautum sit, ne majores natu, qui eam superstitionem coluissent, ad sacrum lavacrum admitterentur, antequam Christianismi elementis initiati per duos annos essent. De religione eorum simplex esse sermo nequit: variata enim identidem temporibus est. Ac initio quidem Israëlitæ, qui à Judæis per civiles discordias [11] segregati Samariam incolebant, idolorum cultores [12] fuere, vi-

10. *Testes introducebant*] Ex his allatis à *Cunæo* nostro verbis constat, Samaritanos maximo odio habitos fuisse à Romanis, quod ex ipsis Romanorum Imperatorum constitutionibus clarissime liquet. *Justinianus* enim Imperator varia in *Samaritanos* edicta promulgavit, in quibus *Codic. lib.* I. de *hæretic.* & *Manichæis* & *Samaritanis tit.* V. hæc reperimus: *αἱ τῶν Σαμαρειτῶν συναγωγαὶ καθαιρῶνται, καὶ ἐὰν ἄλλας ἐπιχειρήσωσι ποιῆσαι τιμωρῶνται, οὐ δύνανται δὲ διαδόχους ἔχειν ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου πλὴν ὀρθοδόξων, οὔτε δωρεῖσθαι ἢ ἄλλως ἐκποιῶσι τοῖς μὴ οὖσιν ὀρθοδόξοις, ἀλλὰ ὁ φίσκος αὐτὰ ἐκδικεῖ προνοίᾳ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀρχόντων.* Conf. Novell. CXLIV. data anno VII. Iustinian.

11. *Per civiles discordias*] Cum enim populus Israeliticus à *Roboamo* remissionem jugi parentis sui peterent, ille relicto Seniorum consilio, superbe respondebat: Minimum digitum suum crassiorem fore, quàm Patris lumbi fuerint &c. Hinc discordiæ ortæ & decem tribus defecerunt ab ipso, & ad *Jerobeamum* desciverunt.

12. *Idolorum cultores*] Cultus hic Idololatricus introductus à Rege callidissimo *Jerobeamo*, qui, cum animo secum volutaret quàm firmum Reipubl. fundamentum sit religio, metuebat, ne populus, si quotannis sacrorum causa iter Hierosolymas instituerst, recordatione meritorum Domus Davidicæ, sanctæque urbis admiratione & societate religionis ab se iterum ad Rehabeamum averteretur, impium consilium cepit, quo sacrorum mutatione discordias & causas odii inter Israelitas & Iudæos fereret. Itaque ex orco revocata vitulorum adoratione cives ad Idololatriam, sub titulo utilitatis, seducit. Vide *dissertat. polit.* 2. *de regno Jerobeam. M. Frider. Christiani Bücher. edit. Witteberg.* 1675. ubi plura. Conf. *Michael. nota pag.* 82, 83.

vitulosque aureos[13] venerati sunt ad Ægyptiorum imitationem, quibus summum numen Apis erat[14]. Mox, qui in vacuas sedes eorum ad-

13. *Vitulos aureos*] Sunt qui Jerobeamum cum vitulis suis excusare volunt, asserentes, quod ad similitudinem Cherubinorum Mosaicorum facti fuerint, qui Symbolum gratiæ Dei. Inter hos est *Monceaus*, qui hinc infert, *Jerobeamum*, quia vitulos fecerat Samaritanos, Idololatram non fuisse, sed schismaticum. Verum quot verba, tot figmenta veritati contraria. Longe à veritate abest, quod vitulus sit symbolum divinæ gloriæ, sed potius horrendæ Idololatriæ, uti eleganter probarunt celeb. Mæbius in sua Moscholat. & Cl. *Georg. Michael.* in *not. doctiss. ad Jacob. Gaffarell. curiositates pag. m.* 76, 77. *edit. Hamburg.* 1676. Deinde falsum est, quod Ierobeamus vitulos ad similitudinem Cherubinorum fecerit, nam in Scriptura de hac re altum est silentium, quæ mentionem facit vitulorum 1. *Reg.* XII, 28. Vitulos fecit, non Cherubinos, atque ita LXX. ϗ ἐποίησε δύο δαμάλεις χρυσᾶς fecit duas vitulas aureas. Iisdem verbis scelus commemorat *Joseph. lib.* VIII. *cap.* III. Ægyptiorum apud quos vixerat, Idololatriam secutus. Videantur Cl. *Samuel Bochart. Hierozoic. lib.* II. *part.* I. *cap.* XXXIV. *fol.* 354. *seqq. edit. Londin.* 1663. qui fuse de his egit. Conf. *Selden. de Diis Syr. & Beyeri additamenta.* ubi B. L. lectu digna habebit.

14. *Apis erat*] Ægyptiorum summum Numen fuit. Et quod ad nomen attinet, Ægyptiacum est, quod bovem significat. Vide *Athanas. Kircher. Oedip. Ægyptiac. Syntag.* 3 *fol. m.* 200. *edit. Rom.* Confer. *Bochart. Hierozoic. fol. m.* 337, 338. seq. *edit. Londin. And. Beyer. in additam. ad Selden. pag.* 219. Sunt qui *Apim* & *Serapidem* unum Numen putarint, & per *Serapidem Josephum* intellexerint, uti cit. *Bochart. l. c. cum Beyer.* ostendunt, nec veritati contraria videtur hæc opinio, ut pluribus in dissertatione historica de Serapide Ægyptiorum Deo maximo exhibet Cl. *Joh. Lehmann edit. Witteberg.* quam iterum excudi curavit celeberr. *Crenius* in fascicul. suis, ad quam Lectores remittimus, quia actum agere nolumus. Interim favere huic sententiæ, ipsa quoque *Apis* appellatio videtur. *Apim* enim si dixerimus esse nomen vel titulum honoris, quo *Josephum* ornarunt Ægyptii, à veritate fortassis nihil alienum dixerimus. Nam אב idem est ac pater. Si nunc affixum י apponatur, fit אבי pater meus; adjecto demum S. fit *Apis.* Pensitandum nunc sistimus, annon quilibet Ægyptiorum, quia *Josephum* pro patre patriæ agnoverunt, ipsum non tantum vivum, sed etiam mortuum compellaverint אבי *Api*, vel *Apis pater meus* vel pater mi. Tacemus, quod ipsa Scriptura asserat, idololatras Deastros vel idola sua his compellasse verbis: אבי *Api.* Vide *Jerem.* II, 27. Et quamvis Ægyptiacam linguam & Hebræam discrepasse quidem in non paucis constet; attamen in plurimis etiam convenisse, manifestum est; ita ut vox *Apis* tam Ægyptiacum quam Hebraicum, quod malimus, verbum sit. *Jacobus Bolduc* alio modo nomen *Josephi* ex *Api* deducit. Dicit enim nomen *Josephi* latere in voce *Api*, si literæ transponantur. Verba

adducti populi sunt, gentilia singuli [15] sacra habuere. Chamathæi enim Aschimam [16], Chutæi Nergalem [17], Babylonienses Succot Be-

ba *Bolduci lib.* II. *cap.* XVII. *pag.* 162. hæc sunt: *Hujus illustris Regis eximia sapientia & strictissimum Argivorum cum Ægyptiis contubernium fecisse videtur, ut ad perpetuam ejus memoriam Reges Ægyptii cognominentur Pharaones: & vice versa filius regnique successor istius Principis Joseph honorifico, sed inverso APIS hoc est ISAP nomine à Patre donatus sit.* Sed hæc transpositio minime congrua videtur. Aliud enim est *Isap*, aliud *Ioseph*. De *Apide* qui plura legere & formam hujus perlustrare desiderat, evolvat sequentes Authores *Athanas. Kirch. Oedip. Ægypt. fol. m.* 199. *seq. Beyer. l. c. Henric. Wegborst. de vero veri Dei cultu pag. m.* 25. *edit. Kilon.* 1671. *Michael. not. ad Gaffarell. curiositates. edit. Hamburg.*

15. *Gentilia singuli sacra habuere*] juxta diversitatem Gentium & urbium diversos quoque Deos in Samaria constituerunt, in hoc imitantes Ægyptios, qui juxta diversitatem nomorum & urbium, diverquatem Numina coluerunt. In nomo primo ⲣⲁⲕⲟϯ *Racoti* dicto *Mercurium* præcipue cultum fuisse legimus, cujus simulacrum erat sub forma *Ibidis* pedibus divaricatis rostroque iisdem transversim inserto hoc monogrammum A. reliquo verò corpore figuram cordis exhibens. In secundo Nomo ⲫⲧⲛⲟⲩϯ *Phtenuti Serapidem* & *Latomam* sive Jo cornuta simulachra culta fuisse *Strabo* docet. In tertio nomo ⲧⲫⲉⲙⲛⲟⲩϯ *Thphemnuti Canopi* formam cultam fuisse *Suidas* autor est. In quarto ⲙⲉⲛⲇⲏⲥ Mendes sub hirci forma cultus approbante *Suida* his verbis: *Mendem vocant Pana Ægyptii, quasi Hirco-formem, quem & hircum sacra lingua vocant, venerantur autem eum quasi seminalis virtutis præsidem, colunt quoque eum, quod non liceat comedere hircos, est enim animal lascivum.* In nomo quinto *Onuphi aspidem* serpentem adorabant teste *Pausan.* in *Corinthiac.* In sexto ⲤⲀⲒⲤ Sais dicto *ovem* colunt. vid. *Kircher. Oedip. Ægypt. fol.* 20. In septimo ⲁⲑⲣⲏⲃⲓ Arabice اتريب *Atrib* colunt *Mygalim* seu *murem araneum.* vid. *Strabo.* In octavo *Tanitico* accipitrem adorasse *Strabo* docet. Et ita in quovis nomo certum animal divinis honoribus cultum fuse demonstravit citatus *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. fol.* 3. *seqq. edit. Rom.* Constat hinc ex veteribus Scriptoribus quorundam animantium culturam communem, quorundam vero certorum Ægyptiorum vel civitatum aliarum fuisse. Idem quoque refert *Diodor. Sicul. Bibliothec. lib.* I. Confer. Cl. *Andr. Beyer. annot. ad Selden. de Diis Syris pag. m.* 228. seq. ubi plura.

16. *Aschimam*] De Aschima *Chamatæorum* idolo Rabbini variè sentiunt. Quidam id ab אשם quod oblationem pro delicto significat deductum pro quovis pecore accipiunt, ut *Radak* אשימה איכרא כבה דהומא כאיל האשם *Asima dictio, quasi compleretur in pecore sacrificium seu oblatio pro peccato. R. Elias Germanus in Tisbi* existimat *Simiam* esse. cujus opinionem rejicit Cl. *Bochart. in Hierozoic. part.* I. *lib.* II. *cap.* LIV. *fol. m.* 649. *edit. Londin.*

terpretantur, quasi à סכה tabernaculum, spelunca in plur. סכות speluncæ prostituendarum filiarum, quale scelus in his sacris commune erat. vid. *Ursin. vol. 2. Annal. lib. 2. c. 27. pag. 96.* Verum *Succoth Benoth* idolum fuisse adeò certum est, ut contra Scripturam pugnare videatur ille, qui contrarium affirmare conatur. Expresse enim Scriptura dicit: Et unaquæque gens fabricata est Deum suum (פסל sculptile) posueruntque eos in fanis excelsis, quæ posuerunt *Samaritæ* &c. *Babylonii* fecerunt *Succoth Benoth:* ita *Targum Jonath. Arabs, Syrus, Lutherus, Vulgatus, Vatablus, Pagninus, Arias Montanus, Jun. & Tremell. Rabbini* ex quibus Cl. *Frischmuth in disp. de Melechet cæli c. 1. §. 2. rem clare* deducit. Confer. *Athanas. Kircher. Oedip. Ægypt. in Panth. Hebr. fol.* 355. seqq. Figura erat *gallina cum pullis.* vid. Kirch. c. l.

19. *Nibchanem & Tartacum*] Bina *Haveorum* erant numina, alterum *Nibchaz* in *Jonathanis Targum* legitur & in Ebræo textu cum notata litera *Sajin* (sicuti pronunciatam hanc literam vult *Magnif. Ludolf. Gramm. Æthiop. l. 1. p. 6.*) Eodem modo exprimitur in *Opere Anglicano;* at secundum LXX. ἐβλαζὲρ MS. Ἀβλαζὲρ καὶ τὴν Ναιβάς. Syro est *Jebzach* & Arabi *Jabelsabba* mutata una & transposita altera, *Tremellio Nibchan*, à radice נבח latravit. Nibchaz igitur à נבח deductum canem significat, quibus *latrare* est proprium. vid. *celeb. Bochart. Hieroz. lib. 2. cap. 55. fol. m. 665. edit. Londin.* ז autem effictum nomen est à dentium forma, quam canes rabidi ostendunt. vid. *Athanas. Kircher. Oedip. Ægypt. f. m.* 370. *edit. Rom.* Alii tamen Orientales non male, quicquid dicat Radak per *Nun* in fine scribunt, ut Syri & Arabes ܢܒܚܘܢ *Nibbon* & نبحون *Nibbhun*, quorum utrumque à ܢܒܚ & نبح *nebach* deductum canem indicat, quasi dicas latrantem. Verba *Radak* latine versa hæc sunt: *Nibhaz scribitur in fine* per Zain, etsi sint aliqui libri, qui id per *Nun* quoque scribant, sed errant libri illi, non enim scribi debet nisi per zain. Quoad formam simulacrum hoc erat instar canis ceu Anubis, uti *Raschi* expresse indicat his verbis: נבחז דמות כלב Nibhaz *figuram obtinebat caninam.* Similiter Radak: נבחז הוא כלב Nibhaz canis est. Canem igitur colebant *Havæi*, exemplo Ægyptiorum, quibus cane nihil erat sanctius, hunc Ægyptii veluti custodem protectoremque delicate enutriebant, Anubim ipsum teste *Herodoto* patria lingua vocantes. Hujus etiam *Virgil.* meminit: *Omnigenumque Deûm monstra & latrator Anubis.* Quem etiam canino capite exhibet *Cartarius de imaginibus Deorum edit. Mogunt.* Conf. *Cyprian. contra Demetr. fol.* 256. *Origin. in Exod. cap.* VII. *Euseb. lib.* II. *prep. Eccles. cap.* I. *Albric. de Deor. imagin. p.* 316. Hunc Comasiarum festis publica solennitate per urbis compita & vicos circumferre solebant, ut tradit *Clem. Alexand. lib.* V. *strom.* Constat igitur *Nibbaz* fuisse simulachrum sub canis forma ab *Aveis* cultum; nec enim alia de causa canem colebant *Avei*, nisi quod, cum Ægyptios Cynopolitas omnem suam prosperitatem canino cultui adscribere intelligerent, & illos ad eandem prosperitatem consequendam ad hujusmodi belluinos cultus animum adjecisse verisimile est. Vide *Ouzel. annot. ad Minuc. Felic. in Octav. p. m.* 165. Cl. M. *Andr. Beyer.* an-

dramelechum [20] atque Hanamelechum [21] adoraverunt. Ea enim arte

annot. ad Seld. de Diis Syr. pag. m. 308. *edit. Lipſ.*

Alterum Numen ſeu Idolum quod *Thartak* vocabant, & coluiſſe dicuntur *Avæi Aſini* figuram habuiſſe *Rabbini* dicunt. Ita Raſch & Radak פירשו ר׳ בי תרתק צורת החמיר Interpretantur fuiſſe *Thartak figura Aſini.* Ita Cl. *Beyer. in annot. ad Selden. pag. m.* 308. תרתק h. e. ut *Talmud* tradit cum Rabb. *Kimchi & Jarch.* (Vide *Buxtorff. Lexic. Talm. fol. m.* 2666.) Typhonis Ægyptii hieroglyphicum, חמור aſinus eſt. Vide *Athanaſ. Kircher. Oedip. Ægypt. fol. m.* 371. *edit. Rom.* Verum huic Rabbinorum opinioni hanc epicriſin addit Cl. *Bochart. in Hierozoic. fol. m.* 182. *edit. Londin.* ita ſcribens: Non me latet Avæorum Numen תרתק ab Hebræorum vulgo aſini figura deſcribi; ſed in re plane incerta fides ſit penes Autores.

20. *Sepharvaimitæ Adramelechum*] Adramelech à rad. אדר & מלך quaſi Regis magnificentia, paludamentum, toga, pallium interprete *Tholoſano in Syntax. mirab. lib.* VII, *cap.* V. *edit. Lugd.* Syriac. ܐܕܪܡܠܟ. Quidam putant, unum idemque Numen fuiſſe hoc cum Idolo *Anamelecho & Molocho*, quibus Scriptura Sacra videtur aſſenſum præbere, cum dicit; Sepharvaimitas filios ſuos combuſſiſſe in igne τῷ Adramelech, & ſequuntur hanc ferè omnes Chriſtiani Interpretes. Alii contrarium ſtatuunt, quippe alia imago, aliuſque cultus fuit τῷ *Adramelech & Anamelech*, quàm τῷ *Moloch.* Plerique Hebræorum opinantur τῷ Adramelech & cæteris Sepharvæorum Diis filios tantum per ignem ductos ſine ulla læſione, duabus pyris exſtructis, ac ſi luſtrarentur. Nam R. *Moſes Ben Maim. More Nevochim lib.* 3. *c.* XXXVIII. inquit, Idcirco Servitores ignis in tempore ſuo fecerunt homines ſcire, quod qui non traducerent filium ſuum vel filiam ſuam per ignem, morerentur filii aut filiæ: & ſine dubio propter illud, quod audiebant, quilibet feſtinabat illud facere, quia multum timebant ſuper filios ſuos: vel propter facilitatem operis, quia non erat, niſi traducere eos per ignem, non quod comburerent illos: cui conſentire videtur R. *Ioſeph Ramon* C. VI. *ꝫ Miſchn. Thora tract.* עכרם, ubi annotat, Scripturam non loqui de combuſtione filiorum ꝫ *Moloch*, ſed tantum Diis *Sepharvaimitarum*, de quibus 2 *Reg.* XVII. ad quam opinionem confirmandam alii adducunt loca Scripturæ 2 *Reg.* XXI, 6. ubi de *Manaſſe* legitur, non, quod combuſſerit, ſed tranſire fecerit, ſeu traduxerit filium ſuum per ignem. Quod imaginem Dæmonis hujus attinet, tunc *Rabbini* forma *muli* fuiſſe ſtatuunt, vel *equi*, ita *Raſchi* אדרמלך דמות פרד ענמלך דמות סוס: *Adramelech erat formam habens muli, Anamelech equi.* Radak hoc modo: *Adramelech inquit, eſt mulus & ita vocatur, quod magnificus ſit domino ſuo in oneribus ſuis, hoc eſt, quod portet domino ſuo omnia onera; Anamelech verò equus eſt & ſic vocatur, quod in bello domino Regi ſuo obediat.* Targum verò *Hieroſolymitanum* apud Radak & *Baal Aruch*, *Adramelech & Anamelech pavonis* & *phaſiani* ſpecie fuiſſe efformata, verba ejus latine reddita hæc ſunt: *Adramelech & Anamelech illi ſunt pavonis & phaſiani ſpecie, qui lingua Latina vocantur pavo, & notum quod*

te usus Esar Chaddon Assyriorum rex est, cum novos colonos in Samariæ agros deduceret. Nihil sibi fore adversus subditos utilius credidit, quam si in commune consulere eos religionum non sineret

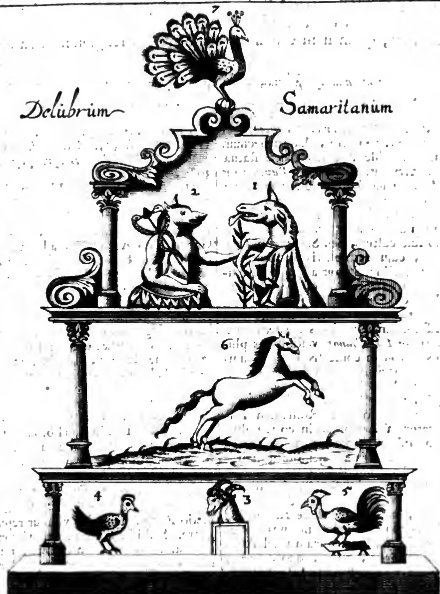
quod ille est phasianus. Audiamus etiam nostros Doctores de imagine *Adramelech* differentes. *Polanus* ut & B. *Chemnit. in Exam. Trident. pag. m.* 678. eò videntur tendere, Adramelechum cultum fuisse non sub specie statuæ concavæ, uti *Moloch*, sed *Pavonis* aut *Muli.* Et haud absimile apparet, per Idolum hoc Saturnium illum alitem *Pavonem*, denotari; sive per hunc ipsum Saturnum, qui alias in *Molocho* fuit cultus, seu Saturniam *Junonem*, cujus tutelæ avis hæc fuit assignata, Ethnici, aut ad eorum exemplum Apostatæ Judæi colere voluerint. Certè constat, Babylonicas mulieres, ut cæteris superbiores, quin imò ipsos Assyriorum Sacerdotes, *pavonibus* i. e. (teste *Tertulliano*) vestibus ex plumis pavonum confectis usos, sexumque in sacris ejusmodi faciendis mentitos: Unde *Petron. Arbit. in Satyr:*

Plumato amictus auro babylonico.

Et in confesso est, Romanum Imperatorem Adrianum in eo templo, quod fuit in planiore parte Eubææ situm, inter cætera memoratu digna, quæ visebantur, PAVONEM ex auro & lucidis pretiosissimisque lapillis dicasse cum aurea corona & purpurea palla, ubi erant cælatæ *Herculis* & Hebes nuptiæ; quo, nisi nos conjectura fallit, simulachrum illud Assyriorum vetus, quod, quoad ἔτυμον, prædictæ Magnificentiæ Pallii regalis respondere videtur, ex suggestione, absque dubio, dæmoniaca, quo Spiritus ille Veterator & mendax etiam hoc nomine regnum suum amplificaret, est adumbratum. Plura de figura hujus Idoli sub muli vel pavonis forma culti videri possunt apud *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. Syntag.* IV. c. XX. *fol.* 375. Cl. *And. Beyer annot. ad Selden. de Diis Syris pag. m.* 308. *edit. Lips.*

21. *Hanamelechum*] Idolum hoc cultum fuit sub specie (ut Polanus vult in locis comm.) avis *Phasiani*, à flumine Colchorum *Phaside*, unde in Græciam ab Argonautis advecta putatur, ita dictæ, & in quam *Titym* & *Terei Thraciæ & Phocidis* Regis filium conversum filium Poetæ fabulantur. Huic Dæmoni idem cum τῷ Adramelech cultus, in traducendis liberis per ignem exhibitus est, quamvis effigies diversæ fuerint: Ille enim in imagine *Pavonis*, hic in imagine *Phasiani* ab Apostatis Judæis videtur adoratus: fortè ut divinis honoribus afficerent ipsum *Itylum*, quo nomine *Prognes* & *Terei* filius fuit cognominatus. Vide Mycillum in lib. VI. Metamorph. tanquam signo & argumento calamitatis, quæ Parentibus ipsique evenit: ἴτυς enim Græci signa miseriæ vocant. Cui opinioni etiam ipsum nomen hebræum עֲנַמֶּלֶךְ i. e. afflictio Regis, non adeo videtur repugnare. Sed libera hic sit cuique conjectura. Interim tamen constat, tam gentes, quàm ad eorum exemplum apostatas Judæos, nullum ferme tàm reptilium, quàm gressilium, tàm natatilium, quam volatilium animalium præteriisse, quin Dæmones in eorum imaginibus, effigiebus & si-

Rr mu-

7
Delubrum Samaritanum
2
1
6
4
3
5
1 Thartac 2 Nibchaz 3 Asima seu Mendes 4 Succoth Benoth
5 Nergal 6 Anamelech 7 Adramelech

ret diversitas[22]. Quanquam postmodum, cum nova malorum cohors terris illis incumberet, legatorum, qui missi ab illis sunt, precibus idem rex permotus, sacerdoti Israëlitico gratiam exilii fecit, ut propere profectus sacra patria eos edoceret[23], placaretque iratum numen. Ita veterum indigenarum ceremonias receperunt: sed fixa tamen in animis omnium mansit gentilis superstitio[24]. Tandem autem,

mulachris coluerint & adorarint. Nam ut Poëta:

Quicquid humus, Pelagus cælum mirabile signat
Id dixere Deos, colles, freta, flumina, fontes.

Plura de Anamelecho videantur apud *Selden. de Diis Syris & Beyer. annot. p. m.* 309. *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. fol. m.* 372. In memoriæ subsidium *delubrum Samaritanum* huc appingi curavimus.

22. *Non sineret diversitas*] Bene notum erat Regi Assyriorum, quod diversitas religionum in regno non sit utilis; itaque omnem impendebat operam, ne diversa sit religio inter hos subditos. Sicut consensus in doctrina religionis parit amicitiam, & copulat seu conjungit animos: ita dissimilitudo in perpetuum animos divellit. Præcipuum quippe concordiæ vinculum est religionis similitudo, & de cultibus divinis consensio. Vix quicquam arctius devincit & complicatos tenet animos, quam eædem de Deo sententiæ aut opiniones, & sacrorum communio. E contrariò si quid aliud, certe religionis diversitas animos hominum disjungit & distrahit: ac perpetuorum odiorum, dissidiorum, seditionum & bellorum est seminarium: atque levi momento fit: ut aut politicum schisma gignat Ecclesiasticum: aut Ecclesiasticum invehat politicum: id est: ut vel ob contentiones politicas doctrina religionis aliquid detrimenti capiat & Ecclesia multum mali patiatur: vel disputationes Ecclesiasticæ de dogmatibus in atrocissima bella exeant: in quibus homines pro calamis scriptoriis gladios & hastas arripiebant, armisque sententias dicant. Vide *Bucholtz. in Chron. p.* 350. Multa quoque exempla collegit *Greger. Richter in axiomat. Eccles. pag. m.* 137.

23. *Sacra patria eos edoceret*] Coloniam in Samariam deduxisse dicuntur *Asnappar*. Ezr. IV. 10. & *Esar chaddon*. Quicunque autem fuerit *Asnappar* sive ipse Sennacheribus, uti quidam, teste Cl. *Lightfoot. in hor. Talmud. pag. m.* 933. *edit. Lips.* volunt, seu *Salmanasser*, seu Regis aliquis Satrapa, Dux factus migrationis, videtur certe Samariam bis fuisse coloniis plantatam. Primo confestim post urbem captam, *Cutheis*, *Arveis Sepharvatis*, &c. Sub *Asnappero* sive is Rex fuerit, sive Dux tantum. Et cum non pauci eorum devorarentur à leonibus, tum secundo plantata est ea *Susanchais*, *Tarpeleis* in diebus *Esara baddonis* cum quibus adscendit Sacerdos, qui doceret cultum Dei. Vide *Wall. annot. ad N. T. in cap.* IV. *Johann. pag. m.* 834.

24. *Gentilis superstitio*] Licet à Sacerdote edocti fuerint, attamen gentilis superstitio in animis eorum mansit. Utcunque religioni Mosaicæ studere se

tem, sero quidem admodum, sed aliquandiu tamen ante Sanaballetæ tempora, penitus omnem idolorum cultum abdicavere [25], secutique eas religiones sunt, quas divinus Moses præscripserat. Hic vero notanda insignis eorum hæresis est. Etenim, cum Judæi tria volumina sacri codicis [26] susceperint, Pentateuchum, Hagiographa, &

præ se tulerint; revera parum aut nihil aberant ab Idololatris, cum nescirent, quid adorarent. Hinc eos pro Ethnicis habuit gens Judaica, aut pro populo ipsis Ethnicis magis execrando. Vide *Lightfoot. hor. Talmud. in Matth. cap. x. pag. m.* 328. *edit. Lips. Joh. Henr. Otho in Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 582.

25. *Penitus omnem idololatriam abdicavere*] Primo metu perculsi eò perducebantur, ut Deum unà cum Idolo suo colerent. 2 *Reg.* 17. Verum evenit sequentibus temporibus, ut relicta Idololatria illa crassiori, Dei legibus per Mosen traditis propius adhærerent. Idque tum in primis factum cum Cl. *Walleo* opinamur, cum *Sanballath* Cuthæus generi suo gratificaturus templum exstruxisset. Nam generi societate adductus potens Sanballat cum subditis Idololatriam fugisse videtur. Licet igitur Judæi odio Cuthæorum iis Idololatriam manifestam adscribant, uti ex illorum scriptis patet; attamen posterioribus temporibus Idololatria deferbuit. Nam legem Mosis recipiebant, & ex ejus præscripto multa faciebant, & cultum Deo præstabant, uti elucet ex *cap.* IV. *Johann.*

26. *Tria volumina sacri codicis*] Antiquissima est S. Scripturæ divisio, qua Judæi in hunc usque diem utuntur, dum V. T. in tres classes distribuunt, quarum (1) dicitur *Pentateuchus* & libros quinque Mosis vel legis Mosaicæ complectitur. Licet enim Moses non minus quam cæteri viri θεόπνευστοι Propheta fuerit, imò magni istius Prophetæ *Deut.* XVIII, 15. typus, Hebræi tamen ob duas rationes Mosenà reliquis Prophetis discernunt: (1) ideò quod Moses fuerit internuncius & quasi mediator inter Deum & Israelitas, quales Mediatores cæteri Prophetæ non fuerunt. (2) quod *Mosi* non tam prophetandi, quam legis promulgandæ munus in specie sit commissum. Secunda classis librorum S. Scripturæ continet *Prophetas*, quos Judæi in priores & posteriores subdividunt. Sunt autem libri octo, è quibus quatuor prioribus Prophetis tribuunt, quales sunt liber *Josue*, *judicum*, cujus appendix libellus *Ruth*, *Samuelis* & *Regum*. Reliquos quatuor Prophetis posterioribus tribuunt. Sunt autem *Esaias*, *Jeremias Ezechiel* & *liber duodecim*; ita enim vocant duodecim minores Prophetas, perinde ut Romani leges duodecim vocabant duodecim tabularum. Tertia classis librorum S. Scripturæ complectitur ἁγιόγραφα. Hæc verò apud Judæos libris novem constant, quorum primum Psalmi constituunt, tres alios Salomonis Proverbia, Ecclesiastes & Canticum, (5) Hiob, sextum *Daniel*, septimum Esdra cum Nehemia (8) Esther, nonum denique verba dierum h. e. Annales Hebræorum vel Chronicon, quod est breviarium propagati à mundo condito generis humani po-

& vatum effata, in quibus singulis divinitatem spirare [27], atque inesse quiddam sacrosanctum credunt, ipsis visum est solum Pentateuchum [28] retinere; cætera, tanquam leviora, atque ab hominum ingeniis profecta, aspernari.

posterorum Abrahami usque ad David, & hinc usque ad solutam captivitatem Babylonicam. Hinc eleganter Chronicon istud Hieronymus Epitomen V.T. vocat in epist. ad *Paulin.* Refert hanc tripartitam divisionem S. Scripturæ *Josephus Antiquitatum* peritissimus Scriptor *lib. contr. Appion.* Quid? hæc divisio Scripturæ jam Christi ævo inter Judæos obtinuit, & quod magis mireris ab ipso Salvatore approbata videtur. Ita enim Christus *Luc.* XXIV. Oportet omnia impleri quæ scripta sunt (1) in Lege Mosis. (2) in Prophetis (3) in Psalmis, quo nomine ἁγιόγραφα intelligit, nam inter hæc Psalmi eminent. Confer. Differt. B. *Frischmuth. de divisione Scripturæ, ubi plura.*

27. *Divinitatem spirare*] Spiritus Sanctus, qui non solum materiam, sed & verba suis amanuensibus inspiravit, ejusmodi characteres majestatis, gravitatis & ἐνεργείας huic authentico textui impressit, quos nulla interpretatio satis valeat exprimere. *Jacob. Cruc. in Suada Delphic. Orat.* 5. *pag.* 48. Unde Deus ad Mosen *Exod.* XXIV. 27. dicit: Scribe tibi אֶת־הַדְּבָרִים hæc ipsa verba. & ad *Esaiam c.* LI, 16. Et ponam דְּבָרַי verba mea in os tuum. *Jeremiam* Deus jubet, scribe tibi כָּל־הַדְּבָרִים omnia verba, quæ locutus sum ad te, in libro. cap. XXX, 2. XXXVI, 2. Sanctis Dei viris à Spiritu Sancto datum, quomodo & quid loquendum *Matth.* X, 19. *Luc.* XII, 11. unde in N. T. *Paulus* ipsa verba quibus usus est Spiritui Sancto adscribit. 1 *Cor.* II, 13.

28. *Solum Pentateuchum*] Hoc referunt etiam de Sadducæis Scriptores, quod solum Pentateuchum receperint omnium כתובים ונביאים Hagiographorum & Prophetarum rejectione. Hinc statuunt Samaritanos ex secta Sadducæorum fuisse. Conciliare discrepantes Autorum sententias conatus est *Drusius*, qui duplex Sadducæorum genus statuit; alterum cum Samaritanis eadem sede usum, idque in Prophetas & Hagiographa injurium; alterum in Judæa frequens nec ea Sacrarum aspernatione conspurcatum. Vult itaque vir doctissimus illos tantum Sadducæos solum Pentateuchum recepisse, qui inter Samaritanos vixerint; qui verò inter Judæos, reliquam etiam V. T. Scripturam admisisse: hac procul dubio nixus hypothesi, quod etiam Samaritæ solos libros Mosis ut principium fidei receperint, reliquos libros verò rejecerint, ut in *Dositheo* saltem sive *Dosten*, cujus sectatores Δοσιθαῖοι *Dostheni* dicti, manifestum esse videtur; de hoc enim sic ex *Photio* Clar. *Voët. Dispp. select. part.* 2. *pag.* 152. Quod in Divinos Prophetas maledicus, in Patriarcham Judam contumeliosus fuerit, explosisque & exsibilatis Prophetis omnia sibi vaticinia, quin & divinitatem arrogarit, vel ut *Tertullianus de Præscript. c.* XLV. primus ausus sit Prophetas repudiare. Sed quomodo probabit vir literatissimus, unquam notabilem aliquam *Sadducæorum* partem inter Samaritanos commoratam esse; nam ad hanc vel illam singularem personam

eum respicere credibile non est. Erant enim Sadducæi, ut ut hæretici, revera tamen adhuc Iudæi, inter hos & Samaritanos indelebile odium; & hinc inter ipsos habitasse probabile non est. Sunt itaque viri celebres, qui negant, ipsos *Samaritanos* præter *Pentateuchum* omnes Scripturæ libros rejecisse, saltem dubitanter de eorum super hac re sensu loqui solent. Dicunt quidem, eos *Mosis* libris singulariter adhæsisse, ad non in oppositione ad libros Historicos, Propheticos & Hagiographa, sed ad Pharisæorum aliorumque traditiones. Nonnulli inquit Cl. *Leusden Dissert.* 8. *pag.* 57. verisimiliter dicunt, Samaritanos solam legem pro verbo Dei agnovisse oppositè ad Traditiones Legis Pharisaicas. non ad alios Scripturæ libros. Unde B. *Gerhardus Comment. ad Matth. cap.* XXII. erudite judicat, legisse libros alios, uti nos libros Machabæorum, nec rejecisse sed inferioris conditionis esse putasse.

Cap. XVII.

De Hæresibus sectisque Judæorum. Quando eæ ortæ sint; & vera causa earum. Cur ante exilium Babyloniense in idololatriam, post illud exilium vero in hæreses inciderint Judæi. Quare difficile sit ab idololatria ad hæresin desciscere. De Bano, deque Gaulonitis, & Zelotis, item de impostoribus quibusdam, qui in Judæa religionum prætextu grassati ad res novas sunt.

Samaritanorum prava de Hagiographis opinatio, quam percrebuisse diximus, tunc orta demum est, cum à paganorum superstitione recesserant: ut non ante facti hæretici sint, quam esse idololatræ desiissent. Sane etiam Judæis plane in eum modum res processit: de quorum sectis ut deinceps aliquid dicamus, nunc bona occasio est. Illud hercle constat, non semel Judæos à recto numinis cultu ad sacra peregrina, atque ad falsos deos sese convertisse: unde tot vatum acerbæ conciones in eam gentem fuere, quas etiam nunc hodie amplissimis literarum monumentis consecratas viritim terit publicus usus. Sed rursum illud observavimus, sub posteriore templo Judæos, cum ab omni idololatria alienissimi erant, diverso genere vitiosos fuisse. Etenim ex illo tempore variis interpretationibus sacri codicis, dissensionibusque de religione, deque rebus divinis inter se pugnaverunt. Quare aliud malum, non leve profecto, ortum tunc est, sectæ hæresesque. In partes enim se divisere varias ho-

homines male curiosi: atque uno ex errore infiniti, diversi omnes, & contrarii nati sunt. Jam primum Saducæorum vesana opinio permultos tenuit, esse animas, ut corpora, mortales [1], neque post vitam præ-

1. *Esse animas ut corpora mortales*] Locus Scripturæ unde hoc probatur extat *Actor.* XXIII. *Sadducæi dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum*, ubi vocabulum πνεῦμα reperitur; & disquiritur an *anima* intelligatur; & variæ sunt Authorum opiniones. *Theophyl. Comment. in Act. Apost. h. l.* πνεῦμα & ἄγγελον pro eodem accipi putat. Verum non possunt per Spiritum amplius, vel boni vel mali angeli intelligi. Πνεῦμα enim per particulum μήτε neque dispescitur à voce ἄγγελον, quemadmodum vox ἄγγελον per eandem particulam disjungitur à vocabulo ἀνάστασις. Disjunctionis autem vim vel maxime habere hanc particulam patet ex 2 *Thess.* II. 2. Æthiopicus Interpres vocabulum πνεῦμα vertit *Spiritum Sanctum*. Sic enim habet ipsius translatio: *Et non sunt quicquam Angeli, neque Spiritus Sanctus.* Certe negarunt Sadducæi Spiritum Sanctum. Sic enim *Epiphanius* de iisdem scribit: Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἴσασιν· οὐ γὰρ εἰσὶ τούτου ἠξιωμένοι *Sp. S. v. non noverunt, non enim eo digni facti sunt.* Ast ideò non videtur dicendum, quod hoc loco per Spiritum præcise denominetur Sp. S. Vix enim in Scripturis N. T. Sp. S. simpliciter reperitur appellari Spiritus, scil. quantum ad personam, & ubi non contextus jubeat; Sed vel Spiritus Dei, vel Domini, vel veritatis aut alio epitheto vocatur. Porrò disquiri posset, an non per πνεῦμα sint intelligenda *spectra*, quo sensu vocabulum accipitur *Luc.* XXIV, 37. Sed si per Spiritum spectra, per Spectra mali vel boni Spiritus sint intelligendi, quomodo voci ἄγγελος contradistinguitur vocabulum πνεῦμα? Intelligimus itaque per πνεῦμα *animam* quam Spiritualem esse negabant *Sadducæi.* Affirmant hoc Patres Ecclesiæ *Hieronym. in Matth.* XXII. 23. asserens, *Sadducæos animarum interitum prædicasse.* Conf. *Chrysost. homil.* XLIX. in XXIII. *Act.* v. 8. *Isidor. Hispal. lib.* VII. *Orig. cap.* IV. inquit: *Sadducæos animam cum corpore interire prædicare. Josephus lib.* II. *Bell. Judaic. cap.* XII. circa finem de Sadducæis inter alia plura loquitur: ψυχῆς τε τὴν διαμονὴν ἀναιροῦσι i. e. *Animæ perpetuitatem tollunt.* Idem *lib.* XVIII. *Antiquit. Judaic. cap.* II. scribit: Σαδδουκαίοις δὲ τὰς ψυχὰς ὁ λόγος συναφανίζει τοῖς σώμασι. *Sadducæorum opinio cum corporibus simul extinguit & animas.* Censebant, animam nihil aliud esse, quam *crasin* seu *temperamentum* quoddam humorum. Vide *Walle. Comment. in Act. Apost. cap.* XXIII. *pag. m.* 1255. Negandum non est, quosdam Philosophorum Gentilium hujus fuisse opinionis, animam esse mortalem, cujus sententiæ autorem faciunt Judæi *Cainum*, quæ autem nullo nititur fundamento. Certius ii statuunt, qui dogma istud Epicureis, ut ut antiquiores ejus natales non negemus, imputant, errore à *Democrito* ad *Epicurum*, ab hoc ad istos transeunte. *Plutarchus de Placit. Philosoph. lib.* IV. *c.* VII. varias variorum de hac quæstione opiniones recensens ait: *Democritus & Epicurus, caducam esse cum corpore animam & interire.* Idque in Epicureis *Tertullianus de præscript. hæret. p.* 89. notat. *Dicear-*

præmia[2] aut pœnas bonos malosve sequi. Et rursus Pharisæi, homines supra modum factiosi, commentis suis legem divinam multo latius, quam summus Moses voluit, extenderunt. Ex quibus dehinc Essæi tertium genus orti, religionum sanctimoniam omnem paulo ma-

cæarchi Lactantius VII. 7. meminit, qui in libris quos *Lesbiacos* vocat, efficere voluit, *Animas esse mortales.* At levius nævos istos in Ethnicis feret, si quis expendet, etiam veram tam antiqui, quam novi Fæderis Ecclesiam homines tulisse, qui paria sentire atque profiteri auderent. Ex ista celebres sunt *Sadducæi*, qui Præceptoris Antigoni doctrinam secus interpretantes mortales animas statuerunt. vide *Epiphan. hæref.* 14. *Constantin l'Empereur* ad *Bertram. de Republ. Hebr. cap.* XIX. *pag.* 443. Eoque pertinet, quod ex quorundam Rabbinorum *Seldenus de J. N. & G. juxt. discipl. Ebr. lib.* VII. *c.* IX. *de triplici Excisione affert*, quarum unâ corpus, secundâ animam, tertiâ utrumque aboleri & exscindi putent. Inter Christianos multos etiam fuisse hujus opinionis homines testatur celeb. *Tobias Pfanner. in System. Theolog.* Gentil. purioris. *edit. Basil.* 1679. *pag. m.* 404.

2. *Præmia*] In ore atque scriptis Judæorum illud de Sadducæis perpetuum est dixisse: שאמרו את השכר והעונש גשמי ברבר ובעולם הזה כמו שניכר באבות דר נתן הכחישו השכר הרוחני אחד המות מכל וכל ויביאו ראיה לדבריהם ממה שלא נזכר לפי דעתם בתורת משה נכולל נפשי כלול אלא הצלחות גשמיות i. e. *quod præmium & pœna non alia sit quam corporalis hujus mundi (ut in Aboth à R. Nathan traditum) negarunt præmium spirituale post mortem penitus, & attulerunt probationem ex eo, quod non memoretur (uti visum ipsis) in lege Mosis retributio animæ propria, sed prosperitas corporalis.* Coccejus in *Sanhedr.* Vide *Eduard Pokok.* Hoc etsi ficulneum argumentum, in orbis tamen Christiani viscera reduxit, novoque colore incrustavit, vir quo secundum *Samuelis Petiti* elogium *Lib.* VII. *Miscell. c.* VIII. majorem Sol non vidit orbis non habet, *Hugo Grot. lib.* II. *de verit. Relig. Christ.* Moses, inquit, in religionis Iudaicæ institutione si diserta legis pacta respicimus, nihil promisit supra hujus vitæ bona, terram uberem, penum copiosam, victoriam de hostibus, longam & valentem senectam, posteros cum bona spe superstites. Nam si quid est ultra, id umbris obtegitur, aut sapienti & difficili ratiocinatione colligendum est: quæ causa est, cur multi, qui legem Mosis sequi se profiterentur, ut Sadducæi, spem omnem de bonis post hanc vitam adipiscendis abjecerint. Adeone simulacris suspendentur, & à sensu ejus, quod agitur, divertentur, quorumcunque fides legi Mosaicæ innixa? R. Abarbaneli mens fuit longe dexterior cum exsertis ajat verbis: קרן השכר מתורה שמור לו לאדם לעולם הבא *Sors mercedis ex lege homini servatur in seculum futurum.* Vide Const. *l'Empereur in not. ad Bertram.* Plura posthac sibi Hæreticorum intemperies permisit. Unde improbissima negatione involutam in ipsam Numinis Ter Opt. Maxim. Providentiam, teste *Joseph. lib.* II. *Αλωσ. cap.* XII. & *lib.* XIII. *cap.* IX. Unde *Abraham Zacbuth* Sal-

magis scrupulatim ad anxias quasdam superstitiones exegerunt. Hæc dissensionum atque sectarum nomina tunc reperta demum sunt, cum vates sacri sub templo posteriore nulli essent, & idolorum cultum nesciret amplius Judæa natio. At ante, cum prophetarum vox Palæstinam sub priore templo personaret, idololatriam quidem secula viderunt, hæreses autem, perversæque & pugnantes de religione sententiæ nusquam erant. Cujus rei ratio perquam probabilis edi potest. Enimvero qua tempestate vates verba cum numine commutabant, aut alio pacto cœlitus ea accipiebant quæ publicanda mortalium generi erant, nullæ disceptationss controversiæque oriri de sacrorum curatione, deque legibus & præceptionibus divinis poterant, propterea quod erant in medio, qui mortalium ineptas hæsitationes, & disputandi intemperiem resecarent. Autoritate enim plus quam humana armati vates, legum sacrarum atque ipsius numinis voluntatem proloquebantur. Quare, qui illis auscultare recusabant, profecto quoniam infirmitate judicii, aut errore vel ignorantia labi in pravos sensus nequibant, necesse fuit, ut refractarii contumacesque fierent, & excussa pietate ad idolorum cultum desciscerent. Nihil medium erat. Capessunda vatum imperia erant, aut ponenda numinis reverentia fuit. At sub templo posteriore, cum prophetas major vis, afflatusque divinus non ageret, omnia hæc secus fuere. Quoniam enim jam nusquam erant sacrarum legum, cœlestiumque arcanorum consulti, in quorum verbis inesset plena fides, continuo dehinc mortales, non contenti scire, quæ ab illis acceperant, ardorem mentium ultra ad rimandum omnia tulere, & suis se tenebris involvit humana imbecillitas. Quare controversias & quæstiones ex sacris literis eruere, morbus esse cœpit deterioris ævi. Talmudicorum illud est, octodecim res esse, de quibus contentio fuit

Salmanticensis in Juchas. צדוקים כחישו הבורא רעת את־דברי ארשים ומערכה כברעת *Sadducæi negarunt Creatorem curare res humanas & providentiam præponderare.* Adeò igitur in magnum *Epicuri* casum non pedibus concesserunt, sed toto corpore proruerunt Sadducæi, quibus summa opum vi eo nitendum, ut asseratur sua divinitas Providentiæ, nec Deus ad turpem otii conditionem redigatur. Unde dudum est, quod Israelis catalogo expunguntur velùt —— *Epicuri de grege porci. Cosri part.* IV. *n.* 23. האפי קורסים אומרים שאין אלקים משגיח מעשה בני אדם ולא גומל ולא פורש עליהם i. e. *Epicuræi sunt dicentes, quod Deus non sit gubernator actionum humanarum vel præmia aut pœnas pro illis distribuens.*

fuit inter familiam Hillelis & Sammæi, quas nec Elias quidem expedire possit. Profecto hoc est ad desperationem desipere. Adeo enim nodosa atque intricata commenti sunt duo illi dissidentium sectarum duces, ut nec vatem quidem, aut cœleste oraculum ferre opem potuisse autument. Accedit quod sub priore templo lex recitata duntaxat à Levitis populo est, aut etiam domi à singulis legebatur: interpretatio magistrorum, commentatioque nulla erat. At sub posteriore oraculis cessantibus, receptum paulatim more publico est, ut verba Biblici contextus, sensaque explicarentur. Ad quam rem eruditi ingenium suum advocavere. Ex quo natæ disputationes, sententiæque contrariæ sunt: &, cum pertinax studium, pravaque ambitio accederet, sectæ atque hæreses extiterunt [3]. Scio equidem, ante Babyloniense exilium fuisse quosdam, qui Naziræi, Kenæique, & Rechabitæ dicerentur: sed ii certa quadam vitæ disciplina, non opinionibus sententiisque, diversi à reliquo populo erant. Quare id profecto ad rem, de qua nunc agimus, nequaquam pertinet. Porro jam promptum est divinare, cur sub posteriore æde, cum ortæ hæreses sunt, idololatria locum apud Judæos non habuerit. Ita enim comparatum natura est. Constantissime mortales eas ceremonias religionesque tenent, quas commentis suis atque fictionibus adornant interpolantque. Amat enim quisque hoc, quod repertum à se est, & ingenio suo applaudit. Nulla mater filiolam suam æque exosculatur, ut isti sectarum patres inventa sua. Quare Judæi profectò hac mercede postremis temporibus Mosaicam religionem coluerunt, dum de suo adderent quippiam. Quod quia per vates non licuit antea, sæpe desertores facti sunt, & ad idola sese converterunt. Diximus principes sectas [4] tres fuisse, Pharisæorum, Saducæo-

3. *Sectæ atque hæreses extiterunt*] Recte autor sentit, ambitionem & honoris gloriæque cupiditatem originem fuisse hæresium. Accessit & ingenii scrupulosa speculatio, qua quilibet singulare quid defendere conabatur, uti in *dissertat. historico-Philologic.* ostendit Cl. M. *Tobias Eckhard.* quam inscripsit, *fons hæresium. edit. Witteberg.* 1691. qui Sapientiam veram commentis suis contaminarunt, novaque de ingenio confinxerunt, & mentis suæ speculationibus indulgentes obfuscarunt magis.

4. *Principes tres Sectas*] Non nos fugit, esse, qui Philosophiæ nomine falsas trium Sectarum Judaicarum doctrinas placitaque intelligant. Quorsum videantur *Affelmann. Syntag. Theol. p. 6. seq.. Danhawer in Idea B. I. pag.* 143. *Calovius Bibl. illustr. h. l. p.* 144. Continuator Vossii de Philosophorum Sectis aliique. Verum ita si est, de quo Theologi statuant, ne sic quidem gen-

æorum, Essæorumque. Eas Flavius Josephus se perambulasse, tentasseque singulas ait, uti quid in quaque probandum maxime esset, exquireret. Mox, cum studio sapientiæ flagrantem animum coërcere nondum posset, per totos tres annos apud Banum quendam se fuisse scribit, qui in deserto corticibus arborum vestitus, cibos duntaxat sponte natos sumebat, corpusque nocte & die frigidis undis mergebat, quo vitam castius ageret. Sunt apud eundem Flavium plures aliæ sectæ, de quibus disserere longa mora esset. Ex his quædam, quia religionis obtentu & honestis vocabulis summa reipublicæ, atque ea, quæ imperii erant, tentabant, factiones potius, conjurationesque, quàm sectæ fuere. Utique Gaulonitæ [5], pervicacis-

gentilis Philosophia culpa liberabitur. Etsi enim peculiari decreto cautum fuit apud Judæos, ne filios Sapientiam græcam docerent apud *Wellerum* & *Ernstium*, frustra tamen fuisse eventus probavit. Quo factum, ut Judæi, quando in sectas abierunt, plurima illius placita receperint ac sua fecerint. De Pharisæis *Josephus* autor est *in vita sua* & *Antiq. Jud. l.* XVIII. *cap.* II. & idoneus testis, quod ad Stoicorum Sectam proximè accesserint, ut ut μετεμψύχωσιν hauserint è *Pythagoræ* Schola. Videantur *Johann. Selden. de J. N. & G. L.* I. *cap.* II. atque *Goodwin. Mos. & Aar. l.* I. *cap.* X. *pag.* 79, 80. *edit. Bremens. Essæi* quoque multa cum *Pythagoræis* communia habuerunt, ut idem *Josephus Antiq. Jud. l.* XIII. *cap.* VIII. & apud *Eusebium Porphyr.* referunt. De *Sadducæis* non est ut quicquam dicamus, cum sententiam *Epicuri*, genios dæmonesque negantis, suam fecisse ex *Actibus Apostol.* constet & compertum sit.

5. *Gaulonitæ*] Hi nomen habuerunt à Iuda qui vocatus *Gaulonites. Joseph. antiquit.* XVIII. *cap.* I. subinde etiam *Judas Galilæus* dicitur, de quo *Act.* v. 37. Ob diversas causas teste *Isaac. Casaubon. Exercit.* II. *ad Annal. Eccles. Baron. pag. m.* 146. *Galilæus* dicebatur & *Gaulanites:* nam & ipse Iosephus ita illum nominari vult. In Rabbinorum Commentariis extat mentio hujus seditionis & ejus autor nuncupatur יהודה הגלילי *Jehuda Galilæus*, uti apud *Abraham Salmanticensem*, qui ex antiquis tangit historiam *pag.* 139. Confer. *Ioh. Drusius* ad h. l. Sunt tamen, qui Iudam *Galilæum* à *Iuda Gaulonite* distinguunt, quibus se oppponit *Capellus* ita scribens: Ego potius existimarim Iudam *Gaulonitem Iosephi* & Iudam *Galilæum Lucæ* eundem esse, sed *Gaulonitem* dici à *Iosepho*, quia *Gaulone* erat oriundus, *Galilæum* autem à *Luca*, quia etsi *Gaulon* non pertinebat ad Galilæam proprie & strictè sic dictam, tamen de Galilæa censeri poterat, quatenus in N. T. paulo latius sumitur Galilæa pro iis omnibus Iudæorum locis, quæ non erant de Iudæa proprie & strictè dicta, & sane *Gaulon Galilææ* contigua & contermina erat: Deinde Judas dici potuit à *Luca Galilæus*, quod sic vulgo crederetur, quia tumultus suos in *Galilæa* potissimum excitaverat, unde etiam à Josepho *Galilæus* voca-

 tur.

cissimæ pietatis homines, ut Cæsarem de cervicibus suis depellerent[6], solum Deum tenere terrarum regna [7] jactabant. Et in Zelotarum motibus[8], qui omnem pene Judæam turbaverunt, nihil perinde obfuit,

tur. Verum distinctos fuisse cum *Casaubono* aliisque statuimus.

6. *Ut Cæsarem de cervicibus depellerent*] Hi Gaulonitæ seditionem contra *Cæsarem* movebant ob censum seu descriptionem, quem Cæsari solvendum negabant. Vide *Balduin. Wallæ. Comment. in Matth. cap.* XXII. *pag. m.* 240. An autem census hic alius fuerit, cujus à *Luca* mentio facta, lis inter Scriptores est. Sunt qui censum unum fuisse putant, ut *Alph. Salmer. Cornel. à Lapide & Lorinus*, quibus addimus *Capellum* ad h. locum, qui omnes putarunt censum hunc in *Actis* eundem esse cum *Lucæ*; Verum falluntur hi, cum sola mentio *Judæ Galilæi* & seditionis ab eo excitatæ sufficiat ad σύγκρισιν & ἀπόδειξιν de secunda descriptione agi in Actis, de qua *Josephus*, non de prima, de qua *Lucas*. Etsi verò Judas ille *Galilæus* Lucæ, *Gaulonites Josepho* dicatur, in eo parum situm, quia eo ipso Galilæus erat, quo *Gaulonites*, prius nomen Lucæ à tota regione, posterius Josephi à certo tractu in *Galilæa*. Unde & à *Josepho* vocatur diserte ἀνὴρ γαλιλαῖος περὶ ἁλώσεως *lib.* II. *cap.* XII. *Syrus* egregiè distinguit inter utramque ἀπογραφὴν, dum secundam, de qua *Act.* v. notat factam בכסף רישא in argento Capitationis, hoc est, fuisse ἀπογραφὴν conjunctam cum ἀποτιμήσει τ̃ οὐσιῶν vel δασμολογίᾳ. Imò *Balduinus Wallæus* sex argumenta adduxit, quibus probavit diversum hunc censum ab illo fuisse in *Comment. ad Act. cap.* v. *pag. m.* 1074, 1075. Confer. *Casaubon. Exercit.* II. *ad Annal. Baron.*

7. *Solum Deum tenere terrarum regna*] Ut autem *Judas Gaulonites* prætextum quendam haberet ad commovendam seditionem, abusus est Scriptura Sacra, qua authoritatem compararet sibi. Et forsan, uti *Baronius* vult, è *Deuteron.* locum protulit: *Non erit vectigal pendens ex filiis Israel*, cujus verba sane exprobrat *Casaubonus*, quia non extarent in origine. Nec illa, quæ à *Baronio* adducta sunt fuisse probabile est: *Deum tuum timebis & illi soli servies*, quæ conjectura tamen non adeò vana videtur. Tradunt autem Hebræi, Judam istum seditionis suæ causam hanc prætexuisse כי אין ראוי להמשיל על האדם בלתי יהוה לבדו ולא יקרא ארון כאם האל יתברך i. e. *non esse decorum, æquum, ut regem alium homini imponerent, præter Deum solum: neque ut vocaretur Dominus, nisi Deus benedictus.* Quam fanaticam sententiam videtur Judas auctoritate divini præcepti, de uno Deo colendo, apud imperitos confirmasse: verbo divino impiè detorto, ut propriæ serviret ambitioni. Salmanticensis Judæus Abraham, ita scribit: *Neminem imperare debere hominibus, neque Dominum vocari nisi Deum solum.*

8. *Zelotarum motibus*] Hi sub prætextu pietatis quævis nefanda perpetrarunt & magnas turbas in Republ. Hebræorum excitarunt. Mentio Zelotarum juris fit apud Talmudistas tum alibi. Sic enim inter alia *Sanhedrin* ex versione *Cocceji cap.* IX. *§. 6.* Si quis ex sacra supellectile quid furetur, maledicat per Idolum, concumbat cum pagana, Zelotæ incurrunt

fuit, atque mos jam exortus, ut speciosa præscriptione[9] homines quidam turbulenti spei suæ, cupiditatique[10] velificarentur. Jam illa quoque non instinctu divino, sed dominationis libidine evenerunt. Theudas impostor[11] quidam sub Cuspio Fado, ingenti Judæorum multitudine persuaserat, uti bona convasarent, seque ad Jordanem sequerentur. Vatem enim esse se professus est, promisitque se flumen istud siccis pedibus transiturum. Nec minore vesania Ægyptius quispiam populum ad Olivarum montem, quasi numinis impe-

runt in eum. Meminit etiam *Grot. in libr. de jure belli & pacis lib.* II. 20. Verum quam male jus hoc usurparint, sub prætextu pietatis *Josephus* testatur, qui de *Zelotis* inter alia hæc habet, quod se (ut ut summis sceleribus pollutos) sic nominarint, ac si optimis rebus studuissent, & non pessima facinora, usque ad nequitiæ summum, Zelo affectassent. Et alio in loco: Nomen sibi ab iis, qui id quod bonum est, Zelo affectabant, imposuêre. Vide *Joseph. de bello Judaic. lib.* IV. *cap.* VII. & *lib.* VII. *cap.* XXX. Quo & digito intendisse videtur D. *Coccejus Sanhedr. in not. ad cap.* IX. dum ait: Quanta scelera hujus tituli obtentu paraverint nefarii homines Hierosolymis, docet Josephus in libris ἁλώσεως. Quartam veluti Judæorum Sectam Zelotas hos fecit *Bertram. de Republ. Hebr. cap.* XIX. sic de iis pronuncians: *Hæc verò Secta* omnium superiorum Judæis ipsis omnibus nedum authoribus & asseclis perniciosissima fuit, ut quæ Judæorum omnium excidium totiusque Reipubl. Judaicæ prostationem non modo accelerarit, sed & tam miseram & calamitosam effecerit.

9. *Speciosa præscriptione*] Sub religionis prætextu sæpe deceptiones & crudeles pactiones & alia nefanda scelera committuntur scribit *Petr. Gregor. Tolosan. lib.* XIII. *de Republ. cap.* VIII. *pag.* 912. Nulli enim magis nocent Ecclesiæ, quam crudeles hypocritæ: qui cum in ore habeant nomen veritatis, & ardentem Zelum præ se ferant: his præstigiis occupant animos vulgi. Armati autem hoc Gorgone infinitam sibi licentiam sumunt: & leviter à se dissentientes, non judicio neque disceptatione, sed vi atque impressione hostili evertere conantur. Interea tamen dum Tyrannide & Sophistica grassantur, gloriose jactitant se pro Ecclesia excubare, & cælum ne ruat, humeris sustinere. Vide *Strig. in argum. Psalm.* 83. *fol.* 79.

10. *Cupiditatibus*] Sæpe homines injustis cupiditatibus prætexunt nomen Dei, aut Ecclesiæ aut Reipubl. quod stratagema omnibus temporibus frequentissimum fuit. Nihil enim magis usitatum fuit, quam privatæ ambitioni, æmulationi, cupiditati, vindictæ, avaritiæ & cæteris privatis affectibus prætendere seu prætexere nomen Dei, Religionis, Ecclesiæ, Reipublicæ. Unde bene *Philip. in Chron. lib.* III. *pag.* 252. Sæpe religio prætexitur pravis cupiditatibus. Et alio in loco. Prætexuntur honestæ causæ cupiditatibus privatis: & potissimum religio prætexitur pravis affectibus.

11. *Theudas impostor*] Non ille Gamalieli nominatus, sed alter ejusdem no-

perio, vocabat, iturus hinc Jerosolymam, atque una voce muros urbis subversurus, ut per ruinas apertum iter tutumque omnibus foret. In universum vero Flavius, cum Judææ statum publicum, qui sub Felice erat, exsequitur, pene indignabundus illud in hunc modum ait*, λῃστηρίων ἡ χώρα ἀνεπλήσθη, καὶ γοήτων ἀνθρώπων, οἳ τὸν ὄχλον ἠπάτων. *Latronibus tota regio & quibusdam magis atque fascinatoribus repleta est, qui multitudinem seduxere.* Et mox de iisdem ita subjicit, δείξειν ἔφασαν ἐναργῆ τέρατα καὶ σημεῖα κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν γινόμενα· καὶ πολλοὶ πεισθέντες, τῆς ἀφροσύνης τιμωρίας ὑπέσχον. *Ajebant manifesta prodigia atque portenta se edituros, quæ Dei cura providentiaque evenirent. Et plurimi, cum fidem illis haberent, dementiæ suæ stoliditatisque pœnas pertulerunt.* Usque adeo nihil in speciem fallacius est, quam fanaticorum quorundam insidiosa hujusmodi religio, pietasque. Statim enim plebs, ubi Dei numen magnis ausubus prætenditur, facilem se ad omnia præbet, & melius vatibus suis, quam ducibus regibusque paret.

* *In lib.* XX. *Antiq. cap.* VI.

nominis γόης, qui *Cuspio Fado* Iudæam regnante magnam plebis multitudinem ad se vocavit, pollicitus verbi sui imperio discessuras Iordanis aquas, ut via pateret transeuntibus: Sed cum magna sectatorum strage captus à *Fado* capite pœnas luit. De his & aliis Pseudo-Messiis legendus Cl. *Johannes à Lent. Profess. quondam Herborn. in tract. de Judæorum Pseudo-Messiis. edit. Herborn.* 1697. Confer. *B. Carpzov. annot. ad Schickardi* משפט המלך. *pag. m.* 480. *edit. Lips.*

Cap. XVIII.

Virtus bellica Judæorum. Quanti ea fuerit apud exteros reges. Verba Chœrili à Flavio Josepho male accepta. Qui sint Solymorum montium habitatores in Chœrili carmine. Tonsuræ modus Judæis vetitus. Quid hoc sit, quod de Phœnicum sermone Chœrilus ait.

De rebus Judæorum dicenti, pertractanda quoque ea sunt, quæ ad militiam eorum spectant: quippe omnino posita omnia sunt latentque in tutela atque in præsidio bellicæ virtutis. Sed profecto veterum Rabbinorum industria adeo incuriose hanc partem reipublicæ Hebrææ pervestigavit, pene ut nihil hîc sit, quod proditum commentationibus eorum meminimus. Fortitudinem quidem militarem

rem in hac gente summam fuisse illud argumento est, quod homines exules, atque Ægypto profugi, quos longus error, & quadraginta annorum calamitas imparatos à rebus omnibus in Arabum desertis attriverat, Cananæam omnem bellicosissimis populis habitatam; brevi tempore subegerunt. Flavius verò ubique, quoties de indole Judæorum naturaque loquitur, durum à stirpe genus describit, periculorum atque mortis securum, laborisque & inediæ patiens penè ad pertinaciæ infamiam. Quapropter reges exteri quoque, cum auxiliares copias aliunde adsciscerent, persæpe usi hoc milite sunt: & compertum egregiis experimentis est, virtute eorum atque ope res esse maximas patratas. Certè Alexander Magnus, dum gentes multitudine infinitas, terrarumque spatiis longe dissitas, parva militum manu vinceret, Judæos partem exercitus sui fecerat, ut gloriam domiti orbis etiam illis acceptam ferret. Tum, quod Flavius adversus Apionem notat, ἐᾶν αὐτοὺς περιδιδὸν τοῖς πατρῴοις ἔθεσιν ἐμμένοντας, καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντας. *Potestatem illis fecit, ut mores patrios, priscaque instituta in militando servarent, ac secundum ea viverent.* Quod profecto honori eorum datum est, & apprime tunc inusitatum fuit. Existimat quoque Flavius [1], Xerxem, cum nobilissimam illam expeditionem adversus Græcos susciperet, Judæos inter auxilia atque inter so-

1. *Existimat quoque Flavius*] Hic operæ pretium erit, verba Josephi adducere & accuratius examinare, quæ ita se habent *lib.* 1. *contra Apion.* Καὶ χοιρίλος δὲ ἀρχαιοτάτερος γενόμενος ποιητὴς μέμνηται τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ὅτι συνεστράτευται Χέρξῃ τῷ πέρσων βασιλεῖ ἐπὶ τὴν ἑλλάδα, καταριθμησάμενος γὰρ πάντα τὰ ἔθνη, τελευταῖον καὶ τὸ ἡμέτερον ἐνέταξε λέγων i. e. *Quin & Cherilus antiquus Poëta meminit de gente nostra, dicens quod militaverint nostri majores cum Xerxe Persarum Rege contra Græcos, & enumerans universas gentes novissimam nostram posuit ita dicens. Exin miranda specie, &c.* & paulo post in hæc prorumpit verba: δῆλον οὖν ἐστιν, ὡς οἶμαι, πᾶσιν ἡμῶν αὐτὸν μεμνῆσθαι, τῷ καὶ τὰ Σόλυμα ὄρη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ εἶναι χώρᾳ, ἃ κατοικοῦμεν, καὶ τὴν ἀσφαλτῖτιν λεγομένην λίμνην. i. e. *Palam ergò est, sicut arbitror, quia nostri meminerit, eo quod & Solymi montes in nostra regione sunt constituti in quibus habitamus, & stagnum, quod dicitur Alphaltites.* Quod si tantopere *Josephus* errare potuerit, quid mirum si Ethnici, quibus res Judaicæ non adeò innotuerant, falli, quando & à vero aberrare potuerint? Sed videndum, quid obstet, quo minus *Josepho* assurgere possimus. Primo dicit *Solymos sub Xerxe* militasse; at quantopere hoc instituto Judæorum contrarium fuerit, non opus, ut hic deducamus, cum vix unquam alieno populo, nisi quàm rarissimè, sacramento se obligare voluerint, ut taceamus hanc Xerxis pugnam in proximos post captivitatem Babylonicam annos incidisse, quos reparando templo, celebrandis festis, & resumendis viribus à Judæis destinatos satis luculenter novimus.

ſocios habuiſſe. Et in fidem ejus rei, teſtimonium Chœrili recitat: de quo pauliſper agendum nobis eſt, quia nunquam credere potuimus, Flavium rectè ſententiam percepiſſe vetuſtiſſimi vatis. Verba Chœrili, quæ Flavius Apioni objicit, iſtæc ſunt,

Τῷ δ' ὄπιθεν διέβαινε γένος θαυμαστὸν ἰδέσθαι,
Γλῶσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες.
Ὤικεε δ' ἐν Σολύμοις ὄρεσι πλατέῃ ἐνὶ λίμνῃ,
Αὐχμαλέοι κορυφὰς, τροχοκουράδες· αὐτὰρ ὕπερθεν
Ἵππων δαρτὰ πρόσωπ' ἐφόρευν ἐσκληκότα καπνῷ.

Hæc in hunc fermè modum reddita ſunt ab interpretibus:

Exin miranda ſpecie gens caſtra ſecuta eſt,
Phœnicum ignoto qua voces ederet ore.
Hac Solymos habitans montes, ſtagnum prope vaſtum,
Circumtonſa comis, ſqualenti vertice, equini
Exuvias capitis duratas igne gerebat.

Hîc vero Flavius Solymos montes eſſe eos ait, quos in Palæſtina Judæi incolunt, & Aſphaltiten lacum ſignificari putat, qui omnium in Syria latiſſimus maximuſque eſt. Sed hoc, quantumcunque eſt, nihili eſt. Quid enim cauſæ dicet, aut, quam rationem nobis Flavius oſtendet, cur Judæos Chœrilus τροχοκουράδας[2], hoc eſt, in *orbem*

2. Τροχοκουράδες] Secundo Chœrilus quem ſequitur *Cunæus* Solymi τροχοκουράδας vocat, quo nomine ſi quis Iudæos appellaverit, ne lotis quidem manibus eum ad Sacra eorum aſpicienda acceſſiſſe diceremus, etenim quam aperta eam in rem ſunt S. Spiritus verba quæ ita ſe habent *Levit.* XIX. 27. *Non radetis in orbem angulum capitis veſtri, & non corrumpetis angulum barbæ.* Quibus omnes fere Iudæorum Doctores unanimi applauſu aſſurgere videmus, ita enim *Barcelonita* §. 204. שלא להקיף פאתי ראש שנ׳ לא תקיפו פאת ראשיכם ופירשו ז״ל שהענין הוא שאסור לישראל לגלח ולהשוות שערות ראשו לאחורי אזניו ולפדחתו כמו שהיו עושים עובדי כוכבים ומזלות וזהו שאמרו ז״ל במסכת מכות איזהו פאת ראש זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו *Non eſſe extremam cæſariem tondendam aut circumcidendam comam capitis* q. d. *Ne circumcidatis pilos ad latus capitis veſtri, quo Rabbini interdici Iſraëlitis volunt, ne tondeant æqualiter comam capitis retro aures & à fronte prout facere ſolent cultores ſtellarum & planetarum, atque hoc eſt, quod Magiſtri dicunt Maſſechet Maccoth: Quis eſt angulus capitis? cujus æquata eſt coma circa tempora. retro aures & in fronte.* Rectè verò cultores ſtellarum comam ea ratione tondere dicuntur cum id variis teſtimoniis & exemplis roborari vel potius confirmari poſſit. Hunc modum tondendi caput in forma circulari gentilibus fuiſſe in uſu ipſi Hebræi docent. v. g. *Levi ben Gerſon in Pe-*

hem circumtonsos dixerit? Sane pro certo est, id tonsuræ genus invisum Judæis omnibus & pene execrabile fuisse: quippe interdictum illis severissima lege fuit, שלא יקפו פאת ראש *ne angulum capitis circ-*

Perusch albattora edit. Venet. fol. 168. *col.* 2. *Moses Alschech, in Torath Mosche edit. Prag. fol.* 196. *col.* 2. *Obadias de Saphorno in Biur albattora, edit. Venet. fol.* 49. *col.* 4. *qui hunc modum tondendi stultum vocat, Isaac. Bar Juda hallevi, in Sepher Paaneach Rasa, edit. Pragens. fol.* 57. *col.* 2. *Abraham Seba in Tzeror Hammor, edit. Venet. fol.* 101. *col.* 1. *Samuel Tzirsa interpres Aben Ezræ in Sepher Mecor Chajim edit. Mantuan. fol.* 76. *col.* 2. *& ipse Maimonid. in More Nevoch. part.* 3. *c.* XXXVI. *& in Mischne Tora edit. Venet. T.* 1. *fol.* 43. *p.* 1. *in libr. de Idololat. cap.* XII. §. 7. Idem docet *Quistorp. in annot. in omnes libros Bibl. edit. Rostoch. pag.* 143. Confer. plur. reverend. *Dassov. dissert. de Coma. edit. Witteberg. Henric. Ainsworth. Comment. in Levit. cap.* XIX. *fol. m.* 117. *edit. Londin.* Solenne quoque veteribus fuit mortuis suis ea præcipuè ratione parentare, unde *Seneca in Phædr. act.* 5. *scen.* 1.

Placemus umbras capitis exuvias cape.
Laceræque frontis accipe abscissam comam

Id quod in causa fuisse videtur, cur in Oneirocriticis tanquam præsentissimæ mortis præsagium ponatur, si quis in antica parte se tonderi somniet *Oneirocrit. lib.* 1. *cap.* XXXI. & *Scythæ* sane eundem observare ritum *Herodoto Melpomen. cap.* LXXI. dicuntur, quod de *Macis* etiam scribere non dubitat *Melpomen. cap.* 175. Unde *Achilli* præstita exsequialia ita describit *Cointus Smyrnaeus lib.* III. *vers.* 683. Capillos autem Myrmidones circumtondent & cadaver Regis his cooperiunt. Et sane videntur gentes *Solis* causa, cui crinem oriens plerumque promittebat σφαιροδῶν totondisse. Quicquid sit abhorruerunt Iudæi ab hoc tonsuræ genere, uti liquet ex Mischna *Massechet Maccoth cap.* III. Quæ omnia satis aperte evincunt, quam abhorruerint Iudæi ab hoc instituto traditionum talium tenacissimi. Miramur itaque doctum *Spencerum* ut statuat antiquioribus Iudæis hoc institutum non saltem placuisse, sed & usurpatum fuisse, atque id his verbis *lib.* II. *cap.* XII. *pag.* 311. *de Legib. Hebr. At verò mihi planè incredibile est, Deum omnem tonsuram orbicularem hac lege vetuisse, cum antiqui Judæi hoc tonsuræ genus in moribus habuisse, & cæteris prætulisse non merito censeantur. Hoc è Josepho colligere licet, qui hac Chœrili Poetæ perantiqui carmina de Judæorum gente interpretatur, &c.* -- *An hæc Josephi interpretatio quid sani aut veri habeat non opus est, curiosius investigare. Quamvis enim Josephum hæc de gente sua intelligentem in errore versatum fuisse concedimus, inde tamen non temere concludamus, Judæos antiquiores comas frequenter in orbem secuisse. Nam procul-dubio Josephus Legis & moris Iudaici consultissimus tonsuræ genus quod lege vetitum aut à gentis usu alienum norat suis tribuere noluisset.* Etenim si excutiantur quæ hic habet, patescet, esse ea, ut reliqua ferè, quæ habet i. e. nullius omnino ponderis, quippe quid mirum si *Iosephus*, qui in hisce contra Apionem libris id unice agit, ut omnia obtorto velut collo in gen-

circumtonderent. De qua re extant verba numinis in Levitici capite xix. Jam verò, quod de Solymis montibus [3], deque lacu adjacente ex

gentis suæ celebrationem ad se rapiat, errare potuerit, nec advertere ad epitheton illud Τροχοκουρίδας, at sit vel ita ponatur, quod concedi nunquam poterit: arbitratus *Iosephus Iudæos Xerxi* auxiliatrices manus porrexisse, in manifesto errore ista cubent, necesse est, cum Xerxes longissimo post legem de orbiculari tonsura latam spatio vixerit, nec antiquiores isti Iudæi vocari mereantur, qui post captivitatem Babylonicam vixerunt. Non equidem ignoramus, aliis hic insuper argumentis uti *Spencerum*, quæ examinare jam non licet, cum tamen speciosa valde videtur authoritas *Nonni lib.* II. *cap.* XII. *sect.* 2. quam pro se adducit, lubet verba Paraphrastæ examinare, quæ ita se habent in *Paraphras. ad c.* II. *Iohann. Christus retrocinitorum hominum epulanti populo*

Vocatus erat conviva - - -

Quibus adductis ait *Spencerus lib.* II. *cap.* XII. *pag.* 312. *Est autem difficile creditu Galileos homines origine Judæos hanc tonsuræ formam in mores admittere voluisse si illicitam & legibus interdictam existimassent.* Fatemur si *Nonno* hic fidem habere teneremur, foret aliquid, quod non sine causa urgeret *Spencerus*, verum cum longè post tempora Apostolica vixerit circa annum 410. non dubitamus hic judicium tanti viri nostrum facere. Verum cum hic vir doctus erraverit certam ob causam; itaque originem paucis tangemus, quod scil. illa ortum traxerit à Nazaræis, quos *Hellenistæ* ναζιραίους ναζαραίους dicunt, hos verò & τοὺς ἀφωρισμένους sive Deo separatos pro iisdem habet *Nonnus*; נזירים & נצרים confundit, ut ipse Cl. *Christian. Wormius. pag. m.* 203. *edit. Hafn.* 1694. ostendit. Hæc sane evincunt *Solymos* non esse Hebræos ut autumat *Josephus*, id quod confirmat ultimo, quod apud *Clearchum* dicitur, *Solymos*, contra omnia Judæorum statuta & communem vivendi rationem exuviis equinis ad obtegendum caput fuisse usos.

3. *Solymis montibus*] Plures hanc de Iudæorum à *Solymis* origine sententiam cum *Tacito* & *Josepho* communes habuerunt, id quod variis documentis & testimoniis demonstrari poterit. *Stephanus* in voce ἱεροσόλυμα tàm dilucide sententiam suam pandit, ut nihil clarius unquam haberi possit. Præsto sunt ipsissima verba: ἱεροσόλυμα ἡ μητρόπολις τῆς Ἰουδαίας, ἣ Σόλυμα ἐκαλεῖτο ἀπὸ τῶν Σολύμων ὀρῶν: *Hierosolyma Judææ metropolis Solyma vocabatur à Solymis montibus*, cui adstipulari videtur *Tzetzes Chiliad.* 7. *hist.* 149.

Σολύμους λέγει δὲ τυγχάνειν τοὺς ἑβραίους
Οὓς Ὅμηρος καὶ λέοντι ὡς ἀναιδεῖς εἰκάζει

Solymos dicit esse Hebræos, quos leoni Homerus ut impudentes assimilat. Hos vero *Solymos Hierosolymæ* nomen dedisse cur crediderit *Tacitus* miraremur, nisi plures essent, qui similes imò longe futiliores circa vocis hujus etymologiam errores apud veteres statuerent. *Eupolemus* sane apud *Euseb. lib.* IX. *cap.* XXX. *Preparat. Evangel.* inquit, *Primum quidem sacram illam ædem* ἱερὸν Σολομῶνος *templum Salomonis nominatam esse; deinde verò urbem ipsam Hierusalem corrupto vitiatoque templi nomine appellatam, quam Græci postea Hierosolymam affini geminoque vocabu-*

lo

ex Chœrili celeberrimo carmine adfert ille, id vero diluere non difficile est. Alios enim montes Solymos, procul à Palæstina sitos, Homerus celebravit[4], cum de Ulysse navigante ita infit in Odyss. ε.

> Τὸν δ' ἐξ Αἰθιόπων ἀνιὼν κρείων
> Ἐνοσίχθων
> Τηλόθεν ἐκ Σολύμων ὀρέων ἴδεν· εἴσατο γὰρ οἱ
> Πόντον ἐπιπλείων.

At-

lo nuncuparunt; at aliter licet non minus ridicule Autor *Etymologici magni* in voce *Ierusalem*. Hujus verò erroris causam indicare constituimus, ut pateat, non esse de nihilo omnium gentilium dicta, quæ à regia veritatis via paulatim deflectunt. Primum observandum civitatem hanc non rarò in Sacra Scriptura *Iebus* dici, incolas יבוסי *Iebusæos*, à quorum Rege Araune agrum pretio *David* emerat. Secundo eam quoque Salem dici liquet ex *Psalm*. LXX. 2. ubi *David* inquit: Et est in *Salem* בשלם tentorium ejus, quæ quidem ad Gentes pervenisse minimè dubitamus. *Jebusæi* certe vestigia in *Ebuso Hispaniæ* communi geographorum consensu Phœnicum colonia, unde illi conglutinatis hisce nominibus ירושלם tanquam יבושלם dictam crediderunt. Cumque jam יבשה, יבוס, יבס, יבשה, terram aridam & sæpe montanam denotat. Salem verò proxime ad *Solymos* accedat, natum exinde figmentum *Taciti* & *Stephani* περὶ πόλεων scil. Hierosolyma dicta quasi *Orosolyma* ἀπὸ τῶν ὀρῶν Σολύμων à *Solymis montibus*, quam quidem sententiam varia ipsis extorquere potuerunt, partim quod *Hierosolyma* vocetur in S. S. mons Domini, partim quod inter montana varia sint sita Hierosolyma; unde non mirum ipsis visum si à יבוס monte denominata dicerentur, con-

simili ratione *Solymos* nomini *Hierosolyma* occasionem dedisse eò firmius credidere, quo certius cognitum habuère illos juga montium inhabitare. Qua opinione imbuti tàm *Christiani*, quàm *Judæi*, quamvis absurda nunquam divelli potuerunt, consentientes enim habuerunt ipsum Antiquitatum Hebraicarum vindicem strenuum *Flavum Josephum lib*. II. *contr. Apion*. Ejusdem erroris pollicem premunt, quotquot Hierosolyma ἱερὰς Σολύμους vocant, quos inter *Tzetzes Chiliad*. 6. *hist*. 42. facile eminet, & ita veteres ad unum ferè omnes Ἱεροσόλυμα tanquam ירושלם ab ὄρεσι Σολύμοις dicta crediderunt. Inquirendum igitur, quales isti fuerint *Solymi*, scrutanda Gentilium scrinia & eruendum quodcunque de nominis hujus origine habent, & cui populo attribui debeat. Primum itaque evincimus *Solymos* esse quos postea *Pisidas*, uti *Cunæus in seq*. dicere amarunt; idque multis antiquiorum testimoniis.

4. *Homerus celebravit*] Solymorum mentionem injecisse *Homerum* non dubitamus, tribus præcipue in locis factum id animadvertimus, primo *Iliad*. ζ. ψ. 184. cum *Bellorophontem Lyciorum* Ducem armatum & pugnacem, his verbis introducit.

> --- Σολύμοισι μαχέσσατο κυδαλίμοισι
> Καρτίστην δὴ τήν γε μάχην φάτο δύμεναι ἀνδρῶν

Atque hos Pisidarum esse[5], atque ab illis incoli, traditum à maximis vetustissimisque auctoribus est, qui etiam stagnum quoddam in vicino ponunt, planè ut omnia Chœrili verbis consonent. De Phœnicum autem lingua, qua locutos montium istorum incolas Chœrilus ait, ita existimandum est, latissimè usum ejus idiomatis patuisse, ut omnes penè, qui circumcirca erant, populi quasdam veluti dialectos usurpaverint ex Phœnicum sermone. Quare profectò ad solos Judæos hoc pertinere, nihil necesse est.

- - - Solymis pugnacibus intulit arma
Quo se certamen gravius pugnasse negabat

Secundo ibidem ỹ. 204. *Isandrum*
Μαρνάμενον Σολύμοισι κατέκτανε
Pugnantem in Solymos morti dedit

Tertio *Odyss.* ε. ỹ. 284. cum *Ulyssem* ad *Phæacas* navigantem à *Neptuno* visum his verbis indigitat:
Τὸν δ' ἐξ Αἰθιόπων ἀνιὼν κρείων ἐνοσίχθων
Τηλόθεν ἐκ Σολύμων ὀρέων ἴδεν
Æthiopum è regione redux Neptunus ut illum
Eminus è Solymis prospexit montibus.

5. *Pisidarum esse*] En verba *Stephani in voce Pisidia* scribentis: Περὶ πόλεων οἱ Πισίδαι πρότερον Σόλυμοι ἀπὸ Σολύμου τοῦ Διὸς καὶ Χαλδήνης, ἐστὶ δὲ ἔθνος βάρβαρον, κατοικοῦν παρὰ τὴν Ἄσπενδον καὶ Κιλικίαν, i. e. *Pisidæ prius Solymi à Solymo Jovis & Chaldenæ filio, est verò gens barbara habitans juxta Aspendum & Ciliciam.* & adhuc alibi in voce *Solymi*: Σόλυμοι οἱ νῦν Πισίδαι, *Solymi nunc Pisidæ.* Cui accedunt *Eustathius in Dionys. de situ orbis*: Φάσηλις ταύτης ὑπέρκειται τὰ Σόλυμα καὶ Τελμισσὸς πόλις Πισιδικὴ ἐπικειμένη τοῖς περὶ τὴν Φασήλιδα θάλασσαν. *Phaselis hunc superjacent Solyma & Telmissus civitas Pisidica, adjacens angustiis, quæ sunt prope Phaselidem* & *Strabo Geograph. l.* 1. *p.* 34. qui Σολύμους τοὺς ἐν τῇ Πισιδίᾳ *Solymos* in Pisidia memorat, & alibi verò hanc sunt Solymi mons & Termessus Pisidica urbs angustiis montium imminens, & *Plin. c.* CXIII. qui ita: *insident verticem Pisidæ quondam Solymi appellati.* (2) *Lycios* etiam *Solymos* esse variis Historicorum testimoniis evincimus. Prodeat hic in conspectum *Herodotus* cujus verba ita se habent: *Asiæ Regionem Milyada occupaverunt, quam enim nunc Lycii incolunt, olim erat Mylias & Myliæ tunc appellabantur Solymi.* Hinc patet Myliæ vocem idem esse ac *Solymos*; Unde etiam *Stephan. in voce Myliai*: Myliæ ante Solymi. (3) *Solymi* dicti sunt *Pamphilii*, *Cilices*, *Lycii Pisidæ.* de quibus allata testimonia & alia historiarum monumenta satis testantur. Plura qui legere desiderat evolvat Cl. *Samuel. Bochart. Phaleg. lib.* I. *cap.* VI. *pag. m.* 379. *seq. edit. Francof.*

CAP.

CAP. XIX.

De bello, quod lege indictum fuit, deque eo, quod sponte susceptum ab Hebræis est. Quales pacis leges oblatæ hostibus sint. Quid illud sit, quod Talmudici de septem præceptis tradunt, quæ servanda omnibus gentibus fuêre. Quàm citò post orbem conditum, & quàm latè animos mortalium pervaserit idololâtria. Hebræorum notabilis sententia de Abramo: & quando is rectum numinis cultum susceperit.

SED, omissis istis, expediamus porrò quæ de militia Judæorum in mentem nobis veniunt. Duplicis generis bella[1] Talmudici con-

1. *Duplicis generis bella*] Bella alia fuerunt *defensiva*: alia *offensiva*. Utraque *vel bella Dei*, sive sacra, vel *bella regni* sive Politica. Hæc Hebræis מלחמת הרשות bella *ultronea dicta*; illa מלחמת מצוה ex præcepto divino gerenda, aliàs מלחמות ז׳ עממים *bella septem populorum*. Vide *R. Obad. Barten. ad Mischn. tit. Sanhedr. c.* I. item מלחמות א״י *bella terræ Israël* nuncupata. *Priora* scil. præcepti divini vel *strictè* fuêre talia, vel *latè*. Quæ *strictè* sic appellata sunt, simpliciter adversus שבעה גוים septem gentes & *Amalek* dirigenda erant. *Exod.* XXXIII. *Deut.* VII. *Latè* dicta Præcepti bella fuêre, de quibus peculiare præceptum divinum legesque in eodem observandæ Sacræ Pandectæ quidem non exhibebant, interim tamen vel commodè ex hoc illove SSæ loco elici poterant, vel extabant quidem, bella tamen ista in alios, quàm septem populos suscipienda fuerant. *Posteriora* scil. Regni, seu *Politica bella pro salute cum publica cum privatâ* augendave Majestate nota sunt. Appellantur alio nomine *Arbitraria* (1) quia præceptis contradistincta. R. *Obad. Barten. ad Mischn. l. c. Omne*, inquit, *bellum præter id, quod est ex bellis septem populorum & Amalek nuncupant bellum ultroneum.* (2) Quia nec suscipere nec omittere præcepto quodam tenebantur. *Selden. de Synedr. Hebr. lib.* III. *pag.* 189. Confer. celeb. *Herman. Conring. de Republ. Ebr.* §. 70. (3) Quia pro re nata atque vel pro salute publica vel privata vindicanda parabantur. (4) Quia in eo cædi captivi poterant, vel vita donari. De distinctione bellorum consulendi *Talmud. Babyl. Mass. Sota cap.* VII. *Gemara* ibid. & celeb. *Wagenseil. in not. Maimon. Hal. Mel. cap.* V. *Schickard.* מ״ה *cap.* V. *th.* 16. *Johan. Selden. de jure Nat. & Gent. lib.* VI. *cap.* XII. Id. de *Synedr. Hebr. lib.* III, *cap.* XII. §. I. *Hutwyn. de Monarch. Ebr. p.* 33. *B. Osiander. ad Grot. de J. B. & P. lib.* I. *cap.* II. *pag.* 343. *Drus. ad loca difficil. Deut.* Quod autem bella He-

constituunt, quæ gesta à sacro populo fuêre: nam & מלחמות מצוה ea bella appellant, *quæ jussu numinis*[2], *legisque suscepta sunt:* & rur-

bræorum distincta sint, probamus hoc modo: Quæcunque bella inter se differunt diversitate (1) Juris bellici, (2) causarum. (3) Legum, illa quoque omnimodo distinguenda, nec temere se inter confundenda. Bella Ebræorum differunt inter se (1) diversitate *Juris bellici;* uti ex VII. populorum bello videndum. (2) Causarum de quibus in sequentibus & (3) diversitate legum *Deut.* xx. 15. ubi certæ leges bello adversus alias quam VII. gentes præscribuntur. Ergò. Secundo argumentum tale formari potest. Si præter מלחמות המצוה. Bella præceptiva alia quoque, cum pro salute publica, tum ad ampliandos fines Israelis ad augendam ejus gloriam & famam suscepta sunt, sequitur ad unam eandemque classem Ebræorum bella reduci non posse. Atqui prius asserunt Scriptura Sacra Talmud, Rabbini aliique viri clariss. & quæ alia sunt E.

2. *Jussu Numinis*] Cur autem jusserit Deus in bello legali contra VII. populos bellum gerere, variæ sunt causæ. Secundum triplex Hebræorum jus itaque etiam triplices sunt. Jus autem erat jus *veteris possessionis*, *promissionis* & *mandati divini.* Hinc quoque prima causa erat *rei antiquitus primitusque possessæ justa repetitio.* Cum enim, ut pulchrè notat *Epiphanius*, *jure Non concesserit Palæstinam Semo filio natu maximo, injuriâ verò occupaverint Cananæi, meritò postea Deus eam restituit Ebræis, Semi posteris.* Dictum hinc bellum *terræ Israel* quasi tale dicas, in quo tantum, ut pristina in Majoribus amissa veris Dominis restitueretur, itum est. Nec obstat, quod (1) Cananæi per aliquot secula possederint quietè & titulum repetundorum destruxisse videantur. Nec (2) obstat, quod *Genes. cap.* x. 30. dicatur, *habitationem filiorum Semi factam de Messa pergentibus usque Sephar montem Orientalem* loca juxta *Hieronymum*, *Osiandrum* aliosque in India Orientali sita. Nec (3) Moses aperte docens, fortunatas illas orbis partes coluisse posteros *Canaan.* Nam Respondetur ad (1) licet non negemus, repetundorum jus aliàs in simili casu dudum expirasse, multasque inde controversias in Dominia rerum redundaturas, si contrarium statuatur: negamus tamen, idem & hoc loco factum, ob multa singularia, quæ in exemplum trahi nequeunt, quæque inter reliquos *Semi* filios Solis Ebræis jus repetendi concedunt, hîc occurrentia, nec potuisse hoc in numerum causarum referri, largimur, nisi conjunctim cum duabus reliquis causis, præsertim verò auctoritate divina, quæ fermè sola vim sustinebat, sumatur. Confer. *B. Osiandri hujus Academ. Cancellar. celeberr. annot. ad Grot. lib.* I. *cap.* II. *pag. m.* 407. *seq.* Ad II. resp. (1) est sane ita, dicuntur posteri *Sem* in longinquas secessisse regiones: sed posteri tantum fuerant, non ipse *Semus.* Poterat illos relinquere Parens pius, imò verè id fecit, prophetico ductus Spiritu eam sibi eligens sedem, quam Deus T. O. M. sibi pararet. (2) probamus *Semum Palæstinam* inhabitasse loco *Genes.* IX. 26. Certe servitutem hanc nunquam potuisset præstare *Canaan*, nî imperatori suo *Semo*, vel ut *Josephus Dynastæ* seu Principi aliquando

rurſus מלחמות הרשות ea eſſe ajunt, *quæ pro imperio, atque ad ampliandam rempublicam geſſere.* De priore genere ita Maimonides infit in Halacha Melachim, in cap. v. מלחמת המצוה היא מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהן: *Bellum, quod lege indictum dicitur, illud eſt, quod cum ſeptem populis, atque cum Amalekitis fuit: aut ſi ſuppetias ferri neceſſe fuit cuidam Iſraëlitica tribui, quam hoſtis invaderet.* Septem illi populi [3], de queis lo-

do paruiſſet Subditus; de ſequioribus enim temporibus, & obſequio poſteris Ebræis exhibendo prohibet accipere lex de funditus exſtirpandis Palæſtinæ populis: nec obſervante *Theodoreto*, in Gibeonitis initium, ſed finem potius aſſecuta ſervitus eſt. Ad III. Objectionem regerimus, concedere poſſe nos omnia, ſed quid inde? non ita propterea negandum, Semum unquam poſſediſſe *Canaan*, aut jure eam terram incolis Canamitis obtigiſſe. Plura de re hac vide apud *Villalpandum Tom.* III, *apparat. in Ezech. Part.* I. *lib.* I. *cap.* XIV. *fol.* 57. *ſeq.* *Altera cauſa* belli Legalis deſumpta eſt ex *jure promiſſionis* Patribus factæ. Tanto enim amore Deus erga poſteros Iſraelis affectus erat, ut non ſolum inter eos Rex, quibus jura ſua oſtenderat, in gremio juxta *Abarbanelem* foverat, inimicos diſſipaverat & hanc ipſam terram Abrahamo & poſteris fœdere facto promiſerat, uti teſtimonia Scripturæ produnt. Tertia Cauſa belli Legalis & quidem præcipua erat Mandatum divinum *Deut.* VII. ỷ. 1, 2. ſeq. *Deut.* XX. ỷ. 17, 18. *Num.* XXI. ỷ. 1. *Exod.* XXXIV. 11, 12. Videmus hinc non forte fortuna veteres migraſſe colonos, nec propter juſtitias ſuas & æquitates cordis ſui ingreſſos Ebræos, ut poſſiderent terram peregrinam, cum duriſſimæ cervicis fuerit populus; ſed ut juſtum iniquitatum ſupplicium de priſtinis ſumeretur poſſeſſoribus, cui omnes obnoxii ſunt ex præcepto divino *Deut.* XVIII. 9, 10, 11. Juſtum autem & ſine dubio bellum hoc eſt, quod Deus imperat inquit *Auguſtin. quæſt.* X. *in Joſ. apud quem non eſt iniquitas, & qui novit, quid cuique fieri debeat, in quo exercitus non tam auctor belli, quam miniſter Judicandus eſt.* Et in alio propoſito idem *quæſt.* 6. *in Exod.* ſcribit: *Mandati hujus non poteſt injuſtum eſſe judicium, mandatum enim Dei eſt, de quo non judicandum, ſed ei obtemperandum fuit, ille enim novit, quam juſte mandavit, ad ſervum autem pertinet obedienter facere, quod mandavit.* Et ſic *Eſaias cap.* XV. mandat, ut Rex Ezechias nihil Philiſtæorum Legatis reſpondeat de Iſraëlitarum jure in Palæſtina, quam hoc tantum, Jehovam ſic velle, ut ea terra eſſet populi ſui. Confer. *Alberic. Gentil. de jure bell. lib. edit. Hanov.* 1612. *cap.* VIII. *pag. m.* 56, 57.

3. *Septem illi populi*] Cl. Schickardus in משפט המלך *pag. m.* 284. *cap.* V. *Theor.* 16. *edit. Lipſ.* vocat *ſeptem familias.* Anglus reddit *ſeven nations Deut.* VII. & *Hebr.* שבעה גוים *ſeptem Gentes* vocat. Rabbini autem paſſim ſub earum nomine meminerunt שבעה עממים *ſeptem populorum.* Hinc apud eoſ-

loquitur, fuerunt Chittæi, Girgasæi, Emoræi, Cananæi, Chivæi, Perizæi, & Jebuzæi, quorum sedes armis invadere Israelitas jubet Deus in Exodi capite XXIV. & in Deuteronomii capite VII. De memoria autem Amalekitarum obliteranda [4] illustre est numinis edictum in Deuteronomii capite XXV. Ad posterius bellorum genus ea pertinent, quæ subjicit ibidem Maimonides, מלחמת הרשות היא המלחמה שילחם המלך עם שאר העם להרחיב גבול ישראל ולהרבות גדלתו ושמעו: *Bellum, quod pro imperio susceptum appellant, il-*

eosdem teste B. *Carpzovio in annot. ad Jus regium Palæstina* ארץ שבעה *terra septem gentium* dicitur. De illis consule *Samuel Bochart. in Phaleg. part.* I. *Geogr. lib.* IV. *cap.* XXXVI. Excell. *Hilleri Fautoris* nostri Geograph. Sacr. quæ mox lucem videbit.

4. *De memoria obliteranda Amalekitarum*] Rectè Autor noster peculiare mandatum de exstirpandis Amalekitis profert, quod extat *Deut.* XXV, 17. 19. Utitur autem Deus in hoc mandato singulari loquendi formula, quæ adhibetur de *omnimoda destructione, excisione, deletione.* Anglus doctissimus *Henric. Ainsworth. Comment. in h. l.* ad verba *blot out fol. m.* 117. *edit. Londin.* hæc addit: *blot out, or wipe out the remembrance, that there should no name or memoriall of them remaine*, quod signum iræ maximæ *Deut.* IX. 14. & XXIX. 20. Ad hoc Præceptum R. *Maimon. in Sepher hammizvos Præcept. affirmat.* CLXXXVIII. *fol.* LXXIII. *col.* 2. tendit, ita scribens: *Præcepto hoc nobis injunctum est, ut exscindamus semen Amalek solum, præ cæteris Esavi posteris, mares pariter & fœminas, parvulos atque majores, id quod Deus illa lege Deut.* XXV. 19. *indicavit.* Confer. elegant. not. B. *D. Carpzovii ad Schickard. pag. m.* 291, 292. Idem *H. Mel. cap.* V. §. 3. *Legem habemus, quæ jubet nos perdere memoriam Amalek, & sonat Deut.* XXV. 19. *Dele memoriam.* Et hoc judicium à *Saule* primo Rege voluit executum, uti *Ainsworth. c. l.* differit his verbis: *This judgement of God executed by Saul the first King of Israel, whom he sent to destroy utterly these Amalekites both man and woman, infant and sukling, oxe and sheepe &c.* I. *Sam.* XV. 2. 3. *But he failed in the performance of it: therefore God stirredup the Simeonites (in King Ezekias daies) and they smote the rest of the Amalekites, that were escaped* I. *Chron* IV. 42. *Yet Haman of Agag the Amalekite remained, who plotted the death of all the jewes: but he and his ten sons were killed, and Amaleks memory is perished. Esther.* III. Verum inquiramus in caussam delendorum Amalekitarum. Eam Scriptura his verbis commendat *Deut.* XXV. 18. *Decaudavit debiles post te.* & prolixe pariter atque accurate interpretatus est R. Abarbanel, citatus à B. D. *Carpzovio* in eruditissimis notis *ad Schickardi* מ׳ה *pag m.* 293. *seq.* Confer. *Henric Ainsworth. Comment. in h. l. fol. m.* 117. *edit. Londin.* Summa huc redit: Cur Deus Amalekum tanta affecerit pœna, Edumæos verò ex eodem cum ipso semine oriundos hostiliter tractare noluerit, quatuor potissimum caussæ sunt. (1) Quod cum alii,

illud est, quod cæteris populis rex intulit [5] *ad proferendos Israëlitarum fi-*

alii, vel ut defendant regionem suam ab invadente hoste, vel ut urbes ipsius capiant, belligerent, Amalek ex sola malitia, utque gloria Dei profanaretur, Israelitas oppugnarit. (2) quod absque clarigatione contra jus gentium perfidus Amalek derepente atque improviso Israëlem adortus sit. (3) quod non aperto Marte, pavidus cum debilibus tantum pone castra insecutis, cumque Israël lassus & defatigatus esset, pugnaverit. (4) quod pugnatum venerit cum lassis ac defatigatis adeoque timuerit imbellem h. e. Israëlem, non autem Deum omnipotentem.

5. *Rex intulit*] Hic in Maimonidis verbis haut levis offert se controversia: Num bella Majestatis justo quondam titulo pugnata fuerint? Nos affirmamus ob sequentes rationes: (1) Quæcunque bella omni tempore à Regibus Ebræorum, tantum non omnibus etiam pietate & justitia maximè conspicuis, gesta sunt, commemorata à Spiritu S. nec tamen usquam uno verbo à Prophetis reprehensa, quod tamen omninò fieri debuisset, illa adeò injusta vel iniqua esse nequeunt. Bella Hebræorum ultronea talia sunt. E. (2) aut justa bella ultronea subiêre Reges Hebræorum, aut non. Si juste subiêre, ad rem nostram facit. Si non juste Deus profectò O. M. pravitatem adjuvit: nam expressis verbis servasse legitur summum Numen Reges Ebræorum in omnibus locis, quæ expeditionibus bellicis petivêre, etiam earum gentium, quas tamen invadere, aut oppugnare prohibuerat. Vid. 2. *Samuel.* VIII. 6, 14. 2. *Paral.* XXVI. 7. *Deut.* II. 4, 5. Alterutrum igitur amplectendum; non hoc, quia justissimus Deus neutiquam adhibuisset manus auxiliatrices cuipiam homini, sanctissimas suas leges transgredienti. Ergo illud. Cum itaque Rex Hebræorum bellum inferre aliis potuit, sequitur maximam potestatem & Majestatem habuisse contra illos, statuentes Regis minorem potestatem fuisse potestate Pontificia, quæ refutata à *Dn. Quenstedio* in antiquitatibus Biblicis videri possunt. *pag.* 18. *de Regib. Hebr.* Hinc (2) cadit ita hypothesis Hebræorum, quam ex Rabbinorum Scriptis profert cl. *Schickardus* in משפט המלך *Theor.* XVII. *cap.* V. *pag. m.* 313. *edit. Lips.* ubi ex *Maimonide Hal. Melach. c.* 5. §. 2. recenset: *In bello majestatis non educebat exercitum nisi de sententia Synedrii.* Idem docent quoque *Selden. lib.* 3. *de Synedr. Hebr.* §. 2. *Joseph de Voisin Observat. ad pugion. fid. fol.* 268. Verum falsam esse hanc hypothesin probamus (1) quia esset contra Regis Hebraici potestatem absolutam, quam tam ipsi Regi in petitione sua tradiderant. Flagitabant sibi dari Regem, qualem gentes vicinæ haberent, nempe ut R. *Abarbanel Comment. in* 1. *Sam.* VIII. mentem illorum exponit, *qui absolutam haberet potestatem, & suo arbitratu judicaret instar Regum aliarum gentium*; quam ipsius Dei verba 1. *Sam.* IX. 17. qui dicit: *ille dominabitur populo meo*, ubi verbum Hebræum Emphasin continet & significat, *coërcebit, coarctabit.* vid. *Michlal Jophi ad h. l. Buxtorf. in Lexico Frischmuth. de Rege eligendo & deponendo.* quam potestatem etiam Reges postea exercuisse testantur Scripto-

fines[6], *atque ad augendam magnitudinem famamque eorum.* In eadem Halacha in capite vi. persequitur Maimonides quasdam cautiones[7], quas in utroque bello servari summus Deus voluit, quæ in Deuteronomii capite xx. scriptæ in hanc ferme sententiam sunt. *Cum veneris ad aliquam urbem, ut oppugnes eam, primum invita eam ad pacem. Si responderint se pacem colere velle, portasque aperuerint, sint tibi tributarii, serviantque tibi omnes, qui in ea urbe sunt. Quod si non ineant pacem tecum, sed bello & armis experiri tecum malint, obside urbem. cumque tradiderit eam Deus in manum tuam, percute omnes masculos acie gladii, fœminas vero puerosque, & jumenta, denique quicquid erit in urbe, & omnia spolia ejus, auferes tibi, fruerisque præda hostium tuorum, quam dederit tibi Deus. Atque hoc quidem pacto victoriam exercebis duntaxat in iis urbibus, quæ procul a te aliis in terris sitæ sunt. At cum iis urbibus, quas tibi Deus tuus habitandas pleno hæreditatis jure dat, aliter agendum est. Cave enim, ne illic vitam cuiquam homini relinquas.* Hîc quod summus legislator parcendum illis gentibus ait, quæ oblatam pacem acceperant, ita intelligendum Talmu-

res plurimi, quos adductos vide ab *Excellentiss. Danzio linguar. Orient. Professore celeberrimo Jenens. in dissert. de Hebræorum re militari.* His ita positis elicimus conclusionem: Quicunque summam in Regimine politico habet potestatem, is ut alia, ita bello quoque pro arbitrio suscipere potest, non Dei semper, multo minus populi expectans sententiam. Atqui Reges Hebræorum habuisse summam potentiam, uti ex illorum gestis ex Scriptura & aliis Scriptoribus constat. Ergo. Confer. celebr. *Christian Röhrensee differt. polit. de Sanctit. Princip. edit. Witteb.* 1675. Videantur hac de re Politici, qui de juribus Majestatis egerunt. Hoc tamen non negamus temporibus sequentibus post captivitatem Babylon. Reges non omnia ulterius sine consensu Synedrii potuisse, quod potestatem sibi tribuebat de facto. Confer. B. D. *Carpzov. annot. ad Schickard. pag. m.* 313. *edit. Lips.*

6. *Ad proferendos fines*] Adduxit Auctor Maimonidis verba, quæ hoc volunt; sed observandum, Maimonidis verba non eo sensu accipienda esse, ac si nullum daretur aliud, præter illud, quod ad Majestatis imperiique Ebræorum dilationem facit, eaque omnia excluderentur, quæ aliam originem agnoscunt. Neutiquam, primaria tantum causa fuit potestas augenda non unica. Nam ejusmodi bella quoque instaurata sunt (1) ob fidem Regi violatam. (2) ob rebellionem (3) ob defensum nocentem (4) ob injuriam Regi aut Reipubl. illatam (5) contra auxiliatores hostis.

7. *Cautiones*] De his in Scriptura. ubi videndus Ainsworth. Comment. in Deut. xx. qui prolixe ex Scriptis Rabbinorum exposuit. Confer *Schickard.* משפט המלך & annotat. *Carpzovii*, quæ cupido Lectori satisfacient.

mudici ex vetustissima majorum traditione ajunt, ut insuper necesse habuerint eæ gentes suscipere septem præcepta, quæ filiis Noachi data ante beatum Abrami seculum sunt. alioquin vitam illis relinquendam haud fuisse, quibus religio nulla numinisque observantia esset. Enimvero Judæorum sapientissimi ita ajunt, sex res fuisse, de quibus edictum numinis acceperit primus hominum parens. nam & cœlitus didicisse eum, celebrandam divini nominis majestatem esse, atque jura dici mortalibus debere: & rursus, interdictum illi fuisse, ne sanguinem humanum funderet, neve idola coleret, aut rapinas exerceret, tum ne multiplicato mox hominum genere, incestis se nuptiis fœdaret. Atque hanc quidem esse Cabbalicam quandam doctrinam, quæ tradita posteris per manus sit ab usque Mosis seculo: cæterum, ex tacito sensu cujusque, atque in universum ex verbis Pentateuchi manifestum esse, hæc præcepta in hunc modum data primo homini fuisse. Tandem vero Noachum cælesti voce admonitum esse, ne membrum vivi animalis comederet. Scriptum enim in Genesi esse, *carnem cum anima ejus, quæ est sanguis ejus, non edetis*. Ita septem præcepta [8] confici ajunt, quibus tantisper gens mortalium regebatur, donec Abramo posita lex de circumcisione fuit. Talmudicorum sententiam, quæ exposita à nobis est, eruditissimus Maimonides illis verbis recitat, quæ extant in Halacha Melachim, in capite IX. על ששה דברים נצטווה אדם הראשון על עכו"ם ועל ברכת השם ועל שפיכות דמים ועל גילוי עריות ועל הגזל ועל הדינים: אף על פי שכולן הן קבלה בידינו ממשה רבינו והדעת נוטה להן מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה: הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו: נמצאו שבעה מצוות: וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם בא אברהם נצטווה יתר על אלו במילה: Antequam à diverticulo ad rem redeamus, libet nobis exponere quid illud sit, quod ex Talmudicorum sententia diximus, inter septem præcepta, quæ

8. *Septem Noachi præcepta*] Quid de his sentiendum bene docuit celeb. *Joh. Frischmuth. in differt. de Noachi præceptis*. Multa etiam de his habet *Selden. de Synedr. Hebr. & de jur. N. & G.* cl. *Schickard. in* משפט המלך *pag. m.* 333. *edit. Lipf. Theor.* XVII. conferantur notæ eruditiss. *B. Carpzovii. pag.* 333. *seqq.* qui eleganter & nervose hæc enucleavit, quæ ad Cunæum nostrum illustrandum pertinent.

quæ primis mortalibus data sunt, etiam hanc sanctionem numinis fuisse, qua interdictus illis idolorum cultus est. Utique Maimonides in Halacha Habodat Cochabin & Mazzaloth, luculenter ostendit, vitiosam religionem inter ipsa mundi initia[9] inolevisse. Etenim jam tum Enoschi tempore[10] ex hominum quadam superstitione sidera planetasque in magno honore esse cœpisse, licet à vero numine nondum penitus desciscebatur. mox, ut est fœcunda res error, templa atque simulacra stellis consecrata esse, donec tandem, spreto plane numine divinam religionem omnem planetis duntaxat tribuerunt. Excipit tamen maximus Rabbinus paucos quosdam, Chanochum, Metuscelachum, Noachum, Semum, atque Heberum, qui Deum unum, eundemque vere optimum atque maximum semper pura, integra, incorrupta & mente & voce venerati sunt. De errore enim, qui mortale genus tenuit, deque seculi vitio loquitur. Ipsum Abramum sero admodum, cum jam quadraginta annos[11] natus esset, agnovisse ait Deum conditorem suum. fuisse enim eum in

9. *Inter ipsa mundi initia*] Naturam hujus Idololatriæ & initium ab ipso mundi initio statuit Maimonides, quem sequitur *Cunæus*. In ejus sententiam quoque abiit *Seldenus* de Diis Syris. Deorum nomina, quos coluerunt præbet nobis *Alcoranus Azor.* LXXXI. *Wadda*, *Sawabia*, *Jagowith*, *Jalowh* & *Nasera*. Hisce uti videtur *Schamchazai* & *Uzziel* operam dederunt. Sed nugæ sunt, quæ de Idololatria antediluviana dicuntur, omnia probabilitate destituta sunt. Etenim nullam ejus mentionem facit Spiritus Sanctus, minimè prætermissurus, si fuisset. Conf. *Joh. Owen. de ortu & progress. Idol. pag. m.* 143. *edit. Brem.*

10. *Enoschi tempore*] Ita Targum Jonathan. Arabs ex editione *Erpenii*. *Targum Onkelos*, *Maimonid. lib. de cultu stell. R. David Kimchi.* quos sequuntur multi Doctorum *Selden. de Diis Syr. Ainsworth.* aliique plurimi. *Josephus* verò hisce omnibus antiquior veri & unius Dei cultum ad septimum usque seculum durasse asserit *lib.* 1. Ἀρχαιολ. Ei adstipulatur in *Maasè-Bereshith. c.* 22. *Eliezer* & probat Idololatriæ hic nullam mentionem fieri; quia rerum aliarum, quas colerent, h. e. Solis & stellarum nulla facta est mentio. Hisce consentiunt veteres Christiani plerique. Atque hæc sententia verissima est, in qua etiam est *Epiph. lib.* 1. *c.* 1. §. 4. *Beda in* Chron. Non ita corruptio cultus religiosi, sed reformatio Ecclesiæ his verbis indicatur, uti demonstrat Anglus acutus *Johan. Owen lib. cit. pag. m.* 139. Atque sic falsa est Cunæi opinio, quæ vult, quod sideribus templa fuerint exstructa.

11. *Quadraginta annos*] Fatetur quidem *Rambam* Abrahamum usque ad annum quadragesimum octavum cultu Idolorum illaqueatum fuisse. Verum dubia hæc esse ostendit cit. *Owen* pag. 270. ubi & ceterorum opiniones refellit.

in Ure Chaldæorum tenebris & caligine mentis demersum, inter homines superstitiosos, idololatrasque, atque una cum illis eandem insaniam insanivisse[12]. Tandem vero, cum meliora edoctus à numine esset, studuisse eum inscitiam veri Chaldæis eximere: sed quoniam insidiis à Rege[13] petebatur, in Charanensium sedes eum concessisse, atque hinc in Cananæam venisse, ubi cœlestem doctrinam tam feliciter ad suos propagavit, ut jure eum Maimonides עמודו של עולם *columen atque stabilimentum seculi* appellet. Hæc summo judicio animadvertit author cordatissimus. Neque nos ea referre piguit, quia illustrare Talmudicorum scitum poterant, quod de septem illis præceptis retulimus, quæ Noachi posteros ita obligabant, ut, si forte populi quidam inter pacis leges suscipere eorum observationem recusassent, eos Judæi exscindere penitus, tanquam barbarie atque immanitate efferatos, jussi sint.

12. *Insaniam insanivisse*] Ipsum Abrahamum ante vocationem solennem Babylonicæ defectionis & sceleris contagine aliquatenus contaminatum fuisse Scriptura refert Jos. XXIV. licet Judæi id negare conentur. Vid. *Owen pag.* 268, 269.

13. *Insidiis à Rege*] *Maimonides lib.* I. *de cultu sydérum* refert Regem Chaldæorum eum occidere voluisse. Satis antiqua est fabula, nam meminit ejus *Hieronym. quæst. Hebr. in Gen.* & longe ante eum *Joseph. lib.* I. *Antiq. c.* VIII. inquiens: Cum Chaldæi & Mesopotamitæ ceteri contra ipsum insurgerent, consilium migrandi cæpit, & voluntate & favore Dei fretus terram Chanaan tenuit.

CAP. XX.

Feciales pacis offerendæ causa missos esse etiam ad septem Cananææ populos, contra quam vulgo existimatum est. Cur Gibeonitis dolo atque astu opus fuerit ad petendam pacem. Cur septem Cananææ populi ad internecionem occisi. Cur Ammonitis & Moabitis oblata pax non sit. De sacerdote, qui prælii causa ungebatur.

NUNC porrò alia exequamur, quæ Maimonides ad interpretationem illorum verborum attulit, quæ nos paulò antè ex Deuteronomii capite vicesimo adscripsimus. Sanè quod legatos de pace[1] prius mit-

1. *Legatos de pace*] A Deo mandatum & injunctum erat Israelitis, ut ante omnia pacem offerant hostibus Deut. XX. conferantur huc Cl. *Schickard.*

mitti summus Deus ad eas nationes jubet, in quas Judæi arma parabant, id Ægyptius ille certissimo documento pertinere etiam ad septem populos evincit, quorum fortunatas sedes Israëlitis Deus promiserat. Quod quidem contra opinionem eorum est, qui sine discrimine, & nulla exceptionis lege factam à numine proscriptionem [2] earum gen-

kard. in משפט המלך *pag. m.* 305. qui ex utroque Mose Maimonide & Kozensi testimonia retulit, quæ etiam leguntur in *Bechai fol.* CCXXV. *col.* 3. celeberr. *Wagenseil. Misch. c.* VIII. *pag. m.* 844, 845. *Sot.* ubi plurima lectu digna recenset vir celeberrimus. *Serarius lib.* II. *Comment. in Jos. cap.* XII. *quæst.* IV. *f.* 304. *Selden. lib.* VI. *de Jur. Nat. & Gent. cap.* XIII. *D. Osiand. annot. ad. Grot. de J. B. & P. pag. m.* 1380. *Ainsworth. Comment. in b. l.* Hos secuti sunt alii populi, qui nullum bellum suscipiebant, nisi facta prius indictione, id quod de Romanis scribit *Cicero Offic.* I. apud quos, ne ullum bellum injustum susciperent, collegium *Fecialium* à Numu fuit institutum, ut autor est *Polydor. lib.* IV. *de rer. invent.* De horum munere vide *Lexic. Juridic. ex Brissonio, Hotman.* aliisque compositum *pag. m.* 401. *seq. Eli. Reusner. in Thesaur. bellic. pag. m.* 173, 174. *edit. Francof.* 1661. Fit autem, scribit cl. *Valentin. Alberti in dissert. de bello justo Lipsiæ* habita *an.* 1678 *cap.* IV. §. 3. belli denunciatio per *Fecialem*, cui Germani nostri ab exercituum amore ac benevolentia peculiare nomen *Heerbold* imposuerunt. Vide *Besold. Thesaur. Pract.* voce *Heerbold.* Formula qua usi sunt *Feciales* legere est apud *Liv. l.* I. *c.* XXXII. *Alexandr. ab Alexandro l.* V. *c.* III. *Gell. lib.* XVI. *cap.* IV. *Rosin. lib.* X. *cap.* II. Est hæc ratio naturalis, ut antequam hostiliter agas, vel communi illi, quæ inter homines est, amicitiæ prius renuncies; nec extrema primo tentes loco. Hinc recte *Theseus apud Euripid. in Supplicib.* Si oratione non persuadeo, bellum laudo. Vade, *dic Creonti;* Theseus amanter abs te repetit cadavera, hic primus sermo. Si nihil efficis: secundus, ut me armatum expectet.

2. *Proscriptionem*] *Cunæus* noster defendere conatur hanc opinionem, quod Deus etiam septem illos populos ad pacem invitarit, quos tamen extinctos voluerit. Inhæret nimis Rabbinorum figmentis, cum expressis verbis *Deut.* XX, 16. extet, quod de illis populis (septem scil. gentium) nemo vivus sit relinquendus, imo iste peccet contra legem, qui vivam animam reliquerit. Confer. *Schickard. lib. cit. pag. m.* 308. & annot. B. *Carpzovii* in h. l. nulla enim ibi exceptio vel invitatio ad pacem occurrit. Si itaque Israelitæ *Feciales* ad has nationes misissent, bellum annunciare debuissent vel *clarigatione* vel *indictione.* *Clarigatio* ergo erat, quæ semper annexam rerum raptarum repetitionem habebat: *Indictio* verò, quæ nec tutelam sui, nec vindictam, sed solam Imperii amplificationem pro incitamento habebat. Jam autem juxta *Seldenum de J. N. G. 6. cap.* XII. XIII. neutrum locum habere potest. Nam jus *clarigationis*, inquit, Orientalibus populis incommode attribuitur, cum

gentium ajunt. Sed refellit[3] eos insigne testimonium, quod Maimonides noster citat ex libro Josuæ, ex capite XI. ubi sic ferè scriptum est: *Nulla fuit civitas, quæ pacem fecerit cum Israëlitis, præter Chivæos Gibeonitas. Cæteri omnes bello capti sunt. Induraverat enim animos eorum Deus ad pugnam cum Israëlitis conserendam, ut internecione occideret eos, nec fieret illis gratia.* Enimverò illud hinc efficitur, deletas propterea eas gentes esse, quia belli fortunam tentare[4], quam conficere pacem in Israëlitarum leges maluerunt. Quod si fecialibus auscultassent, utique jam salus earum neutiquam in dubio fuisset[5]. Quærit dehinc Maimonides, quid igitur causæ sit, cur Gibeonitæ astu

cum illis nec injuria præcedens, nec tutela sui necessaria justa belli suscipiendi causa fuerit; sed mandatum Dei ipsis injunxerit, ut occidant omnes ex his septem nationibus, uti varia Scripturæ loca id testantur.

3. *Sed refellit eos*] Autor noster, ut opinionem suam stabiliat, testimonium *Maimonidis* recenset, quod *nulla civitas fuerit, quæ pacem fecerit cum Israelitis.* Quæ verba desumta sunt ex *capit.* XI. *Josuæ.* Sed unde probabit hoc Maimonides, quod septem his nationibus pax per feciales indicta fuerit, & omnes hanc rejecerint; cum Sacra Scriptura taceat, & nihil in illa legatur, excepto hôc, quod omnes se conjunxerint, ut bellum contra Israëlitas gererent, quod à Domino factum.

4. *Quod belli fortunam tentare*] Non hæc causa fuit perditionis & deletionis Gentilium, quia jure naturæ permissum contra illatas injurias se defendere; sed quia Deo intulerant injuriam, hæc bello vindicanda erat, quæ autem non nisi speciali Dei mandato bello est vindicanda. Solet namque ipse Deus in quibusvis bellis impios, voluptatum & superbiæ aliorumque scelerum sordibus involutos, justo suo judicio punire & perdere. Hoc autem genus belli, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, qui novit, quid cuique fieri debeat: in quo bello ductor exercitus, vel ipse populus, non tam auctor belli, quàm minister judicandus est, ut D. *Augustinus* scribit *quæst.* 10. *in Josuam.* Sic olim Deus denunciavit bellum *Amalecitis*, æternasque adversus hos populo suo imperavit inimicitias *Exod.* XVII. Sic idem *Chananæos*, *Amorrhæos* &c. aliosque populos, quos terra omnium terrarum principe & fertilissima dotaverat, donis his petulanter abutentes, sanctosque Dei viros, qui inter ipsos vivebant hospites atque advenæ, affligentes, scelerum ipsorum mensura quasi completa, per Israëlitas suos exstirpavit, illorumque terras in hos divisit. Ab hac authoritate *Jephtes* cum Rege *Ammonitarum* expostulans, Judic. II. hunc in modum argumentatur: *Nonne enim heredem instituerit te Chamos Deus tuus, illius hæres esses? sic quemcunque expulit Jehova Deus noster à facie nostra, illius hæreditatem obtinebimus.* De mandato igitur divino non judicandum, sed ei obtemperandum.

5. *In dubio fuisset*] Falsum ex præsupposito falso statuit Autor. Legatos ad

astu doloque petendam pacem censuerint, seque gentem procul in aliis terris sitam finxerint, cum hercle certum illud sit, vera via pervenire eos ad hoc, quod cupiebant, potuisse? Sed respondet princeps Rabbinorum, antea legatos ad Gibeonitas[6] quoque, sicut ad reliquas sex nationes, missos fuisse; eosque ab illis spretos esse. quare ex ea tempestate legem numinis adversus eos valuisse, quæ de internecione septem gentium lata erat. Gibeonitas autem, cum eam legem postea rescisceerent, copiasque Israëlitarum late victrices pertimescerent, venienti malo cavisse: &, quia post spretam semel pacem vera remedia consumpserant, fallaciis atque arte usos esse. Hæc in hunc modum ferè decisa à Maimonide sunt. Porrò, quod in septem gentes illas victoria aliter exercita, quàm in cæteras, fuit, ita ut illic quidem exscindi viros fœminasque atque infantes etiam, hîc verò sufficere expiationi solam virorum cladem lex voluerit, ea disparitas ab hac adeò causa est, quòd septem illi populi vulgo & passim in sese flagitia quædam fœdiora admisere, à quibus recta ratio naturaque hominum communis refugit atque abhorret. Quare profectò summus Deus eos, veluti terræ odium onusque fuisse significat, cum in Levitici capite XVIII, enumeratis id genus vitiis, postremò ita fatur, *Polluta est terra, & iniquitatem ejus ego visitavi adversus eam, & evomuit terra habitatores suos.* De Ammonitis & Moabitis[7] edictum singulare exstat in Deuteronomii capite XXIII, quo cautum fuit, ne eos un-

ad septem Nationes missos fuisse negamus; Hinc ipsorum dictis benevolas aures præbere non potuerunt. Mandat itaque Deus, ut occidantur & deleantur, non quod Fecialium orationibus non obediverint, sed quod pessime vixerint & humanas hostias Diis suis immolarint.

6. *Ad Gibeonitas*] Pluribus hìc eloquitur *Cunæus* ex Maimonide, cui *Abraham ben David in suis Hassagos* ad hunc Maimonidis locum se opponit, atque id reprehendit: Ego dico, inquit, hoc omne perplexum & erroneum esse. Non enim ad hos populos miserat Josua ad pacificandum, nisi antequam Jordanem transiissent, postmodum verò illos non recipiebant.

7. *De Ammonitis & Moabitis*] Si *Ammonitæ* & *Moabitæ* ad pacem non sunt solicitandi ex *Lotho* nati; multò minus alii harum septem Nationum. Jam autem Edictum *Deut.* XXIII. ỳ. 3. extat, quod pax non sit quærenda propter specialem inhumanitatem & peccata gravissima. His denegatum erat recipi in Societatem Israëlitarum, quod tamen aliis Nationibus concessum. Et licet Hebræi more solito hanc legem restringant ad masculos tantum, teste *Maimonide in Issure biah. c.* XII. *§.* 17, 18. cujus verba ab *Ainsworthio* Anglice versa ita sonant: *All heathens whosoever, when they*

unquam Israëlitæ ad pacem solicitarent[8]. & causa ibidem editur cjusmodi, quia commeatum[9] Israëlitis non advexerant ex Ægypto ve-

they are become Proselytes, and have taken upon them all the commandements which are in Law, like wise servants when they are made free, loe they are as Israelites in all respects. Num. XV, 15. *and it is Lawfull for them te come into the Church of Lord, out of hand. --- --- The Ammonite and the Moabite are forbidden for ever, the males, but not the females. Deut.* XXIII. 3. Attamen hoc Rabbinorum effugium non ita validum, ut rejici non possit. Edictum generaliter loquitur tam de masculis, quàm fœminis, quæ nisi religionem Dei in se reciperent & ad Deum se converterent, nunquam recipiebantur, & illegitimum erat cum illis conjugium contrahere. *Nehem.* XIII, 23, 24, 25 *Esr.* IX, 1, 2. Notanter itaque additur in *seculum*, quod bene explicat *Ainsworth. Comment. in h. l. fol. m.* 99. *edit. Lond.* ita differens: *So it appeareth, that the Moabites and Ammonites might never be one body with the Commonwealth of Israël, though other peoples might, as Jether an Ismaëlite.* 1. *Chr.* II. 17. *is called an Israëlite.* 2. *Sam.* XVII, 25.

8. *Ad pacem solicitarent*] Eadem dicuntur de *Canaitis Esr.* IX, 11, 12. Hoc non intelligendum de malitia vindicanda, quod injustum *Rom.* XII, 17. 19. nec putandum quod salus animarum non sit procuranda 1 *Tim.* 2, 4. Sed his respicitur populi infidelitas. Hæc exceptio prioris legis est *Deut.* XX, 10. quæ de oblatione pacis agit in bello legitimo. Verum de *Ammon* & *Moab* dicitur *Deut.* XXIII. 6. *Non quæras pacem vel bonum eorum, ullis diebus in seculum*, (qui textus videtur priori contradicere: sic autem conciliatur) *quamvis non quæratur pax eorum, si tamen pacis conditiones ipsi sponte præstent, recipiuntur, quia dicitur* (ibid. vers. 17) *in bono suo non populeris eum* (licet de servo dictum, tamen) *hos etiam comprehendit.* Vid. Cl. *Schickard. in* משפט המלך *pag. m.* 306. *edit. Lipsf.* Confer. *Maimonid. tom.* 4. *tract. de Reg. c.* 6. *§.* 6.

9. *Commeatum*] Causam hujus reddit Autor noster, quod commeatum non advexerint, quæ etiam in scriptura sacra continetur; verum aliam quoque causam addit *Paulus Fagius in annot. ad Paraphras. Chaldaic. in* h. l. ita scribens: Porrò Ammonitæ & Moabitæ non tam ex eo, quod ex incestu nati erant in Ecclesiam Domini venire prohibentur, quam ex eo quod se ingratos erga filios Israël exhibuissent. Mandaverat Deus *Deut.* II. ℣. 9. ne obsideant Israelitæ *Moabitas*, neque irritent, ut ineant cum eis bellum. Anglus reddidit: *Distresse not Moab, neither meddle thou with them in battel.* Voluit Deus, ne Moyses bello lacesseret eos. Hujus illi beneficii immemores inimici ac hostiliter sese exhibuerunt. Nam priscis morem fuisse dicunt, hospitibus ac prætereuntibus populis, panem & aquam offerre pro pecunia, id tamen Ammonitæ & Moabitæ neglexerunt, quare etiam pœnas luunt. Confer. *Henric. Ainsworth. Comment. in h. l. fol.* 99. Quando itaque naturæ injuria infertur, bello juste vindicatur. Naturæ autem inferunt injuriam, qui evidenter peccant contra jus naturæ & homi-

venientibus. tum &, quod Bilhamum vatem [10] magna mercede [11] conducere

hominum, cujusmodi etiam sunt, quando quod ab ipsa hominibus est tributum, ab hominibus denegatur: cujusmodi sunt iter, portus, commeatus. Justa itaque videtur Megarensium querela apud *Diodor. Sicul. lib.* 12 quod contra jus gentium, omni commeatu prohibeantur.

10. *Bilhamum vatem*] Hic Interpretes variant. Sunt (1) ex Hebræis, qui asserunt, Bileamum fuisse consiliarium Pharaonis. Ita *Baal Hatturim*, ubi quoque נבך dicitur. In *Talmud. Massecheth* סנהדרין cap. ult. ajunt, eum cum Jobo, Mosisque socero interfuisse consilio Pharaonis de perdendis obstetricum astu pueris Judaicis. Confer. Cl. *Theodor. Hackspan. in Miscell. Sacr. pag.* 403. Alii (2) statuunt, *Bileamum* fuisse ariolum & Magum & Prophetam Diaboli. Ita ex veteribus *Ambros. lib.* VI. *Epist.* 37. *Georg. Nyssen. lib. de vit. Mos. Cyrill. lib.* VI. *de Orat. Augustin. quæst.* 48. *in Num. Theodoret. qu.* 40 seq. Ex Pontificiis *Cornel. à Lapid. in Num. fol.* 863. *Mas. ad cap.* XIII. *Jos. Lorin. in Num. fol. m.* 822. Ex Nostratibus *Brentius. Tom.* I. *Opp. p.* 977. *D. Cramer in der Biblisch. Auslegung ad cap.* XXII. *Num. pag.* 132. *D. Thummius Professor quondam Tubingens. in disp. de invocat. Sanct. p.* 5. *D. Asselman. in Syntagm. part.* I. *pag.* 19. *D. Glass. Exeges. Euang. Tom.* I. *Fest. Epiph. pag.* 988. *D. Botsacc. Moral Gedan. fol.* 114. *D. Fridlieb. in Theol. Exeget. ad h. l. pag.* 445. *Hackspan. part.* I. *Not. Bibl. pag.* 482. *Piscator in h. l. pag.* 250. *Jun. Opp. Theol. Tom.* I. *Analyt. Explicat. Num. pag.* 466. *Ravanell. Bibliothec. S. part.* I. *fol.* 181. Contra (3) non pauci sunt, qui rationibus non levibus affirmant *Bileamum* fuisse verum Dei Prophetam, avarum tamen & aliis vitiis deditum. Ita ex veteribus *Tertull. lib.* IV. *contr. Marcion. c.* 45. *pag.* 304. *Hieron. in quæst. Hebr. ex Num.* XXII. *Joseph. lib.* IV. *antiq. Jud. c.* 6. *pag.* 96. Ex Hebræis quoque multi adstipulantur. Sic *Menachem fol.* 185 *col.* 2. *Sanhedr. cap. Helec. Tanchum* 79, 2. Ex Pontificiis hanc sententiam confirmant *Tostat. ad c.* XXII *Num. qu.* 3. *pag.* 55. Addit ibidem quod fuerit etiam magnus Astrologus & ariolus. *Estius in h. l. p.* 134. & alii multi. Ex Reformatis *Calvin. apud Mariorat. ad c.* 2. *Ep.* 2. *Petr. p.* 1075 *Drus. in loc. diffic. ad cap.* XXIV. *Num. p.* 468. Ex Lutheranis *Luther. super Genes. p.* 320. & *Tom.* II. *Jen. Germ. f.* 125. Balaam, inquit, *der grosse Prophet, der so viel köstliche dinge zuvor hatte geprediget, nahm geld drumb vom Könige Balac. D. Luc. Osiander in Paraphr. Nicol. Hunn. in Harm. Euangel. p.* 43. *D. Georg. König. in Vindic. S. p.* 370. Quam sententiam multis argumentis confirmavit & probavit *D. Georg. Mœbius in Select. disput. pag. m.* 329. *seq. edit. Lips.* 1694.

11. *Magna mercede*] Per mercedem hanc intelliguntur munera, quæ ceu divinationis pretium offerebantur. Hebr. appellantur קסמים divinationes. Chald. קסמיא. Est Meton. causæ pro effectu. Nam קסמים divinationes ponuntur pro præmiis & honorariis eorum, quæ Legati hi Bileamo obtulerunt. Vid. *B. Glass. l.* V. *Phil. S. Tract.* I. *c.* I. *m.* 3. *p.* II seq. Radix est קסם divinavit. Variè autem Interpretes se torserunt in explicanda hac voce. Origenis Interpr. Homil. 13. item Augustin.

duxerant; qui omnia infausta eis auguraretur[12]. Subjicit autem quandam cautionem Maimonides, quæ huc transscribenda est, אף על פי שאין שואלים בשלומם אם השלימו מעצמם תחלה מקבלין אותן: *Etsi*, inquit, *legatos de pace non mittebant ad eos, tamen si sponte sua initio eam cuperent, non repellebant eos.* In Halacha Melachim, quam identidem memoravimus, in capite VII, multa prodit Ægyptius noster de sacerdote quopiam, qui prælii causa consecratus publice fuit. De quo ita infit: אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת המצוה ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה ומושחין אותו בשמן המשחה וזהו הנקרא משוח המלחמה: *In bello, tam quod gerebatur pro imperio, quàm quod lege divina indictum fuit, sacerdotem creabant, qui exercitum alloqueretur sub tempus prœlii, ungebantque eum oleo sacro. Atque hic ille est, qui* משוח המלחמה *hoc est, prælii causa unctus*[13] *dicebatur.* Oratio ejus[14], qua ad populum usus est, recitatur in

gustin. serm. 103. de Temp. & alii nonnulli reddunt *divinacula.* Intelligunt autem instrumenta Magicæ artis, quæ ab iis adhibentur, qui divinationes exercebant & contrectare solebant. Hanc opinionem etiam adduxit *Paul. Fagius in not. ad Paraphr. Chald.* Ergo juxta horum sententiam μαντεῖα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν erant instrumenta magicæ, ut offerrent Bileamo, si forte ille eis careret, aut non adeò apta haberet. Sed קסמים in hac significatione nuspiam occurrit. R. *David Kimchi* in lib. Radic. ita exponit: ופירשו בידם וקסמים ודמי קסמים או פירטי מיני קסמים או כרת תקסמים אליו מצריכין מיני i. e. *& divinationes in manibus eorum: Sensus est; & pretium divinationis vel species sive genera divinationum, vel ea, quibus opus habebant ad ea, quæ pertinebant ad divinationes.* Adii aliter. Sed rectè hisce respondet *Eugubin. Steuch. apud Paul. Fagium.* Non est verisimile, aliquid ejusmodi allatum esse ab illis, sed per incantationes hoc loco intelligimus aut pretium ipsum, aut id, quod erat incantandum i. e. rationem atque ordinem, quo uti deberet super populum maledicendum.

12. *Infausta eis augurare tur*] De his pluribus egerunt viri doctissimi D. *Mabius* in dissert. select. pag. m. 302. seq. qui fuse. *Henric. Ainsworth. Comment. in h. l. fol.* 142, 143, quare B. L. ad hos remittimus.

13. *Qui prælii causa unctus*] Hic plurima notanda essent, nisi laborem hunc in se suscepissent viri de re literaria meriti celeberr. *D. Wagenseil. Misch. c.* VIII. *Sot. pag. m.* 842. B. D. *Carpzovi. in not. erudit. ad Cl. Schickardi* משפט המלך *Ther.* XVIII. *pag. m.* 368, 369 *edit. Lips. Henric. Ainsworth. Comment. ad Deut.* XX. *fol. m.* 80. *edit. Londin.*

14. *Oratio ejus*] Fieri debebat non nisi sermone Hebræo uti ex Rabbinis refert Cl. *Schickard. in* משפט המלך *pag. m.* 370. *edit. Lips.* quia eo tempore hæc lingua usitatissima erat, & nulla alia ute-

in Deuteronomii capite xx, fuitque ejusmodi: *Eja, audite Israëlitæ* [15]*: Vos proceditis hodie in prælium contra hostes vestros. Ne mollescat cor vestrum, neu trepidate aut expavescite metu eorum. Progreditur enim vobiscum in expeditione Deus vester, pugnatque cum hostibus vestris, uti servet vos.* Refert Maimonides etiam alia verba, quæ sacerdos ille ex tabula aut libro publice pronuntiavit [16], non sub ipsam pugnam hercle, sed tunc, cum ad bellum exiret populus. Sed nos tenuissimas particulas, atque omnia minima mansa huc non inseremus.

utebantur. Ita reperitur in *Pesikta Sutarta fol.* 78. *col.* 1 referente celeb. *Wagenseilio pag. m.* 843. Unctus Bello, cum milites alloquitur, verbis tantum Hebraicis uti debet. Adjungebatur tamen ipsi Sacerdos vulgaris voce pollens, & alii præcones, cui hæc ipsa quæ diceret cominus audita, singuli suis cohortibus repeterent eminus & late diffusis, testibus R. *Abarbanel Comment. in Pentat. fol.* 375. *col.* 1. & *Raschi.* Conf. *Henric. Ainsworth. Comment. in Deut.* xx. *fol. m.* 80. *edit. Londin.*

15. *Audite Israëlitæ*] Quare utendum illi erat verbis: Audite Israelitæ? scil. tradente R. Jochanan, nomine R. Simeonis J. F. testari voluit Deus B. Judæis, si maxime præter recitationem verborum *Audi* &c. nihil servassent, fore ne in manus inimicorum traderentur. Vid. *Gemar. cap.* VIII *Excerpt. Sot.* Cætera quæ in hoc *Deut.* loco notanda occurrunt, erudite exposuit sæpe laudatus *Wagenseil. l. c. Conf. Ainsworth. fol.* 80. *Schickard. pag.* 370.

16. *Publice pronuntiavit*] Refert ex Rabbinis Cl. Schickard. l. c. quod officium Uncti Sacerdotis fuerit, bis alloqui populum; semel è libro, cum exeunt; jubet ædificantes plantantes &c. domum redire *Deut.* xx. 5, 6, 7. iterum quando acies instruitur vetat eos quicquam timere. Cui adstipulatur *Gemara cap.* VIII. Tradunt Magistri Sacerdotem iterata vice populum allocutum. Semel prope terminos regionis, & iterum in prælio. Quid prope terminos? Audite verba mea, qui ad bellum expediti estis. Sicque discessionem facere. Quid in prælio? ne molescat cor vestrum. Videantur notæ eruditæ Wagenseilii in h. l. pag. m. 876.

CAP. XXI.

Qui fuerint immunes militiâ. Saulis severitas in cogendo milite. Pœnæ in eos sancitæ, qui sacramentum detrectarent. Unde Flavius scripserit, deos peregrinos in bello non violandos Judæis. Laudabilis Judæorum religio, cum Beli ædes refecta ab Alexandro est.

IN Deuteronomio privilegia quorundam recensentur, quibus vacatio militiæ concessa ad breve tempus fuit: inter quos fuere, qui re-

recens vineam[1] plantassent, quique exstruxissent novam domum[2], tum qui sponsi aut novi mariti[3] essent. Ex quo certe constat, munia militiæ non eos duntaxat subiisse, qui ultro nomen dabant, sed quoscunque rex, populive ductor ad sacramentum adegit: ut jam hoc totum necessitatis fuerit, non arbitrii. Utique Saul quidem, cum arma capessere omnes vellet, membra duorum boum frustillatim concisa per duodecim Israëlitarum tribus circummisit, interminatus hoc idem se facturum armentis eorum, qui sequi se ad bellum recusassent. Quare profecto jam non sine exemplo est Romanorum severitas, in quorum institutis olim erat, ut, qui ad delectum non respondissent[4], tanquam proditores libertatis in servitutem redigerenrenren-

1. *Qui recens vineam*] Quidam apud Hebræos reperiebantur, quibus lex abessendi veniam dabat immunesque erant à militia, qui vineam plantaverant. De ritu hoc & modo pluribus egerunt celeb. Wagenseil. pag. m. 857. Sot. qui meretur, ut evolvatur. B. *Carpzov. in not. ad Schickard.* משפט המלך *pag. m.* 314. *Henric. Ainsworth. Comment. ad Deut. c.* xx. *fol. m.* 81. *edit. Londin.*

2. *Novam domum*] Rabbini latius extendunt hæc verba teste *Maimonid. cap.* VIII. §. 4. *Hal. Mel.* qui ita: Perinde est, sive quis ædificet ad inhabitandum, sive pro pecoribus, sive pro lignis, sive granarium, modò id ædificium habitationi congruum sit. Æquiparatur etiam ædificanti, qui accipit aliunde, ut dono vel hæreditate, omnes hi revertuntur. Excipiuntur qui voluptuaria tantum ad ornatum ædificant, aut in exoticis terris quamcunque casam. Vid. cl. *Schickard.* משפט המלך *pag. m.* 315. *seq. edit. Lipf.* confer. celeb. *D. Wagenseil. in not. ad Misch. pag.* 855. ubi *Seldenum* carpit, qui *lib.* 3. *Uxor. Ebr. c.* 3. statuat, nullam novam domum immunitatem habere, nisi quæ habitationi idonea sit, nec horreum &c.

3. *Sponsi aut novi mariti*] Competebat hoc privilegium cuivis sponso, sive vetulam duxerit, sive juvenculam; illi etiam qui defuncti fratris viduam superinduxit, Deut. xxv. 5. Audiamus *Maim. Hal. Mel. c.* VIII. §. 6. ita scribentem: Idem est, sive desponsarit sibi virginem, sive viduam &c. vid. *Schickard. pag. m.* 318. *Ainsworth. Comment. in Deut.* xx. *fol. m.* 81. *edit. Londin. D. Wagenseil. pag.* 858. Alia autem ratio erat, qui repudiatam suam postliminio recepit, aut incompetentem duxit, ille non gaudebat hac immunitate. teste *Maim. l. c.* videatur cel. *Wagenseil, pag.* 861. qui fuse de hac re egit. Ita nec *sterilis* in bellum ire cogebatur, talem enim non obligant ad ullum officium subeundum. *Maim. Hal. Mel. c.* 7. *vid. Othon. Lexic. Philol. pag. m.* 77. *edit. Genev.*

4. *Ad delectum non respondissent*] Quemlibet vocare militem jure Romano Imperator ex sibi subjectis poterat & regulariter omnes ad militiam cogebantur: nec quisquam eam honeste detractare poterat, si præprimis in ea Princeps ipse versatur. Idque

 adeò

rentur: qui vero filium suum militiæ subtraxisset, in pace fustibus cæderetur, belli tempore exilio & bonorum parte multaretur. Quæ sic relata ex Carrii Menandri libris sunt *in l.* 4. §. 10. *&* 11. *ff. de re militari.* Divus quidem Augustus equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus causa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit hastæ. & præceptum Divi Trajani fuit, ut hujusmodi parentes deportarentur. Non uno edicto maximus legislator Moses Israëlitis [5] præceperat, ut terram hostilem armis in-

adeò verum est, ut qui ad delectum non respondet, tanquam proditor libertatis in servitutem redigatur: & qui filium militiæ subtrahit exilio & parte bonorum mulctetur vigore *l.* 4. §. *gravius &* §. *qui filium ff. de re milit.* Hinc *M. Curius Dentatus teste Valer. Maxim. lib.* VI. *c.* 3. adolescentis, qui citatus non responderat, bona hastæ subjecit, ipsumque æternis vinculis puniendum censuit, præfatus, *Non opus esse eo cive Reipubl. qui parere nesciret.* Ad eundem quoque modum *C. Vettienus* ut ibidem narrat *Valer. Maxim.* qui sinistræ manus digitos, ne bello Italico militaret, sibi absciderat, à Senatu bonorum publicatione & perpetuis vinculis est punitus. Et meritò. Non enim proditor solùm est, qui miles transfugit: sed & qui Rempubl. ope, auxilio, defensione destituit, & qui agit, ne miles fiat. Hujusmodi belli refugas, homines timidos & ignavos, qui ut militiæ periculum effugerent, pollices amputabant. Manus hinc abscisso pollice hieroglyphicum hominis bello inutilis. Digitus enim hic summotus hominem actionibus & præsertim bello inutilem reddit. *Murcos* hos appellat *Ammianus Marcellin. lib.* XV. à *Murcia*, quæ Dea segnium dicitur *Arnob. lib.* IV. *Darius* hos & *Xerxes Persarum* Reges crudelius punierunt, teste *Herodot. lib.* 4. *&* 7. Etenim *Darius* adversus *Scythas* expeditionem moliens, cum *Oeobazus* Persa postularet, ut ex tribus filiis unum sibi in senectutis solatium domi relinqueret; *se omnes relicturum* respondit: & reliquit interfectos. Sic & *Xerxes*, cum numerosissimo exercitu hominum in Græciam profecturus, *Pythio Lydo* petenti, ut uni ex quinque filiis militiæ vacationem indulgeret, gravissimè indignatus, respondit: *Homo improbe, tune, cum egomet ipse in expeditionem istam adversus Græciam & filios meos, & fratres, & domesticos & amicos una ducam, ausus es mentionem filii tui facere, qui meus est servus, quem oportebat cum omni familia comitari?* & medium dissectum filium reliquit. Huic severitati accessit quoque *Augustus Cæsar.* Nam cum post Varianam cladem, quicunque militari ætate essent, nomina dare recusarent: ex iis (inquit *Dion.* lib. LVI.) qui nondum annum tricesimum attigissent, quintum, ex natu majoribus decimum quemque, ut sors in quemlibet incidisset, privatum bonis notavit ignominia, & cum multi ne sic quidem obedirent, quosdam affecit ultimo supplicio.

5. *Moses Israëlitis præceperat*] Ut simulacra omnia, templaque Deorum diruc-

ingressi, simulacra omnia, templaque, & altaria Deorum diruerent, quos cæteræ nationes per errorem coluissent. Ait tamen Flavius *, lege Mosaica constitutum fuisse, περὶ τοῦ μήτε χλευάζειν, μήτε βλασφημεῖν τοὺς νομιζομένους θεοὺς παρ' ἑτέροις αὐτῆς ἕνεκα προσηγορίας τοῦ θεοῦ. *Ne quis eos derideret, quos gentium aliarum opinio Deos confinxit, neve quisquam male illis diceret, saltem enim prodesse illis honorem tanti nominis debere.* Nos ex qua Pentateuchi parte illud Flavius in sua scripta transtulerit, divinare non possumus. Quin existimamus potius, hallicinatum eum esse[6], neque intellexisse verba ea, quæ in Exodi capite XXII. scripta in hunc modum sunt, אלהים לא תקלל *non execraberis deos.* quæ profecto in eam sententiam accipienda sunt, ut significetur, sacrosanctos esse rerumpublicarum moderatores, qui in terris vice numinis funguntur. Illud vero, quod in eadem dissertatione Flavius adversus Apionem adducit, magis ex vero est, & militum Judæorum summam constantiam in retinendis patriis legibus arguit. Ex Hecatæi enim, maximi scriptoris, commentariis prodit, qua tempestate olim Alexander Babylone erat, & ad instaurandum Beli templum, quod corruerat, cunctos milites aggerere ter-

* *In Apolog. adversus Apionem.*

diruerent. *Exod. cap.* XXIII. 13, 24. & *cap.* XXXIV. 13, 14. *Deut.* XII. 2, 3. In omnibus his locis destructio Idolorum, ararum templorumque Gentilium severissime injungitur Israëlitis, ut funditus deleant. Confirmat hoc *Anglus* doctus *Henric. Ainsworth. Comment. in Exod. cap.* XXIII. *fol. m.* 95. *ex Maimonide de Idol. c.* VII. *§.* I. cujus verba Hebræa Anglicè ita reddidit: *We are commanded to destroy idololatry and the service ther cof, and Whatsoever is made for the same. And in the Land of Israël we are commanded to persecute it untill it be destroyed out of all our land: but without the land we are not commanded to persecute it: but every place which we shall subdue, we are to destroy all the idololatry that is therein.* Plura quoque addit in *caput* XII. *Deut. fol. m.* 44. *edit. Londin.*

6. *Hallucinatum eum esse*] Scil. *Josephum* dicentem, Judæis interdictum esse ridere Gentilium Numina, eò quod & illa Dii dicantur. Videtur *Josephus*, si per errorem hæc verè sensit, deceptus ambiguitate vocis אלהים quæ & Deos & Judices notat. Moses vero præceptum dedit אלהים לא תקלל *Deut.* XXII. 28. *Diis non maledices*, intelligens Magistratum seu Judices per אלהים. Conf. *Exod.* XXII. 8. *Psalm.* LXXXII. 9. vid. *Ainsworth & Hottinger. de Legib. Hebr.* non verò Idola Gentilium, quod *Josephus* Sacerdos Judaicus ignorare minime potuit, unde contra animi sententiam, ut Romanis adularetur hoc scripsisse videtur. vid. *Grot. lib.* 3. *de Jure B. & P. cap.* V. §. 2.

terram jubebat, ſolos Judæos imperia ejus detrectaſſe [7], & verbera multa tuliſſe, atque graviter multatos eſſe, donec tandem illis & ignovit rex, & ſecuritatem præſtitit.

[7] *Imperia ejus detrectaſſe*] Judæa gens teſte *Plinio l.* XIII. *hiſt. nat. c.* IV. contumelia Numinum inſignis audit, ficta enim Numina & monſtroſa idola averſabantur & ridebant Judæi ita, ut milites *Judæi Alexandro M.* militantes, cum ille *Beli* templum, quod corruerat, Babylone reſtituere vellet, ſoli rudera portare aut ullo modo templum ædificantes adjuvare, quamvis plagis inflictis, conſtanter recuſaverint, ne idolorum Gentilium cultum promovere viderentur.

Cap. XXII.

Sabbatorum obſervatio Judæis ſæpe noxia in bello. Ea ſuperſtitio animis hominum exempta per Matthiam Haſſamonæum. Stratonicæ febriculoſa pietas. Auſpiciorum atque omnium vis à Moſollamo, acerrimo milite Judæo, eluſa. Oſtenta & omina eſſe in poteſtate mortalium. Lex divina de ſexuum diſtincto habitu non intellecta à Flavio. Adulterarum toga apud Romanos. Charondæ miles ſtolatus. Medorum Perſarumque mollities.

Dum in his ſumus, non prætermittendum eſt, quod Maimonides, notavit, שצרין על עיירות כותים בשבת ועושין עמהם מלחמה בשבת: *Judæos paganorum urbes, cum ſabbatum eſt, obſidere, atque etiam prælium cum illis conſerere.* Sed hoc non ſemper profecto receptum ab illis fuit. Etenim Matthias Haſſamonæus, fortiſſimus imperator, cujus fuit virtus toti Judææ ſalutaris, primus popularibus ſuis perſuaſit, non eſſe hoc divinæ legi contrarium. nam antea hercle execrabilis opinio omnes tenebat, malis auſpiciis & irato numine geri, quæ tali die pro ſe quiſque, aut pro republica tentaret. Agatharchides quidem apud Flavium, dum Stratonicam deridet, quæ capta à Seleuco, occiſaque eſt, quod in fugam ſe dare ob ſomnii cujuſdam ludibrium auſa non eſſet, geminam Judæorum & germanam dementiam adjungit. Captam enim Jeroſolymam eſſe à Ptolemæo Lagi filio ait, propterea quod cives cunctos ſabbatorum bo-

observatio[1] defensione urbis prohiberet. Ac Matthias[2] quidem Hasmonæus, uti diximus, hoc errore suos liberavit. Cæterum incessere rursus animis hominum eandem superstitionem contigit. Pompejum[3] enim diu postea potitum urbe scimus, cunctis per sabbata desidentibus. Equidem ego Matthiam istum celsa indole virum, at-

1. *Sabbatorum observatio*] Tam superstitiosi Judæi erant in observatione diei Sabbati, ut contra hostes se non defenderent. Ex superstitione diei Sabbati arma capere ac ab hostibus se defendere noluerint, quod *Agatarchides* apud *Josephum lib.* I. *contr. Apion.* ipsis objicit, ut & *Plutarchus*, qui id superstitionem Deo minimè gratam vocat *libr. de superstit. pag. m.* 388. At verò Judæi, inquit, Sabbato desidentes ociosi, hostibus scalas muris admoventibus, murosque occupantibus, nihil se moverunt, sed superstitione, tanquam reti, capti, se continuerunt. Quod sæpius accidisse, exempla docent; *Ptolemæus* Lagi filius, quem autor noster citat, Ægypti primus post Alex. M. Rex, referente *Josepho lib.* XII. *Antiquit. Jud. c.* I. Hierosolymam depugnavit, fraudibus & dolis civitatem die Sabbatorum ingressus sub specie sacrificii, nequaquam Judæis resistentibus, quando hostile nihil existimabant, & ideò ociosè vel sine suspicione segnes erant. Hac ratione mille circiter homines die Sabbati petram, in quam confugerant, non defendentes occisi sunt ab Antiochi Epiphanis militibus. I. *Machab.* II. 31. *Joseph. antiq. lib.* XII. *cap.* 7. & 8.

2. *Matthatias*] Dissuasit postea Judæis *Matthatias*, ne ut pecora impune se occidi die Sabbati paterentur, sed ut arreptis armis se suaque tuerentur, cujus consilio probato ab insultibus hostium tutiores fuere I. *Machab.* II. 39. *Joseph. lib.* XII. *Antiq. Judaic. c.* XVII. *in fin.* Conf. *Hugo Grot. lib.* I. *de J. B. & P. c.* IV. §. 7. qui quæstionem ventilat: an Iudæi die Sabbati se defendere debuerint? *Matthatiæ* consilium Iudæos limitasse, ut corpus suum defenderent ab hostibus, ipsi hostes verò die Sabbati nec aggrederentur, nec opera contra ipsos exstruere prohiberent.

3. *Pompejum*] Exemplo adducit Autor *Pompejum*, quod ostendit *Josephus l.* 14. *Antiq. Judaic. c.* 8. Sed si nobis, ait, patrium non fuisset, septimo die vacare, nullatenus aggerem construere (Romani) Judæis repugnantibus potuissent. Nam bellantibus & occidentibus resistere lex concedit, si quid verò aliud adversarii velint facere, nulla nobis datur licentia, Sabbatis eos prohibere. Quapropter non certantibus Judæis, nec manus armantibus turres erigere, vel machinamenta Romanis licuit fabricare, quibus postero die utebantur. Idem tradit *Dio Cassius l.* 37. *hist. Rom. pag. m.* 37. Urbem quidem ipsam à fautoribus Hyrcani receptus Pompejus facile obtinuit: Templum autem, quod alterius partis homines præoccupaverant, haut absque labore cepit. Situm erat loco edito, suis mœnibus munitum: nec, si ex æquo omnibus diebus id defendissent, expugnatum esset: verum quod Saturni, quos vocant, diebus propugnationem intermittentes (& his qui-

atque judicio rectissimo fuisse existimo, qui fieri quibusdam casibus posse intellexerit, ut omissa ceremoniarum anxia observatio vel laudem ferat. Utique nullæ leges positæ[4] necessitati sunt, quæ semper magnum humanæ imbecillitatis patrocinium fuit, & quicquid coegit, defendit. Adde, viri illud & ducis esse, non deesse fortunæ præbenti se, & oblata casu flectere ad consilium. idque valere in omnibus rebus humanis, sed maximè in bellicis, quæ ex pactis conventis non procedunt, sed ipsæ ex se multa objiciunt nec opinantibus, quæ extremum discrimen pariunt ex mora. Jam miraculi instar nobis est, Judæum reperisse, quem incepta urgere & favori numinis instare non vetuit scrupulosa pietas. Longe diversi generis est, quod Hecatæus de milite quopiam ejusdem nationis prodidit: quod referemus tamen, quia in pectore Judæi insignem superstitionis fuisse contemptum probat. Ait ille scriptor, se in expeditione Ale-

dem ab omni opere vacant) Romanis eo libero spatio occasionem muri subruendi dederunt. Quippe ubi hunc hostium morem animadverterunt, nihil serio egerunt reliquis diebus: cum verò circumacta septimana, Saturni dies rediisset, denuo aggressi summa vi templum oppugnarunt. Atque ita tandem Judæi nihil quicquam propugnantes, in potestatem hostium venerunt. Vide etiam *Strabon. lib.* XVI. *Geograph.* Statuunt tamen recentiores Judæi, licuisse Israëlitis ipso etiam Sabbati die urbes Gentilium, obsidione cinctas impugnare & hostiles actus continuè exercere, donec eam expugnaverint, modo obsidio non ipso Sabbati, sed tertio ante eum die cœpta sit, quod uberius ex Judaicis Scriptis exponit *Guil. Schickard. c.* 5. *de J. R. H. Theor.* 18. *pag. m.* 387.

4. *Nullæ leges positæ*] In defensione necessaria. Necessitas non habet ferias, *ut sunt exempla in l. solet etiam D. de feriis.* Eodem modo dicitur, necessitas non habet legem. Hæc etiam in defensione necessaria observanda, ut ait *Cicero pro Milone*, ita scribens: Bellum illud non modo justum est, sed etiam necessarium: cum vi vis illata defenditur. Hoc namque & ratio doctis, & necessitas Barbaris, & mos gentibus & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent à corpore, à capite, à vita sua propulsarent. Defensio igitur ait *Guicciard. lib.* 10. est ex lege naturæ cunctis mortalibus communis, & summi Dei voluntate omniumque gentium consensu comprobata: unà cum mundo orta & desitura: cui neque civiles neque pontificiæ leges, hominum voluntate nixæ & chartis exaratæ, derogare possunt. Non est enim hæc ab hominibus facta lex: sed ab ipsa natura in totius humani generis pectoribus atque animis inscripta. Quocirca ut injuste facit, qui prior vim infert; ita, qui vim illatam non propulsat neque vindicat, veterem ferendo injuriam, invitat novam, ut *Cicero* rectè sentit *Offic.* 1. qui non defendit, nec obsistit, si potest, injuriæ, tàm est in vitio, quàm si parentes, aut patriam aut socios deserat.

Alexandri fuiſſe, contendiſſeque ad rubrum mare cum Judæis aliquot equitibus, qui ſeſe comites addiderant: interque eos fuiſſe Moſollamum, hominem animoſiſſimum, qui jaculandi peritia omnes & Græcos & barbaros anteiret. ibi, cum properantem exercitum augur quiſpiam ſiſteret, propterea quod alitem ſedentem videbat, ex cujus volatu captare omen itineris parabat, è veſtigio Moſollamum, correpta ingenti ſagitta, confixiſſe alitem, atque inſuper amarulento joco ſtultitiam eorum incuſaſſe, qui miſeram avem alieni conſciam fati crederent, cum ignara ſui eſſet. neque enim ſciviſſe eam, quantum periculi à Moſollamo Judæo immineret. Enimvero iſtud eſt ſapere, non ex hariolorum reſponſis, nec è cantu ſiniſtro oſcinis, aut è tripudiis ſoliſtimis pendere, ſed agendo vigilandoque vana oſtentorum ludibria antecapere. Sane quidem C. Plinius, diligens harum rerum obſervator, in ipſa augurum diſciplina conſtare ait*, *neque diras, neque ulla auſpicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes obſervaſſe ſe ea negaverint.* Quo munere divinæ indulgentiæ nullum eſſe majus fatetur. Cætera, quæ dici de re bellica queunt, vix annotare libet. Ait Flavius, inter diſciplinæ militaris præcepta & illud fuiſſe, ne in bello aut mulier virili[5], aut vir mulie-

* *In lib.* 28. *cap.* 2.

5. *Ne in bello aut mulier virili*] *Joſephum* multi ſequuntur, qui aſſerunt, quod à Joſepho (ad mentem procul dubio Iudæorum veterum) hoc inter diſciplinæ militaris præcepta numeretur. Quid autem *Joſephum* & alios in hanc ſententiam traxerit, videbimus. Obſervandum autem venit, quod in Textu Hebr. *Deut. cap.* XXII. 5. occurrat vox כלי, quæ late admodum patet, & præter *vaſa* propriè dicta, veſtimenta & *arma* in ſe continet. Hunc enim ſenſum exprimit *Geneſ.* XXVII. 3. Sume כֵּלֶיךָ hoc eſt, (uti Targum explicat) *arma tua*, pharetram ſcil. & arcum venationis inſtrumenta. Sic *Judic.* IX. 54. I *Sam.* XXXI. 10. Hiſce congruum eſt, quod in Scriptura paſſim occurrant כלי מלחמה *vaſa* i. e. *arma bellica.* Ita editio *Jacobi Lieſwelt Manns-gewehr* reddit. Vatablus כלי inſtrumenta bellica ſignificare aſſerit. Hanc ſententiam acerrimè defendit Anglus aliàs doctus *Spencerus lib.* 2. *cap.* XVIII. *de Legib.* his rationibus; quia (1) hunc ſenſum tribuit Chaldæus Paraphraſtes, qui hoc in loco כלי per תִּקּין זין ornatum bellicum interpretatur. Quia (2) hunc ſenſum confirmat Græca verſio, quæ σκεύη & σκευὴ de inſtrumentis aut armis bellicis dicit, aſſeritque antiquum *Scholiaſten* in *Ariſtophan.* σφῆκας vocem σκευὴν per πανοπλίαν explicare. Quia (3) hac in lege Mulier כלי גבר *inſtrumenta viri*, vir autem שמלת אשה tantum *veſtitum*

liebri habitu uteretur. Enimvero quæ in Deuteronomii capite vicesimo & secundo extant, paulo ille liberius audaciusque interpretatus in hunc modum est: Φυλάσσετε μάλιστα ἐν ταῖς μάχαις, ὥστε μήτε γυναῖκα ἀνδρικῇ σκευῇ χρῆσθαι, μήτε ἄνδρα στολῇ γυναικείᾳ. Sed profecto male accepit verba numinis, quæ in Deuteronomio extare diximus. Habet enim divina ista lex non tam in militia locum, quam domi & in pace, atque in omni reliqua vita. Nolebat enim sexus utriusque apparatum cultumque perverti aut confundi immortalis Deus, propterea quod maxime contrarium id honestati erat, ad quam nos fecit ille, formavitque. Quare profecto nec usurpatum hoc aliis gentibus unquam fuit, nisi per ignominiam[6], & pœnæ loco. Utique apud Romanos quo pacto ornatæ pro suis virtutibus fœminæ ambulaverint, quæ convictæ adulterii erant, proditum multis autorum jocis est. ex quibus insigne est illud Martialis[7],

The-

stitum mulieris inducre prohibetur. Quia (4) hac in lege non dicitur, Fœmina non sumet כלי איש vasa viri, sed כלי גבר *arma* vel *vasa fortis & bellicosi*. Quia (5) *Josephus* procul dubio Iudaicorum vestigiis insistens, hanc legem rem bellicam spectare dicit. Adstipulantur huic *Ainsworthius in Comment. ad Deut.* XXII. *fol. m.* 91. *Johannes Selden. in libr. de Diis Syris.* Verum quam male hæc sint dicta ostensum est à B. *Quistorpio in annot. Bibl. pag. m.* 211. & B. *Daunbawer. in Colleg. Decal. disp.* 9. §. 3.

6. *Nisi per ignominiam*] Rectè Autor noster statuit vestem muliebrem seu tunicam militibus ignominiosam fuisse aliis populis. Romanos si producimus, illorum milites fortes omnes cincti, ignavi autem discincti seu tunicati erant. Videantur *Horat. in Epod. Od.* 1. *Pers. Satyr.* 3. *Satyr.* 4. *Serv. ad* 1. *Æneid.* Miles itaque per ignominiam discingebatur & tunica fluxa incedere tenebatur. *Plutarchus* in *Lucullo* contumeliam & ignominiam gravem militi fuisse tradit, ut loco pagani haberetur & discinctus incederet. In pœnam itaque ea ignominia afficiebat *Augustus* milites delinquentes, jubens ante prætorium stare tunicatos, aliquando discinctos. Plura qui desiderat, evolvat *Marcell. Donat. dilucidat. in Sueton. pag. m.* 311, 312.

7. *Illud Martialis*] Qui præter hæc ab auctore citata de toga adulterii convicta, alia quoque loca habet. *Libr.* 2. *epigr.* XXXIX. *pag. m.* 128. *edit. Lugd. Batav.* 1661. de muneribus Mœchæ ita canit:

Coccina famosæ donas & ianthina Mœchæ
Vis dare, quæ meruit munera? mitte togam

Meretrices enim, ut & adulterii convictæ in publicum togatæ prodibant, ut dignoscerentur à castis matronis stolatis; Hinc *Juvenalis* de *Carfinia* impudica & à magistratu damnata, ut togam sumeret, seu signum adulterii convictæ: ita canit *Satyr.* 2. *lib.* 1. *vers.* 70. *Nec sumet damnata togam*, velut adul-

Thelin viderat in toga spadonem:
Damnatam Numa dixit esse mœcham.

Apud Græcos vero Charondas, severissimus imperator, milites suos, qui ordinem in acie deseruissent, per triduum pro concione stolatos[8] destituit. Scio ego Medos olim stola ad talos demissa, mulierum in morem, incessisse: & Persas quoque, id quod Xenophon in octavo Pædiæ ait, ad horum se imitationem composuisse: sed ii populi, quoniam hercle ad mundi teporem jacebant, evirati[9] ipso terræ cælo & solo erant. Quare infamis eorum mollities apud cæteros fuit, & posita in vitio semper est.

adultera, vel matrona convicta adulterii ac damnata, ut quidam volunt, inquit *Lambius.* Nam mulieres quæ vulgo expositæ in publicum togatæ prodibant, & togis utebantur, ut à matronis stolatis distinguerentur. Est de hac re insignis locus apud *Ciceron. Philip.* 2. Sumsisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. *Horat. Sat.* 2. Est in matrona, ancilla peccesve togata. Videantur *Rigalt. Manut. epist. Brisson. ad legem Juliam de adulter. Bisciol. lib.* IV. *c.* V. *de toga & stola. Turneb. lib.* XVI. *c.* XIX. *adversar. Rader. Comment. in Martial. fol. m.* 221. *Cornel. Schrevel. in Mart.*

8. *Stolatos*] Fuit lex *Charondæ*, (cujus auctor hic mentionem facit) de iis, qui arma pro patria non cepissent, aut in bello ordines deseruissent, hæc apud *Diodor. Sicul.* Προσέταξε τοὺς τοιούτους ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐφ' ἡμέρας τρεῖς καθῆσθαι ἐν ἐσθῆσι γυναικείαις. i. e. *Statuit hos tales in foro per tres dies sedere in vestibus muliebribus:* vid. *Pfeiff. antiquit. Græc. lib.* 3. *cap.* XXVII. *pag. m.* 565. *edit. Regiomont.*

9. *Evirati*] *Medos* & *Persas* stolis ad pedes demissis usos fuisse, extra omnem dubitationis aleam ponitur, cum ex variis Auctorum testimoniis hoc constat, & ideò eviratos habitos, id quod experientia docuit & docet; nam viri, qui ex mollitie muliebrem habitum sibi deligunt, meritam incurrunt reprehensionem. Unde meritò in eos invehit *Dominicus Mancinellus de* IV. *virtutib. c.* VI. ỳ. 379.

Fœmineos cultus & gestus sumere molles
Vir putet indignum ridiculumque simul
Quid magis est contra naturam sive decorem
Quam sub fœminea vivere veste virum.

Hinc malè audiunt Galli Sacerdotes *Cybeles*, qui muliebri vestitu induti incedebant. Vid. *Geus. de victim. human. part.* 2. *pag. m.* 23. *Sardanapalum*, Assyriorum Regem molles delitiæ ita corruperant, ut relictâ majestate regia muliebrem habitum vir sumeret, fœminamque mentitus inter puellas & Eunuchos delitesceret. *Suetonius* stolam in *Caligula* reprehendit, quâ vir sine reprehensione uti non poterat; teste *Ulpiano l.* 23. §. 2. *ff. de auro & argento.* Muliebria sunt, ait Juris Consultus, quod matris fam. causa parata sunt, quibus vir non facile uti potest sine vituperatione, veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ.

CAP. XXIII.

De Judæis, qui extra Palæstinam in aliis regnis habitavere. Gentium plurium migrationes, & voluntaria exilia. De Judæis Asiaticis, deque Babyloniensibus, tum de Ægyptiis & Alexandrinis. Pecuniæ ab illis Ierosolymam missæ. Quantæ opes in sepulcro Davidis. Darius à Semiramide elusus. Judæorum Hellenistarum, & Palæstinorum infensa æmulatio. Quo jure, quaque conditione apud Romanos Judæi fuerint post eversam sacram urbem. De polygamia.

MARCUS Annæus Seneca in consolatione, quam ad Helviam scripsit, populos quosdam enumerat, qui patrio solo relicto sedes suas commutarint, & transtulerint domicilia. Nam & in mediis barbarorum regionibus Græcas urbes esse, & inter Indos Persasque Macedonicum audiri sermonem, tum civitates Achajæ Ponticis esse impositas litoribus, & Tyrios in Africa habitare, Pœnos Hispaniam incolere ait. Quæ quidem omnia ille nihil aliud nisi publica exilia vocat, in quæ alios domestica seditio, alios excidium urbium suarum, quosdam migrandi libido, alios alia causa emisit. Sed profecto hujus rei nusquam illustrius documentum est, quam in Judæis, qui per Ægyptum, Græciamque, perque omnem Asiam & Africam late sedes suas procul à Palæstina posuere, & res illic amplas, uberesque habuerunt: regum autem principumque tantis affecti beneficiis sunt, ut inter exteros vitam exigere, quam in patriæ beato solo religiones, templumque venerari ex propinquo mallent. Atque Asiaticorum quidem dignissimi, nobilissimique erant Babylonienses, de quibus in libro primo, in cap. VIII diximus. Inter Hellenistas autem quos non Ægyptus duntaxat, sed omnis Græcia acceperat, primatum quendam Alexandrini[1] tenebant. Utique Ptolemæus Lagi filius[2], cum Ju-

1. *Primatum quendam Alexandrini*] Multas proseucchas Judæos *Alexandriæ* habuisse docet *Philo de legat. ad Caj. fol. m.* 1011. seq. quin & Principem *Ethnarcham* Judæis Alexandriæ eligere eique parere concessum erat. conf. D. *Wagenseilius* Princeps facile harum literarum in libr. quem inscripsit *Tela ign. Satan.* in confutat. *Carmin.* R. *Lipman. pag.* 374, 375, 376 ubi fuse egit. Conf. Celeb. *Campegi Vitringa de Synagoga veter. pag. m.* 256. *lib.* 1 *part.* 1. *edit. Franequer.* 1696.

2. *Ptolemæus Lagi filius*] *Ptolemæus Lagi,*

Judæorum fidem & virtutem summam perspexisset, omnia Ægypti propugnacula & præsidia ipsis commisit: &, ut Cyrenam cæterasque Libyæ urbes firma ditione teneret, multas eorum colonias in ea loca deduxit. Mox Philadelphus adeo deditus Judæis fuit, qui sub imperio ipsius erant, ut leges eorum [3], & sacratissima jura verti Græce, atque in omnium esse manibus voluerit. Postremo Philometor, & uxor ejus Cleopatra [4] curam tutelamque totius regni Ægyptiensibus his Judæis dedere: copiisque illis, ex quibus rerum momenta pendebant, Dositheum & Oniam, homines itidem Judæos, præfecere. Libertate autem omnes in illis ipsis sedibus tanta usi sunt, ut tem-

Lagi, Soter dictus, Judæos fraude circumvenit, subque specie amicitiæ Hierosolymas die Sabbati occupavit. vid. *Schud. lib.* I. *c.* 2. *pag.* 128 *seq.* perspecta vero Judæorum fide & constantia amicior ipsis factus, loca munitissima & castella fidei ipsorum & tutelæ commisit, pari cum Macedonibus jure gaudere & jurejurando, ut nepotibus suis societatem custodirent promittere eos jussit, unde, præter vi *Hierosolymis* ab ipso abductos, non pauci in *Ægyptum* migrarunt, opulentia regionis & munificentia *Ptolemæi* invitati *Joseph. lib.* XII. *Antiq. Jud. c.* I. Conf. Celeb. *Wagenseil. in Tel. ign. Satan. pag. m.* 375. *ubi plura.* De qua re tamen dubitat Anglus *Humfred Hody pag.* 225. *edit. Oxon.*

3. *Ut leges eorum*] Hic *Ptolemæus Philadelphus* legem Judæorum, si *Josepho* fides habenda per LXII Judæos doctissimos ab Eleazaro Pontifice summo ipsi missos Græcè transferri curavit, quæ versio LXX. vocari solet. De hac videantur *Joseph. lib.* XII. *Antiq. Jud. c.* 2. *Hottinger. Thesaur. Philol. l.* I. *c.* 3. *Sect.* 3. *pag.* 278. *Pfeiffer. Critic. S. c.* XI. *pag.* 320. *Calov. in Critic. S. part.* I. *pag.* 693. *Kortholt. tr. de variis Script. Edition. cap.* V. *pag.* 46. Jul. *Bartoloccius in Bibliothec. magn. Rabbinica fol.* 437. D. *Joh. Muller. Judaism. detect. proleg. pag.* 83. *Robert. Denison disquisit. Critic. c.* XV. *pag.* 108. *Leusden. Philol. Hebr. Mixt. diss.* 16 *pag.* 181. *Joh. à Woweren de* LXX. *Interpret. in octavo. Christian. Schotan. diatrib. de Anthorit. vers. Græc.* LXX *Interpr. & qui Judæorum de hac versione sententias collegit Joseph. de Voisin in Observat. ad Raym. Martin. pug. fidei ad proœm. fol. m.* 140. Quid autem de hac versione LXX sentiendum *Drusius lib.* 6. *Observat. c.* 9. *pag.* 132. ita scribens: Translatio ea, quæ vulgo apud Græcos habetur, quin LXX Interpretum non sit, nemini hodiè dubium esse arbitror. Nam si nihil aliud, innumeri in ea loci sunt, qui arguunt magnam imperitiam sermonis Ebraici. Confer. Angl. *Humfred. Hody contra hist. Arist. de* LXX *Interpret. edit. Oxon.* 1685. *Johann. Croi observat. in N. T. c.* 33. *edit. Genev.*

4. *Philometor & Cleopatra*] De his *Joseph. lib.* 2. *contra Apion.* Philometor autem Ptolemæus & ejus uxor Cleopatra omne regnum commisêre Judæis, & Duces totius fuere militiæ *Onias* & *Dositheus.* Vid. D. *Wagenseil. in Tel. ign. Satan. pag. m.* 376.

templum quoque[5] in Heliopolitana præfectura habuerint, quod magna religione adirent. Neque fuit id profecto tumultuarium opus, quod casus, aut desperata exulum temeritas excitaverat. nam & Ptolemæi regis permissu constructum erat, & per annos trecentos ac quadraginta[6] incolume stetit: ac tandem vero sub Vespasiano demum clausum prophanatumque est. Mansit tamen inhæsitque tam Hellenistis profecto & Ægyptiensibus, quam cæteris omnibus, qui extra Palæstinam degebant, amor affectusque[7] in ædem Hierosolymitanam.

5. *Templum quoque*] Et ne quid Judæorum in Ægypto gloriæ deesset, *Onias*, filius *Oniæ* pii, Pontificis summi, tempore Antiochi Epiphanis in Ægyptum fugiens, indultu Ptolemæi Philometoris magnificum ibi in urbe Heliopoli exstruxit templum ad imitationem Hierosolymitani, in quo idem etiam cultus sacrificiis ac ceremoniis reliquis Deo exhibebatur. Confer. *Joseph. lib.* XIII. *Antiq. Jud. c.* IV. & *l.* VII. *de B. J. c.* 30. Franz. *Schol. Sacrif. disp.* 7. §. 96. *Glass. Philol. S. in præf. ad Rhetor. S. lit. c.* 2. *Onias*, veniam à rege petens exstruendi templum, in sententiam suam trahebat verba, quæ *Esajas* de regno Christi & de conversione Ægyptiorum prædixerat. *Esa.* XIX, 18, 19, 20. Si Canticum ejus velles, sic se habet citante Anglo *Humfredo Hody contra histor.* LXX. *cap.* XVII. *pag. m.* 256. *edit. Oxon.* 1685.

Septuaginta duos sapientes parte remota
Imperat Hebraica transferre volumina tota
Nec voluit minimum prorsus abesse iota
Dum quasi legisla Philadelphus transtulit ista
Instituit Templum Templi Salomonis ad instar
Ut quasi lege Dei sacrificaret ei
Vasa Dei, mensamque Dei variosque decores
Judaico more simili fabricavit honore,
Cultum consimilem semper habere volens
Aurea gemmifera mensæ fuit inclyta forma
Vasaque gemmarum species miranda perornat
Ut lux in tenebris aurea mensa fuit
Urbs Pharaonis erat quondam cognognomine Memphis
Qua dedit hoc templum Domino Sother Philadelphus
Hanc sub Pompejo post cecidisse lego.

Rationes cur hoc templum ab Onia fuerit exstructum, vide apud Ioseph. lib. VII. de B. J. c. 30. & lib. XIII. Antiq. Iud. c. IV.

6. *Trecentos ac quadraginta*] Anni à condito hoc templo usque ad ejus vastationem trecenti triginta & tres effluxerunt, cum enim Iudæi in Ægypto tumultum excitarent, *Lupus*, Alexandriæ Præses ab Imperatore Vespasiano jussus est Oniæ templum destruere, qui ereptis ex eo quibusdam pretiosis, illud clausit. Ioseph. c. l.

7. *Amor affectusque*] Hæc consuetudo pecuniam de Regionibus exteris Hierosolyma mittendi videtur originem traxisse tam ex pietate & affectu erga

nam. Quippe pecuniæ ab illis ſtato tempore illuc mittebantur [8]: & donaria eorum ampliſſima erant. Recitat Flavius Joſephus * literas Octavii Auguſti, Agrippæque, & Norbani Flacci, atque Julii Antonii ad Cyrenenſes, Epheſios, Sardos, atque ad alios miſſas, in queis ſcriptum erat, ne Judæi, qui apud illos habitabant, dona pecuniaſque in uſum templi & ſacrorum mittere Ieroſolymam prohiberentur. Sanè quidem ii, quos Meſopotamia & Babylonia acceperat, urbes duas natura pariter atque opere munitiſſimas, Neerdam & Niſibin [9], habuêre, in quibus, tanquam in ærario quodam, ſiti omnes theſauri erant, quos in Palæſtinam identidem, cum tempus eſſet, infinita hominum multitudo devehebat, ne formidandæ Parthorum rapi-

* *In lib. 16. Antiq. cap. 10.*

erga terram Canaan, quem Iudæi τῆς διασπορᾶς nullo alio certiore argumento declarare potuerunt, quàm ex ſtatutis Scribarum, quibus Iudæi in vicinis regionibus habitantes obligati ſunt ad egeſtati pauperum terræ Canaan anno primo, quando arva terræ quieſcebant, ſuccurrendum, teſte *Maim. Anüm. c.* VI, §. 5.

8. *Pecuniæ mittebantur*] Nam, quando Iſraëlitæ inter Gentes commorabantur, nec integrum ipſis erat in exteris illis regionibus Leges de angulo, ſpicilegio, oblivione relictis, & decimis adeò exactè obſervare (non neſcimus *Maimonidem* ſic cenſere cum Talmudiſtis, quod Iſraëlitæ quoque in Regionibus exteris, non quidem ſecundum literam Legis, at ex ſtatuto Sapientum, ad hæc dona pauperibus præſtanda fuerint obligati; imò decimas in terra *Ægypti*, *Ammon* & *Moab* anno Sabbatico eſſe ſeparatas in uſum pauperum terræ Canaan; in Babylone verò ſolas decimas ſecundas.) Hanc conſuetudinem pecuniam mittendi antiquitus receptam fuiſſe, liquet ex *Hieronymo*, qui illius claram mentionem facit in *diſputat. adverſ. Vigilantium.* Culpaverat nimirum *Vigilantius* morem tranſmittendi pecuniam in terram Canaan. In promptu erat Hieronymo in defenſionem illius ritus producere exempla ævi Apoſtolici, quorum in *Actis* & *Epiſtol. Paulin.* reſervata memoria eſt. Vid. *Vitring. de Synagog. Veter.*

9. *Neerdam & Nisbin*] Cl. *Guilielm. Schickard. orat. de Feſto Purim* circa medium hæc retulit. Circa hoc ipſum tempus (Feſtum ſcil. Purim) alia quoque pecunia viritim à ſingulis colligitur, etiam junioribus, etiam tenuioribus nemine excepto, quam Lex Moſis exigit, nempe Semi-Siculus ille annuus, qui olim templi Theſauris inferebatur, poſtea cum in Babylone exularent NISIBIN Meſopotamiæ urbem convehebatur, teſte Ioſepho; inde Regum permiſſu Hieroſolymas tranſmiſſus. Cum autem *Buxtorfius cap.* XXIX. *de Synagog. Jud. & Waſer. de antiq. nummis lib. 2. cap.* VI. nihil habeant, in medio relinquimus. conſ. *Schickard.* משפט המלך *pag. m.* 213.

rapinæ forent. Et fuit tunc profectò in summum culmen evecta Ierosolymitanorum opulentia, cum ad eos tanta vis auri à popularibus mitteretur, qui variis locis sparsi sedes incolebant disjunctissimas. Quamquam & antea mirum in modum amplæ eorundem divitiæ erant, antequam Israëliticæ decem tribus per discordias civiles secessionem à Judæis fecissent. Davidem quidem gazas [10] incredibiles possedisse constat, nemo ut regum Hebræorum, exterorumve conferri cum illo potuerit. Quare etiam sepulchrum ejus, ossaque, & cineres filius superstes circumfluere opibus voluit [11], quæ in cellulis pluribus erant reconditæ. Earum autem quæ summa fuerit, facile divinabit, qui cogitaverit, Hyrcanum post mille & trecentos annos, cum ab Antiocho Pio esset obsessus, conditorium illud adiisse, atque ex illo ter millena talenta exemisse, ac rursus; multo tempore interjecto, Heroden, cum alias cellulas recluderet, reperisse illic quantum satis erat maximis impensis faciundis. Jusserat haud dubiè divitias eas summus rex recondi illic secum, ut velut inaccessæ, & loci religione tutæ [12] essent. Hac enim causa permotos etiam alios sæpe fuisse, idem ut facerent, proditum memoriæ est. & Darius verò risum, jocumque omnibus excitavit, cum Semiramidis monumentum intraret, cujus inscriptio ingentes thesauros promittebat, cum nihil intus, nisi tabella esset, quæ homini sacrilego malam rem precabatur, propterea quòd mortuorum loculos temeravisset execrando scelere. Sed enimverò de opibus sacri populi dicebamus, quæ ante tribuum asportationem Ierosolymæ erant. Eæ autem, quum

10. *Davidem quidem gazas*] Videtur inquit *Schickardus* ipse pius Davides in hoc aliquid humani passus fuisse, dum prætextu collectarum pro futuro templo tantam vim opum congessit. Hæc *Schickardus*. Verum probabile in tanto viro pio non est, hanc divitiarum causam esse, meliorem recenset D. *Jacob. Schaller. in dissert.* 2. *de regno David. edit. Argentorat.* 1670. *pag. m.* 24. qui ex Oeconomia hos thesauros Davidem sibi comparasse asserit.

11. *Circumfluere opibus voluit*] Affirmat hoc Schickardus, quod in Sepulcro Davidis ingentes gazæ fuerint. Præter thesauros sceptrum aureum & coronam fuisse ex R. Benjamin. Tudelens. itiner. refert D. *Carpzovius in not. ad Schickard. p. m.* 210. sed ut fabulam Iudaicam rejicit. Vid. *Geier de luctu c.* VI. §. 9. *p.* 120.

12. *Et loci religione tutæ*] Cum sepulcra inviolabilia sint, uti jura volunt; Hinc factum, ut ibidem veluti in templis thesauri reservarentur, quam consuetudinem etiam alii populi observarunt, uti pluribus ostendit *Christian. Frankenstein. dissert. de ærario popul. Romani*, ubi fuse de his egit.

quum Davidis tempore admodum ingentes essent, longè majores tamen sub Salomone, qui huic successit, fuerunt. Advexit enim ei tertius quisque annus quæ in Oriente pretiosissima erant. & principum, qui prope habitabant, liberalitas potentiam augebat sapientissimi regis. Quare Flavius Josephus rotundo ore illud effatur, quod sæpe mirati fuimus, ὅτι δ' ἀργυρίου τοσοῦτον ἐποίησε πλῆθος ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ βασιλεὺς, ὅσον λίθων. *effecisse regem, uti tantum pecuniæ in urbe Jerosolyma esset, quantum erat lapidum.* Quæ profectò ejusmodi sunt, ut jam venisse ad summum fortunæ rex ille videretur. Non finit nos incepti lex pluribus hæc exequi. Redeundum enim ad illos Judæos est, quos sub exteris regibus vixisse diximus. Horum porrò non unum genus fuit, neque de omnibus similiter existimandum est. Nam Babylonienses quidem nihil præter jus fasque fecêre, cum extra terram sanctam habitarent. idque singulare privilegium fuit. de quo antè diximus. At verò qui ante transportationem gentis Judaicæ, aut post eam Palæstinorum sedes reliquêre, ut alias terras, quæ in vicino erant, incolerent, eorum infamia posteris tradita est, judicatumque ab omnibus fuit, esse eos terræ sanctæ contemptores. Recitant Talmudici severissima numinis edicta, queis cautum fuit, ne Judæus quispiam migrandi libidine patrium solum verteret. Estque eorum scitum quoddam hujusmodi, כל הדר בחוצה לארץ כאילו עובר עכום: *Qui peregre extra terram sanctam degit, velut syderum planetarumque cultor habendus est.* Atque ejus rei fidem faciunt ex dicto Davidis ad Saulem, quod ita relatum à Samuele est: *Si te homines incitaverunt contra me, maledicti sint coram Jehova. quippe expellunt me hodie, ne pars mihi sit in ea terra, quæ hereditas Jehova est, dicuntque, Abi cole deos alienos.* Una modò causa fuit, quæ migrantes gravi culpa liberaret. Ea autem vis major erat: cujusmodi est fames, sterilitasque, atque alia id genus, quæ in iram numinis, velut ultima malorum, vertunt. Non prætereundum est, quod in Halacha Melachim, in capite quinto, eruditissimus Maimonides prodit. Etenim postquam quosdam hujusmodi atroces casus exposuit, ob quos Judæis fas interdum fuerit domicilia in exteris regnis ponere, solam Ægyptum excipit [13], quam ne

13. *Solam Ægyptum excipit*] De hac re fuse egit D. *Carpzov.* in not. ad Schickardi משפט המלך. pag. m. 194, 195. qui & ipsa Maimonidis verba adduxit, qui evolvatur.

ne quis habitandi animo adiret, tribus interdictis vetitum esse à numine ait. Nulla necessitas, neque occasio aut causa ulla excusare quenquam potuit. Supervacuum foret testimonia recitare. penes autorem fides esto. Rationem quidem ipse adfert, quæ in promptu maximè fuit, מפני שמעשיה מקולקלים יותר מכל הארצות *quoniam facta ejus gentis deteriora, quàm aliarum gentium, sunt.* Addit Rabbi Maimonides, quod singulare est, שאלכסנדריאה בכלל האיסור *etiam Alexandriam summa interdicti esse comprehensam.* Enimverò quoniam Ægyptiensium Judæorum nobilissimi florentissimique erant, qui Alexandriam [14] incolebant, meritò hos quoque in ordinem cum cæteris cogit eruditissimus scriptor. pariter enim contra legis præscriptum fecerant. Hi autem illi sunt, quos Alexandri humanitas volentes & sponte procul ab Hierosolymâ abduxit, & cum parte Macedonum in ea urbe locavit, quam de nomine suo condebat rex ille. Mox etiam ingens turba illuc per Syriæ motus [15] exundavit. ac tandem non pauciores Ptolemæum Lagi filium comitati sunt [16], inter quos summus quoque Pontifex Ezechias fuit. Ita per omnem Ægyptum latè sedes suas posuêre. Venerunt quidem illi Hierosolymam quotannis, aut mittebant eò quosdam ad solennia festa: sed in contemptu apud Palæstinos erant, & desertores habiti sunt. Utique donaria, quæ in usum templi & sacrorum afferebant, magna ac pene immensa erant. Sed tamen efficere eas res non potuit, uti communes cum illis habere synagogas cæteri vellent. Auxit odii causas patriæ linguæ neglectus, quam plerique ne intelligebant quidem. Quare Hellenistæ [17] dicti sunt, tam qui Ægyptum incolebant, quàm qui ab illis profecti, Græciam & vicina tenuêre. quippe propagati ab Ægyptiis fermè cæteri erant. Horum nihil dici de Ba-

14. *Alexandriam*] Videantur prælaudati *Carpzovii* annot. ad *lib. cit. pag.* 196. *edit. Lipf.*

15. *Syriæ motus*] De hoc bello legatur *Humfred. Hody pag. m.* 211, 212. *edit. Oxon.*

16. *Comitati sunt*] *Hecatæus Abderites* cit. à *Joseph. lib.* I. *contr. Apion.* ita: Ptolemæus, inquit, post pugnam ad Gazam, potitus fuit locis Syriæ & adjacentibus: & multi homines, cognita Ptolemæi comitate & humanitate, cum eo in Ægyptum proficisci & sub ejus auspiciis vivere voluerunt; quorum unus etiam erat Ezecias Judæorum Pontifex, homo ætate annorum circiter LXVI. dignitate apud gentiles suos magnus & ingenio non bardus.

17. *Hellenistæ*] Hi qui fuerint, ostendit doctè *Johannes Croii in observat. Sacr. in N. T. edit. Genev.* 1644. *cap.* XXX. *pag. m.* 221. *seqq. cap.* XXXI. *seq. Suicer.* in Thesaur. N. T.

Babyloniensibus potest, quos Palæstini, tanquam fratres germanos, atque ut incorruptam majorum suorum sobolem summo in honore habuerunt. Quanquam tamen illud hercle omnino in omnibus Judæis, qui extra Palæstinam habitarunt, peræque laudandum est, quod patria instituta religiosissimè semper servaverunt inter prophanas gentes. Non enim Babyloniensium propria hæc gloria est, sed communis ea etiam illis fuit, qui Ægyptum jam tum ab Alexandri temporibus incoluêre. Et mox verò ii ipsi, qui per Romanum orbem variis locis sub Cæsarum imperio vivebant, in quadam accurata observatione earum legum, quas divinus Moses præscripserat, perstiterunt. Quod profectò haud difficile illis fuit, quoniam benigne, leniterque, atque honorifice habiti ab iis sunt, quorum recepti sedibus fuerunt. Cæterum post templi urbisque eversionem deterior longè conditio eorum apud exteros fuit, & privilegia eorum ubique multifariam imminuta sunt. Utique constitutiones imperatoriæ *in iis solis sine molestia eos esse jussere, per quæ cultus eorum inquinari videretur. l. 15. §. 6. ff. de Excusat.* Cautum verò fuit, ne synagogas novas extruere, aut cruces in celebri festo Purim exurere ad pœnæ quondam recordationem possent. *l. ult. C. de Jud & Cæl. l. 11. C. eod.* Denique addita sanctio quoque est, *ne morem suum in conjunctionibus retinerent, neve juxta legem suam nuptias sortirentur, aut in diversa sub uno tempore conjugia convenirent. l. 7. C. eod.* Atque ex hoc postremo colligitur hercle, licuisse illis per legem antea plures simul fœminas in matrimonio habere. quod nos supra diximus, cum de Pontifice maximo ageremus, cui soli hoc interdictum fuisse Talmudici ajunt, quod cæteris jura permittebant. Sanè cum * Davidem regem summus Deus Nathanis voce affatur, esse illi datas à se ait Saulis conjuges. Et in Levitici capite XVIII. edictum numinis extat, quo Judæi duas sorores eodem tempore habere uxores vetantur, non ob aliam causam profectò, quàm quòd ardentissima esse inter has æmulatio in tali conjunctione solet; cum cæteræ omnino, quæ ea consanguinitate non sunt, æquiore animo sub eodem marito ætatem unà agant. Scimus equidem primis humani generis parentibus jus planè contrarium fuisse latum, quod reduxit tandem, & ex integro nobis sanxit Deus Dominusque noster Messias: certum tamen est Judæorum eam in republ. Mosaica libertatem ex legis permissu

* *In lib. 2. Sam. cap. 12.*

missu fuisse. Atque hunc quidem morem vetustissimum usitatissimumque Judæi ii, qui nondum Messiæ reverentiam susceperant, diu sub principibus Romanis coluerunt: donec tandem Theodosius, Arcadiusque, & Honorius nihil discrepare hac re à Romanis eos voluerunt. qua tempestate etiam pleraque alia, quæ observata illis fuerant, exoleverunt. Jus quidem ipsum, quo deinceps usi sunt, commune cum Romanis fuit: *adibantque solenni more judicia, cunctasque Romanis legibus conferebant & excipiebant actiones, in his causis, quæ tam ad superstitionem eorum, quàm ad forum & leges ac jura pertinerent. l.* 8. *C. de Jud. & Cœl.* Quare obruta tunc sepultaque eorum libertas fuit, vix ut umbra ejus superesset. Nam quod *communi pactione ad similitudinem arbitrorum litigare apud populares suos, & sortiri eorum judicium jure publico poterant, d. l.* 8. *C. eod.* sanè id oppidò exile est. quippe & *in civili duntaxat negotio* factum id fuit, & eorum sententiam judices quidem, sed Romani, exequebantur. *d. l.* 8. In ipsis tamen avitis sedibus illorum paulo plus privilegii fuisse illis concessum videtur. Etenim *in l.* 17. *C. eod.* imperatores Theodosius & Valentinianus quosdam Judæorum primates fuisse significant, *qui in utriusque Palestina synedriis dominabantur.* Sed eorum potestatem jurisdictionemque pene in rebus nihili fuisse sitam arbitramur.

Cap. XXIV.

De lege, quam Judæis Moses scripsit. Opinio veterum quorundam de sabbato confutata. De amne Sabbatico quæ Plinius, Rabbi Maimon, & Flavius Josephus retulere, excussa. Cur magis suibus, quam cæteris animantibus abstineant Judæi? Plutarchi rationes rejectæ. De Ægyptiorum morbis. Iudæos non fuisse Bacchi cultores, contra quam Plutarchus & alii Romani scriptores senserunt.

Inter sacræ gentis præcipua honestamenta, Lex fuit, quæ à Mose scripta cunctarum gentium institutis legibusque major, certeque dignior est, quia Deum autorem habet. Ea autem quinque libros implet. est enim multiplex, & copiosa, ac sæpe repetita. Summa tamen ejus decem comprehensa capitibus est: quorum pars prior ad res divinas pertinet: posterior continet ea, quæ Marcus Tullius ap-

appellat hominum munia & officia. Omnis, qui numini exhibetur, honos aut sensu aut cultu constat. Sensus est reverens & recta de Deo existimatio. de qua re plura dicere supervacaneum est, quoniam ea nunc spectamus maxime, quæ sunt historiæ affinia. Cultus est in cæremoniis ritibusque positus. Cæremoniarum unus in decalogo & simplex præcipitur modus, sabbati solennitas, quæ à primo mundi ortu instituta, & à sanctis hominibus observata semper, novissime tandem, cum Lex ferebatur, sancita ex integro est. Causam sabbati veram expressit numinis vox in formula decalogi. Sed Judæi rationem hujus rei mysticam petunt ex illo celebri dicto Rabbi Eliæ, quod extat in libris Talmudicis. Ille enim tribus illustribus periodis, quæ æquali spatio inter sese distarent, mundi tempora distinxit, ita ut expletis sex annorum millibus nova rerum facies, novusque ordo surgeret, & fessa jam pridem gens hominum, melioribus deinceps auspiciis capesseret beatam quandam quietem. Cornelius Tacitus Sabbati originem aliunde eruit. Saturno enim eum honorem ab Hebræis haberi existimat: *seu principia religionis*, inquit, *tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos, & conditores gentis accepimus: seu, quod è septem syderibus, queis mortales reguntur, altissimo orbe, & præcipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque cœlestium vim suam & cursum septimos per numeros conficiant.* Neque hæc vero unus Tacitus dixit. Rabbi Aben-Ezra recitat sapientis cujusdam argutias, qui novem Legis capita totidem cœlestibus orbibus ex adverso locat; &, ne septimo die otium existimetur sine causa indictum, maligna ait esse Saturni & Martis sydera. quo enim die illa dominatum tenent, infeliciter cuncta tentari. Ego istum magistrum, quisquis fuit, inter discipulorum cathedras plorare jubeo. Nimium ingeniosus fuit, ubi nihil opus erat. At nos minorum gentium homunciones sumus, & ad obvia confugimus. Sabbatorum recta observatio posita fuit in dictorum omnium factorumque sanctitate [1], atque in cultu divino, precibusque. Rabbi Aben-

1. *Dictorum factorumque Sanctitate*] Author noster ex Aben-Ezra refert, quomodo à Iudæis Sabbatum fuerit celebratum (1) *dictorum sanctitate*. Nam Sabbathum non alio fine datum putant, quam ut in illo discant legem. Lectionis legis in Sabbatho indicium habemus in histor. Regum, cum maritus illius fœminæ, cujus filium Propheta *Elisa* excitavit diceret 2. *Reg.* IV. 23. ---- *nec sabbathum?* & antiquissimi Magistri eam consuetudinem à Mose derivant, cui Deus præceperit *Exod.* XXXV. 1. magnos cætus in-

Aben-Ezra author est, tunc etiam oracula fuisse consulta. Sunamitidi quidem ait maritus, de Elisæo loquens, *Quid est, cur eum hodie adeas, cum nec calendæ sint, nec sabbatum?* Cæterum, ne rebus divinis profanæ miscerentur, cuncti eo die omittere sueta opera [2] jubebantur. qui aliter fecisset, capital admittebat. Enimvero id docebatur

instituere, & explicare coram ipsis in multitudine Sabbathi ritus, ut sequentes generationes ab ipso discerent cœtus congregare בכל שבת ושבת singulis Sabbathis, & scholas ingredi ad docendum legem Israëlem. Ex quibus patet, Iudæos die Sabbathi tantum Sacra dicta ex lege recitasse & dixisse, uti etiam *Henric. Ainsworth. Comment. ad Exod.* xx. 8. *to have holy convocations or assemblies of the Church in them to pray, to reade and expound the Scriptures to dispute of matter of religion, to talke and meditate on Gods word.* (2) *Factorum*, ut scil. in eo nil nisi opera misericordiæ faciant, & exhibeant eis, qui in miseria constituti sunt. Imò in memoriam sibi revocent Iudæi facta sancta, scil. *creationem mundi, liberationem ex Ægypto, electionem in populum præ aliis.* (3) addit autor noster cultum externum, qui consistebat in sacrificiis offerendis & precibus fundendis. Quem ritum sequuntur hodie Christiani, uti prolixe D. *Conrad. Heresbachius in sua Christiana Jurisprudentia* explicat multis paginis.

2. *Omittere cuncti sueta opera*] Præceptum extat *Exod.* xx. ỳ. 10. Ubi Deus ipse prohibet, ne quoddam opus agatur in eo, nempe quod nostrum est & ad naturalem vitam pertinet. Nomine operum autem comprehenduntur emtio, venditio mercium vel victualium Nehem. XIII. 16, 17. onerum portatio. *Jerem.* XVII. 22. conditura cadaverum *Luc.* XXII. 55, 56. & quæ alia sunt à docto *Ainsworthio fol.* 74. recensita, ubi simul superstitiosas Judæorum observationes & traditiones observat. Conferatur de his Excell. *Danzii differt. doctissima Philol. de Christi curatione Sabbathica edit. Jenens. Anno* CIↃ. IↃCC. IC. Videatur quoque de superstitiosis traditionibus *Lexic. Philol. Rabbin. Joh. Henric. Othon. pag. m.* 524, 525, 526. *edit. Genev.* Obligat etiam hoc præceptum Christianos, ut die Dominica opera servilia omittant. Non autem otio ac voluptatibus indulgendum. Sic rescripserunt caveruntque *Impp. d. l.* 2, 3. *& ult. C. de fer.* Abstinendum ab omnibus voluptatum fruitionibus, à ludis, conviviis, choræis, saltationibus, spectaculis atque adeò ab omni occupatione otioque prophano, ab exactionibus, in jus vocationibus, apparitionibus, advocationibus &c. ac breviter ab omni opere profano & civili festis diebus temperandum. Hinc addita ab Impp. pœna eorum, qui diem Dominicam spectaculis, conviviis & aliis avocamentis profanant, nempe amissio militiæ & proscriptio patrimonii *d. l. ult.* imo excommunicandos *Concil. Carthag.* 4. statuit eos spectaculis vacantes. Objiciat aliquis: Ergo necessitatis & charitatis opera quoque sunt omittenda; Nequaquam. Opera dilectionis & officia pietatis sabbatho præstare licet. *Maccabæi* non violarunt sabbatum pugnando & po-

batur populus, haud esse in transcursu sacris operandum. Totam sese mens in contemplatione ponat necesse est, cum Deum, mentem purissimam, colit. Hoc nec Pythagoras, nec Numa ignoravit. & recte olim in Romanorum sacris à præcone solennibus verbis clamatum est, *Hoc age* [3]. At Judæi, quorum mos est omnia sanctissima in-

populum defendendo. 2. *Maccab.* XV. Opera dilectionis præferenda ceremoniis. Sabbathum enim & festa charitati servire debent, ut quæ propter hominem instituta, non contra homo propter Sabbathum. Unde & Leges & Canones permittunt etiam Dominicis diebus atque aliis festis rei necessariæ & periclitanti aut perituræ succurrere. *Constantin. Imper.* permittit agricolis ut agrorum curæ inserviant, quia sæpe fit, ut necessitas postulet vel agrum colere vel fruges conservare, ne uno nocumento pereat cælesti provisione concessum *l. 3. C. de fer. Alexand. in c. licet extra de fer.* Ad hæc labor in re honesta profano otio præferendus, nam ἡ ἀεργία τῆς κακεργίας ἀρχή. *Scævola* consultus, quid feriis agere liceret, respondit, quæ prætermissa nocent. Neque enim is ferias violat, qui fractam tecti trabem vindicat, aut si bos in foveam aut specum incidisset, eumque pater familias adhibitis operis liberasset, non videtur ferias polluisse. Ignavis ut dicitur, semper feriæ. Et revera comperimus, populum festis diebus, cum piis operibus vacare deberent, plus quam profestis indulgere voluptati ac vitiis, proinde absolutis sacris & à meridie ad labores reverti potius expediret, quàm ignavo & flagitioso otio vacare. Sic videntur veteres orthodoxi sensisse. Meridie, inquit *Chrysostom.* nostra solvuntur festa. Testantur & leges civiles *L. omnes judices C. eodem.* Poëta, Quippe etiam, inquit, festis quædam exercere diebus fas & jura sinunt. Absolutis sacris licet agricolam fundum circumire, munire, ut Cato præcipit, dispicere sicubi segetes incommodum acceperint, contemplari greges ac Deo pro beneficiis tam corporalibus quàm spiritualibus gratias agere, qui facit germinare herbam servituti hominum. *Psal.* 104. 14. precari, ut qui voluerit hominem terram exercere & in sudore vultus sui victum quærere, ne sinat ea, quæ laboribus parata & divina benedictione incrementum acceperint, calamitose perire. Hæc haud dubiè opera Deo gratiora, quàm in tabernis potare, aut aliis vanis negotiis occupari. Atque hæc de feriis in honorem Dei institutis. Sunt & aliæ feriæ civiles, quales sunt rusticæ, quæ propter rem rusticam conceduntur ex legibus civilibus, quales sunt *messium* & *vindemiæ l. 1. ff. eod. l. si in aliquam ff. de off. Proconf.* Non enim omnibus locis fructus eodem tempore maturescunt. Idem Repentinæ quæ subita occasione indicuntur *L. sed etsi §. si feriæ ff.* ex *quib. cauff. maj.* Et imperativæ, quæ extra ordinem indicuntur *d. l. sed etsi.* conf. cl. *Johan. Jacob. Syrbii differt. de Sabbat. Gentil. edit. Jenens. pag.* 12. ubi ex Gentilium Scriptis adduxit, quæ hanc sententiam confirmant.

3. *Hoc age*] Hoc sermone à *Numa* ortum trahente, admonebatur victimarius, attentus jam esset, & alacri-

ter

instituta pervertere, multa ad Legis edictum adjecere, de quibus Moses nihil[4] diffinivit. Itaque sacratissimæ diei celebratio in anxiam superstitionem abiit, & interdum illis exitio fuit. Pergendum nunc ultra est. Sabbati sacrum otium[5] videtur ipsa natura, optima rerum ma-

ter feriret, circa quam formulam viros in re literaria pervigiles oscitasse complures videmus, qui apud B. *Saubertum in tract. de Sacrificiis cap.* XIX. *pag. m.* 461. videndi. Volunt autem hæc verba, quod in Sacrificiis Diis offerendis sint attenti, nec ullum opus interponant, neque quantumvis necessarium negotium.

4. *De quibus Moses nihil*] Variæ Judæorum sunt traditiones, quas Legis edicto adjecerunt, quas nervose adduxit celeb. *Danzius in dissert. de Christi curatione Sabbatica.* Ubi multa lectu & scitu necessaria erudite enucleata reperiuntur. Breviter autem illas recensebimus, ut sciant Lectores, quales fuerint. In Sabbatho non licet canalem frigidæ, calidæ immittere. Non subjicere licet vas lucernæ ad oleum excipiendum. Camelus cum capistro, Camelus fœmina cum annulo, asinus Lydius cum fræno, equus cum catena, alia animalia cum suis retinaculis egredi possunt. Mulier exire non potest in Sabbatho, cum tæniis laneis & lineis, neque cum frontalibus aut genarum ornamentis, nisi assuta fuerint: neque cum corona, neque cum acu perforata, neque cum annulo in quo est sigillum: Exire tamen potest secundum sapientes cum globulo balsami, cum filis comæ, cum pipere & grano salis in ore, modò non indiderit primum in Sabbatho. Dentem verò sive aureum sive alius materiæ ori impositum Sabbatho ferre Sapientes vetant. Viro in Sabbatho egredi non licet cum soleis clavis ferreis plenis, neque cum lorica neque casside, neque cum gladio aut arcu, aut scuto aut lancea, mutilus exit cum fulcro suo, filii cum corrigiis alligatis, filii regum cum tintinabulis. *Massech. Schabb. cap.* 1. . . . 6. Opera per quæ reus fit homo lapidationis atque excisionis, si ex præsumtione ea faciat, sacrificii autem pro peccato si ex ignorantia מהן אבות ומהן תולדות sunt vel primitiva vel derivativa (*Maim. Schabb. cap.* 8.) Ex *primitivis* enumerantur triginta novem, ex quibus sunt, *Arare, serere, metere, manipulos colligare, triturare, cribrare, commolere, pinsere* &c. *tondere oves*, lanam fingere &c. *Derivativa* vel species istorum generum sunt ea quæ ejusdem cum iis sunt classis & similitudinis. e. g. Fossio est ejusdem generis cum aratione; olerum in frustula dissectio ejusdem classis cum commolitione & spicarum avulsio ejusdem rationis cum messione. Hinc Maimon. Metens Sabbatho vel tantillum reus est, & vellere spicas est species messionis. Prolixi ergo sunt Judæi in recensione casuum, quæ in Sabbatho licent vel non licent, quos longa serie recensuit *Excell. Danzius Profess. LL. OO. Jenens. famigeratissimus in dissert.* de *Curatione Christi Sabbatica.* confer. *Ainsworth. Comment. in Levit. Job. Henric. Othon. Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 526, 527. *edit. Genev.*

5. *Sacrum otium*] Recte ex Scriptura discimus, Sabbatum à Deo datum, ut

mater, approbavisse, si fidem Plinio habemus, qui in Judæa rivum quen-

ut quiescerent ab operibus, quia in ipso quievit Deus *Gen.* 2. 2, 3. quam causam quoque ipse repetit *Exod.* 31. 16, 17. ubi Anglus *Ainsworth. fol. m.* 132. reddit, *Sabbatisme that is of cessation and rest. a rest holy to the Lord.* confer. *Exod.* XVI. ỷ. 23. & *Ainsworth. fol. m.* 61. Accessit etiam alius finis, nempe memoria liberationis ex servitute *Ægyptiaca*, unde Deus imperata *Sabbati* quiete *Deut.* 5. 15. addit: *Et memineris te servum fuisse in terra Ægypti - - idcirco præcepit tibi Dominus Deus tuus ut observes diem Sabbati.* Sanctum itaque hoc est otium, quod ipsi Deo placuit in memoriam finis laborum in Ægypto impositorum. Quam male autem hîc gentiles culpent Judæos aut ex ignorantia, vel potius odio & calumniandi libidine, qui ita de Judæorum sacris judicant, quod otio indulserint. Ob Sabbati quietem *Juvenalis Satyr.* 14. Judæos acriter exagitat ita canens:

Sed pater in causa cui septima quaque fuit lux
Ignava & partem vitæ non attigit ullam.

Et *Ovid. L.* I. de arte amandi Judæorum Sabbata vocat *rebus minus apta gerendis.* Et causam accersunt à Saturno, uti *Johann. Marsham Can. chron. ad sec.* IX. *pag. m.* 197. refert. *Saturni sidus*, inquit, *apud astrologos triste est & malevolum, ideò dies septimus ex eorum disciplina, ater habetur inauspicatus & rebus agendis inidoneus. Ejusmodi superstitionem docuerunt Orpheus & Hesiodus.* Quam & *Tacitus hist.* V. 4, 5. de Judæis agens respexisse videtur: Septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit. ---- ---- Alii honorem cum Saturno haberi: seu quod è septem sideribus, queis mortales reguntur, altissimo orbe &c. Miramur merito *Roger Baconem* Christianum, qui suadere ausus Sabbatum Iudæorum more celebrandum, quod segne ac tardum Saturni sidus parum sit felix ac idoneum rebus agendis. Atris autem & infaustis diebus à faciendis operibus temperatum apud Gentiles satis apertum est. vid. *Lucian. Pseudologist. tom.* III. *opp. p.* 610. *add. Sibrand. Siccam. de fast. Kalendar. Rom. c.* V. conf. *cl. Joh. Jacob. Syrb. dissert. de Sabbat. Gentil. ed. Jen. & M. Gottlieb Wernsdorff. exercit. de Gentil. Sabbat. edit. Witteb.* 1699. ubi plura lectu digna recensentur. Et contemtim *Rutilius Claud. lib.* I. *itiner.*

Radix stultitiæ, cui frigida Sabbata cordi
Sed cor frigidius religione sua est
Septima quaque dies turpi damnata veterno
Quamquam lassati, mollis imago, Dei.

Quo ultimo versu homo profanus traducit causam quietis Sabbathi, quoniam Deus illo die quievit ab opere creationis, unde *lassatum Deum* per ludibrium & otium Iudæorum, *mollem imaginem ejus*, vocat; *Credi verò par est*, inquit *Spencerus de leg. Hebr. ritual. l.* I. *c.* 4. *s.* 8. *pag.* 43. Veritatem aliquam in Gentilium vulgus sparsam, ut ferè fit, his verbis jocosis occasionem præbuisse. Nempè è Iudæorum relatu forsan Gentibus innotuit, diem Sabbathi imaginem quandam Dei, à labore cessantis, & quasi requiem captantis gerere; eosque in Nu-

quendam ait sabbatis omnibus siccari[6]. Sed ignoscat nobis Plinius. Nunquam hoc credere potui.

——— *Sum paulo infirmior, unus*
Multorum. ———

Quid tamen Romanum scriptorem deceperit, expediam. Judæi jam olim somniarunt, reliquas decem tribus Israëlitarum captivas detineri prope fluvium, quem ipsi Sambationem[7] appellitant. Hunc per totam

Numinis illius honorem, & operis eo die peracti memoriam Sabbatum otio integrum consecrare. Atque inde *Rutilius* ad morem Poëtarum, veritatem depravandi & in jocum vertendi ansam arripuisse videatur: quasi dies septimus Dei revera lassati imaginem ferret, & Judæi diem illum turpi veterno damnarent, ut vitam eorum ad Numinis sui otiosi exemplum instituerent. Confer. cl. *Wernsdorff. differt. de Sabbat. Gentil. edit. Witteberg.* 1699. Tam sinistre judicat homo profanus, quasi verò illud, quod Deo ejusque cultui, quod quieti animæ & corporis impenditur, tempus perditum & otiosum sit, quo tamen nullum unquam melius collocari potest; Sed ignorantiæ hominis aliquid dandum. Interim non videmus, quomodo Gentiles quietem Judæis vitio dare potuerint, cum idem ipsi observaverint, ac festis diebus quiescendum & ab omni opere & labore cessandum judicaverint, sic enim *Tibull. lib. 2. eleg. 1. circa init.*

Luce sacra requiescat humus, requiescat arator
Et grave suspenso vomere cesset opus.

Confer. cl. *Syrbii differt. de Sabbath. Gentil. edit. Jen. pag. m.* 10, 11. Imò & opera quamplurima ad vitæ commodum spectantia, in feriis Gentilium erant vetita, quæ recenset *Columella lib. 2. de re rust. c.* 22.

6. *Sabbatis omnibus siccari*] Verba *Plinii*, quem noster citat, habentur *lib.* 31. *hist. natur. c.* 2. *In Judæa*, inquit, *rivus Sabbatis omnibus siccatur, quem fluvium Sabbaticum ob id vocant*, sex enim diebus continuis eum currere, septimo verò quiescere, vel ut *Plinius* siccari dicunt; Hinc *Josephi* locus *lib.* VII. *de bell. Judaic. cap.* XXIV. qui sex eum diebus quiescere, *Sabbato* fluere tradit, corruptus videtur. Conf. *Nicol. Fuller lib.* I. *Miscell. Sacr. c.* 9. quod & *Athanas. Kircher.* confirmat *lib.* 5. *Mund. Subterr. Sect.* 4. *c.* 4. *fol.* 285. *seq.* nixus fide *Dominici Magrii* testis ocularis, possuntque causæ hujus rei naturalis esse, de quibus consuli potest *Kircher.* l. c. ut & cl. *Beckmann. in histor. Geograph. & civil. orb. Ter. pr.* I. *c.* 3. §. 15. *pag.* 75. *seq.* ubi fere similia offenduntur exempla. conf. *Voët. Disp. Sel. T.* 3. *p.* 1278.

7. *Sambationem*] Recte Cunæus noster originem fabulæ hujus deducit à *Sambatione* fluvio, quem Judæi transgredi non posse fabulantur. Fabulosa sunt & stolida, quæ Judæi de quodam fluvio Sambatione nugantur, scil. ultra eum decem tribus Israëlitarum longè lateque dominari, impediri verò, quo minus transeant, religione diei Sabbathi non violandi, sex verò diebus hebdomadis ob fluvii rapiditatem, ingentia saxa, copiamque arenæ vigentem secum vehentis; sed Judæis Ex-

tam septimanam adeo rapidis vorticibus ferri ajunt, nemo ut transire possit: at sabbatis quiescere, & pedibus pervium esse: hancque pœnam Israëlitis esse positam, ut, quo tempore undarum impetus constitit, sabbati eos veneratio inhibeat, & movere vetet pedem. Ita ad libertatem via illis ante oculos posita est, sed uti pejus crucientur. vident enim eam, & visa ac relicta, intabescunt. Non potuit magis traducere se Plinius, quam cum tam futile Judæorum commentum arripuit tam avide. Pictoribus poetisque quidlibet audendi potestatem esse, Flaccus dixit. Recte hercle. Sed Judæos addi volo, qui non ex decoro, neque pudenter, sed sola animi libidine mentiuntur quæ dissona & ridicula sunt, hanc unam ob causam, ut mentiantur. Neque movet me, quod R. Moses Ben Maimon, quem merito laudibus in cœlo locavimus, fluvium hunc esse Gozan ait. Nos & illum delirasse asserimus, & una Josephum quoque in ordinem redigimus, qui in libro VII. ἁλώσεως, in cap. XIII. quædam contraria quidem supradictis, sed tamen æque portentosa refert. Sane quidem Plinio non semel sic decipi ab aliis contigit. Pleraque enim, quæ in eodem capite memorat de fontibus, fluviisque, & de aquis, ejusdem levitatis sunt. Rerum incredibilium atque inusitatarum narratio-

Excell. Dn. Ludolfus non immerito objecit, cur Judæi nostri Legatos illuc non mittant, & fluvii naturam, transitum non nisi die Sabbathi permittentis, quò Judæis iter facere minimè liceat, causantibus regessit, nihil obstare, quo minus Judæi quosdam ex suis variarum linguarum & regionum peritos ad ripam usque fluminis mitterent, assumtis pauperibus Christianis, quorum ministerio pro tabellariis uterentur, ut tempestuosum hoc flumen quieto Sabbathi tempore trajicerent, atque à contribulibus ipsorum literas illis referrent. Accedit & hoc, quod nautis superiori & nostro seculo totum terrarum orbem circumnavigantibus, nusquam tale flumen aut regnum Iudæorum inventum sit, nec ullibi sane, quam in *Thomæ Mori Utopia* vel in nuperrimo edito libro intitulato *Schlaraffen land* aut nugacissimo Iudæorum cerebro reperietur, aut fortasse in amplissimo Cosaræorum regno æque fabuloso, de quo prolixe Iudæorum ineptias exponit *Buxtorff. in præfat. in libr. Cosri.* conf. præ cæteris *Excell. Dn. Ludolfus* Fautor magnus *lib. I. histor. Æthiop. c. 8. n. 115.* qui conjicit, figmentum ortum esse ex historia Iudæorum in Africa in regno Habessinorum magno numero habitantium, qui vastas olim occupaverant regiones. Conf. *l. c. L. I. cap. 14. n. 42. seq.* & *Comment.* ad *histor. Æthiop.* ad *lib. I. c. 8. n. 68.* ubi accurate in fabulæ originem inquirit. Videantur etiam ea, quæ habet *Joh. Henric. Otho in Lexico Rabbino-Philologico pag. m. 532. edit. Genev.*

rationem in Julio Obsequente, non in Plinio, summo historiarum criptore, toleramus. Raro solitum modum egreditur natura. Miracula creduntur facilius, quam fiunt. Sed enimvero tenet plerosque amabilis insania, & favet sibi atque plaudit imprudens temeritas. Aniles ineptias tradimus in vicem accipimusque, non incauti hercle, sed scientes, & inter seria. De sabbato diximus plus quam satis sit. Cætera persequi, quæ ad decalogum pertinent, non est patientiæ nostræ. Postquam leges duarum tabularum latæ fuerunt, in queis edictum inerat de sabbato, data est exhinc Mosi fusior earundem legum interpretatio: addiditque Deus cæremonias ritusque: & quibus victimis sacrisque, ac quo modo coli vellet, populo significavit. Cujus rei causa haud in obscuro est. Non sufficiebat simplex numinis cultus, qui decalogi sanctione jubebatur. Quippe facile se cuncti ad Ægyptiorum idola convertissent. Itaque planè opus fuit rebus multis externis[8], quæ sensus quoque eorum in recta religione detinerent. Sanè oppidò difficile est mortalibus, Deum invisibilem solo animo colere. Nisi aliquid sit, quod oculi usurpent, nimium hercle citò incautis obrepit non intellecta impietas. Quanquam profecto etiam tum antea, primo seculo, sacrorum extitisse quasdam sanctiones, cæremoniasque, certum est. Nam & animantium mundorum immundorumque[9] discrimen divinitus didicerat Noachus: & idem

8. *Rebus multis externis*] Ut autem rectius hæc intelligantur, notandum, quod res illæ diversorum generum fuerint. (1) Ad hunc cultum spectarunt sacrificia varia, de quibus videantur *Outram de sacrific. Saubertus. Otho in Lexic. Rabbino Philolog. & Ainsworth. Comment. in Levit.* (2) Sacra loca & tempora. (3) Sacramenta (4) observantiæ quædam in cibo & vestitu. De qua re consulendæ sunt annotat. ad *Zepper. de Legibus Mosaic.*

9. *Mundorum immundorumque*] Discrimen mundorum & immundorum animalium cognoscitur ex *cap.* VII. *Genes.* ubi Deus distingui vult inter animalia munda & immunda. Hic Iudæi fingunt πρόληψιν. Noë divino Spiritu imbutum providisse, quæ Moses pura vel impura sit vocaturus. Verum necessum non fuit, ut ista distinctione Noa prospiceret mundorum animalium propagationi. Nam octo fere secula inter Noam & Mosen intercesserunt, intra quod tempus animalia in immensum multiplicari potuerunt. Munda itaque appellavit Noa, quæ communi in usu fuerunt & propterea etiam succedente tempore in arca etiam futura victimarum materia venerunt. Hinc bene Anglus Ainsworth. ad locum *Genes.* commentatur *fol. m.* 34. ita disserens: *Of these cleane beasts were after by Moses law two sorts; some cleane for men to eate in common use, such as were all that parted, the hoofe in two, and chewed the cudd. Levit.* XI. 3. *all other were uncle-*

idem ille vesci sanguine vetabatur minaci interdictione. Sed lex, quæ à Mose lata est, magis accuratè hæc cuncta suis finibus terminavit. Utique in capite undecimo Levitici, longa extat numeratio earum animantium, quarum esu tactuve polluerentur Hebræi. Multa illic in censu impurorum posita sunt, non naturæ aut rationis dictamine, sed incertâ numinis voluntate. Itaque causas earum rerum exquirere, anceps est; nec ideò assequare. Quis nostrum tam arroganti fiducia est, uti se posse ea explicare omnia existimet, quæ posita vel in ipsorum hominum institutis sunt? Olim Lacedæmonum legibus vetabantur Ephori statim, ut magistratum inierant, barbæ alas pascere. & Solonis sanctio eum, qui seditionem & motus civicos quietus spectavisset, ignominia notabat. Non dubitat Plutarchus, quin utrumque optimo consilio factum ab illis sit; sed tamen, *mens*, inquit, *authorum ignoratur*. Et nos igitur idem in his contingere putemus, quæ summus legislator Deus jussit. Doceat me quispiam, cur edicto numinis impuræ sint quadrupedes, quarum fissæ ungulæ non sunt? Nam cuniculos quidem leporesque inter cibos habere apud cunctas hercle nationes fas & jura sinunt. at solis Hebræis haud licitum est. Quoniam verò etiam de suibus in eodem Levitici capite extat legis edictum, exspatiandum paulisper nobis est, quærendumque, cur hoc animal magis anxiè vitaverint semper Judæi, quàm cætera omnia, quorum odium pariter fugamque lex indixit. Memoratu digna sunt, quæ Plutarchus adfert. Suem enim Judæis haud sanè inter res execrabiles haberi, sed summo in honore apud eos [10] esse autumat, quippe quam venerantur ut arationis magi-

cleane. And some that were clean to sacrifice to God, which were either beeves *or* sheepe *or* goats *&c. wherefore by cleane beasts here such onely seeme to be meant, as were sanctified of God to sacrifice: which ordinances were revealed of God to the Fathers from the beginning as divers others after written by Moses.* Immunda quæ *Tacit. fœda* & *profana* vocat *hist.* IV. 60. 2. Qualia sunt Dracones, Crocodili, Serpentes & animalia quæ carne vel rapto pascuntur, à quibus humanæ mensæ abhorrent. vid. Heidegger. *lib. de esu Sanguin. & suffocat. cap.* 3. ubi argumentum exerc. 12. vindicavit, qui Noa munda omnia ab immundis discernere potuerit? Probabile est, divinam ei opem succurrisse, per quam factum est, ut munda septena, immunda bina in arcam accurrerent.

10. *Summo honore apud ipsos*] Gentilium nugatores *Suum* venerationem & porcorum cultum Iudæis tribuunt; unde *Petronius Arbiter* in Fragment. circa fin. *Judæus licet & porcinum Numen adoret.* Iudicabant Gentiles de Iudæis ex more Ægyptiorum, qui non co-

gistram. Id eos primum in Ægypto didicisse ait. quippe illic agros nunquam aratro verti, sed, simulac Nilus post solitam exundationem in alveum se recepit, è vestigio sues ab incolis propelli in agros, ut uberem glebam rostro fodiant, & semina occulant terra. quare vomerem quoque Græcis ὕνιν dici, originatione optima. Et quid mirum, inquit, tam fœdum animal à superstitiosa gente coli, cum Ægyptii quoque felem, gryphem, crocodilum adorent [11]? Denique,

comedebant animalia, quæ colebant, unde *Plutarch. lib. 4. Symposiac. quæst. 5. pag. m. 555. seq.* prolixa disputatione ventilat, utrum Iudæi suem venerantes, aut potius aversantes, carne ejus abstineant? & pro veneratione concludit, *Callistratus eorum sermonem profligans, quomodo*, inquit, *vobis dictum videtur in Judæos, justissima eos carne abstinere. Præclare admodum, ajebat Polycrates, ego verò vehementer dubito, utrum Judæi in honorem porci, aut quod animal illud abominentur esu carnium suillarum sese abstineant. Nam quæ apud ipsos dicuntur, fabularum sunt similia, nisi fortasse habent serias quasdam rationes quas non efferunt. Ego itaque ajebat Callistratus, arbitror id animal in aliquo apud istam gentem esse honore. Porcus deformis est, quid tum postea? est etiam fœdus: tamen canthаro, gryphe, crocodilo, fele turpior non est, aut natura ineptior, quorum alia ab aliis Ægyptiorum Sacerdotum sanctissimis coluntur. Quod autem Sui parcitur, isque in honore habetur, non caret ratione. Prima enim sus (ut ajunt) rostro terram findens, vestigium arationis impressit, ac vomeris opus subministravit, quem hynin inde dictum, sunt qui putent. Jam Ægyptii, qui cavam & mollem incolunt regionem, omninò etiam aratri usum non admittunt; sed postquam Nilus eluvie sua solum rigavit, cum subsequentes sues in agros depellunt; Ea verò calcanda ac fodienda tellure celeriter eam alte subvertunt, sementque occulunt. Neque rapi in admirationem hoc debet, si sunt qui hac de causa suum esu abstinent, cum apud barbaros alia animalia in majore sint honore ob causas viliores aut etiam plane ridiculas.* Post hæc verba multa de sacris Ægyptiacis profert, quod nempe illi vilissima animalia ob levissimas causas divinis honoribus afficiant, subnectens: *Existimo autem Judæos, si abominarentur porcum, interfecturos eum fuisse, sicut mures necant magi. Nunc tam interficere, quàm edere Suem iis est religio. Et fortassis rationi hoc consentit, sicut asino suus est apud eos bonos, qui fontem aquæ eis demonstravit, ita Suem eos revereri, ut sationis & arationis magistram. Et quæ alia sunt, quæ profert frivole Plutarchus.* Verum non inter Iudæos, sed Gentiles Plutarchus Porcorum Patronos, & cultores quærere debuit; de *Cretensibus* enim Agathocles apud *Athenæum L. 9.* tradit, Suem apud *Cretenses* esse animal sacrum, quod omnes summa veneratione digum censent; Sed sibi non constat *Plutarchus*, modo enim venerationi, modò aversioni ob metum lepræ suillæ carnis abstinentiam tribuit, cujus causam etiam *Tacitus lib. 5. hist. c. 4.* mentitur.

11. *Felem, gryphem &c. adorent*] Non est inventa natio sub sole, quæ tam

que, si abominantur, scire causam se negat, cur invisissimam bestiarum interficere nemo audeat. Nam magos quidem, quibus à Zoroastre origo est, nihil pulchrius sibi, nihil gloriosius ducere, quam si multos occiderint mures aquaticos, quos religione quadam ridicule cuncti odere. Hæc confutare non magnus est labos. Quæcunque animantia Ægyptii coluere, ea tangere manibus nulla religio illos vetuit. Porrum & cæpe morsu frangere, nefas ingens erat. Et Flaccus joco se, tanquam de impia cæde, dixit;

——— *Si porrum & cæpe trucidas.*

Alius quispiam etiam indignatur & clamat,

O sanctæ gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina!

Et tamen hos ipsos deos manibus suis è terra eximebant, recondebântque in cellis armariisque ad alios usus vitæ necessârios. At Judæi porcorum vel solo tactu polluebantur. Quod neutiquam ita esset, si superstitionis causa fuisset ex cultu & veneratione. Hinc porro, cum attingere haud dignarentur, etiam occidere nolebant. Itaque de nihilo est, quidquid ait Plutarchus [12]. Neque pluris æstimari debet, quod Petronius venustissimo epigrammate lusit,

Ju-

tàm immaniter insanierit & quasi provocârit æstu & æstro superstitionis vicinos populos, qui maxime ab iis idololatrica sacra abstulerunt. Sanè fuêre illi præ aliis gentibus superstitiosissimi, ita ut animalia multa Deos posuerint teste *Lucano l.* 10. ℣. 159. *multas volucresque ferasque Ægyptii posuêre Deos.* ita ut *Minuc. Fel. in Octav. pag. m.* 236. scribat: Ægyptia illa non numina, sed portenta juverunt: & pag. 262. seq. Nonne & Apim bovem cum Ægyptiis adoratis & pascitis? nec eorum sacra damnatis instituta serpentibus, crocodilis, belluis ceteris & avibus & piscibus, quorum aliquem Deum si quis occiderit, etiam capite punitur. Serpentes coluisse Ægyptios circa Thebas ex *Phylarcho* testatur *Ælian. lib.* 17. *de animal. c.* 5. *lib.* 10. *c.* 31. conf. Cic. *lib.* 5. *Tuscul. quæst. Crocodilos. Strabo* lib. 17. conf. Herod. *in Euterp. Cic. lib.* 1. *de nat. Deor. & lib.* 5. *Tuscul. quæst. Diodor. Sicul. lib.* 1. *Biblioth. histor. Plutarch. Sympos. lib.* 4. *quæst.* 5. *Juvenal. Satyr.* 15. Plura qui de his legere desiderat evolvat *Joh. Cunrad. Dieter. Antiquitat. Sacr. fol. m.* 138. *Ouzel. in not. ad Minuc. Felic. à pag.* 263. usque 277. *edit. Lugd. Bat.* 1672.

12. *Quicquid ait Plutarchus*] Turpiter hic hallucinatur *Plutarchus* asserens, Iudæis in honore fuisse porcum: verba *Plutarchi sunt l.* 4. *quæst.* 5. *Sympos. Quemadmodum si Asinum ostendentem*

Judæus, licet & porcinum numen adoret,
Et cœli summas advocet auriculas, &c.

Sunt hæc ex communi Romanorum errore, in quorum animis hæc opinio insederat. Simul & nos sententiam mutamus, qui Petronii verba sic emendanda censuimus quondam,

——— *Et porcinum nomen abhorret.*

Male divinavimus. Quod si tamen ita dixisset, tum vero demum recte dixisset: nunc, quia aliter dixit, hariolatus est. Sed libet nobis, potius erravisse Petronium, quam nos feliciter conjecisse. Enimvero optima ratione tunc permoti, eam comminiscebamur emendationem, quam nunc spernimus. Ita enim res habet. Judæi ipsum nomen hujus animantis inter res scævas [13] & mali ominis numerant. Quoties enim loquuntur de illo, non nominant illud, sed

tem iis fontem aquæ venerantur; ita verisimile est illos colere porcum sationis & arationis magistrum. Quod falsum de judæis. Notorium enim est, non fuisse, non esse debuisse *Levit.* XI. 7. 28. *Deut.* XIV. 8. *Esa.* LXV. 4. & LXVI. 3. Extrema pati maluerunt, quàm suilla vesci. 2. *Maccab.* VI. 18. c. VII. 1. Res infamis erat porcos alere & canone prohibitum *R. Maim. c.* V. Imò ne nominari quidem volunt, ne pueris daretur occasio inquirendi, ut *Elias in Thisbi* tradit: vid. D. *Ursin. Miscell.* p. 112. & *Lightfoot. hor. Ebr. in Matth.* vid. *Michael. annot. ad Gaffarell. curiosit. inaudit. pag. m.* 29. *edit. Hamburg.* 1676. Confer. B. D. *Christian. Kortholt. diss. de calumn. Paganon. edit. Rostoch.*

13. *Inter res scævas*] Dissimulandum non est, Iudæos ex majorum superstitione gravius porcos, quàm alia impura animalia aversatos, cum esum tantum Deus, non commercium prohibuerit, nec majus odium porci præ aliis impuris brutis interdixerit, ipsi verò tantopere porcum detestantur, ut vix nomine ordinario חֲזִיר nominare sustineant, sed de porcis loquentes ד״א i. e. דָּבָר אַחֵר *res aliena* adhibeant. vid. *Drus. l.* 1. *quæst. Hebr. q.* 40. *pag.* 31. seq. & quævis potius supplicia subire, quàm suilla vesci vellent, cujus exempla suppeditantur 1. *Maccab.* 1. 50. 2. *Macchab.* 6. 18. c. 7. 1. *Joseph. lib.* 12. *antiq. Jud. c.* 6. *lib.* 1. *de B. J. c.* 1. unde persecutores ad ejus esum vi & minis ipsos adigere conati sunt, *Antiochus* præsertim *Epiphanes*, qui ut ægrè Judæis faceret, carnem suillam super altari Templi sacrificavit 1. *Macchab.* 1. 50. *Joseph. l. c. Diodor. Sicul. l.* 34. *Bibliothec. hist. p. m.* 1171. Crevit vero hac vi Iudæorum in porcos odium, ut & in proverbium abierit de hominibus nobis minimè acceptis, ipsos tam benignè excipi ac porcus Iudæi domum intrans, *er ist willkommen, wie eine*

sed recepto quodam more, uti malam scævam avertant, patrio sermone דבר אחר ajunt. Romani id feliciter exprimere nequeunt. Nam si dixeris, *Res alia*, verbum quidem verbo reddes; sed sensum dicti non assequeris. At Græce esset, πρᾶγμα ἀλλόκοτον, sane perquam significanter. Cæterum, ob eandem causam etiam in festo paschatis solicite cavent, ne vocem לחם *panis*, inter loquendum usurpent. Ita enim existimant, piaculum immane cum admisisse, qui per eos dies in causa fuerit, uti alter quisquam de fermento vel leviter cogitet. Sed quid cessamus causam adferre, cur præ cæteris animantibus hoc unum fugiant Judæi? Fuit olim populus Israëliticus mire obnoxius iis morbis, qui Syros ut plurimum atque Ægyptios infestabant. Vitiligines enim, psorasque, & tetra ulcera jam olim illis gentibus, velut proprias pestes, adscripsere summi medicorum. Hos autem, & similes pene morbos uno nomine complexus Moses est, & lepram vocavit. Porro in suibus scabies & immunditiес, non vitium, sed natura est. Quare ne ad corporum pravam affectionem contagio quoque [14] accederet, aliqua

eine Sau ins Juden hauss. Et hæc ratio est, cur veteres scropharum cum porcellis effigiem in portis ac ædibus sacris quandoque expresserint, ut Judæos inde arcerent, Imperator Ælius Hadrianus scropham ex marmore factam portæ Hierosolymæ urbis imposuit, Wittenbergæ in fastigio muri Templi parochialis scropha cum porcellis lapidi incisa extat, conf. *Simon. Majol. Tom.* 3. *Dier. Canicul. colloq.* 1. *fol.* 813. *seq. Herm. Witsf. Exercit. Academ. Exerc.* 12. §. 11. *p.* 665.

14. *Contagio quoque*] An ob metum lepræ Iudæi tantopere aversentur suillam & an Deus in prohibitione illius sanitati corporum consulere etiam voluerit, ventilatur à viris doctis, qua de re celeberr. *Wagenseil.* legi meretur *in tel. ign. Sat.* in confut. *Carmin. R. Lipman. pag. m.* 555. *seq. Spencer. de leg. Heb. Rit. L.* 1. *c.* 5. *pag.* 75. *seq. Bartholin. de morb. Bibl. c.* 8. *p. m.* 41. Omninò fatendum, Græcos & Romanos, quin & Judæorum in Oriente vicinos, & in Galilæa illis immixtos Gentiles, qui magnos porcorum greges aluerunt *Matth.* 8. 30. *Marc.* 5. 11. *Luc.* 8. 32. vid. *Lightfoot Hor. Talmud* ad *Matth.* 8. *pag. m.* 315. *seq.* carne suilla delectatos, unde *Varro L.* 2. *de Re Rust.* c. 4. scribit: Suillum pecus donatum ab natura dicunt ad epulandum, nec ob id tamen lepræ præ Judæis obnoxios fuisse. conf. *Bochart. p.* 1. *Hierozoic. l.* 2. *c.* 57. *Voss. l.* 3. *de Idol. c.* 75. *p.* 1136. *seq. Selden. de Diis Syr. Syntag.* 2. *c.* 17. *pag.* 370. *seq.* Idem *L.* 2. *de J. N. & G. Hebr. c.* 1. Cur verò Iudæis suilla fuerit prohibita, inquit Doctiss. *Vossius c.* 66. *pag. m.* 1081. triplex inprimis ratio fuit. Una est, quod animal hoc nec ab humanis abstineat carnibus: qua de

qua ex esu contactuve, paulo superstitiosius aversati suem sunt, quam aut lex numinis fortasse jusserat, aut positum in gentium aliarum institutis erat. Quanquam, qui potuit nimis cauta eorum hominum videri formido, siquidem nullum vitium æque, ut lepram, execrata lex sit? Referuntur in Levitico severa Dei edicta de lepra non hominum modo, sed vestium quoque & domorum. Cujusmodi autem id vitium in rebus fuerit inanimatis, Syri fortasse & Ægyptii tunc intellexerunt: nos hercle ignoramus. Et Plutarchus quidem, postquam multa super Judæorum superstitione conjectavit, diversissima pleraque, & quædam contraria, in hoc uno hallucinatus non est, quod postremo de lepra diximus ex illius sententia. Cætera, quæ de Baccho, qui fuerit idem cum Adonide, tum quæ de interfectore ejus apro addidit, non sunt nauci. Quemadmodum & illud spernimus, quod Hebræorum sacris mysteriisque coli ipsum illum Bacchum[15], temulentissimum numen, existimet.

de causa & Ægyptios ab ea abstinere, *Ælian.* judicat *lib.* x. *de animal. cap.* xvi. ac Deum quoque eò attendisse hoc verisimilius est, quoniam *Genes.* ix. 4. similiter interdixerit esu sanguinis, & suffocati, quo magis deterreret homines à sanguinis effusione. Altera est ratio, quod animal hoc gaudeat cœno se volutare. Quare voluerit Deus hominem abstinere à cœno & volutabro peccatorum. Ac duæ istæ causæ respiciunt mores. Tertia ad naturam pertinet: quia in Iudæa, uti & aliis quibusdam Orientis terris, item Ægypto, esus suillæ conciliaret lepram ac vitiligines, ut est apud *Plutarchum in Sympos. l.* 4. *q.* 5. Atque idem credo, movit Ægyptios, ut eadem abstinerent --- --- Atque hæc ostendunt, Iudæos non veneratione sed abominatione abstinuisse à sue, sed Ægyptii etiam cultus ergo ejus esum aversabantur; Vera causa & origo aversationis suillæ inter Iudæos est interdictum divinum de non commedendo porco *Levit.* xi. 7. *Deut.* xiv. 8. Conf. *Esai.* 65. 5. nam religio Iudaica gentem illam non tantum ad aras, sed & focos comitata est, & non tantum sacrificiis, sed & cibis suis, modum & legem dedit. Lex enim quædam ciborum genera à Iudæorum mensis ablegavit, & animantia nonnulla, apud alias gentes in deliciis habita non tantum vitare docuit, sed & abominari. *Spencer. de legib. Hebr. ritual. l.* 1. *c.* 5. *pag. m.* 74.

15. *Coli Bacchum*] Crediderunt Gentiles Iudæos festum Bacchi celebrare, cum festum tabernaculorum celebrarint, sed falsam hanc opinionem refutavimus in tr. de Phyllobolia. Conferatur huc *Dieter. in antiquit. Bibl. fol. m.* 219. ubi sufficientissime ad calumnias Plutarchi responsum: Vid. etiam cl. *Schud. in deliciis pag. m.* 121. *edit. Francof.*

ſtimet. Nam & per feſtos quoſdam dies, inquit, ſub tabernaculis deſident, eaque palmitibus atque ederis inumbrant: & eſt tempus, cum ramos ac thyrſos geſtant. Accedit tubarum clangor, inquit: & ſabbati celebritas, quæ poſt ſeptimum quemque diem redit, appellationem à Liberi ſacris habet. Sabi enim vox in orgiis paſſim auditur. Tum & ſabbatis bibunt largiter: & Pontifex maximus feſtis diebus cum mitra cothurniſque, & hinnuli pelle, ac veſte ad talos demiſſa incedit, pendentque in ora tunicæ tintinnabula: in ſacrificiis quoque æra pulſantur, & mellis uſus in illis nullus eſt: cumque multa pœnarum genera apud illos ſint, hæc maxime probroſa cenſetur, cum interdicitur damnatis vino. Hæc non unius Plutarchi, ſed aliorum quoque fuit ſententia, quam improbavit tamen Cornelius Tacitus. Nos eam ſummatim retulimus, non quo confutaremus operoſe ſingula, ſed uti palam eſſet, quàm ingenioſe pagani Judaicam traduxerint religionem. Alia enim ex illis omnino falſa ſunt: quædam vera, ſed in deterrimam partem accepta ab homine ſanè eruditiſſimo, ſed qui cauſas ignoravit primi cujuſque inſtituti. Cur enim aut tabernaculorum feſtum juſſerit celebrari Deus, aut mel & ceram arcuerit à ſacris ſuis, aut *κώδωνας καὶ ῥοΐσκους**, eſſe in Pontificis fimbriis voluerit, juſta ratio fuit, quam Græcus ſcriptor quæſivit fortaſſe, ſed aſſecutus non eſt. Nam quod ſabbatis potant Judæi, atque helluantur, vitium ipſorum eſt, qui labente ſeculo rem ſanctiſſimam infamavere: atque id crebro in ſacris voluminibus illi genti exprobrant divini vates. Non potuit Judæos magis inviſos cunctis facere Plutarchus, quàm cum edita in vulgus hæc opinio eſt, eſſe eos Bacchi cultores. Apud Titum Livium, cum ſenatus decreviſſet quæſtionem de Bacchi ſacris, Marcus Cato, vir graviſſimus, cui ea res extra ordinem mandata erat, ad populum in hæc verba loquitur: *Nunquam tantum malum in republica fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quidquid his annis libidine, quidquid fraude, quidquid ſcelere peccatum eſt, ex illo uno ſacrario ſcitote ortum eſſe.*

* Id eſt; *tintinnabula, & corymbos aureos, qui Punicis malis ſimiles erant.*

FLAVIUS JOSEPHUS

In apolog. adversus Apionem, de Græcis historicis, qui res aliarum gentium scripserunt:

ΑΙΤΙΟΝ αὐτοῖς τοῦ μὲν μὴ γινώσκειν τἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον· τοῦ δὲ γράφειν ψευδῆ, τὸ βούλεσθαι δοκεῖν τι πλέον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν.

FIN. LIBR. II.

PRO-

PROLEGOMENA
IN LIB. III.

AMPLISSIMO VIRO

FRANCONI DUYCKIO

Consuli Leidensi primario

P. CUNÆUS

S. D.

Emini ego, vir amplissime, qua tempestate animum meum ad graviora quædam disciplinarum studia adjicerem, in primis illud mihi propositum fuisse, uti in evolvendis omnis ævi scriptoribus nihil æque sectarer, quam documenta quædam illustria earum rerum, quæ ad civilem doctrinam pertinerent. Existimabam enim profecto, id quod res est, pulcherrimis eos curis, cogitationibusque fatigari, qui rerum publicarum incrementa conversionesque, & imperiorum præcipites casus, ex historiarum monumentis eruerent, ut inde sibi quisque, suæque civitati quod imitandum esset, caperet, inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vitaret. Quare jampridem antea in Suetonii Tranquilli, atque in Caii Cornelii Taciti quibusdam libris lustrandis ita operam posuimus, ut in rerum Romanarum pervestigatione pleraque etiam attingeremus, quæ in universum omnibus civitatibus atque rebuspublicis convenirent. Quæ ubi editioni quondam matura erunt, ad te judicem, atque ad eos, qui tui similes sunt, hoc est, ad homines eruditos, prudentesque, & rerum gnaros, pertinebunt. At in his de republica Hebræa, quos nunc edimus, libris, haud idem fecimus. Duntaxat enim de sacro populo diximus. cæteræ gentes quam recte constitutas respublicas aut secus habuerint, quibusve legibus eas aut institutis rexerint, haud traditum hic à nobis est, propterea, quod divina Mosis politia exemplo caret, atque omnino incomparabilis est. Sane quidem cæterorum legislatorum, quos tantopere admirata omnis vetustas est; sanctiones multæ Mosaicis similes fuere. permagna enim civibus virtutis, fortitudinisque excendera imposita neces-

 sitas

sitas ab illis fuit. sed, quæ de sacris, deque cultu divino constituta ab illis sunt, haud ita penitus animos mortalium religione obstrinxerunt. Moses enim utique Deum unum atque æternum, rerum potentem, cogitationum humanarum, consiliorumque omnium arbitrum, atque judicem, nullius satu editum, immutabilem, atque oculis inaccessum tradidit, cujus formam nulla ars neque opificis exprimere manus possit. Ita, cum vitam hominum, divino numine invisi docuisset, plane omnibus, id quod res est, persuasit, nullius bonum malumve facinus pro nihilo haberi. omninoque effectum est, ut jam non famam, aut aliorum conscientiam, sed se quisque testem formidaret. At de cæteris vero; qui vivendi præcepta atque leges olim gentibus dictavere, ita sentit Flavius, haud nescivisse quidem eos purum illud unicumque, & verum numen, sed tamen apud populum superstitione & præjudicatis opinionibus corruptum, omnino eos hanc rem dissimulasse, ὅτι τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγματος ἐξενεγκεῖν οὐκ ἐτόλμησαν. propterea quod veritatem dogmatis proferre non audebant. Ipse Plato apud eundem Flavium fatetur, esse isthac arcana quædam, quæ in vulgus edere periculosum sit. Quod profecto longe secus est. Nulla enim res Mosaicam rempubl. æque continuit, quam religionum illa doctrina, quæ nullis fabulis, aut ineptiarum pigmentis incrustata, multo altius in Hebræorum pectora, quam quisquam Græculus ratus esset, descendit. Propositum nobis fuerat, legum Mosaicarum vim, sententiamque, atque etiam causas ex abdito eruere, atque omnia ea, quæ hujus generis essent, cum institutis & sanctionibus aliarum nationum conferre. sed conantes nos talia atque meditantes magnitudo operis tardavit, ut hoc, quod diximus, perducere ad exitum nondum potuerimus. Non tamen semper suspensam expectationem eorum tenebimus, qui sæpe id à nobis serio efflagitarunt. Etenim profecto, quoniam per otium subinde, & succisivo tempore commentarios adornamus in universa opera FLAVII JOSEPHI, qui scriptor luculenter in libro IV. Antiquitatum, & rursus in secunda Apologia adversus Apionem, totam eam rem pertractavit, neutiquam nobis illic deesse hujusmodi dissertationum poterit occasio. Nos, summe DUYCKI, quemadmodum illud argumentum, ubi excultum à nobis erit, fore multis non inutile speramus, ita plane confidimus, hæc, quæ nunc edimus, ejusmodi esse, ut præteriri à nobis non potuisse videantur. Pleraque enim ne attigerunt quidem ii, quibus hoc ævo de republica veterum Hebræorum aliquid scribere curæ fuit. Interdum vero etiam commentationis materiem nobis dedit error aliorum & hallucinatio. omninoque necesse nobis fuit confutare quosdam, quos pridem eruditio sua, & consentiens hominum existimatio in excelso collocavit. Quod tamen ipsum semper inviti facimus, pene ut nosmetipsos nostri pudeat. Proditum

tum

tum à Caio Cæsare est, eos, quibus inter officia antelucana obvius fuisset Marcus Cato, cum caput ebrii retexissent, erubuisse, planeque esse ita existimatum, non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos. Idem nobis hic evenire confitemur: non enim honori eorum quidquam detraximus, sed ipsi nostra modestia vim fecimus, atque ita illos reprehendimus, ut laudemus. Utinam vero adversus nos eadem æquitate utantur, qui fortassis animadversiones nostras olim ruspabunt. bene profecto cum nobis atque præclare actum esse existimabimus. Non sumus tam superbæ impotentisque arrogantiæ, ut in tanta communis naturæ imbecillitate solos nos superesse existimemus, quibus interdum opus venia non sit. Hallucinamur omnes, alii gravia, alii leviora. nec est quisquam, qui tam bene animum suum disciplinis obfirmavit, ut nihil fugere eum possit amplius, aut fallere. Adde quod interdum vitii loco est, nusquam peccavisse. quod de Apollonio Rhodio Dionysius Longinus pronuntiavit, cum significare vellet artem & diligentiam in eo summam fuisse, at ingenii vim negatam illi esse. Spernit anxiam curam animus, simul ac illum implevit rei majestas. Messerum est ferme & jejunum, quicquid ab illis speratur, qui sese intra limites quosdam & præscripta spatia claudunt: qui sensa sua torquent, & de singulis rebus in consilium eunt: quorum hic exitus est, ut, quum toto anno, per omnes dies, magno molimine unum librum extuderint, vitavisse potius reprehensionem, quam meruisse laudem videantur. Quare idem ille acerrimi vir judicii Longinus maximos homines ab omni ævo, cum luculentissima quæque dicerent scriberentque, errores interdum in minimis usque adeo non effugisse ait, uti in quosdam etiam sponte delati sint. Nimis angusta res est, non errare. quod cui contigit, is solicite quidem cuncta ad normam exegit, sed tamen extra culpam duntaxat est. At vero, qui per generosos lapsus omnia soluto impetu pervadit, hic & hominem esse se, cadendo docet, &, quia nihil mediocre concupiscit, proximus tenenti summa est. Est aliqua laus, magnis excidisse ausubus. Sed nos nunc profecto nihil tam grande agitamus. Fuit tamen ex hac scriptione nobis perquam suavis voluptas. Recolebamus enim ea studia, quibus in adolescentia quondam mire dediti fuimus. Juvabat identidem cogitare, quantopere animum nostrum delectavisset Hebraismus, cum Biblica volumina, Rabbinorum commentarios, atque alia multa, quæ erudite à Judæis scripta sunt, evolveremus. Cujus sane operæ nunquam nos pœnituit. Etsi enim postea aliis curis in publico munere distringebamur, tamen quantum temporis tribuunt alii amicorum salutationibus, quantum aleæ, quantum cæteris otii oblectamentis, tantum egomet mihi ad eas artes celebrandas sumpsi, quarum fructus in omnem vitam videbatur utilissimus. Enimvero, cum sacri codicis lectio non Theologis modo, sed omnibus bonis viris, & præsertim eruditis, esse debebat jucundissima: quid

alind magis serio agendum nobis est, qui in hoc honesto otio vivimus, nisi ut quam optime nobis cognitus intellectusque sit is sermo, quo olim usus ipse Deus fuit, cum priscos Ecclesiæ rectores suo dignatus alloquio est? Dicendum aperte est. Valde supine atque oscitanter vivimus. Hispanorum, Gallorumque, & Italum verba atque voces discimus: &, postquam classes nostræ alium orbem petivere, etiam cum Indis loquimur barbare. Tam ingeniosi cum simus, unam illam non intelligimus linguam, quam profecto unam didicisse, opera erat pretium. Quod si qui sint, qui animum suum ad pulcherrimum hoc applicant studium, admodum id fit plerumque perfunctorie. Major enim pars ad fores Hebraismi accedit. quod facillimum est. interiora autem sacraria, Syriasmum atque Rabbinismum, ne voto quidem penetrant. Atqui in Hebraismo, quot & quanti sint thesauri, non est eorum judicare, qui sola verba contextus Biblici scire contenti satis sese doctos putant, uti etiam alios docere velint. Errant illi, meo quidem animo. Pergendum ultra est, dispiciendumque quid Judæi, vernaculi Bibliorum interpretes, jam olim aut recte, aut secus dixerint. Hoc qui facit, ei jus fasque est de iis rebus libere dissertare, quarum notitia non aliunde erui, nisi ex sacro codice potest. Neque enim profecto putandum est, ad isthac transcendere illicitum esse iis, quos suus ordo locusque in aliis quoque muniis detinet. Ignorare mihi divinam animorum suorum præstantiam videntur, qui ad unius rei misellam scientiam velut adstricti alligatique, ultra hanc aliquid tentare, haud esse hominis putant. Omnia erectæ menti pervia sunt. semper sese versat illa, concutitque, & quietis impatiens est. quidquid pulchrum, & grande, ac scitu dignum videt, id omne esse suum scit: &, quæ sibi imperat, pleraque obtinet. Atque hoc quidem etsi ita est, versantur tamen nihilo minus adhuc ante oculos nostros irrati animi eorum, quibus nondum satis sic expiavisse atrocissimi facinoris invidiam videbimur. Rem enim indignam, atque intolerandam clamabunt, invadi à nobis Theologiæ fines, quos esse sibi solis ita relictos autumant, ut dominatum ibi quendam, & plenam jurisdictionem teneant. Sed ii homines, quoniam sunt oppido pauci, sed iniquissimi, non aliud responsum à nobis ferent, quam quod ex ipso sacro codice maxime nobis in promptu nunc est, incedere publice per hominum ora rerum dominam, divinam sapientiam, atque in triviis, & in compitis etiam adstare, omnino uti ad se invitet non flamines hercle duntaxat, sacerdotesque, & sacrorum antistites, sed plebem quoque, & pullatam turbam. Neminem illa aversatur, neminem à limine suo arcet, qui bonam spem non ejuravit. Quare exurgat quisque, & animos sumat, ac se quoque dignum fingat Deo. Non tam præclare hodie rem gerunt quidam sacræ sapientiæ consulti, ut ex eorum ore atque verbis penitus pendere debeat is, qui recta conscientiæ fiducia,

atque

atque morum & vitæ sanctitate integrum incorruptumque civem se præstare summo numini cupiat. Nos, cum certamina eorum, contentionesque plus quam theologicas cernimus, piis votis precibusque causam publicam juvamus, &, quod unum nobis jucundissimum est, procul ab insaniente multitudine nobiscum soli sumus, atque inter civilis doctrinæ & jurisprudentiæ curas, etiam per otium subinde theologiam quandam tractamus, non illam parti alicui aut magistro obnoxiam, sed hanc liberam, & sobriam, frugalemque, quæ literulis nostris Græcis, Hebraisque, & Latinis subnixa æstuantiam aliorum, & litigandi intemperiem contemnit. Reperies quidem in hoc tertio libro, Amplissime DUYCKI, *quæstiones quasdam de Melchisedeco, & Cabala, de fide veterum Hebræorum, tum alias id genus plures, quas paulò secus, quàm vulgò fieri solet, expedivimus: sed eas cum perleges, memineris, obsecro, esse nos paratos, simulac monuerit quis meliora, sententiam mutare. Pertinaciam enim pro opinione induere, haud est nostrum. Ipsi nos, si quando errores quosdam nostros odorati fuerimus, sponte hanc gratiam à nobis inibimus, & primi eos indicabimus, ne quis forte studio nostri aut amore deceptus, vitia nostra cæcis oculis prætereat. Sed hujuscemodi lectores, opinor, admodum paucos nanciscemur. Plures enim ea, quæ neutiquam reprehensione digna sunt, insectabuntur. aut, si nihil incusent, frigide tamen de illis judicabunt hercle. Quorum quidem hominum fastidiosam querimoniam expugnare nos non laborabimus. Magna enim esse eloquentia debet, quæ invitis placeat. Cæterum longe maxima pars eorum erit, qui hæc ne inspicient quidem, propterea quod insita quadam animi vesania grande dedecus existimabunt, aliquid in Hebraismo à nobis didicisse. Non sum falsus vates. Omnia hæc ita, uti dixi, evenient. Sed profecto quicquid hujus erit, nihil morabor. Neque ideo à recto bonoque recedam. Ex judiciis quorumlibet lætitiæ dolorisve causas capere, id vero est, ambitioni sacramentum dixisse. quod nunquam nos fecimus. Apud Flaccum. argutissima mulierum, Arbuscula, cum explosa à multitudine in theatro esset, satis esse dixit,* equites sibi plaudere. *Idem ego aio, amplissime* DUYCKI. *Paucis lectoribus, sed eruditis, gaudeo. Inter eos autem tu es, cujus judicium acerrimis studiis, atque multa doctrina excultum, jure semper scio me fecisse maximi. Sed nimis operose præfati sumus. Quare illud, quod propositum nobis est, ordiamur.*

I. N. J.

PETRI CUNÆI DE REPUBLICA HEBRÆORUM, CUM ANNOTATIONIBUS JOH. NICOLAI,

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Initia Ecclesiæ, & incrementa, Satanæ stratagemata. Locus in 1. cap. Genes. explicatus de serpente. Quid sit caput libri. Error Hieronymi. Liber Enochi commentitius.

MNIS de gente Judæorum commentatio posita duabus in rebus est. nam & de Republica eorum agendum est, quæ præ cæteris eximium quiddam habuit: & insuper investigari illud debet, qualis eorum fuerit Ecclesia. Etsi enim ambæ istæ esse sic conjunctæ videntur, uti pariter incedant, & divelli haud possint: est tamen earum magna diversitas [1], & inspicienda utriusque indoles seorsim est. Quare

1. *Magna diversitas*] Postquam autor noster de Republica Hebræorum in prioribus libris disseruisset, in tertio progreditur ad Ecclesiam, asseritque, quod licet ambæ partes, politica & Ecclesiastica, conjunctæ videantur, attamen magna diversitas sit inter illas, & quidem rectè. Nam quælibet Respublica secularis formaliter consistit in externo ordine aut regimine imperantium & subditorum, at verò Ecclesia formaliter non consistit in externo regimine aut ordine, sed in spirituali influxu, quem Christus

re nos, qui priorem partem duobus libris ita pertractavimus, ut sæpe alteram hanc, quod omnino sic necesse fuit, attingeremus; nunc, quod bene atque feliciter vertat, singulatim ea percurremus, quæ ad Ecclesiam [2] pertinent. Sed hîc paulò magis ex alto arcessenda nobis

stus præbet in membra sua, seu in fide, per quam membra in Christo vivunt. Regerunt autem quidam, Supremi Magistratus officium esse, curare, ut vera religio vigeat & collapsa restituatur. Sed si intelligunt publicè in populo, concedimus, non autem in Ecclesia. Hoc enim in Ecclesia efficit Rex Ecclesiæ spiritualis, spiritu & verbo suo, per ministros suos. Si Magistratus officium est, id curare in Ecclesia, jam munus ipsius non erit politicum in Regno aut Republica, sed Ecclesiasticum in Ecclesia. In Ecclesia autem nullum est ullius hominis officium, nisi ministeriale; unde Magistratus sublime suum & supereminens munus deponere debebit & assumere ministeriale, nisi hi velint, duplex ipsum & compositum munus obire ex dominativo & ministeriali conflatum. Ita diversitas cognoscitur etiam ex hoc, quod Regimen Ecclesiasticum & Politicum, Ecclesia & populus longe differant. Populus ad mundum pertinet, estque cum Magistratu suo in regno Dei universali, quod comprehendit omnino omnes homines. Ecclesia vero est regnum Dei speciale & spirituale, quod ex mera Dei gratia & gratiosa ordinatione filius Dei Spiritu & verbo suo erigit in hoc mundo. In populo quidem, in regno, Republica Magistratus sunt supra ministros: In Ecclesia verò subsunt Regi Christo.

2. *Ecclesiam*] Recte statuit Ecclesiam esse genus hominum electum. De vocibus Hebracis, quibus Ecclesia appellatur, nolumus prolixius disputare, cum hoc labore præclare functus sit vir celeberrimus *Campegius Vitringa de Synagoga veteri & nova lib. 1. in diversis capitibus*, qui evolvatur. Dicit porrò autor: esse electum genus hominum utens verbis *Petri* 1. *ep.* II. 9. qui ἱεράτευμα vocat, quod respondet voci כֹּהֲנִים intelligit ἱερεῖς προσερχόμενοι ἱεράτευμα cum sitis ἱερεῖς. Nomine abstracto utitur, significans omnium idem officium, & idem jus. Ἱερατεύειν est sacerdotio fungi, sive ad Sacerdotem accedere. Sacerdotis autem est accedere ad Deum. Vide *Coccej. Comment. ad* h. l. fuse scribentem *fol.* 30. *edit. Amstel.* 1673. Vocat electum Dei populum; ubi notandum quod Apostolus singulari consilio credentes non λαὸν ἅγιον, sed ἔθνος ἅγιον dicat, quia nomen hoc Judæis valde invisum erat; judicabant gentes Deo esse exosas & abominabiles, quando autem conversi, gratum erat ipsis. Vult itaque Apostolus his verbis indicare, quod omnes, qui ad Ecclesiam accessuri essent fide in Christum sint populi electi i. e. Spirituale Sacerdotium, & respexit ad Exod. cap. XIX. ℣. 5. & 6. In omnes Christianos illa quadrant verba, qui titulo Sacerdotum jure usurpant, quod spirituales hostias, preces, gratiarum actiones Deo offerant. Vide huc *Luther. Tom. 1. Jenens. German. pag.* 393. & *Tom. 2. pag. 9. seq. Cameron. Myrothec. Evangel. pag.* 345, 346.

bis sermonis initia erunt. Etenim, cum antea reipublicæ sacræ institutio relata à nobis ad Mosen authorem sit, nunc vetustiora etiam secula lustrare, atque hinc ad Mosaicum ævum, & ad ea, quæ insecuta sunt, tempora descendere decrevimus. Ac origines quidem ipsæ, proximaque originibus, quoniam simplicissimè in sacris libris traduntur, non præbebunt nobis materiem notabilium observationum. At mox, ubi ex illis evaserimus, res persequemur luculentiores. Divus Petrus, qui rectè olim à quibusdam signifer fuit appellatus Novi Testamenti, Ecclesiam ait esse regium sacerdotium quoddam, & genus hominum electum. Ipse Deus Mosi dixit, gentium se quidem omnium, terrarumque esse dominum: sed addit, paucos duntaxat quosdam esse, quos ex hominum communitate segregatos, velut thesaurum & peculium [3] seposuit sibi: iisque regnum tribuit, sed sacerdotale. Hoc regnum sanctum & inviolabile atque æternum est [4]. Maximis quibusque imperiis crescendi modum natura

346. *Salmeronem*, *Lorinum*, *Cornel. à Lapide*, *Titelmannum in Comment. ad h. l.*

3. *Velut thesaurum & peculium*] Verba hæc leguntur *Exod. cap.* xix. *vers.* 5, *&* 6. ubi Deus populum per Mosen ita alloquitur. Ego Dominus Dominorum magna & multa beneficia vobis Israelitis exhibui, quæ ibi recensentur, & tandem adjicit: Vos in peculiarem thesaurum & peculium selegi, quasi diceret: Quamvis multi populi vivant in mundo, quorum æque Dominus sum & multitudine multoties vos superent, nihilominus tanta propensa sum voluntate erga populum Israeliticum, ut illum elegerim in *thesaurum*, quo loco vox Hebræa סגולא legitur, quæ significat, *peculium*, *Proprietatem*, *Proprium*, *substantiam*, *bonum proprium & peculiare alicujus.* Vide *Buxtorff. Lexic. Rabbino-Talmud. fol. m.* 1434. cui assensum præbet doctiss. *Ainsworth. Comment. in Exod.* xix. *fol.* 68. *edit. Londin.* his verbis: *The Hebrew* כגולא *signifieth ones own proper good, which he loveth and Keepeth in store for himself, and for speciall use.* 1. *Chron.* 29. 3. *Eccles.* 2. 8. Hîc autem referuntur verba ad Ecclesiam Dei; & in Græco *peculiaris populus* dicitur, quam loquendi formulam *Paulus* sequitur *Tit.* II. 14. Apostolus Petrus autem aliter exprimit, *genus electum* ut Græca versio apud Malach. 3. 17. sonat. Chaldæus reddit, *dilectum.* Ita etiam alii Hebræorum consentiunt, dicentes כגולא significare populum dilectissimum, quem Deus diligeret veluti desideratissimum thesaurum, quem Rex nulli ministrorum vel manibus ipsorum concredat, se quem ipse diligentissime custodiat. Id quod cætera verba exprimunt, quando *Regale Sacerdotium* Ecclesia appellatur, quæ Chaldæus ita explicat: Vos qui Ecclesiæ membra estis, coram me debetis esse *Reges*, Sacerdotes & populi sancti.

4. *Æternum est*] Omnia alia regna po-

tura posuit: licet enim nulla vis extrinsecus lacessat, tamen fatorum lege[5] omnia magna in se ruunt, & cedit oneri suo fortuna. Unum hoc regnum, de quo in sacris voluminibus sermo est, tempore ipso in majus solidiusque procedit[6], & à senio suo capit vires. Ec-

politica fatales suos limites habent. Solius Christi regnum hanc habet gloriam, quod non sit septum & inclusum certis terminis & limitibus, sed Christus, ut ait *Zachar. c.* IX. & *Ps.* 72. dominatur à mari usque ad mare & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Quod ad prius attinet, historiarum monumenta satis hoc testantur. Prima Monarchia, imò & secunda habuit terminum fatalem Hellespontum. Nam quandocunque progressi sunt ultra illum terminum, vel Chaldæi vel Persæ semper victi sunt & fuerunt infelices. Hac de re *Polyb. Lib.* I. Tertia Monarchia habuit partem *Europæ* & partem *Asiæ* nihil habuit in *Africa*. Vide *Strigel. & Chron. pag.* 71. Ita etiam Romana, uti historiæ testimoniis probant. Christi autem Regnum nullos habet terminos, mox enim in Oriente floruit, mox in aliis locis. Similiter alia regna facile mutantur & non sunt æterna, hoc autem æternum manet, contra hoc non prævalebunt portæ infernorum. Confertur enim monti Psalm. XLVI. 3. & ipse Deus fundavit illam. *Psalm.* 86. Vide *Caspar. Fink. in Psal.* XV. *edit. Coburg.* 1620.

5. *Fatorum lege*] Mutationes Imperiorum fatales esse, testatur *Philip. in Chron. pag.* 543. ita scribens: Fato evenire mutationes, quæ efficiunt vastationes in Imperiis, seditionibus aut bellis, civilibus vel externis, præsertim si plures simul in eundem quasi articulum temporis locis diversis incidant, non est dubium.

6. *Solidiusque procedit*] Licet Ecclesia in cruce & afflictionibus prematur, attamen solidiùs procedit. Semper in cruce maxima gloria Ecclesiæ eminet, quia inter ipsas lucet ærumnas decus. *Strigel. part.* 3. *Loc. pag.* 66. Res Ecclesiæ non agendo, sed patiendo crescunt. Id in *Psalm.* 77. *pag.* 33. Ecclesia semper in persecutione crescit & maximè floret, & tanquam ilex duris tonsa bipennibus, per damna, per cædes ab ipso ducit opes animumque ferro. Vide *Strigel. in orat. de Moyse* & *part.* 3. *Locor. pag.* 97. In persecutionibus quo crudelius sævitur in membra Ecclesiæ: eò magis crescit & augetur indies fidelium numerus: succedentibus nimirum pluribus aliis in interfectorum locum. Ecclesia enim quanto magis premitur: tanto magis multiplicatur. Sicut palma scribitur contra pondus rectius assurgere. Et gaudet Ecclesia decerpi & renascitur lætior, ut *Amaranthus* in *Psalm.* 77. *Strigel.* Veteres dixerunt, sanguine martyrum Ecclesiam fundatam esse

Sanguine fundata est Ecclesia, sanguine cœpit
Sanguine succrevit: sanguine finis erit.

Confirmant hoc Patrum Scripta. Basil. in epist. ad *Alexandrin. Augustin. epist.* 3. Conf. Georg. Richter. *Axiomat. Eccles. edit. Gorlic.* 1602. *pag.* 39.

Ecclesiæ prima incunabula mundus vidit recens natus, cum in quatuor capitibus staret humanum genus. Confestim enim impurus genius, cui ex malis nostris jucunda voluptas est, Cainum à recta pietatis semita[7] transvorsum egit in omne nefas. Itaque tunc Ecclesia orta est, cum improbos primum à piis sejungere, & suos sibi habere cœpit Deus. Gregem oppidò exiguum, hoc est, quatuor oves in tantâ mundi vastitate agebat magnus ille pastor: unam ex his lupus hic abstulit. Ea fuit prima illius victoria de humana gente, quam gravi peccato lapsam antea erexerat jam Deus, ut ad salu-

7. *A recta pietatis semita*] Non solum Diabolum architectum fuisse primorum Parentum lapsûs, fides Catholica docet, sed & Judæi ex parte largiuntur. De qua re fuse Cl. *Frischmuth in dissertatione de seductione serpentis antiq.* Conf. *Joh. Paschius dissert. de Serpente seductore.* Verum etiam causam nequitiæ & impietatis Caini in Ecclesia tunc temporis catholica. Eo enim tempore tantum quatuor erant, in quibus fides, observantia & cultus religiosus vigebat; attamen non diu irreprehensibilis duravit, cum primam defectionis labem in *Caini* Apostasia admisit. Adversus omnes partes Theologiæ Adamicæ, quas adduxit *Johan. Owenus Anglus acutus in Theolog. Adam. cap.* I. peccavit Apostata. Fundamentum totius erat promissum Mediatoris. Ab infidelitate autem, *Cain* defectionem incepisse, *Abelis* fidem celebrans, ostendit Apostòlus *Hebr.* XI. 4. neque à Deo admonitus peccatum agnovit, quæ ἀμετανοησία ab eadem radice pullulavit. Dein cultum institutum secus, quàm oportuit, præstitit, atque hìc primo se exeruit intus diu latens ἀσεβεία: postremò à fide deficientem in fratricidium protrusit ira & invidia, quo rectæ rationis dictamen seu legem ἔμφυτον transgressus est. Ita totum fœdus divinum & partes ejus singulas peccator exstitit & rebellis. Hinc hypocritarum primus, reliquorum omnium ad finem seculi dux factus est. Nonne hæc omnia à Diabolo originem traxerunt, veluti infensissimo generis humani hoste, qui horum criminum præsertim cædis patrandæ *Caino* speciali modo autor fuit. Itaque non tantum ob ipsam hanc cædem *Cainus* ἐκ τοῦ πονηροῦ fuisse dicitur I. *Joh.* III, 12. sed etiam & Diabolus ἀνθρωποκτόνος ἀπ' ἀρχῆς *Joh.* VIII; 44. Non enim is ideo tantum ibi loci homicida vocatur, quia primos homines in peccatum illexit, unde mors erat insecutura; sed etiam quod reapse cædem hanc perpetrari curaverit. Id vetus Poëta, cujus versiculi extant apud *Epiphan.* eleganter expressit.

O prima origo cladium & meta ultima
Coluber, malorum tuque thesauri Pater
Anteambulo cææ error ignorantiæ
Cui pabulum hominum lacrymæ & suspiria
Dum suscitatas odio inexpiabili
Armatis in se fratricidas dexteras
Ut primus iram sanguine inficeret Kain
Vos impulistis.

lutem perduceret. Haud ita multo post evénit, ut sacra Deo facerent[8] duo fratres. Quod dum fit, haud obscuris indiciis significavit Deus, esse sibi Caini munera ingrata[9]. Cujus rei causa[10] in promptu

8. *Ut sacra Deo facerent*] i. e. sacrificarent, qui cultus divinus tunc consistebat in sacrificiis offerendis. Sacrificarunt ergo hi duo fratres. Inferunt hic quidam viri docti *Outramus de sacrific. lib.* I. *cap.* I. *Spencerus de legib. Hebr. Hugo Grotius de verit. Relig. Christ. lib.* V. *Selden. de jur. Natur. & Gent. lib.* III. *cap.* II. Adamum & postea filios ejus ex instinctu naturæ sacrificasse, neque Dei aliquo mandato opus habuisse. Qua etiam hypothesi Romanenses postmodum sacrificium suum Missaticum sustentare conati sunt. Sentit sic inter Veteres *Justin. Martyr.* apud *Bellarmin. lib.* I. *de Miss. cap.* XX. *Nemo eorum, qui ante legem pecudes Deo obtulit, divino id jussu fecit, quanquam patet, talia acceptasse Deum, & acceptando ostendisse, charum sibi esse, qui offerebat.* Et licet integram farraginem consentientium recensere possimus, non potest tamen tuto ei sententiæ assensus præberi. Vix crediderimus, agere nos aliquid posse in fide nullo præcepto divino adducto, hoc idem esset, ex fide agere & ex ratione, vel fidem nullam esse, quæ non respiceret tam præceptum, quàm promissum. Unde videre non possumus, quomodo se extricare queant *Spencerus* & *Grotius* eorumque sequaces, qui sacrificia ad solum naturæ jus referunt, quid enim est jus naturæ? Ea in re à *Grotio* informabimur, cum ille validus sit & argutus sententiæ Spencerianæ Patronus. *Jus*, inquit, *naturale* est immutabile, ut ne quidem à Deo mutari queat. Si itaque jus naturæ est immutabile & sacrificia sunt è jure naturæ, nonne necessario sequitur illa nulli non homini, nullo non tempore esse observanda, quod autem ex jure naturæ agimus, & quidem rectè agimus, id quoque Deo imperante agimus, cum lex naturæ sit maxime divina, & ea ipsa, quæ gentes reddet ἀναπολογήτους. Quid hac opinione absurdius esse potest, etenim si adeò immutabilia sunt sacrificia, ut ne à Deo quidem mutari queant, nonne invictè inde sequitur, in hunc ipsum diem ea continuanda esse, non spiritualia tantum & eucharistica, sed externa hircorum & ovium, quo quid absurdius? Ne itaque actum agamus, remittimus Lectorem ad *Cl. Saldeni otia Theologica, qui exercitat.* VI. *pag. m.* 328, 329. *seq. totam controversiam discussit.* Quicquid igitur videatur illis, non dubitandum quin sacrificiorum religio primis hominibus à Deo mandata sit, adeoque externo verbo instituta non hausta ex naturæ lumine. Inter veteres disertis verbis hoc asserit *Eusebius Demonstrat. Euangel.* I, 10. ubi λογισμῶν sacrificiorum negat fuisse τυχόντα, vel ἀνθρωπίνως κεκινημένον, & asserit potius eam *divino nutu insinuatam.* Confer. Cl. *Heidegger. histor. Patriarch. edit. Amstel.* 1667. *pag. m.* 176, 177. qui fuse.

9. *Esse sibi munera Cain ingrata*] Uterque ergo frater sacrificavit, sed dispari eventu. Quid autem & Cain & Abel obtulerint, haut in propatulo est, nisi quod indicet Moses genericè, fuisse fructum terræ respectu prioris, & primogenita gregis adipemque eorum ratione posterioris. In spe-

Ptu est: quippe in Caino indoles inerat [11] pravi ingenii: puras autem Deus, non plenas aspicit manus: & mens integra ac recta pulcher-

specie Mincham Caini *Sagmen* fuisse existimat *Grotius in Genes.* IV. Verum merito miramur, quomodo ejusmodi *Sagmen* in mentem Grotii venire potuerit, cum in Hebræo פרי extet, quæ vox nil aliud, quam fructum arboris significat. Sunt qui *Abelem* obtulisse putant, non animalia viventia, sed lac eorum & lanam; per *adipem* cujus Moses meminit, intelligentes lac pinguissimum: sed nullo id adstruunt argumento. Estque plane falsa hypothesis, qui ipsos in errorem eum induxit: tempore nimirum antediluviano vesci animantibus, nedum sacrificare ea, in usu non fuisse. Et falsa hypothesis illa est à *Curcellæo* nuper quidem recocta, sed tam erudite à Cl. *Heideggero* profligata, ut jam mortua pene & sepulta esse videatur. Horum sacrificia disparem eventum habebant; *Caini* quippe victimam repudiavit Deus, eam verò, quæ Abelis erat, acceptavit.

10. *Cujus rei causa*] Multæ causæ à Doctoribus afferuntur, quibus conjiciunt, rationesque assignant, cur Deus non respexerit *Caini* sacrificium, sed modò *Abelis?* Quidam dicunt, quod *Cain* fructus quidem terræ, sed non primitias illorum obtulerit, vel parca nimis manu, neque satis liberaliter sacrificaverit. Unde adscriptum Habeli, quod dixerit:

Sacrum pingue dabo nec macrum sacrificabo

Cain è contra, quod reposuerit:

Sacrificabo macrum, nec dabo pingue sacrum

Verum hæc nulla ratione idonea nituntur. Alii alias causas fingunt. Hebræi dicunt, *Cainum* semen lini obtulisse ejusque munera minus grata Deo fuisse, quod essent fructus terræ jam à Deo maledictæ. Verum & hæc sententia reprobanda. Alii alias recensent, quas adduxerunt Cl. Heidegger. in histor. *Patriarch. pag. m.* 182. & *Salden. in otiis Theologic. pag. m.* 333.

11. *In Caino indoles inerat pravi ingenii*] Causam reddit hanc *Cunæus*, quod in Caino fuerit pravum ingenium; Verum enim vero & hæc ratio non ex omni parte sufficiens. Accuratior hac in re est Anglus doctus *Williams* in lib. *the best religion. fol. m.* 257.° uti ita differit: *God will accept of no offering untill the offerer be first accepted, as you may see Gen.* IV. *where God is said respexisse ad Abel & ad munera ejus, first to have respect unto Abel because he was just and holy himselfe, and them unto the gifts, because they were de primogenitis gregis, and so were gifts without blemish, as himselfe was without hypocrise.* Inter omnes autem hæ rationes possunt dari. (1) Quod ille (Cain) sacrificans operi operato ut passim Gentes, hic non nisi semine mulieris niteretur. (2) Quod is fructum tantum terræ, hic seipsum Deo obtulerit. *Rom.* XII. 1, 2. Unde ἄγνος τῦ χειρῦ *Chrysostomo* dictus. (3) Quod illius persona Deo ingrata fuerit, hujus verò gratissima per *fidem* nempe, qua in Messiam venturum recumbebat. Ex *fide* enim, inquit Apostolus *Hebr.* XI, 4. sacrificium fecit *Abel*. Fuitque fidei illius manifestum indicium, quod *Abel* supplicationem suam pro peccatorum remissione conjunxerit cum sacri-

cherrimus numinis cultus est. Cæterum Flavius Josephus, autor omni laude dignus, & cui post sacrorum voluminum scriptores prima esse debet fides, haud satis consideratè hac de re verba facere mihi videtur: ait enim displicuisse Deo laboriosam operam, quam in colenda terra sumpserat vir ille. In quo profectò fugit eum ratio: agrum enim primus hominum sator Adamus verterat, jussu ipsius Dei: & patrem secutus filius erat optimo exemplo. Sed procul dubio Rabbinos secutus est, uti solet interdum. Enimverò Josephus, etsi gravitate supra cunctos Judæos eminet, tamen haud ubique à deliramentis abhorret popularium suorum. Id apparet vel ex frigido illo mysterio, quod latitare credidit in voce אחד quæ est Genes. cap. 1. Nam ratio, quam in alio scripto se editurum ait, cur Moses *unum diem*, non *primum*, dixerit, Rabbinica fuit. Extat liber Judaicus, quem מכלל יופי appellant. In eo sententia hæc Rabbi Mosis Ben Ezræ refertur, אמר אחד לפי שהאחד הוא סימן להתחלה אשר אין תחלה קודמת לה: *Dixit, Unus, quia unus est nota principii, ante quod principium est nullum.* Aut hoc profectò, aut

crificii hilastici sanguinolenta oblatione, quæ sine fide Deo placere non potuit. *Hebr.* IX, 22. Censemus inquit Cl. *Cloppenburg. in Schola Sacrificior.* p. 15. hac parte potiorem fuisse Abelis oblationem præ oblatione *Caini*, quod ipse supplicationem suam pro impetrandi peccatorum remissione testatus sit per sacrificii propitiatorii cruentam oblationem, cum alter dona sua Eucharistico ritu offerret *χωρὶς αἱματεκχυσίας*. Offert autem aliquis *per fidem* (1) cum sacrificii actum à Deo in verbo suo, vel alia qualicunque revelatione imperatum vel permissum esse novit. Fides enim est ex auditu *Rom.* x, 17. atque hoc etiam *Caino* non defuit. (2) Cum sacrificium ejus fiduciam remissionis peccatorum per Mediatorem exhibitum vel exhibendum connexam habet. (3) Cum sacrificans cum oblatione sua seipsum sacrificium vivum, sanctum & Deo acceptum etiam offert. *Rom.* XII. At hisce duobus destitutus fuit *Cain:* non enim ad Deum accessit cum fiducia in ejus gratiam, nec cum certo consilio Deo se devovendi. Ut igitur compendio agamus, cuncta hæc summatim habet *Fagius in Genes.* IV. Sacrificium, inquit, Caini non ideo repudiatum fuit, quod non fuerit satis splendidum, magnificum, aut rectè dispositum, sed ob id potissimum, quod illi defuit primum & præcipuum, quod in omnibus sacrificiis & ceremoniis requiritur, nempe fides, veraque animi gratitudo de Dei beneficiis. Sunt enim Sacrificia gratiarum actiones, deditiones in obsequium Dei, animique attestationes, sese Deo mancipantis, ac de gratuito favore gratiam habentis. His certe carebat Cain, ideo repulsam passus. Confer. *Henric. Ainsworth. Comment. in h. l. fol. m.* 21. *edit. Londin. Mabii Dissertat.* aliosque.

aut simile quiddam Josephus prodidisset in libro ἀπολογιῶν, qui non est nunc in manibus hominum. Periisse quidem eum, etiam illius interest, qui scripsit. Quid enim aliud, nisi autorem suum traduxissent tam putidæ argutiæ? Sed redeat ad Adamum, unde digressa est, oratio. Is, inter hæc initia, filium vidit suum indignâ peremptum cæde à quo minimè decuit: &, dum unius lueret mortem, magis tamen alterius tristatus scelere est. Hic ego existimo, prope fuisse, uti Satanæ dolis rursus apertum latus daret, rueretque. Sed firmavit eum vis major. Plus enim fuit, quod sperabat, quàm quod videbat. Vetus opinio est, eaque omnium eruditorum firmata consensu, Messiam humani generis servatorem promitti [12] primis pa-

12. *Messiam-promitti*] Recte in Protevangelio Messiam fuisse promissum probatur. Hic solus scopus & fundamentum unicum & singulare; qui solus contra vim Satanæ & mortis efficacissimum solatium Protoplastis præbere debebat. Jam autem necessum erat, ut Messiæ aliqua in textu extaret appellatio; Quomodo enim scire potuissent illi, in quo fiduciam suam contra peccata & conscientiæ morsus ponere deberent, nisi expressa aliqua nomenclatura exprimeretur *Messias*. Cum autem nullum aliud in hac omnium prima promissione extet nomen, præter *Semen mulieris*, meritò concludimus hoc ipso intelligi Messiam. Hinc illud μονοπροσώπως & κατ' ἐξοχὴν de nullo alio intelligimus quam de Messia. Digna proinde & notatu digna sunt verba *Helvici dissertat. de desider. Evæ & Protevangelio th. 23, 33. pag. 73. 78.* asserentis: Si hic contextus non de Messia, Satanæ potentiam eversuro & ab ea homines liberaturo intelligitur, sequitur Adamo & Evæ nullum relictum fuisse solatium & remedium adversus iram Dei ob commissum peccatum; neque etiam posteritas, cujus causa in Adamo agebatur, habuisset tale solatium, nisi in Scripturis publice promulgata fuisset hæc promissio. At hoc plane absurdum. E. & prius. Consequentia est certa. Idem enim, quod scitu necessarium fuit Adami posteris ante Mosen, ipse Moses suæ posteritati jussu Dei literis consignavit. Si igitur in Mosis textu tale solatium non annotatum est. Ergò nec qui ante ipsum vixerunt, illud habere potuerunt. Imò quando quidem Moses divino instinctu primam originem peccati, malorum omnium, ipsiusque mortis describere debuit, παράδοξον omnino fuerit, remedium omnium malorum, quod præcipuum est (scopus utique promissionis hujus) ab eo omitti. Illud non demum Mosis tempore monstratum est, sed oportuit statim, post peccatum introductum, humano generi monstrari, cum quidem aliàs nulla causa discriminis extet, cur quidam homines damnati, alii verò salvati & remedii participes facti fuerint. Ex dictis patet, voce Seminis mulieris sensu literali & proximo tantum intelligi *Messiam* adeoque Christum Jesum ex Maria Virgine in tempore natum. Confer. *Jacob. Trigland. in Antapolog. apolog. Remonstrant.*

parentibus noſtris, cum circumſcriptorem colubrum in hunc modum alloquitur Deus, in capite tertio Geneſeos, *Inimicitias feram inter te, interque mulierem: inter ſemen tuum, & illius: quippe ſemen ejus conteret tibi caput, & tu conteres ejus calcaneum.* Utique hoc veriſſimum eſt. Concepit animo Adamus ſpem cœleſtis atque æternæ vitæ. Quoniam tamen rationem rerum cunctarum eſſe dominam cupimus, ſæpe mirati ſumus, hoc ab illis, quorum ſcripta quidem vidimus, magis affirmari pro certo, quàm oſtendi. Quare viſum nobis eſt ejuſmodi teſtimonium quærere, quod eſſet inexpugnabile. Enimverò ad veritatis plenam fidem haud ſatis eſt concors judicium, & opinio multorum. Nulla myſteria ex verbis contextus Biblici eruenda ſunt, niſi quæ alibi ſpiritus Meſſiæ, optimus ſui interpres[13], digito monſtrat. Clauſus enim, obſignatuſque eſt ſacræ Scripturæ liber[14], cujus ſignacula ſolvit[15] leo ille ex tribu Judæ. Ac nobis qui-

ſtrant. oppoſ. pag. m. 268, 269. *edit. Amſtel. Friedlib. Theol. exeget. fol. m.* 33. *edit. Francof.* 1660.

13. *Optimus interpres*] Non negandum quod omnes Patriarchæ & Prophetæ Chriſtum prænunciarint. *Tertull. lib.* 3. *Carmin.* contra *Marcion. c.* 11. cum de antiquis oraculis loqueretur, ita canit: *Omnia de Chriſto, per Chriſtum cuncta loquuntur.* Imò veteres Rabbini & inter eos R. *Sal.* in *Zachar.* palam fatentur, Prophetas univerſos nonniſi de Chriſto Domino vaticinatos: intellige principaliter: quia quæcunque dicunt, aut de Chriſto ſunt, aut ad Chriſtum referuntur. Chriſtus eſt fœderis arca, cui utrumque teſtamentum incluſum. Jam autem nemo myſteria de Chriſto melius interpretari potuit quam Chriſtus, ille eſt Scripturarum optimus interpres, qui humana ſpecie indutus adfuit, ut aperiret ſenſum Scripturæ. Hic eſt, qui habet clavem Apocal. 3. i. e. poteſtatem interpretandi Scripturas.

14. *Clauſus liber*] Olim in veteri Teſtamento omnia Sacrificia obſcura, & quaſi in clauſo libro contenta erant. Nemo illorum myſticas ſignificationes intellexiſſet, niſi per Chriſtum hæc explicata fuiſſent. Erant quoque Oracula ænigmatibus quaſi involuta & ſignaculis obſignata. Unde bene *Hieronym. ad Ezech.* 44. locum ſcribit: prius, inquit, quàm Salvator humanum corpus aſſumeret & humiliaret ſe, formam ſervi accipiens, clauſa erat lex, & Prophetæ, & omnis ſcientia ſcripturarum clauſus erat paradiſus. Poſtquam ille pependit in cruce & locutus eſt ad latronem: Hodie mecum eris in Paradiſo, ſtatim velum templi ſciſſum eſt & aperta ſunt omnia, ablatoque velamine dicimus, Nos omnes revelata facie gloriam domini contemplantes &c. 2 *Cor.* 3, 18.

15. *Signacula ſolvit*] Uti Johannes *Apocal.* v. 3. retulit. Omnia etenim vaticinia, omnes Prophetiæ ſigillis quaſi obſignatæ erant, quis dignus reperiri poterit, ſolvere ſigna? Nemo ab omni ævo repertus fuit, qui plenè promiſſa ea explicare potuit. vid. *plurib. differ. Coccej. Comment. in Apoc. fol. m.* 29.

quidem de tota re seriò cogitantibus occurrebat illustris locus, qui est in Apocalypsi Divi Joannis: is est istiusmodi: Γυνὴ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ἔκραζεν ὠδίνουσα καὶ βασανιζομένη τεκεῖν· καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἄῤῥενα, ὃς μέλλει ποιμαίνειν πάντα τὰ ἔθνη ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. *Mulier prægnans clamabat parturiens, & cruciabatur uti pareret: peperit autem filium masculum, qui reget omnes gentes virga ferrea* [16]. Ecce Ecclesia, & Messias [17]. His dein draco insidiatur [18], de quo subjicit Apostolus: καὶ ἐστάθη ὁ δράκων ὁ μέ-

m. 29. Flebat multum Johannes, quia nemo repertus; mox autem vox de cælo: Ecce, inquit, vicit Leo de tribu Juda, radix David, aperire librum & solvere septem signacula. Ubi *Rupertus:* Nisi, inquit, ille veniens adimplesset, nemo intelligeret; & tanquam signacula firmissima solvere cupiens, frustra laboraret. Quibus verbis non modò significat, solum Christum Dominum esse verum scripturarum interpretem, sed etiam insinuat, optima interpretandi ratione usum esse, quæ in eo sita erat, ut non tantum exponendo, sed multò magis implendo scripturas declararet: imò hoc ipsum insinuat *Johannes*: dixit enim vicisse leonem, ut aperiret librum, hoc est, moriendo ac resurgendo, de peccato ac diabolo triumphasse, ut non tam dictis, quam factis scripturas aperiret.

16. *Virga ferrea*] Regius Psaltes Christi regnum prædicens dicit Psalm. 2. Reges eos in virga ferrea, ex quo hæc Johannis verba desumta videntur, & ita verba explicari possunt. Eorum Rex ac Dominus eris, illos sceptro tuo moderaberis virgaque tua judicabis. Sceptrum autem apud Veteres virga fuit ære ornata, cujusmodi sceptrum illud, quod *Vulcanus Jovi* primum fabricavit, fuisse dubium non est, quod ab eo ad Agamemnonem Regem, & secundum eum ad alios Reges usu traductum *Homerus* tradit. Quid autem per ferream virgam intelligatur variæ sunt sententiæ, quæ tamen omnes ad Christi regnum quam proxime accedunt. Accipimus ergo *ferream Virgam* pro perenni sceptro, ut dixit *Ovid.* 15. *Metam.* uti *Jerem.* 1. columna ferrea dicitur firma, perpetua, & nunquam è suo loco convellenda: & *Mich.* IV. *Ferreum cornu Ecclesiæ.* h. e. invictum atque sempiternum; Hinc *virga ferrea* sive sceptrum ferreum perpetui, sempiterni, inexpugnabilisque imperii Symbolum, atque imaginem præ se fert: quod *Daniel.* 2. cap. confirmatur. Confer. B. *Geier. Comment. in h. l.*

17. *Ecce Ecclesia & Messias*] Verba Johannis *Apocal.* XII. quæ ab authore recensentur sunt verum Emblema Ecclesiæ fidelium Veteris Testamenti, luce verbi divini radiantis, potestate mundana regiminis seniorum suffultæ, coronatæ sanctis Prophetis, Patriarchis duodecim tribuum: quæ expectabat Christum, & in illius expectatione angebatur & cruciabatur, instar mulieris parturientis, quæ etiam post exantlatos dolores peperit masculum filium, scil. Christum, qui secundum spem & expectationem fidelium natus. vid. *Coccej. Comment. in h. l. fol.* 60.

18. *His draco insidiatur*] Certe quicquid unquam Servatori in vita triste at-

μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος Διάβολος καὶ ὁ σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν. *Et projectus est draco ille magnus, serpens ille antiquus, qui vocatur Diabolus & Satanas, qui seducit totum terrarum orbem: projectus, inquam, est in terram.* Vetus serpens [19] ille, idem est, cujus verticem soboles mulieris frangit. Quidquid alii dixerint, nullum præterea idoneum autorem, me judice, ista habebit interpretatio. Satis tamen est unus ille. qui enim hunc sequitur, magno se atque nobili nomine tuetur. Possem etiam quadam argumentorum collectione & per ambages huc trahere verba Divi Pauli, quæ sunt in prima epistola ad Timoth. capite II. ἡ γυνὴ ἀ-

πατη-

atque acerbum accidit, id omne culpa potissimum & instinctu diaboli accidisse credendum. Ille enim est, cujus voluptas est enervare eum scil. Messiam, de quo ab initio capitis fidelium sermo est. *Esa.* LIII. 10. Ille draco rufus est, qui coram muliere constitit, quæ paritura erat, ut, simul atque peperisset, deglutiret filium ejus. Ille eum tentavit, simul ac ex aquis adscendit baptismi, ad munus dehinc publicum semet accincturus. Ille solum in deserto inter belluas versantem mille nequitiarum & technarum suarum fraudibus, veluti totidem ignitis jaculis ipsos XL. dies & noctes adortus est *Marc.* I, 13. *Luc.* IV, 2. Cum Dominus Jesus pridie ejus diei, quem ultimum habuit hujus vitæ, *Bethania Hierosolymam* contenderet, tanquam ad palæstram suam palam discipulis innuit, sibi jam non tam cum hominibus, quàm cum Satana, qui cum stygiis suis copiis omnibus in eum moturus erat, conflictum acerrimum fore, quando ait: Venit ille hujus mundi Princeps & in me nihil quicquam habet. Joh. XIV. Neque minus certum est Ecclesiam cum luctas omnes & angustias spirituales, tum corporales miserias atque tribulationes suas Serpenti veteri, tanquam primario opifici, & semini ejus tanquam organis, quæ pro nutu suo agit ille movetque, acceptas debere referre. Ac uti Leopardum ferunt, μισάνθρωπον belluam, si homo absit, vel in cassam homine imaginem facere impetum, eamque sive sculptam sive pictam miseris dilacerare modis, ita hostis ille humani generis plusquam ἄσπονδος, cum ad Christum in cœlis absentem pertingere nunc amplius non possit, in Christi pios & fideles involat, qui ejus viva in terris sunt imago, eosque omnibus modis insectatur & infestat.

19. *Vetus serpens*] Recte scribit Autor, veterem serpentem esse diabolum, cujus verticem soboles mulieris sit fracturus. Licet Judæi putent nihil hîc mysterii latere; attamen Christiani ductu Scripturæ & Propheticarum explicationum agnoscunt hîc fontem omnis salutis & primam promissionem de remedio adversus peccatum, de vindicta à Satana seductore humani generis sumenda, de contritione potentiæ & destructione regni ejusdem à Messia (semine mulieris ἀμέσως dicto) perficienda, per passiones quas vicissim à Satana sustinere debuit.

πατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε. σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν ἐπιμείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ. mulier, cum seduceretur, causa prævaricationis fuit. servabitur tamen liberorum partu, si in fide & charitate permanserint. nam etsi aliud ibi agit, respicere tamen videtur ad pollicitationem Evæ factam. Hæc illa sunt, quibus stabiliri communis illa, & pridem ab omnibus recepta sententia debet. Cætera, quæ afferuntur, speciem veri habent: at, si propius intueâre, nauci non sunt. Nobis haud ferendum est, uti res, quæ per se certissima est, præsidio nitatur frigidæ probationis. Pulcrè ait Mosi Deus, *Exue calceos de pedibus tuis. locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Hoc cogitent illi, qui contextum Biblicum pervestigant. nudâ mente sint, & pectus gerant ab opinione præjudicata vacuum. qui verum optimè excusserit, rex esto. Certè Hieronymi incogitantiam excusare non possumus, qui, cum vera argumenta præteriret, usus est falsis. In epistola ad Hebræos, in capite decimo, exponitur Davidis vaticinium de Messia, *ἰδοὺ, ἥκω· ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ· Ecce venio. in capite libri scriptum est de me.* Id vaticinium David recitat ex libro secundo Legis Mosaicæ. Quod sanè notum omnibus est. At divinus Hieronymus magna fiducia asserit, verba illa vatis esse ad Geneseos principium referenda. *Caput libri, est Geneseos principium*, inquit. Non ego nunc quæro, utrum vocem liminarem בראשית, an vero pollicitationem, quæ de prole mulieris est, in animo habuerit ille. est enim ubi utrumque spectavit. Illud satis est, esse cum falso testimonio usum ad probandum quod volebat. Nobis constat, Hieronymum omnium, qui olim interpretati sacras literas sunt, fuisse eruditissimum. adeo penitus perdidicerat Hebraismum. Itaque quoniam fieri haud potuit, uti tantus vir temere & sine gravi causa sic erraverit, age, dicamus qua ex re sit nata isthæc hallucinatio. Rationem quidem sententiæ suæ ipse prodit non semel, *Quia omnis scriptura unus est liber.* Equidem haud dubito, quin vir maximus scitum vetus Judæorum secutus sit, quibus placet, universa Biblia fuisse olim פסוק אחד, id est, *unum versum*, ita ut nullis sectionibus nullis capitulis[20], neque notis distincta fuerint volumina sacra. Memini

20. *Nullis capitulis*] Sacram Scripturam à Christianis primævis distinctam esse in partes aliquas, tam majores, quàm minores, quæ occurrunt sub nominibus *τμήματα, κεφάλαια, τίτλοι* dudum à doctissimis viris *Stephano*, *Casaubono*, *Crojo*, *Huetio Suicero* & *Simonio*, quibus addatur celeb. *Vitringa* ob-

mini ego amicum quendam nostrum exemplar curiosum vidisse, quod Judæorum manu in hunc modum esset olim exaratum. Etiam illud non animadverterat Hieronymus, quid sit hoc, quod Apostolus κεφαλίδα βιβλίυ appellat. Nihil enim aliud κεφαλίδες sunt, nisi ea, quæ Judæi, & præsertim Talmudici, vocant פרקים, hoc est, *membra & partes librorum*. Quare Apostolus, Judæus ipse, & ad populares suos Judæos cum scriberet, percommode usus tali voce est. Nam quod dicebam modo haud divisum distinctumque fuisse Biblicum contextum, sane vero id ad scriptionis modum & continuatum tenorem pertinet. At nulla tamen hinc confusio fuit. Nomina enim, titulosque, & sectionem cujusque partis diligenter didicerant homines usque ad derisum superstitiosi, in quorum manibus, ceu pinguia succina, attritos vidisses libros sacros. Satis jam manifestum est, quare deceptus Hieronymus sit. Nunc illud addimus, vaticinium illud, quod de Messia proditur in principio Geneseos, haud potuisse à primis parentibus nostris intelligi, nisi ex interpretatione Dei, qui arcanos hos abditosque sensus quadam animi miseratione illis retexit. Nam si id modo sequimur, quod verba sonant, tota res optime in serpentem quadrat. Qui aliter existimarunt, næ nos in illis magnopere hic judicium desideramus. Enimvero, quid reperias omnium veterum, etiam gentilium, scriptis tam vulgatum, quam hominum naturale in serpentes odium [21]? Hanc pœnam isti animali posuit Deus, cum

observatum; pluribusque declaratum argumentis, quorum industriæ nihil in hoc genere habemus, quod addamus.

21. *Hominum naturale odium in serpentes*] à tempore quo edictum hoc ex ore divino prolatum; ad Serpentis occursum visi sunt homines contremiscere toti, unde autem id factum, nisi ex eo, quod Deus naturalem quandam, post peccati labem, mortalibus ἀντιπαθείαν adversus eum indidit? quam statim arrepta ad conspectum ejus fuga testantur. A quo veteri certe & inolito in eum odio, natum esse suspicamur adagium. *Odit cane pejus & angue.* Sic Horatius.

Alter Mileti textam cane pejus & angue
Vitabit chlamydem

Quas phrases odii viperini ac serpentini apud profanos vulgatas & sæpius repetitas, inde crediderimus profectas, quod denunciatio belli internecini inter mulierem & serpentem olim futuri, à Deo rerum præscio facta, ad gentiles etiam, quasi traditionis & antiquitatis traduce manarit. Hæ sunt rationes eorum statuentium, hominum naturale odium in serpentes, quos etiam sequitur *Cunæus* noster. Verum si odium naturale hominum fuit; cur Eva non fugam cepit, serpente viso. Hinc R. *Bechai fol.* 16. super hæc ver-

cum antea eſſet mortalium generi amiciſſimum. Apud Artemidorum, in libro ſecundo, ſerpens inimicitiarum ſymbolum eſt. & in Theocriti Ἀδωνιαζούσαις ait muliercula.

Ἵππον καὶ τὸν ψυχρὸν ὄφιν τὰ μάλιστα δέδοικα.

Ecce, anguem rem cunctis maxime formidabilem eſſe ait. Faliſci olim Tarquinienſeſque, teſte Livio, M. Fabium Ambuſtum prima acie fuderunt, cum ſacerdotes eorum, anguibus prælatis, inceſſu furiali militem Romanum inſueta turbarent ſpecie. Quod autem pedibus amiſſis [22] reptile factum ſit id animal, ſane neutiquam Satanæ con-

verba Geneſ. III. 15. ita ſcribit: Non ſunt nobis inimicitiæ cum ſerpente magis, quam cum cæteris reptilibus. Ergò talis eſt intelligendus ſerpens, inter quem & genus humanum maxima eſt inimicitia, eaque non nudi affectus, ſed odium exercitum, h. e. infenſiſſimum bellum infenſiſſimis inimicitiæ affectibus gerendum. Ille verò quis alius, quàm Draco, quem Johannes Apocal. XII. graphice depingit.

22. *Pedibus amiſſis*] Hîc iterum *Cunæus* eorum ſententiam ambabus quaſi manibus amplectitur, ſtatuentium, ſerpentem olim erectum ingreſſum. *Schindlerus in Lexico ſuo fol. m.* 1107. ſcribit: *Serpens loqui poterat & erectus incedebat, Deus ei vocem & pedes ademit.* Et ipſum *Lutherum* adducimus aſſerentem inſtar cervi vel pavonis eum inceſſiſſe, quem D. *Hunnius*, *Johannes Conrad. Dieter. Antiquit. Bibl. fol. m.* 92. & plures alii ſecuti ſunt. Ipſe *Joſephus lib.* I. *cap* II. *de Antiq. Judaic.* de Deo ita loquitur: ἀφείλετο τὸν ὄφιν τῆς φωνῆς *vocem Serpenti ademit.* Et paulo poſt: πόδας τε αὐτὸν ἀφυστερήσας σύρεσθαι κατὰ τῆς γῆς ἰλυσπώμενον ἐποίησε *& pedibus eum privans fecit, ut per terram repens traheretur.* Et *Baſilius ſermon. de Paradiſ.* inquit: *Non erat ſerpens formidabilis, ſed mitis & manſuetus, nec fluctuans terribili modo ſuper terram & repens, ſed ſublimis incedens in pedes.* Nec abſentit *Barcepha lib. de Paradiſ. cap.* 27. & apud eum D. *Ephrem.* Ebræi quoque antiquiſſimi in *Bereſchith Rabba. fol.* 12. ſcriptum reliquerunt: *Erectus ſtabat ſerpens inſtar arundinis & pedibus erat præditus*, quod Aben-Ezra aſſeverare videtur. Et R. *Salomo Comment. in Jerem.* 47, 22. ad verba: *Vox illius quaſi ſerpentis*, ſcribit: *Diſcimus exinde, Deum Benedictum cum ad ſerpentem diceret, ſuper ventrem tuum ibis, abſcidiſſe pedes ejus.* Quod commentum *Jonathan* quoque ad *cap.* 7, 9. *Exodi* ſuum fecit, & legitur in *Pirke R. Elieſeris.* His favere videtur, quod quidam è priſcis de ſerpente bipede in *Papho* conſpecto *Plinius* de pedibus aliorum ſerpentum anſerinis, *Scaliger* exercitatos de anguibus quadrupedibus in *Malabar* & *Calicut* exiſtentibus, & alii denique de *Draconibus bipedibus* in literas retulerunt. Huc alludere fabellam apud Poëtas celebratam ab Helena putamus, quæ ſerpentum homogeneorum ceraſtæ & hæmorrhoi ſpinas confregit omnes, ut ſic *Canopi* naucleri ſui à ceraſte interfecti manibus parentaret. videatur *Joban. Bompart. in parallel. Sacr. & profan.*

congruit. [23] Aristoteles, quia veram causam ignorabat, rationem ejus rei mire ingeniosam ex ipsa attulit natura. Nos meliore usi magistro, esse istud scimus ab irato numine. Neque vero res inaudita est, brutum animans excepisse voces [24] & reddidisse. nam & de Bileami asina [25] palam est; & alibi balænam affatur ipse Deus. Pœnam quoque

san. pag. m. 25. Verum nunquam hi assensum nostrum habebunt; minimè dixerimus, serpentem pedibus præditum fuisse. Si enim Deus post lapsum nihil in natura mutavit testibus *clar. Bocharto in Hierozoic.* & *Molinæ. lib.* 4. *c.* 2. *de Vatib.* sequitur, serpentem nunc non aliam formam induisse, quam olim habuerit. Confer. *Conrad. de Hase diatrib. de Prot-Evangel. Paradis.* Interim tamen verisimile est, serpentem ita incessisse, ut parte anteriore terram non contingeret, sed super solum ventrem provolutus magna agilitate pectus caputque in sublime attolleret. Postmodum vero de hac sui incessus non solum facilitate, sed & decore multum amisisse, cum vi hujus sententiæ non alvum solummodo suam, sed totum corpus ipsumque adeo pectus trahêre & per cœnum volutare coactus.

23. *Neutiquam Satanæ congruit*] utique si naturaliter vel physice verba intelligenda essent, Satanæ non congruerent verba. Jam autem constat, serpentem hunc nequaquam fuisse nudam bestiam, sed ipsum diabolum; Hinc omnia sublimius intelligenda. vid. *D. Abraham. Calovii dissert. de inimicitiis inter serpentem & mulierem edit. Witteb.* 1662.

24. *Brutum animans excepisse voces*] *Cunæus* dicit rem inauditam non esse, bruta voces reddidisse; verum satis mirandum, si hoc evenerit & contigerit. Nam sermo non est bestiæ, sed rationalis creaturæ summa scientia præditæ. At excipiunt statim Judæi, serpentem hunc in primæva creatione & sermone & intelligentia à Deo instructum fuisse, unde non mirum, quod hoc modo Evam circumvenerit. Verum vana sunt hæc somnia. Etenim primo diserte *vers.* 1. *&* 4. testatur: Serpentem hunc bestiam agri fuisse & brutum. Jam constat, bestias agri & bruta in eo opponi homini, quod ratione & loquela destituta sint. Caruit igitur serpens hic insita & propria facultate sermocinandi, intelligendi, differendi & ratiocinandi, veluti cæteræ bestiæ omnes, quamvis calliditate & elegantia gestuum alias vinceret, quale discrimen etiamnum in vulpecula, felibus aliisque deprehenditur, quibus tamen nemo sanus ob id rationis usum tribuit. Evincitur itaque hinc, adventitiam esse illam serpentis sermocinationem, ab altiori principio, natura videlicet intelligenti, profectam. Non itaque serpens intellexit, quæ diceret, sed intellexit diabolus, qui per serpentem loquebatur. Hinc Aben-Ezra Comment. in Genes. his verbis: Dixit R. *Saadia Gaon*: Quandoquidem exploratum est nobis, quod non sit sermo scientiæ, nisi in homine solo, cogimur dicere, quod serpens non locutus sit, sed Angelus quispiam malus.

25. *Jam de Bileami Asina*] Ut author suam opinionem demonstret, refert

fert exemplum asinæ *Bileami*. Verum & ipsi hoc loco assensum non præbemus, quod ipsa naturali modo locuta fuerit asina. *Tostatus ad h. l. quæst. 9. p. 63.* judicat, quod *intra corpus asinæ quædam organa noviter fabricata fuerint, in quibus potuerit fieri talis vocum formatio. Deinde, inquit, Angelum cum gladio evaginato stantem fuisse in corpore asinæ, perque nova illa organa articulatam vocem formasse, finitâ verò locutione exiisse assumpto corpore aëreo, prensoque gladio coram* Bileamo *stetisse in angustia viarum, sicut prius fuerat coram asina, quæ humi jacebat.* Lorinus Comm. in h. l. p. 845. censet, Angelum per asinam locutum esse, ita ut sermo ex ore asinæ egredi visus. Neutra autem harum opinionum placet. Non prima, quia Scriptura de nova formatione membrorum in ore asinæ nihil indicat, sed planè silet. Nec secunda, quia in textu expresse loquela asinæ ascribitur. Si verò Angelus per asinam fuit locutus, tunc asina haut magis diceretur locuta, quàm domus, in qua loqueretur Angelus, aut templum in quo loquitur concionator. Omnino itaque ex asinæ lingua processit sermo, sed eam movente Angelo, ipsi in via adversante, & modo palatum, modò ad labia, modò ad dentes allidente & inflectente, prout erat necesse, & aërem ad sonos formandos requisitum intra fauces comprimere, ne per belluinos rictus intempestive refflueret. Non tamen fuit verus sermo asinæ. Sermo enim est imago mentis. At in asina nihil fuit tale. Haut enim capiebat animo voces, quas ore suo proferebat. Tantum per agens extrinsecum mota lingua illas formabat voces. Confer. huc Cl. *Bochart.* Non dissentit *Cornelius à Lapide in h. l. pag.* 864. qui expresse scribit, hanc locutionem factam fuisse per errata asinæ. Quando autem addit, Angelum hunc, qui linguam & vocem per organa formavit, fuisse *Michaëlem* præsidem Synogogæ Judæorum, vel uti *Lorinus* asserit, præsidem asinorum, in eo merito deseruntur. Neque illud hoc loco silentii pede transeundum, quod Satanas tanquam simia Dei hanc asinæ loquelam multoties æmulatus fuerit. Hinc in diversis locis non una vice per bruta voces & oracula edidit. Sic *Xanthum* Achillis equum vocalem & loquentem inducit *Homerus Iliad.* 19. in fine. Idem prodit *Oppian. l.* 1. *Cynegetican* ℣. 226.

Equus in pugna quondam rupit vincula silentii
Et naturæ leges superavit & sumpsit vocem
Humanam & linguam similem hominibus.

Alium equum præsagium edidisse, notat ex *Ditmari Chron. Phil. Cluver. l.* 1. *antiquit. German. cap.* XXXVI. *pag.* 260. de Tauro idem refert *Theocrit. Idyll.* 20. *Liv. l.* 35. bovem hæc verba edidisse scribit: *Roma cave tibi.* Idem *l.* 24. dicit: bovem in Sicilia locutum, & *l.* 28. bos in agro Romano loquutus. *Plutarch. in Marcello.* Bos etiam dicitur humanam vocem emisisse. *Plin. l.* VIII. *c.* IV. Est frequens in prodigiis priscorum bovem loquutum. Idem *l.* VIII. *c.* XLI. testis est, canem locutum & serpentem latrasse, cum pulsus esset regno Tarquinius. Multa alia ad rem *Bochart. lib.* II. *Hieroz. cap.* XIV. *Voss. l.* III. *de Idol. cap.* XLIV. *pag.* 960. *edit. in 4to. Lorin. Comm. ad cap.* XXII. *Num. pag.* 895. Confer. *D. Mœbii. tract. de Oracul. Ethnic. cap.* III. *pag.* 31. *Johan. Bompart. parallel. ad cap.* III. *Genes.*

Recte

que haud immerito tulit coluber. quippe ministerium [26] impuro genio commodaverat ad immane flagitium. De contritione capitis [27] quod subditur, aptissimum est. Etenim hac parte qualiscunque læsio [28] anguibus lethalis est. itaque quoties periculum imminet, admiranda industria in spiram se colligunt, & caput reliquo operiunt corpore. cujus rei luculentus est testis Hieronymus. Sed non est his diutius immo-

Recte itaque Anglus *Henr. Ainsworth. Comment. in Genes. fol. m.* 14. *edit. Londin.* scribit: *Moses under the name of the serpents speaking, closely meaneth Satan, who opened the serpents mouth, and caused il to speake with mans voice.*

26. *Ministerium*] Serpentem instrumentum fuisse Diaboli ex prædictis patet, cui Hebræorum Doctores calculum addunt, uti citatus *Ainsworth.* ex illorum scriptis refert, ita scribens: *The Hebrew Doctors write, that the uncleane Spirit Sammael* (the Divell) *was united with the serpent:* R. Menachem on Gen. III. *And as a man possessed with an evill Spirit, all the workes that he doth, and all the words that he speaketh, are not but by the reason of the evill spirit that is in him: so the serpent, all the workes that he did, and al the words that he spake, he spake not, neither did, but by the reason ef the Devill.*

27. *Contritione capitis*] Non naturalis contritio intelligenda, sed Messiæ victoria de Satana reportata. Cum enim Satanas utpote Spiritus non habeat corporea membra; itaque per caput intelligenda est summa ejus potentia & maximum robur, quo miseros homines per obedientiam peccati sibi devinctos pro lubitu agitare & in barathrum inferni præcipitare satagit. Conterere itaque caput serpentis, seu destruereSatanæ potentiam & regnum, abolere mortem & peccatum, non est opus communium hominum. Quid enim ψιλὸς ἄνθρωπος cum omni sua virtute adversus Diabolum præstare queat, à quo superatus est, cum adhuc viribus esset integris? Ideò *Zachar.* 3. ℣. 2. Jehovæ illud opus attribuitur, *Jehova increpet te Satan!* Atqui conterere caput serpentis est opus feminis *Mulieris.* Ergò semen mulieris non est communis turba hominum, sed μονοπροσώπως talis homo, qui divina virtute est instructus, qualis est Messias. Conf. *Owen. de natura ortu & progress. Theol. pag. m.* 125, 126.

28. *Qualiscunque læsio*] Notandum in angue caput esse potissimum, quod illæsum raro succumbit. *Isidor. Orig. l.* XII, *c.* XXIV. Plinium dixisse notat *Serpentis caput*, etiamsi cumduobu s evaserit digitis, nihilominus vivere, *Æliano* teste *lib.* V. *animal. cap.* XXXI. scil. Serpens τὴν καρδίαν κεκλήρωται ἐπὶ τῇ φάρυγγι cum in cæteris animalibus medium pectus occupet. Unde est, quod Epaminondas apud *Polyænum lib.* II. *Stratagem.* ut Thebanos recta in Lacedæmoniorum agmen impelleret, Maximum serpentem acceptum ostendit ipsis & ejus capite atrito in conspectu omnium, videtis, inquit, capite adempto, reliquum corpus esse inutile; ita si hostium capita nempe Laconicum hoc contriverimus, reliquum corpus sociorum nullius erit usus. Quapropter serpens in pugna fere in eo totus est, ut caput periculo eximat.

morandum. Libet Ecclesiæ nascentis initia persequi, in quibus mira divinæ sapientiæ vis illuxit. neque per tempora, sed per species, singula, ut quidque observatu est dignissimum, notabimus. Non enim historia nobis contexitur. Sæpe integrum seculum transiliemus. De Caini posteris pauca memorantur. non enim de gente Dei electa erant. At Sethi filios, nepotesque, & totam ab origine gentem solicite tradit scriptura. ex hac enim stirpe patriarchæ & Messias fuere. Sethus natus est centenis plus minus annis [29] post Abeli cædem, cum Caini progenies prophana late suas sedes posuisset, & regnum teneret impietas. At Sethus Dei metuens erat. Itaque statim, ut de illo loqui cœpit scriptor Geneseos, subjicit illud, *tunc cœptum est* [30] *invo-*

29. *Centenis plus minus annis*] Hæc hausit ex *Gregorio* Abulpharajo Chronologo Arabico, quem edidit Clar. *Pocockius* asserente: Adamum non nisi triginta annis exactis ab expulsione sua è Paradiso, Cainum genuisse; Habelem autem centum annos luxisse, antequam ad uxorem reversus Sethum genuerit; Sed deliria hæc *ῥητῶς* rejecit textus Sacer, *Genes.* v. Nec assensum præbemus opinioni Angli aliàs doctissimi *Henric. Ainswort. Comment.* in *Genes.* IV. *fol. m.* 25. *edit. Londin.* scribentis: *It might be, Adam had other Sonnes and daughters before, but none, in whom such expectation of good was.* Probabile itaque esse, statuimus cum doctissimo Anglo *Johann. Owen. pag. m.* 136. proximo post mortem Abelis anno *Evam* peperisse *Sethum*.

30. *Tunc cæptum est*] Iterum hîc errorem committit Autor noster, cum hoc adscribat *Setho*, quod in Scriptura *Enoscho* tribuitur. Ejecto ex Ecclesiæ finibus *Caino*, viguit ejus vis scil. Ecclesiæ usque ad ætatem Enosch. Nova uti videtur corruptio, eaque latè serpens, tum temporis invaserat Ecclesiam; quam nova reformatio excipiens delevit. *Tum enim cæptum est.* De quo loco nonnulla adjicienda sunt. Verba Ebraica ita sonant: אז הוחל לקרא בשם יהוה. Sunt ergò, qui Ecclesiæ reformationem; Sunt qui ejus in Idololatriam lapsum, his verbis significari arbitrantur. Multi sunt, qui Idololatriæ ingressum in mundum his verbis notari asserunt. *Targum Jonath.* mentem Judæorum exponens, ita habet: *Illa scil. ætas erat, in cujus diebus inceperunt errare, & fecerunt sibi Idola, & cognominabant Idola sua nomine sermonis Domini:* Hoc enim Judæos semper persuasos habuit, & adhuc habet, *Enos* primum fuisse, qui Idola fecit & coluit, quod ex oratione eorum satis liquet, quam Cl. *Theodor. Hackspan ex En. Israel p.* 73. *col.* I. *in Miscell. S. Exercit. de Cabb. Jud. p.* 429. refert: *Quicunque observat Sabbathum, ut oportet, ei delicti gratiam faciunt, si vel maxime coleret idola instar Enos profanandi.* His accedit R. *Maimonides*, qui suæ commendationis de Idololatria hoc facit exordium: *Tempore Enosi hominem in gravissimum errorem prolapsi sunt, ut etiam Sapientes istius ævi eo se dementari paterentur. Ipse enim Enos ad transgressorum societatem accessit. Hic autem fuit error eorum,*

vocari nomen divinum. Non intellexit hoc Rabbi Schelemo Jarchi, qui tunc ait cœpisse עבודה־זרה *idololatriam;* & addit, בשמו של הקב"ה *ad eam rem abusos esse nomine veri Dei.* Quæ inepta sunt: idolorum enim cultum illa mundi infantia ignorabat: & tamen excepta est à plerisque hæc interpretatio cum plausu. In Sethi nepotibus aliquandiu sopita fuisse virtus videtur. aut, si aliqua in illis vi-

rum, ut dicerent: Ecce Deus creavit stellas istas & sphæras ut gubernarent mundum ---. Cum vero hæc opinio ipsorum corda invasit, inceperunt ædificare pro stellis templa illisque offerre sacrificia. Confer huc *Henric. Ainsworthii annot. in h. l. fol. m.* 25. Nec desunt, qui hanc sententiam amplexi fuerunt, inter quos est *Lambert. Danæus*, qui ex hoc loco publicam nominis divini profanationem inter mortales invaluisse, probare conatur: de 1. *mund. ætat. lib.* III. *cap.* 1. *sect.* 2. *Johannes Seldenus Anglus eruditissimus Syntagm. de Diis Syris prolegom. pag.* 28. apertè profitetur, se hoc *Mosis* verba intelligere, *tunc profanatum est in invocando nomen Jehovæ.* הלל enim, dicit, in compluribus locis usurpatur hac notione, tam apud *Mosen*, quàm Prophetas: *Johannes Drusius* Philologus celebris, qui adhuc aliquas rationes producit, *hoc*, inquit, *mallem*, *quàm invocari*, &c. (1) quia non credibile est, tunc primum institutum fuisse cultum divinum. (2) Quod dicitur *Genes.* v. 12. ambulavit cum Deo, innuit, alios non perseverasse in eo cultu. Hæ verò rationes male habent *Bertramum*, alias è contrario opponem: (1) non verisimile est, inquit, Sethi posteros ex Cainitarum consuetudine cultum Dei profanasse, cum illi & pauci erant, & infimæ ætatis inter homines ejusdem temporis viventes. (2) Moses corruptionem filiorum Dei arcessit à connubiis cum impiis *Genes.* VI. 3. (3) nec inter causas diluvii numerat *Moses* cultum corruptum. (4) *Lamechus* primus videtur omnis pudoris fines excessisse. Et si ipsum verbum הלל perpendimus, tunc teste *Pfeiffer. Exercit. Bibl. pag.* 128. hoc in obliquo & inserto infinito cum ל sequentis verbi constructum, familiarissime notionem incipiendi habet. Nec in aliam sententiam abit *Polus Crit. in h. l.* הלל cum significat *profanare* regit post se nomen aliquod; at quando regit verbum infinitivum, significat incipere. Eandem opinionem defendit Cl. *Vockerodt in dissert. de histor. Societat. & rei literar. ante diluvium. Johan. Owen. in tract. de ortu & progress. veræ Theol. pag. m.* 139. Non autem diu occupati erimus in evolvenda alterius verbi significatione, cum hoc ante nos fecerit Cl. M. *Johann. Carol. Albbardt. ad h. l. in dissert. Witteberg. habita* 1694. §. 10, 11, 12. Quotiescunque igitur verbum קרא cum בשם יהוה constructum legitur, toties invocationem, & sæpius id omne, quod cultus divini rationem habet; Ita conclusio facilis est, & plura occurrunt Scripturæ loca, quibus sententia hæc probatur. Est igitur sensus de nova introductione cultus divini, sed tantum de solenni; & non corruptio cultus religiosi, sed reformatio Ecclesiæ verbis hisce indicatur. Vide *Johan. Owen. pag.* 139. & Albhard. qui plurima ex Theologis testimonia adfert.

viguit, paulum distat sepultæ inertiæ: celatur enim. At Enochum, qui sextus ab illo fuit, insignis nobilitat pietas[31]. Eum virum Deus mori vetuit[32]: viventem enim ad beatas sedes traduxit[33] corpore inte-

31. *Insignis nobilitat pietas*] Enochi pietatem laudat his verbis Moses: *Et ambulavit Enoch cum Deo.* Anglus reddit, *walked with God.* LXX. habent, καὶ εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ Θεῷ. *Et placuit Enoch Deo.* Igitur etiam Paulus *Hebr.* XI. 5. Enochum per fidem testimonium accepisse εὐηρεστηκέναι τῷ Θεῷ quod beneplacuerit Deo. Est autem εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ colere Deum, grata Deo facere, uti Anglus Henricus Ainsworth. Comment. in *Genes.* IV. *fol. m.* 28. *Led his life and administred before God, holily, justly and faithfully, and so pleasing to God.* Chaldæus reddit: ambulabat in timore Dei, & Targum *Hierosolymitan. serviebat coram Deo in veritate.* Licet Rabbini contrarium dicant, attamen firmo stat talo, *Enochum* pium fuisse virum. Hinc *Jarchius* ad verba ambulavit cum Deo ita explicat: *Justus fuit, sed levis tamen & inconstans, solitus citò ad malum deflectere. Ideò festinavit Deus benedictus & transtulit eum, & ante tempus mori fecit.* Verum hæc cum Apostoli verbis non conveniunt, ergo figmenta Rabbini sunt.

32. *Mori vetuit*] Multi Hebræorum putant, mortuum esse *Enochum* & post mortem assumptum à Deo. Ita enim *Aben-Ezra* commentatur: *Mortuus est. Sic enim verbum* לקח *accipitur in illo:* Aufer nunc animam meam: Ecce ego aufero à te desiderium oculorum tuorum. Nam post ait seipsum explicans: & mortua est uxor ejus. In hoc raptu Enochi nulla mentio mortis. Ratio exposita est in illis verbis Asaphi: post gloriam assumsit me, sive abstulit me. Eadem mens est *Hiscuni*, qui ex Targum probare conatur, verbum לקח accipi debere in significatione mortis, uti accipitur in illo: *Tolle nunc animam meam.* Lubet audire *Menassen ben Israël de fragilitate humana sect.* XII. *art.* 7. *Quantum*, inquit, *ad Henochum non obtinet inter nostros vulgaris illa opinio, fuisse illum cum corpore & anima in cœlum translatum; quin potius multi antiquorum in* Bereschit Rabba *volunt, phrasin illam loquendi: Et ambulavit Henoch cum Deo, neque est, quia tulit eum Deus, denotare, mortem brevem. Quam sententiam sequuntur R. Selomoh, Abarbanel, Aben-Ezra, qui super eum textum dicit,* מות *mortuus est, ac probat, hunc loquendi modum S. literis valde usitatum esse; velut cum dicebat* Elias, Tolle, quæso animam meam: & ad *Jehazkel Deus ait, ut significaret ipsi mortem uxoris suæ; Ecce ego tollam desiderium oculorum tuorum, ac paulo dicitur eam mortuam esse. Non hinc tamen consequitur, fuisse illam translatam cum corpore & anima in cœlum. Idem quoque de Henocho potest statui, quod & constat ex Tosaphta sub finem primi capitis de Jebamot, & manuscripto exemplari Targum, quod illo tempore exstabat, aut paraphrasi Chaldæa Onkelosi, qua super ipsum versum dicebat, & non ille, nam occidit ipsum Deus. Sunt tamen Hebræorum plures, qui crediderunt, Mosen dicere voluisse, quod Enoch non mortuus, sed vivus ad Deum translatus sit. Targum Onkelos diserte: Et non interfecit eum Dominus.* Targum Manuscriptum, in

integro. Judæi satis inepte ajunt, ששבעה בני אדם שקפלו את העולם כולו ואלו הן אדם הראשון ומתושלח ושם ויעקב ועמרם ואחיה השילובי ואליהו ועדיין הוא קיים: *septem esse viros, qui omne mundi ævum volvunt: esse autem hos, Adamum primum, Methusalem, Semum, Jacobum, Amramum, Ahajam Silouiten, & postremo Eliam, qui adhuc superest.* Utique stultissimum id est. Pari enim ratione dixerit quispiam, non septem, sed duos tantum esse, Adamum, & Enochum, qui post Adamum LVI annos in terris fuit, eumque sepeliit. Quanquam certè opinantur Judæi, & inter hos præcipuè Rabbi Aben Ezra, fuisse Enochum, communi lege, fato functum. Nos

in quo לא omissum, non meretur fidem, cum plura particulam negantem retineant.

33. *Ad beatas sedes traduxit*] Etsi vivus ad Deum translatus Enoch, adeoque nulla in ipso facta per mortem corporalem animæ & corporis dissolutio; tamen corpus ejus terrestre, pulvereum, animale mutari debuit, ut fieret spirituale. Cum autem hanc mutationem Paulus vocet mysterium, in id inquirendum non est. De loco, in quem translatus est Henoch anxia est disputatio. Hebræi tralatum pertendunt in paradisum. R. David Kimchius in lib. II. Reg. II. I. interpretatur paradisum terrestrem idque ex Midrasch confirmat. Verba sunt: *Vulgus nostrum etiam sapientes nostri tenent, Eliam ingressum paradisum cum corpore ibique vivere in statu, in quo erant primi parentes nostri ante lapsum. Similiter Henoch intravit paradisum: unde in Dras; quatuor ingressi sunt paradisum.* Obiter notandum *Johannem Drusium* pro עשרה legere ערבעה quod repugnat tum codicibus, tum sententiæ Rabbinorum, qui statuunt decem corpore & anima ingressos esse paradisum, uti videre est apud *Menass. ben Israel de fragilitate humana sect.* XII. 7. Hinc parum cauti vetustiores quidam Patres sententiam eandem tuentur. *Irenæus lib.* V. *contra hæres. c.* V. allegat traditionem presbyterorum, asserentium, omnes qui ad Deum translati sunt, translatos esse in eum paradisum, quem Deus plantavit in Eden contra Orientem. *Justin. Martyr Respons.* LXXXV. *ad Orthodoxos* de iis, qui cum Christo resurrexerunt disserit: Quam ob causam resuscitati illi non denuò mortem appetierunt, sed in immortalitate manent, sicut Enoch & Elias, cum quibus in paradiso sunt. Nec aliter *Procopius Gazæus* in *Genes.* IV. Præceptum, inquit, Domini diligenter conservavit Enoch, quapropter ingressus est in paradisum. Nos Enochum raptum profitemur in paradisum, at non terrestrem illum, sed cælestem, in quo & corpore & spiritu consummatus immutabilem & æternam gloriam in visione Dei faciei adiverit. Sic versio Arabica huic calculum addit teste *Henrico Ainsworthio Comment. in Genes.* V. *fol. m.* 28. *edit. Londin.* Rationes prægnantes legere Lector potest à celeb. *Heideggero* adductas in *histor. Patriarch. pag. m.* 259, 260.

Nos Divo Paulo credimus, qui obiisse illum negat. Et profectò, quod Enocho contigit, id cunctis datum fuisset hominibus, si in vitæ integritate perstitissent. Nunc noster nos error, gravisque noxa, mortalitate damnavit, quam per languores & mille corporis mala explemus. Non est dubium quin severa increpatione Enochus improbitatem castigaverit hominum sui ævi. Atque hæc res quosdam nugatores excitavit, quia stulta persuasione syderati, speravêre se posse seræ posteritati illudere: quippe inglorio studio, & jejuna opera librum olim in vulgus extruserunt, quem ipsi, si Deo placet, ab Enocho scriptum ajebant. Profectò is liber aut è diluvii undis integer evasit, cum perirent ferè omnia: aut postea ex cœlo delapsus est: quod est anile. Quanquam quid non audebit asserere ineptorum vecordia, cum etiam Judæi dicant Eliam, septimo anno postquam raptus fuit, literas ad Joramum regem dedisse ex cœlo, & addant, ועכשיו הוא כותב מעשי כל הדורוא כולם *adhuc hodie illic omnium temporum fastos ab illo componi.* Et illorum quidem hallucinatio veniam meretur: non enim intellexêre verba, quæ extant in libro secundo Paralipomenûm, in capite vicesimo & primo. Cæterùm Enochi commentitia oracula ita sprevit cordatior antiquitas, uti Hieronymus Judæ epistolam, quæ de septem Catholicis una est, ob hanc causam à plerisque è catalogo sacrorum voluminum dicat expunctam, quia testimonium ibi citatur ex hoc futili scripto.

Cap. II.

Ecclesia identidem admiranda numinis judicio intra unam familiam coarctata. Id exemplis ostensum.

Postquam Enochus terras reliquit [1], illa ipsa Sethi familia, quam sibi selegerat Deus, afflata seculi veneno est. Qui enim an-

1. *Terras reliquit*] notanter dicitur reliquit, quia Henochus ea vitæ integritate præfuit, ut vivus cælesti academiæ socius adscriberetur. Verba Scripturæ *Genes.* v. 24. ita sonant: *Et ambulavit Enoch cum Deo, & non erat ipse, quia tulit eum Deus.* Non hic verba facturi sumus de nomine *Henochi* & varia explicatione, quia hoc ante nos præstitit vir celebr. *Joh. Henric. Heidegger in histor. Patriarch. edit. Amstel.* 1667. *exerc.* IX. *p. m.* 253. 254. Sed jam disquirimus an terram reliquerit cum per mortem abire coactus; an vero non mortuus & in cælum translatus fuerit? cum vox לקח quæ

antea solicitè matrimonii conditiones [a] quæsiverant in ea gente, intra quam Ecclesia arctabatur, nunc sanos affectus amplius non tenuêrentur. Nullum enim est dubium, quin pii ex familia *Sethi*, se separaverint à maledictis Caini, & in locum peculiarem secesserint, uti *Eutychius Patriarcha Alexandrin.* à *Selden.* edit. refert, qui affirmat, quod Cainitarum & Sethitarum distermінatio & separatio statim post Adæ mortem facta, & in montem adscenderint Sethitæ, Cainitæ autem in valle permanserint. Studebat Sethi proles sanctitati & puritati, atque obedientes erat mandatis Angelorum, quos sibi vicinos habuêre. Et cantibus & laudibus utebantur illi filii Dei. Imò affirmat citatus author, quod Sethus juramento obstrinxerit illos, ne rem ullam haberent cum Cainitis, quando ita scribit: Appropinquante obitu Sethi adjuravit ille posteros suos per sanguinem Abelis, ne descenderet eorum quisquam è monte Sancto ad posteros Caini maledicti. vid. de his plur. *Selden. lib.* I. *de Synedriis Hebr. cap.* II. *pag. m.* 316. *edit. Francof.* Hinc *Patricides* Arabs Annal. p. 26. per filios Dei Sethitas intelligit, quod montem sanctum incoluerint. vid. Suid. in voce Σήθ. Cum itaque Sethitæ & Cainitæ religione & pietate & animo separati essent, ita etiam loco & habitatione. Et post Adami obitum videtur separatio facta religiosior, ut nefas haberent *Sethitæ* cum Cainitis societatem, commercium, Matrimonium inire. Idque satis colligitur ex *Genes.* VI. 1, 2, 3. ubi *Sethitarum* cum *Cainitis* conjunctio tanquam nefaria describitur. Manet igitur firmum *Sethitas* in matrimonio contrahendo hoc obnixe observasse, ne cum impiis se matrimonio jungerent.

quæ in textu Hebraico legitur, aliquando ablationem ex hoc mundo per mortem; aliquando ablationem per assumptionem seu tralationem significet. vid. *Henric. Ainsworth. Comment. in Genes. c.* V. *fol. m.* 28. *edit. Londin.* Hinc multi sunt, putantes, mortuum esse *Enochum* & post mortem assumptum à Deo. Ita enim *Aben-Ezra* commentatur, cujus verba apud citat. *Heidegger. pag. m.* 256. expressa repetiuntur. Eadem opinio in medium profertur & defenditur ab *Hiscuni*, qui ex *Targum* probare contendit, verbum לקח accipi debere in significatione mortis, ut accipitur in illo: Tolle nunc animam meam. Lubet hic etiam in scenam producere R. *Menass. Ben Israel* in libro elegantissimo *de fragilitate sect.* XII. *art.* 7. ita differentem: *Quantum ad Henochum, non obtinet inter nostros vulgaris illa opinio, fuisse illum cum corpore & anima in cœlum translatum* &c. Ipse tamen *Manasses* in sequentibus hujus loci verbis contrariis testimoniis non videtur calculum addere iis, qui mortuum *Henochum* statuunt. Licet hi cum aliis hoc statuant, attamen plures inter Hebræos sunt, qui crediderunt, *Henochum* translatum fuisse, quos allegatos vide apud cit. *Heidegger. pag. m.* 257. Confer. *Ainsworth. fol. m.* 28. qui hæc addit: *God tooke him that is translated him, saith the Apostle Hebr.* XI. 5. *Where the Arabike version addeth, he was translated in to Paradise* &c.

2. *Matrimonii conditiones*] Plerumque conditiones hæ fuerunt, ut pii Sethitæ matrimonio sibi jungerent pias uxores, ne ex earum consortio sedu-

nuêre[3]. Mens eorum vanas accepit imagines. Pluris esse formam, quàm morum sanctitatem, vitio ipsa suo favens credidit libido. Hæc res contagionem dedit, quæ ab impiorum filiabus profecta, manavit latius. Protinus in ævum erupit omne nefas. Perierat jus[4], integri-

3. *Non tenuêre*] Non perstiterunt Sethitæ in pietate sua, sed pravis concupiscentiis allecti, posthabito mandato, libidines exercuerunt cum impiis. Quæ Cainitarum Theologia, qui mores & studia perversa, Exercitationibus 3, 4. & 6. prolixe demonstravit celeb. *Joh. Henric. Heidegger. in histor. Patriarcharum*, quem evolvant Lectores & pessimos mores studia nefanda facile deprehendent, unde facile colligere possunt, habuisse Sethitas aversandi matrimonii causas permagnas. Confer. Anglus acutus *Johan. Owenus de natura, ortu & progressu & studio veræ Theolog. cap.* III. *pag. m.* 138, 139. *seq. edit. Bremens.* 1684. Nunc autem illi, qui se per aliquot forsan annorum centurias à communione malorum, quæ semper defectionis Ecclesiasticæ causa extitit præcipua, segregarunt, temporum successu illi etiam aucti fuêre prole improba; unde factum quod hi effreni libidine Apostatarum filias sibi connubiis junxerint. Quod igitur sceleratum & nefarium illud *Sethitarum* & *Cainitarum* matrimonium fuerit, adeò ut dignum, ut unà cum aliis peccatis diluvii pœna expietur, constat ex Scriptura Sacra & quidem ob sequentes rationes. Primò enim matrimonium illud ortum est ex aspectu adultero, sive concupiscentia oculorum. Nam filii Dei videntes filias hominum כי טובת quod pulchræ essent, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant. Anglus reddit: *tooke unto them that is, tooke to them selves, and regard not the counsell of their godly parents, nor the will of God.* Hinc additur quas elegerant, ubi iterum Henric. Ainsworth. fol. 29. addit: *which they chose*, that is, *which they loved and liked, following their owne affections.* Per se quidem non est in vitio, formæ rationem habere. Est tamen in delectu Conjugum intuitus formæ detestabilis, si præ cæteris solus ille maximum momentum habet, si turpis libido causa est; si honestatis ac virtutum vel nulla vel ultima cura est, si denique belluino appetitu & formæ sollus elegantia ad ejusmodi conjugium homo abripitur. Perspicuum igitur est, Sethitas gravissimè peccasse, qui in uxorum delectu stimulante libidinis face solius formæ rationem habuerint. Deinde & flagitiosum fuit matrimonium, quod conjunctio illa promiscua fuit ex concupiscentia nimirum aspectu oculorum. Denique inprimis maleficum, quia contractum inter fideles & infideles, eos, qui fœderati erant Dei, & qui à fœdere Dei discesserunt. Atque *Sethitas* non poterat fugere, impiorum societatem & consuetudinem conjugalem esse exitiabilem. Quæ omnia & alia multa satis arguunt, atrox fuisse *Sethitarum* peccatum se cum Cainitarum pessimorum filiabus matrimonio inligantium, cum ignorare non possent, quæ ilias malorum inde secutura esset.

4. *Perierat jus, &c.*] Omnia crimina sine pudore committebantur. Juri-

gritas, fides, &, qui semel dimissus nunquam redit in gratiam, pudor. Nullum scelus exemplo caruit: nec vacabat cuiquam vetus odisse crimen, cum quotidie oriretur novum. Tam immedicabile malum aspero remedio indiguit. Non poterat improbitas extirpari, nisi cum hominibus. Perdendum fuit mortale genus. Supererat adhuc unus Noachus[5], vir scelerum purus; quem D. Petrus præconem appellat justitiæ, quia voce illius usus est Deus, uti ad sanam mentem flecteret nefarios[6]. Datum illis est spatium centum & viginti[7] annorum, intra quod resipiscerent. Omnino sic accipiendum est

stitia violabatur, ex cujus contemtu cæteræ virtutes contemtui habebantur, imò ut cum *Aristotel. Polit. cap.* II. affirmandum: Nullam ferarum fraudem esse tantam, nullam malitiam, quæ possit cum ejus malitia contendere, qui semel legem Justitiamque contempsit. Ergo cum *Tragico Senec. Tyest. astr.* 4.

——— ubi non est pudor
Nec cura juris, sanctitas, pietas fidei
Instabile regnum est.

Id quod de primo mundo affirmat Scriptura *Genes.* VI. II. cum impleta esset terra *violentia*, quam *Henric. Ainsworth. Comment. in h. l. fol.* 31. *edit. Londin.* ita explicat, *injurious and cruel dealing which seemeth to be chiefly meant of violating the duties towards men; as the former word noted corruption of religion.* Vel juxta Chaldaicum Interpretem: cum impleta esse terra *rapinis* & injuriis. Quæ causa destructionis, uti fuse de hoc pessimo crimine differit *Guilielm. Pepin. de destructione civitatis Ninive serm.* XXIII. *pag. m.* 261. *seqq. edit. Antverp.* 1656. Qualia crimina etiam ante devastationem Hierosolymorum ibi in usu erant. Ubi igitur hæc crimina vigent, ibi non aliter crimen expiari potest quam deletione & vastatione omnigena.

5. *Unus Noachus*] Eò usque malitia pessima progressa, ut se extenderit ad omnem carnem. Vide *Genes. cap.* VI. 12. de quo videantur *annotat. ad Carol. Sigon. lib.* I. *cap.* I. *de Republ. Ebræor. pag. m.* 6, 7, 8, 9. ad quem B. L. mittimus.

6. *Flecteret nefarios*] Hanc ob caussam vocatur à *Petro* 2. *epist.* 2, 5. Præco justitiæ, qui omnem movebat lapidem, ut homines admoneret ad pænitentiam agendam: Præconis enim munus est omnem operam dare ut homines mali ad justitiam i. e. vitam rectiorem convertat, & hoc de Noa affirmat *Petrus*. Vide *Grot. Comment. in h. l.* Non autem est putandum, scribit celeb. *Coccej. Comment. in h. l. fol. m.* 112. eo tempore non fuisse homines, qui de Deo loquerentur & de bonis operibus. Solus Noa fuit justus & veræ justitiæ præco. Cæteri fuerunt ἀσεβεῖς (quod pro רשע usurpat *Paulus Rom.* IV. 5.) quamvis essent viri nominis & multos haberent sectatores qui nomen ipsorum nominarent. Nec improbabilis videtur sententia Angli docti *Henr. Ainsworth. fol. m.* 30. *in Genes. cap.* VI. *edit. Londin.* quod tamdiu Noa conciones habuerit ad populum, quamdiu arcam ædificaverit.

7. *Centum & viginti*] Tempus patientiæ divinæ concessum ad explorationem pœnitentiæ hominum definitur

est id, quod dicitur in sexto capite Genescos. Nam Flavius quidem Josephus perperam [8] hæc verba in alium sensum detorsit. Nec verò obstat, quod temporum, quæ secuta sunt, calculus haud satis cum serie congruit narrationis. Viderunt hoc eruditissimi Rabbinorum, Aben Ezra, & Salomo Jarchi: sed addunt iidem, quod diligenti dignum observatione est, אין מוקדם ומאוחר בתורה *in libris Mosaicarum legum non tradi quid sit prius aut posterius gestum.* Cum frustra datum ad pœnitentiam tempus esse [9], concitis undique flumi-

tur his verbis: *Et erunt dies ejus anni centum & viginti*, ac si diceret Deus: hoc spatium hominibus indulgetur, quo pergam cum iis contendere spiritu meo, h. e. per Noam, eos revocare à peccatorum, cui hactenus insistunt, cursu. Quod si intra hoc tempus non redditurі mihi sint fructus dignos pœnitentia, certissimum exitium illis imminebit.

8. *Flavius Josephus perperam*] Sunt, qui hæc verba explicanda volunt non de spatio pœnitentiæ hominum præfinito, sed divinæ patientiæ annis, verum de contracto vitæ humanæ ad annum centesimum & vicesimum termino fatali. Ita *Scaliger* hoc sensu verba Dei interpretatur cui præivit jam olim *Josephus lib. 4. antiquit.* qui ita: *Circumscripsit eorum vitam, & fecit non tam diuturnam sicuti ante fuerat, verum annorum duntaxat centum & viginti. Philo lib. de gigant.* His vitæ terminum præfinivit annorum viginti centum. *Lactant. de orig. error. lib.* II. 13. Deinde orbe siccato execratus injustitiam prioris seculi Deus, ne rursus longitudo vitæ causa esset excogitandorum malorum; paulatim per singulas progenies diminuit hominis ætatem, atque in centum & viginti annis metam collocavit, quam transgredi non liceret. Ita etiam *Procopius* l. h. Quin ad exteros etiam interpretatio hæc dimanavit, uti apparet ex *Trebellio Pollione* in *Claudio*. Sed sententia hæc de contracto per verba illa. Dei vitæ humanæ termino omninò aliena est. Etenim (1) Petrus non de præscripto & contracto vitæ humanæ termino, sed de annis pœnitentiæ concessis haut obscure explicat *1 Petr.* III. 19. (2) Deus in ea sententia aliquid enuntiat, concernens eos homines, cum quibus spiritu suo contendere in æternum noluit. Quid verò contractus vitæ humanæ terminus ad homines illos, qui omnes insecuto diluvio, nullo habito ætatis discrimine perierunt? (3) id Deus prædixit, quod impletum est. At terminus vitæ humanæ finitus centum & viginti annis nec post diluvium nec procedentibus temporibus impletus est, uti ex Scriptura patet *Genes. cap.* XI. (4] non contemnendi sunt authores, qui de annis pœnitentiæ hanc Dei sententiam acceperunt, ut Græci Interpretes, Onkelos, Augustin. de C. D. lib. XV. 24. quorum verba ab *Heideggero* citata legi possunt *pag. m.* 530.

9. *Frustra datum pœnitentiæ tempus*] Cum nihil proficeret hæc Dei patientia; tempus indultum ad pœnitentiam Deus peremptorium de mundo perdendo decretum exponit his verbis: *Delebo homines.* Angly bene ***blot out that is abolish and destroy.***

minibus, & immissa pluviarum vi [10] orbis terræ effusus in undas est. De tot modò millibus pauci supererant [11], quos Deus reliquerat in semen, uti humani generis jacturam nova sobole repararet [12]. Mox in-

10. *Pluviarum vi*] Quæ vis describitur *Gen.* VII. 11, 12. Rupti sunt omnes fontes voraginis magnæ, & fenestræ cæli apertæ sunt; de quibus fuse egit celeb. *Joh. Henric. Heidegger. exercit.* XVIII. *pag. m.* 536. *seq. hist. Patriarch.* Conf. *Henric. Ainsworth. Comment. in Genes. cap.* VII. *fol. m.* 35. *edit. Londin.* Cl. *Johan. Christian. Ising in Exercit. histor-Chronolog-Geograph & Philologicis pag. m.* 14. *quæst.* 10; Unde tanta vis aquarum invaluit, ut quindecim cubitis celsissimos montes superaverit, & omnes omnino homines, præter paucos, suffocaverit. Id quod Gentilibus quoque notum, diluvium Deucalionis catholicum fingentes, uti ex *Beroso*, *Mnasea*. *Damasceno Johann. Owen. in lib. de ortu & progress. Theolog.* recenset *pag.* 144, 145. *edit. Bremens.* De Deucalionis diluvio multa dixit sæpe laudatus Heidegger. *pag. m.* 571. *exercit.* XVIII. ad hunc B. L. mittimus. vid. *Cl. Samuel Bocharti Phaleg. pag. m.* 5. *edit Francof.* Clar. *Ising. in Exercitat. pag. m.* 13. *Eduard. Simson. Chron. Cathol.* ubi plura lectu digna.

11. *Pauci supererant*] Aquis supra celsissimos montes extumescentibus secuta est rerum omnium, quæ extra arcam fuerunt miserrima πανωλεθρία, exceptis iis, quæ in arca servata fuerunt, tam ex hominibus, quam animalibus terrestribus. Sane pauci erant scil. *Noa* cum familia sua, uti etiam exprimit *Henric. Ainsworth. ad cap.* VII. *Genes. fol. m.* 35. *vers.* 7. his v rbis: ***Thus but a few, that is, eight soules were saved by water***: uti Apostolus Petr. I. epist. c. III. 20. affirmat. Conf. *Hug. Grot. annot. ad h. l.* annot. ad *Carol. Sigon. lib.* I. *de Republ. Hebr. pag. m.* 8. *edit. Lugdun. Batav.*

12. *Nova sobole repararet*] Mundus ideo iste prior seu homines in mundo degentes omnes præter nominatas personas deleti erant; hinc Deus nova sobole vastatum mundum & Ecclesiam reparare volebat in familia *Noachi*, itaque cap. IX. ℣. I. repetit benedictionem, *Fætificate & augescite & replete terram*, quam primis parentibus Gen. I. 28. dederat. Ergo benedictio hoc loco repetita & renovata iisdem verbis. vid. *Henric. Ainsworth. Comment. in h. l. fol. m.* 39. Deus terram propter malitiam hominum vastaverat & hominum usibus ademerat. Tum etiam occasione multiplicati generis, tum bestiarum tum hominum creverat ante diluvium malitia in superficie terræ, adeò ut prævalida vitia nisi universali interitu mundi resecari non potuerint. Hinc & terræ novæ calcandæ usus & multiplicandi se facultas videbatur tum animalibus tum homini illicitus. Quare Deus potissimum curæ habuit, ut in integrum restituetet hominem, qui per abundantem ante diluvium malitiam felicitatis suæ jacturam fecerat. Hinc facta benedictione Dei, mundus per paucos repletus fuit, uti fuse de hac benedictione differit laudat. *Heidegger. Exercit.* XIX. *pag. m.* 599. 600.

instauravit rectum numinis cultum [13] Noachus: &, ne diluvium alterum formidaret, intueri iridem [14], atque huic fidere sacramento jussus fuit. Erat Ecclesia tunc paucorum hominum. Et tamen displicuit Deo indiscreta multitudo. Iterum in minorem numerum contractio fit. Etenim, cum Noachus tres filios, Semum, Chamum, & Jephetum genuisset [15], in unius Semi stirpe Ecclesia hæsit. Chamum

13. *Rectum Numinis cultum*] Theologia ante-diluviana in tres partes dispesci potest, in *promissionem gratiæ* scil. *legem naturæ* & *cultus instituti præscriptionem.* Nova ad *Noachum* revelatione facta, *prima* ulterius aucta, *secunda* plenius exposita & *tertia* stabilita est. vid. *doct. Joh. Owenum* pluribus de his differentem *in tract. de ortu & progressu Theologiæ. pag. m.* 148. *seqq. edit. Bremens. Heidegger. Exerc.* XIX.

14. *Intueri iridem*] Jussit Deus ut iridem ceu signum fœderis cum iis initi aspicerent *Noachidæ.* Deus nunc primum fœderis visibile signum constituit, nempe *arcum in nube*, non quod ille antea non fuerit, sed in signum fœderis. Vide *Owen. pag. m.* 151. Hoc signum *Henric. Ainsworth. fol. m.* 40. vocat *the sacramental signe.* De iride multa lectu digna collegit Cl. *Valentin. Friderici in dissert. de signo Fœderis æterni cum creaturis, animantibus initi, iride. edit. Lips.* 1660. nec non silentio prætereundus *Heidegger. in histor. Patriarch. exercit.* XIX. Omnibus autem palmam præripuit Anglus *Gr. Williams in libro the right way to the best religion edit. Londin.* 1636. *fol.* 1. ubi agit de *Iridis mysteriis.* Per hoc signum Deus significare voluit, quod sit signum pacis inter Deum & terram, hoc aspiciant & in memoriam sibi revocent fœdus & promissionem Dei *Noachidæ.* A parte igitur Dei erat recordatio fœderis sui, & à parte hominis, ut vera fide nitatur promissione Dei facta, uti optime *Ainsworthius* asserit & verbis *Maymon. tr. de benedict. c.* x. *sect.* 16. concludit: *It is a custome amongst the Jewes, that when any seeth the bow in the cloud, hee blesseth God that remembreth his covenant, and is faithfull therein and stable in his promise.*

15. *Genuisset*] *Berosus Annianus lib.* II. *de Genealog. primorum Ducum post diluvium* vult, *Noachum* post diluvium plures, præter Semum, Chamum, Japhetum, liberos genuisse, dum ait: *Præter verò tres primores filios, Noah post diluvium gigantes pluresque filios genuit.* Cui & adstipulatur *Annius* in explicatione sui *Berosi*, unà cum *Cajetano* & aliis, qui suam Affirmativam rationibus quoque probare laborant. Verum authoritati huius Berosi non statim assurgendum ex plerorumque eruditorum virorum judicio. Neque etiam rationes, quas pro affirmativa adducunt alii, tam prægnantes sunt, ut eam evincere valeant. Plures igitur filios præter *Semum*, *Chamum* & *Japhetum*, *Noachum* post diluvium genuisse, constat (1) vel exinde, quod *Moses* sub finem vitæ *Noachi Gen.* IX. 28, 29. nullorum filiorum nullarumque filiarum mentionem faciat vel distinctè vel confuse usitatâ suâ formulâ: & genuit filios & filias. Deinde (2) notanter dicit *Moses Gen.* X. 32.

mum natu minimum fuisse quidam perperam colligunt[16] ex verbis Mosis, quæ ad Chami filium potius referri decet. nam ipse Chamus quidem anno uno Semum antecessit, uti rectè divinavit Rabbi Zacuth. Certè Hieronymus eandem secutus sententiam est. atque etiam mysterium in hac re latêre ait, quod, si verum non est, at est tamen ingeniosum. *nudatum patrem*, inquit, *irrisit major filius*, *minor texit: & Deum crucifixum illuserunt Judæi*, *& honoraverunt gentiles.* Verba extant in disceptatione illius adversus Luciferianos. Post Semum aliquot annis pauca memoratu digna evenêre: nisi cui libeat de turri Babylonica tragicè ampullari, aut genealogiis volumina implere: à quo mirum in modum mea semper ratio naturaque abhorruit. Demum Abramus, qui de Semi nepotibus erat, inter vetusti seculi heroas illustre extulit caput: sub quo juventa quædam Ecclesiæ, & velut robustior maturitas fuit. Enimverò hic est ille justus, quem ab Oriente excitum ait eloquentissimus vatum Esaias. Terram enim Chaldæam, quæ prima nascentem exceperat, patriosque lareis, & cætera omnia, quæ longè mortalibus jucundissima sunt, deseruit, uti ignotam adiret regionem, in qua, pedem ubi poneret, non habebat. Sed parendum Deo fuit, cujus auspiciis vocabatur ad majora. Excelsa generosaque res est animus sapientis. nunquam iisdem spatiis, quibus hæc continetur vita, cogitationes suas terminat. quæ multis pòst

x. 32. quod à tribus filiis *Noachi* gentes post diluvium in terra fuerint divisæ, quod si plures habuisset, eos fortassis his coannumerasset. Exinde facile liquet, quid dicendum ad posterius quæstionis membrum, videlicet, fabulosum esse, quod *Histor. Scholast.* ex Methodio *l.* I. *c.* XXXVII. narrat, de quodam *Jonathane* seu *Jonitho* filio Noachi, eum scil. primum post diluvium invenisse Astronomiam, &c.

16. *Quidam perperam colligunt*] Sed cur perperam *Cunæ?* Diserte enim à Mose vocatur בן קטן filius natu minor, quod Angli reddunt *his younger Son*, quibus *Ainsworthius* addit, *which the Hebrew calleth lesser*, *meaning in yeers.* Constat ex his *Chamum* fuisse fratrem natu minimum, non secundum, ut multi, qui decepti arbitrario ordine Scripturæ, *Semum* primum, *Chamum* secundum & *Japhetum* tertium faciunt, arbitrantur. Non ignoramus Hebræos quosdam, *R. Levi ben Gerson*, *Aben-Ezram* aliosque, quos Christiani nonnulli *Theodoretus*, *Procopius*, *Gazæus*, *Joseph. Scaliger*, *Chr. Schottan.* imprudenter sequuntur, filium illum natu minorem exponere non tam de *Chamo* filio, quam *Canaane* nepote. Sed quæ ratio? Quomodo sic distingueretur *Canaan* à cæteris ex *Semo* & *Japheto* nepotibus *Noachi*? Manet igitur verum *Chamum* esse fratrem natu minimum. Confer. Cl. *Heidegger. histor. Patriarch. pag. m.* 628.

pòſt ſeculis eventura ſunt, ad ſe quoque pertinere credit. Intellexe-
rat vir divinus regnum Cananææ fato poſteris ſuis deberi. hoc ſo-
latio ille præſentem mœrorem edulcabat. Cæterùm ſpem eam, quam
de poſteritate habebat, multa morabantur. ipſe ſenex erat, & per
ætatem defluxerant vires. uxor vetula, quæ nec florentibus annis pe-
perat prolem. & tamen, quoniam cœlitus ingentia promiſſa animum
ejus firmabant, credidit Dei immenſa virtute fieri id poſſe, quod
negabat naturæ infirmitas. Itaque jure parens credentium dictus ha-
bituſque eſt. primus enim eas res, quæ nec erant uſquam, & eſſe
non poterant, animi cogitatione præſentes ſibi fecit, intuituſque
eſt. Atque hoc proprium eſt fidei, quam pulcrè ſacer codex ὑπόστα-
σιν appellat τῶν μὴ ὄντων. Natus dein Iſacus eſt: is nempe, ex cujus
familia olim Meſſias oriretur. Hic iterum numinis conſilia, haud
iniqua certè, ſed arcana tamen, mirari libet. Ex Agare Iſmaëlem
ſuſceperat Abramus, à quo Saraceni Arabeſque traxêre originem.
& rurſus Cetura illi enixa erat non unam prolem. Tot liberorum
pater erat religioſiſſimus ſenex. cæterùm ex omnibus unus modò ex-
titit, cui præcipuè ſuam addiceret benevolentiam ſummus rerum ar-
biter Deus. Ab unâ Iſaci gente coli, ab hac una religionem, ſacra-
que, & cæremonias ſuas ſuſcipi voluit. Sæpe jam habitus hujuſmo-
di delectus fuit. neque enim verebor identidem id iterare, quod ſci-
tu eſt perquam neceſſarium. Ex Adami liberis tantum Sethus, ex
hujus ſtirpe Noachus, ex Noachi filiis Semus, ex illius poſteritate
Abramus, ac poſtremò ex numeroſa Abrami ſobole unus Iſacus pla-
cuit electuſque eſt, cujus familia Eccleſiæ nomen atque dignitatem
ineffabili ratione, velut per ſucceſſionem, ſibi vindicaret. Cæteræ
gentes, tanquam prophanæ, ſpretæ à numine, poſthabitæque ſunt,
donec Meſſias terrarum orbem ingreſſus, intergerinum disjecit pa-
rietem, effecitque, quod dudum Abramo promiſſum fuerat, uti per
ſobolem ejus cunctis nationibus ſine diſcrimine daretur ſperata ſalus.

Cap. III.

*Sententia noſtra de Melchiſedeco contra communem receptam-
que opinionem confirmata. vis præſidiumque ingens additur
epiſtolæ ad Hebræos.*

Quæ cum ita ſint, monet me animus quædam de Melchiſedeco
dicere. Etenim res inopinata, & miraculi ſimilis eſt, illo tem-
pore

pore cum Ecclesia unius familiæ hæreditas esset, extitisse in impia Cananæorum gente eum virum, qui non modo rectum teneret numinis cultum, sed Abramo quoque, summo Ecclesiæ præsuli, & recens in eas terræ oras advecto, cœlestia bona precatus, impertitusque sit. Equidem scio ego quæ sit aliorum de Melchisedeco sententia. sed mihi religio non erit ab ea recedere. non enim cujusquam præscriptum sequimur. neque id siverit genius noster, uti in aliena juremus verba. Inæstimabilis res libertas est: quam esse judicii animam qui crediderit, is sententiæ suæ adscribat meam. Luculenta est Hieronymi epistola ad Euagrium, in qua ille ex Græcorum docet voluminibus, fuisse Melchisedecum hominem mortalem, Cananææ incolam, Salemensium regulum, & summi numinis sacerdotem, qui velut imagine quadam & figura Jesum Christum, maximum itidem regem atque pontificem, mortalium seculis repræsentavit. Dein explicat verba Apostoli, quæ sunt super hac re in epistola ad Hebræos. Magna majestas eorum est, quos authores nominat, Irenæi, Hippolyti, Eusebii Cæsariensis, & Emiseni: tum & Apollinarii quoque, & Eustathii, quem primum vidit Episcopum Ecclesia Antiochena. Horum judicium magno consensu sequuntur hodie cuncti eruditi. Etsi enim suas singuli rationes produnt, tamen diversis argumentationibus conveniunt in unum. Non est, fateor, convellendum temere, quod à pluribus constanter statutum est. quippe, ubi hoc fit, periculum est, ne omnia pervertat innovandi libido. Cæterum, quoniam receptæ opinioni adversari ipsa ratio mihi videtur, valentior esse omni authoritate debet veritas. Ego sic existimo, Melchisedecum, non hominem utique ex hominibus genitum, sed divinioris naturæ fuisse, majoremque homine, ac digniorem certe, qui tanto benedixit patriarchæ. Miserat ad Hieronymum Euagrius librum incerti authoris, qui hoc, quod diximus nos, assereret. Sed rejectus spretusque ab Hieronymo est, plane, ut mihi videtur, præter meritum. Etenim, quoties epistolam, quæ scripta ad Hebræos est, inspicere soleo, toties in eam adductus sententiam fui, ut existimarem aut plane intelligi eam epistolam non posse, aut certe rectum, verumque illud videri, quod nos contra opinionem Hieronymi, cæterorumque omnium asserimus. De Melchisedeco nusquam est mentio in libris veteris testamenti, nisi duobus locis; videlicet in cap. XIV. Genes. & in Psal. CX. Ex illis petitum est, quidquid sublimi oratione dissertavit Apostolus in ea epistola, quam ad Hebræos scripsit. Tanto

to citius profectò rem confecerimus. Scilicet valido argumento sese niti arbitrantur, qui urbem, in qua imperium rex iste tenuit, fuisse Salem ajunt, quæ sita in Cananæa fuerit: ut non possit hoc regnum rectè, nisi hominis, intelligi. Sed quæro ex istis, quo cujus edicto non licebit nobis potius Apostolo, quam istis, credere? Ecce, ait disertè, πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης. *qui primum quidem ex interpretatione dicitur Rex justitiæ, deinde vero etiam Rex salem, quod est, rex pacis.* Duo nomina tribuuntur huic summo regi in Genesi. prius est *Melchisedec*, alterum *Melechsalem.* non enim illud magis, quam hoc, existimari nomen proprium decet. Vox *melech* Hebræis *regem*, *sedec justitiam*, *salem pacem* notat. idque tironibus in Hebraismo haud est ignotum. Itaque *salem* non est hîc * nomen urbis, quemadmodum neque *sedec.* aut eant, qui veteribus erroribus novos superstruunt, & in regno Cananææ imaginariam urbem aliquam Sedec collocent. par enim ratio ejus erit cum stramentitio illo *salem.* Sed hoc leve est. Nos profectò, nisi solidis argumentis agimus, imprudenter tot eruditissimorum hominum, totque seculorum labefactare consensum aggressi sumus. Sed bene speramus. Procedant in numerum cætera, quæ idem nobis Apostolus subministrat. Is magna epistolæ parte docet, excellentius majusque fuisse Messiæ sacerdotium, quam Aaronis aut Levitarum. quippe Levitarum munus fuisse temporaneum, quia dignitatem sacerdotii quisque cum vita amittebat, & in locum demortui subibat alius. At Christi, inquit, sacerdotium, pariter ut Melchisedeci, æternum est. & verò, ne fides dictis desit, Davidis vaticinium de Messia recitat ex psalmo centesimo & decimo. *Tu es sacerdos in æternum, sicut Melchisedecus.* In Græco est, κατὰ τάξιν, *secundum ordinem.* Sed David, cujus mentem magis, quam verba secutus est Apostolus, ait, כדברתי מלכיצדק, quod eruditissimus Rabbinus Aben Ezra rectè explicat מלכיצדק כמנהג *in morem Melchisedeci*, vel, *quemadmodum Melchisedec.* Neque aliud profectò verba Hebræa sonant. Enimverò ita res est. Profligaverat prælio reges impios Abrahamus, & victrices reducebat copias. Forte tunc in itinere obvium se illi tulit filius Dei, specie humana, habitu sacerdotis regisque indutus, ejusque animum faustis vocibus ad omnia ingentia erexit. Etiam panem vinumque fesso dedit, ne quid hac quoque

* *Fuit quidem* Salem *oppidum Cananæ, sed hîc pro appellativo accipitur, &* pax *vertitur ab ipso Apostolo. Hoc multi non satis perpenderunt.*

que parte desideraret ille principum debellator. Statim Abramus esse hoc majus quiddam celsiusque sensit. Itaque quod sub imagine latebat, mente coluit, & Messiæ, summo regi sacerdotique, quem mortalibus olim datum iri intelligebat, præsenti præsens munera decimasque obtulit. Et quid causæ, obsecro, est, cur hunc justitiæ & pacis regem non credamus fuisse eundem filium Dei, qui postea, ad quercum Mamre, duobus comitatus sociis, Abrahamo apparuit, cibum cum illo sumpsit, adfuit unà in unis ædibus, ac denique collocutus cum illo est? Mihi sanè majus certiusque argumentum divinæ cœlestisque naturæ videtur, homini in media via derepente, velut è machina, supervenire, eique benedicere, & alimenta potumque dare, quàm hominis tectum subire, hospitio ejus excipi, epulis accumbere, sermones cum illo serere. Unum modò discrimen est, quod in capite XVIII Geneseos expressè tandem dicitur, Deum fuisse, qui Abramum adierit: de Melchisedeco autem illud non ait quidem scriptor Geneseos, sed mysterium hoc relinquit explicandum Davidi & Paulo, qui nos de illo dubitare amplius non sinunt. Nec verò obstat, quod rex ille sacerdosque æternus quadam propria appellatione Melechsalem & Melchisedec vocatur. Sæpe enim sacer codex Deo nomina hujusmodi ex re nata aptat, quorum omnis posita vis in significatione rei est, de quà forte tunc agitur. Itaque alibi *Ehie ascher ehie* dictus est, & *Emmanuel*; plane ut nunc *Melech salem* & *Melchi sedec*. Nemo miretur multis nominibus eum appellari, qui unus est omnia. Tot sunt nomina ejus, quot spectamus virtutes atque opera. Virtutes autem ejus quis fando enumeret? cum multas percensueris, longè erunt plures, quas omittes. Ne illud quidem scrupulum iniicere cuiquam debet, quod in Genesi scriptum est, *Erat sacerdos Dei altissimi.* Hoc enim πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἱερέως, sive *ad habitum sacerdotis* pertinet, quem induerat Dei filius. Et profectò fuit cum etiam alias sumeret personas. cujus rei exempla in illustri posita sunt. Ajunt præstantissimi theologorum, quotiescunque Deus immortalis hominibus apparuit, apparuisse personam secundam, id est, filium. Quod sanè ab illis rectè existimatum est. Utique cum Apostolus ait, *Sæpe Deum antea per Prophetas, novissimè autem locutum fuisse per filium*, non ille negat visum antea in terris Messiam esse, sed haud obiisse eum concionandi illud munus significat, quod olim à vatibus semper, ac tandem verò susceptum ab ipso est. Etiam nos existimamus, filium Dei, cum in via Abramo occurreret, cum vultum

tum eumque habitum corporis sibi finxisse, quem postea gessit in terris. atque hoc illud esse, quod Apostolus ait, ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. *Assimilatus filio Dei.* Non poterat ipsum illud corpus induere, quod in terris postea intuiti sunt, & contrectavêre mortales. Id enim serò admodum genitum formatumque est, neque antè exstitit. quare imaginem duntaxat illius repræsentavit Abramo, sed planè eandem, quam inter homines habuit. Neque alio pertinere mihi videtur, quod scriptum à Joanne est, *Abram gestiit videre diem meum, & vidit, gavisusque est.* Id enim uni Abramo contigit, & singulare quiddam fuit: cum de cæteris illud dicatur, *Multi prophetæ & justi cupiverunt videre, quæ videtis, & non viderunt.* Sed neque hoc sententiæ nostræ repugnat, quod justitiæ ille pacisque rex ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, *sine patre, ac sine matre* fuisse dicitur. non enim profectò Divus Paulus mysterium illud duplicis naturæ spectavit, quod ejusmodi est, uti Messiæ quidem divinitas patrem, mortalitas verò matrem, at seorsim neutra utrumque parentem agnoscat. Pertinere illud ad ea tempora non potuit, cum nondum hominem induisset humani generis servator. Sed hoc utique sensit potius Apostolus, non esse eum communi lege ex patre atque matre, neque ex libidine aut conjunctione viri fœminæque satum, sed æternum eum esse, & (quod Esaias vates in capite LIII ait) *nihil posse dici de generatione ejus.* Sane vero ii ipsi, qui Melchisedecum Salemensium regulum, hominemque mortalem fuisse volunt, fateri coguntur ea omnia, quæ de illo Apostolus dixit, etiam Messiæ convenire. Quod cum ita sit, profecto non aliter Messiam ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα, *patris matrisque exortem* cogitare possumus, quàm eo pacto, uti jam nos significavimus. Equidem ego animadverto quoque, Melchisedeci sacerdotium à Divo Paulo perpetuum atque infinitum constitui. ita quippe ait, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. *neque initium dierum, neque vitæ finem habens, manet sacerdos jugiter.* Ex quo colligitur, si Messiam atque Melchisedecum non esse unum eundemque, sed duos credimus, etiam hinc duos jam effici sacerdotes, quorum functio nullis circumscripta annorum spatiis in omne ævum durat. Quod certè nemo veterum antea, neque è recentioribus quisquam hactenus vel per somnium dixit. Nunc tandem illud dicamus, quod rerum omnium primum maximumque nobis est. Haud dubium est, quin Judæos genius aliquis malè advocatus in eum detruserit errorem, uti existimarent, id quod hodie in scriptis eorum legitur, *Melchisedecum fuisse filium Noachi, Semum, qui*

ad

ad tempora usque Abrami Isacique superstes fuerit. Hac futili opinione imbutos Judæos Apostolus ad sublimiorem vocat contemplationem: &, de hoc ipso Melchisedeco, qui non Semo tantùm, sed cunctis major esset hominibus, verba facturus, hac præfatione utitur, περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ δυσερμήνευτος λέγειν. *De quo nobis multa sunt dicenda, eaque difficilia explicatu.* Ecce, stupet ad magnitudinem personæ, & ineffabilem confitetur: quod nunquam facit, cum de aliis umbris typisque loquitur, quibus fuerat olim regnum Messiæ figuratum. Dein subjicit, χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. *Sine ulla controversia, non benedicit nisi major minori.* Hoc vult, divinioris cujusdam naturæ eum fuisse, nec in hominibus numerandum: quia, qui tanto benedixit patriarchæ, certè major illo dignniorque esse debuit. Etiam comparat illum cum Levitis †, καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν, ἐκεῖ δὲ, μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ. *Atque hic quidem homines, qui moriuntur, decimas accipiunt; illic autem is, de quo testatum est, quod vivit.* Duo notat; primum, quod Levitæ, quibus decimæ dabantur, *homines* erant: dein quod *morerentur:* at hunc sacerdotem, cui Abramus decimas dedit, non hominem¹, non mortalem ait fuisse, sed eum, *de cujus vita & æternitate*, inquit, *testimonium habemus omni exceptione majus.* Quodnam autem illud est? nempe hoc Davidis, quod citat*; *Tu es sacerdos in æternum, sicut Melchisedec.* Quasi dicat, *Tu es ille justitiæ pacisque rex, ille*, inquam, *sacerdos, qui vivus æternusque es; quem vidit Abrahamus, decimisque & muneribus veneratus est, & Melchisedecum appellavit,*

† *Ad Hebr. cap.* VII. ℣. 8. * *Ibid.* ℣. 17.

1. *Non hominem*] Sunt multi Theologorum & Philologorum qui Melchisedecum hominem & quidem Regem & Sacerdotem fuisse asserunt, quod Cunæus noster negat, affirmatque in his & sequentibus verbis Christum fuisse, cui se opposuit Cl. *Johann. Henric. Heidegger. in historia Patriarcharum*, ubi argumenta *Cunæi* perstringere videtur; Verum huic se iterum opposuerunt *Jacob. Gaillard.* in libro, quem inscripsit *Melchisedecus* Christus: prodiit Amstel. 1693. qui iterum argumenta *Heideggeri* argumentis firmis in dubium vocat, cui calculum addit album *William* Anglus in *libro of the best religion. f. m.* 807, 808, 809, 810. *seq. edit. Londin.* Cum itaque hæc materia in his citatis libris satis superque enucleata fuerit, B. L. eò mittimus. Ut autem Nostratium opiniones cognoscant Lectores in fine hujus capitis addere voluimus tractatulum rarum de Melchisedeco Cl. *M. Friderici Koerberi.*

vit, cum appellare eum majore atque ampliore nomine haud poterat. Etiam illud ſcriptum extat, ỳ. 15. & 16. κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. *Ad inſtar Melchiſedeci exoritur ſacerdos alius*, diverſuſque à Levitis, *qui non ex lege, cujus mandatum ſit carnale, ſacerdos eſt, ſed ex vi indiſſolubilis vitæ.* Nimirum, quod in Levitis fuiſſe negat, id in Meſſia & Melchiſedeco ponit, *vim indiſſolubilis vitæ.* Paulo ante dixit 11, v; *Si conſummatio per Leviticum ſacerdotium erat, quid amplius erat opus alium exoriri ſacerdotem, ſecundum ordinem Melchiſedeci?* Utique hoc omnino ſignificare vult, nullam conſummationem earum rerum, quæ promiſſæ quondam erant, fieri potuiſſe per Leviticum ſacerdotium: itaque opus fuiſſe ſacerdotio perfectiore, cujuſmodi fuit Meſſiæ illud, ſive Melchiſedeci: at ſi Melchiſedecus mortalis homo fuit & Salemenſium regulus, ſacerdoſque, ut iſti ajunt; ſane ineptum ſit majorem perfectionem hujus ſacerdotio, quam Levitarum, adſcribere. Salemenſes enim ſiti in media erant Cananæa, quæ regio nondum ſacra ſuſceperat rectæ religionis, quoniam recens in eos terræ fines advenerat Abrahamus. Sed eſto: fuerit apud eos ſummi numinis reverentia: quis tam rerum omnium ignarus eſt, uti neſciat cultum religionis, etiam in ipſis patriarcharum familiis, rudem duntaxat informemque fuiſſe, donec lege lata ſocietatem atque ordinem Levitarum inſtituit ipſe Deus, præcepitque quibus cæremoniis ſacriſque coli deinceps vellet, cum id antea haud uſquequaque factum eſſet debitis ritibus? Si omnia argumenta convectare velim, juſto volumine opus ſit. Satis diu jam hoc ſaxum volvo: liberari cupio. Dicendum tamen in extremo eſt, quid veteres recentioreſque commenti ſint ad locum Apoſtoli interpretandum. Videbant rem obſcuram & difficilem eſſe. Magnum aliquid audendum fuit. In re crepera & ancipiti præceps capienda via eſt. Igitur illud, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, *ſine patre, ſine matre, ſine genealogia*, haud ideo dictum putant, quia parentes non habuit Melchiſedecus, ſed *quia nec antè, nec poſtea eorum nomina adſcripſit Moſes.* Et rurſus, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. *Nec initium dierum, neque vitæ finem habens, manet ſacerdos in æternum.* Nempe, *natus quidem eſt*, inquiunt, *mortuuſque; ſed quoniam ejus rei mentio non ſit, fuiſſe æternus exiſtimatur: & Meſſiæ divinam naturam velut typo repræſentavit.* Profecto, hoc non eſt myſteria, ſed rerum ludibria conſectari. Quot enim poſſem Levitas ſa-

cer-

cerdotes, quot alios sanctos illustresque heroës ex sacris libris recensere, de quorum natalibus & morte altum silentium est? Igitur, quod felix faustumque sit, jam totidem figuras Messiæ habebimus. Judæi credunt Jacobum non obiisse, quia in Genesi non dicitur, *Et mortuus est Jacob*, sed, *expiravit*. Jam istud alii ad juvandam firmandamque vulgarem de Melchisdeco opinionem prodiderunt, quo autore, incertum est, sed authore tamen Judæo. Ego quidem certe in scriptis Rabbi Schelemonis Jarchi id me legisse memini, sed purum putum existimavi delirium esse, neque magis excusari debere, quam hoc, quod de Melchisedeco vane creditum est. Qui tale præsidium ad sententiæ suæ probationem adferunt, næ illi nugas nugis propugnant. Nihil tam facile reperitur, quam ineptiendi occasio. Et quid tandem non fiet? Jam etiam metuo, ne Tobiæ canem aliquis sine cauda fuisse putet: quippe nihil de ea scriptum est. Sed omnes futilitatis numeros implevit Athanasius, qui Melchisedecum quendam fingit, cujus imprecationibus effectum sit, uti terra ima dehisceret, patremque illius & cunctos absorberet consanguineos: atque hanc causam esse ait, cur eum Apostolus fuisse sine parentibus, & sine genere dicat. Nemo ægrotus quidquam somniat tam infandum, quod non aliquis affirmet sapiens. Nihil vane hariolatus est Marcus Terentius Varro. Quotidie magis magisque hoc verum reperio. Sed mittamus ludos. Si nihil aliud dixisset Apostolus, quam ἀγενεαλόγητος, adduci possem uti in eorum sententiam pedibus irem: nunc diserte explicat verba sua, aitque*, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε τέλος ζωῆς ἔχων, μένει ἱερεὺς τὸ διηνεκές. *Nec initium dierum, nec vitæ finem habens, manet sacerdos in perpetuum.* Utique non quid Moses dixerit, tacueritve, sed quid res sit, & quid sibi videatur, ait. Quidquid tribuit illi Apostolus, fultum est non Mosis reticentia, sed Davidis affirmatione. Quod hactenus non observaverunt interpretes, non enim ait †, *cujus mors reticetur à Mose*, sed contra, *de quo Davidis testimonium exstat, quod vivit.* Ὁ μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ. Quod profecto longe aliud est. Potest is obiisse, cujus obitus tacetur: potest & in vivis esse: quod enim silentio transmittis, in incerto est: nihil quippe affirmas: at, de quo dicitur, ὅτι ζῇ, *quod vivit*, & quidem *cum emphasi, ad differentiam Levitarum, qui in eodem commate appellantur* * ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, *homines mortales*; is, inquam, de quo tam evidenter hoc asseritur, non potest mortalis fuisse: aut, si fuit, profecto jam non hominum, sed

Fff 2 an-

* *In cap.* VII. ℣. 3. † *Ibid.* ℣. 8. * *Ibid.* ℣. 8.

angelorum lingua locutus est Apostolus: eam autem linguam an alii per insomnium aut revelationem didicerint, nescio: ego quidem homuncio ad istum sapientiæ gradum non perveni. Cæterum, qualis sit hæc vita, quam Melchisedeco tribuit Apostolus, nemini obscurum esse potest. Ait David, *Tu es sacerdos in æternum, sicut Melchisedec.* nempe sacerdotium æternum Melchisedeco adscribit vates: & ad exemplum illius, etiam Christo. Hoc Davidis testimonium citat Apostolus, verbis quidem aliis, sed eodem sensu, ὁ μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ: quod perinde est, ac si diceret, *is, qui teste Davide in æternum vivit, sacerdosque est.* Hæc est vera & genuina sententia verborum Pauli: aut, si aliter existimamus, actum est de facili interpretatione epistolæ, quæ scripta ad Hebræos est. Equidem ego diu miratus apud animum meum sum, repertos fuisse quosdam, quibus hæc epistola displiceret quidem, quia favere Novatii erroribus videbatur, quod temere tamen & falso creditum fuit: at neminem vero deprehendisse perplexa illa ænigmata, quæ in his de Melchisedeco verbis laterent, siquidem ex communi interpretum opinione explicarentur. Agant se versentque in omnes partes ii, quos & præsens & prior ætas tulit. Nihil nisi nubes atque inania prensabunt nequicquam, & suis se tenebris involvent. Non utar circuitione. Ego initio, cum operam darem, ut quam minimo negotio deciderem cum tantis incommodis, de epistola quidem hac, quin merito olim à Latinis Ecclesiis spreta esset, nullus dubitabam: cæterum Davidis verba, quæ de Melchisedeco sunt, non ad Messiam, sed aliovorsum trahebam. Enimvero Judæos magistros sequebar, quorum est persæpe in Biblico contextu interpretando admiranda industria. Rabbi Aben Ezra ait, psalmi istius authorem esse non Davidem, sed quendam מהמשוררים *è cantoribus.* Itaque cum statim initio dicitur, *Dixit Deus Domino meo, sede ad dextram meam, donec inimicos tuos fecero scabellum pedum tuorum, &c.* verba hæc sunt non Davidis de Messia, sed, ut ipse vult, cantoris de Davide, ut hic sit sensus, *Locutus est Deus Domino meo Davidi: esto rerum omnium securus: hostes enim tuos Pelistæos sic omnes fundam, ut eorum capitibus insultes.* Postquam plura in eandem sententiam dixit psaltes, tandem adjicit, *juravit Deus, & non pœnitebit: tu es sacerdos in perpetuum, ut Melchisedec.* Persæpe spiritus divinus reges principesque & ductores populi, sacerdotes appellat, quia cæremoniarum ad eos, religionumque cura & tutela pertinet. Itaque, *Eris sacerdos*, mutatis verbis esset, *regnabis, eritque tibi summum* im-

imperium in cives tuos. Illud vero, *In seculum*, putat Rabbi Kimchi dictum ob hanc causam, quia Saulis fuerat execrabilis & brevis potestas: at David inter res lætas florentesque consenuit. Sequitur, *sicut Melchisedec*. Hic non idem sentiunt Judæi. Rabbi Abraham ait, המעם שישראל ילחמו ואתה תקח המעשר כאשר לקח מלכי צדק מאברהם: mens verborum est, *pugnabit Israel, & tu decimas prædæ accipies, ut Melchisedec accepit ab Abrahamo*. Rabbi Moses ne ad historiam quidem hæc retulit, sed Chaldæum secutus Targumistam est, cujus est hæc interpretatio, דאנת מתמני לרבא לעלמא דאתי בגין זכותא דהויתא מלך זכאי: *tu constituêris dux princepsque annis consequentibus, idque propter justitiam: quia es rex justus*. Ita enim accipio verba Chaldaica, quæ alii secus intellexêre. Ut ad pauca redeam, memorat plures id genus psalmos Aben Ezra, in quibus non David, sed cantor, quisquis fuit ille, de Davide loquitur. Inter eos est psalmus vicesimus, *exaudiat te Deus in die angustiæ*. Tum & is, qui sequitur, *domine in fortitudine tua lætabitur rex*. Item septuagesimus secundus. Hæc cum hunc in modum cogitarem, commodum obtulit se oculis nostris luculentus locus divi Matthæi, qui est in capite vicesimo & secundo. Ibi Pharisæos interrogatione illaqueat ipse Christus, *πῶς Δαβὶδ πνεύματι κύριον καλεῖ χριστὸν; λέγων, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν*, &c. *Quomodo David spiritu divino actus, appellat Christum Dominum? dicens, sede ad dextram meam, usque dum, &c.* Non alio argumento nobis opus est ad confutandam vanitatem delirii, quod penè nobis imprudentibus obtruserant Rabbini. Per totum illum psalmum non cantor de Davide, ut ipsis placet, sed David de Messia loquitur. Id Pharisæos in Evangelii libro docet supremus, maximusque magister, penes quem fides esto. Erravit Aben Ezra, Rabbi Moses, & Kimchi, atque Chaldæus Targumista, & quantum uspiam est verporum. Manet manebitque veritas mysterii, quod de Melchisedeco effatus est David, quem secutus est Apostolus, cujus epistola ad Hebræos sacrosancta est, & nihil nisi Deum spirat. Nescio equidem an post Euangelium Joannis ullus sit novi testamenti liber, in quo plus profundæ reconditæque sit theologiæ. Quare non sine causa antea cruciabat me conscientia aversi genii mei, cum unius loci non intellecta vis judicium tardaret meum de tam illustri scripto, quod cæteris sui partibus omnia prodebat magna & excelsa. Non temere poteram divino spiritu di-

ctatum credere, in quo tam inconcinna cernerem: & tamen, sicut magnorum fluminum capita admiramur, & in sylvis quibusdam secretum umbræ, atque arborum proceritas fidem numinis facit; ita, cum oculos ad ea conjicerem, quæ in eodem illo autoris monumento supra hominum essent mediocritatem, decreveram cum animo meo tantisper isthæc venerari, donec cætera quoque, quæ non capiebam, tandem assequerer aliquando. Et profecto non pessime res successit. Nam quæ de Melchisedeco diximus, si non omnino certa, at verisimilia tamen sunt. Filius Dei fuit, cui Abrahamus decimas dedit. Neque aliter quæstionem hanc, quæ mere historica est, decidimus. Equidem nescio quibus sit documentis usus scriptor ἀνώνυμος, quem tam cupide damnat Hieronymus. argumentationes enim illius nec recenset, nec confutat. Fortassis ille imperite defenderat causam optimam. quod fit interdum. Sententia quidem ejus recta veraque est. Quanquam illud tamen improbamus, quod putavit Spiritum Sanctum apparuisse Abramo. quippe satius est, uti jam ostendimus, filium Dei eum fuisse. Cæterorum disceptationes referre, supervacuum est. Magni tamen nostra interesset, extare Origenis homilias, in quibus multa ille de Melchisedeco disputavit, teste Hieronymo, ac tandem illuc perduxit rem, uti *angelum fuisse* eum diceret. Quæ opinio, etsi nobis non admodum placet, quia incommodi quiddam habet, tamen laudanda est præ ista, quam Hieronymus & cæteri sunt amplexi veteres recentioresque. Quod manifestum faceremus, si opus esset. Certe magno fuit vir ingenio, atque excellenti eruditione Origenes: uti non immerito scientiam illius optaverit Hieronymus, etiam cum invidia nominis. Fuit ille quidem perniciosorum quorundam dogmatum author: sed tamen, quia præstantissimus erat sacræ scripturæ interpres, ita spernendi errores ejus fuere, uti nihil derogaretur summis ejus virtutibus. Falli & hallucinari humanum est. solitudinem quærat oportet, qui vult cum perfectis vivere. Pensanda vitiis bona cujusque sunt, &, qua major pars ingenii stetit, ea judicandum de homine est.

CAP.

CAP. IV.

Ecclesiæ fata ab Abrami temporibus usque ad regni Israëlitici scissionem, quæ post Salomonis mortem contigit. Divinandi vis in morituris. Israelitarum idololatria in Ægypto. Superstitionibus Ægyptiorum sæpe postea obnoxii Israelitæ in Palæstina. Apis. Serapis. Vitulorum & serpentis veneratio. An Judæi asinum coluerint? Cur Ægyptii asinum execrati sint? Cophinus fœnumque Judæorum, qui Romæ erant. Res legesque Judaicæ intactæ Græcis Romanisque scriptoribus, & quare. De Theopompo & Theodecte. Judæorum adversus exteros odium. Mendacia de Judæis.

POSTQUAM ex his scopulis enavigavimus, pertexendum jam est, quod antea exorsi sumus. Perduximus ad Abrahami tempora Ecclesiam: in qua seligenda hoc maxime spectavit Deus, uti in una familia, & interdum penes unum esset. Abrahamo unus Isacus successit. ad cæteros ejus liberos non est devoluta tantæ rei hæreditas. Rursus, cum ille ex Rebecca gemellos, Esavum & Jacobum, suscepisset, singulare fatum Jacobi fuit. idque multo ante ex oraculo intellexit mater adhuc gravida. Secuta divinam prædictionem patris auguratio est. Sæpe heroicis temporibus patriarchæ, sanctissimi mortales, conceptis verbis res futuras significavere liberis suis, paulo ante quam illis natura finem vitæ faceret. Nimirum erat in animis eorum quiddam præsentiens atque divinans, cum illud instabat tempus, quo onerosi corporis vinculis exoluti, ad cœlum suum, & speratas beatorum sedes migrarent. jam tum enim, etiam in terris adhuc, frui divinitate sua incipiebant, & majore vi agebantur. Idem Isaco accidit. Oculos ejus caligo pepulit: menti lux accessit: &, cum in vicino mors erat, vatem egit. Longum esset differere, per quas rerum difficultates eluctatus Jacobus sit, dum insidias illi tenderet frater, vir haud admodum numinis observans, sed qui progeniem post se reliquit longè nequiorem. Atque hîc insignis jam rerum mutatio incessit. Etenim ex Jacobi duodecim filiis ortus est is populus, quem

Isra-

Israëlem [1] appellat facer spiritus. Itaque cum hactenus identidem alia atque alia familia, sed plerumque una duntaxat, sacrorum religionumque fuisset custos, tandem nunc id decus datum cunctis Israëlitis est; quibus certe solis licet consecrare origines suas, & ad Deum referre authorem. Hæc gens incredibile memoratu est quantis incrementis aucta sit brevi tempore. Sed quæ vita, qui mores fuerint, per quos viros, quibus artibus potentiam adepti sint, abunde in iis dictum est libris, quos de Republica eorum scripsimus. Nunc libet alia persequi. Sanctum populum statim initio longa sterilitas & agrorum ingratitudo alias in terras expulit. Sedes illi præbuit Ægyptus, quæ regio mirè segetibus semper exuberat, & Nili sui inundationibus læta nihil cœlo imbribusque debet. Illic dum fuêre, per multos annos patriis ritibus eorum & avitis sacris incorruptus honos stetit. Sed tandem, ut nihil perpetuum est, in superstitionem delapsi sunt, quæ jam olim per Ægyptiam gentem fusa, tunc quoque illorum imbecillitatem occupavit. Certè Israëlitis objicitur in capite vicesimo Ezechielis, quod in Ægypto idola & stercoreos deos [2] honoraverint. Nihil illa oratione, quæ ibi extat, luculentius est. At in capite vicesimo & tertio, paulo obscurior sermo est; sed idem tamen dicitur: *Fili hominis, duæ mulieres, unius matris filiæ fuerunt, quæ fornicatæ sunt in Ægypto. Ibi pressa sunt ubera earum. major Ahola dicta est,*

1. *Quem Israelem*] Nomen hoc Patriarcha Jacob ex pugna cum Deo deportaverat, qui nomen Israelis ipsi imposuit, cujus posteri deinceps Israelitæ dicti sunt. Vide *Heidegger. histor. Patriarch. part.* 2. *pag. m.* 521. *Christian. Worm. in antiquit. Hebr. corrupt. edit. Hafn.* 1693. *pag. m.* 20.

2. *Stercoreos Deos*] Judæi à veri Dei cultu verò discedentes Gentilium Deos Stercoreos coluerunt. Ad splendorem & majestatem sacrorum Roman. etiam *Sterculium* seu *Stercutum* Deum, *Fauni* filium referunt. Vide *Plin. lib.* XVII. *H. N. cap.* IX. *Macrob. lib.* I. *Saturn. cap.* VII. imò stercore & rebus obscænis sacra facta sunt quibusdam Gentilium Diis, quod de Baal-Peor Judæi produnt, quod cultores ejus non tantum nudi coram eo steterint, sed turpe etiam suffimentum flatu ventris fecerint & stercoribus idolum aspserserint, unde R. *Sal. Jarchi Comment. ad Num.* XXV. 3. idolum istud פעור putat vocari, quia distendunt anum coram eo & stercora emittunt, hic enim ejus cultus est. Vide *Braun. l.* 1. *de vestit. Hebr. Sacerd. c.* 1. §. 4. *pag.* 9. *seq. Wagenseil. in append. ad Sot. pag.* 1176. *Voss. not. ad Maim. de Idol. c.* III. *pag. m.* 37. *Selden. de Diis Syr. Syntagm.* I. *c.* V. *pag.* 157. *Bayer. in addit. ad h. l. pag.* 233. *Germ. Dreck Götter* dicuntur *Ezech.* XX. 7, 18. quia frutices & olera hortorum, imò cloacas & crepitus ventris divinis honoribus Ægyptii affecerunt. Vide *Minuc. Felic. in Octav.*

est, & soror ejus Aholiba. meæ, inquam, fuerunt, & filios filiasque pepererunt. Fictis nominibus Israëlem designat & Judam. Diu Judæis idololatriæ adhæsit contagio, quam ab insolenti & ventosa natione traxerant. Etenim quod serpens æneus[3], quem in paucos dies, & ob aliam

3. *Serpens æneus*] Hujus mentio fit *Num.* XXI. 6. & fecit Moses נחש נחשת serpentem æneum. Angl. *a serpent of brasse.* LXX reddiderunt χαλκῦν ὄφιν. Statuunt itidem Thalmudistæ quidam, materiam, de qua nullum mandatum accepit, Mosen ex suo decrevisse placito. Ita legitur in *Talm. Hierosol. Mass. Rosch haschschana cap.* ראוהו בדין *halach. 9. ab init.* Ait R. Sa: in quatuor Scripturæ locis dicitur: Fac tibi. In tribus eorum diserte definitur, quid fieri debeat, in quarto non idem. Sunt autem (1) *Genes.* VI. 14. Fac tibi arcam lignorum Gopher. (2) *Num.* X. 2. Fac tibi duas tubas argenteas. (3) *Jos.* V. 2. Fac tibi gladios ex petra. IV. *Num.* XXI. 8. Fac tibi שָׂרָף. Et hoc ultimo loco non aperte definitum est, quid fieri debeat. Dixit Moses: Non habetur hactenus serpens talis, conflavit igitur serpentem æneum *fol.* 59. *col.* 1. in med. Mandavit Deus, ut faciat serpentem שרף *urentem* uti Junius & Tremell. reddiderunt. Anglus reddit: *Make thee a firy serpent or a burning. Arias Montanus* Hebraicum latine non expressit, sed redidit: Fac tibi Saraph. Vulgatus *serpentem æneum.* Causæ hujus rei variæ afferuntur. Sunt (1) qui putant, Mosen colore ænei serpentis nativum illorum animalium referre colorem voluisse, cum Hebraicè שרפים ardentes appellentur. Ita *Vatablus* in h. l. ut & *Lorin. in Sap. fol.* 569. Anglus *Henric. Ainsworth. Comment. in h. l. fol. m.* 134. *edit. Londin.* quando ita tradit: *and so might resemble the colour of the serpents, because that metall is of a firy colour.* Ita etiam Don Isaac Abarbanel *Comment. in legem fol.* 305. ויאמר ויעש משה נחש נחשת לפי שהנחשים השרפים הם אדומים כעין הנחשת ולכך כדי שיהיה צורתו כצורת הנחש החי עשהו מנחשת i. e. *Æneum fecit serpentem illum, quod urentes serpentes illi rubicundi essent ad instar æris. Ut igitur hujus serpentis figura vivum talem serpentem repræsentaret fecit eum ex ære.* Ita etiam *Moses Gerundensis*, qui factum ex ære serpentem ideò adstruit, ut is vivum colore repræsentaret serpentem, & serpentem quidem, ut (2) miraculum divini auxilii tantò manifestius pateret, cum alias sanando vulneri obsit conspectus animalis, à quo quis sit læsus. Locum licet prolixum huc latinis adscribemus. *Siquidem Deus in mandato suo meminit τῦ Nachasch sed ait:* Fac tibi Sharaph. ℣. 8. *Atqui illorum, quos dixi, hypothesis est, confudisse Mosen substantivum Nachasch cum Nechoschas. Tacite mihi visum fuit hoc: Inter alia hac legis consuetudo est, ubique miraculum cumulare miraculo, damnum auferre per nocivum, morbosque curare per ea, quæ morbos aliàs causantur, uti videre est Exod.* XV. 25. *in historia de ligno & aquis amaris, itemque in historia Elisæ* 2. *Reg.* II. *de sale aquis injecto. Jam verò ex principiis medicis constat, omnes morsus venenatorum animalium, si quis adspiciat aut ea, aut saltem figuram eorum, creare periculum. v.g. Qui à cane aut aliis ani-*

aliam causam Moses erexerat, thure postea[4] & sacrificiorum libamentis

animalibus rabiosis morsi sunt, si inspiciant in aquam, apparet illis ibi figura umbratilis canis, aut alius nocivi animalis, & ipsi moriuntur; veluti ut traditur in Commentariis Medicorum, & memoratur in Gemara Maff. Jom. Proinde cavent Medici, ne coram talibus mentio fiat animalis morsum infligentis, ne omnino illi ejus recordentur. Adhærerent enim illi tali cogitationi, ut non possent ab ea avelli, donec ipsos conficeret. Tradunt hinc experimentum mirabilium naturæ, videl. si quis morsus fuerit à cane rabioso, postquam ipse in insaniam fuerit prolapsus, quando urina ejus accipitur in vitro, conspiciuntur in ea figuræ catulorum. Quod si eam cliques & coles per frustum panni, ne minimum quidem illius vestigium in ea amplius deprehendes. Si iterum vitro, ex quo ægrotus biberit fuerit infusa, statim videbis ibi figuras catulorum. Quod si verum est, est sane hoc aliquid de mirabilibus facultatum animæ. Cum igitur res omnis sic sese habeat, expediisset profecto Israëlitis morsis à serpentibus ignitis, ut ne vidissent serpentem aliquem, nec recordati essent ejus, aut mente tale quicquam voluissent. Mandavit autem Deus Mosi, ut faceret illis icona serpentis igniti, qualis ipsos occidere poterat. Notum est, quod serpentes igniti oculis sint rubicundi, lato capite, & quod in suo gutture colorem habeant æris. Moses ergò non vidit, quomodo satisfacere posset præcepto illi de serpente ignito, nisi serpentem æneum conflaret, talis enim est similis serpenti ignito. Si ex alia materia confecisset eum, fuisset figura tantum serpentis in genere, non igniti. fol. 259. col. 1. Ita etiam miraculum comprobat R. *David Kimchi part.* 2. *Michlol lib. radol. fol.* 77. *col.* 4. Conf. R. *Salom. ben Melech. fol.* 34. *col.* 4. aliosque. Alii nonnulli (3) ut *Tostat. in h. l. qu.* 8. *p.* 29. hanc affert causam, quia nulla materia visa fuerit convenientior ad fabricandum hunc serpentem, cum æs sit ductile & obediens artifici, nec etiam magni sumtus. Approbat hanc sententiam *Cornel. à Lapide in h. l. fol.* 858. Alii alias causas producunt, quas longâ serie recenset B. *Georg. Mœbius in Select. disput. tom. edit. Lipf.* 1694. *pag. m.* 216. Falsam autem Kabbalisticorum Doctorum sententiam esse putamus, qui miraculum omne amovent ab insolenti ista sanatione, quam in de profectam arbitrantur, quod serpens ille æneus certa singularis constellationis hora à Mose astrologo fuerit confectus, unde is omnem sanandi vim ex sideris sub quo & ad cujus figuram fuerit conflatus, influxu ac operatione receperit. Tradit hoc R. *Samuel Zirza in Mekor chajim impress. Mantuæ in fol.* 1558. Verum hanc opinionem rejicit *Aben-Ezra* in h. locum.

4. *Thure postea*] Serpens hic æneus quovis tempore instinctu Diaboli multis impiis & detestandis hæresibus occasionem dedit. Nam ipsi Israëlitæ, postquam sanitati erant restituti hunc serpentem in itinere secum duxerunt & tandem divino honore affecerunt. Ea de causa Rex pius *Hiskias* illum confregit, & per contemptum נחשתן parum æris vel aheneum Deum appellavit, 2. *Reg.* XVIII. 4. Quo loco tria nobis inculcantur (1) *Hiskiam* confregisse serpentem illum. (2) Fecisse eum ideò, quoniam Israelitæ usque ad tempus illud suffiebant ei (3) ser-

tis usque ad tempora Hiskiæ cultus sit, id verò totum ab Ægyptiorum.

serpentem vocatum fuisse Nechuschthan: Ad primum quod attinet, R. *David Kimchi* non confractum, sed combustum eum existimat: Et sic cum aliis, tum sibimet contradicit in libr. radic. de verbo כתת scribenti: ענין כולם חרצרה והשבר significare id confringere, conterere, collidere, &c. fol. 63. col. 1. Deinde tempus θρησκείας minus incommodè idem ex eo derivat termino, quo Reges Judaici à veri Dei cultu ad idololatriam ibant præcipites. Tertio nomen Nechuschtan deminutivum esse, atque serpenti per contemtum ac in contumeliam impositum fuisse sentiunt plerique, refragante licet Jonathane ben Usielis paraphrasia, qui illud ויקרא לו & vocavit eum, non ad *Hiskiam* sed impios serpentis cultores refert, formâ loquendi, quam vulgo מקרא קצר Scripturam abbreviatam sive ellipticam vocant, de qua inter alios R. *Salomo Jarchi in Genes. fol. 2. col. 2. edit. minor.* Audiamus jam Commentatores ipsos. R. Salom. Jarchi: ויקרא לו נחושתן לשון בזיון כלומר מה צורך ביה אינו אלא נחש נחושת *Neschuchtan eum appellavit per contemtum q. d. Quid eo opus est, cum serpens solum sit cupreus.* fol. 430. col. 1. *R. Levi ben Gerson* prolixius disserit, cujus verba Latine versa tantum adscribimus: *Sufficebant*, inquit, *ipsi Israelitæ, cogitabant enim inesse figuræ isti aliquid divini. Quippe cum eam fecisset Mose, omnis morsus serpentem istum intuitus manebat in vivis. Hiskia verò vocavit eum Nechüschtan h. e. æs quod ipsi habebant, qs d. figuram istam nullam habere virtutem aliam, nisi quæ communis sit æri vel cupro.* R. David Kimchi Comment. in h. l. fol. 430. col. 1. sub fin. *A tempore illo, quo Reges Judaici impii erant, & Israelitæ idololatræ usque ad tempus hoc regni Hiskiæ suffiebant Israelitæ serpenti illi; idque ideò, quod scriptum reperissent Num.* XXI. 8. & *adspiciet illum & vivet. Cogitarunt igitur, posse eum esse Mediatorem, ipsique cultum deberi. Inde verò à temporibus Mosis serpens iste in memoriam miraculi repositus fuit, non secus ac urna & manna. Neque Asa & Josaphat combusserunt illum, uti cætera, quæ occasionem præbuerunt Idololatriæ: nec enim ex quo regnare cœperunt, adverterunt cultum aut suffitum exhiberi ipsi, proinde reposuerunt eum in memoriam miraculi. Hiskia autem vidit omninò, ut alia idola, comburendum illum esse sibi, quandoquidem in diebus patris sui exercebatur cum illo idololatria, etsi quidam viri boni tantum commemorabant miraculum per illum factum. Quare dixit: Præstat igne eum aboleri simulque miraculum oblivioni tradi, quàm ut asservetur, & Israelitæ hodie vel cras post illum declinent. Ajunt Magistri nostri (locus quem hìc citat Kimchius extat in Babyl. Joma fol. 78. col. 1.) p. m. An verisimile est, venisse Asam, nec combussisse illum, venisse Josaphatum nec combussisse illum? an non illi duo omnia Idololatrica, quotquot in terra Judaica dabantur, combusserunt? Verum majores Hiskiæ reliquerunt ei locum, ut se in illo extollerent. Vocavit autem eum Nechüschtan per contemtum, q. d. nihil aliud est, quàm æs sive cuprum; quomodo igitur haberet facultatem benè aut malefaciendi? Appellavit ita eum, quando ipsum contudit, dicens Israelitis. Qui ascendat tale in cor hominis, quod ser-*

rum profectum vanitate [5] est, qui, ut Marcus Tullius ait, *quamlibet carnificinam prius subierint, quam aspidem aut ibin violent.* Ipsum Serapidem draco repræsentabat, eminuitque id animal præcipue inter fercula Isiacæ pompæ, de qua Ovidius in hunc modum loquitur,

Pigraque labatur circum donaria serpens,
Et comes in pompa corniger Apis [6] eat.

Percommodè Apin nobis in mentem vocat Naso. quippe is fuit sanctus bos, & summum numen Ægyptiorum. Eos imitatus Hieroboamus Israëlitarum rex est, aureamque bovis imaginem in Bethel & Dan erexit, uti hac re populum sibi retineret, firmaretque, Ægyptiacæ superstitionis memorem. Quid multa? quotiescunque Judæi, spreta Mosis lege, animalia quædam, effigiesque venerati sunt, ad Ægy-

pens iste commodum præstare possit, cum cuprum duntaxat fuerit? Jonathan ita παραφράζει. Et vocarunt Nechuschtan nempe cultores ejus Israelitæ (non Hiskias) ita appellarunt eum. Similia ferè leguntur in *Jalkut fol. 36. col.* 4. Falsum imo fabulosum est, quod narrat *Paulus Aringhus tom. 2. Rom. subterr. lib.* V. *cap.* IV. fragmina hujus serpentis Mediolani in hodiernum asservari diem. Vide B. *Mæbii differt.*

5. *Ab Ægyptiorum profectum vanitate*] His Cunæus noster Spenceri partes in se suscipit, asserens, hunc cultum ab Ægyptiorum vanitate originem traxisse, cum tamen, teste *Athanas. Kirchero in Oedip. Ægypt. fol.* 19. hi plurima ab Hebræis acceperunt. Rectè hinc *Vossius l.* IX. *de idololatr. cap.* II. *pag.* 467. *edit. noviss. in 4to.* Verisimile est, inquit, aliquid momenti attulisse (quod scil. Ægyptii serpentem pro Deo coluerint) quod Deus ipse per Mosen in deserto erigi jusserit serpentem. Serpentem itaque longo tempore religiose coluerunt, ut testatur *Plutarch. hist.* LXII. & ex eo *Ælianus l.* XVII. de An. *c.* V. Ab Ægyptiis ad alias gentes hic cultus fuit propagatus, unde Cacozelia Diaboli in Bacchi seu Liberi sacris, in quibus serpentes offerebantur, uti ex nummis constat. Eundem Liberum dictum quoque fuisse Sabazium Jovem, sacrisque ejus initiandis aureum colubrum ductum fuisse per sinum discimus ex *Arnobio lib.* V. *advers. gentes.* De his & aliis populis videri possunt pluribus agentes D. *Mæb. differt. pag. m.* 258, 259. *Saubert. in Palæstr. pag. m.* 346, 347.

6. *Apis*] Serapis ut Græcis vocatur idem ac Apis Ægyptiorum Deus ut est apud *Clement. Alexandrin. lib.* I. *Strom.* Idem tradit ex *Terentio Varrone Augustinus de C. D. lib.* XVIII. *c.* V. Cum itaque multi de hoc Deo egerint, curiosos Lectores remittimus ad *Athanas. Kircher. Oedip. Ægypt. fol.* 91. *fol.* 197. 199. *Seld. de Diis Syris & annot. Beyeri. Ouzel. ad Minuc. Felic. pag. m.* 253. *differt. Cl. Johann. Lehmann. De Serapide Ægyptiorum Deo maximo nuperrime ab excell. Crenio operibus suis insertam.* ubi fuse de hac materia.

Ægyptiorum se exempla composuerunt. Itaque mirari satis nequeo, quid Plutarcho, aliisque maximis autoribus in mentem venerit, cum Judæos asinum divinis coluisse honoribus [7] tradiderunt. Futilia hæc sunt & nugatoria. nam nec legibus eorum istud sancitur, quæ adhuc integræ in manibus hominum sunt: & rursus ab Ægyptiis esse ejus rei origo nequit, quoniam profectò nullum animal magis invisum huic

7. *Asinum divinis coluisse honoribus*] Unanimi fere consensu Gentiles Judæis ὀνολατρείαν seu asini, ignavissimi & abjectissimi animalis cultum & divinos honores asinis exhibitos, objiciunt, quod aureum asini caput in Sanctuario suo cultui divino expositum habuerint, quod *Antiochum Epiphanem* abstulisse mentitur *Apion* apud *Joseph. lib.* II. *contr. Apion.* Quod autem *Antiochus* pecuniam è templo abstulerit ex Josepho patet, quippe Judæi ærarium habebant in templo, uti docet *Joh. Doughtæus Anal. Sacr. part.* I. *Excurs.* 114. *pag. m.* 194. seq. Hæc igitur Apion debuisset respicere nisi cor asini ipse potius habuisset, quem quoque citat. loc. *Josephus* acriter refutat, *lib.* 2. *contra Apion.* Rationem hujus cultus asinini quem autor noster citat reddidit, mendacium mendacio addens *l.* IV. *Symposio. quæst.* 5. *pag.* 557. Sicut asino suus est apud eos honos, qui fontem aquæ eis demonstravit, & expressius *Tacit. lib.* V. *hist. c.* III. Sed nihil æquè quàm inopia aquæ fatigabat. Jamque haut procul exitio, totis campis procubuerant: cum grex asinorum agrestium, è pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses, conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit: & cap. IV. addit: Effigiem animalis quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere; quasi verò Judæi hoc beneficio asinis obstricti, ut Ægyptiorum (ad quos expresse l. c. provocat & illorum exemplo conjecturam suam confirmat Plutarchus) & aliarum gentium more ἀποθεώσει illud remunerari, & asinum, ob id inter Deos relatum divinis honoribus & cultu sacro afficiendum decrevissent; Sed mendacem oportet esse memorem, quod Tacito in aurem dictum volumus, qui asini effigiem in Templo collocat, paucis verò interjectis Judæos omnem omninò effigiem Deorum aversari testatur *c.* V. Ægyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur, Judæi mente sola, unumque numen intelligunt. (Arrigat aures Plutarchus ad socii sui verba, ut discat, longe diversum esse Judæorum morem, quam Ægyptiorum, qui animalibus brutis divinos conferebant honores, adeoque perperam ex Ægyptiorum ritu ad Judæorum ἀποθεώσει asini concludi) Verum causas, cur Gentiles hoc imputarint, multas recenset Cl. *Schudt. in Delic. suis pag. m.* 225, 226, 227. *seq.* Conferantur huc B. *Kortbold. in dissert. de calumniis paganorum* in veteres *Christian. sparsis. edit. Rostoch.* ubi fuse. B. *Mœb. volum. dissert. pag. m.* 22. 23. *Ouzel. Wower. Elmenhorst. Herald. in annot. ad Minuc. Felic. in Octav. pag. m.* 83. *seq. edit. Lugd. Batav.* 1672. qui omnes ad putida mendacia Gentilium satis responderunt.

huic genti eſt. Typhonem [8] enim quendam Oſiridis interfectorem omnibus contumeliis mortuum inſectabantur: &, quia is fulvo crine fuerat, cunctos aſinos, ob ſimilitudinem coloris, de ſaxo præcipites dare, mos eorum fuit. Nemo quiſquam ruffus reperiebatur, qui non publicè ludibrio eſſet. Etiam Buſiritas ac Lycopitas ait Plutarchus tubis non uſos, quod ſonus earum quiddam clangere aſininum viſus eſt. Supra omnem feſtivitatem eſt, quod de Ocho Perſarum rege produnt. Eum Ægyptii identidem aſinum appellaverant, incredibilem hoc ignominiam rati: quibus ille, ὁ μέντοι ὄνος οὗτος ὑμῶν κατευωχήσεται τὸν βοῦν. *Atqui*, inquit, *iſte aſinus veſterem bovem comedet*. Apin autem deſignabat. Falſum eſt igitur, quod de Judæis magno conſenſu memorant tot ſcriptores. Et tamen adeò blandita eſt [9] iis hominibus commenti dulcedo, ut reperti ſint, qui ſeptimo quoque anno hominem peregrinum huic fuiſſe aſino immolatum affirment. Nos hæc omnia in odium ſacræ gentis conficta arbitramur: neque id inſolens fuit Romanis Græciſque. Ingenioſa eſt ad mentiendum impietas, & favet ipſa induſtriæ ſuæ. Sed tempus eſt ab his faceſſere. Ad Iſraelitas redeo, quos in Ægypto ſedes poſuiſſe jam retuli. Nihil rerum mortalium tam inſtabile ac fluxum eſt, quam aliorum quod beneficio tenes: magna enim mobilitate ſunt animi hominum: quiſquis alterius rebus conſulit, ſuam ipſe fortunam habet in conſilio: ubi res poſtulat, fides & pacta poſthabentur. Enimvero Ægyptii beneficium ſuum rati, quod Hebræi in rebus bonis eſſent, poſtquam metus jam erat, ne advenæ in partem regni acciti contra omnes valeſcerent, animum mutavere, & quos diu benigne proſecuti erant, repente velut fatigati deſtituunt. Placuit eos dura ſervitute oppreſſum ire. Hoc factum ea tempeſtate ait Moſes, cum Joſeph & cuncti fratres ejus fato functi eſſent. Non magni eſt, quod Rabbini notant: אין לך בכל השבטים שקצר ימים פחות מיוסף
ואין לך בכל השבטים שהאריך ימים יותר מלוי וכל זמן שהיה
לוי

8. *Typhonem*] De Typhone Oſiridis interfectore videndus eſt *Athanaſ. Kircher. in Oedip. fol. m.* 155. *& fol.* 219, 220.

9. *Blandita eſt*] Ineptiis ſcatere libros permultos conſtat, quorum deliria à fabulis originem hauſerunt. Teſtatur Gentium doctor *Paulus* qui Timotheum I. c. IV. 17. ineptas ſeu aniles fabulas jubet devitare. Et Titum ſeriò hortatur, ne attendat fabulis, quia dulces ſermones & aſſentationes ſeducunt corda innocentium ſive ſimplicium. Conf. *Michael. annot. ad Gaffarelli curioſit. pag. m.* 24. *edit. Hamburg.*

לוי קיים לא נשתעבדו ישר' למצרים ומשמת לוי התחילו המצרים לשעבדם: מכאן אמרו אחד מן האחים שמת ודאגו כל האחים אחד מן החבירה שדרת תדאג כל החבירה sententia est, *Josephum minime diu vixisse, diutissime autem Levi: quo extincto, oppressos Israelitas esse. Atque hinc natum esse Hebræorum illud adagium, unius fratris obitu cæteros omnes affligi, & uno socio ablato, in luctu esse totam societatem.* En acumen Judaicum. Equidem ego sic semper existimavi, pleraque Hebræorum adagia insulsa esse & frigida. Valde lentis maxillis edunt, quibus istæ deliciæ sapiunt. Non sunt nauci, si admirabilem vim & felicitatem cogites, quæ in Græcis Latinisque est. Sed hæc præter rem sunt. Quam miseris modis sanctam gentem prophana afflictaverit natio, traditum in iis libris est, quibus Mosaicæ continentur leges [10]: instabant duri operum exactores. in cessantium terga sævitum fustibus est: ibat cœlo clamor virorum. Alii lateres condendis urbibus coquere: quidam stipulas convectare, pars stercora egerere: postremo, cuncti servilibus officiis intenti ætatem agere. Judæis in hujus rei memoriam etiam hodie in cœna Paschali puls quædam comeditur, quam peculiari nomine חרסת [11] appellant. Neque

10. *Continentur leges*] De variis afflictionibus & ærumnis Israelitarum ab Ægyptiis perpessis Scriptura Exod. c. I. & II. agit. Has etiam recensent Judæi in libro סדר הגדה של פסח *rituum paschal. pag. m.* II. *ex versione Stephani Rittangelii. edit. Franequer.* 1698. Et malefecerunt nobis Ægyptii sicut dicitur *Exod.* I. ℣. 10. Agedum sapientiam intendemus (ingenii nervos intendemus) in illum, ne forte multiplicetur, & sit cum evenerit bellum, & addatur etiam ipse super inimicis nostris & pugnet contra nos & ascendat de terra. Et afflixerunt nos: sicut dicitur Exod. *c.* I. ℣. II. Ut affligerent eum oneribus suis, & ædificavit (Israel) urbes armamentariorum Pharaoni Pithomum & Rahamsesum. Et imposuerunt nobis servitutem duram: sicuti scriptura dicit Exod. c. I. 13. Et servire fecerunt (coëgerunt servire) Ægyptii filios Israel per sævitiam. Confer. *pag.* 12, 13.

11. חרוסת] male in exemplari nostro expressum חרסת. Erat autem חרוסת Embamma factum ex amaris & dulcibus, qualia sunt dactyli, ficus, uvæ passæ acetum. *Aruch in rad. Maim. Corban Pesach. c.* VIII. adhibebatur in memoriam argillæ, ex qua lateres composuerant patres in Ægypto. vid. *Haggada Schel. Pesach. pag. m.* 26. Confer. *Henric. Ainsworth. Comm. in Exod.* XII. *fol. m.* 38. *edit. Londin*, qui ita literis tradit: *Moreover they used a certaine sauce, thicke like mustard they called it Charoseth, and say it was a memorial of the clay, wherein they wrought in Egypt: it was made of the palme tree branches, or of raysins or other like berries, which they stamped, and put vineger thereto, and sea-*

que profecto alia causa est, cur Juvenalis Judæos Romæ semper cophinum fœnumque[12] habuisse dicat in supellectili.

——— Cophino fœnoque relicto
Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, & magna sacerdos
Arboris.

& antea quoque,

Nunc sacri fontis nemus & delubra locantur
Judæis, quorum cophinus fœnumque supellex.

Enimvero cophinum fœnumque gestabant, cum quod fiscellis stercora lutumque portaverant in Ægypto, tum quia stipulis fœnoque usi erant ad fingendos lateres. Intererat eorum, per hæc monumenta cunctos docere mortales, quam aspera olim & fœda pertulissent. Nemo illa poetæ verba rectè explanavit, præterquam Philippus Beroaldus, inter Italos quondam apprime eruditus vir. Satis gravem testem citavimus, Juvenalem. Sed tamen procedat etiam alter, cujus sermones haud cinerem quæritant. Venustum est Martialis epigramma in Gelliam; quæ, cum honestissimas conditiones respuisset sæpe, tandem superbiæ pœnas dedit, & Judæo nupsit, contemptissimo bipedum.

Dum proavos, atavosque refers, & nomina magna,
Dum tibi noster eques sordida conditio est,
Dum te posse negas, nisi lato, Gellia, clavo
Nubere, nupsisti, Gellia, cistifero.

Mendicabulum hominis, Judæum, vocat cistiferum[13], qui cum fœno co-

seasoned it, and make it like clay, and brought it unto the table in the night of the Passover. Et hoc videtur fuisse embamma, cui offam Christus intinxit. *Joh.* 13, 26. vide *Buxtorff. Synagog. Judaic. Schmid.* aliosque.

12. *Cophinum fœnumque*] loquitur hoc loco de Iudæis vel Christianis, qui edicto Domitiani urbe pulsi sylvas inhabitare cogebantur. Imprimis autem migrantes & errantes Iudæos designabat, qui semper fœni fasciculum & cophinum vel corbem, vas ex virgulis secum gestabant: vid. annot. ad *Juvenal. pag. m.* 61. *Satyr.* 3. v. 14. Unde iter facientes non nisi cophinum cum fæni fasciculo secum circumferebant, ut noctu in hoc recumberent, in illo cibos & necessariam suppellectilem reconderent; quamvis Autor noster referat, fecisse hoc in memoriam calamitatis in Ægypto perpessæ.

13. *Cistiferum*] Inepte legunt quidam *Celtiberum*, & varie versum *Martialis* explicant interpretes Quidam versum hunc intellectum volunt de Iudæo, cui Gel-

cophinoque perambulabat urbem. Nemo facile magnæ calamitatis obliviſcitur. Manebat alta mente repoſitum inclemens Ægyptiorum imperium. Cæterum, dixerat Abrahamo Deus fore, uti per quadringentos annos Ægyptiis ſervirent Hebræi. quod ſecus cecidit. conſilia enim in melius retulit, haud dubie miſertus eorum. Ad hanc rem pertinet quod Chaldæus Targumiſtes ſcriptum reliquit: *Abbreviatum eſt tempus præfinitum propter merita patrum, qui comparati ſunt montibus. & deminuit de tempore ſervitutis centum & nonaginta annos propter juſtitiam matrum, quæ comparata ſunt collibus.* Habebat ea ætas divinum virum Moſen, cujus auſpiciis ex Ægypto evaſit populus[14] Hebræus, ingreſſuſque iter longum eſt per deſertiſſimas ſolitudines. Non fuit *exeundi autor Hieroſolymus aliquis aut Judas;* neque *conquiſitum collectumque vulgus, tanquam inviſum diis, alias in terras, monitu Hammonis*[15] *avexit Bocchoris rex.* hariolatus eſt Cornelius Tacitus, atque ii omnes, qui hæc illum docuerunt. Sed nihil

Gellia, quæ contemtis clariſſimis procis, tandem ciſtifero (i. e. Iudæo, cophinum ceu ciſtám ferenti) nupſerit: uti *Cunæus* noſter. Alii intelligunt de abjectiſſimo Cybeles ſacrificulo, qui ferebat ciſtulam, in qua religionis *Iſiacæ* erant arcana: *Turneb. lib.* 3. *adverſar. c.* 21. *& Bapt. Pius in annot.*

14. *Ex Ægypto evaſit populus*] Non ob lepram pulſus, uti Gentilium Scriptores fingunt. Quod ſi enim Iſraëlitæ ab Ægyptiis pulſi & ejecti eſſent, *Pharao* ſane non omnem moviſſet lapidem, ut retineret. *Exod.* v. 2. vii. 14. ix. 7. jam autem abire juſſit populum Pharao; quàre falſum Gentilium figmentum de expulſione ob lepram.

15. *Monitu Hammonis*] Putidiſſimum mendacium iterum *Tacitus lib.* v. *hiſtor. c.* 3. profert, qui hæc recenſet: *Plurimi,* inquit, *auctores conſentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret: Regem Occhorim, adito Hammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum & id genus hominum, ut inviſum Diis, alias in terras avehere juſſum.* Et licet authoritatem Scriptorum provocet, ſciendum, quod Gentiles fuerint, aut rei ignari, aut Iudæorum inimici, quales *Manethon, Chatemon, Lyſimachus Apion aliique apud Joſeph. lib.* 1. *contra Apion.* Et quî fieri hoc potuit, cùm Iovis Hammonis, ut *Lyſimachus* & *Tacitus* fingunt, tunc temporis nulla fuerit notitia. Certius eſt, quod Dei mandatum & reſponſum fuerit, quod *Moſes* non *Bochiri* ſed Pharaoni indicavit. *Exod.* v. 1. *c.* vii. 15. *c.* viii. 1. *Diodorus* verò *Sicul. lib.* 40. *bibliotb. hiſtor. p. m.* 1190. id non Deorum monito & reſponſo, ſed ſuſpicioni adſcribit, *hinc ſuſpicio indigenis injecta, niſi alienigenas ſubmoverent, futurum, ut malis nunquam exponerentur,* id quidem diverſitati ſacrorum adſcribit *Diodor.* idque exactè, ſed aliò, quam ille ſcripſit, ſenſu id Scriptura S. tradit, dimiſſio-

hil mirum est tam falsa prodidisse de Judæis eos scriptores, qui sacra volumina nunquam inspexere. Odit profanum genus damnatque tenebris Deus: neque passus est profecto, uti sancti populi res cognoscerent etiam ab ea parte, quæ publica est. Extant apud Flavium Josephum verba Demetrii: qui, mirante Ptolemæo, cur Mosaicarum legum nec historici ulli, nec poëtæ meminissent, causam ejus rei contulit in magnitudinem negotii, quam angustiæ pectoris illorum non caperent. Ad hoc, divinitus pœnas dedisse ait, qui eas sollicitassent, Theopompum atque Theodecten. quippe illum mente, hunc visu esse orbatum. Quod si qui sint inter eos, qui de illis aliquid scripsere, pluribus modis labefactata ab illis veritas est. Nemo illorum quisquam est incorruptam fidem professus. Etenim, ut quædam vera sunt, ita singulis ferme aspersum mendaciolum est, & quidem malignum. Quocunque oculos conjeceris, tale quiddam deprehendes etiam in præstantissimis authoribus. Vel Juvenalis, ecce, quam aliena effutivit, cum de Judæorum loqueretur superstitione?

Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt, & servant, ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses:
Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti,
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.

Vera falsis miscuit, plane uti confusa res sit. Sane vero non fuit tanta amentia Moses, ut hoc tam barbarum jus introduceret. Quid fuisset aliud de homine in ferum animal transire, si non hoc fuisset? Præclare ab Ennio dictum est,

Homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit.
Nihilo minus ipsi lucet, cum illi accenderit.

Natura ad humanitatem nos formavit. hujus imperio petere & dare jubemur quæ posita in communi sunt. Quidnam est igitur? injurii in Mosem sunt, qui hoc illi affinxere. Diu post tempora illius, cœpit hoc esse Judæorum primo vitium, dein mos quoque: ut recte Hieronymus dixerit, *pejoris esse eos nunc, quam olim.* Fuit illis hinc

missionem enim ex Egypto, Dei jussu, cum gente hebræorum petiit ad sacra Deo ritè in deserto facienda, aliter quam Egyptiorum fert mos, *Exod.* v. 1. 3. *cap.* viii. 25. additis minis, ni eos dimitteret.

hinc adversus omnes gentes hostile odium. separati epulis, discreti cubilibus, alienigenas, ut purgamentum, vitabant. in summa mendicitate superbire, Dei se gentem dicere, patriam religionem & antiqua nomina jactare, denique nihil moderati neque pensi habere.' Profecto, insigniter invidos & zelotas oportet fuisse, qui decretum istud Hyrcani & Aristobuli tempore fecere, quod Rabbi Zacuth memorat in libro Juchasin, ארור מי שילמד לבנו הכמה יונית *Maledictus sit, qui filium suum Græcorum instruxerit disciplinis.* Ab eadem malevolentia fuit, quod tantopere indignati sint, legem Mosis fuisse Alexandriæ in profanum sermonem [16] conversam, Philadelphi, optimi regis, jussu. dolorem quidem certe suum quotannis solenni jejunio ad VIII. Teveth fassi sunt. Hæc mera ærugo erat, hic nigræ loliginis succus, qui animos eorum venenaverat. Sed non opus est tantas moles convectare ad refellendum, quod Tacitus falso dixit de Judæorum exitu ex Ægypto. Facessat Romanus scriptor, ubi vir divinus loquitur Moses, *ἐκ τῶν Διὸς δέλτων γὰρ ὁ μάρτυς. quippe is testis est ex Jovis tabulis.* Postquam in Arabum deserta ex Ægypto evaserant Israëlitæ, mire illis adfuit semper numinis clementia. Ajunt Rabbini tres fuisse insigni pietate homines, quibus tria maxima beneficia tulit accepta populus Israël. מן בזכות משה עמור ענן בזכות אהרן באר בזכות מרים מתה מרים נסתלקה הבאר וחזרה להן בזכות משה ואהרן מת אהרן ונסתלק עמוד הענן חזר להן בזכות משה מת משה בסתלקו שלשתן ולא חזרו שנית שנאמר ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחת: *Manna illis contigit ob merita Mosis, columna nubis propter Aaronem, puteus propter Miriam. Moriente Miriam, periit puteus. sed restitutus est propter Mosem & Aaronem. Obiit Aaron, evanuitque columna nubis. reddita tamen est propter Mosem. At Mose extincto, sublata sunt simul tria hac. Scriptum enim*

16. *In profanum sermonem*] Hic sibi Iudæi ipsi contradicunt, cum in *Bereschit Rabba Sect.* 16. legatur, *Græcia* regnum in tribus præcedere regnum impium *Romanorum*, in legibus, libris & lingua. Permiserunt enim Sapientes, ut libri sacri scriberentur lingua Græca: quia secundum prædictionem Dei ipsius, verba Iapheti erunt in tentoriis *Semi* (ut dicit Glossa) decor *Japheti* est lingua Græca, pulcherrima ex iis linguis quæ sunt filiorum *Japheti. Bab. Megillah fol.* 9. 2. *Hier. Megillah fol.* 71. 3. vid. etiam *Massech. Sopherim c.* 1. ℣. 7. Græce quippe sacra legere in Synagogis fuit permissum. *B. Sota c.* 7. & *Hieros.*

enim extat, exſcindam tres paſtores menſe uno. Verba, quæ citantur, Zachariæ ſunt. Sequitur autem Rabbinicam interpretationem, uti ego opinor, Hieronymus: atque inſuper cauſam addit, cur uno menſe obiiſſe eos dixerit vates, qui, ubi accurate rem exigis, potius uno ceciderunt anno. Utut hæc ſunt, præpotens numinis vis fuit, quæ populum exulem & omnium rerum egenum, in aſperrimis locis tam diu ſuſtentavit. Quod ſi jam illa intueare, quæ paulo poſt evenerunt, cum Cananæam ingreſſus Iſraël eſt; ibi vero, quot res geſtæ, tot miracula occurrunt. maximæ hoſtium copiæ parva manu fuſæ: per altiſſimos fluvios ſiccis pedibus, velut continenti, pervium iter. oppidorum mœnia, nullo impellente, ſubverſa. Quæ omnia ejuſmodi ſunt, uti vim eludant humani ingenii. Illud vero multo maximum eſt, quod etiam Solis curſum[17] voce ſua tardaverit per integrum diem ſummus populi ductor Joſue. Chaldæus Targumiſta Cantici Canticorum ait, Joſuen tunc ceciniſſe hymnum illum, qui ex decem, quos numerant, quintus eſt. Quid cauſæ ſit, cur Judæi, autoritate cujuſdam Rabbi Joſe permoti, tradiderint hoc factum eſſe בירח של ניסן *Kalendis menſis Niſan*, atque in eam diem, præter ſolitum, incidiſſe æquinoctium; nos divinare non poſſumus: niſi quod profecto fatalis delirandi libido ſubegerit eos miraculi extenuare magnitudinem. Satius fuiſſet, ad venerabile rei myſterium ſtupere. Sed tandem habeat finem aliquando hæc diſſertatio. Poſtquam igitur Cananenſium potiti Iſraëlitæ ſunt, diu Eccleſia communis fuit duodecim tribuum. nec ante mutatio inceſſit, quam Salomonis deceſſus inter dominandi avidos certamen ingens excitaſſet de regno. Ibi ſciſſus in contraria ſtudia ſacer populus eſt, cum pars hæc Roboamum Salomonis filium, pars illa ſequeretur Effraimitam Hieroboamum Nabotho genitum. A Roboamo Judas & Benjamin ſtetit: ab Hieroboamo reliquæ decem tribus. ille Hieroſolymam & finitima loca, hic Sichemum tenuit. Ita duo regna extitere: quorum alterum Judaicum, alterum eſt Iſraëliticum dictum. Neque vero manſit intemerata religio. quippe ad idolorum cultum tribus ſuas averterat Hieroboamus, ut ſacrorum diſſimilitudo diſſidium quoque augeret infenſarum partium. Quare ex illa tempe-

17. *Solis curſus*] De hoc miraculo diſſertationem habuit Cl. *Joh. Wolffgang Rentſchius de quiete Solis edit. Witteberg.* 1660. quam evolvere velit Lector.

pestate ad solos Judæos redacta Ecclesia est; quorum nomine etiam Benjaminitæ propter summam, quæ fuit inter eos, conjunctionem, appellantur. In libro quidem Esteris, Mardochæus dictus Judæus est, cum esset de nepotibus Benjamini. id quod Rabbi Elias publicavit. Hæc est illa tantopere celebrata Ecclesia Judaica. cujus quæ fata, quæve mutationes fuerint, paucis sic dixisse, ingens operæ pretium fuit. Nunc ad alia pergimus.

Cap. V.

De circumcisione. Quæ gentes olim fuerint circumcisæ. De Ægyptiis, Æthiopibus, & Colchis. Verba Jeremiæ de Ægyptiis à quorundam interpretatione vendicata. Pauli locus de iis, qui præputia reducunt, perperam ab Hieronymo intellectus. Immodicus æstus Hieronymi in libris adversus Jovinianum. Hallucinatio ejusdem in verbis Josuæ repetita circumcisione. Cur circumcisio octavo die celebrata.

PERDIU sane populus sanctus reliquas inter gentes nulla diversitate notabilis fuit. Noscebat suos, quos delegerat Deus; & ab his noscebatur. insignia & notæ aberant, quæ usurpari oculis possent. Primus Abrahamus [1], cui facta rerum maximarum spes erat, sacramentum accepit, cujus vi de futurorum eventu esset certus. Jussus est circumcidere suorum præputia, ejusque rei exemplum transmittere ad posteros; quibus eadem posita lex fuit. Nihil tam religiose ob-

1. *Primus Abrahamus*] Recte autor noster statuit Abrahamum primum fuisse, qui hoc Sacramentum circumcisionis acceperit, quippe de hac *Genes.* XVII. 10. legimus, Abrahamum cum omnibus suis ex mandato Dei circumcisum fuisse. Exponitur hoc loco novum aliquod fœdus & planè singulare, quod Deus cum Abrahamo ejusque posteris anno mundi 2048. secundum B. *Schraderi Patroni mei, dum viveret, magni Tab. Chron.* & ætatis *Abrahami* XCIX. iniit, ut nempe omnis mas die octavo circumcideretur. Non est ut pluribus hoc dictum deducamus, cum otium hic nobis fecerint B. *D. Sebast. Schmid. in tr. de circumcis. p. m. 166. & cl. Christian. Lokernitz tribus dissert. Philolog. Witteberg. habitis anno 79. de circumcisione Judæorum. Henr. Ainsworth. Comment. in Genes. edit. Londin.*

observatum [2] ab illis est. Sed imitatæ tamen morem hunc etiam aliæ gentes sunt. quæ res accuratissimos scriptores in errorem impulit. haud enim sciverunt ex qua sit origine hoc ductum. Herodotus ait solos omnium mortalium Ægyptios [3], Colchosque, & Æthiopes id fecisse. Syros verò, qui in Palæstina sunt, hoc est, Judæos, ab Ægyptiis didicisse. neque verò dubitandum esse, cum hoc confiteantur illi ipsi Syri [4]. Sed enimverò danda est errori huic venia. obscura

2. *Nihil tam religiose observatum*] quàm circumcisio, ita ut omnes sub pœna excisionis obligati fuerint ex mandato Dei *Genes.* XVII. ✠. 14. confer. *Henric. Ainsworth. comment. in h. l. fol. m.* 69. *edit. Londin.* qui ex *Maimonid. in tract. de pœnit. cap.* 8. *s.* 1. & aliis locis testimonia adducit.

3. *Ægyptios &c.*] Hæc Cunæus noster ex *Herodoto* adduxit, qui in *Euterpe cap.* 104. ita scribit: *Soli omnium hominum Colchi & Ægyptii & Æthiopes circumcidunt ab initio præputium, Phœnices verò & Syrii, qui in Palæstina & alii fatentur id didicisse se ab Ægyptiis, ab Ægyptiis verò & Æthiopibus dicere non possum, quinam priores didicerint, videtur enim perantiquum esse.* Quæ verba docent nimium dicere *Freculphum Lexoviensem Chron. lib.* 3. *Bibl. Patrum T.* 1. *pag.* 146. Herodotus Halicarnass. dicit Æthiopos ab Ægyptiis didicisse genialium circumcisionem. Hanc ipsam sententiam Herodoti secuti sunt *Nobil. Angl. Marsham in can. chron. & Spencer. in legib. Hebr. ritual.* qui docent: Ægyptios & Æthiopas omnium primos præputia posuisse, adeoque circumcisionem Judaicam proximè quidem à Mose & Patriarchis, remote verò ab Ægyptiis profluxisse. Verum seposito omni præjudicio asserimus, hos omnes errare, affirmantes Judæos ab Ægyptiis circumcisionem habere, & Herodoti testimonium non tanti est, ut calculum album addamus, cum Gentilis fuerit & in hac re facile errare potuerit, uti ex sequentibus patebit.

4. *Confiteantur ipsi Syri*] Hoc quidem dicit *Herodotus l. c.* qui asseclam habet *Marshamium* per Syros Judæos intelligentem *Sect.* x. *pag.* 235. Sed authoritati *Herodot.* majorem & infallibilem opponimus authoritatem viri Θεοπνεύστου Mosis, qui & rerum veritate & antiquitate alios Scriptores ipsum etiam *Herodotum* longe excedit. Hic verò, Deum Abrahamo primum mandasse circumcisionem. Deinde notum est, Herodoti libros multis vanis & inauditis fabulis esse refertos, teste *Cicer. lib.* 1. *de legib.* Quemadmodum verò in aliis, ita potissimum in sacris Ægyptiorum exponendis multa scripsit, quæ fidem omnino excedunt. Comprobat id suo testimonio *Diodor. Sicul. l.* 1. *p.* 63. Et quid mirum, multa eum retulisse falsa, cum talia ab *Ægyptiis*, qui gloriæ inhiantes, sacra sua aliasque res gestas nimium extulerunt, hauserit. Demonstrat hoc *Jacobus Capellus histor. Sacr. & Exot. anno* 3421. Vid. *Vander Waeyen in dissert. Spenc. de hirco Azazel excussa* §. 676. *in Var. Sacr. pag. m.* 527. Quæ cum ita sint, qua ratione *Marsham. & Spencerus* hac in re ad hunc provocare audent? Contrarium potius Phæ-

scura enim propter vetustatem sunt rerum initia. Nos Abrahamum circumcisionis authorem [5] cunctis Judæis fuisse, non opinamur hercle, sed certò scimus. In hoc uno tamen Herodotum sua non fefellit divinatio, quod Æthiopes potius ab Ægyptiis [6], quàm hos ab illis accepisse morem existimat. Quippe primi Ægyptii Hebræos, quos sedibus suis exceperant, imitati sunt. Exinde res manavit ad finitimos, Colchos, Æthiopesque [7]. Quoniam de prophanarum gentium

Phænices pronunciant, dum ad *Saturnum* referant circumcisionem suam, ut Sanchoniathonitis suis scribit *Philo Biblius*, homo Phænix & rerum suarum *Herodoto* longe consultior, judice *Huetio Demonstrat. Evangel. Propos.* IV. *c.* XI. *pag.* 264. Et Judæi nihil minus, quàm confitentur se circumcisionem ab Ægyptiis accepisse. Sic ex *Herodoto* nihil certi potest elici, quia ipse dubius hæret, utrum circumcisio ἀπ' ἀρχῆς fuerit apud Ægyptios, an verò apud Æthiopes. Confer. & de hoc loco Herodot. omninò *Hugo Grot. de verit. Relig. Christian. l.* I. §. 16. *in Annot.* Z. 3. & *Samuel Basnag. in Exerc. hist. Crit. p.* 118.

5. *Circumcisionis authorem*] Abrahamum sc. fuisse multis argumentis ostendit cl. *Daniel Joach. Make in dissertat. sub præsidio plur. reverendi viri Zacharia Grapio. Physic. & Metaph. Rostoch. Prof. an circumcisio ab Ægyptiis ad Abraham. fuerit derivata.* prodiit *Rostoch.* 1699. conferatur *Henric. Ainsworth. Comment. in Genes. cap.* XVII.

6. *Potius ab Ægyptiis*] De circumcisionis ad Ægyptios dimanatione variæ sunt Autorum opiniones. Alii enim eam ad illos dimanasse putant ab *Ismaëlitis*, uti *Heidegger. tom.* 2. *histor. Patriarch. Exercit.* 7. *n.* 28. confer. *Bynæus de circumcisione Christi* apud celebr. *Tenzel. in den Monatlich. Unterredungen anno* 90. *p.* 1090. Alii tempore *Salomonis*, ut *Bonfrerius.* vid. *Vander Waeyen l. c. p.* 336. §. 214. *Samuel* verò *Basnagius in Exercit. histor. Crit. p.* 120. persuasissimum sibi habet, circumcisionem per *Josephum* ad Ægyptios fuisse derivatam. Cui etiam aliquo modo assensum præbet *Herman. Witsius in Ægypt. l.* 3. *c.* 6. *pag. m.* 227. ubi hunc circumcisionis processum ponit: Primus eam à Deo accepit Abrahamus. Ab Abrahamo per Ismaëlem acceperunt *Arabes* & Æthiopes fortassis: Per Cethuræ filios aliæ, quæ ab iis ortæ sunt, nationes. Per Isaacum Edomitæ *Esavi* posteritas & Israëlitæ: Ægyptii unde habeant, asseveranter non vult dicere: alii *Arabes* hic laudant: Alii de Israëlitis opinantur, quod vero similius videtur partim ex *Psalm.* CV. 20, 21, 22. partim ex conjunctione cum Sacerdotali Ægyptiorum familia, ex qua uxorem duxit *Josephus*; hinc à Judæis accepisse probabile videtur. Conf. de hac materia *Polydor. Virgil. de rer. invent. lib.* 4. *c.* 3. *Hug. Grot. de verit. Relig. Christ. l.* I. §. 16. *Montacut. in Origin. Eccles. p.* I. *t.* I. *p.* 54. *seq. edit. Londin. Gomarus in Op. th. t.* 15. *Morin. in Exercit. p.* 4. *D. Dicmann. in disput. inaugural. de Natural. Bodini p.* 45.

7. *Colchos Æthiopesque*] Quinam *Colchi* fuerint satis erudite ostendit ce-

inquit autor libri Aruch, qui postquam circumcisi essent, præputium attraxêre. Tales autem erant Ægyptii, inquit; quia circumcisi [10] quidem erant, quo tempore vivebat Joseph: at, illo mortuo, adduxerunt sibi præputium [11]. Nempe hoc sentit Rabbinus, odio Israëlitarum Ægyptios, ut obiit Joseph, omisisse circumcisionis ritum, quem olim, vivente illo, ab ipsis didicerant. quin & ad hanc rem arte usos esse [12] ait, quæ abscissam cutem repararet. noluisse enim eos quidquam commune habere cum ea gente, quam per se pri-

10. *Quia circumcisi*] De Ægyptiis sermo est. Quando autem circumcisiô introducta præcise determinari non potest. *Basnagius in Exercit. histor. Crit. p.* 120. persuasissimum sibi habet, circumcisionem per *Josephum* ad *AEgyptios* fuisse derivatam. Cui etiam aliquo modo assensum præbet *celeberr. Herman. Witsius in AEgypt. l.* 3. *c.* 6. *pag. m.* 227. ubi hunc circumcisionis processum ponit. Primus eam à Deo accepit *Abrahamus*. Ab *Abrahamo* per *Ismaëlem* acceperunt *Arabes* & *AEthiopes* fortassis: Per *Cethura* filios aliæ, quæ ab iis ortæ sunt, nationes. Per *Isaacum Edomitæ Esavi* posteritas & *Israëlitæ*. *AEgyptii* unde habeant certò dicere non vult: alii Arabes hic laudant, alii de *Israëlitis* opinantur, quod verosimilius videtur, partim ex *Psalm.* CV. 20, 21, 22. partim ex conjunctione cum Sacerdotali Ægyptiorum familia, ex qua uxorem duxit *Josephus*. conf. de mater. *Polydor. Virgil. de rer. invent. l.* 4. *c.* 3. *pag. m.* 300. *Hug. Grot. de verit. relig. Christ. l.* 1. §. 16. *Annot. Z.* 3. *Montacut. Origin. Eccl. P.* 1. *t.* 1. *p. m.* 54. *seq. Gataker. adverf. Miscell. c.* 42. §. 417. *seq.* Cum quibus & nos statuimus, *AEgyptios* hunc ritum accepisse Judæis.

11. *Adduxerunt sibi præputium*] Cujus rei *Esavum* inventorem produnt, idque de *Achane Jos.* VII. & Ægyptiis post mortem Josephi tradunt Judæi, vid. *Thom. Bartholin. de morb. Bibl. pag.* 109, 110. & tales *Jerem.* IX. innui volunt. Unde Autor libri *Aruch*, ex quo *Cunæus* hæc refert, scribit: *Quid est circumcisio in præputio?* Circumcidebantur & attrahebant sibi præputium. De hac attrahendi pelliculam ratione vide *Masium in Josuam* v. 2. *col.* 1525. *Ludov. Michael. Crocii annotat. in Obad. pag. m.* 71. *edit. Brem.*

12. *Arte usos esse*] Id fiebat arte Medica. Hic nobis ex Medicis suppetias fert celeb. *Thom. Bartholin. in libell. de morbis Bibl. p.* 106. *edit. Francof.* 1697. Brevitas præputii, inquit, quomodo corrigatur per membranam additam vel sectione circa scrotum, prolixè tradit *Fallopius l. de decorat. c.* 9. & ante illum *AEginata l.* 6. *R. M. c.* 53. quam tamen operationem raram ait, cum neque functionis aliquam difficultatem hæc affectio inducat, neque ita decorem vitiet, ut hujus chirurgiæ tormentum subire quis sustineat. In eo, qui circumcisus est, tegendæ glandis modum describens *Celsus lib.* VII. *c.* 25. sub circulo glandis scalpello deducit cutem ab interiore cole, resolutam autem cutem rursus extendit

pridem pastoritio vitæ genere invisam, ob unius tamen Josephi merita hactenus, sed ægrè hærere in parte regni siverant. Hæc est sententia præstantissimi Rabbini, qui putat Ægyptios non fuisse circumcisos[13], ex qua tempestate, relictis eorum finibus, in Palæstinam concessêre Israëlitæ. Sed non ita est[14] profectò. Etenim suo adhuc ævo recutitam prisco more fuisse eam gentem, Herodotus atque

dit ultra glandem, tum multa aqua frigida fovet emplastrumque circa dat, quod valentem inflammationem reprimat: Ubi jam sine inflammatione est, deligat à pube usque circulum, super glandem autem adverso emplastro imposito inducit, quod si enim fit, ut inferior pars glutinetur, superior ita sanescat ne inhæreat. Non aliter *Galenus lib.* XIV. *Meth. Med. c.* XVI. si chirurgia curetur. Alios tamen modos annotat & solam tensionem addita membranula molli firmaque cum gummi agglutinata & thapsia. Unde *Dioscorid. l.* 3. *c.* 51. hujus rei mentionem facit primum cum de *Aloë* agit, quæ juxta ejus mentem ἐπαγόγια παίδων ῥηχθέντα παρακολλᾷ *disrupta puerorum præputia adglutinat*, secundo, cum *lib.* I. *c.* 101. mel nominat, quod *curtis glandemque quæ citra circumcisionem nudata sit, in integrum restituat, si melle præputium, à balneo potissimum ad dies triginta emolliatur:* & tertio cum de *Tapsiæ* succo scribit *lib.* IV. *c.* 157. Nec desunt ex Patribus, qui huic sententiæ accedunt, quos inter primas sibi vendicat *Epiphanius fol.* 538. ita scribens: Τὸ δὲ ἔτι τούτων χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἀπὸ περιτομῆς ἀκρόβυστοι γίνονται, τέχνῃ τινὶ ἰατρικῇ διὰ τοῦ καλουμένου σπαθιστῆρος τοῦ τῶν μυλῶν ὑποδερματίδα ὑποσπασθέντες, ῥαφέντες, καὶ κολλητικοῖς περιοδευθέντες ἀκροβυστίαν αὖθις αὐτοῖς ἀποτελοῦσιν. i. e. *Hoc verò adhuc gravius est, quod etiam à circumcisione præputiati fiunt arte quadam medica, per instrumentum attractorium σπαθιστῆρος appellatum, internam membri cuticulam attrahi sinentes, suturamque admittentes & glutinatoriis circumdatis præputium rursus superinducunt.* Confer. *Bartholin. pag. m.* 109.

13. *AEgyptios non fuisse circumcisos*] Varia producunt Hebræi exempla talium Repræputiatorum, primo scribunt *Achanem*, cujus ante mentionem fecimus, de quo *Josuæ* VII. fuisse attracti præputii. vid. *Talmud. tract. de Synedr. fol.* 44. I. Illumque vocant מָשׁוּךְ, & hoc vocabulo designant eos, qui vel per artem sibi præputium restituunt, vel quibus ex naturæ singulari vigore recrevit. e. g. in *Tract. Talmud.* qui vocatur *Jevamoth fol.* 72. scribitur, quod ex sententia Rabbinorum משוך attractum vel reductum præputium habens non possit comedere de honoraria oblatione, eò quod similis habeatur præputiato seu nunquam circumciso. Ibidem sequitur, quod ex statuto Rabbinorum משוך *Maschuch* denuò sit circumcidendus, & inter hos refert Autor Aruch *AEgyptios*, qui quidem tempore Josephi circumcisi, sed eo mortuo sibi præputium reduxerint in odium, ne quid commune haberent cum Israëlitis.

14. *Sed non ita est*] His verbis *Cunæus* noster *Rabbini* sententiam refellit; quod à veritate aberraverit, asserens morem hunc Ægyptios servasse, pro-

que Strabo, &c, qui diu post illos vixêre, Hieronymus Ambrosiusque memorant. Enimverò perperam intellexit scriptor Hebræus verba Jeremiæ, quorum interpretatio mihi ea videtur optima, quæ est pervulgata. Scio equidem cum autore libri Aruch etiam sentire V. C. Joannem Drusium, quo sumus magistro quondam usi. Sed ille, quâ fuit animi æquitate, dedisset ingenuo candori nostro veniam. Etenim incorruptam libertatem professi, sine amore, sine odio, quid rectissimè dicatur, exquirimus. Profectò, quoniam spiritus sacer *circumcisos cum præputio* appellat primùm Ægyptios, dein Judæos; interpretamentum istud de omissâ[15] spretâque circumcisione, si ad Ægyptios refertur, falsum quidem est, ut jam ostendi, sed tamen colorem veri habet. at ubi Judæos spectas, de quibus ibidem sermo est, jam nequaquam procedit commentum. Etenim is populus, etsi ad impietatem identidem prolapsus est, & Deum negligere, sacra prophanaque omnia polluere didicit, circumcisionis ritum

probatque sententiam suam ex *Herodoto*, *Strabone*. confer. *Richard. Montacut. Orig. Eccles. Tom.* I. *fol. m.* 58. *usque* 61. *edit. Londin.* 1626.

15. *Omissa*] Cur circumcisio in deserto omissa variæ redduntur rationes, quarum etiam *Cunæus* noster quasdam recenset. Dicunt quidam, id factum esse populi inobedientia: alii ex ejusdem cautela & prudentia, ne sc. in eremo vagi & instabiles, infantulos recens circumcisos præsentissimo vitæ periculo exponerent, vulneri enim recens inflicto quàm maximè obest motus vehemens; alii, quia circumcisio in deserto non adeò fuerit necessaria, quod Deus illam ordinarit, ut posteri Abrahæ discernerentur ab omnibus aliis gentibus, id quod non adeò necessarium fuerit Israelitis in deserto castra metantibus, quippe qui per loci naturam satis ab omnibus aliis populis segregati fuerint. Quam postremam sententiam amplectuntur *Theodoretus Q.* 2. *Hieron. lib.* I. *in Epist. ad Galat. Damascen. l.* 4. *Orthodox. fid. c.* XXVI. *Cunæ. l. c.* Nos communem denuo sequimur sententiam dicimusque causam intermissæ circumcisionis in deserto fuisse continua populi itinera, quæ, quoniam ad motum columnæ nubis valde incertum, disponenda erant. *Exod.* XL. 36. *Num.* IX. 17. ideoque Deum, ne præsentissimum vitæ periculum incurrerent infantuli recens circumcisi, & in deserto horrido de loco in locum portandi, indulsisse Israëlitis circumcisionis dilationem, donec in terram Canaan, ubi sedes figenda erat, venissent. In hac igitur & quidem primo ejus ingressu circumcisionem suscipere debebant Hebræi, quia (1) circumcisio erat conditio fœderis inter Deum & Abraham *Gen.* XVII. 5. Ad hæc (2) die 14. primi mensis comedendus erat agnus paschalis, qui incircumcisis edere prohibebatur *Exod.* XII. 48. Idcirco par erat, ut præputiati prius circumcisionem susciperent.

ritum tamen retinuit constantissimè, eaque re gloriatus semper est usque ad ineptias, & cum derisu. Sed omissâ hac disceptatione, redeamus ad primam sanctissimi instituti causam, quam diximus hanc fuisse, uti populus Israëliticus aliqua diversitate nosceretur. Libet & alteram huic addere, quæ gravior certè, majorque est. Inter eas res, quæ Messiæ sacrificium figuraverunt, etiam sanguis ille fuit, qui præputiorum circumcisione fundebatur. Quoniam autem rerum soliditas inania pellit umbrarum, æquum fuit, ut, postquam Messiæ vultus terrarum orbi affulsisset, eæ imagines tollerentur, in quibus fuerat olim mysterii hujus occulta quædam significatio. Quare illâ tempestate vim suam circumcisio perdidit. Nam neque ii, qui ex prophanis gentibus venerati Messiam sunt, præputia ponere necesse habuerunt, uti Ecclesiæ sacris initiarentur; & rursum Judæis, si qui adorare eundem voluêre, nihil quidquam officiebat, quod recutiti essent. Est super hac re luculentus divi Pauli sermo ad Corinthios, in capite septimo primæ epistolæ. Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπισπάσθω. ἐν ἀκροβυστίᾳ τις ἐκλήθη; μὴ περιτεμνέσθω. ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. *Circumcisus aliquis vocatus est? ne attrahat preputium. in preputio aliquis vocatus est? ne circumcidatur. Circumcisio nihil est, sed observatio mandatorum Dei.* Enimverò erant illo ævo quidam malè superstitiosi, qui, cum ex Judaismo sese in Christianismum transderent, usque adeò nulla Judaici ritus superesse vestigia in corpore suo voluêre, uti præputia quæ infantes amiserant, jam repararent viri. Ad eam autem rem medicorum usi operâ sunt. Quæ fuit profectò nimis anxia religio. Et jure igitur eam culpavit Apostolus. Sæpe subiit animum meum cogitatio, quonam modo D. Hieronymum fugerit sententia verborum Pauli, cum tamen nihil illo viro eruditius viderit veterum ætas. Existimat ille, per totum istum locum de cælibatu & de conjugio agi. Verba autem sic interpretatur: *Eo*, inquit, *tempore, quo vocatus es & credidisti, si circumcisus, hoc est, calebs eras, noli ducere uxorem, id est, noli adducere preputium, ne circumcisionis & pudicitia libertatem oneres sarcina nuptiarum. Rursum, si in preputio quis vocatus est, ne circumcidatur. Habebas uxorem, cum credidisti. noli fidem putare causam dissidii. in pace enim vocati sumus.* Quæ de servis adduntur à beato Apostolo, eodem pacto explicat. Hæc, & his gemina, non uno loco Hieronymus; sed præcipuè in commentationibus, quas in Esaiam edidit. Et verò, uti ostendat Pauli locum non esse verbo-

tenus, aut fine allegoria explicandum, disertè ait, *haud esse potestatis nostræ, præputium adducere post circumcisionem.* Nos Hieronymo non opponemus illustrium medicorum consensum [16], qui fieri id posse affirmant, quod negitat ille. Satis illum redarguit tot historiarum fides. Quanquam hercle, quod in Maccabæorum libris scriptum est, filios Tobiæ [17] fecisse sibi præputia uti Græcis essent similes, illud ipsum frigida interpretatione pervertit. Atqui Flavius Josephus ejus rei tam certus est author, uti addubitare amplius, non sit hominis sobrii. Enimverò ita res est. Abripuit Hieronymum, ultra quàm satis est, cælibis vitæ amor. Hanc enim ille uti mortalibus commendaret, omnia solicitavit prophetarum atque apostolorum dicta, plerisque etiam vim fecit. Quemadmodum arquatis & veternosis, lutea quæ non sunt, æquè ut lutea videntur: sic, cujus animo semel sedit pervicax opinio, desinit ille res verâ notione discernere, & quidquid obviam uspiam est, id omne inservire suæ causæ autumat. Certè quidem in libris adversus Jovinianum effertur sine habenis, exuberans exultansque. argumentorum verò delectum habuit nullum. Etenim, quod magnæ imprudentiæ est, cum multa se in pectus illius insinuarent, omnia, quæ animi calor admittebat, in vulgus publicavit. Ita permagnum adiit nominis sui periculum. ut omittam, quod nimius fuerit cum in laude virginum, tum in vituperatione nuptiarum. Marcioni enim & Manichæo favere visus est:

16. *Illustrium Medicorum consensum*] Postquam *Cunæus Hieronymi* sententiam, quem secutus *Haymon* in medium protulisset, locum *Pauli* intelligendum esse de cælibatu, asserentis. Non enim in potestate nostra esse, præputium adducere post circumcisionem; ille his verbis opponit Medicorum consensum & historiarum fidem, quorum sententias paulò ante adduximus.

17. *Tobiæ filios*] Probat porrò sententiam ex Judæorum Scriptis *Josephum* advocans, qui instar omnium testis esse potest: Ille etenim *lib.* XII. *antiquit. cap.* VI. ita loquitur: Μενέλαος καὶ οἱ Τωβίου παῖδες πρὸς Ἀντίοχον ἀνεχώρησαν καὶ τὴν τῶν αἰδοίων περιτομὴν ἀπεκάλυψαν ὡς ἂν εἶεν καὶ τὰ περὶ τὴν ἀπόδυσιν Ἕλληνες. *Menelaus & Tobiæ filii ad Antiochum profecti sunt, & --- --- circumcisionem adduxerunt, ut nudi essent Græcis similes.* Testatur id porrò R. *Moses Maimonid. Hilch.* מילה. *c.* 3. §. 3. כל המפר בריתו של אברהם אבני והניה ערלתו או משכה אף על פי ששנו הורה ומעשים טובים אין לו הלק לאולם הבא: i. e. *Quicunque irritum facit fœdus Abrahami Patris nostri & relinquit præputium aut attrahit, etiamsi legem recipiat ac bonis operibus abundet, non habet partem in seculo futuro.* Confer. etiam Martial. lib. VII. epigramm. qui hos *recutitos* nuncupat.

est: &, dum unum latus protegit adversus Jovinianum, in altero vulnus accepit à spurcissimis hæreticis. Quare Pammachius, summus amicus ejus, pleraque exemplaria suppressit. & ipse pro se scripsit apologiam, adeò pulcram medius fidius, uti jam in sanctissimo viro illud continentiæ vehemens & acre studium non feram modo, sed amem quoque. Quod enim plerique maledictum ingens existimant, eam ego laudem duco maximam. Modus quidem tenendus est, fateor: sed quia difficile est temperamentum, quidquid æquo plus futurum est, in hanc potius partem præponderet. Sed iterum longius, quàm decet, recessimus à proposito. crescet in immensum nostra commentatio, nisi in posterum magis presse insistamus lineæ. Circumcisio per quadraginta annos, dum in Arabum desertis errabant Hebræi, omissa est. Etenim, quoniam sæpe movenda castra erant, ægrorum imbecillitas ex recenti vulnere moram injecisset profectioni. Accedit, quod in vastissimis illis locis nullæ erant gentes, quibus misceretur sacer populus. quare distinctione & notis [18] neutiquam opus erat. Interea tamen, quoniam circumcisos prosequebatur singularis quædam numinis benignitas, utique valde infelices videri possint, quos in solitudine natos fati vis extinxit acerbo funere. Sed nobis sacri codicis contextum acrius inspectantibus nulla adhuc reperta ratio est, cur in deserto crederemus aliquos periisse, qui nati ibidem essent. Illud constat, eorum omnium, quos ex Ægypto Moses eduxit, neminem, exceptis duobus, in Palæstinam venisse. Itaque, quod summus populi ductor Josua, cum Jordanen transiisset, Israëlitas denuò circumcidisse memoratur, id verò ad eos pertinet, qui circumcisi nondum fuere, quia nati in deserto erant. Repetita tamen circumcisio [19] dicitur, quia revocabatur mos, qui usur-

18. *Et notis*] Cum in populum inter Gentes à Gentibus separatum assumerentur Israelitæ, per signa & notas quasdam distinguebantur, inter quas erat nota seu signum circumcisionis. Signum itaque expresse vocatur circumcisio à *Paulo* dicente: accepit *signum circumcisionis*. Unde *Josephus* animadvertit: *Voluit*, inquit, *Deus corporali hac nota* insigniri Gentem Judaicam, qua scil. manifesto secerneretur ac segregaretur à cæteris gentibus, ne cum illis permixta & confusa, flagitiosos eorum mores, fœda quoque instituta, iniquas leges, impias superstitiones prava æmulatione sequi vellet. A quo non dissentiunt S. Patres *Chrysostom. hom.* 39. *in Genes. Theodoret. q.* 67. *in Genes.*

19. *Repetita circumcisio*] Hic variæ sunt Doctorum opiniones, cur secunda dicatur. R. *David Kimchi*, *Cajetanus* &

usurpatus olim in Ægypto, ac dein intermissus, postremo penitus abierat in desuetudinem. At Hieronymus præter rem hîc se fatigat, & nodum quærit in scirpo, cum disputat, qualis ea fuerit circumcisio, quam repetiverit Josua. *Nam si juxta literam illud accipimus*, inquit, *penitus stare non potest. non enim excisa pellicula iterum nascitur*. Aliqua via elabendum fuit. in rebus creperis fortissima quæque consilia tutissima sunt; & capienda hîc præceps via est. Igitur, uti no-

& alii τὸ שנית *secundò* exponunt per vices, quasi dicat Deus, circumcide unam populi partem post aliam, ne universus cœtus simul circumcisus langueat atque sic eò facilius ab hostibus vincatur. Quidam verò Hebræorum notante *Abulens. ad h. l. Q.* II. Secundam dici volunt respectu circumcisionis in Ægypto paulò ante exitum factæ, tradunt enim, quod ea nocte, qua Israelitæ Ægypto exierunt, totus populus à Mose circumcisus fuerit, quippe, qui durissima servitute pressus maximam partem incircumcisus manserit usque ad exitum. Conferunt huc, sed quam ineptissime locum *Zachar.* IX. II. Plerique verò tum *Nostratium* tum aliorum τὸ שנית respici volunt ad circumcisionem in Abrahamo ejusque familia factam & ab eo tempore sanctè semper à posteris ejus observatam, in deserto quidem ob causas quasdam per XL. annos intermissam, postea verò in Galgalis post transitum Jordanis reassumptam ac restauratam *Gen.* XVII. Atque hanc sententiam, missis prioribus ceu alienis nostram quoque facimus. Sugillat eam equidem *Corn. à Lapide* ex hoc capite, quod si hæc circumcisio à Josua repetita non secunda, sed plus quam decima, imo centesima nominanda sit, quia post Abrahamum per CCCC. annos usque ad Mosen omnes ejus posteri fuerint circumcisi. Verum attendere *Cornelius à Lapide* debuisset, non de *Personalibus*, sed *universali*, seu totius gentis Judaicæ, adeoque de illustri valde circumcisione hic agi, quales sane non fuerunt quotidianæ & communes illæ, sed hæc, quæ in *Abrahamo* primitus facta & dein, postquam aliquamdiu in deserto intercidisset, à *Josua* in *Galgalis* secundo repetita & restaurata est. Respondentem audiat *Cornel. Augustinum*, qui *Tom.* IV. *quæst.* VI. super *Josuam* ait: In hæc præcepto quæritur, cur dixerit, *iterum*. Non enim unus homo bis circumcidendus erat, sed quia unus populus erat --- --- ideò dictum est iterum, ut circumcisus iterum circumcideretur, non homo, sed populus. Sic quoque *Lyranus* & *Abulens. quæst.* 13. *in cap.* V. *Jos.* itemque *Masius* in *Jos. pag.* 81. E Nostratibus vel solum *Balduinum* audire placet, qui *Concion.* XVI. *sup. lib. Jos. pag.* 202, 203. ita fatur: *Es ist zuwissen, dass hier gehandelt werde, nicht von der Beschneidung etlicher Particular Personen, sondern von einer General Beschneidung des Gantzen Volcks. Und gehet also diss Wort: Zum andernmahl, nicht auf die Personen, als wenn die zweymahl wären beschnitten worden, sondern auf die gantze Gemeine, in dem Verstandt, dass diss das andermahl sey, dass das gantze Volck Gottes zugleich beschnitten worden.*

nobili aliquo facinore sese expediat, *cultellum quendam Euangelicum* fingit in hac iterata circumcisione; neque aliud hercle significari ait, nisi mundationem animorum. Est hæc non exigua hallucinatio: & tamen ipsi commentum placet. Cæterum, quod dixi eos, qui nati in deserto sunt, incolumes evasisse cunctos in Palæstinam, conjectura modo nostra est: putamus enim, non asserimus. Si qui tamen interea temporis, dum intermittebatur circumcisio, mortui forte sunt, his non minus propitium [20] fuisse credimus numen, quam illis, queis natura finem vitæ fecit, antequam institutus solennis hic ritus esset. Idem de infantibus quoque judicandum est, quos dulcis vitæ exsortes, & à matris ubere ante octavam lucem raptos, abstulit atra sors. Quapropter ridicula est verporum hodie superstitio, qui pueros sic extinctos, circumcidunt tamen apud sepulcrum [21]. Quoniam

20. *His non minus propitium*] Recte Autor noster statuit contra Judæos, putantes, circumcisionem absolute necessariam fuisse, ut sine ea salvi esse non potuerint. Assentientes Cunæi opinioni provocamus *Justinum Martyrem* Patrum antiquissimum, qui hæc contra *Tryphon. pag.* 44. *edit. Robert. Stephan.* Διαλεγόμενος profert: Si fuisset simpliciter necessaria Circumcisio, ut vos Judæi existimatis, Deus non creasset Adamum præputiatum: non respexisset super Oblationes Abelis, qui incircumcisus. Non placuisset Deo incircumcisus *Enoch*, nec eum Deus transtulisset, ita ut non esset inventus, &c. *Tertullianus* contra Judæos è *Justino* latius disputat: Si circumcisio purgat hominem, Deus *Adamum* incircumcisum cum faceret, cur eum non circumcidit? vel posteaquam deliquit, si purgat circumcisio? quod ipsum è Iustino instat in *Abele*, *Enocho*, *Noacho Melchisedeco*. Ante Deo placuit quam circumcideretur. Accepit autem circumcisionem, sed quæ esset in signum temporis illius, non in salutis prærogativum. *Gregor. Nyssen. in Testim. e Script. pag.* 989. *Tom.* II. Quod neminem justificet circumcisio, perspicuum est: *Abraham* incircumcisus servivit Deo. Primum acceptus & probatus fuit, & tunc accepit circumcisionem. Illi qui per XL. annos nati erant in deserto incircumcisi erant, ut & omnes ab *Adamo* ad *Abrahamum*. Sed propterea quod in Gentes miscendus erat populus, & consuetudinem cum iis, ac commercium habiturus, ideo data est circumcisio. Secundo cum ex Abrahamo Christus erat oriundus, ut id planè & sincerè posset fieri opus fuit circumcisione, & per eam à cæteris gentibus distinctione. *Chrysostom. hom.* 27. *in Genes.* Deus circumcisionem pro lege statui voluit, non quod ad animæ salutem efficere hoc possit aliquid, sed ut Iudæi pueri hoc gratitudinis initium circumferrent quasi signum & sigillum: & ne liceret iis commisceri Gentium commistionibus. Ita *Cyr. Theod. Damascen. Theoph. Isidor. Pelus. lib.* II. *ep.* 115.

21. *Apud sepulcrum*] Superstitio Judæo-

niam omnia persequimur, (volumus quidem certe) dicendum est etiam, cur circumcisioni octavus sacratus dies[22] sit Nimis longe arcessitum est, quod plerique hîc de ætate octava ajunt, quæ vitæ æternæ redditura mortuos est. Mysteria ex rebus quibusque obviis & apertis effodere, eorum est, qui via hominum pervulgata sapere fastidiunt. Quæ res sæpe excidit in febriculosam putiditatem. Nos non inventionum acumen, sed rerum pondera amamus. Cunctæ animantes, cum recens natæ sunt, quia brevem lucis usuram habuêre, & incertum adhuc est, an vita illis vitalis sit, ante octavum diem vix in censu animantium æstimantur: ad hoc, nondum spurcities diffluxit,

dæorum sane maxima, qua infantes sine circumcisione decedentes ad sepulcrum decidunt, uti autores probati ostendunt. Mortuos, scribit Clar. *Schudt in delic. pag. m.* 203. *edit. Francof.* ante octavum diem puerulos & abortivos nostri Judæi in cæmiterio cultris lapideis circumcidunt. Cui adstipulatur *Schindler. in Lexic. Pentaglott. voce* צור *fol.* 1537. Ante octavum diem mortuos aut abortivos masculos circumcidunt lapide fissili *mit einem Schieferstein* & sepeliunt seorsim prope januam cæmiterii. Assentientes quoque habemus Cl. *Buxtorff. in Synagog. Judaic. cap.* II. *pag. m.* 89. *edit. Basil.* 1641. & B. *Geier. in lib. elegantiss. de Luctu Hebr. cap.* III. §. 5. *pag. m.* 28. *edit. Lipf.* 1656. videatur *pag.* 71. *Ludov. Mich. Crocii not. ad Obad. edit. Brem.* 1673. ubi ex *R. Abarb. Comment. in Exod.* 44, 7. ait: Ecce præputium est contemptum coram Domino. Abominantur Iudæi ita præputia, ut filios defunctos etiam apud sepulcrum circumcidant, quo probrum præputii auferatur & non cum eo sepeliatur, quia præputium est ei opprobrium.

22. *Octavus sacratus dies*] Hoc erat secundum consuetudinem in Israel à divino præcepto in primæva institutione *Gen.* XVII, 13. Infans octo dierum circumcidetur in vobis idque sub gravissima pœna delectionis si omitteretur. Ubi in præcepto tradendo præcise tempus determinatur: Infans octo dierum. Which time scribit Anglus *Henry Ainsworth. upon Genes. cap.* XVII. *fol. m.* 67. *edit. Londin. was so strict, that if the eight day fall to be Sabbath, yet they circumcised the child therein. And so it is in the Hebrew Canons: Circumcision in the time therof driveth away the Sabbath: that is, man must omitt the Keeping of the Sabbath so to circumcise in due time. Maim. tract. de circumcis. c.* I. *Sect.* 9. Confer. *Thom. Godwin. Mos. & Aar. lib.* VI. *c.* I. *de circumcis. pag. m.* 459. *edit. Bremen.* 1679. *Buxtorff. Synagog. Judaic. pag. m.* 78. & 90. *Jansen. Concord. edit. Lugd. fol. m.* 61. *Hugo Robinson. Annal. mund. edit. Londin.* 1685. *fol. m.* 171. Nullus hic juxta Maimonidem excipiebatur *tract. de circumcis. c.* V. *Sect.* 7. etiam infans, qui quasi circumcisus sine præputio natus; attamen sanguis fœderis eliciendus. Confer. *Henr. Ainsworth. Comment. in Genes. cap.* XVII. *fol. m.* 67. *edit. Londin.*

xit, quæ ex utero illis, atque ex partu credita est adhærescere. Ea causa est, cur ex hoc genere mactari victimas sibi vetuerit Deus [23], cui ingratum est, quicquid semiperfectum aut impurum est. Extat edictum in Levitici capite vicesimo & secundo; *Bos, ovis, & capra, cum genitæ fuerint, septem diebus erunt sub ubere matris suæ. die autem octavo & deinceps offerri poterunt domino.* Igitur, quoniam etiam circumcisio velut quoddam solenne sacrum fuit, per quod puerorum surgentem spem consecrabant numini, plane oportuit hîc eandem oportuni temporis legem esse. Placuit autem octavus dies, non ob arcani vim [24], quæ in numero esset: sed quia nec ante peragi sacer ille

23. *Vetuerit Deus*] Vetuit Deus variis Locis Scripturæ, ne sibi victima offeratur, quæ infra octavum diem esset, ut *Levit.* XXII. 27. *Exod.* XXII. ỷ. 30. Rationem reddit Anglus doct. *Henry Ainsworth. Comment. in Genes.* cap. XVII. *fol. m.* 67. ita scribens: *For creatures new borne were counted as in their blood, and unclean for seven dayes, and in the eight day they might be offered unto the Lord*, i. e. *Nam creaturæ recens natæ quasi in sanguine esse putabantur & impuræ septem dies, octavo autem die offerri poterant Domino.* Ante diem octavum illegitimum erat bestiam mactare & comedere; uti Hebræorum Doctores referunt, vid. *Maimonid. tract. de interdict. cib. cap.* IV. *Sect.* 4. Si igitur animal ante octavum diem illegitimum, ut mactetur & comedatur in communi vita. Multo magis victima ingrata erit illa Deo. Hebræi dicunt teste *Ainsworthio fol. m.* 136. *in Levit.* XXII. *that the Sabbath might passe over it.* vid. R. *Menach. in Levit.* XXII.

24. *Non ob arcani vim*] Vult *Cunæus* noster his verbis significari, quod nil arcani lateat, quod Deus octavum elegerit diem: cui calculum album in omnibus adjicere non possumus. Cum enim omnia in typis contingerent Israelitis, non tam propter aliquam corporalem dispositionem, quam propter allegoricam Significationem, videtur dies octavus huic operi destinatus, licet dies octavus in Sabbatho contingeret. Et certe Patres ad hanc relativam institutionem & allegoricum sensum respiciunt: *Augustin. de Civit. Dei lib.* XVI. *c.* XXVI. hoc mysterium explicat. Et quid aliud octavus circumcisionis dies præfigurabat, nisi Christum? qui hebdomada completa, hoc est post Sabbatum resurrexit. Explicat alibi fusius hoc *Serm.* 141. *de Tempor.* Hujus (resurrectionis nempe) rei signum circumcisio data erat patribus, ut octava die circumciderentur. In ista circumcisione significabatur exspoliatio carnalis vitæ, octavo die per Christi resurrectionem. Septimus dies hebdomadis Sabbato completur: Sabbato Dominus jacuit in sepulchro: Octavo die resurgendo nos renovavit: nos ergo octavo die circumcidit resurgendo: nos in ipso, spe vivimus. Quam rationem reddidit iisdem pene verbis Serm. XV. de verb. Apost. Repetit etiam *Tract.* XXX. *in Johann.* Audiamus porrò *Chrysostom. homil.* XXXIX. *in Genes.* differentem, qui ita: Cur Deus hoc

ille ritus potuit, &, ut diutius differretur, haud necesse fuit. Quod si dies post octavum quivis alius ex parentum fuisset delectus libitu, jam metus erat ne supinitate hominum & socordiâ quotidie res in deterius iret. Ita enim fit in vitâ. Primum prolatatio & ignaviæ quædam dulcedo allubescit: mox contemptio succedit atque neglectus. Neque vero ipse sabbati dies, si octavus à natali esset, exceptus fuit, quamvis ab omni alio opere continerent tunc manus suas Judæi. Verba facit hac de re ipse Messias in capite septimo Euangelii, quod scriptum reliquit Divus Joannes. Quæ de circumcisione dicenda erant, persecuti pleraque sumus. nisi liberet nobis Thomam Aquinatem & alios præstantissimos quosdam scriptores refellere, qui circumcisioni adhibitum à Tzippora & Josua cultellum ajunt, non ferreum, sed lapideum[25]; eâque re significari Messiam, salutis auspicem,

hoc ipsum tempus assignaverit, duplicem rationem invenio. Prior est, quod in tenera & immatura hac ætate dolor, qui de circumcisione carnis procuratur, facilius toleratur, quàm in grandioribus. Posterior, ut isto facto addiscant admoneanturque, quod nihil omninò animæ conducat illa carnis circumcisio, sed signi gratia inprimatur &c. *Ambrosius Enarrat.* 1. *in Genes. ad Horontian.* ad superiorem rationem accedit: Qui octavo die regenerationis sortitur mysteria, consecratur per gratiam & ad hæreditatem cœlestem vocatur. Quod explicatius ab eo traditur *lib.* 2. *de Abraham. cap.* XI. Octavo die circumcidi puerum jubet lex mystico præcepto, quia ipse est resurrectionis dies. confer. *Athanas. de Sabb. & circumcis. Cyprian. epist.* 59. vel *lib.* 3. 8. *Ambros. in* XII. *Exod. Montacut. fol.* 78. *Orig. Eccles. Joh. de Cartagen. homil. in h. l.*

25. *Non ferreum sed lapideum*] Hisce *Cunæus* noster eorum sententiam infringere conatur, statuentium, non ferreo sed lapideo cultro circumcisionem à *Zippora* factam. Non ignoramus quosdam esse, qui explicent per cultrum ad cotem acutissimum factum hanc fuisse peractam; attamen plurimi sunt, qui lapideis cultris opinantur. Quamvis itaque vox צור quæ in fonte legitur ambiguæ significationis sit, notans modò *petram* & *silicem*, modò verò *cultrum ferreum* aut *gladium*, absurdum tamen non est, priorem hic retinere contra *Cunæi* opinionem. Consentientes hoc loco habemus viros gravissimos, inter quos *Henry Ainsworth in Comment. ad* h. l. *fol. m.* 15. ita differentem: צור à *sharpe stone or sharpe Knife; but both Greeke and Chaldee versions call it à stone:* cl. *Joh. Christ. Ising. in Exercit. histor. Chronolog. Geograph. & Philolog. edit. Regio-mont.* 1683. *pag. m.* 81. hæc refert. Patet *Zipporam* uxorem Mosis revera cultro lapideo circumcidisse filium, non ferreo. Consentit cl. *Schud in delic. suis pag. m.* 203. *edit. Francofurt.* authoritates clarissimorum virorum *Schindler.* & *Gisbert. Voet. part.* 1. *disp. Select. p.* 675. citans. Inter omnes

cem, existumant, de quo divus Paulus illud pronuntiat, ἡ ἢ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. *petra autem erat Christus.* Sed nos ab hac porrigine ungues continebimus, cum positum in laude commentantium sit, rebus illustribus immorari. Cætera iis relinquenda sunt, qui palmarium petunt ex ignobili labore.

omnes accurate id ostendit B. *Frischmuth.* Præceptor quondam fidelissimus in *dissertatione Philolog. de circumcisione Zippora Jenæ habita* 1663. ubi §. 2. *capit.* 2. in hæc prorumpit verba: Instrumentum, quô id peregisse perhibetur, vocatur צר & ab ipsis Ebræis non uno modo explicatur. R. *Aben-Ezra* scribit de illo hunc in modum: צר *denotat rem acutam, ceu dicitur Jos.* v. 2. *cultros* צורים *qui sunt acuti. Atque ita dicitur Psalm.* LXXXIX. 44. *&* *avertes* צור *aciem gladii ejus.* R. Abarbanel licet & ipse cap. v. Jos. intelligat סכנים חדים מאד *acutissimos cultros*, hoc loco tamen silicem videtur tribuere *Zipporæ* cum sic commentatur: הוא שן סלע חותך שבזדמן לידה מפני שלא היה לה מאכלת ולא תער השכירה:

Notat dentem scindentis silicis, in quem incidit, cum cultro destitueretur & novacula conductitia. Nec ab hac sententia aliena est *Masora parva*, quippe cujus hæc nota legitur in *Codice Basiliens.* צר ב׳ הס׳ בטעמא *Vox* צר *bis defectivè scribitur, ubi de lapide accipitur:* nempe hoc loco & *Ezech.* III. 9. Syrus quoque vertit مّوانا & Arabs [illegible] *silicem.* Quæ significatio rectius ad vocem illam quadrat, quàm altera, qua sine omni ratione accipiunt *de cultro in petra vel cote polito.* Conferatur huc *Jacob. Geus. part.* 2. *lib. de victim. human. pag. m.* 24, 25. *seq. edit. Groning.* 1675. qui de his cultris ex professo egit.

CAP. VI.

De religione Judæorum. Cur Judæi nubium & incerti numinis cultores habiti olim sint. Quid illud in Petronii Catalectis sit, cœli auriculas advocare. *Non esse id Cælicolis dictum. Atheniensium calumnia in Socratem. Ara ignoti Dei apud Athenienses. Judæorum inexpugnabilis constantia in unius numinis cultu post templum secundum.*

ETSI omnibus locis adest Deus, mortaliumque audire vota ubique potest; tamen edicto legis Mosaicæ sancitum est, uti, cum populus Hebræus in Cananæam pervenisset, una modo urbs esset, in qua sacra publica, privataque, atque omnes cæremoniæ peragerentur: illuc cuncti ex tribubus atque oppidis suis ad religionum

ſolennia convenirent: ibi primitias offerrent; Deum caſte adirent; ſanctè vota redderent. Nos, quoniam de ſtatutis Moſaicis quædam diximus, utique prætermittere jam hoc non poſſumus, quod maxime habuit neceſſitatem legis. Extat illud edictum in capite duodecimo Deuteronomii, pertinuitque ad ſolos Hebræos, quorum infirma mens ad cultum numinis facillime excitabatur, quum ſacrificiis ſolennibus non dies magis ſtati, quam loca eſſent in quibus fierent. Religionum ſedes hæc, Hieroſolyma fuit, poſtquam Silonem ſpreverat Deus. Et initio quidem tabernaculum quoddam erat, quod præſentior inſidebat numinis vis. Tandem Salomo, rex ſapientiſſimus, auſpicato inauguratoque templum condidit immenſæ opulentiæ. Ibi altare, & arca cum inſignibus ſacri fœderis erat: ad hoc, alia multa, quæ adjiciebant aliquid receptæ religioni. Quiſquis deſideria ſua numini exponere, quiſquis vel opem ab illo, vel delictorum impetrare veniam vellet, is ad templi atrium [1] accedebat, nuſquam magis propitius mortalium preces exaudiebat Deus. In Joannis Euangelio Samaritana mulier ad Meſſiam ait, *ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν. Vos dicitis Hieroſolymis eſſe locum [2] illum, ubi oporteat adorare.* Et alibi dicitur, *ἄνθρωποι δύο*

1. *Is ad templi atrium*] Majorem enim Iudæi vim ac efficaciam adſcripſerunt precibus, quæ veluti olim in templo Hieroſolymitano ad Deum funderentur. Id quod neceſſarium prorſus duxêre, uti tradit R. *Aſcher:* אבא בנימין אומ׳ אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנ׳ לשמוע אל הרנה ואל התפלה: *Abba Benjamin dixit: Preces hominis non exaudiuntur niſi in domo Synagogæ* q. d. Ad audiendum orationem & preces (1. *Reg.* VIII. 28.) in Prakim ſuper Maſſ. Brach. c. 1. fol. 1. col. 3. Et paulo poſt. ואמ׳ ר׳ יוחנן משום רבי יוסי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנ ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון אימתי עת רצון בשעה שציבור מתפללין *Ait R. Jochanan nomine R. Joſe: Nullius preces exaudiuntur, niſi in templo* q. d. *Et ego oratione mea ad te Domine tempore beneplaciti* (Pſalm. LXIX. 14. *Ecquando nam tempus beneplaciti? Illud quo Eccleſia orare ſolet.* Quæ deſumſit ex *Maſſ. Berach. fol.* 8. *col.* 1. Et ita quidem neceſſarium, ut qui ejus minus eſſet obſervans famoſis nominibus vulgi ore differretur. Confer ſi lubet *Balthaſ. Stolberg. diſſ. de Proſeuchis Judæor. edit. Witteberg.* 1662. *Salden. Otia Theolog. exercit.* X. *pag. m.* 583, 584. celeb. Campegi Vitring. Synagog. *veter. & nov. pag.* 1062.

2. *Hieroſolymis eſſe locum*] Expreſſis verbis hoc loco Samaritana mulier: vos dicitis Hieroſolymis eſſe locum illum ubi oporteat adorare. Judæi, & quidem recte, volebant Hieroſolymis Deum invocandum eſſe, i. e. oblatis victimis aliiſque ritibus publicis, quod uno tantum loco, eo nempe, quem

δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἷς Φαρισαῖος, καὶ ἕτερος τελώνης: homines duo ascendebant in templum uti adorarent: unus Pharisæus, & alter publicanus. Neque vero erant hac religione soluti, qui in dissitis locis vivebant, queisque adire non contingebat sacram urbem: nam & illi, cum Deum adorabant, id quod unum in tali re fieri potuit, ad ædem Hierosolymitanam [3] se convertebant: aliter nefas erat. Daniel quidem certe, Babylone, cum ter in diem genibus flexis supplicaret numini, fenestras cænaculi aperiebat, locabatque se Hierosolymam versus. Ipse Salomo, in sacro illo carmine, quo constructam à se pulcherrimi operis molem dedicabat, plane futurum spopondit, uti posteri ad templum sese obverterent, quoties aut ab hoste capti in alias terras abducerentur, aut malis afflictarentur extra patriam. Verba ejus luculentissima extant in libro primo Regum, in capite octavo. Est etiam apud Ezechielem infensus Dei sermo in eos, qui tergis sanctuario oppositis Orientem adspiciebant precantes. Quem locum eruditissimus Rabbi Jarchi interpretatus est perquam feliciter. Porro, templi adyta, præter summum sacerdotum, videbat nemo. Primus Romanorum Cn. Pompejus, cum ex Asia victrices circumageret copias, debellatis in transitu Judæis, templi penetravit intimos recessus. Ex illo tempore vulgatum est, inquit Tacitus, *vacuam esse sedem, & inania arcana.* Enimvero tenuerat ante mortaleis opinio, esse intus numen aliquod, Apin, Ammonemve, aut Anubin, cujus nomen inter ipsos modo notum pronuntiari apud exteros profanosque fas haud esset. At postquam Pompejus,

quem Deus designaverat Deut. XII. 14. 26. vid. *Wall. Comment.* in *Evangel. Johan. c.* IV. *pag. m.* 840. Samaritanorum quoque secta Judæis æque invisa atque Ethnicismus precibus destinavit templum in monte *Gerizim*, repudiata æde Solymæâ.

3. *Ad ædem Hierosolymitanam se convertebant*] Qui Judæorum in dissitis locis vivebant, quibusque adire non contingebat sacram urbem, cum preces funderent, se convertebant Hierosolymam. Testantur hoc Hebræorum Doctores in *Beracot. c.* IV. *fol.* 30. I. *Maimon. Hal. Tephil. c.* V. *fol.* 42. I. *Orach Chajim Num.* 94. *Schulchan Aruch Num. eod. fol.* 40. confer. celeb. *Campegi Vitringa lib.* I. *part.* I. *pag. m.* 179. *cap.* 8. *de Synagog. vet. & nova edit. Franequer.* B. *Saubert. Palæstr. p.* 108. *de precib. Ebræorum.* Balthas. Stolberg. dissert. de Proseuch. *Jud.* §. 21. *Salden. Oti. Theolog. Exercit.* X. *pag.* 589. *seq.* Ut autem illuc orans respicere possit, requiritur ut camera fenestras habeat, quæ versus urbem Sanctam aperiri possint *Berac. c.* 5. *f.* 13. *a.* & 34. *b.*

pejus, jure victoriæ, adyta reseravit, palam omnibus factum est; de nihilo esse tot sacra, totque cæremonias, siquidem neminem Deum præcipue colerent. Hoc voluit Cornelius Tacitus: ex cujus sententia illud Lucani est explicandum:

——— Et dedita sacris
Incerti Judæa Dei. ———

Ab eadem fama jactatum vulgo in Judæos est, esse eos nubium & cœli cultores [4]. Certe apud Rabbinos, cum decem sint Dei nomina, in eorum numero השכינה *habitatio* ponitur & המקום *locus*, & השמים [5] *cœlum*. Quam usitata autem illis res esset, ju-

4. *Nubium & cœli cultores*] Convitium Gentilium erat, quo Judæos cælum ac nubes adorare fingebant. Noverant Ethnici, Judæis nulla Deorum simulacra, observabant preces fundentes ad cœlum oculis respicere, quandoque & manus pandere, unde nubes cœlique convexum ipsos adorasse insigni errore sibi persuaserunt. Sane Judæos cœlum adorare etiam *Celsus* iis affingit apud *Originem lib.* v. eorum, quos maledico illi calumniatori opposuit. Et *Diodor. Sicul. lib.* XL. *in Eclogis* hæc habet: Nullam omninò Moses Deorum imaginem statuamve fabricavit, quod in Deum minime cadere formam mundanam, sed cœlum hoc, quod terram circumquaque ambit, solum Deum esse, cunctaque in potestate habere, judicaret. Conf. *Strabo lib.* XVI. Nec desunt, qui cœlicolas in *Codice* tum *Theodosiano* tum Iustinianeo non semel memoratos Iudæos, qui intelligi debere contendunt. Id quod etiam defendit *Cunæus* noster. An autem vera sit illius opinio in sequentibus patebit.

5. השמים] Sanè Hebræorum Magistris usitatissimum esse, voce שמים Deum designare, negari non potest. Apud Talmudicos celebre est illud: הכל לשם שמים *Omnia ad Cœlum.* Quod *R. David Kimchi in Psalm.* I. sic effert: כל מעשיך יהיו לשם שמים *Omnes actiones tuæ sint in nomine Cœli*, h. e. *Dei* *R. Elias Levita in Tisbi* voce שמים in hanc rem citat illud: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים *Omnia sunt in manu Cœli, præter timorem cœli;* item illud: שם שמים שגור בפיו *Nomen cœli assuetum in ore ejus.* Ubi Cælum notare Deum in aprico est. Pertinet insuper huc illud in *Medrash Koheleth. c.* v. 6. Qui venit visitatum ægrotum dicit: השמים ירחמו עליך *Cœli misereantur tui.* Sic in Pirke Avoth cap. I. Invenitur שם שמים nomen cæli profanatum. Ibidem *cap.* IV. Congregatio quæ fit לשם שמים propter cælum מורא שמים *timor cœli* & cap. v. Contentio quæ fit לשם שמים *propter cœlum*, quid aliud sunt, quàm congregatio quæ fit propter Deum? Ita in libro precum quotidianarum אדם ירא שמים *homo timens cœli* est homo pius, qui Deum timet. Et מיתה בידי שמים *mors per manus Cœli*, Rabbinis notat mortem repentinam, quam Deus immediatè infert. Quin & ipsæ sacræ literæ *Cœli* vocem pro Deo non semel usurpant. Sic Psalm. 73. 9. de impiis dicitur: Opponunt בשמים cœlis os suum, i. e. *con-*

jurare per cœlum[6], non potest ignorare qui divi Matthæi verba legit in capite quinto, ubi istum morem reprehendit servator hominum Messias. Cæterum, non possumus hic assentiri Josepho Scaligero, viro illustrissimo, cujus admirabilem in omni doctrinæ genere excellentiam jure veneramur. Is, cum apud veteres scriptores crebra sit mentio sectæ cujusdam cœlicolarum[7], qui fuere semichristiani Judæi, de iisdem putat loqui Petronium in Catalectis,

Ju-

contra Deum. Eodem modo *Basilio M. Cœlis os opponere* est *blasphemare*, *blasphemiis contra Deum uti.* Similia apud recentiores, *Matthiam Flacium*, *Jacobum de Valentia*, *Conradum Pellicanum*, *Augustinum Marloratum*, *Salomonem Gesnerum*, *Hieronymum Wellerum*, *Junium ac Tremellium*, utrumque *Osiandrum* aliosque legimus. Huc pertinet locus *Daniel.* IV. 23. I. *Maccab.* III. 18. Sic in Novo Testamento *Luc.* XV. 18. 21. *Matth.* XXI. 25. *Marc.* XI. 30, 31. *Luc.* XX. 4, 5. Imò apud alios Autores *cœlum* nonnunquam *Deum* signat. Sic quando *Petronius* in *Satyro* ait: *Nemo cœlum putat*, quid aliud vult, quam neminem putare, quod sit Deus? Apud eundem *Circe* ad *Polienum. Habebo*, inquit, *quod cœlo imputem.* Ita quoque alii. Confer. *Caspar. Barth. Adversar. lib.* LIII. *c.* 3.

6. *Jurare per cœlum*] Hic fanè *Cunæus* noster errorem commisit, statuens, Juramentum per cœlum idem esse ac juramentum per Deum *Matth.* V. Frustra etenim sunt, sunt verba in *tract. nostr. de juramentis edit. Francof.* 1700. *pag. m.* 103. qui per Cœlum Deum ipsum apud *Matth.* intelligunt, quod facit *Petrus Cunæus l.* 3. *c.* 6. Nec conamur affirmare Judæos ob id *Cœlicolas* dictos *C. de Jud.* & Cœlic. sed potius assentimur celeberrimo *Petito lib.* 2. *c.* 11. *var. lect.* qui eos Christiano-Judæos fuisse censet, sacro quippe lavacro lustrati fideique mysteriis initiati ritus saltem Judaicos amplectebantur, neque tamen illi Apostatæ. Vocantur enim ab Imperatoribus *secta*, cujus vel nomen antehac inauditum fuerat. conf. *Dillherr. Dissert. pag. m.* 82.

7. *Sectæ cujusdam Cœlicolarum*] Cœlicolas istos certa sua, in quibus convenire solebant, habuisse ædificia constat ex *l.* XII. *C. de Judæis & Cœlicol.* Item *ex l.* XLIII. *C. Theod. de hæretic. lib.* XVI. ubi Imperatores Honorius & *Theodosius* ædificia ista Ecclesiis vindicare jubent. Imò & Augustin. epist. CLXIII. Majoris Cœlicolarum meminit, qui novi apud *Donatistas* baptismi autorem instituerit. Verba S. Patris sunt: *Miseramus ad Majorem Cœlicolarum, quem audieramus novi apud eos baptismi institutorem instituisse, & multos illo sacrilegio seduxisse, ut cum illo, quantum ipsius temporis patiebantur angustiæ, aliquid loqueremur.* Sed qui propriè fuerint hi Cœlicolæ, quidve crediderint, perquam obscurum. Judæos fuisse nonnulli, inter quos etiam *Cunæus* noster, sibi persuasum habent. Solent hi ex *Juvenal.* & *Petronio* sententiam suam firmare. Verum ut dicamus, quod res est, *Juvenalis* & *Petronii* testimonia hîc parum, imò nihil omninò efficiunt.

LII Si

Judæus licet, & porcinum numen adoret,
Et cœli summas advocet auriculas: &c.

Quod secus est: pertinet enim non ad hæresin quandam sectamve Judæorum, sed ad Judæos cunctos. Neque aliter accipi potest id, quod subjicitur,

Ni tamen & summas præciderit inguinis oras,
Et nisi nudatum solverit arte caput,
*Exemptus populo, *graja migrabit ab urbe,*
Et non jejuna sabbata lege premet.

Sanè fuit hoc commune convitium, quod ridiculè confinxerunt Romani, ut invidiam facerent Judæis, quasi nil præter aërem colerent, qui colere omnium aliarum gentium recusabant deos. Sed non tunc primò id factum est. Jam enim antea Athenienses quoque per summam malevolentiam, Socratis numina esse dixerunt nebulas, & fluida elementa. Omnia, quæ Aristophanes[8] in scena lusit, nihil nisi vulgi voces fuerunt,

ἆ

* *Legendum est* sacrâ: *vel, ut alii,* gratâ: *sed prius malo.*

Si enim capitis asinini venerationem Judæis affingere non dubitarunt pagani, quidni iisdem falso quoque tribuere potuerint adorationem cœli? Et cur magis credamus *Petronio* cœli cultum Judæis tribuenti (si tamen lectio illa genuina est: nam aliter nos legere constat) quam dum idem eodem illo loco & versu immediate præcedente, quod porcinum numen adoret huic genti affingit? Certe ut perperam Judæis οὐρανολατρείαν isthanc objici ostendat, omnem lapidem movet *Origenes*, monetque *Johannes Seldenus lib.* II. *de Jure Natur. & gentium cap.* I. licet olim, maximeque ante templi primi excidium, pro vario hominum perversorum affectu, atque dominantium libidine, ita idololatria subinde apud Judæos grassata fuerit, ut nullum fermè ejusdem genus non sit etiam publicè admissum, tandem tamen post primi illius templi ruinam gentem toties ictam eo usque sapuisse, ut nihil magis atque cultum extraneum velut pestem gravissimam fugeret, idque ex majorum disciplina, quam mali temporis anterioris mores nimium sæpè obumbrarant. Per calumniam ergò à *Juvenali* aliisque gentilibus *Judæis* tributum est, quod cœlum colerent. At verò Imperatoribus Christianis in edictis suis contra *Cælicolas* res non est cum hominibus, quibus falso aliquis error vel impietas fuerit, sive ab imperitis sive à calumniatoribus adscripta, sed ipsi *Cælicolis* tribuunt crimen superstitionis.

8. *Aristophanes*] Cujus verba Græce adducta Latinis verbis ita reddimus: Vin' tu res cœlicas clare perdiscere & quales sint cognoscere? etiam cum nubibus in colloquio congredi nostris Deabus. Videntur hæc sub So-

Ὦ δέσποτ' ἄναξ ἀμέτρητ' ἀὴρ, ὃς ἔχεις τὴν γῆν μετέωρον,
Λαμπρός τ' αἰθὴρ, σεμναί τε θεαὶ νεφέλαι βροντησικέραυνοι.

Et mox,

Αὗται γάρ τοι μόναι εἰσὶ θεαὶ, τἄλλα δὲ πάντ' ἐστὶ
φλύαρος.

Spernebat vir ſapientiſſimus eos Deos, quos colebat civitas ſuperſtitionibus obnoxia, religioni adverſa. Hoc cuncti cives ultum ivêre putido maledicto. Dum iſthæc de Socrate ſcribimus, aliud nobis in mentem incidit, ſed quod magis ad propoſitum noſtrum facit. Proprium & peculiare vitium fuit Athenienſium, laborare multitudine numinum: uſque adcò profectò, uti etiam Iſraëlitarum verum illud & ineffabile numen colerent, ſed neſcientes. Aram enim poſuêre *ἀγνώστῳ Θεῷ*, *ignoto Deo.* De qua re extat narratio in commentariis Actuum Apoſtolicorum, in capite decimo & ſeptimo. Vidit hoc divus Paulus, & miſeratus eſt: itaque juvit eorum inſcitiam, & fidenti oratione in medio Areopago ad cives dixit, *ὃν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.* *Quem vos ignorantes colitis, hunc ego vobis annuntio.* Non ſine ratione hoc dixit Apoſtolus. Etenim, cum appellationes amplius non poterant reperiri numinum, quæ colerent, colebant ignotum aliquod: quare cum nullus eſſet falſus Deus, cui poſita Athenis non erat ara, reſtabat uti hic unus, qui *ἄγνωστος ignotus*[9] erat, eſſet verus. Nam divo Paulo quidem, qui talem fuiſſe affirmat inſcriptionem, magis credimus, quàm Hieronymo, aliiſque, qui de titulo neſcio quid diverſum tradunt. Judaicæ religioni honorificum teſtimonium Tacitus, etſi aliud agens, dedit, cum iſta ſcriberet, *Judæi mente ſola, unumque numen intelligunt, ſummum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.* Non poterat grandius aliquid homo paganus dixiſſe. Habet hoc ſacratiſſimæ religionis majeſtas: ornamenta ſua etiam ab illis capit, qui

Socratis perſona, qui ſe nubes dicit colere, irrideri Judæos, non quod omninò nubes colant, ſed ut oſtendat à cæterorum cultu abire q. d. Numen adorant, quod non vident. vid. *Michael. annot. ad Gaffarell. p. m.* 34.

9. *Qui Ignotus*] De hac ara videatur doctiſſima diſſertatio *B. Joh. Andr. Boſii hiſtor. Profeſſ. quondam in Academ. Jeneſ. famigeratiſſ.* ubi plurima lectu digna. Conferantur Angl. *Franciſ. Rous in Archeolog. Attic. lib.* 2. *c.* 1. *pag. m.* 38. *edit. Oxon. Wall. Commentar. in N. T. pag. m.* 1201. 1202. qui fuſe: vid. *Pfeiff. antiq. Græc. pag. m.* 93.

qui contemnunt. Sed id tamen sæpius factum est alia quadam ratione. Cajus [10] Agrippæ filius, Judæam prætervehens, apud Hierosolymam non supplicaverat. Placuit numini, ut hoc, quod adolescens ex principe domo deliquerat, tota Roma lueret: quippe inopia, fames, & summa annonæ caritas urbem attrivit: itaque errorem suum Octavius agnovit, qui nepotem suum Cajum collaudaverat. Certè admodum illustre pœnitentiæ documentum ab Octavio datum ex Agrippæ regis oratione ad Caligulam colligimus, quam Philo recitat in libro de legatione. Ait ille, sacrificia Hierosolymæ quotidie supremo Hebræorum Deo facta fuisse de pecunia Augusti [11]. Ita jusserat is princeps, qui constantissimè per omnem vitam aversatus peregrinas cæremonias est. Nimis ridiculè faciunt, qui hîc in dubium vocant Agrippæ fidem. Etenim profecto homo Judæus non impune tulisset tam futile mendacium, apud Cajum, & in eâ urbe, ubi recens adhuc omnibus hærebat memoria Octavii. Non minus præclarum est, quod de Alexandro Magno refert Flavius Josephus, in Antiquitatum libro undecimo. Sed non libet nobis omnia recitare. Satius est persequi quæ suggerit Tacitus noster. Inter cætera illud est: *Judæi profanos credunt, qui Deûm imagines mortalibus materiis* [12] *in species hominum effingant. Igitur nulla si-*

10. *Cajus*] Sub Domitiano Judaismus (etsi sub eo Christianismus contentus *Tacit. Annal.* xv. 44.) species impietatis capitalis fuit. *Xiphil. Epit. Dion. in Domit.* Quo pertinet, quod *Augustus* Cajum nepotem ex oriente reversum collaudarit, quod Judæam prætervehens apud Hierosolymam non supplicasset. *Sueton. lib.* 2. *c.* 93.

11. *De pecunia Augusti*] Non ob hanc rationem ab *Augusto* & uxore donati fuerunt Templo Hierosolymitano, *urcei*, *calices*, *phialæ*, uti *Joseph. de bell. Jud. lib.* VI. 16. *Philo* in *Legat. ad Cajum* referunt, ut pœnitentiam ageret, id quod vult *Cunæus* noster; nec quod sacrificia diurna pro salute illic instituerit, quæ ab belli Iudaici initia continuata sunt. *Joseph. Bell. Jud.* II. *c.* 17. factum amore religionis, sed *Herodis* parasiti, qui ei tot publicis structuris &c. adulator præcesserat. Hinc constat *Cunæum* nostrum nimium Iudæorum populo tribuere. *Josephus* enim ipse *Antiquit.* XVI. *c.* 10. ἀλόγιστον gentium in Iudæos odium fatetur natum ex διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων. Quæ quam rituum religionis, nulla fuit. Atque hæc est causa, ob quam *Agrippa* Rex Iudæorum dictus *barbarus. Juven. Satyr.* VI. & Iudæi non solum aliis despectissima pars servientium; sed & Romanis teterrima gens fuerint habiti. *Tacit. hist.* V. *c.* 8.

12. *Qui Deûm imagines mortalibus materiis*] Cum Romanorum templa Deorum simulacris ornata & referta essent, à quibus Iudæi abhorrebant, hinc

simulacra [13] *urbibus suis, nedum templis sunt.* Putes Tacitum deditâ ope-

hinc ex odio *Tacitus lib.* v. *hist. c.* v. hæc profert, quæ à Cunæo citata sunt. Miramur sanè Tacitum, qui dum criminari instituit hostis Iudæorum, quasi aliud agens, præter mentem & scopum honorifico Iudæos ornat elogio, quod unum, quod æternum Numen, idque puro corde, non fictis imaginibus, colant, nisi quod *Tacitum* malè habuisse videatur, quod Iudæi PROFANOS imaginum cultores judicaverint. Verum id Iudæis, quod imagines Numinis aversati, vitio dari non potest, cum inter ipsos Gentiles fuerint, qui eodem cum Iudæis instituto usi; *Jovi Hammoni* arietis quidam effigiem; alii planè nullam tribuunt. Id quod pro Deo colitur, non eandem effigiem habet, quàm vulgò Diis artifices accommodaverunt: umbilico maxime similis est habitus Smaragdo & gemmis coagmentatus: *Curt. l.* 4. *c.* 7. §. 23. ex edit. celeb. *Cellarii Profess. hist. Hallens.* deque eo *Silius Ital. L.* 3. *de Bell. Pun. ab init.*

Sed nulla effigies simulacrave nota Deorum
Majestate locum & sacro implevere timore.

De Majoribus nostris Germanis *Tacit. de Mor. Germ. c.* 9. tradit: *Cæterum, nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur.* De *Persis* aliisque Ethnicis (quamvis multi etiam sint, qui coluerint simulacra, de quibus cl. *Joh. Georg. Frischman. in dissert. de cultu imagin. apud Gentes edit. Jen.* 1691.) idem ostendit *Dougbtæus Analect. Sacr. P.* 2. *Excurs.* 69. *pag. m.* 102. *seq.* Videat jam *Tacitus*, utrum horum sit barbara superstitio, idola fingere & Deorum simulacris Templa replere, an verò absque ulla imagine unum æternumque Numen pura mente colere? Audiat *Plinium* Romanorum Numinum cultorem: *Quapropter effigiem Dei formamque quærere imbecillitatis humanæ reor. lib.* 2. *hist. natur. c.* VII. Audiamus quoque *Senecam*, quid ille de Romanorum idolis sentiat? Ex libro ejus de Superstitione (qui interiit) fragmentum recenset *Lips. lib.* 2. *Elect. c.* 18. *T.* I. *Oper. in fol. f.* 328. his verbis: *Sacros immortales inviolabilesque Deos in materia vilissima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum ferarumque & piscium, quidam verò mixto sensu diversis corporibus induunt. Numina vocant, quæ si Spiritu accepto subitò occurrerent, Monstra haberentur.* Sed *Cicero Orat. pro Flacc.* & illud urget, quod religio Iudæorum à Majorum (Romanorum) institutis abhorreat; verum id oppidò falsum esse, *Numæ Pompilii*, qui sacris *Romanos* imbuit, institutum docet, de quo *Clem. Alex. L.* I. *Strom. fol. m.* 304. *Numa Rex Romanorum erat quidem Pythagoreus, ex iis autem, quæ à Mose tradita sunt, prohibuit Romanis, ne homini aut animali similem Dei facerent imaginem. Cum itaque centum & septuaginta primis annis templa ædificarent, nullam imaginem, nec affictam nec depictam fecere. Occultè enim eis indicarat Numa, quod id, quod est optimum, non alia ratione, quàm sola mente, ulli licet attingere.*

13. *Nulla simulacra*] Aversabantur Iudæi imagines ad cultum prostrantes

 tan-

operâ Romanos suos stultitiæ damnare: adeò gravitatem asseverat, dum hæc dicit. At in Plinio haud idem studium videas: nam velut favens publico errori illud dixit, *Judæa gens, contumelia numinum insignis.* Sunt in libris Mosaicis multa edicta, quibus idolorum vetatur cultus. Ne aurum quidem idolis argentumve auferre fas fuit. Quanquam non potest violatæ legis reus videri summus rex David, qui capiti suo imposuit coronam Molochi: quippe acceperat à Jethæo Philistino: & purgatum jam erat vitium rei, quæ dominum mutaverat, ac præda fuerat non hominis Hebræi, sed alienigenæ. Sæ-

tanquam severissimè à Deo prohibitas *Exod.* XX. 4, 5. Audiverant quidem Judæi vocem ipsius Numinis è Sinai legem promulgantis, sed nullam ipsius speciem oculis viderant, quam fingendo pingendoque exprimere possent *Deut.* IV. 12, 15. *seq.* nec Dei omnipotentis, qui cœlum & terram creavit & manu sua tenet, ulla effigies formari potest. *Esa.* XL. 18. quod *Mosen* Ægyptiis exprobrasse *Strabo L.* XVI. *Geograph. fol. m.* 760. tradit: *Docebat enim ille* (Moses) *quomodo Ægyptii non rectè sentirent, qui ferarum & pecorum imagines Deo tribuerent, neque Lybii, neque Græci, qui Deos hominum figuris insignirent, & quod id solum Deus esset, quod nos contineret, terram ac mare, quod cœlum & mundum, & rerum omnium naturam appellamus, cujus profectò imaginem nemo sanæ mentis alicujus earum rerum, quæ penes nos sunt, similem audeat effingere; oportere itaque relicta omni simulacrorum effigie, & digno ei fano ac Templo constituto sine forma colere &c.* Quem Strabonis locum quasi Commentario ex instituto scripto mire illustrant verba *Josephi Lib.* 2. *contra Apion.* quæ hæc sunt: *Deus forma & magnitudine nobis inenarrabilis. Omnis namque materies comparata ad hujus imaginem, licet sit pretiosa, tamen pro nullo est: cunctaque ars ad illius imitationis inventum extra artem esse cognoscitur: nihil simile neque videmus neque possumus suspicari, neque conjicere. Sanctus est: videmus ejus opera, lumen, cœlum, terram, Solem, lunam, flumina, mare, animalium nationes, proventus fructuum: hæc Deus fecit, non manibus neque laboribus, neque quibusdam indiguit sibi cooperantibus: Sed ipso vidente bona repente facta sunt. Hunc homines convenit universos sequi, eumque placare exercitatione virtutis. Modus enim divinæ placationis iste sanctissimus est. Unum templum unius Dei, commune omnium, communis Dei cunctorum.* Tantopere imagines Iudæi detestati sunt, ut vix earum aspectum sustinuerint, quod de ipsis constanter etiam & verè testantur Gentilium Scriptores. *Dio Cassius lib.* XXXVII. *Histor. Rom. p. m.* 38. Tunc quoque temporis nullum Hierosolymis simulacrum extabat, nimirum suum illum Deum ineffabilem invisibilemque existimantes, religioso ejus cultu cæteros mortales superant, cui templum summæ molis pulcherrimumque exstruxerunt: hoc demto, quod apertum fuit, nulloque culmine tectum. Conf. Minuc. Felix in Octav. pag. m. 94. *& Elmenhorst. annot. Rigalt. Wower. edit. Lugd. Bat.* 1672.

Sæpe infractam Judæorum admirati virtutem sumus, quos Romani compellere non potuerunt, uti imaginem reciperent Cæsaris [14]. Subegerat rerum dominus populus non Judæam modo, sed Asiam Africamque: & prolata jam tanti imperii reverentia ad illos quoque erat, qui alium solem, alia sydera intuebantur. Una Judæa aliquid negare ausa victoribus est, qui auferre vi, quod non impetrant, solent: quippe potestas, non modo si invitet, sed etiam si supplicet, cogit. Primum experimentum tenacissimi propositi datum sub Tiberio [15] est. Sed tunc id modo agebatur, uti in urbe locarentur statuæ: & cito destitit præfectus, cum non poterat hoc, uti erat cœptum, pertendere. Mox Cajus [16] etiam inferri templo voluit, & re-

14. *Imaginem reciperent Cæsaris*] Nec *Mosis* quidem effigiem dedicare in templo potuerunt, cum ipse *Tacitus lib.* v. *hist. c.* v. fateatur: *Igitur nulla simulacra urbibus suis nedum templis sunt. Non Regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor.*

15. *Sub Tiberio*] Præceptum hoc religiosiores judæorum adeò superstitiose observarunt, ut omne sculptum & pictum summæ execrationi haberent. Hinc passi non sunt statuas *Tiberii*, quæ in signis militaribus erant, quas *Pilatus* nocte intempesta opertas Hierosolymam deportaverat, erigere, quas, multa Judæorum cæde patrata visaque illorum pertinacia & pertinaci perseverantia *Pilatus* removit. *Joseph. lib.* XVIII. *Antiquit. Judaic. c.* V. *& lib.* 2. *de Bello Judaic. c.* VIII. *Phil. de legat. ad Caj. f.* 1033. *seq.* Confer. B. *Carpzov. dissert. ad Nummos cornutum Mosen exhibentes edit. Lips.* 1659. *cap.* 2. *pag. m.* 13. Ne auream quidem *aquilam*, quam in signis Romani habebant ab *Herode* M. supra Templi portam passi sunt Judæi, sed dirutam confregerunt. *Joseph. lib.* XVII. *Ant. Judaic. c.* VIII. *& lib.* I. *de bello Judaic. c.* XXI. *lib.* 2. *c.* I.

16. *Mox Cajus*] *Cajus Caligula* cum stolida ratione divinitatem affectaret, Deusque haberi vellet, quod *Sueton.* in ejus vita cap. XXII. exponit, per omnes quoque Judæorum Synagogas effigiem suam collocari curavit, unde gravis Alexandriæ ortus tumultus, ob quem tres Judæi Alexandrini, è quorum numero & *Philo* erat, qui Legationem hanc ad *Cajum* conscriptam nobis reliquit, & tres Gentiles ex eadem urbe, quorum *Apion*, Iudæorum infensissimus hostis caput erat. vid. *Joseph. lib.* XVIII. *Antiq. Judaic. c.* XV. *Romam* ad Imperatorem missi sunt; tandem cum & Templum Hierosolymitanum in suum proprium convertere ausus cum titulo: NOVI JOVIS ILLUSTIS CAJI, *Philo de Legat. ad Caj. f.* 1040. statuam suam in Templo erigere *Petronium* Præsidem jussisset, Iudæi quævis potius tormenta ipsamque mortem pati, quàm illam Templi profanationem admittere voluerunt, parati vi & armis *Petronio*, si *Caji* mandatum exequi vellet sese opponere. Unde *Tacitus lib.* v. *c.* IX. *jussi à Cajo Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumsere, quem motum Cæsaris mors diremit.* Expro-

recusantibus minitatus extrema est. Accessit tandem numinis cœleste auxilium [17]: quippe Petronius, qui provinciam tenebat, nuntium de Caji morte multo ante accepit, quam eas literas, quæ tribus mensibus ante scriptæ, excidium jubebant sacræ gentis. Et sane significaverant hoc Cajo Judæi, malle se cum urbe penitus deleri, quam admittere, quod foret contra edictum divinæ legis. Tanta cupido gloriosæ mortis non in proceribus modo, sed in plebe quoque, atque in mulierum apparuit sequiore sexu.

probravit acriter *Judæis* istam pertinaciam Apion, Grammaticus Alexandrin. cui Ioseph. lib. 2. contra Apionem satisfecit.

17. *Cœleste auxilium*] Cum enim *Petronius*, ut vir erat modestissimus, vi abstinuisset, Iudæorum precibus victus, ut denuo ad *Cajum* scriberet, quo facto in gratiam Agrippæ redirent.

Cap. VII.

De vatibus, deque divino afflatu. De Elia. An vates furore correpti, & mentis impotes fuerint, cum futura canerent? Montani dogma, & mulierculæ fanaticæ, quas instruxit ille. De Delphicis vatibus, deque impostura, & artibus, quæ illis in usu. Ficta cum numine colloquia. Hæreticorum veteres doli: & de Valente Arrianorum duce. De Esaia, deque Jeremia. Judæorum vesana opinio, Danielem vatibus non esse annumerandum. Inutilis aliorum contentio super ea re. Cratetis affectata pauperies. Eliæ & Joannis Baptistæ comparatio.

Duabus rebus, ante Messiæ adventum, ad recta compellebatur sacer populus; legum sanctionibus, & oraculorum terrore. Itaque potissimam sacri codicis partem cum edicta Mosaica, tum vatum scripta occupavere. In divi Lucæ Euangelio dicitur diviti cuidam purpurato, *Habent Mosen & Prophetas: illos audiant.* Ac de legibus quidem antea dissertatio nobis fuit: nunc postulare res ipsa videtur, uti etiam de vatibus aliquid dicamus. Vates ii erant [1], qui iram numinis

1. *Vates erant*] Per vates Autor noster intelligit Prophetas, qui inter alia nomina etiam hoc vocabantur, uti *Johannes Wandalin Ebr. Ling. Prof. Haf-*

minis peccanti populo denuntiarent[2]; quique miracula ederent[3], & futuros rerum prædicerent eventus[4]. Inter vates insigniter eluxit sanctitas[5] & celsa quædam virtus Eliæ, qui, uti Deum totum admitteret, hominem exuerat: &, cum in desertis locis duram atque asperam ageret vitam, ad civium cœtus non adibat, nisi ut corrigeret. Eliæ vaticinia pleraque, cujus generis fuerint, difficile dictu est: pauca duntaxat in libris Regum sunt, sed quæ de Messia nullum perhibent testimonium. Scripta illius, si quæ fuere, Achabus suppressit. Non enim extant in manibus hominum. Cæteri ferme, quos sequens tulit ætas, oracula sua literis consignavere. Habent autem eorum libri tam infallibiles prædictiones earum rerum, quæ multis post seculis contigerunt, uti non alio argumento magis defendi sacræ scripturæ debeat divinitas. Non ea scientia constare studiis[6], arte,

Hafniens. ostendit in *differt. de Prophetis pag. m.* 5. *edit. Hafn.* 1686. De variis Prophetarum nominibus videatur doct. *Joh. Just. Kisker in differt. de lumine Prophet. edit. Rintbel.* 1690.

2. *Iram denuntiarent*] Munus Prophetarum non tam erat, futura prædicendi, sed etiam monendi populum adhortationibus, dehortationibus, quandoque comminationibus. Vide *Anton. van Dale pag.* 193. *de origine & progress. Idol. pag. m.* 193. cui adstipulatur præcitatus *Kiskerus pag. m.* 13. Prophetæ prædicunt, ut sibi caverent homines à futuris plagis propter peccatum immittendis. Propterea *Raschi in Comment.* ad *Exod.* VII. vocem נביא exponit per Oratorem, Præconem, populo verba objurgatoria proponentem. Verba *R. Salom.* hæc sunt: Prophetæ vocabulum ubique significat hominem prædicentem pœnas & populo verba objurgatoria proponentem. vid. *Wandal. pag. m.* 7.

3. *Miracula ederent*] De his videatur *celebr. Hermanni Witsii Miscell. Sacr. lib.* I. *c.* XV. *pag. m.* 145. quamvis Judæi aliter sentiant apud Maimonid. vid. *Guil. Vorstii annot. ad Maimonid. de fundament. Leg. pag. m.* 109, 110. *seqq.*

4. *Futuros prædicerent eventus*] Hoc proprium erat ipsis teste docto *Kiskero pag. m.* 11. Cui addatur *Wandalin. Witsius* & alii.

5. *Eluxit Sanctitas*] Non negandum, quod in Elia singularis Sanctitas eluxerit, quæ etiam à reliquis requirebatur, uti eleganter ostendit celebr. *Herman. Witsius in Miscell. Sacr. lib.* I. *cap.* XV. *pag. m.* 140, 141.

6. *Constare studiis*] Scientiam Prophetiæ nec studiis nec arte comparari posse recte statuit Autor contra *Maimonidem in lib. de fundament. Leg. cap.* VII. *pag. m.* 27. asserentem: *Non cadit autem Prophetia nisi in sapientem, excellentem sapientia.* Ex his sane constat, qxod ex Mente Rabbini nulli Prophetia contingat, nisi omni tam intellectus, quam morum perfectione instructus esset. Sed quid hoc sapientia cum Prophetia commune habet? vid. *Guil. Vorstii annot. ad Maim. pag. m.* 28. Nulla ergo præexistens industria ex parte Prophetiæ in homine Prophetante requirebatur. Sunt quidem

arte, aut præceptis potuit: quicquid dictum illic est, à numinis instinctu [7] fuit. Zacharias quidem, Daniel, Ezechiel, quid aliud, quam cœli commercia habebant? Sæpe inter angelos esse se cernunt[8], loquuntur cum iis, populorum fata discunt. Ad summam, vere illis contigit, transilire mortalitatem suam. Atque hæc causa est, cur in libris eorum, sermo numinis ad eos ferme cum hac præfatione fit, *Audi, fili hominis:* periculum enim erat ne insolescerent, & caducæ sortis suæ fierent immemores: quicquid leve atque inane in animis est, inter res tantas atque tam inusitatas, sese extollit. Cæterum neutiquam est existimandum, fuisse vatum mentem extra se raptam [9], plane uti impos sui esset, atque ut ipsi ea nescirent, quæ lo-

dem quidam, qui Prophetiam ita Deo tribuunt, ut corporis temperamento, hominum item LABORE ac CONATU, si non in universum, at maxima sui parte, dependere dicunt, uti *Maimonid. Avicenna* & *Algazel* Arabes. Verum respondetur, hæc expresse contrariari S. Scripturæ affirmanti, quod nulla Prophetia ex libitu hominis allata fuerit, sed quod acti à Spiritu Sancto locuti fuerint Sancti Dei homines 2. *Petr.* I. 10. Hinc recte *Jamblichius*, quantumvis Paganus, de mysteriis Ægyptiorum ita inquit: Vaticinium ipsum non ab Arte, nec à natura, nec à naturalibus vel animalibus rationibus moribusve effici, totamque potestatem præsagam ad Deos referri, & omnem ejus auctoritatem in eo consistere.

7. *A Numinis instinctu*] Ipsi Rabbini hoc agnoscunt, omnem Prophetiam à Deo esse. *R. Abarbanel*, referente *B. Frischmuth.* Præceptore quondam meo fidelissimo in *differt. de divis. Scriptura in legem, Prophetas & hagiographa edit. Jen.* 1665. *cap.* 2. §. 21. hoc affirmat ita differens: *Prophetia est influxus à Deo benedicto.* & §. 27. specialem influxum revelationis Spiritum S. appellat, inquiens. *Ecquid itaque significat Spiritus S. Ecce Spiritus S. revera est influxus divinus &c.*

8. *Inter angelos esse se cernunt*] Inter Angelos fuisse Prophetas qui cum eis sermonem habuerint, non dubitatur, & facile Hebræis hoc concedimus. Esaiæ unus ex *Seraphim* labia purgavit. c. VI. *Zacharias* & *Ezechiel* quid aliud quam cœli commercia habebant? Danielem instruxit Gabriel eique visionem explicuit. Dan. IX. 21. (Valeat ergò *Maimonides* cum suis אישים *Ischim.* Nugæ Rabbinorum sunt. confer. *Guil. Vorst. not. ad Maim. pag. m.* 90. *edit. Amstel.* 1638.) Imò universa propè *Danielis* Prophetia Angelis ministrantibus revelatur. Major siquidem proportio inter hominem & Angelum, quàm inter hominem & Deum, cujus tremendam Majestatem nemo videre potest & vivere. *Exod.* XX. 20. XXXIII. 20.

9. *Mentem extra se raptam*] Volunt quidem Rabbini, Prophetas extra se raptos fuisse, uti *Maimonid.* הלכות יסודי התורה Omnes Prophetæ pavores, perturbationes & deliquia passi sunt. vid. §. 8. *pag.* 103. ubi *Guilielm. Vorsti* annot. quoque perlustrandæ sunt, qui ita

loquerentur [10]. *Spiritus vatum, ipsis subjectus est*, ait divus Paulus: quod secus esset, si frænos morderet, & rectorem suum raperet, ferretque extra rerum terminos. Celebre est illud Messiæ, *Multi vates cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt; & audire, quæ auditis, & non audiverunt.* Sane desiderare non potuissent, quæ penitus ignorabant. Res quidem præsentes oculis cernuntur: quod illis non contigit: at futuras mente intuiti sunt. Joannem omnibus prophetis majorem ideo prædicavit Lucas, quod, quem cæteri venturum cognovere, ille digito monstravit coram, dixitque, *Hic est.* Hoc unum discrimen est: non ecstasis in illis, non animorum alienatio raptusve fuit. Montani delirium [11] olim hoc fuit, quod ille obtrudere mortalibus nitebatur, uti fraudibus suis nubem objiceret. Maxi-

ita commentatur: Terrori huic etiam mentis alienationem fuisse conjunctam existimat *Kimchi* 4. *Reg.* IV. secutus *Josephum*, atque hinc Vates dictos משגעים, quod plerumque non sui compotes, atque extra se rapti essent, cum à Spiritu Dei tangerentur. Sed jam ab aliis animadversum est, istam agendi rationem minimè convenire genio Spiritus Prophetiæ, ejusque ordinariæ revelandi actioni, sed potius impuro Spiritui, gentilium vatibus subinde oracula aperienti. conf. *Wandalin. dissert. de Prophet. edit. Hafniens. p. m.* 37.

10. *Nescirent quæ loquerentur*] Non audiendi hîc sunt *Montanistæ*, qui asserebant, Prophetas more arreptitiorum non intellexisse ea, quæ vel loquerentur vel scriberent. Sed veteres hunc Montanistarum errorem, cui ita adhærebant, ut eundem cum lacte nutricio imbibisse viderentur, meritò refutarunt, agnoscentes, præsentiæ divinæ hoc ipsum nullo modo convenire, ut eos, quos cœlesti sapientia replevit, amentes reddat. Confer. *Epiphan.* qui hæref. XLIIX. huic rei satisfecit ita, ut nova responsione opus non sit. Generalis est regula? Propheticus Spiritus nunquam mentis primariam facultatem sua sede, &, ut in re gravi cum Marone laudamus ---- ---- *præcipitem puppi deturbat ab alta:* non rationis impedit usum, non vires judicii enervat, sed informat, firmat illustratque.

11. *Montani delirium*] Montanistæ Prophetiam crebro jactabant, cum tamen nihil præter nudam ἔκστασιν mentisque alienationem apud ipsos videre erat. Primum producemus testem *Clem. Alexandrin. Strom.* I. Εἰ δὲ τοῖς ψεύδεσι καὶ ἀληθῆ τινα ἔλεγον οἱ ψευδοπροφῆται, καὶ τῷ ὄντι οὗτοι ἐν ἐκστάσει προεφήτευον, ὡς ἂν Ἀποστάτου διάκονοι. *Montani*, unde Montanistæ, verba sunt hæc & Prophetia ista erat: *Ecce homo sicut lyra, & ego volo velut plectrum, homo dormit, & ego vigilo. Ecce Dominus est, qui ecstasi emovet corda hominum, & qui dat corda hominibus.* Respondet Epiphan. Verba perplexa, contorta nec quicquam recti habentia: nam dicere, volo, velut plectrum, vigilo, & ecstasi emovet Dominus corda, mente mali & hominis insani verba esse.

Maximillam enim & Priscam[12], mulierculas insanas & bacchantes, velut in scenam adduxit, quæ in illo mimo partes secundas tractarent. Furere, & incompositis motibus agitari, eorum est, quorum os rabidum fatigat impurus genius[13], domatque corda & fingit premendo. Etsi hujusmodi homines sane omnibus seculis pauciores fuere, quam vulgo creditum est. Dolus plerumque, & impostura fuit: facile sub persona furor simulatur[14]: facilius quidem profecto, quam mens

12. *Maximillam & Priscam*] *Maximillæ* atque *Priscillæ Tertullianus* magus in vesania ἐκμανεῖσιν, licet à furoris culpa eas absolvere nitatur, ab ἐκστάσει tamen non liberat. Sed ab ἐκστάσει ista non abfuisse furorem & μανίαν disertè indicat *Hieronym. Præf. in Esa.* Neque verò, ut Montanus cum insanis fœminis somniat, Prophetæ in Ecstasi locuti sunt, ut nescirent, quid loquerentur. *Proœm. in Nah.* Non loquitur Propheta in ἐκστάσει, ut *Montanus* & *Prisca Maximillaque* delirant. Item: Nec ut amens loquitur Propheta, nec in morem insanientium fœminarum dat sine mente sonum. *Præf. in Hab.* Clarius de Montani furiis Apollinarius ad Euseb. H. E. *lib.* v. *c.* xvi.

13. *Impurus genius*] Diabolum intelligit, qui gestibus inconditis & incompositis cogebat suos, responsa dare. Apud *Scholiast. Aristophan. in Plut.* & *Lucan.* lib. v. Pythiam Vatem legimus interno furore repletam. Proinde non tantum intra facultatem animæ inferiorem residebat vis ista Dæmonis: quippe quæ, per corporis partes cum diffunderetur, afflatu suo ita hominem concitabat, membraque omnia maximo distendebat cruciatu, mentemque spirituum acrorum atra circumfusam caligine, ac sensu ac ratione alienatam divexabat, ut præter genarum pallorem, tremorem corporis, horrorem comarum, fremitum cordis, mutationem luminum, oculorum aversionem, vocis asperitatem, cervicis agitationem, partium corporis reliquarum lacerationem, sexcentaque alia, quorum passim apud Poetas mentio fit, sæpenumero dirupti miseris modis animam infamem Vates abjicerent. Simile apud *Virgil. lib.* vi. *Æneid.* legimus:

> — *subitò non vultus, non color unus*
> *Non comptæ mansêre comæ, sed pectus anhelum,*
> *Et rabie fera corda tument, majorque videri*
> *Nec mortale sonans afflata est Numine quando*
> *Jam propiore Dei.*

Conf. *Plutarch. de defect. orac. Amm. Marcell. l.* 21. *Porphyr.* apud *Euseb. de præpar. Evangel. l.* 5. *Chrysost. hom.* xxix. *in* 1. *Cor. inprimis Leo Allat. Syntag. de Engastrimytho.*

14. *Furor simulatur*] Credi volebant Antistites Pythiam furore correptam jamjam vaticinia edituram esse. Unde *Lucanus*,

> — *bacchatur demens aliena per antrum*
> *Colla ferens, vittasque Dei, Phœbeaque serta*
> *Erectis discussa comis.* &c.

Fu-

mens sana. Vatibus Delphicis quæstui erant animi hominum superstitione capti. Habebant per omnem Græciam emissarios suos [15], qui res & fortunas cujusque discerent: mox consulti, respondebant cuique convenientia. Inerant tamen dictis latebræ, & poterat eventibus interpretatio aptari. Marcus Tullius, cum disputat cur jam pridem Pythii Apollinis cessaverint oracula, caussam adfert verissimam, quia minus esse creduli homines cœpissent. Nam quod vetustate extinctam vim loci dicant, nihili esse, cum nulla vetustas vim divinam conficiat: ac Demosthenem vero, ante trecentos annos recte istud dixisse, *Pythium* φιλιππίζειν. Non pluris fuerunt Ammonis responsa, Prænestinæ sortes, & alia de hoc genere. Atque in eundem ordinem igitur adscribimus Montani insanas fœminas. Fuere hæreticis nimium usitatæ istiusmodi artes. Qui opinionum fingunt portenta, nunquam illis bene procedit inceptum, nisi advocetur ex machina Deus. Arrianorum dux Valens, postquam persuaserat Constantio, fuisse sibi cum angelo sermonem, altius dehinc semet extulit, principisque abusus simplicitate ad sua libita est. Sed facessant illi: non enim id nunc agebamus. Inter eos vates, qui de

Furore igitur, ut videri volebant, acta & correpta Divino, intrabat *Pythia* in *Adyta*. At multa erant, quibus ille *simulatus furor* adjuvari poterat. Namque ut spuma in ore excitaretur, sola herba lanaria illa uti poterat, quo artificio *Alexander* iste Pseudomantis (apud *Lucianum*) utebatur. Recte igitur Autor noster statuit nil nisi dolum fraudemque fuisse: cui adstipulatur *celebr. & erudit. Anton. van Dale in lib. de Oracul. veter. Ethnic. edit. Amstel.* 1700. *pag. m.* 139, 140. *seq.*

15. *Emissarios suos*] Quod Sacerdotes habuerint suos Emissarios qui renuntiarent, quid hic vel ille petere vellet, fuse ostendit *celeb. Anton. van Dale pag.* 92, 93. *de Oracul. veter. Ethnic.* Cum igitur tale observasset *Alexander* ille Pseudomantis, cujus Tragediam nobis describit *Lucian.* iisdem fallaciis utebatur. Ita enim de ipso *Lucianus:* ---- ---- *Jam & Emissarios aliquos in regiones alienas amandarat, qui Oraculi famam in gentes inferrent, affirmarentque ipsum prædicere, invenire fugitivos, fures ac prædones indicare, thesauros effodiendos ostendere, ægrotos curare.* At paulò post: *Exploratores etiam ex sua conjuratione quamplurimos Romæ constituerat, qui sibi, qua quisque mente esset indicarent, ac priusquam Oraculum adiissent, illi significarent, quidnam essent percontaturi, quidque potissimum cuperent: ut priusquam venissent qui mittebantur, ille jam ad respondendum esset paratus.* Cætera quæ hîc autor habet de latebris dictionum, accute explicuit prælaudatus *Anton. van Dale* quem vide.

de Messia scripsere, perquam disertus est Esaias [16]: oratio ejus erudita ubique, & majestatis plena, facile ostendit, qua esset natus origine. Vir enim nobilissimus, & principum consanguinitate clarus, artes omnes scientiasque didicerat, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. Liber autem ejus non tam vaticinia continere, quam Euangelia videtur. Res esse pridem gestas, non futuras, putes. Jeremiæ omnis majestas posita in verborum neglectu [17] est: adeo illum decet rustica dictio: multa ille effatus in Assyrios est, quos identidem per columbam designavit: quippe fuerat hoc Semiramidis אות דגל *symbolum*, uti erudite censuit autor Judæus, cujus liber מאור עינים extat hodie. Cæterum, vaticinandi virtute nemo præ Daniele est; docet enim quo tempore sit venturus Messias, & regum edisserit sequentium seriem, annosque numerat; &, ne quid desit, etiam prænuntia addit signa. Quæ omnia ejusmodi sunt, uti Porphyrius, cui studium fuit isthæc eludere, nesciverit quo se verteret: quippe arguebat cum manifesta rerum fides: igitur ad calumniandum redactus est: quod ipsum adeo frigide fecit, uti cordatis hominibus gravedinem moverit & tussim. Defricanda hic nobis paulisper Judæorum insulsitas est. Prodidit jam olim sanctissimus Hieronymus, Danielem ab illis non inter vates [18], sed hagiogra-

16. *Esaias*] Affirmat Autor noster Esaiæ orationem esse eruditam, quod negari non potest. Hinc *Phil. Mornæ. de veritat. Relig. Christian. c.* 26. *pag. m.* 406. eum cum *Cicerone* confert, & Esaiam huic longè anteferendum scribit. Verba ejus citato loco evolvantur & legantur, cum ob prolixitatem huc adscribere supersedemus. Confer. B. Dannhaur. *in Hodosoph. Christ. disp.* 1. *Phænom.* 1. *p. m.* 34. *Rivet. in Isagog. p.* 15. *quem Hotting. Thesaur. Phil. L.* 2. *c.* 1. *sect.* 2. *p.* 471. *citat. Robert. Parson. Angl. in Conc. funebr. Comit. Joh. de Rochest. fol.* 87. *edit. in* 4.

17. *Verborum neglectu*] Jeremiæ & Oseæ stylus videtur rustitior, inquit *Hieronym. Præfat. in Jer. Tom.* 3. *Oper. fol.* 26. Confer. *Leusden. Phil. Hebr. diss.* 6. *pag.* 61. *Hottinger. Thesaur. Phil. L.* 2. *c.* 1. *p.* 471. *Sixt. Senens. L.* 1. *Bibl. fol.* 15.

18. *Danielem non inter Vates*] Miramur Judæos tam frivole loqui, quos erroris ex eodem clarissime convinci posse demonstrat Hieronym. *præfat. in Daniel.* nullum, ajens, Prophetarum tam aperte dixisse de Christo, quàm Danielem, qui non solum scribit, Eum esse venturum, quod est commune cum cæteris, sed etiam quo tempore venturus sit docet. De reliquo quid eorum calumniis sit reponendum, ostendunt *Cunæus de Republ. Hebr. l.* 3. *c.* VII. *Geier. Commentar. in Dan. Muller. Judaism. ref. p.* 23. *seq. Polanus proleg. in Daniel. B. Johannes Frischmuth. in dissert. de distinct.*

graphos poni. Mea sic est ratio, & sic animum induco meum, esse hoc ab illis perquam inepte factum; siquidem hercle tot & tam illustria sunt illius viri vaticinia. Et nuper quidem hæc res disceptandi causam dedit viris duobus hac ætate eruditissimis, cum vatem unus esse, alter haud sic sensisse Judæos assereret. Quæ profecto contentio non est tanti. Ego, non quid fecerit olim vesana gens verporum, sed quam recte fecerit, id vero exquirendum arbitror. Quid autem affertur tandem, cur hoc laudemus? Ratio quidem aut causa nunquam à Judæis exposita est: aut, si est, legisse me non memini nunc. At divinatur tamen, & conjectura fit, ut in re crepera. Nempe, audio, quia in aula atque in regum cultu ætatem egit: quia politicus fuit, & vatem professus non est. Atqui nec professus hagiographum est. Et cur igitur illum hagiographis adscripsere? Utique hoc friget. Jam vero, quæ res vetet eundem amicitia principum florere, & simul vatem agere, nondum intelligo. Ipsi Rabbini, Judæorum columina, vulgo illud ajunt, שאין הנבואה שורה אלא על אדם עשיר: *Prophetiam non recubare nisi super divitem* 19: itaque suo se gladio confodiunt: & nos scimus, Davidem

stinct. Script. in legem Prophet. & hagiograph. aliique. Negant Judæi *Danielem* fuisse Prophetam, & ecce tamen Maimonidem, quem unum in gente sua minimè nugari novimus, *Mor. Nev. P.* II. *c.* 45. רני׳ אל׳ והלים וכגלת רות וכגלת אסתר הכל ברוח הקודש נכתבו ואלו גם כלם נקראו נביאי בכלל: *Daniel, Psalmi, Volumen Ruth, Volumen Esther per Spiritum S. scripta sunt omnia, & tamen eorum Autores omnes; vocantur Prophetæ in genere.* In *genere* adjungit, ne communem de Prophetiis in specie, quoad gradus, distinctionem destruat. Porrò negant *Danielem* esse Prophetam τεχνικῶς & strictè sic dictum, & nihilominus negare non ausint, eadem omninò *Danieli* affuisse, quæ in aliis agnoscunt Prophetis. Namque quatuor Prophetarum requisita recenset laudatus Doctor, quorum bina adducere sufficit, (1) cum sermonem sibi in somnio vel visione per Angelos factum dicunt. (2) cum verborum Angeli meminerunt nulla alia addita visionis aut somnii mentione: & inde concludit: כל מה שבא על אחת מאלו הארבע צורות היא נבואה ואומרו נביא: i. e. *Quicquid uni quatuor horum modorum accidit, Prophetia est, & qui id dicit, Propheta.* Jam verò *Daniel.* VII. 1. 16. VIII. 2. 16, 17. primus modus occurrit, *Dan.* IX. 21. secundus, ut probare nititur *Constantin. l'Empereur in Jachiad. p.* 4, 5. Cætera jam silentio transimus quæ à Judæis afferuntur, hoc tantum addentes, quod ipsi *Talmudistæ in Massech. Sanhedr. c.* II. eum præstantiorem faciant *Haggæo, Zacharia, Malachia Prophetis.*

19. *Super divitem*] Falsam hanc Judæorum opinionem rejicit doct. *D. Kisker. in dissert. de Lum. Prophet. edit. Rintel. c.* 3. vid. *Guil. Vorst. in annot. ad Maim. de fundam. leg.*

videm olim, aliosque, qui summum imperium tenerent, res futuras sacro afflatu cecinisse. Miseros vero vates, si nominis hujus honorem nemo tulit, nisi qui cum baculo aut pera ambularet. Apud Aristotelem Crates, ambitiosus sapientiæ affectator, paupertate & sordibus gloriatur illis verbis, οὐκ οἶδας. πήρη δύναμιν ἡλίκην ἔχει, θέρμων τε χοῖνιξ: *habet nescio quam vim pera, & lupinorum modius:* mendose profecto, me judice: etsi ille veritus est peram quoque illam carmine celebrare, flexis leviter ad eam rem versibus Homericis, quibus nobilitata Creta est,

Πήρη τις γαῖ' ἐστὶ μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι τύφῳ,
Καλὴ καὶ πίειρα, περίρρυτος, οὐδὲν ἔχουσα.
Pera est tellus quadam in medio nigri fumi sita,
Pulcra, pinguisque, & undique madida, sed nihil habens.

Scilicet, quasi illuvies sapientiam gigneret, aut bonam mentem: pluris erat una Creta, quam ter mille peræ. Sed nobis fas haud est inter seria jocari. Illud iteramus, solennia delirasse Judæos, cum Danielem ex eo ordine eximerent, quem ille maxime honestat. Nunc ad propositum revertamur. Vaticinatus est Daniel in exilio Babylonico, quemadmodum & Zacharias, Aggæusque, &, qui postremo hos sequitur, Malachias [20]. Qui viri ubi decessere, omnino vaticinandi illa vis apud Judæos cessavit: donec tandem Joannes Baptistes prodiit, qui Malachiæ longo sed intervallo proximus fuit. Is simul & vatum ultimus extitit, & euangelisantium primus. Vatem certe fuisse, significatum est verbis cantici, quod apud Lucam pater grandius ore mortali sonat, καὶ σὺ παιδίον προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ. προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ. *Tu vero, fili,* pro-

20. *Zacharias, Haggaus & Malachias*] Hos Prophetas prophetasse in templo secundo R. *David Kimchi* præter alios affirmat, ita scribens: חגי זכריה ומלאכי הם שנבאו בבית שני ובחצי הכרוה נכתב זמן נביאתם ובלכי לא נכתב אפשר שהיה אחרון שכהם: i.e. *Chaggai, Zacharias & Malachi sunt illi, qui Prophetarant in domo secunda & in Chaggai & Zacharia scriptum est tempus Prophetiæ eorum, at in* Malachi *non scriptum est, & potest esse, quod fuerit ultimus inter ipsos.* Rationem annectit: וכן יראה כי לא נזכר דבר בנין הבית כמו שנזכרו חגי וזכריה וגו׳: i.e. *Sic vero videtur, quia non mentio fit ullo verbo ædificationis domus, sicuti mentionem faciunt Chaggai & Zacharias.* Rationibus etiam probat cl. *Balthas. Scheid. Profess. quondam Argentorat. in exercitat. Phil. in ultim. Malach. caput edit. Argent.* 1664. vid. *Christoph. Lauret. Hazoar. edit. Paris.* 1610. *pag. m.* 26.

propheta altissimi vocaberis. Eris enim Domini anteambulo, uti viam illi pares. Extat Malachiæ oraculum in hæc verba editum, *Mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Jehova maximus & verendus.* Eliam illum [21] optimus oraculorum interpres Messias non esse alium, nisi Joannem, indicavit. Est autem alteri alterius nomen commodatum à vate, propter summam, quæ inter utrosque est, similitudinem [22]. Cinctura & vestis eadem fuit. Jesabelem ille, hic Herodiadem offenderat libertate increpationis. Vasta ambo & inculta loca, procul à mortalium profana multitudine, habitavere; plane uti profectum ab illis videatur pium & laudabile veterum Eremitarum propositum. Adde, quod idem numinis afflatus, & eodem pacto utrumque inflammavit. Neque illud vane dictum ab angelo est, *in virtute Eliæ venturum.* Messias quidem, cum in monte quodam, discipulis coram, in cœlestem quendam habitum se indueret, Eliam ad familiarem sermonem adhibuit: id quod apprime gloriosum fuit: cæterum, qui Joanni datus ab eodem honos est, haud minor erat: negat enim quenquam hominem natum esse, qui eum antecelleret. Ita ille acerrimus rerum judex luculentum dedit testimonium ei homini, qui natus erat quidem omnium ultimus, sed tamen vaticinari ante cœperat, quam natus esset: qui integritatis exemplar fuit, totus innoxius, totus sacer: denique, cujus apud sepulcrum Paula, fœmina sanctissima, vidit quondam dæmones cruciari. Hieronymo enim, qui illud indubitanter affirmat, haud deroganda fides est.

21. *Eliam illum*] Extat in Malachiæ oraculo promissio Eliæ ante adventum Domini. Hanc Prophetiam Judæi una cum Pontificiis in hac parte quoque Judaizantibus, ad literam de illo Elia Thesbite explicant, quem illi Messiam, hi Anti-Christum suum Utopicum sub finem seculi antecessurum, eosque manifestaturum somniant. Quos refutatos vide apud cit. *Scheidium. differt. cit. pag. m.* 31, 32, 33.

22. *Similitudinem*] Summa similitudo intercedit inter Eliam & Iohannem. Heroico Elias S. flammis instinctu aggrediebatur Regem Achabum, cum Isabele sua de exercita in Naboth subditum Tyrannide; Sic *Johannes Baptista* eodem agitatus, magno zelo Regem *Herodem* & *Herodiadem* objurgavit, ob patratum in Philippum fratrem scelus, sed pari successu; *Elias* quidem ereptus violentiæ mortis, *Johannes* decollatus, uterque in cœlum evehebatur. Uterque in *eremo* vixit, parvo & tenui cibo vitæ consuluit. Illi corvi prospiciebant; Hic verò locustis & melle sylvestri vescebatur. Ita etiam quoad vestitum: uti eleganter demonstravit *Scheid. pag.* 35. cit. differt.

Cap. VIII.

De Cabala, ſive, de lege, quæ ſcriptis mandata non eſt. Quo pacto reſecandi ſint nodi, qui in locis parallelis latent. Quam ſobrie utendum ſit anagogis & myſtica interpretatione. De Judæis Karraitis, quorum factio præ cæteris cordata eſt, & fugitans ineptiarum. De opibus eorum.

Legem Judæi duplicem [1] habent: quarum altera ſcriptis mandata, altera autem verbis duntaxat edita quondam eſt. Et de ea quidem quæ ſcripta eſt, pauca quædam, quæ offerebant ſeſe nobis antea, retulimus. Supereſt Lex altera, hoc eſt, Cabala [2], ſive ea doctrina, quæ licet à ſummo numine tradita ſit, tamen in tabulas relata non eſt, ob hanc cauſam, uti plebs Judaica, quæ tunc adhuc rudimentorum decurrebat ſpatia, arcanos ſacrorum voluminum ſenſus admiraretur potius, quàm intelligeret [3]. Didicerat Moſes [4] myſtica quædam legis interpretamenta, dum in monte Choreb ſermonem cum Deo ſereret. Hæc poſt illum aliis data commiſſaque fuere,

1. *Legem Judæi duplicem*] Lex apud Hebræos diſtinguitur in תורה שבכתב *legem ſcriptam* & תורה שבעל פה oralem. vid. *Schaare Orab. in lit.* ה. *fol.* 4. Confer. B. *Carpzov. annot. ad Schickardi* משפט המלך *Jus regium theor.* XVIII. *cap.* V. *pag. m.* 396. *edit. Lipſ.* Hanc oralem legem Moſen in monte accepiſſe tradunt Hebræi.

2. *Cabala*] Dicitur à verbo קבל *Kibbel*, quod accipere ſignificat; hinc קבלה idem ac acceptio, quod videlicet בעלפה ut Rabbini loquuntur, hoc eſt, oretenus à primis Patribus tradita, & à poſteris ſucceſſivè accepta ſit ſcientia. Dicunt Rabbini, uti ex deſcriptione Autoris patet, quod à Deo tradita ſit, licet in tabulas relata non ſit; Hinc *Athanaſ. Kircher. in Oed. Ægyptiac. fol.* 211. ità de hac ſentit. *Cabala*, inquit, eſt divinarum humanarumque rerum arcana, per Moſaicæ legis typum, allegorico ſenſu tradita & inſinuata facultas.

3. *Quam intelligeret*] Non negandum quod in Scriptura multa arcana occurrant, quæ non cuivis obvia, modo perluſtremus ritus & ceremonias ſacrificiorum, in quibus tot arcana in Veteri Teſt. fuerunt, ne populus has facile intelligere potuerit, niſi ab eruditis fuiſſent expoſita. Hinc Cabala nihil aliud, niſi altiſſimarum notitia.

4. *Moſes*] Vid. *Athanaſ. Kircher. Oedip. Ægypt. fol. m.* 212.

re, qui Spiritu sacro agebantur. Absit[5] enim, uti nunc Cabalam appellem putida quædam deliria, & nugas plus quàm aniles, easve expositiones, quas ante Christi ævum, & diu post illud Judæorum magistri quidam, febriculosi mortales, ceu mysteria aliis tradidere. Longè hoc aliud est. Ego veram Cabalam appello, mysticum intellectum earum rerum, quæ in sacris libris latent. Is intellectus, cum antea penes vates fuisset, sed non vulgandus mortalium seculis, tandem divino munere Apostolis & Euangeliorum concessus scriptoribus est, uti, quod diu latuerat, publica voce illorum proderetur universis. Itaque Cabalam, non cum vulgo eam dico, quam alii aliis tradidere, sed quam cœlitus acceperunt viri sancti: est enim קבלה *acceptio*. Divus Paulus, qui ad pedes Gamalielis sederat, eaque didicerat omnia, propter quæ superbirent Judæorum eruditissimi, tunc demum Rabbinicam didicit Cabalam; cum jam Apostolus factus, didicerat veram: nesciebat enim antea, τὸν νόμον εἶναι πνευματικὸν, *legem spiritualem esse*. Danda est mihi paulisper opera, uti

5. *Absit*] Hoc vocabulo Autor noster significare voluit, se non intelligere Cabalam Judæorum recentiorum, qui his Scripturam corrupissent, quam Cabalam etiam Legi Scriptæ prætulerunt Judæi. Volunt enim hi fabriculosi magistri, (ut autor hos vocat) quod Lex Scripta Mosis non possit intelligi, absque hujus oralis adminiculo Scribarum. Unde in *Codice Juris* בבא מציעא *fol.* 33. 1. Qui operam dant lectioni Biblicæ, virtus aliqua est, aut potius virtus nulla; qui vero operam dant δευτερώσει Traditioni seu legi secundariæ patrum, virtus est, propter quam accipitur præmium. Quid igitur de hac *Cabala* sentiendum brevibus dabimus, quæ non abstrusiores explicationes Scripturæ explicat, sed quæ ex cerebro Scribarum orta, quod scil. sint nugæ & mendacia. Unde tam splendida mendacia de arbore Cabalistica seu decem *Sephiret* nec non de opere מרכבה coacervare solent. Consuli hic possunt *Buxtorff. in Lexic. Talmud. pag.* 1535. 1690. *Hottinger. Thesaur. Philol. pag.* 455. *Tolosan. Comment. in proleg. Syntax. mir. art. pag.* 283. *S. Job. St. Rittangel. in* ספר יצירה *pag.* 83. *& alii.* Hodie verò *Cabala* in superstitiosissima literarum & syllabarum aucupia conversa est, dum moderni Verpuli magna mysteria ex literarum varia permutatione, translocatione & explicatione venari solent, quos avide sequitur *Athanas. Kircher. in Oedip. Ægypt. T.* 1. *de Cabala.* Qui de Cabala plura legere desiderat, evolvat *Buxtorff. Lexic. Rabbino Talmud. fol.* 446. & *Abbr. Rabb. p.* 26. 30. 41. *Fabrit. part. Cod. Ebr. pag.* 23. Glass. Philol. Sacr. l. 1. *Exc. Sennert. de Cabala dissert. Hottinger. Thesaur. Phil. p.* 437. *Schickard. Gerson. in Talmud. pag.* 226. *Muller. Judaism. Prol. n.* 6. *Walton. in Bibl. Polyglott. Prol.* 8. *n.* 30.

uti hæc manifesta sint. In Numerorum libro quædam de principibus & ducibus, deque tribunis & centurionibus referuntur. Ea narratio historica est: neque aliter tunc eam accepere Hebræi. At D. Paulus sublimiore sensu illa verba intellexit, &, quod illis inest secretum, publicavit, cum ad Ephesios scriberet, *esse in cœlis principatus, esse dominationes, esse potestates atque virtutes, & alia ministeriorum vocabula*. Etenim nefas sit, Paulum, qui sacra volumina accurate, si quisquam alius, perlegerat, quidquam dixisse, quod in illis scriptum non extaret. Non veremur nos hic Hieronymum sequi, qui planè sic opinatus est. Verùm, age; proferamus alia quædam, quæ pluris sint. Certè illud confutari non potest, quod jam dicam. In Deuteronomii capite tricesimo, sapientissimus legislator Moses, extrema oratione, qua populum allocutus est, sic inquit, *Præceptum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non est occultum à te, neque longinquum: non est in cœlis, ut dicas, quis ascendet nobis in cœlum, & capiet illud nobis? neque est trans mare, ut dicas, quis transibit mare, & accipiet illud? propinquum est tibi verbum hoc valde, in ore tuo & in animo tuo, ut facias illud.* Nempe hoc ait, non esse Hebræis longe eundum, uti sciscitentur numinis voluntatem: quippe in medio eorum esse legem. Hæc omnia Divus Paulus in Epistola, quæ ad Romanos scripta est, in capite decimo, aliovorsum traxit[6], & de Euangelio interpretatus est. Ac primo quidem spectavit verba Mosis, quæ in Levitici capite decimo & octavo extant. * Itaque ait, *Moses describit justitiam, quæ est ex lege, quod, qui præstiterit ea, vivet per illa.* Hic simplici sensu verba legislatoris accipit, uti sonant. Subjicit dein alia ejusdem verba ex Deuteronomio, non præter mentem quidem ejus, sed longe tamen aliter, quam intellecta non dicam ab Hebræis, sed à cunctis mortalibus fuerant usque in illum diem. ** *At, quæ ex fide est, justitia, ita dicit: ne dixeris, quis ascendet in cœlum, aut descendet in abyssum? prope te enim verbum est in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei, quod prædicamus.* Valde er-

* *In epist. ad Rom. cap.* 10. ℣. 5. ** *Ad Hebr. cap.* 10. ℣. 6.

6. *Aliovorsum traxit*] Quæ enim à Mose, lege & mandato scripta Apostolus ad Christum accommodat, atque ob id quasi interpretando de suo interserit. vid. *Zeger. ad Rom.* x. confer. *Valla ad cap.* x. *Grot. ad h. l.* imprimis autem *Henric. Ainsworth. Comment. in Deut.* xxx. *fol. m.* 138.

errant, qui hic nihil nisi quandam esse verborum allusionem arbitrantur. Duplicem enim esse justitiam Apostolus, autore Mose, ait, alteram ex operibus, alteram ex fide. Unum testimonium legislatoris citat, על משמעו, *uti sonat:* alterum Cabalice, על מדרשו, hoc est, ex sensu quidem Mosis, sed mystico: nam postquam verba ejus retulit, addit, * *Hoc est verbum illud fidei, quod prædicamus.* Nos hujusmodi expositionis modum etsi non intelligimus, tamen, quia à spiritu Dei est, rectum esse credimus & verum. Etiam in verbis, quæ extant in capite secundo Geneseos, agnoscimus Cabalam. Quod enim ibi dicitur, *relinquet homo patrem matremque, & adhærebit uxori*, ex illo ignotum mortalibus[7] sacramentum revelat idem Apostolus, in capite quinto Epistolæ ad Ephesios: *mysterium hoc magnum est: loquor autem de Christo & de Ecclesia.* Plura ejusmodi in illo luculento scripto sunt. Est enim profecto Epistola ad Ephesios plena mysticis atque abditis sensibus: id illi singulare contigit. Cæterum haud credendum est, Cabalæ esse locum in solis legum libris. Latius enim ea res patet. Quidquid fatidici vatum libri, quicquid hagiographa continent, ejus est duplex significatio; una nuda, quæ פשוט recte dicitur, altera obscura latensque, quam vel אגדתא vel דרש appellare licet, quia eruenda, vestigandaque est. Vetus est Rabbinorum verbum, אין מקרא יוצא מידי פשוטו אבל יש לו פשוטו עם מדרשו ואינו יוצא מידי כל אחד מהן: Sententiam duntaxat referre libet, ne nobis necesse sit ** βαρβαρίζειν. *Nusquam*, inquiunt, *scriptura est absque sensu simplici: sed habet pariter, ut mysticum, ita & simplicem: his duobus non est ut careat.* In octavo Psalmo, de hominum excellentia[8] agitur, qui dominatum in

* *Ad Rom. cap.* 10. ℣. 8.

** *Barbare loqui.*

7. *Ignotum mortalibus*] Conjunctionem Christi cum Ecclesia *Paulus* his verbis significat, Sacramentumque vocat seu mysterium dicit magnum quod ad Ecclesiam & Christum pertineret, ut fuse explicat *Erasmus* in annot. ad h. l. *Castal. ad h. l. Zeger.* inquit: Magnum & ineffabile est hujus conjugii mysterium, Christi, dico cum sponsa sua Ecclesia. Confer. *Grotius* in h. l. qui accurate differit. *Henric. Ainsworth. Comment. in Genes.* 2. *fol. m.* 13.

8. *De hominum Excellentia*] Si sensum literalem aspicimus, de hominum excellentia præ reliquis creaturis agitur, quia ipsi à Deo dominium concedebatur super omnia animalia terræ *Gen.* 1. 26. ubi *Ainsworth. fol.* 7. annotat. *Subduing, meaneth such a prev-*

in cætera animantia tenent, & propemodum dii sunt terrestres. At D. Paulus * Davidem locutum ait de altero mundo, deque Christo, qui illic rerum potitur. Nemini istud post natos homines in mentem venisset: adeo diversa sunt: nunc nihil indagemus ultra: expositio Cabalica est: hoc satis esto. Eadem arcana edoctus Matthæus fuit. Etenim beatam virginem, metu Herodis, in Ægyptum asportasse filiolum, & mortuo rege rediisse ait, eaque re effectum esse id, quod olim prædixerat vates, *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Atqui Hoseas, quidquid se versant fatigantque eruditi quidam interpretes, non de Messia, sed de populo Israëlitico locutus illic est, quem eduxit ex Ægypto quondam Deus, quemque filium suum non semel alibi, & primogenitum appellat. Itaque expositio, quæ apud Matthæum est, tota est mystica & Cabalica: neque aliter profecto existimandum est, nisi vim facere apertæ orationi, aut fingere ipsi nobis quasdam chimæras volumus. Nihil nobis facilius esset, quam illud multis argumentis evincere. Sed breves esse laboramus. Profecto, nulla res omnibus cordatis viris plus negotii facessit, quam recta interpretatio testimoniorum, quæ ex lege & vatum ex libris in sua scripta transtulere Apostoli: quippe multa aliena videntur atque omnino usurpata præter mentem Mosis atque vatum: quæ qui defendere alia via, quam ista, student, frustra sunt. Et tamen haud ignave jam ante à præclaris viris elaboratum est, uti consonare omnia & quiddam habere convenientiæ inter se atque similitudinis viderentur. Sed pace eorum dixerim, non explevere nobis animum. Nam qui hæc nihil nisi allusiones esse quasdam volunt, næ illi haud intelligunt se nimis frigide excusare Apostolos. Cur enim citant Mosis & vatum verba? nempe, si verum amamus, ob hanc causam, uti fidem faciant suis scriptis. At quam fidem facient, si mala fide usurpent authorum dicta? denique, si sensum eorum aut torqueant, aut, quod pejus est, pervertant? Adde, quod ipsi profitentur plerumque, se illos testes citare, & factum esse illud, quod illi quondam vaticinati erant. Bene atque in tempore jam ante dixi,

* *Epist. ad Hebr. cap.* 2. ℣. 5. *&* 6.

vailing and possessing, as a master hath over servants. Quem locum Apostol. de Christo explicat. Videatur *Ainsw. Comment. in Psalm.* VIII. *fol.* 14. *Clar. Comment. in Hebr. Cameron in epist. ad Hebr. qui fuse* & erudite asserit. *Jacob. Capell. in annotat. ad h. l.* & *Grot.*

dixi, clausum usque in eam diem fuisse sacræ scripturæ librum, cujus signacula solvit leo ille de tribu Judæ. Hoc iterandum fuit. Scitum est istud, *δὶς καὶ τρὶς τὸ καλόν*, *bis & ter repetatur quod pulchrum est*. Enimvero, leo ille, Messias est, qui divina vi atque quadam inspiratione Apostolis dedit mysticum intellectum earum rerum, quas nemo quisquam assecutus fuerat. Nos ea, ad quæ mens nostra imbecilla haud ascendit, sola admiratione veneremur: &, quoties causas rationesque istiusmodi probationum non cernimus, dicamus, Cabalam esse, non illam ineptam Judæorum, sed hanc, cujus author Deus est. Hoc unum asylum superest, ad quod confugere licet. Secus, nodos video inextricabiles, & implexa ænigmata, quæ dissolvere haud opis est nostræ: sed nec in alio quopiam esse eam ingenii vim opinamur. Diximus de mystica interpretatione, quod sentiebamus: sed addimus, haud promiscuam eam esse, nec plurium, sed stare suis finibus: stat ea, inquam, intra Apostolos & Euangeliorum scriptores, quorum sunt commentationes θεόπνευστοι. Nam quod postea sancti Ecclesiæ antistites idem illud imitati sunt, alia res est: nullum enim eorum inventum probare cogimur, nisi probe nobis ejus intellecta ratio sit. Ad Cabalæ divinitatem opus est, uti in hominis pectus vis cœlestis descendat. Non potest res tanta stare sine numine. Origenes, maximus sane vir, in anagogis tantum sibi permisit, uti modum excesserit, neutiquam verecunde: at Augustinus & Hieronymus prudentiores fuere: quare, ut nulla eorum commenta authoritatem obtinent sacram, ita sunt pleraque tamen pulcherrima. Vel illud Hieronymi quam luculentum est, quod ideo referam, quia ad legis arcana, de quibus diximus hactenus, pertinet. Disserit super Matthæi verbis, quæ sunt in capite vicesimo & septimo, *Velum templi scissum est in duas partes, à summo usque deorsum. Juxta anagogen dicendum est*, inquit, *quod inclamante Jesu & emittente spiritum, velum templi scissum sit, & omnia legis revelata sint mysteria, ut, quæ prius recondita tenebantur, universis gentibus proderentur. In duas autem partes, in vetus & novum testamentum: & à summo usque deorsum: ab initio mundi, quando homo conditus est, & reliqua, quæ facta in medio, sacra narrat historia, usque ad consummationem mundi. Et quærendum, quod velum templi scissum sit, exterius, an interius? Mihi videtur in passione domini illud velum esse conscissum, quod in tabernaculo & in templo foris positum fuerat, & appellabatur exterius: quia nunc ex parte videmus, & ex parte cognoscimus. Cum an-*

autem venerit quod perfectum est, tunc & velum interius dirumpendum est, ut omnia, quæ nunc nobis abscondita sunt, domus Dei sacramenta videamus. Hæc & erudita sunt, & pie excogitata. Sane pleraque de hoc genere, quæ prisci Patres scripsere, plus genii habent, quam Judæorum argutiæ: qui tamen homines, plurima cum habeant eruditionis præsidia, nihil intentatum reliquerunt. Nimium ineptiunt plerique, qui inter eos interpretati legem sunt, superciliosi magistri, qui errores erroribus tegunt, ne perpluant, & discipulos suos magna mercede unum hoc docent, *Nihil sapere*. Qui plurimos sui similes, hoe est, putidos & nugatores effecerint, ii primas tenent, & nomine admodum insolenti sese appellitant מרביצי תורה, quasi tu barbare dixeris, *Qui efficiunt uti lex recubet*, hoc est, quiescat inter eos, & sedem habeat in sola gente Judaica. Est tamen eorum factio quædam cordatior: ii sunt Karraitæ [9], qui spretis hominum placitis, Talmudica præcepta pro nugamentis habent, & nihil admittunt, nisi sacri codicis contextum. Sed id hominum genus cæteris Judæis invisissimum est. Itaque, cum sint oppido pauci, sed ad unum omnes ditissimi, filias suas cum dote summa vix dare nuptum queunt. Hoc, quia ab aliis proditum jam est, non referrem, nisi persæpe nobis movisset risum. Profecto usque adeo bonam mentem ejuravere putidissimi mortalium, uti malint pecuniam, rerum reginam, spernere, quam socerum habere non ineptientem.

9. *Karraitæ*] Karræi quasi Scripturarii per Orientem & Imperium Turcicum habitantes, qui Scripturam Sacram rejectis Rabbinorum traditionibus ac Talmude recipiunt. Orti sunt ex Sadducæis & à Samaritanis. Gravissimum odium inter Iudæos nostros & Karræos viget ob rejectum Talmud. De Karræis vid. Buxtorff. Lexic. *Talmud. fol. m.* 2113. *Voët. Tom.* 2. *Disp. Select. pag.* 96. & 143. Confer. Cl. *M. Jo. Gottofred. Schupart. tract. de Secta Karraor. edit. Jen.* 1701.

Cap. IX.

Quid de Messia perceptum cognitumve habuerint Hebræi in veteri Ecclesia. Tota res illa diligentius excussa. Quam pravo more omnia ad artem & ad formulas adstringantur.

In superioribus libris, cum Judæos, post Messiæ adventum, spretos posthabitosque à numine diceremus, demonstravimus causam ejus

ejus rei fuisse summam illorum incredulitatem. Et sane quæ potuit esse desperatior perversitas, quam quod oculis ipsi suis, suisque auribus fidem haud habuerint, cum aderant jam non rerum testimonia signaque, sed res ipsæ? Utique hoc vindicandum ultricibus pœnis fuit. Nunc libet nobis postliminio regredi in ea tempora, quibus Messiæ beneficia per imagines modo figurasque, atque per vatum prædictiones significata quondam Hebræis sunt. Enimvero, cum insint in oraculis arcani sensus, cumque oppido arduum sit mortalibus res futuras, nedum earum umbras, intelligere, diu illud inter homines eruditissimos disceptatum est, quid de summo salutis auspice speraverit olim crediderit ve antiquior illa Hebræorum natio? Habet ea res magnum momentum ad rectam interpretationem totius sacri codicis: adeo late patet illius ambitus: est enim ubi Divus Paulus quædam diversa dicere videtur: atque eadem est velut discrepantiæ species in aliorum scriptis. Itaque excutienda hæc nobis sunt, haud sane in transcursu. Juvat enim interdum philologorum spatia relinquere, & in his consistere, quæ sunt sublimioris contemplationis. Eatur, quo nos rerum magnitudo vocat. Nisi semel statuerimus, quod consilium in illis sequamur, semper æstuabimus. Dignus hic vindice nodus est. Et opiniones quidem aliorum non percensebimus: positæ enim in magna varietate sunt: & præterea, nemo dixit quod penitus placeret. Nos nihil cuiquam detrahentes, mediam quandam secuti rationem, patenti via pergemus ad verum. Ac primo quidem de patriarchis deque vatibus dicamus, quos animi sui fiduciam in Messia posuisse, scientiamque habuisse summi mysterii, utique scimus pro certo. Tantæ rei cognitio, qnoddam beneficium singulare fuit, quod numinis quidem favor illis tribuerat, sed omnibus haud ex æquo. Minus enim clare hoc quidam sciverunt, etsi sciverunt tamen. Inter omnes, qui per illa tempora vixere, nemo fuit quisquam, qui plus crediderit, quam Abramus. Itaque de illo perquam magnifice ait istud servator hominum, *Abraam pater vester gestivit ut videret diem istum meum: & vidit*[1], *ac gavisus est*. Quid potest pulchrius excogitari? Agitabat ille animo omnia magna atque excelsa: sed munimenta non habebat, quibus insisteret: orbitas enim ejus, quia sine liberis erat, sper-

1. *Vidit*] Vidit, dum in immolatione filii sui Isaac Christum pro salute humani generis immolatum iri per prophetiæ Spiritum recognovit.

Ooo

ſpernebatur. Id angebat viri animum. Audivit vota ejus propitius Deus, & progeniem illi pollicitus eſt, quæ late regnaret: at ille ſtatim hinc altius aliquid meditatus eſt, & fore intellexit uti ex ſe[2] Meſſias oriretur: ita enim divus Paulus * interpretatur, *Abrahamo dicta ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit, Et ſeminibus, ut de multis: ſed ut de uno, Et ſemini tuo*[3], *qui eſt Chriſtus.* In eodem ordine Jacobum, Davidem, atque alios quoſdam, ſed paucos, locamus. Quæ cæteris contigit ejuſdem rei cognitio, obſcurior fuit: idque ſignificatum eſt illo Meſſiæ dicto, quod antea quoque citavimus, *Multi vates & juſti cupiverunt videre, quæ videtis, & non viderunt.* Utique, quem venturum ſciebant, cernere deſiderabant. Hæc fides illorum fuit. Deſideravit & Abramus. Hoc inter eos commune erat. At diverſitas in eo eſt, quod vidit ille, quæ videre cæteris haud datum eſt. *Abraam cupiit videre, & vidit, lætatuſque eſt.* Hæc Abrami felicitas profecto non vatum modo, ſed angelorum quoque exceſſit ſortem. De qua re nos certos facit divi Petri iſthæc oratio. ** *De qua ſalute inquiſiverunt prophetæ, ſcrutantes in quod vel quale tempus prænuntius ille, qui in ipſis erat, ſpiritus Chriſti, declararet eventuras Chriſto perpeſſiones, & gloriam illas conſecuturam: quibus patefactum eſt, eos non ſibi, ſed nobis ea adminiſtrare, quæ nunc annuntiata ſunt vobis, in quæ deſiderant angeli introſpicere.* De his, qui ſanctæ gentis capita fuere, quique futura vaticinati ſunt, ita

* *Ad Galat. cap.* 3. ℣. 16. ** *In* 1. *epiſt. cap.* 1. ℣. 10.

2. *Ex ſe*] Prævidit & gaviſus eſt Abraham dum in Spiritu Chriſtum ex ſua ſtirpe naſciturum cognovit. vid. *Zeger. in annotat.* ad h. l. *Job.* VIII.

3. *Et ſemini tuo*] Vide de hac re reſponſionem *Brandan. Henr. Gebhard.* calumniis *R. Iſaac. Ben Abraham.* oppoſitam *pag. m.* 215. edit. *Gryphiswald.* 1699. *Vall. annotat. ad Galat.* 3. Bene Grot. ad h. l. commentatur ita ſcribens: Καὶ τῷ σπέρματι. Recte, inquit, nam quod uno loco Gen. XII. 3. dictum erat Abrahamo, id Gen. XXII. 18. de ſemine ejus dicitur, ut intelligamus illud magnum bonum eventurum humano generi per *Abrahamum*, quia ſcil. ex ſanguine *Abrahami* ſit exſtiturus, qui id effecturus ſit. Nam quanquam Hebræum זרע plurali numero dici non ſolet, poterat tamen Moſes uſurpaſſe vocem בנים aut ילדים quæ iſti Græco σπέρμασι reſponderet: at id non fecit, quia indicabat, unum aliquem fore inter poſteros Abrahami eximium, qui illud bonum Gentibus eſſet allaturus, & illum ex Iſaaco. Hic erat Chriſtus. vid. *Henric. Ainsworth. comment. in Gen.* XII. *fol.* 50. & *fol.* 86. *in Gen.* XXII.

ita habendum eſt, uti diximus. Atque id neutiquam obſcurum eſt. At multitudinem & vulgus piorum ſi cogites, jam exquiſitiore opus oratione eſt, uti expedias quid crediderint. Nobis haud committendum eſt, uti ullo pacto ſequi videamur quoſdam delirantium ſectarum duces, homines vaniſſimos & ſpiritu vertiginis actos, quorum opinio eſt, non eſſe Judæorum plebem tranſmiſſam in eum rerum ſtatum, in quem pios cunctos vindicavit Meſſiæ virtus. Plane enim contra ſentimus. Certum eſt, indubitatumque, quod Apoſtolus ait Hebræis ſuis, in capite nono, *ob id novi fœderis mediator eſt, ut morte intercedente in redemptionem earum pravaricationum, quæ fuerant ſub priore teſtamento, promiſſam æternam hæreditatem acciperent, qui vocati erant.* Enimvero ait expiatum eſſe, quod ante deliquerant Judæi. Neque alio pertinet, quod ſcribitur ad Galatas, in capite tertio, *Antequam veniſſet fides, ſub legis præſidio tenebamur, concluſi in eam fidem, quæ erat revelanda.* Hæc negare, id vero eſſet ad ſummum vecordiæ veniſſe. Non ſumus tam imprudentes. Scimus illis obtigiſſe cœleſtia bona. Sed de fide eorum, diſpiciendum amplius eſt. Age igitur, primo conſideremus, an non potuerint illis hæc omnia obtingere etiam ſine ſacra fide? Mox, ubi hoc palam fuerit, reliquum erit, uti &, fuiſſe in illis aliquam fidem, & cujuſmodi ea fuerit, oſtendamus. De priori capite ſic ſtatuimus; etiamſi multitudo nihil cognitum perceptumve habuiſſet de Meſſia[4], nihilo tamen minus cœleſtem beatitudinem dari illis potuiſſe propter patriarchas, qui Meſſiam mente intuiti ſunt, & fœderis hanc promiſſionem accepere à numine, *Ero Deus veſter & poſteritatis veſtræ.* Hinc perſæpe Iſraëlitæ in ſacro codice, cum veniam ab irato Deo, & inſuper magna impetrant beneficia, cœleſti voce monentur, uti hoc totum acceptum ferant majoribus ſuis, Abramo, Iſaco, Jacobo. Creber ille ſermo eſt in Pentateucho, & in vatum ſcriptis. Porro fœderis illius, quod cum patriarchis ſancitum diximus, ſponſor

4. *Nihil cognitum de Meſſia*] Falſum hoc eſt, quod Autor noſter hoc loco ſtatuit, Judæos cœleſtem beatitudinem habere ſeu impetrare potuiſſe, licet de Meſſia nihil cognitum habuerint. Nam extra Chriſtum nulla ſalus? nulla juſtificatio. Nemo negabit fidem Patriarcharum in Chriſtum fuiſſe. vid. cl. Heidegger. hiſtor. Patriarchar. Exercit. III. pag. m. 96, 97. Confer. *Maxim. Rever. D. Majus Fautor & Amicus noſter æternum venerandus in Theolog. Judaic. Loc.* VIII. *de Meſſia qui fuſe & erudite* & *Loc.* IX. *de Juſtificat. pag.* 159. 160.

for Messias fuit[5], qui ob eam causam à vate appellatur *angelus fœderis*[6]. Quare, quod si multitudini Israëlitarum data sic salus esset, propter Messiam data esset, profuissetque hoc illis, quod majores eorum tantis promissis quondam habuerant fidem. Et vero, qui hoc diceret, nihil faceret insolenter, siquidem etiam bene esse infantibus illis existimamus, quorum nascentia fata mors abrumpit in vitæ limine: valet enim illis ad salutem pietas parentum, usque adeo certe, uti divus Paulus dicat, liberos, qui nati ex altero parente impio sunt, sanctos tamen esse propter alterius fidem. Locus est in epist. 1. ad Corinth. in c. 7. *Maritus incredulus sanctificatus est in uxore, & uxor incredula sanctificata est in viro: alioqui certe liberi vestri impuri essent: nunc autem, sancti sunt.* Non ignoro equidem, extare scripta gravissimorum hominum, qui in infantibus, uti captus eorum est, inesse quandam sacræ fidei vim tradunt. Sed hoc tam fatuum est, ut flagris castigari dignum sit. Apostoli enim vox est, * ἐκ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, *ex auditione fidem esse:* addamus nos, *etiam ab assensu.* Agant vero illi, quorum est istud delirium, & memoriam pueritiæ suæ, quoad possunt, repetant ultimam. Sane haud dicent se vel illo tempore, cum inter æquales primulum ludere inciperent, quicquam magnopere compertum habuisse de summo religionis mysterio: aut, si dixerint, tum vero mihi incedant cum manicata tunica. Ita decet profecto: nam ab incunabulis sapiunt. Cæterum, haud abs re est, quod Israëlitas cum infantibus composui.

* *Ad Rom.* 10. ℣. 17.

5. *Sponsor Messias fuit*] Veteres in V. T. sciebant, se non aliter quam per Messiam mediatorem consequi posse justitiam & salutem, inde eum invocabant sponsorem. Hinc David Psalm. CXIX. 122. dicit: *Sponde pro servo tuo.* Bene *Raschi* per vocem Garantie vernacule exponit. *Esto fide jussor pro me contra malum.* Idem Hiskias Esa. XXXVIII. 14. Ex his satis constat, quænam fuerit de causa Justificat. doctrina in V. T. non sane alia, quàm hodie Christianorum. Confer. huc *prælaudati doctiss. Maji Tract. cit. Loc.* IX. *pag. m.* 160. *edit. Gissens.*

6. *Angelus fœderis*] De hoc videatur dissertatio sub præsidio B. Frischmuti à *Paulo Heigelio* habita. edit. Jen. 1660. capit. 2. ubi perdocte & accute demonstravit, Angelum fœderis nullum alium, quàm Messiam esse. Cætera quæ in hoc capite vel male vel bene dicta sunt à Theologis nostratibus satis sunt enucleata, in quorum segetem falcem mittere nolumus.

sui. Causa enim, cur numinis jussu in Arabum desertis per Mosen lata lex sit, hæc fuit, uti religionum ritus quidam cæremoniæque extarent, iisque se elementis infans solaretur populus, donec in terras venisset promissus majoribus ipsorum Messias. Præclare divus Paulus ad Galatas ait in hunc modum: *Lex transgressionum gratia addita est, usque dum venisset semen illud, cui facta est promissio.* Et paulo post: *Lex nos, velut pueros, manu duxit ad Christum.* Sed apertissime, in cap. 4. *Nos, cum essemus infantes, sub elementis mundi eramus in servitutem redacti.* Ea elementa ibidem *infirma & egena* appellantur, quæ relinquere, & solidam veramque doctrinam capessere jussi sunt mortales, cum Messias venisset: quippe scriptum alibi est, *Mortui cum Christo estis & defuncti elementis mundi.* Quare, qui hodie supersunt Judæi, non amplius pueri sunt, nec sub pædagogo vivunt. Atque adeo, non pertinent nunc ad eos illa beneficia, quæ olim rudi infantique plebi propter majores dari potuisse diximus. Venit enim ille dies, qui virile quiddam atque consummatum ab illis requirit. Ex his, quæ retulimus, constat, fœdus olim duplex fuisse. Alterum cum patriarchis factum est, idque sancivit Deus promissionibus, quæ de Messia sunt. Hinc illa sunt in epistola ad Galat. * *Abrahamo dicta sunt promissiones: pactionem autem confirmatam ante à Deo respectu Christi, Lex post annos* 430. *lata non facit irritam, ut aboleat promissionem.* Et in commentariis Actuum Apostolicorum dicitur, *Nos vobis, læta portantes, annuntiamus eam promissionem, quæ facta Patribus est.* Alterum fœdus cum multitudine pepigit Deus, sanxitque legislatione. In eo fœdere pariter, uti in priore, promissiones quasdam fecit Deus, sed earum rerum, quas ideo desperabat populus, quia vivere ex legis præscripto non poterat. Conanti enim officiebat naturæ infirmitas. Itaque quod scriptor Epistolæ ad Hebræos ait in capite octavo, *Christus excellentius ministerium sortitus est, quo præstantioris est fœderis intercessor, quod præstantioribus promissis sancitum est:* sane illic novi testamenti pactio non componitur cum fœdere, quod datum patriarchis est, sed cum eo, quod diu postea sancitum lege est. Locus ille obscurissimus est, & nisi commode sic, uti jam subjiciemus, explicetur, tenebras offundet sacræ scripturæ. Enimvero ita res est. Novi testamenti tabulæ haud promittunt res meliores, quam olim

* *In cap.* 3. ℣. 16. 17.

olim promissæ patriarchis fuere, neque *novum* dicitur testamentum, quasi veterem pactionem cum Abrahamo factam abroget, sed quia illius vi aboletur alterum illud fœdus, quod ccccxxx annis post priorem pactionem sancitum legibus est, in quo promissiones quidem fiunt populo, sed quas *deteriores* appellat Apostolus, quia conditionem illis adjecerat legislator, quam præstare nemo poterat, *Qui fecerit ea, vivet in eis.* At de Abrahamo, cui in priore pactione promissus Messias est, ait sacer spiritus in Genesi, *Credidit, & justus habitus est.* Hæc cum hunc in modum de priori illo capite dici perquam probabiliter possint, pergamus ad alterum, probemusque fuisse olim quandam fidei vim in multitudine piorum. Ac primo quidem, quæ in universum vulgus Israëlitarum credere necesse habuit, ea ferme istiusmodi sunt; Dei virtute res posse maximas & admirandas perfici: certa esse illius promissa: colendum illum non vultu & fronte, quibus simulatio facillime sustinetur, sed animi obsequio: eam gloriam, eas opes esse pulcherrimas. Plura ejus generis referri queunt, cum ejus rei multæ sint magnæque affinitates. Sed nos nullis terminis eam circumscribimus. Ridicula superstitio est, de definitionibus semper sollicitum esse. Quædam enim haud recte limitantur. Ita rerum indoles fert. Profecto doctores umbratici, qui omnia in formulas includunt, sæpe in arctum desiliunt, unde pedem referre haud sinit pudor, & incepti lex. Hinc discordia, iræque, & nulla modestia contentionis. Apostoli & Euangeliorum scriptores, si brevi usura lucis ad mortalium cœtus redirent, mirarentur ad libros suos interpretandos tot esse analyses methodosque, & ex sophistarum nugis tot insanas moles convectatas. Divina quædam res est in eorum scriptis: horrida illa simplicitas, quam olim tanto quisque felicius secutus est hercle, quanto propius tempora illorum attigit. Nunc, in hoc mundi senio, postquam intra famelicæ artis spatia stetimus, levibus atque inanibus præceptis effectum est, uti corpus divinæ sapientiæ enervaretur & caderet. Sed non est hic nobis declamandum. Ad fiduciam illam, quam in universum ponere in Dei virtute promissionibusque debuit gens Israëlitica, pertinent verba disertissima Divi Pauli in epistola ad Hebræos, aut quocunque nomine appellandus is author est, qui epistolam scripsit ad Hebræos: * *Nobis euangelizatum est, sicut & illis. Sed non pro-*

* *Cap.* 4. ỳ. 2.

profuit illis auditus sermo: quippe qui fide contemperatus non fuerit apud eos, qui audierant. Oratione usus est haud admodum adstricta. Nam, si veteres Israëlitas spectes, Euangelismum appellat, promissionem quietarum sedium, quas in Cananæa sibi fore intellexerant ii, qui cum Mose Ægyptum reliquerunt. Illis autem sedibus plerique haud potiti sunt, hanc ob causam, quia in vastissimo deserto, inter varios casus, rerumque inter discrimina, identidem in querelas quasdam & seditiosas voces erumpebat incauta mortalitas, neque durare fortiter, aut semet rebus servare lætioribus poterat. Paulo ante * dixit divinus scriptor, *Quibus autem juravit, non ingressuros eos in requiem, nisi iis, qui non obedierant?* Nimirum hoc ait, exclusos fuisse *eos, qui immorigeri fuere.* Itaque fides, de qua ibi sermo est, fuit obsequium: incredulitas autem, contumacia erat & inobsequens adfectus. Sed incredulitatis illius indoles manifestior est in illis verbis, quæ ibidem † scriptor epistolæ recitat ex Psalmo nonagesimo & quinto: *In deserto tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis: quapropter infensus fui nationi isti, & dixi: semper errant corde, neque cognoverunt vias meas.* Rursum vero ibidem, atque ex eodem Psalmo, alterum quendam melioremque eruit euangelismum: cui quisquis fidem haberet, is non Cananææ sedes animo contemplaretur, sed æternam cœlestemque quietem, quam non Josua, sed Messias, summus rex, suis civibus conficit. Hoc est ** in illis verbis, *si Josua eos in requie collocasset, nequaquam de alio posthac die locutus fuisset: itaque reliquus est aliquis sabbatismus populo Dei.* Enimvero ait eos, qui Josua duce in Cananæam venerunt, tamen propterea non frui cœlesti requie. Atqui jam dixit eos per fidem venisse in Cananæam. Ex quo profecto palam fit, fidem eam, quæ in Messiam est, haud ex omni parte eandem esse cum ista, quæ in universum Dei adhibetur promissionibus. Certe quidem ipse Moses prohibitus tranquillis Cananensium sedibus est, quia numinis diffidebat virtuti, cum saxum feriret. Hæc fuit mera incredulitas, & expresse id scriptum est in vicesimo Numerorum: at idem tamen ille quantam spem in Messiæ meritis habuerit, discimus ex illis verbis; † † *Moses majores divitias arbitratus est probrum Christi, quam Ægyptiorum thesauros: conjiciebat*

* *Hebr. cap.* 3. ℣. 18. † *Ad Hebr. cap.* 3. ℣. 9. & 10.
** *cap.* 4. ℣. 8. † † *cap.* 11. ℣. 26.

ciebat enim oculos in mercedem, quæ sibi daretur. Itaque quidquid de veterum Israëlitarum incredulitate in capite tertio & quarto dicit Apostolus, id vero caute accipiendum est. Monet enim sui seculi Hebræos, magnopere providendum esse, ne illis ad capessenda bona cœlestia obsit sua incredulitas, quoniam profecto majores eorum, postquam Deum irritavissent, exclusi fuere beata illa regione, quæ meliorem hanc cœlestemque patriam figurabat. Hæc est simplicissima interpretatio illius loci, ex quo nunquam fore speraveram uti me expedirem. Omnis iste sermo nihil aliud nisi levitatem vanitatemque Hebræorum significat, qui in Arabum desertis, vitio humani ingenii, sæpe lapsi graviter sunt, & mala sibi sua accersivere. Quanquam haud fuit sane majus animi robur in illis, qui terram promissam intraverunt, quique sacra illuc & religionum transtulerunt cæremonias. Extant de eo populo querelæ numinis adeo multæ, uti in vatum libris utramque paginam faciant. Utique, si omnia persequi vellemus, magna nos circumflueret rerum copia. Sed breviter rem edisserit Sulpicius Severus, episcopus sanctissimus, &, Augustino judice, vir doctrina atque sapientia pollens. Ejus verba, quia elegantissima sunt, huc transcribam. *Semper Hebræi*, inquit, *in secundis rebus immemores cœlestium beneficiorum, idolis supplicabant: in adversis, Deo. Unde, cum reputare in animo soleo, populum tot beneficiis Dei obligatum, tot cladibus, cum peccaret, coercitum, expertumque & misericordiam & severitatem Dei, nequaquam fuisse emendatum, & cum semper veniam erroris acciperet, semper peccasse post veniam: nihil mirum videri potest, Christum ab his non esse receptum, cum jam inde ab initio toties in dominum rebelles deprehendantur: magisque mirum est, illis semper peccantibus, nunquam Dei, si quando eum imploraverunt, defuisse clementiam.* Satis diximus de fide, quam in universum Dei verbis commodare vetus Hebræorum debuit populus. Nunc tandem, quod caput rei erat, etiam illud dicimus, plebem piorum olim, antequam Messias venisset, de Messia quiddam certum cognovisse atque credidisse. Id demonstrari paucissimis quidem testimoniis, sed demonstrari tamen potest. In capite quarto Euangelii, quod scriptum à Joanne est, muliercula Samaritana ex communi & recepta pridem hominum opinione, Messiam, quem venisse ignorat, sic affatur, *Novimus Messiam venturum, cum venerit ille, omnia nobis annuntiabit.* Erant Samaritani residua pars Israëlitarum, quos à Judæis olim Hieroboamus avulserat: ita-

itaque ignorare non poterant quod vulgo cuncti Hebræi super hac re senserunt. Luculenter Apostolus in capite undecimo epistolæ ad Hebræos, fidem eam describit, cujus vim ingentem in omnibus piis fuisse ait. Ejus descriptio est istiusmodi, *fides est illud, quo extant, quæ sperantur, & quæ demonstrat, quæ non videntur.* Subjicit exhinc, *ob hanc elogio ornati sunt prisci illi.* Post hæc, omnis ævi fastos percurrit. Fidei autem hujus laudem non summis modo populi ductoribus, sed plebi quoque Israëliticæ tribuit, quæ Dei jussis obsecuta, Ægyptum reliquit: ait enim: *per fidem transiverunt rubrum mare, velut per siccam terram.* Sane non possumus cogitare populum illum corpori tantum & sensibus fuisse deditum, cum eadem fides illi adscribatur, per quam alii heroes, qui in illo capite recensentur, Messiam & cœlestia contemplati sunt. Extat hercle ibi * illud quod de Mose jam recitavimus, *qui divitias putavit esse probrum Christi.* Et de aliis ibidem dicitur, *Secundum fidem mortui sunt isti omnes, eminus promissa conspicati, ac professi se hospites & advenas esse in terra. meliorem enim patriam expetebant, hoc est, cœlestem.* De Josepho quoque illud ibidem haud de nihilo est; *Per fidem Joseph moriens de egressu filiorum Israël meminit: deque ossibus suis mandavit.* Enimvero sciebat ille fore, uti in Cananensium sedibus olim Messiæ infantia vagiret: itaque quiescere illic sua ossa voluit. Alioqui valde hæc profecto inepta solicitudo fuisset hominis sapientissimi. Quid enim interest quo loco sepeliare, cum nec illud tua intersit, an sepeliare? Semel hoc beneficium dedit morientibus Deus: cœlo teguntur, quos urna non tegit. Mæcenas, cætera vita mollissimus, hoc unum viriliter dixit,

Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.

Nondum illud retuli, quod amplissimis verbis de plebe Israëlitica scribit ad Corinthios D. Paulus; † *patres nostri omnes eandem escam spiritualem ederunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt: bibebant enim ex sequente spirituali petra: petra vero erat Christus.* Etiam, quæ sequuntur mox, sine piaculo non possunt omitti: *Ne tentemus Christum, sicut quidam patrum tentarunt, & à serpentibus perierunt.* Jam pervenisse ad calcem videbamur, cum incidit in mentem nobis, nondum rem omnem nos enodavisse. Etenim extat Divi Pauli oratio ad Corinthios, quæ confutare id omne vi-

* *In Epist. ad Hebr. cap.* 11. ỳ. 26. † *In* 1. *epist. cap.* 10. ỳ. 3. & 4.

videtur, quod hactenus dictum à nobis est. Verba sunt; * *Moses imponebat velamen faciei suæ, ne intuerentur filii Israël εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου, in finem ejus, quod aboletur.* Jam dubium neutiquam est, quin velamen Mosis, cæcitas sit Judæorum: τὸ καταργούμενον, est *lex, cujus vis nunc cessat:* finis autem τοῦ καταργουμένου est *Messias:* de quo scribitur ad Romanos; ** τέλος νόμου Χριστὸς, *finis legis est Christus.* Sed profecto hæc res nullum momentum trahit, neque causæ est, cur sententiam mutemus. Non enim ait eruditissimus Apostolorum, Judæos nihil de Christo cognovisse: sed hoc vult, nescivisse eos quodnam fuerit Dei consilium, cum legem ferret. Lex enim cæremoniæque omnes Christum spectabant: idque erat mysterium admirabile, & quod Judæi de plebe olim haud intellexere: & tamen venturum Messiam, atque res lapsas fessásque restauraturum didicerant cuncti, ex vatibus utique, non ex lege. Hæc nos, quæ in sacro codice observavimus de re intricatissima, ingenue sic publicare neutiquam veriti sumus. Diximus autem neque omnia, neque nihil. De singulis operose disputare, atque argutias serere, nostrum haud est, sed nec cujusquam sani hominis. Non debet cœlestis sapientia in has angustias ex sua majestate detrahi. Nec vero ii ipsi, quibus hoc facere cura est, quidquam magnopere proficiunt. Nihil enim sibi, nisi flexus disponunt, quos cum magna molestia debeant relegere.

* *In 2. epist. cap. 3. ỳ. 13.* ** *In cap. 10. ỳ. 4.*

F I N I S.

IN-

INDEX
RERUM & VERBORUM.

B.

D.

Do-

Ge-

Je-

N.

O.

O.

P.

S.

pra-

Titi

F I N I S.

